Dumitru Almaș

Alei! CODRULE FÎRTATE

COLECȚIA CUTEZĂTORII

DUMITRU ALMAȘ

ALEI, CODRULE FÂRTATE

– Roman –

Versiunea digitală 1.0 – septembrie 2022

Realizată după volumul apărut la Editura Tineretului,
București, 1956

Copertă: C. Piliuță

I
SĂ DĂM CREANGA LA O PARTE

1. TREISPREZECE VOINICI PORNESC SĂ-ȘI CAUTE STRÂMB DREPTATEA

Roșu, soarele își sprijinea bărbia pe creasta ferăstruită a munților liliachii și, ostenit, pândea.

Verde și stufos, codrul ne-nvăluia în tainice umbre și, neclintit, aștepta.

Adâncă, liniștea se cuibărea între trunchiurile uriașe ale fagilor și, mută, pândea.

În această înserare de primăvară chiar păsările tăceau, așteptând parcă o întâmplare neobișnuită.

Doar frunzele înfiorate de adieri molcome își împleteau murmurul cu șopotul izvorului de la marginea codrului. Freamătul lor măsura clipele încordate ale pândei tăcute și ale așteptării încordate.

Departe, între fagi bătrâni de două veacuri, în luminiș de poiană, în clipa aceea, un cerb își înălță trufaș coarnele în opt ramuri și-și ciuli urechile; ochii căprioarei de lângă dânsul străluciră întrebători, ca două scântei scăpărate în amnarul abia gâcitului amurg. Între toate făpturile codrului, cerbul, cel dintâi, simți zvon ciudat: poate tropot de cai; poate huruit de roți; poate chiot de surugii năbădăioși; poate toate trei deodată. Adulmecă văzduhul. Scutură coarnele înrămurate, le aplecă grijuliu pe spate, pufni semn de primejdie din nări largi, tremurătoare, și opt copite sfârâiră aprig prin frunze uscate. Cât ai clipi, cerbul și căprioara se topiră în stihiile fără capăt ale codrului revărsat din umerii de piatră ai Carpaților până-n pieptul șesurilor Moldovei.

Picotind de osteneală, tot acum soarele scăpătă dincolo de zare, ca un talger de aur muiat într-un cazan în flăcări. Și parcă din acea clipă, în codru, așteptarea încetă, iar pânda se înteți. Se stârni mai întâi cântec gingaș de privighetori, chemându-se, îngânându-se, spărgând tăcerea cu glasuri pline de farmec. Și cântecul sporea odată cu alinul serii. Codrul verde și umbros răsuna lin ca teorba[1] cu subțire strună de argint mângâiată de o fecioară cu inima aprinsă de dor. Lin cântau păsărelele. Lin fâlfâia geana amurgului, pogorând agale peste fața lumii. Lin murmura izvorul. Și frunzele tot lin șopoteau.

Numai pânda era ascuțită, vrăjmașă și mută.

Dar cine pândea? Nimeni, nici cerbul cu ager auz, nici privighetorile cu glas dulce ca țâșnit din vrana de fildeș a flautului, nici călătorii care goneau pe șleaul drumului într-acoace nu bănuiau că aici, în preajma izvorului, unde drumul Focșanilor atinge poala codrului, șapte fagi s-au înfrățit cu treisprezece oameni și, cu grijă, le ocrotesc pânda, să nu-i simtă nici omul, nici gângania.

Treisprezece perechi de ochi ațâțați de dorul răzbunării zăreau, parcă departe, chervan galopând spre pădure, pe drumul ce se-ncovoia în larg ocol către miazăzi.

Treisprezece perechi de urechi auzeau, tot mai răspicat, răcnetele surugiilor și pocnetele harapnicelor. S-apropia destul de repede chervanul. Inimile pânditorilor zvâcneau, în tropotul gonacilor: zvâc! zvâczvâc!… zvâc! zvâc-zvâc!… Chervanul grăbea s-ajungă la Focșani, odată cu deplina coborâre a nopții. Nu mai devreme, nici mai târziu. Douăzeci și patru de arnăuți păzeau acel chervan alcătuit din două trăsuri boierești și o căruță cu tarhat. În trăsura din față sta un boier voinic, în floarea vârstei, cu barbă și mustăți negre, falnice, cu straie bogate, cu ișlic mare de lutru, cu brâu lat întărit cu două pistoale încrustate cu sidef și aur; în trăsura din spate, un neguțător rumen și gras, cu mustăți grecești, cu ochii mici, lunecoși, cu buze subțiri, cu nas mare, cu grumaz gros.

Drumul era lin, iar ploaia de la prânz astâmpărase colbul. Simțind răcoarea codrului, surugiii conteniră chiotele și pocnetele. Așa că boierul, care nu era altul decât aga Iordache Balș, putea să-și depene gândurile mai în tihnă, mestecând miez dulce din bucuria și fericirea ce-o gâcea la sfârșitul acestei călătorii. …„Dacă trec de Buzău, nu mai am nicio grijă: duc misia la bun sfârșit. Și pe urmă – logofăt! Chiar mai mult. Străbunicul meu a fost doar rudă cu Ducă Vodă. Eu, ginere de Mavrocordat… Generalii ruși fac război cu turcul. Zic să fie slobodă Moldova. Să nu mai plătească bir. Dar parcă poți cunoaște sfârșitul bătăliei? Dacă biruie, totuși, sultanul?… Mai bine-i plătim, pe ascuns, haraciul, bairam peșcheșul și toate celelalte angarale. Dacă la 1794 bairam peșcheșul s-a plătit 60.000 lei, acum – ce să facem noi, nevrednicii? – l-am sporit la 120.000. Strică? Nu strică. Dimpotrivă: ne dregem obrazul față de turcii cei mari. Când îi vorba de stăpân, mai bine să-ntreacă decât să n-ajungă… Despre trebușoara asta știu doar șapte boieri din Divan, neguțătorul Sotir și căpitanul de arnăuți Chiriță. Chiar Costache Ghica, dușmanul nostru, al neamului Balș, a șoptit alaltăseară: „Vel aga Iordache, în vremea asta de război, numai domnia ta

poți strecura bairam peșcheșul în vistieria sultanului. Silește s-ajungi măcar până la Rusciuc, la Mustafa Bairactar". M-ajută și Sotir Hrisoscoleu; de asta mi l-am luat însoțitor"… Aici, aga Iordache întoarse oleacă, tot agale, ișlicul mare cât o stamboală, să cerceteze trăsura din urmă, unde călătorea Sotir Hrisoscoleu; dar povara ișlicului nu-i îngădui să ducă la bun sfârșit asemenea ispravă. Cu mâna tremurătoare și văduvită de inele se pipăi la piept, unde avea îndreptările legiuite: vel aga Iordache Balș trece în Țara Românească să-și vadă rudele din București. Privi pieziș spre locul din rădvan unde avea pungile cu bani, să se încredințeze de-s acolo… „De la Gherghița mă furișez spre Silistra; acolo, niște barcagii și… Când m-o vedea pașa"… Închipuirea i se înfățișă așa de vie, că, fără voie, trupul și capul agăi se înclină într-o temenea smerită… Ptiu!… Simți văzduh proaspăt, înmiresmat, și-l sorbi adânc. Dar plăcerea-i fu înțepată de viespea unei ciudate și năzărelnice spaime… „Uitasem că mai am de trecut și-acest capăt de codru… Roaba care-mi dă-n ghioc zice că mult mi-i dragă viața și iubitor de mărire sunt. Ei da, îmi place traiul cu belșug și desfătare. Și până acum, mulțumind celui care a pătimit pe cruce pentru noi, am avut izbândă deplină. Am fost vistier, sunt vel agă, adică zapciu al târgului Iași, cu cuțitul într-o mână și pâinea în cealaltă. Cercetez și judec pricinile ce se-ntâmplă-ntre târgoveți. Și havalele curg: de la căpitanul de darabani 2.000, de la polcovnic 1.000, de la bașceauș 600, de la vătaful de harabagii 9.000, de la casapii din oraș 2.500, de la alte bresle 860, bașca plocoanele de sfântul Gheorghe, de Crăciun și de Paști, care fac de o sută de ori mai mult… Am pus să dea havaiet și hahambașa[2] 1.000 lei, din veniturile ce are de pe breasla jidovilor. Am pus și tahmizul, adică râșnitul cafelei lei 1.200, vânzându-l lui Babic armeanul; acum el e singurul om din tot Iașul care are voie a chisa cafea. Bună rânduială, scoasă după povața diacului Tudorache Pogor. Are cap bun diacul. Am să-l fac medelnicer… Acum o săptămână, pe măcelarul Gavrilidis și pe brutarul Tudorache i-am prins cu ocaua mică. Credeau că-i șagă și că scapă așa, c-un mizilic de nimic. Dar când i-am țintuit la stâlpul batjocurii din mijlocul târgului, când cuiele le-au străpuns zgârciul urechii, au pornit să urle și să se tânguie. Prostimea s-a strâns… „A, voi ne înșelați la cântar, nelegiuiților!" I-a scuipat mulțimea; i-a ocărât… I-am lăsat țintuiți la stâlp o zi întreagă: în stânga „pâinea", în dreapta „carnea". Seara au venit rudele cu 10.000 de lei. Am cerut 20.000. Au adus și 20.000, aproape de miezul nopții. Ei, dar acestea sunt numai chicușuri; de-aici încolo vine grosul… Oricum, să nu mă afle boierii.

Costache Ghica de mult râvnește: „Voi, neamul Balș, ați apucat țâța vacii. V-ați împărțit toate dregătoriile cele dulci și sugeți ca lighioana ce se cheamă caracatiță. Vă pârăsc velitului senator prezident[3] Kușnikov!… Desătina a cumpărat-o Costache Balș (de ce n-a cumpărat-o Sturza?). Lupu Balș a luat vama Galațului (de ce n-a luat-o Ghica?). Până în 1809 tu ești părtaș cu Iordache Roset vistierul la veniturile ocnei (sunt agă, drept ar fi să scap din mână asemenea chicuș gras?). Căsăpiile îl au chezaș pe Manolache Balș”… Da, asta-i roade pe Ghiculești și pe Sturzeni. Roseteștii cam înclină spre dânșii. Dar nu ne răpun ei! Suntem tari; împlinim toate voile velitului senator Kușnikov; ținem prietenie pe ascuns cu turcii, cu Mustafa Bairactar… Și mai tare am s-ajung eu. Am copii buni; Sandu călătorește prin străinătăți; pe Ion l-am făcut comis și-o să ajungă și șambelan al țarului Alexandru. Unde se ivește chipul meu, prostimea dă cu fruntea în pulbere, mai dihai ca la ivirea unui domn, pentru că… Are căpitanul Chiriță un gârbaci cu șapte varvarichiuri… Neguțătorii mă lingușesc… Numai boieroaicele parcă dă strechea-n ele când mă văd. În schimb se gudură pe lângă anteriul lui Toderaș Balș, ca pichirile pe lângă sacul cu păsat, ca musculițele pe lângă gavanosul cu miere. Alecu Beldiman zice că Toderaș este cel mai mare călău de inimi din Iași. Și eu… Mă roade pizma. Acum mă perpelesc după Tincuța Canta; tânără, zglobie și lipicios de frumoasă. O fi simțit oare Ilinca serdăreasa că-i cam trag clopotele noră-si? Vrednică femeie serdăreasa Ilinca! Fumează din ciubuc, aidoma unui bărbat, trage și cu pistolul. Călărește ca un surugiu. Bărbățoi, iar nu muiere. Fecioru-său, în schimb, un neisprăvit, un bezmetic. Degeaba a stat trei ani la Paris. S-a dus bou și-a venit vacă. La nimica nu se pricepe. Toate-s vălmășite în capul lui. Vede lumea cu josul în sus. Adică așa cum au răsturnat-o iacobinii, apelpisiții din Franța. L-a amețit duhul răzmeriței franțuzești. Zice că ține partea norodului. Fleacuri! Parcă noi, dacă-l ocârmuim și-l păzim, de veacuri îl păzim să nu dea în groapa neorânduielii și a răzmeriței, dacă-l silim să-și vadă supus de treaba lui, dacă-l ferim a face prostii, că-i prost săracul… adică noi nu ținem cu norodul? Măcar de-ar ține ei, gălăgioșii, apelpisiții, cât ținem noi… Neam de neamul nostru boieresc, de trei veacuri asta face: ocârmuiește țara, norodul. E cam într-aiuri tânărul Constantin Canta. Era și înainte cam într-o doagă, că doar samănă cu tată-su, cronicarul. Dar acu, helbet! Prin spărtura minții dogite a pătruns nelegiuitul duh franțuzesc. Nevastă-sa însă, coana Tincuța, gingașă făptură… Ca Elena lui Menelaos, cum zice Alecu Beldiman. Din Țarigrad îi cumpăr o salbă și

trei inele cu smaralde… Ba cu rubine, că-i ocheșică și-o prind mai bine sclipirile roșcate. Și să-mi radă mie mustața, și barba să mi-o radă, dacă nu-i pun niște cornițe de căprior tânărului Canta… Să le poarte sănătoșel! Că dacă nu împlinesc eu mai repejor trebșoara asta, mi-o ia înainte un general rus… Brrr! M-apucă spaima când văd atâta pădure. Și amurg. Niciodată nu știi ce te-așteaptă de după copaci. Ar trebui să mine mai repede căpitanul Chiriță”…

Parcă i-ar fi cetit gândul, surugiii năbădăioși, în strai de pănură[4] albă sărăduită[5] cu negru, cu mâneci largi, cu căciuli rotunde, cu ciubote înalte, tocmai atunci începură să țipe ascuțit și ciudat ca vulpile, tot mai tare și mai prelung, săltând în șei, înfigând pintenii și pocnind din harapnice, sporind și prelungind hăulirea cât îi încăpeau gâtlejurile: Hiiiiiii-hăt!… Nu sfârșea unul și pornea celălalt: Hiiiiiii-hăt! Și chiotul acesta, șfichiuind văzduhul ca șuierul a milioane de șerpi și de balauri, sparse liniștea bătrânului codru. Privighetorile se feriră mai în adânc, și, speriate, amuțiră în frunziș de fag.

Dar goana nu ținu mult. Dând de răcoare, cu tot țipătul surugiilor, caii osteniți încetiniră iar pasul. Cei din frunte traseră către jgheabul șipotului. Căpitanul Chiriță înălță mâna, semn de popas. Chervanul se opri. Surugiii rămaseră în șa. Iordache Balș, tolănit pe perne moi, își pregătea ciubucul. Sotir Hrisoscoleu moțăia, cu ciolanele dihocate[6] de zdruncinătură. Nu gândea nimic. În schimb, mintea agăi Balș se-nvârtea, fără astâmpăr, ca o morișcă… Greu se strânge, greu se cară peșcheșul de pe spinarea Moldovei… Dacă mă-ntâlnesc cu vreun polc rusesc?… Trag de-a dreptul la generalul rus de la Focșani: tocmai ca să nu bănuie nimic…

La a treia pufăitură din ciubuc, gândurile se schimbară, devenind iar roze: „Bine că m-a trimis Divanul cu bairam peșcheșul. M-aleg cu bani și poate cu domnia… Dumneaiei jupânesei Tincuța îi plac juvaericalele mele, iar mie ochii dumisale – „ochi de foc și de paie, care inima îți moaie”, cum stihuiește Văcărescu. Oglinda, când ți-ar arăta întreagă frumusețea ta, atunci și tu ca mine, te-ai închina la tine”…

În acea clipă, un fluier ascuțit, spăimântător de ascuțit, fulgeră pădurea, șfichiuind auzul.

Călătorii nu avură când se dezmetici din surpriză, că un răpăit de pistoale trăsni de deasupra, din față, din coaste, din spate, învălind chervanul tot în răcnet omenesc, în urlet de fiară, sporind vuietul dincolo de orice închipuire. Codrul răsuna și parcă se legăna ca un pântec de corabie uriașă, năpristan cuprinsă de uragan. Șase oameni săriră din copaci asupra

arnăuților; pe cei aflați călare îi azvârliră sub copitele cailor și rămaseră ei în șa. Șapte țâșniră ca din pământ, încălecând pe caii slobozi ori pușcând spre cei într-armați, care mai mult din spaimă decât din stăpânirea cugetului duceau mâinile spre pistoalele din brâu.

Caii nechezară, se vânzoliră, săriră în două picioare, se buluciră unul peste altul, se poticniră, parcă-n goană nebună s-ar fi izbit de-un zid înalt și-ar fi dat îndărăpt, ca din praștie. Doi fugiră lăturiș, peste șleaul drumului. Dar două pocnete de pistol îi prăbușiră în pulbere. Nu loveau decât treisprezece oameni. Dar părea un buluc întreg. Parcă tot codrul s-ar fi prăbușit peste chervan.

Și în loc de douăzeci și patru de arnăuți, aga Iordache Balș se pomeni înconjurat de treisprezece haiduci. Se năpustiră asupra-i o sabie și două pistoale. Până să ridice aga brațul spre armele de la cingătoare, toți vitejii lui arnăuți zăceau legați de tulpinile fagilor, cu șumoioage de iarbă în gură.

— Ah, tu ești, tâlharule! crâșcă aga, cunoscându-l pe cel care conducea ceata de haiduci.

— Eu, boierule! și, înșfăcându-l de anteriu, îl smuci jos din rădvan. Fără împotrivire, dacă dragi ți-s zilele. Îi smulse pistoalele din brâu. Să te scap de grija lor. Ei, da gârbaciul unde ți-i? Dă-mi-l să te croiesc măcar o dată, cu sete. Că de multe ori m-ai ars cu varvarichiurile lui…

Iordache Balș își scutură făptura-i mare, vârtoasă, deprinsă odinioară la lupta cu spada.

— Mișelule! Mă lovești pe la spate…

— Vrei să luptăm luptă dreaptă? întrebă haiducul, smulgând de la șoldul unui arnăut o sabie și-ntinzându-i-o. Poftim!

— Cutezi?

— Da, boierule! Încă de când te slujeam, am aflat că știi să te bați cu sabia.

— La haiducie, ca la război, se cere minte de bătrân, putere de tânăr și îndrăzneală de nebun, urmă iute, între batjocură și glumă, un haiduc înalt, subțire, cu glas de om poznaș, șoltic.

— Aveți grijă de Chiriță! răcni căpitanul haiducilor. Am o răfuială cu acest nemernic…

Și pe când ceilalți haiduci desăvârșeau pedepsirea arnăuților, căpitanul începu aprig să se bată din sabie cu boierul. Lepădând anteriul, zbârlindu-și barba, aga se lupta cu deznădăjduit meșteșug. Săbiile zăngăneau ascuțit. Patru dintre haiduci, sfârșindu-și treburile lor, priveau îngrijorați lupta. Cine

va birui? Boierul sau haiducul? După cum izbea cu sabia, după cum se rotea, se răsucea și se năpustea spre haiduc, se vedea bine că aga Iordache Balș se bătea cu destulă îndemânare, după meșteșugul învățat la spahiii din Țarigrad. Dar nici haiducul nu se lăsa mai prejos. Îl urmărea de-aproape pe boier, parc-ar fi vrut să-i afle taina meșteșugului de a se bate din spadă. Și aflând această taină, s-o întoarcă împotrivă-i. Prin mâneca sfâșiată a cămășii se vedea zvâcnetul mușchilor de oțel. Pumnul încleștase mănunchiul săbiei și parcă se făcuse una cu fierul. Ochii negri scăpărau mânie mai dihai ca lama săbiilor năprasnic izbite. Pletele-i jucau pe umeri ca bătute de furtună. Gura i se strânsese a ură. Nasul drept, frumos, își umfla nările, parc-ar fi vrut să soarbă tot văzduhul, ca să-l împroaște asupra potrivnicului, spulberându-l. Sprâncenele i se îmbinaseră la rădăcina nasului, săpând un șanț adânc în mijlocul frunții boltite. Obrajii, proaspăt rași, i se îmbujoraseră ca ai flăcăilor când saltă și-nvârt sârba pe-ntrecute. Dintr-o lovitură, cu vârful săbiei, boierul îl crestă oleacă la umăr. Sângele țâșni iute. Haiducul nu simțea nicio durere; dar vederea sângelui îl îndârji nespus. Era de aceeași înălțime cu boierul, însă straiul țărănesc, strâns în chimir, îl arăta mult mai subțire, mai zvelt. Boierul era mare și puternic. Căpitanul, mlădios ca nuiaua de corn și sprinten ca jderul.

— Uite cum bate vântul în barba boierului, – râse șolticul, – parcă-i măturoiul dracului.

În timp ce săbiile se loveau abraș și pânda ochilor se întețea tot mai necruțătoare, ca să-l prindă pe potrivnic nepregătit, Sotir Hrisoscoleu neguțătorul, legat în funii și trântit jos în iarbă, se ruga către aga Balș:

— Ne uțide, bre!… Vel aga, dai matale tot, scapam cum viața… Și se crămălui așa până când un haiduc îi vârî și lui un șomoiog de iarbă în gură.

Ceilalți haiduci, descălecând, smulgeau armele arnăuților, îi scotoceau prin chimire, îi dezbrăcau, lăsându-i doar în cămăși. În fața împotrivirilor nu foloseau fierul, ci numai pumnul în fălci. Singur, un haiduc cu buzele groase și furios nevoie mare crestă cu sabia umărul unui arnăut.

În adevăr, aga Iordache era dintre puținii boieri din Moldova care știau să se bată cu sabia. Dar, în împrejurarea asta, furia și teama îi micșorau meșteșugul.

— Atinge-l, căpitane! strigă haiducul cu buze groase.

Făcând trei salturi de jder, în dreapta, în stânga, în sus, căpitanul găsi făgaș și-l împunse pe boier în umărul drept, azvârlindu-i sabia cât colo.

Apoi, repede, îi atinse giubeaua în dreptul inimii. Aga Iordache se prăbuși în genunchi.

— M-ai biruit… Iertare…

— Dumnezeu să te iepure, adică să te ierte, boierule. Cu trei poame fierte și cu una crudă, să nu-ți fie ciudă, îl descântă, în batjocură, haiducul cel înalt și șoltic din fire. Ceilalți râseră veseli.

— Leapădă pungile jos! porunci căpitanul către boier, când se potoli râsul. Toate! Așa!… Numai zece? Trebuie să ai douăzeci și patru. Unde-s?

— Sub… sub poclitul rădvanului.

Căpitanul făcu semn haiducului cu buza groasă să caute.

— Dă-le vârstnicului! urmă căpitanul, când haiducul cel buzat le descoperi. Apoi căpitanul se răsuci către un haiduc negricios: Cântărețule, pune cătușe acestui velit boier. Nu sufere funie. Cică-i bună numai pentru spânzurați. Șolticule, ajută-i să i le prindă cât mai bine. Să nu i le poată desface decât țiganii făurari din Iași. Să afle toată Moldova că haiducii l-au pus în lanț pe însuși aga Balș.

— De ce-ți bați joc de mine?

— Am eu cu dumneata o răfuială veche, știi prea bine… Șolticule, ți-l dau pe samă. Răzbună-mă!

— Nu-i bine să zăbovim aici, căpitane. Îl luăm cu noi. L-om ferchezui pe drum și l-om azvârli într-o râpă.

Încuviințând, căpitanul porunci unui haiduc voinic să cerceteze rănile arnăuților și, smulgând turbanul din capul negustorului Sotir, sfâșie mătasa și-o făcu fețe, hotărând aspru, tare:

— De-aici încolo, nimănui nu-i este îngăduit a lovi om fără apărare!… Unde-i căpitanul Chiriță? întrebă maimarele haiducilor.

Toți priviră în jur și, prin amurgire, cercetară pe fiecare din arnăuții legați de copaci. Căpitanul Chiriță nu mai era nicăieri.

— Ah, mi-a scăpat, ticălosul! scrășni căpitanul haiducilor. Va trebui să vântur țara ca să-l prind! Și pe chip i se lăsă o umbră rece, de mâhnire. Privirile-i deveniră de oțel. Și țintind pe cei din jur, toți înghețară. Ca să scape de privirile acestea, haiducii se apucară de treabă. Dreseră pe fugă hamurile.

— Gata! La drum!…

Încălecând pe cai arnăuțești, tăind pâcla amurgului, haiducii porniră spre Panciu. Măcar că trei erau desculți și deci fără pinteni, toți încălecaseră și struneau frâiele, parcă fiecare ar fi călărit pe murgul lui.

În urmă, la marginea codrului, rămâneau trei cai morți și douăzeci și patru de arnăuți goi pușcă, legați de fagi, și cu șumoioage de iarbă în gură, drept călușe, să nu răcnească. Priveau neputincioși cum li-i dus stăpânul, trântit în trăsură ca un butuc, și se socoteau fericiți că din tărășenia asta neașteptată scapă doar cu câțiva ghionți. Își rumegau călușurile de iarbă și așteptau să treacă pe acolo careva, să-și facă pomană, slobozindu-i.

Întunericul cuprinse codrul în brațe, cufundându-l în tăcere și-n liniște, ca-ntr-o apă sură.

Dar haiducii mai aveau de săvârșit încă o ispravă în noaptea aceea. Spre acea ispravă îi călăuzea un haiduc tânăr, frumos, îmbrăcat în strai ardelenesc. Lângă dânsul se aflau doi haiduci: unul mărunțel, smead, cu mustață neagră și cu ochii albaștri, altul voinic și strașnic la chip, cu fălcile încleștate și cu privirea tăioasă, necruțătoare.

— Dacă suferi de dragoste chioară, spune cinstit, îndrăgostitule, să găsim altă călăuză până la locul cu pricina unde te-așteaptă Cătălina, șugui șolticul.

— Nu, e-ndrăgostit mama focului, zise căpitanul. E așa de îndrăgostit, că-i arde inima ca o făclie.

Goniră vreo două ceasuri pe drumeaguri lăturalnice. În frunte călărea haiducul cel îndrăgostit mama focului. Când carul mare își cârmise proțapul în sus, iar roua răcorea coamele nădușite ale cailor, răspândind când miros iute, dubit sub șa, când proaspătă mirozna de pelin, haiducii cotiră pe-un imaș întins, oblu și se strânseră pentru sfat din mers.

— V-ați purtat bine, șopti căpitanul. Vă laud. Îl mustru pe cel care s-a lăsat rănit și pe cel care a încercat să împlânte sabia în om nevinovat.

— Mă suduia… mormăi haiducul cel buzat.

— Doar n-ăi fi vrut să-ntindă gâtul ca vițelul la scărpinat, să zâmbească într-un dinte și să zică bogdaproste, haiducilor, că ne scuturați frumușel de parale, șugui șolticul.

— Noi nu luăm vieți, ci averi! S-o știți! se răsti căpitanul.

— Boierul trebuie ucis! se închiorcoși cel mustrat, sclipindu-și privirile în noapte, ca jderii furioși.

— Întâi să-l mai jumulim oleacă, se împotrivi șolticul, apropiindu-se de căruța unde aga Iordache zăcea legat, gemea, iar pe la colțul gurii înfundată cu căluș de iarbă îi curgeau bale verzi amestecate cu sânge.

— Ei, boierule, te doare? îl întrebă în batjocură. Cine te-a bătut, Iordașin, și n-a dat mai tare?

Careva chihoti încet, de râs; un cal tuși, sunând zăbala între dinți, altul bătu din copite.

— Casa hatmanului Costache Ghica e bine păzită, urmă căpitanul cu sfatul. Și de acolo nu atât averi, cât mai ales o fată avem de luat.

Galopară iar mai departe, sub călăuzirea haiducului îndrăgostit.

— De gonește așa, însamnă că rău i-i căzută inima-n călcâi și sfârâie la drum, șugui șolticul, împingând cu căciula spre haiducul din frunte.

Când steaua numită Șarpele arăta miezul nopții, haiducii ajunseră în valea Trotușului. Cătară loc ferit între copaci și hodiniră o jumătate de ceas. Haiducul cel șoltic cotrobăi în căruță și găsi merindea arnăuților:

— Mi-i așa de foame, că mi-aș mânca și lefteria…

— Iar mie mi-i așa de sete… oftă cel buzat.

— …că ți-ai face gâtul leică și pântecele balercă, îi sări în ajutor același șoltic, neastâmpărat la vorbă și guraliv.

— Parcă sunteți Păcală, așa vă linchiți, acu, înainte de… se burzului îndrăgostitul, mânios de atâta nepăsare.

— Ție-ți convine să rabzi, că te-așteaptă gurița dulce a mândrei. Dar pe noi ce ne-așteaptă? Flintele străjilor?

Noaptea stăruia răcoroasă și senină. Rouă groasă s-așternuse pe iarbă, pe frunze și pe straie. Caii pășteau în apropiere, tușind și sforăind din când în când.

Haiducii hotărâră cum să pătrundă în curtea hatmanului Costache Ghica din Leorda.

— Dacă-l prindem aici pe boier, îl supunem la munci. Că multe asupreli a făcut și multe sate răzășești a risipit.

— Dăm foc și curții! întări un haiduc negricios, cu grai muntenesc și cu un semn mare în frunte.

— Acum, no, gata! sări de jos, sprinten, haiducul cel mai în vârstă, aruncându-și flinta în spate. După mine!

Porniră câte doi, să ocolească, pe nesimțite, curtea. Rămaseră la cai șolticul și haiducul cel rănit la braț. După un pătrar de ceas s-auzi fluierat de mierlă, zăpăit[7] de câine somnoros și câteva gemete înfundate. Apoi liniștea se statornici iară.

În trăsură, umflat la față, cu ochii bulbucați ca de broscoi, Iordache Balș tremura de spaima morții. Din când în când, ca să atragă luarea-aminte a celor ce-l păzeau, gemea sfâșietor.

— Nu te teme, jupâne, că nu te ucidem.

— Te jupuim doar de piele și te presarăm cu niţică sare, să ne ţii minte.

Paza curţii hatmanului Ghica din Leorda era bună. Dar, cunoscând locurile, haiducii s-apropiară și legară străjile așa de repede, că n-avură nici când zice pis! Doi haiduci cu pistoale străjuiră odăile slugilor. Ceilalţi se năpustiră spre casă. Aici se vădi puterea unui haiduc mare, cât o namilă, înarmat c-o secure mai grea ca un baros. Din trei lovituri ușa se prăbuși ţăndări. În iatac îl găsiră în pat numai pe Vasile Roset, socrul lui Ghica, un bătrân surd ca toaca și tăhui de somn. Vedea că oameni străini îi leagă slugile burduf și-i cotrobăiesc sipetele, dar nu înţelegea nimic.

Haiducul cel îndrăgostit întâi își căută fata, apoi pregăti o căruţă în care fârtaţii încărcară mulţime de boarfe; se grăbi cu căruţa și cu fata spre locul de adăpost, la celălalt tarhat.

— Rămâi aici, îndrăgostitule, – îl pofti șolticul, – că eu vreau să fac de petrecanie velitului agă Iordache și boierului de aici.

Și îndată în iatacul lui Vasile Roset se înfăţișară șolticul și cel rănit la braţ, având la mijloc pe aga Iordache Balș, gătit cu două pistoale, gata parcă să tragă.

— Strigă să dea banii! Amenință-l cu pistoalele! poruncirǎ haiducii către vel aga, împingându-i câţiva ghionti în coaste.

— Dă banii!… mormăi cu spaimă boierul, îndreptând pistoalele spre bătrânul Vasile Roset.

— Tu… tu, finule? gemu surdul, când îl cunoscu. Te-ai înhăitat cu… Doamne apără și miluiește…

— E căpitan de haiduci! răcni șolticul.

— Ticăloase… Te-am ţinut în braţe la botez și acu mă jăfuiești… bâigui surdul și căzu moale, leșinat, nu atât de spaimă, cât de neputinţa de a cuprinde cu mintea asemenea nelegiuire.

Iordache Balș vru să spună ceva, dar ghionţii haiducilor îl siliră să-și înghită vorbele. Se milogi:

— Mai bine ucideţi-mă, decât să mă batjocoriţi așa…

— Avem noi vreme și pentru asta, cu toate că n-am prea vrea să nencărcăm cugetele cu un suflet plin de păcate, ca pădureţul de omizi.

— Acu, hai, că ai cu ce te lăuda între simandicoși. Ai și martori că ești cap de haiduci…

Îi luară pistoalele, îl scoaseră afară din curte și-l legară din nou în căruţă.

Din stâna boierească au luat un berbec gras, l-a înjunghiat buzatul, iar cel cu grai muntenesc l-a curăţat într-o clipită și l-a așezat în căruţă, lângă aga

Iordache.

— Să ne fie sață, mine dimineață! șugui șolticul.

Cu trei care încărcate, cu două trăsuri boierești și cu optsprezece cai arnăuțești, ceata haiducilor goni spre miazănoapte. Ocoli Râpele, Delenii și intră în valea Tazlăului.

Pe drum, aproape de un rateș, l-au lepădat pe Sotir Hrisoscoleu. Patru cai arnăuțești i-au vârât în ogrăzile unor oameni din Leorda, pe care șolticul îi știa nevoiași.

Zorii dimineții spălăceau zarea. La un scurt popas, într-o vale, un haiduc meșter la cântec dădu glas:

— Foileană și-o alună, ia-ți haiduce ziua bună de la stele, de la lună, de la mândruța cea bună, de la lună, de la soare, de la mândra iubitoare; pune mâna pe secure și te-nfundă în pădure…

Mai goniră pe Tazlău în sus, înfundându-se în codru. Opriră la marginea unui desiș verde, greu de străbătut. Adăpostiră caii și căruțele. Apoi se strecurată sub cupola de frunziș des.

— …Să dăm creanga la o parte, să ne facem noi dreptate… își urmă cântarea cu glas înalt, frumos, haiducul cel meșter la stihuire, în timp ce șolticul, ajutat de haiducul rănit la braț și iute din fire, strânse un boț mare de rășină, îl învăli într-o frunză de brustur și-l puse în sân, la căldură. În popasul din apropierea mănăstirii Tazlău culese și un smoc de scaieți. Apoi cel buzat și cel cu grai muntenesc îl așezară pe aga Iordache lângă izvorul de la marginea drumului, iar șolticul îl luă pe samă:

— Boierule, află că ne ești drag ca sarea-n ochi; de aceea vrem oleacă să te fierbem în oală sacă. Nu de alta, dar să nu ne uiți prea repede… Fraților, pe cinstitul boier Iordache Balș l-a cam zdruncinat drumul; ciolanele i s-au cam descleiat din încheieturi. Și chipul i s-a boțit de strânsura curmeiului. Dacă-l lepădăm așa, cu straiele în neorânduială și măzăcie[8], te pomenești că-l întâlnește vreun țăran prost și râde. Se feștelește mândrețe de ipochimen. Priviți-i barba ce flocăită-i! Și ce are un boier mai de soi decât barba? Rangul boieresc se bizuie pe moșie și pe barbă. Deci eu zic să-i ungem barba, cum însuși cu suliman și cu oloi de trandafir și-o unge în fiece sară și dimineață, bine periindu-și-o, cu dichis, în fața oglinzii, netedă să fie și plăcută miroznă de apă de trandafir să răspândească în juru-i. Oameni suntem… Și ne iubim stăpânii.

Și sporovăind așa, șolticul scoase rășina din sân, o mai încălzi cu abur din gură, și frecă bine, apăsat, barba agăi Iordache, încleindu-i-o toată, de-a mai

mare dragul.
— Nu te speria, boierule. Asta-i ferchezuială cu suliman haiducesc, lacrima bradului!
Văzând că-și pierde barba, adică tot ce are mai de preț o față evghenită, aga Iordache se zbătea, gemea, urla și lăcrima. Ceilalți se veseleau din belșug de năstrușniciile șolticului.
— Nu-ți place ferchezuiala ori te supără la nări mirozna sulimanului, jupâne vel agă? Atunci, iaca, să ți-o periem cu scai. Așa! Să nu mai aibă niciun ipochimen din Iași barbă ca a domniei tale, aidoma c-o badana. Și mustățile, și sprâncenele să ți le înrășinăm… Ei, prea te superi… Asta-i sulemenire de nădejde: nu iese nici cu apă rece, nici cu uncrop, ci doar cu zamă de foarfece și de brici. Așa că, vrai nu vrai, de azi barbă nu mai ai…
Haiducii se desfătau, răzând, afară de cel voinic cât o namilă care sta retras mai într-o parte și-și netezea securea, parcă s-ar fi gătit să plece la pădure. Iar cel meșter la cântec dezlegă cobza de la oblânc și, ciupindu-i de trei ori strunele, cântă îndușmănit:
— Alelei, ciocoi, ciocoi, prinsu-te-am ici la zăvoi și-ți dau măciuci să te moi, de piele mi te despoi, ca să-mbrac din pielea ta pistoalele și flinta, vântul să nu le pălească, ploi să nu le ruginească, ochiul să nu le zărească…
Asemenea cântec îl îngrozi pe agă mai cumplit decât ocara și frecătura cu rășină și scai. Pentru că dădea deznădăjduite semne că vrea să vorbească, cel cu grai muntenesc îi scoase călușul. Limba agăi se bešicase, iar cerul gurii îl ardea, parc-ar fi înghițit jeratic.
— De ce vă faceți… râs… de mine… măi băieți? abia îngăimă aga. Eu v-am păstorit cu dreptate…
— Da, ne-ai păstorit, întovărășindu-te cu lupii, adicătelea cu turcii, ca să ne tunzi ori să ne mulgi mai avan. Ai pornit la Țarigrad într-ascuns, să te-alegi cu dobândă, și te-ai pomenit ici în codru la osândă…
— Sunt boier! se trezi și se zborși mândria în inima lui Iordache Balș.
— Și ce? îl înfruntă căpitanul, după o clipă de șovăire. Nu mai cred, de mult nu mai cred că boierii au supt lapte din țâța Maicii Domnului.
— Sunt vel agă! răcni iar boierul, cercând în van să-și coțopănească[9] trufia.
Haiducii parcă erau gata să dea înapoi. Erau gata să uite că au pistoale la brâu, iar vel aga se afla în puterea lor, la aspră judecată. Înăbușindu-și în inimă urme de veche teamă și sfială în fața boierului, căpitanul, șolticul și cel meșter la cântec tăbărâră asupra boierului divănit, mustrându-l și

ocărându-l, pe rând, parc-ar fi fost trei clăcași mânioși și-ar fi izbit, pentrecute, cu îmblăciile într-un snop uriaș, plin de spini și pălămidă. Boierul n-avea timp să zică nici cârc, că haiducii îl pocneau cu vorbe de dojană și de ocară, parc-ar fi răspuns la toată batjocura pe care, de veacuri, o aruncă boierii în obrazul tuturor țăranilor din Moldova.

— Vel agă zici?

— Ba vel câne și vel drac!

— Adică știm noi mai bine ca oricine ce fel de lighioaie ești!

— Că numai cine a mâncat papară, știe dulce-i or amară.

— La urma urmelor, cine sunteți voi, boierii? Să vă-ntreb și să vă judec. Vă petreceți viața într-o rușinoasă lene.

— Vă împodobiți cu straie, blănuri și giuvaericale mai dihai ca muierile.

— Vă plimbați prin Iași în leftițe[10], purtate de robi.

— Ați uitat obiceiele cele vechi.

— Nu știți decât să porunciți jăfuirea și schingiuirea noastră.

— Vorba voastră nu e alta, fără numai ce-ți mânca mai bun și ce-ți bea mai ales.

— Sunteți gata să îndurați orice înjosire de la turc și de la domn, numai să nu vă strice nimeni tihna și traiul de huzur.

— De-ar fi un război, s-ar vedea că nu mai sunteți buni nici de zama prunelor.

— Vrednici or fi fost cei care-l slujeau pe Ștefan cel Mare. Dar voi, boierii de azi, semănați acelora, cum samănă șoimul cel sprinten și cutezător cu rața cea oloagă și bârdăhănoasă de multă-ndopare.

— Ați pierdut până și vorba românească; între voi sporovăiți doar grecește.

— Dormiți în trândăvie și nepăsare. N-auziți tânguirea noastră, a celor ce suferim.

— Nici plânsul văduvelor, nici suspinele celor flămânzi nu le-auziți.

— Numai atât sunteți treji, cât vă trebuie să vă ascuțiți dinții unul împotriva altora și mai ales să ne jăfuiți.

— Zlotașii voștri ne leagă muierile și copiii, iar pe noi în tot chipul ne ocărăsc, ne suduie, ne usturără cu bătăile, ne afumă cu ardei, ne trag la butuc și ne schingiuiesc ca pe Hristos.

— Ne-am săturat de viață!

— La voi toate prisosesc, la noi nimica nu ajunge.

— Și totuși, nu vă mai satură dracul, ci tot la lipsa, nevoia și sărăcia noastră vă lăcomiți.

— Vă veseliți în cântări desfrânate, când noi plângem și amar suspinăm.

— Și-ncă mai ziceți că alcătuim același neam!…

— Cât o să vă mai purtăm în spate, și cu sudoarea, cu sângele nostru o să vă mai hrănim?

— Să știți: răbdarea noastră mai mult nu poate! Gata! De-acu ne facem singuri dreptate.

— De-acu vă tăiem capetele!

— Întocmai! Bătrânii noștri povestesc că, demult, cândva, tot așa s-au buicit[11] boierii. Au uitat măsura și omenia și au pierdut rânduielile bune. Și zic bătrânii: „Până n-am cruntat topoarele noastre în sângele lor, nu ne-am pus la cale!”

— Am aflat și noi că este acum o țară, spre asfințit, domnia ta îi fi știind-o mai bine, unde norodul a pus în frigare pe boieri, le-a scurtat capetele și s-a făcut el, norodul, stăpân pe acea țară.

— Ca acel norod o să facem și noi. Ai înțeles, boierule?…

— Ăsta-i al doilea perdaf ce-ți dăm.

— Întocmai! De-acuma, la al treilea perdaf, lucrăm cu sabia!

— Ține minte!

Când șfichiuirea asta cu multe plesne pe obrazul boierului sfârși, haiducul cel cât o namilă își cuprinse capul läieț în palmele cât căușele chiaburești și se crămălui:

— Vai!… Ce judec… De când sunt n-am… și se poticni, amețit de mult ce-a vorbit. Haiducii râseră, iar uriașul își răsuci trupul mare spre dreapta, se-ntinse cât era de lung spre unda pârâului care murmura alături, se sprijini cu degetele picioarelor desculțe și crăpate, zgrepțărând iarba, se prinse cu căngile mâinilor de două tufe de alun, lungi gâtul, strecură printre crengi capul mic în comparație cu umerii lați de trei coți și juma, și, aplecându-se spre fața apei, își muie capul și sorbi cu gura largă și lacomă, iar nasul cârn sforăi, cum sorb și sforăie armăsarii însetați, după un galop de trei poște pe o arșiță de august. Ocara azvârlită boierului îi răcorise inima. Iar trupul lui uriaș, de sute de ori ars de varvarichiurile gârbaciului, se alină în apa pârâului.

Sub adierea stârnită în zori, frunzele se clătiră ușor, scuturând boabe mărunte de rouă. Căpitanul dădu semn de plecare.

Pe aga Balș îl lăsară așa legat acolo la marginea drumului, lângă acel popas cu izvor, să-l afle vreun călugăr de la Tazlău, să-l mântuie, dar să se și veselească și să ducă vestea în toată Moldova de pățania velitului și trufașului boier.

Mai goniră haiducii încă trei ceasuri. Poposiră iară în desiș de pădure, lângă un pârâu cu undă repede. Rânduiră caii la păscut, iar ei se traseră la hodină, în preajma copacilor de pe malul apei. Adormiră greu, după ce se luptară încă multă vreme cu chipurile și cu deșirarea întâmplărilor pe care le trăiseră de câteva zile încoace.

Așa se încheia întâia noapte a cetei de haiduci care se urzea atunci, în mai 1807, în țara Moldovei.

2. HAIDEȚI, HAIDUCI, DUPĂ MINE, CĂ ȘTIU CALEA-N CODRU BINE…

Se treziră când soarele strecura ploiță de raze prin desișul cetinelor. Dormind somn trudit pe monturi de piatră, în preajma pârâului, le amorțise ciolanele și umezeala le înfipsese destule junghiuri în mădulare. Dar nu cătau la asta. Haiducul cel meșter la cântec se dezmorți și prinse a zice cu glasul lui înalt:

— Haiduceii codrului nu vă dare-ți somnului, că somnul e-nșelător ca rachiul băutor… Apoi, privindu-și tovarășii cum săreau aprig din culcuș, schimbă viersul: Toți voinicii Oltului, cum îi plac și codrului, cum îi vine câmpului, lungi de mână, tari de vână, toți porniți pentru pricină, că-s săraci făr' nicio vină…

Brazii înțepau cerul înalt, albastru. Cetina lucea la soare ca milioane de ace de smarald. Abur de rășină izvora din tulpini groase de pini, îmbălsămând văzduhul. Aproape, pârâiașul susura, săltând peste lespezi de piatră sură. Mai încolo, în poienița din inima codrului, iarba creștea deasă ca peria, împestrițată cu flori în jucăușe veșminte. Mireasma florilor se-ntrecea cu balsamul brazilor.

— Ei, șolticule, de ce mergi strâmb? întrebă căpitanul, strângându-și sumanul și scuturându-l de frunze.

— M-a cam tras răcoarea apei și mi-a lăsat un junghi în șale. Dar o să cat o ursoaică, să mă calce, și-o să-mi treacă.

La marginea pârâului, la loc uscat, pe-un tăpșan, haiducul de strajă săpase o groapă mare și-n ea arsese foc zdravăn. Socotind că groapa-i încinsă bine,

ca un cuptor de pâine, haiducul cel șoltic scoase jarul, puse înlăuntru berbecul, bătut cu sare, cu chimion, cu cimbru, cu usturoi și mirodenii pregătite din vreme, îl acoperi cu un strat gros de frunze de stejar, apoi iar cu jeratic și deasupra cu țărână. La treaba asta ajuta, îndemânatică, și Cătălina, fata furată pentru haiducul cel îndrăgostit de mama focului. Sprijinit în cot, pe pat de frunze, el o privea ca pe un boț de aur. Simțindu-i zvâcnetele de bucurie din inimă, cântărețul își trase ciubotele rupte, zâmbi zgârcind mustața subțire spre Cătălina și începu, duios și jalnic totodată:

— Munte, munte nalt, frumos, pleacă-te cu fruntea-n jos, să mă urc în vârful tău, să mă uit în satul meu, să văd mândruleana mea, pe-a cui brațe o mai sta? Ce guriț-o săruta? O fi dulce ca a mea, ori amară ca fierea?…

Haiducii ascultară înduioșați, surâzând fiecare gândului din el, afară de cel uriaș și de cel cu buzele groase, care priveau încruntați, parcă dușmănoși. Cetinile, legănându-se ușurel, ascultau și ele. Și stâncile, de veacuri încremenite, ascultau. Haiducul cel cu grai muntenesc cufundă trei ploști cu vin în unda rece.

— Fârtaților, – grăi căpitanul, – când v-am adunat pe toți doisprezece, de bună samă m-am chibzuit și v-am iscodit viața. Eu vă știu și vă cunosc. Dar voi între voi mai puțin vă știți și vă cunoașteți. De aceea, până se frige berbecul și se răcorește vinul, să ne deschidem inimile, mărturisindu-ne fiecare în fața tuturor, fățiș și frățește. Numai cunoscându-ne putem dura o ceată de haiduci, tare, legată strâns, la bine și la rău, pe viață și pe moarte. Primiți?

— Primim!… Să ne mărturisim cu mâna pe inimă.

— Să n-avem ascunziș unul față de celălalt și nici urmă de viclenie.

Pătru Ciornei, ortacul lui Horia

Se strânseră roată, pe buturugi, iar cel mai în vârstă se ridică în picioare, își scoase domol căciula, dezvelind frunte înaltă, dreaptă, încununată de-o chică lungă, ușor înspicată cu fire albe la tâmple; avea față mare, prelungă, brăzdată de multe și adânci suferinți, sprâncene îmbinate, nas ciolănos, mustăți castanii, bărbie împinsă oleacă înainte și ochi căprui, limpezi, ca de om tânăr. Așeză cușma în față, pe butuc, ca omul ce vrea să se judece singur, și-și porni povestea:

— No! Mie să-mi ziceți Ciornei, fârtaților, c-apăi chiar așa mă cheamă: Pătru Ciornei! Sunt dintre moți; am fost ortacul lui Horia. Am luptat cu dânsul până l-au prins tâlharii împărătești, în pădurea Scorăgetului. N-am

văzut cum l-au muncit tiranii pe Horia, cu chinul roții, la Albă-Iulia-n cetate. Dar am auzit. Și asta, no, asta am s-o țin minte cât oi trăi. Horia a fost omul cel mai deplin pe care l-am cunoscut. Un înțelept. Și-a primejduit zilele, grijindu-se pentru popor. Cu el, no, cu el ne-am răzvrătit atunci toți moții, pentru dreptate. Iar domnilor le-a înghețat sângele-n vine și li s-a oprit suflarea-n piept de spaimă. Am cincizeci de ani. Mă fac deci haiduc nu din îndemnul sângelui înfierbântat al tinereții, ci din amară și fără de leac suferință, după îndelungă chibzuială și frământare. Din Apuseni, apăi, no, de răul cătanelor împărătești, am fugit în Făgăraș. Am muncit, pe ici, pe colo, ca un câne de pripas, ascuns cu nume schimbat. Mi-am luat muiere: o făgărășancă blândă și bună ca pita când o ridici de pe vatră. Trăiam săraci, urgisiți, hăituiți de stăpânire. Îmi era totuși mai ușor pentru că aveam lângă mine un suflet cald. I-am făcut o cămașă și-o catrință nouă. Și atunci am văzut că am o nevăstuță mândră ca un păun. Câtăva vreme am lucrat amândoi la un jilip[12] prăpăstios și luciu, ca osul înghețat. N-aveam nici casă, nici bordei. Dormeam sub cetina brazilor și cetină așterneam dedesubt, peste nea. Acolo, nevăstuța mea a născut prunc. Noaptea îl țineam în sân, să nu înghețe. Că acolo la jilip mulți oameni degerau de ger; mulți erau schilăviți de lemnele ce coborau pe jgheab cu iuțala glonțului de tun. Batâr de-am fi dus-o mai ușor primăvara. Dar atunci trudeam la robot pe Arieș: lucram în apă adâncă până la brâu, rece, abia topită din neaua munților. Căram butuci. Pe mulți i-au îngropat de vii butucii; trupuri zdrențuite și dărăbuite. Nu-i bai, că și aici dormeam, ud leoarcă pe pământ înghețat, cu brumă groasă. Luându-mi nevasta, copilul și dăsagii, m-am amestecat printre iobagii din Streja Cârțișoara. Grea viață, no, ș-acolo. Grea! Iobagii din Cârțișoara erau siliți să strângă, pentru castelul domnesc, muguri de arini, jir, mere pădurețe, alune, hamei. No, și astea le-adunam duminica, peste robota săptămânii. Muierile torceau toată iarna cânepă, iar vara lână pentru domni. Când grofii cei mari și neguțătorii au zidit o fabrică de sticlă, ne-au istovit cu un adaos de munci grele. Și cu cât roboteam mai trudnic, cu atât eram mai muritori de foame. Am cercat să ne-mpotrivim și-am urzit răzmeriță. Atunci, no, au înhățat pe-un jude bătrân, l-au legat cu picioarele de grindă, au tras izmenele de pe el și l-au bătut cu biciul. Și pe-o bătrână, de aproape șaptezeci de ani, au dezgolit-o, au bătut-o ș-au pus-o pe tavă înroșită, măi ortacilor, să joace ca ursul. Și pe mine și pe femeia mea, în fel și chip ne-au schingiuit. Că eram dârji și mereu strigam împotriva nedreptății. No, și din aceea s-a tras moartea nevăstuții mele, frumoasă ca

un păun. Am rămas cu pruncul, cu Nicola. Avea un an și jumătate; începea să dezlege vorbele. L-am crescut singur și l-am îndrăgit cu patimă. Dar după răzmerița de la Cârțișoara, musai să plec din Transilvania. Am trecut munții la Moldova, să aflu altă viață. Am stat la o stână. Câtăva vreme m-a uitat făcătura nenorocirilor. Ci într-o zi, trecând prin satul Boura, cu turma, văzut-am un poteraș ticălos, batjocorind o muiere tânără. Doi pumni în fălci; i-am smuls flinta; i-am rupt-o în genunchi și i-am aruncat-o în cap. Musai, ca să-mi stâng mânia. Așa s-a deschis iar vrana nenorocirilor. No, fugind de răul poterilor mi-a ieșit în cale un buluc de turci; mi-au luat pe Nicola, singura-mi mângâiere. Și turma mi-au furat-o. Ai, multe aș spune și-aș striga, de-aș avea talantul acestui fârtat al nostru, care repede le schimbă-n viers și le zice pe strune.

Cântărețul scăpară struna viersuind în graiul de-acasă al lui Pătru Ciornei:

— Horire-aș horile-mi vin, dar nu pot că sunt străin, horire-aș horile-mi plac, dar nu pot că sunt sărac. Iar când trag mâna pe strune, îi zic tot cu-amărăciune și n-am către cin' le spune…

Pătru Ciornei lăcrămă, privind la haiducul cântăreț. Dar era la precestuire și nu se cădea slăbiciune. Scutură pletele și urmă:

— Prin codrii Neamțului m-am întâlnit cu căpitanul nostru de azi. M-am legat să haiducesc până-oi pieri. Și mă leg să-ndemn tot norodul la răzmeriță, să-i punem sub secure pe asupritori. Că numai calea lui Horia, numai răscoala norodului poate drege lumea. Haiducia-i o cale strâmbă; dreaptă-i numai răzmerița. Ea arde până-n adânc…

S-așeză jos, suspinând, dar fruntea naltă parcă-i era mai senină.

Darie, ucenicul Voichiței

Se ridică în locu-i un haiduc mărunțel, cu ochi de viezure, cu fruntea pleașă și cu gura mare. Purta ițari creți, din pănură albă și bundiță cu margini și flori negre, ca bucovinenii din Câmpulung. Vârî pălmile în chimirul lat, cu înflorituri meșteșugite și începu:

— Mă cheamă Darie și eu mi-s tot de dincolo, de obârșia mea, din satul Marginea, lângă Târgul Rădăuți. Acolo am casă, femeie și trei copii. Dar haiducesc de mult: am învățat haiducia în munții Vrancei, în ceata Voichiței. Vrednică, se cheamă, și iscusită făptură Voichița: să n-o dai pe zece bărbați. Ne-a cârmuit bine, pân-a pierit de mână vicleană, pe râul Ascunsul Mare, aproape de Voitinel. Că s-au îndrăgit doi haiduci de dânsa: Andrei și Petre. Ea l-a primit pe Andrei. Petre ne-a dat pe mâna poterii. Am scăpat cu greu,

rănit. Semnul ici în piept, se cheamă mărturie. Aproape doi ani am ocârmuit eu ceata de haiduci: am cutreierat Ardealul și o parte din țara Românească. Am jefuit de bani pe mulți boieri și negutători. Am miluit pe nevoiași. Așa că-s tot sărac, cum am fost.

Am cercat să mă fac om cuminte, se cheamă, în sat la mine. Dar cu nimic n-am putut împlini lăcomia stăpânilor moșiei. Îmi piereau copiii de foame, nu mai aveam nici mujdei; mâncam tină, se cheamă. Iar boierul îmi lua și cenușa din vatră. M-am dus la curte într-o sară, cu femeia și copiii, să-l rog pe boier să-mi amâne plata dărilor. M-a plefturit[13]. A strigat la slugi să mă gonească. Am stat dârz, se cheamă. Mi-au cetluit femeia, bătând-o cumplit. Copiii strigau îngroziți. Mânia mi-a înzecit puterea: m-am smucit, am izbit și-am scăpat dintre slujitorii boierești. Am alergat la biserică; am tras clopotele, se cheamă. S-a adunat repede satul. I-am spus tot necazul meu. Era și al lor. Ne-am ales vreo cincizeci: am tăbărât și-am ars curtea boierului…

Darie se opri; parcă nu mai avea cuvinte să cuprindă povestea ce urma. Tăcerea stărui, grea. O pasăre zbură pe sub cetină, dând glas adeveritor, parcă și ea ar fi văzut cele povestite de Darie. În acea clipă, neașteptat răsunară patru ciupituri pe patru strune, ca o cercare de a le trezi din adormire; iar haiducul cel cu glas înalt cântă, cu obidă și alean, parc-ar fi cântat despre însăși inima lui:

— La acele nalte curți, sub trei rânduri de pomuți, lângă lună și lumină beau ciocoii și închină; noi mâncăm mujdei și tină… oof, noi mâncăm mujdei și tină… Frunza cade, jalea crește, ciocoiul benchetuiește, la norod nici că gândește, cât de amărât trăiește… oof, cât de amărât trăiește. Așezați la mas’ afară, stau ciocoii și se miară c-aud clopotele-n țară: nevoiașii se răscoală… Daaa, nevoiașii se răscoală…

Glasul se risipi între brazi și se stinse cum s-ar stinge o rugă ori un blestem într-un templu uriaș. Darie urmă și mai însuflețit a lui povestire, pe care cântărețul așa de bine o tălmăcea pe strună de ceteră.

— Așa-i: traiul amar ne-mpinge la răscoală. Amu, se cheamă, pentru răzmeriță pus-au preț pe capul meu o sută de coroane. De asta am fugit iar în codru. Am legătură în Bucovina și în Moldova cu treizeci și trei de oameni buni, îndrăzneți. Între ei sunt Ion Nihovan din Dorna, Ioniță Melcheș, Ilie Forminte și cu popa Constantin Grămadă din Câmpulung, care au fost în fruntea răscoalei din 1805, împotriva puterii austriecești. Cu căpitanul nostru de azi, se cheamă, m-am întâlnit în târg la Roman. Mi-a

plăcut întâi chipul și căutătura lui: cu dragoste spre omul nevoiaș, cu scăpărare de ură spre bogătan. M-a minunat că grăia grecește ca un neguțător, turcește ca un hoge, rusește ca un moscal. Jurai că-i grec, că-i turc ori rus. L-am rugat să-mi stea tălmaci, să vând un inel unui turc. Dar turcul dădu să-mi ia cu de-a sila juvaierul. Atunci căpitanul nostru de azi i-a înfipt stânga în umăr, zdravăn, ca o minghină; l-a strâns până s-a făcut ismailiteanul vânăt, a zis: „Au!”, a scos punga și-a numărat banii. Jelind ursita noastră oropsită, eu și căpitanul ne-am hotărât să fim fârtați. Știu că dacă m-am dat iar în haiducie, nu mai am multe zile de trăit, și voi pieri, se cheamă, ori de glonț, ori de ștreang. Dar pân-oi pieri, vreau să mai ostoiesc măcar suferințele altora. Merg cu voi, fraților, să răvășim tihna boierilor și să facem dreptate norodului. Am auz de iepure. Știu să sun din corn, să mă bat cu sabia și cu pistolul. Și am ca pildă isprăvile Voichiței, căpitan de haiduci, în Vrancea.

S-a așezat jos. Ar fi vrut să mai spună că tânjește după trai liniștit la casa lui. Dar s-a oprit: dacă haiducii intră cu capul sub primejdia ștreangului, apoi din arșița acestui dor și din deznădejde intră. Altcum nu se mai poate.

— Se cheamă că asta mi-i povestea.

Dobre, cel bogat în putere și sărac în vorbe

S-a înfiripat o minută de îngăimeală: urmau trei de aceeași vârstă. Care să grăiască? Se ridică haiducul cel cât o namilă de voinic. Se opinti în vorbă, ca plutașul în țapină:

— Să-mi ’ceți Dobre. Așa să-mi ’ceți. Toți boierii m-au bătut. Toți. La butuc m-au bătu’. Am fugi’. Am furat. La drumul mare… De foame am furat. C’s mare și mânc mult… Amu-s aiduc. Asta-i… Și se lepădă jos, parcă n-ar mai fi putut îndura greutatea trupului mătăhălos. Mormăi, de acolo de jos, ca un urs: Să mă-nvățaț’ aiducia… Gândind că spusa i-i cu totul și cu totul neîndestulătoare, înșfăcă un drug de fag, gros cât piciorul, îi propti mijlocul în genunchi, îl frânse ca pe-un vreasc și-l izbi de-un butuc, icnind: Na! Asta-i… Sunt tare, da prost.

Se făcu tăcere în toată pădurea. Haiducul cel șoltic hohoti:

— Ești cam mutălău, uriașule, namilă, strâmbă-lemne! Cam sărăcuț la minte și zgârcit la vorbă.

Dobre avea capul mic, fruntea îngustă, împinsă înainte ca o streașină de stup galben, ochii ca două mici găurele pierdute în fundul capului, iar umerii cât două cleanțuri de munte, pieptul păros și lat, ca de taur boieresc.

— Uite-l, ce podoabă de bărbat! râse șolticul. Cămașa nu-l mai încape: la piept nu se încheie, în spate se sfâșie, iar mânecile abia-i ajung la coate. Ciubote n-a încălțat, de când l-o făcut mă-sa…

— Chiar că n-am…

— Și de vorbit vorbește ca oamenii din Arpaș: „Măi Gheo! Tu, Mari!… fa’. Tu, ta’, tu, mu’!…”

— Trăncănitorule!… crâșcă Dobre și ridică un pumn cât un ilău. Ceilalți amuțiră. Doar căpitanul grăi, zâmbind cu drag și înțelegere:

— Fârtate Dobre, trebuie să-ți razi barba, să-ți piepteni frumos pletele, să pui cușmă nouă și straie bune.

— Rade-ți bai ba voinicește, lasă-ți chica haiducește, stihui cântărețul, vădind c-a găsit și pentru fârtatul Dobre ceva de zis pe strune.

— Așa-i: haiducul trebuie să fie om întreg… Să fie fercheș și frumos, ca să stârnească dragoste și respect. Înțelegi, Dobre?

— Da. Să mă-nve’, căpitane…

— Căpitan va fi cel pe care-l veți alege acum. Dar oricum, de-nvățat o să ne-nvățăm unul pe altul, să fim haiduci adevărați.

— Săru-mâ’… se zăpăci namila de-atâta bunătate. Eu știu să lupt numa cu securea… Da’ când dau, aleluia!

Gavrilă Balaur, cel buzat și fălos

Venea la rând un haiduc cu mustața neagră ca pana de corb, cu bărbia împinsă înainte și cu privirea aspră. Dar până să găsească vorba de-nceput, se repezi fârtatul cel cu buzele groase:

— Ați auzit, măi broaștelor, de Gavrilă Balaur, cel mai vestit hoț din țara Moldovei? Eu sunt! surâse spre haiduci, rotind privirea. Câțiva clipiră înfricoșați de aceea privire ciudată, lunecoasă, țâșnită din ochi oleacă pieziși. Haiducul cel șoltic acum băgă de samă că Balaur are în față, sus, în partea stângă, un dinte mai mult, încălecat peste ceilalți… „Un dinte de câne”, gândi el, dar nu-și mărturisi gândul. Balaur urmă: Pun rămășag pe trei armăsari, că nimeni nu mă-ntrece în luptă, în îndrăzneală și-n vicleșug. Eu l-am sfătuit pe șuguitorul nostru să frece cu rășină barba lui Iordache Balș. Am prădat nouă case de boieri, cinci de neguțători și trei mănăstiri. Dar abia mi s-a deschis pofta. Să vă povestesc, de-o pildă, cum l-am prădat eu pe boierul Ursache din Dămienești. Luați aminte, măi broaștelor, c-aveți ce învăța! Mai întâi am trimis straja pe lumea cealaltă. Cu meșteșugul meu mai tare ca iarba fiarelor am descuiat ușa. „Banii!” am strigat la boier. „Îți

dau averile toate, numai cruță-mi zilele”… se roagă boierul și-mi dă trei pungi. „Toți?” „Toți!” Îl îndemn c-un adaos de ghionți în coaste și mai scoate niște inele. „Tot aurul, broască?” „Toot”, se văietă el. Încep să-i jumulesc barba, răsucindu-i firele după arătător. Uite-așa! Mai scoate două pungi… „Gata, nu mai am… Nu mai am!… Juuur!” Îl leg burduf și-l pun într-un jilț să-i fie moale. Îi scot imineii și-i mângâi tălpile cu un bețișor de iască aprinsă la amnar. Geme și urlă, dar banii ioc! Atunci îi iau cucoana la refec. Scotocește dumneaiei niște dulapuri și-mi aduce băutură și mâncare. Beau vin ales, mănânc păstrămuri gustoase, ca un boier. Nu mă tem de otravă. Mă simt în casa boierului ca-n casa mea. Vinul e tare bun. Mi se moaie inima. Sărut cucoana. Ea plânge. Mie îmi pare rău că l-am prăjit pe boier la tălpi. Îl pup. Îl dezleg și-i îndărăptez o pungă cu galbeni. Zice: „N-ai vrea să-l vizitezi pe Bogdan Catargiu de la Dulcești? Are, cânele, atâta aur”… Îi mai îndărăptez o pungă de bani. Face. Se poartă bine cu mine; nu văd nici urmă de viclenie pe chipul lui. Suflet curat, boierul; cere îngăduință s-aprindă candela sub icoană. Că de ce să mai purtăm diplomația pe-ntuneric, de vreme ce ne-am împrietenit? Scapăr din amnarul meu. Ce nu face omul ca să placă lui Dumnezeu? Aprinde chiar o candelă boierească, de argint… Ce-aș mai fi furat-o, Doamne… adică Doamne iartă… Boierul clatină candela să-i cerce untdelemnul. La lumină văd mai bine ce tânără-i și frumoasă cucoana. Îmi fac planul cum s-o smocăiesc. Dar din întuneric se ivesc doi, patru, zece slujitori, toți cu topoare. Eu, numai c-un curmei în mână. Stați, broaștelor! Cursă? V-arăt eu! Că doar unu-i Gavrilă Balaur… Răpăd funia spre candelă. O vărs pe jos. S-aprinde un covor. Cucoana țipă și leșină. Eu răsucesc trei musafiri în funie, mă rotesc, scap printre dânșii și, tiva! Să-mi pupe urma. Înainte de ivirea zorilor l-am prădat și pe Bogdan din Dulcești… Asta-i una. Mai vreți și alte isprăvi, broaștelor? Mă îmbrac cerșetor și intru în mănăstirea Secu. Călugării mă miluiesc… Eu mă ascund sub o strană. După slujbă desfac cutia milei și pun comândul în sân. E prea puțin. Smulg și un șirag de perle de la Sfântu Aer. Mă culc pe masa din altar și dorm până vin călugării la utrenie. Cu doi pumni zic un amin celui care deschide ușa și scap către codru. Mai vreți și altă ispravă? L-am prădat chiar și pe Vodă. Când nici gândea l-am prădat. M-am prefăcut în giuvaergiu și mi-a dat până și inelul din deget… De patru ori am fost prins. Sunt trecut și în condica șireților…

Haiducii îl priveau mirați. Numai șolticul grăi, pițigăiat, țuguind buzele ca un copii care-ar umbla cu gura după supt:

— Mierliță, mierliță, pasăre pestriță, pestriță și sură, farfara de gură, bună de minciună…

— Poate nu mă credeți? Am să vă dovedesc cu alte isprăvi și mai și. Dacă mă socotiți vrednic, alegeți-mă căpitan.

— Unde te-ai născut? întrebă Pătru Ciornei.

— Eu? N-am tată… Numai mumă mi se pare c-am avut.

— Atunci ești copil din flori, băiet de pripas, fecior de izbeliște, urzicar, propteaua gardului și pui de lele…

— Taci, șolticule! Eu m-am trezit băiat de procopseală, fără leafă, muncind numai pe tain într-o vie, la Cotnar. Am trăit mult prin Iași. M-am dat în dragoste cu o fată frumoasă, dar rea de muscă. Am dat-o dracului și m-am dus la Neamț să mă călugăresc. Dar n-am putut să învăț decât „az, buche și vede”. La „glagore” m-am înecat. Nu era de mine citania: mie-mi plac muierile, nu slujbele. Și nu muierile frumoase, ci cele slute. Așa am eu nărav și dambla, măi broaștelor. Cum zic, la Neamț, am bătut un stareț și-am fugit.

— De ce născocești atâtea? întrebă Darie.

— Jur că nu născocesc! Să-nlemnesc aici, dacă… Și n-am povestit nici a mia parte din câte-am făcut!

Pișcând sprinten strunele cobzei, haiducul cel cântăreț îngână viers șăgalnic:

— Foaie verde mărăcine, vai de mine și de mine… am fugit puică de tine, să intru în mănăstire, ca să capăt liniștire. Dar pace nici c-am aflat, că tu rău m-ai fermecat, cu trei paie de sub pat, să umblu ca un turbat… Mă dusei la mănăstire și m-apucai de postire, de citire la psaltire și de-mbrăcat patrafire. Și citii câteva zile vreo sută-două de file de ceaslov și din psaltire, ca să capăt mântuire, să mai uit cele copile. Dar degeab’am tot citit: pace, neam! n-am mai găsit. Nu-ș ce-oi face ca să scap și în iad să nu încap. Că ist drum ce-am apucat, mă înfundă în păcat și nu aflu mântuire boscorodind la psaltire. Puiculiță, văd prea bine că nu mai pot fără tine; fă-te-ncai tu mănăstire, și-mi dă gura-ntru citire, lasă-mă să-ți sărut gâtul tău din caș făcut, lasă-mă să mă închin la icoanele din sân…

Haiducii râseră cu poftă; iar mai departe se-ntrecură cel cântăreț cu cel glumeț, ticluind stihuri șuguitoare pe sama lui Gavrilă Balaur, cel pornit la călugărie și ajuns la haiducie.

— Săracul călugărul, cum îi arde sufletul…

— Unde vede nevasta, răsucește mustața și-și suflecă rasa, să nu-i sece inima.

— Foaie verde lemn cânesc, dac-ar fi precum gândesc, aș sta numa-n mănăstire…

— Cu mânile pe psaltire, cu ochii după copile, să nu mor, măre, cu zile.

— Să mă-nchin pe la icoane, cu ochii după cocoane.

— Să-mi fac rasă de mătasă, cu toiag de liliac și mătănii de bumbac, să cad femeilor drag…

— Și să trăiesc ca un sfânt, făcând drăcii pe pământ…

Printre cetini lucea soarele. Păsările se strigau în graiuri felurite. Pârâul murmura ușor, și-ntr-același chip, ca un cobzar somnoros care mângâie aceeași strună. Dincolo de perdeaua de cetina, în poiană, printre tufele de sulfină galbenă ori trandafiri roșii ca focul, caii ronțăiau iarbă. Haiducii tăceau și-l priveau pe Gavrilă Balaur. Fiecare îl prubuluia și măsura după măsura inimii lui. Și fiecare se întreba: ce fel de om este, de fapt, Balaur? Bujor știa că-i bețiv, crud și hoț; aflau acum că-i și mincinos. Dar erau câțiva care credeau că Balaur e totuși om de nădejde și viteaz, după cum și era. Așa credea mai ales căpitanul. El se întâlnise întâia oară cu Balaur, în temnița agiei. Căpitanul îi era recunoscător pentru că, într-o zi, când s-a dărâmat un perete din închisoare, Balaur, cu puterea lui uriașă, brâncise capătul unei bârne care amenința să cadă în capul căpitanului și să-l strivească. De atunci, între acești doi oameni se legă o strânsă prietenie, deși aveau firi cu totul deosebite. Căpitanul de azi al haiducilor îl ajutase să scape din lanțuri și tot el îl sfătuise să intre în ceata haiducilor. Zicea: trebuie să avem cu noi și un om mai fără milă, mai crud. Balaur era vrednic, îndrăzneț, săritor la nevoie. Dar n-avea nimic atrăgător, plăcut, în făptura lui. Mai întâi era tare urât la înfățișare: capul prea mic, trupul prea mare, fruntea îngustă, ochii pieziși și cârpiți, unul mai sus și altul mai jos, cu nasul turtit și rumăn ca ardeiul toamna, cu buzele prea groase și vinete ca porumbica. Avea mustăți roșcate, iar părul negru îi acoperea jumătate de frunte. Urâțenia îi sta ca o pecete pe chip. Și sub această pecete nimeni nu putea citi ce gânduri se plămădesc și se frământă. De cum însă începea să vorbească, îndrugând isprăvi peste isprăvi, chipul lui Balaur devenea vioi, ochii mai mari și mai luminoși, făgăduind parcă un început de deschidere a sufletului. Acum, iscodit de douăsprezece perechi de ochi, surâse oleacă nevinovat, oleacă șmecher, devenind aproape atrăgător, aproape prietenos.

— Trebuie să vă spun, măi broaștelor, – adăugă el, surâzând și subțiindu-și buzele, – cu inima deschisă va spun, că în afară de năravul dragostei pentru slute, mai am încă o patimă: patima aurului. Grozav îmi plac banii. Astea mi-s damblalele, să le știți!
— Ei, se cunoaște c-ai dus dorul banilor; și-ai să-l mai duci… îl mângâie Darie.

Ion Bănucu din Vinț

Se ridică să grăiască un haiduc uscățiv, cu mustața neagră, cu privirea aspră, cu obrazul tăbăcit de soare, smochinit și încrețit, cu un semn în obrazul stâng, cu gura știrbă din pricina unei bătăi cu bâta peste față, cu picioare scurte, ceea ce-l făcea butucănos ca un trunchi retezat.
— Mă cunoaște bădița Ciornei; mă cheamă Ion Bănucu și sunt din Vinț. Am fost cioban și slugă. N-am mai putut îndura viața de argat, și-am fugit. Am rătăcit multă vreme prin sate și prin târguri. Pentru că muream de foame, am furat o pâine și-am ajuns în temniță la Deva.
— Vasăzică și-n Transilvania-i tot așa: dacă furi o pâne, ajungi în ștreang; dacă furi o moșie, ajungi boier de rang în Divanul domnesc, vorbi haiducul cei cu surâs de șagă. Deci pretutindeni stăpânii îi iubesc mult pe hoții cei mari și cu sfatul lor se-nconjoară; adicătelea pretutindeni stăpâni ai țării au ajuns maimarii hoților.
— Bădița Ciornei m-o adus aici, în ceata haiducilor. El pune capul pentru mine și eu pun capul pentru el. Ne cunoaștem de când munceam la jilip. Fac tot ce mi-o porunci el sau cei care i-ar porunci lui. Eu samăn la virtute cu acest Dobre. Și la minte cam tot cu el m-asamăn. N-am pe nimeni. Toți ai mei sunt morți. Și dacă nu plânge nimeni după mine, mă puteți pune la orice încercare, cât de grea. A, uitam, mă pricep să găsesc izvoare. Le simt și le aud susurul de la depărtare de-o jumătate de ceas.

Gheorghe Ardeleanu, drăguțul Cătălinei

Se ridică haiducul cel îndrăgostit de mama focului. Acum, pe ziuă, se vedea bine că era și frumos cum rar se află.
— Mă cheamă Gheorghe, și fiindcă mi-s tot de peste munți, să-mi ziceți Ardeleanu. Tata-i popă și nu vreau să-i ponosesc numele. Sunt știutor de carte. Aflați că pe mine dragostea m-a împins la haiducie. Pe cea dintâi fată pe care-am iubit-o, în sat la Căpâlna, mi-a necinstit-o feciorul grofului din Cetatea de Baltă. L-am prins într-o sară la drăguța mea și l-am bătut; ai, cu ce sete l-am mai bătut! De-atunci umblu fugar. Am ajuns la Comănești și-

apoi la Domnești, la hatmanul Ghica. Aici am întâlnit-o pe Cătălina. Boierul n-a vrut însă să mi-o dea de soție. M-am încredințat că-n orice țară, boierii ne fură și avutul, și dragostea. De aceea îi urăsc. L-am întâlnit pe căpitanul nostru de azi în târg la Sascut, la hangița Profirița. Mi-a gâcit repede amarul. Vorbele lui mi s-au lipit de inimă. Sunt țintaș bun cu flinta; izbesc vrabia din zbor. Cum am zis, am intrat în ceată pentru dragostea Cătălinei. Mi-ați dat-o; trebuie deci să vă slujesc până la moarte.

— Dar dacă dragostea ta, Ardelene, stinghereşte ceata?

— Dacă se-ntâmplă așa, să mă alungați dintre voi. Puteți strânge averile lui Costache Ghica, nu-mi pasă. Mi-ajunge dragostea pentru Cătălina. Că eu numai pentru dragoste sunt făcut.

Aici, haiducul cel cu cobza iar se-ndemnă a dezmierda strunele:

— Foilean-a bobului, lung e drumul codrului, dar mai lung al dorului… Al dorului tot mă cată, al codrului niciodată; al dorului se lungeşte, al codrului se sfârșește şi cu moartea se-ntâlneşte… Dar dorul de la mândruța e mai dulce ca frăguța; doru-acesta strâns mă leagă și nime nu mă dezleagă. Bate vântul prin ovăz, dorul mândrei mă dă jos. Bate vântul prin secară, dorul mândrei mă omoară.

— Dacă-i așa, Ardelene frate, n-ar fi mai bine să te ascundem într-un sat, să-ți trăiești dragostea în tihnă?

— Voi v-ați pus zilele-n primejdie pentru inima mea, și eu…

— Pentru noi orice facere de bine este o biruință.

— Nu! sări Gavrilă Balaur. Ardeleanu să nu fie primit în ceată, pentru că îndrăgostiții au inima de ceară. S-aleagă: ori Cătălina, ori haiducia.

— Dac-ai fi îndrăgostit, ai vorbi mai înțelepțește, grăi haiducul cel cobzar. Că și muntele că-i munte și-ncă are doruri multe, dar'mite acești feciori, frumușei ca florile și falnici ca brazii?

— Pentru mine muierile-s bune doar să spele rufele. Când le-aud cântând cu glas pițigăiat, ca mâțele, îmi vine să le sucesc gâtul, uite-așa, broaștelor! Aflându-se în săptămâna chioară, Ardeleanu poate aduce, fără voie, doar din zăpăceala dragostei, multa primejdii asupra cetei. Cătălina-i muiere frumoasă și, după mine, broaștelor, acest soi de femei aduc nenoroc.

— De aceea tu te-nzilești numai cu slute.

— Da! Am șapte slute, în șapte sate!…

— Balaure, – stărui căpitanul, – hotărâm la urmă, la capătul mărturisirilor. Cu noi rămân numai cei tari de virtute, cu inima oțelită.

— No, așa-i! se ridică Pătru Ciornei. Noi punem sub sabie pe viclean, pe nevrednic, pe tâlhar!

Se făcu iar tăcere. Fiecare-și cerceta cugetul, întrebându-se: „Au sunt eu vrednic?” Nu se mai ridică nimeni să-și înceapă spovedania. Asta dovedea că inima fiecăruia tânjea după câte o fată cu ochi codați și buze moi, rămasă în cine știe ce sat, în sama cine știe cui. Tălmăcindu-le parcă inima, glasul cel înalt al haiducului cobzar porni cu mare alean viers de doină:

— Peste-o apă, peste-un tău, ard opt lumânări de său. Ziua plouă, noaptea ninge, nimeni nu le poate stinge, numai inima-mi când plânge…

Tremura frunza codrului de frumusețea cântecului.

— …Cine iubește și lasă, trage-l, Doamne, la pedeapsă; trage, Doamne-l osândește, c-acela geaba trăiește. Foileană și-o agudă, acela-i ca o omidă, strică floarea și-o pălește, la păcate nu gândește…

Dragomir cel iute din fire

Ciornei făcu semn haiducului cel iute din fire, bărbat galbăn la obraz, cu păr negru, cu frunte îngustă, cu mișcări repezi, nestăpânite, cu pieptul lat, cu pântecul supt sub un brâu verde, spălăcit de mult soare, de multe ploi, cu opinci cu gurguiul mare, cu cămașa nespălată de la începutul primăverii.

— Eu? Adică eu ce să spun? își sprijini în brâu brațul rănit și se miră clipind din ochii gălbui, ca de gânsac. Sunt din satul Horecea, răzăș de neam. Pe tata l-au ucis oamenii boierului când se ducea cu hrisoavele la Divan, spre Iași, la judecată. Pe noi, adicătelea pe răzăși, ne-a făcut boierul clăcași. Neamul meu s-a-mpotrivit. N-a vrut să se lase robit. Aveam doi copii; zapciii mi i-au legat spate la spate, i-au scos afară pe-un ger de crăpau ouăle corbului și-au turnat apă peste dânșii. Au înghețat sloi copiii. Mi-am vândut boii și țoalele din casă, și sufletul mi l-aș fi vândut, adicătelea, numai să-mi mântuie băiețașii. N-am putut face nimic. Am cercat să-l ucid pe boier. N-am izbutit. Am nimerit la gros. M-a scăpat căpitanul. De asta am venit între voi. Mă primiți ori nu?

— N-ai spus cum te cheamă.

— Da, am uitat. Mă cheamă Dragomir. Și, de fapt, eu, adicătelea, mă tem de boieri… Sunt tari și Dumnezeu îi ajută, pentru că fac biserici și dau liturghii. Ajutați-mă să crăp capul boierului din Horecea.

Când Dragomir sfârși mărturisirea, cobza scăpără sunet și haiducul izvodi cântec:

— …Lăsa-m-oi de răzășie să m-apuc de haiducie, ca să-mi fac sfântă dreptate… să-mi aleg judecători cei brazi nalți cu fruntea-n nori, cei stejari neschimbători, ciocoilor spânzurători…

Nica Bucur, cel cu grai muntenesc

— Pă mine nu m-a adus nimeni, se ridică haiducul cel negricos, cu port muntenesc, de pe Argeș. Mă cheamă Nica Bucur și-s de dincolo dă Milcov, dă pă Argeș. Am fugit dă răul boierilor și al turcilor, care m-au globit pentru greșeala ce-am săvârșit cu fata ce mi-era dragă… Pă urmă am nimerit slugă la un turc tâlhar, care m-a silit să fur cu dânsul. Tâlhărind, mă prinseră arnăuții, mă puseră la ocnă și mă-nfierară ici la frunte, să mă cunoască obștea, și despuiat mă purtară prin politia Craiovei, bătându-mă și silindu-mă să-mi strig vina, să fiu pildă celor asemeni mie. Apoi mă trimiseră la pedeapsa ocnei în soroc dă cinci ani. În drum spre Ocnele Mari, sâmbătă seara spre duminica sfintei Învieri, poposirăm lângă un sat. Țin minte ca acum. Mă dădură jos din car, mă legară de proțapul carului și aduseră oameni din sat ca, împreună cu slujitorii, să mă păzească. Turcii, ca mai mari, de! intrară în casă la băut și mâncat. După ce se-ndopară bine, se culcară. Și eu adormii trudit, zdruncinat de drum și stors dă foame. Pă la cântarea cocoșilor, deșteptându-mă eu din somn, auzii clopotele învierii. Mă trezii de-a binelea. Cătușele nu-mi îngăduiră să-mi fac cruce. Făcui cruce cu limba, plângând și gândind ce păcătos și nefericit sunt, cu toate că n-am făcut nimănui nici un rău: am iubit doar o fată. Din asta mi se trage. Glasul clopotelor îmi zdrobi inima. În acel ceas orice om se simte legat d-ai lui: mumă, nevastă, copil… Eu, nimic! Hoit legat la butuc… Ridicai capul și, rotind privirea, văzui prin întuneric toți paznicii adormiți. Cercai călușul de la mâni: avea un cui slăbit. Mă muncii vreo jumătate de ceas și-l scosei. Aveam o mână slobodă! Și asta era ca o minune. Dezlegai funia ce mă lega dă proțap. Fără a simți cineva, cu călușul d-o mână și cu butucul dă picior, mă târâi încetișor, încetișor, să nu mă simtă nimeni. Îmi țineam și răsuflarea. Auzeam și cum se prelinge nădușeala pă față și pă tot trupul și cum picură pă pământul rece. Cu amarnică trudă mă depărtai dă sat. Mă ferii într-un pâlc dă mărăcini. Mă căznii c-o piatră ascuțită și-mi scosei călușul și butucul. Slobod, apucai grăbit peste câmp și păduri spre casa mea. Într-un alt sat, în ziua sfintei Învieri, mi-ai dat sătenii demâncare, pomană. Ajunsei a doua zi în satul meu. Mumă-mea și Anița mă plângeau ca p-un mort. Dă frica poterilor am umblat patru luni dosit prin crâng. Apoi, nemaiputând

îndura să stau fugar, mă arătai zapciului dă plasă. Spusei toată pățania mea, cum a fost, drept, cum v-o spun și vouă acum. Mă închiseră. Dar pă la lăsata secului de sfântul Neculai mă lăsară slobod. Mă căsătorii cu Anița. Și parcă mi se arăta fericirea. Dar protopopul îmi ceru o sută de taleri, daruri pentru cununie și pentru iertarea păcatului d-a mă fi însoțit cu tâlharii și a fi zămislit prunc unei fete mari. Și neavând eu bani, protopopul aduse o catană și-l puse să mă bată. Din mâna aceluia nu scăpai decât fugind în al patrulea sat. Schimbându-mi numele, slujii la un boier până în primăvară și plătii protopopului darul cununiei. Dar pă la Vinerea Mare a anului următor veni iar turcul și-mi ceru încă o sută dă taleri dușegubină[14]. Anița era acum femeia mea, aveam doi copii cu ea și turcul tot mă globea pentru păcat dă fată mare. Geaba cercai să lămuresc că m-am cununat cu Anița, că am copii, copiii mei. Mă chinuiau mai rău ca pă Hristos. Fugii la ceata lui Mereanu. Vrednic haiduc! Aspru, dar drept și îndrăzneț. Multe învățai dă la el. Dar și pă Mereanu îl înhățară poterele. Unii dintr-ai lui fugiră în Transilvania. Eu mă trăsei încoace, cu acest bărbat iscusit la cântec și prietenos, cum rar se află pă fața pământului – și împunse cu sprânceana spre locul unde se afla cântărețul. Rămân haiduc în ceata asta, până la capătul zilelor. Și știu că acest capăt al zilelor mele nu-i departe.

Trăsnea, fratele lui Păcală

În rândurile haiducilor se făcu iară liniște. Vorbele din urmă ale fârtatului Nica Bucur îi făcură pe toți să simtă că, în clipa asta, se cunună cu moartea. Poate peste un an doi nu va mai fi nici urmă din ceata lor de voinici, cu trudă adunată, întru răzbunarea nedreptăților. Vrând să risipească negura gândurilor, se ridică șugubățul, glăsuind:

— Pentru că-s cam șui, să-mi ziceți Trăsnea. Și pe mine tot setea de dreptate mă mână la haiducie. Părinții mei au fost răzăși vechi, în sat la Domnești. Dar boierii Tifești, din neamul lui Frigevacă, ne-au spart satul, cu mijloacele știute: zavistia-ntre răzăși, înșelăciune, mituirea dregătorilor, furtul hrisoavelor, cumpărarea cugetului răzășilor mai slabi de înger, schingiuirea, focul, moartea. Așa au ajuns Tifeștii stăpâni pe pământul nostru. Nu eram nici înainte prea bogați. Dar acum am rămas din gol cu pielea: clăcașii Tifeștilor. Pe fratele meu Melinte l-a orbit cu sare și cu fum de ardei spătarul Petrache Palade de la Bahna, unde intrase clăcaș. Eu am fugit în munți și m-am făcut cioban. Povestea cântecului: „decât slugă la ciocoi, mai bine cioban la oi, cu capul pe mușuroi și cu ochii după oi.” Dar

și aici, vorba celuia: am fugit de dracu și-am dat peste tat-su. Că stânele tot boierești erau. Despre oaie se zice că ciobanul o tunde, lupul o mănâncă și ce rămâne – de sufletul morților. Așa și cu noi ciobanii. Ca să nu rămână prea puțin din mine de sufletul morților, am șters-o spre oraș. Am învățat fierăria. Dar nici acolo n-am nimerit într-un coștei cu urdă dulce. M-am sfădit cu stăpânul și mi-am luat tălpășița. Pe urmă am cercat la Galați, pescar. Aici am plesnit un turc, oleacă mai tare, cu vâsla în cap și ticălosul a dat ortul hogei. Am ajuns la gros, în soroc de zece ani, cum ar zice Nica Bucur. Dar pot eu sta pe loc? Am fugit și de-acolo, cu ajutorul lui Dumnezeu și-al unui paznic. Până acum, la zilele mele, muiere n-am suferit pe lângă mine. Poate nici n-am avut vreme să cerc asemenea dulce suferință. De când mă știu m-a-nghimpat doar neastâmpărul traiului slobod. Și dacă am venit în haiducie, am venit tocmai pentru că vreau să fiu slobod ca pasărea cerului. Și după cum nădăjduiesc să mor din glonț ori din ștreang, tot așa nădăjduiesc să nu port rușinea intrând în orbirea dragostei, cum intră șalăul în vârșă, sămănând la chip cu fârtatul nostru Ardeleanu, pe a cărui Cătălină cu flintele am pețit-o astă-noapte. Căpitanul nostru crede c-aș fi bun de haiduc. Eu, de, nu prea cred. Mai ales că până acum n-am săvârșit nicio ispravă vrednică de povestit. Nici tare ca Dobre nu-s, nici mare meșter la spadă ca Bănucu, nici lăudăros ca Balaur nu m-a zămislit mama. Cine mă vede așa nalt, râde: lung în craci și bun de vaci. Dar eu știu bine trei lucruri: să înveselesc oamenii șuguind, să frig berbeci haiducește și să-mi schimb chipul cum mi-i voia și nevoia. Cred că cetei îi vor prinde bine și glumele, și fripturile și meșteșugul meu întru schimonosirea înfățișării. Unii vor zice că sunt mai mult bucătar, pehlivan și măscărici, decât haiduc. Dar n-are a face. Cine mă vede mă vinde, cine mă știe mă cumpără. Vreți să vă-ncredințați de ce pot? Priviți toți încolo spre bradul unde-i atârnată flinta bădiței Ciornei. Unii râzând, alții mirându-se, haiducii întoarseră capetele. Așa! Priviți neclintit, cât oi număra până la zece. Nu trage cu coada ochiului, cântărețule din cobză! Unu… doi. Nu te uita, șmechere!… Trei… patru… Nu cârmiți nasul spre mine… cinci… șase… șapte… Balaur, mult ai vrea să știi ce fac! Ești curios ca o muiere… opt… Zici că tu ai născocit pozna cu rășina? Nouă… Dacă toate cele spuse sunt adevărate ca asta, atunci ești un viteaz de iască, mânjii să te pască, bivolii te balegă, om fără de lege… Zece! Gata!

Haiducii răsuciră capetele spre fârtatul cel poznaș; dar nu văzură decât țevile a două pistoale arnăuțești, holbate spăimos spre dânșii. Mințile li se

întunecară. Clipeau des din pleoape, dar nu li se limpezeau vederile.

— Mânile sus! Tâlharilor! Ucigașilor! tună puternic un glas necunoscut.

Șase haiduci săriră în picioare, speriați, care cu mâinile pe săbii, care pe junghiere. Numai Gavrilă Balaur, tremurând, ridică mâinile în sus.

— Predați-vă! mai răcni o dată, cumplit. Roti priviri de foc în jur, săgetând pe fiecare. Dar în clipa când simți cum căpitanul smulge pistolul din brâu și-l îndreptă asupră-i, iar cel spătos din stânga trage sabia, arnăutul se piti după butuc, lepădă pistoalele, azvârli cușma arnăuțească. Din spate, Nica Bucur slobozi foc de flintă. Glonțul vâjâi pe deasupra lui Trăsnea și se pierdu în cetină, sunând ascuțit. Din fumul înecăcios răsări drept, ca și cu câteva clipe mai înainte, cu cușma și cu bonda lui, haiducul Trăsnea mustrând:

— Se poate? Țineam sfat haiducesc fără pază. Pe ciobanul fără câne îl lasă lupul fără pâne. Și de mirare-i că tocmai cel mai viteaz în vorbă e mai fricos în faptă: tremură și ridică mânile chiar când îi poruncește numai o umbră de poteraș.

— Eu, nu… n-am ridicat… de frică.

— Atunci poate cercai, viteazule, să-nșfaci fulgerul din cer și să trăsnești un bezmetic arnăut, ivit ca din senin…

Haiducii râseră. Trăsnea își scutură pletele.

— Eu nu cerc numai polobocul, ci mai ales ce-i în poloboc. Nu prea cred în cei care numai cât spun muiere și li se și face gura dulce. Și mâței, cum zice o vorbă, și mâței îi place peștele, dar când trece puntea închide ochii. Cine la primejdie uită că are pistoale la brâu, e bun de haiduc ca mămăliga pentru ghiuleaua de tun…

Hohotiră haiducii cu poftă. Afară de Gavrilă Balaur, care fulgera suliți de mânie spre șoltic și de Dobre care continua să clipească și să se mire, tare nedumerit de tot ce se întâmplase în jur.

— Fârtaților, acesta-s eu. Dacă vreți om ca mine, primiți-mă. Știu în ce cumpănă intru. Vorba cântecului: foaie verde și-un dudău, tare-i bine când nu-i rău. Dar unde-i bine nu-i de mine, unde-i rău, hop și eu, berbecul lui Dumnezeu. Umblând prin lume și trăind, am aflat că poate să fie omul cât de calic, numai bani să aibă. Fratele meu adevărat s-a numit Păcală, iar fratele fratelui meu Tândală, deci sunt văr cu Pricopseală, fiul lui Șovăială, cumătru cu Las-te-pe-tânjală, cuscru lui Nimereală, nepotul lui Sminteală, toți săraci lipiți, dar bogați de duh, cu răspuns la orice vorbă, oameni acătării de felul lor, obârșelnici din țara sfântului Așteaptă, unde se mănâncă

numai răbdări prăjite și se bea doar vin călcat de broaște. Cu Melinte Pascaru orbul, cu care-s zămislit din aceeași mumă, am stat trei luni în mahalaua calicilor sau a mișeilor din Iași și-am învățat acolo, de la buni meșteri, să mă fac ciung, șchiop ori gură strâmbă. Poftim, vedeți! Și pe rând, într-o clipeală, luă cele trei ipostaze de calici. Va trebui adesea să folosim asemenea meșteșug în tabăra dușmanului. Dar pentru că voi sunteți iuți de mână și buni chitaci, n-am să vă mai înșel cu păcăleli necugetate, că-mi primejduiesc zilele. Ușor îmi rătezați pliscul odată cu cea din urmă păcăleală.

Tăcu. Nu isprăvise de povestit. Dar în clipa aceea se ridică furtunos Dobre, namila cea cât trei cruci de voinic. Și, pe când toți s-așteptau să răpeadă potop de vorbe, icni:

— Măscărici! răcni, și s-așeză jos, gâfâind, parc-ar fi doborât singur bradul multisecular de alături. În tăcerea ce căzu pe tot cuprinsul din inima codrului foșni o șopârlă verzuie într-un pâlc de dumbravnic, stârnind miros înviorător. Bine că-i ’ce Trăsnea! mai gemu uriașul de la locul lui, de pe butuc. E cam șui… și glasul arătă ură și teamă.

— Are dreptate uriașul! întări un haiduc tăcut, cu chip încruntat. Haiducia nu-i zburdăciune. Trăsnea, dacă vrea, să ne-ajute dinafară. Oameni ca noi, cununați cu primejdia morții, nu șuguiesc. Noi trebuie să știm, fără clintire, ce și cum.

— Dintr-o neînțelegere, dintr-o șagă, lesne putem cădea în capcană la poteră, întări Gavrilă Balaur.

— Cum veți chibzui, fârtaților! își încredință Trăsnea zodia în mâna haiducilor, așezându-se jos, pe butuc, cumințit. Dar nu-l răbdă inima și mai adăugă: Numai să știți: cu mierea mai multe muște prinzi decât cu oțetul, iar dacă-ți lipsește un cui poți pierde căruța. Și mai bine cu un deștept la pagubă, decât cu un tont la câștig.

Se așeză jos și haiducul cel strașnic. Vorbele lui spulberaseră veselia de pe chipul și din inimile tuturor: cu primejdia nu se șuguiește. Dar Trăsnea rostise vorbele din urmă cu frământ așa de adânc, că haiducului cel strașnic îi păru rău de împotrivire.

Ioniță Condurat a fost slugă credincioasă

— Mi se pare că mi-a venit rândul, se ridică haiducul cel mărunțel, smead, cu mustața și pletele negre, bogate, cu ochi ca floarea cicorii în zori. Mă cheamă Ioniță Condurat, fârtaților. De loc sunt de la Hăbășești. Trăiam

pe moșia lui Iancu Ghica, poreclit Bibica. Om cam anapoda, conu Bibica: râsul și batjocora boierilor. Moșiile și le-a jucat la cărți ori le-a dăruit femeilor frumoase. Cai noi, țăranii, se purta când neobișnuit de milos, când varvar fără pereche. Cu mine de-o pildă. I-a plăcut cum mân caii la droșcă; m-a făcut vizitiu și om de credință. Am împlinit multe porunci grele, pentru care m-a lăudat și mi-a dat bacșișuri, ca unei slugi credincioase. Dar acum patru ani mă trimite să duc cinci sute de galbeni unei duducuțe din Roman. Poruncește: „Pân' la un ceas de noapte, cei târziu, să fii la Roman cu banii! La ziuă, înapoi"… Îmi dă calul cel mai iute de picior. Merg bine până la pădurea Strungăi. Opresc la un pârâu. Apunea soarele; frumos și liniște, de-a mai mare dragul. Buciumez calul, îl șterg de sudoare, c-un șumoiog de iarbă; îl las ca un pătrar de ceas să pască, să se hodinească; apoi îl adăp, îl dezmierd, și dau să încalec. Chiteam s-ajung la Roman mai devreme decât îmi poruncise stăpânul. Dar deodată, lângă mine se iviră trei oameni. „Încotro, flăcăule?" „La Roman". „De ce?" „M-a trimis stăpânul". „Dă galbenii încoace, la mâna noastră!" „N-am galbeni!" „Sunt colo, în desăguța de la coburi. Dă-i, ori…" Și-n clipa aceea au mai răsărit încă doi oameni. Mă traseră jos de pe cal. Începurăm lupta. Apucasem a smulge baltagul de la oblânc și cam hăcuiam. Cel care mă întrebase privea, zâmbind. Simțeam că-i place cum lupt. Dar când era gata să tai cu baltagul pe unul, cel care zâmbea sări, îmi înșfăcă dreapta și mi-o strânse așa de strașnic, c-am început să răcnesc de durere. „Ești tare și-ndemânatic la luptă, mi-a zis el. Nu vrei să te faci haiduc?" „Duceți-vă la dracu!" am suduit eu. Mi-au luat calul și banii. M-am întors la Iași pe jos. Boierul n-a crezut că m-au prădat haiducii. Mi-a rupt trupul la falangă. M-a băgat în temnița agiei și m-a ținut două luni, deși căpitanul de haiduci i-a trimis răvaș precum că el a luat banii. Îmi pusesem viața pentru avut boieresc și temnița-mi era răsplata. M-a slobozit numai de frica haiducilor. Că tot trimitea căpitanul lor răvașe. Slobod, am furat o flintă de la un arnăut și am pornit spre muntele Ceahlăului. M-am hrănit oarecare vreme din vânat și din lucru pe la cei gospodari și mănăstiri. Așa am îndrăgit codrul, munții, izvoarele, vuietul pâraielor prăvălite de pe stânci, mugetul furtunilor, urletul fiarelor flămânde. Și iacă, într-o sară, în crâșma din Poiana Teiului, unde mă trăsesem la oleacă de hodină, mă întâlnesc iar cu haiducul din pădurea de la Strunga. M-a cunoscut. „Ce faci, flăcăule?" „Vânez". „Decât să ucizi corbi nevinovați, mai bine hai să jumulim boieri". „Hai!"… Așa, fârtaților, am

ajuns mădular al cetei noastre. Eu atâta am de spus. Cred c-aţi înţeles că haiducul de la Strunga a fost căpitanul nostru de azi.

Spulber cel straşnic la chip

— Prea vi-i viaţa la toţi cleştar! sări mânios haiducul cel cu chip straşnic de aspru. Oare numai eu, Toader Spulber din Brănişte, sunt ucigaş? Am omorât un vechil. Trebuia să-l ucid pe Mitiţă Hortopan, boierul care ne-a răşluit satul. Dar nu l-am putut prinde. Şi vă spun adevărat: nu l-am cruţat nici pe frate-meu. Nu l-am cruţat, pentru că s-a vândut boierului. Eu am izbutit, acum trei ani, să răscol satul, tot satul împotriva boierului, iar el, ticălosul, a înştiinţat arnăuţii stăpânirii. Rău ne-au mai căsăpit arnăuţii. Am fost osândit la groapa ocnei pe viaţă, drept cap de răzmeriţă. Am stat o jumătate de an. N-am mai răbdat. Am lovit un paznic, i-am îmbrăcat straiele şi-am fugit. M-am ascuns la un călugăr de la Secu. Aflându-mi taina, omul lui Dumnezeu a vrut să mă dea iar pe mâna copoilor stăpânirii, să-mi împlinesc osânda. Fugind, am hălăduit ca o fiară hăituită. Eram hotărât să mă agăţ într-o cracă ori să mă dau de gol, când, iată, mi-a ieşit în cale căpitanul nostru de azi. I-am spus scurt, tot ce v-am spus, adăugând: „Mi-i cugetul împovărat de două omoruri. Numai în ştreang dac-oi scăpa de asemenea povară.” El, privindu-mă cu ochi ageri, mi-a dat povaţă: „Îţi despovărezi cugetul scuturând boierii de parale şi celor săraci dându-le”. Eu nu ascund ticăloşiile ce-mi înnegresc viaţa. Da, nu le-ascund; că pe-astfel de mucegai pot creşte cine ştie ce otrăvite şi ucigaşe ciuperci. Eu mi-am deschis inima, încredinţat c-o arăt unor fraţi pe veci, care nicicând n-or gândi să mă vândă ori să mă osândească, fără înţelegere. De altfel, cum vedeţi, viaţa mea se cam aseamănă cu a fârtatului Darie. Şi el a răscolit satul. Dar cum să nu răscoli toată Moldova, când vezi în ce mişelie trăim? Şi dac-am luat calea haiduciei, să nu vă închipuiţi c-am intrat într-un budalău cu miere, lapte şi huzur. Nu! Iacă, suntem goi şi săraci; fără casă, fără masă, fără neveste, departe de copii. Suntem adică cei mai oropsiţi dintre oameni, suntem flămânzii flămânzilor şi nefericiţii nefericiţilor. Dar avem inima aşa de caldă, că vrem să îndulcim, cu preţul vieţii noastre, amărăciunea fraţilor noştri. De asta m-am dat în haiducie.

Toader Spulber se aşeză pe butuc, era om înalt, voinic, lat în spate, cu plete lungi, castanii, cum poartă răzeşii bătrâni, avea fruntea boltită, pe care cugetu-i chinuit scrisese semne multe, avea nas mare, întors ca pliscul de

vultur, și mustața groasă căzută pe gură. Privea crunt, aspru, necruțător, întunecat. Din toate, din înfățișare și din vorbă, se vedea că-i om strașnic.

Se mai ridică pe rând Ardeleanu, Ciornei, Balaur, și mai adăugară câte ceva din ce-și mai aminteau despre ei înșiși. Prea-i cutremuraseră vorbele, glasul și asprimea privirii lui Toader Spulber.

Anastasie Cobuz, cântărețul cetei

— Să-mi ziceți, fraților, Anastasie Cobuz. După tată sunt albanez, după mamă, român. Am trăit printre turci, bulgari, greci, sârbi și români. Când eram de șapte luni, furam iapa din grădini, și custuri, și bricegele, și pânza de prin argele[15], și de la fete inele. Mă făcui de șapte ani, dădui iama prin dușmani. Dușmanul meu om bogat, venit de la Țarigrad c-o treanță de fes în cap, cu caftanul zdrențuit: da-n cinci ani s-a-mbogățit, pe noi toți ne-a jupuit și satul ne-a sărăcit. Pe tata fript l-a mâncat, pe mine rob m-a luat. Foaie verde mărăcine, mult amar zace în mine. Dar îmi saltă inimioara, când văd că vine primăvara, să intru-armat în codru, să mă fac haiduc și lotru, să dau creanga la o parte, ca să-ncep să-mi fac dreptate…

Ciornei, Bănucu, Darie cunosc bine locurile. Eu cunosc mai cu samă oamenii sălășluitori între Pind și-ntre Carpați. Însumi multe am pătimit. Fugind din sat, de lângă Bitolia, tatăl meu s-a adăpostit la sârbi. Aici a crescut porci și-a ajuns negustător înstărit. Dar într-o zi l-a plesnit pe-un ienicer cârciobaș și-a ajuns la temniță. A scăpat și-a cercat să fugă în Italia, dar l-au prins păgânii, aproape de Cattaro, și l-au gâtuit. Au ucis, tot atunci și tot acolo, la margine de drum, și pe cei doi frați ai mei mai mari. Eu aveam doar șapte ani și m-a ascuns mama sub fuste. Rămași singuri, de izbeliște, am pribegit multă vreme. La paisprezece ani m-au băgat la închisoare c-am dosit o cobză. Acolo, un hoț dibaci m-a învățat cum să fur orice lucru ce-l are omul asupra lui, fără să mă simtă. Tot acolo, alți osândiți m-au învățat să cânt din ceteră. Și, în toate, repede mi-am întrecut dascălii. După ispașa pedepsei m-am adăpostit la un turc sărac din Ada-Kaleh, Ben Ali. El m-a învățat să-i urăsc și mai mult pe toți turcii cei bogați. Pe urmă am pescuit, am făcut negoț cu pește, cu tutun, cu icoane, cu covoare, cu stafide. Ce n-am vândut și ce n-am cumpărat!… Și mult am cutreierat satele și târgurile dintre Carpați și Pind. Din asemenea cutreier mii de negustători și-au umplut pungile; eu am cules darurile oamenilor și le-am zis pe strune. Că nu mai știa nimeni de-s negustător ori cântăreț rătăcitor. Ba am fost și prin Buda și prin Viena. Am stat și la Cluj. Și ce-am întâlnit în umblatul

meu? La miazănoapte, asuprire austriacă, la miazăzi, jaf otoman. Pretutindeni norodul geme. Așa nu se mai poate trăi. Dacă poporul franțuz l-a tăiat pe rege și pe boieri cum tai berbecii, dacă au făcut republică și-au pus conducător un general din popor, unul Napoleon, apoi eu cred că așa ar trebui să facă toate neamurile. Cu negutătoria eu m-aș fi căpătuit până la urmă, dacă m-aș fi ploconit și aș fi mituit pe ipistați și pe zapcii, folosind viclenia, temeneaua și şperțul, sfânta treime a îmbogățirii. Dar dacă eu aș fi ajuns bogat, oare ar fi pierit sărăcia și suferința din lume? Mi-i mima la toți cei ce sufăr. Și ei și eu suferim, pentru că toată rânduiala lumii e greșită. Unii au prisos prea mult; alții nici cât să nu piară de foame. Inima îmi poruncește să lupt pân-om ajunge ca toți s-avem deopotrivă ori pân-oi pieri. Pân-acum n-am ajutat pe cei de teapa mea decât izvodind cântece de vitejie, de dor, de jale și de voie bună. Darul de a stihui cu ușurință l-am moștenit de la mama. Ea era de lângă Bacău, de felul ei, și mi-a ticluit, cât a trăit tata, mai ales cântece de vitejie, apoi, mai ales bocete. Ea mi-a cântat întâi de haiducie!… Toți voinici înalți ca mine, îmbrăcați și-narmați bine… Să intru-n codru cu ei, cu doisprezece voinicei, să-mi apăr țara cu ei. Să m-ațin pe la zăvoi, unde trec turcii puhoi, și de piele să-i despoi, să le-o vând să-mi cumpăr boi. Pielea de turc – cinci parale, să cumpăr la copii sare… De făcea mama vreo cinci, plin era codrul de haiduci; să fi făcut măcar doi, jucam țara cum vrem noi. Dar m-a făcut numai pe mine și tot mă știe o lume… Am venit aici cu planuri mari, pe care le-oi destăinui când, rânduiți bine, porni-vom la treabă. Deocamdată să știți că toate noroadele pe care le-am cunoscut, toate se mișcă împotriva asupririlor boierești și turcești. La greci sunt klefții, la bulgari crâjalii, la sârbi, la unguri, la noi și la ucrainieni sunt haiducii. Dar am venit aici la voi și cu alt scop. Chiar de n-oi putea lupta așa de bine, m-oi osteni să vă îndemn la unire în războiul împotriva asupritorilor turci. Poate știu mai bine din cobză decât din sabie. Dar oi cânta spre veselirea și îmbărbătarea inimii. Din fluier de iasomie oi cânta de vitejie. Din fluier de soc oi cânta cu foc, fraților la joc. Chiar de-oi mânca frunze de fag, tot oi cânta lumii cu drag; oi bea apă din izvor și-oi cânta lumii cu dor…

Haiducii ascultară vrăjiți, până se stinse cel din urmă zvon de strună și de glas, amistuit în inima codrului verde și umbros.

Ștefan Bujor, căpitanul

Veni rândul celui care, de astă-toamnă, se străduia să alcătuiască o ceată de haiduci cum n-a mai fost în aceste părți de lume, de la Pintea cel viteaz încoace. Toți îi așteptau cuvântul. El se ridică în picioare și-și roti ochii, cuprinzând întreaga ceată. Era nalt cât Spulber. Căta crunt și dușmănos la dușmani, înghețându-i, iar la prieteni, prietenește, îmbărbătându-i. Uneori, sub umbrele sprâncenelor, ochii îi scăpărau scântei de mânie și fulgere de ură; alteori se acopereau de roua blândeții. Cu o mișcare repede își așeză mustața tușinată scurt și răsucită la sfârcuri. Cum sta în fața tovarășilor, toți deslușeau că în făptura căpitanului se îngână cruzimea cu milosârdia, clocotul patimilor cu neprihana cea mai deplină, dorul de vitejie cu setea de răzbunare și ura cea mai neîmpăcată cu dragostea cea mai pătimașă. Mulți spuneau că-i din fire ca lama de oțel; vânjos, tare, se-ndoaie dacă trebuie; dar, zvâcnind, plesnește dușmanul peste bot.

Își lepădă sumanul negru din pănură groasă sărăduit, țesut de maicile din Agapia, bătut în pivele[16] de pe Cracău. Își scoase căciula și-o așeză pe buturugă, așa cum făcuse și Ciornei. Își dezveli fruntea lată, înconjurată de plete negre, lungi, haiducești, sprijinită de sprâncene arcuite, vădind nasul drept, puternic, bărbătesc, gura mare cu buze rumene, frumos dăltuite.

După ce sfârși cercetarea cetei, Bujor își lepădă încruntarea de pe chip, chemând în schimb o rază de zâmbet bun, ca lumina soarelui răsărit peste codru.

— M-ați cunoscut cu mai multe nume, – începu el, – și-n mai multe chipuri. Mi-ați zis și Voinea, și Oprea, și Voicu, și Pușcașu. M-ați văzut și negustător, și țăran, și boier, și arnăut, și călugăr. Am puterea de a-mi schimba înfățișarea; nu însă așa de bine ca Trăsnea. De fapt să-mi ziceți Ștefan Bujor. M-am născut acum treizeci de ani în valea Tazlăului; dar cunosc multe părți din țară și chiar din țările vecine. Tata a fost clăcaș pe moșia boierului Iordache Balș. Ca și Spulber, noi Bujorii din Orășa am cercat o răzmeriță împotriva vechilului boieresc. Ne-a prins. Tata a murit la un ceas după ce-a fost scos din butuc. Un frate mai mare a fost osândit, pe viață, la groapa ocnei. Eu am fost legat la grindă și ars cu gârbaciul în șapte varvarichiuri. De răul boierului am fugit din sat și m-am pripășit ucenic la un negustător din Galați. Negustătorul grec mă trimitea cu marfa la Brăila, București, Brașov, Sibiu, Bistrița, Silistra și Liov. Am învățat turcește, grecește, rusește. Știu și oleacă de carte. Și eu cunosc bine țara și suferințele norodului. Pe mama și cele două surori ale mele am vrut să le adăpostesc la mine la Galați. Dar feciorii stăpânului, ca niște câni, mi-au batjocorit

surorile, când eram plecat cu marfă. Aflând că am strâns ceva economii și urmăresc să duc negoțul singur, stăpânul a pus feciorii să-mi prade marfa, ca să mi-o impute înzecit și să mă silească să-i slujesc trei ani fără simbrie. Dar eu i-am snopit în bătaie pe acei tâlhari și i-am dat legați în mâna ispravnicului. Stăpânul a mituit atunci pe ispravnic și m-a osândit la un an pușcărie. Cunoștea că-s om îndemânatic la treabă, iscusit, dar nu-mi ierta că-s prea dârz și neînfricat. Încă de pe când eram ucenic am deprins lupta cu sabia, de jos și de călare. Apoi, la Silistra, de la un iscusit pehlivan arap, am învățat mlădierile trupului și meșteșugul feluritelor trânte. Ca și voi, nemaiputând îndura nedreptatea și osânda ocnei, am fugit. Și negăsind nicăieri niciun alin, niciun sprijin, m-am tras la codru și m-am făcut haiduc. Adică răzbunătorul nedreptăților. Demult, la noi, oamenii de inimă, când îi lovește deznădejdea, se trag spre codru; dau creanga la o parte și pornesc lupta pentru dreptate, cum a zis Cobuz adineauri. Am haiducit două veri. Cu ceata mea am răsculat satele Itrinești, Versești și Bahna împotriva boierului Ghica-Budești. V-aduceți aminte ce zarvă a fost atunci în toată Moldova de mijloc? Banii luați i-am împărțit săracilor. Mă cunosc oamenii din trei ținuturi. Mai cu samă femeile. Trebuie să-mi cunoașteți slăbiciunea, fraților: poterașii m-au prins la o fată. O chema Anița.

M-au osândit la spânzurătoare. M-au dus pe maidanul de lângă biserica Frumoasă din Iași, la locul osândei. Norod mult, adus cu sila și împănat cu feluriți gură-cască, umplea maidanul ca la iarmaroc. Îmi așteptam sfârșitul, cu inima zdrobită. Un popă fornăit mormăia o rugă, cercând să împace un haiduc cu Dumnezeu. Fac semn: „Scurtează părinte, citania, că-mi lungești chinul.” Urc scara și fac semn călăului să-mi prindă mai degrabă șfacul în gât. Ștreangul se clătina în vânt și-mi atingea obrazul. Și mirosea funia tare ciudat; mirosea a moarte. Dar în clipa aceea, din gloată s-auzi glas de femeie: „Stați! Opriți!”… Și eu, și popa, și călăul, și străjile, și toată lumea venită să vadă osânda-mi a încremenit. Eu chiar începusem să mă întâlnesc cu dracii de pe cea lume. Dar, iată, călăul nu-mi mai potrivește ștreangul, nu-mi mai brâncește scara de sub picioare. Ci, ca și popa, cască gura de uimire. La început nu pricepeam ce vrea fata, de ce făcea atâta zarvă, de ce striga așa de tare, parcă pe ea ar fi spânzurat-o. După un obicei străvechi, iertat este osânditul pe care, la locul de osândă, o fată îl cere de soț. În jurumi părea că se răstoarnă lumea. Spre podul osândei alerga o fată osebit de frumoasă: „Ștefane, te iau de bărbat!”… S-a urcat acolo, pe pod, și s-a lipit de mine ca iedera de trunchi. Suflarea-i era aprinsă; ochii flăcărau de teamă

și de bucurie. Am prins-o în brațe, am sărutat-o, și-n inimă m-a năpădit atâta noian de dragoste, c-am chiuit de bucurie. Un suflet cutezase să se apropie de mine în acel ceas al cercărilor de pe urmă. Asta arată că merită să te faci haiduc pentru cei săraci. Dar căpitanul de arnăuți mi-a smuls-o din brațe. A ispitit-o cu întrebările și cu ocara. Fata nu s-a speriat. I-a răspuns cu îndrăzneală. Răpus, căpitanul a strigat cu mânie: „Cunună-i, popo! Chiar aici, pe podul ispașei"…

— Grozavă ispravă, broască! nu-și putu Balaur stăpâni bucuria.

— Tare zăpăcit, bătrânul preot, care, cu câteva clipe mai înainte, îmi mormăise prohodul, nu mai găsea glasul pentru cântarea cununiei. Pe fată o chema Ileana; cândva, pe malul unui pârâu, o mântuisem din ghearele unui vechil boieresc. Cu doi pumni l-am silit pe acel obraznic să-și culeagă măselele din pulbere. De Ileana uitasem. Haiducul, ca bondarul: greu își amintește de toate florile din care a gustat mierea, dar' mite de-o floare din care nici mireznă n-a sorbit… Eram tuns, sluțit de foarfecele călăului și cu gulerul cămășii sfâșiat, ca ștreangul să aibă loc în jurul gâtului și să lunece în voie; dar fata nu se uita la asta, ci cu dragoste mă strângea de mână. Un țârcovnic slab și crăcănat grăbea s-aducă, din biserica de peste medean[17] cununiile. Lumea fremăta de bucurie. Așa că în loc să mă mut în iad, am rămas să locuiesc în Iași, cu Ileana. Vestea despre întâmplarea mea a umplut țara. M-a chemat însuși mitropolitul Veniamin Costache. „Te-a mântuit o minune cerească, a glăsuit el. Leapădă-te de tâlhărie". Am zis că mă lepăd ușor pentru că n-am tâlhărit niciodată; am haiducit. A stăruit pe lângă Vodă Moruzi și m-a pus slujbaș tocmai la temnița agiei, la aga Iordache Balș. Anume, ca să-mi cerce credința. N-am avut încotro: am primit, așa cum poruncea dorul de a trăi, așa cum mă ruga Ileana. Dragostea ei îmi era ca un alin. Dar aga Iordache Balș, om hain, zgârcit și varvar cum nu se mai află. Iar unealta lui, căpitanul Chiriță, și mai și. În slujba de la agie v-am cunoscut pe câțiva dintre voi: pe Darie, pe Condurat, pe Spulber, pe Balaur. Dar am pătimit multe de la aga Iordache și de la căpitanul Chiriță. M-au pus să plătesc dări ca un clăcaș, m-au silit să jăfuiesc pentru dânșii, să schingiuiesc osândiții. Până și femeia mi-a batjocorit-o căpitanul Chiriță într-o noapte, când eu făceam strajă. De rușine, biata Ileana și-a pus capăt zilelor.

— Ei, dacă știam asta, îl jugăneam! se grozăvi Balaur. Cum de ne-a scăpat, broaștelor?

— Nu-i târziu nici de-acuma… Fârtaților, nu mai puteam îndura soarta de mârșavă unealtă a asupritori lor. I-am spus mitropolitului Veniamin; „Ești om bun și milos, înalt preasfinte. Faci pace între bărbat și nevastă, între tată și fiu, între frate și frate, aduci pe căi drepte pe cei rătăciți, împaci cu blândă povață dușmăniile cele mai înverșunate. Cred că duci o viață fără prihană, după scriptură. Dar nedreptatea, asuprirea și batjocura norodului nu cerci să le stârpești. Nu poți și nici nu vrei. Nu poți pentru că ești prieten cu boierii, adică legat de pricina nedreptății. Nu vrei pentru că, de fapt, ți-i bine întru bogăția în care te-au pus. Iar eu nu pot răbda tocmai nedreptatea, asuprirea și batjocura. Să stau printre arnăuți, care-și fac râs de femei? Să schingiuesc pe cei care au cutezat să ridice glas întru apărarea dreptății? Să asupresc pe cei care anul trecut, 1806, s-au răsculat împotriva boierilor, când însumi am răsculat trei sate? Inima mi se-ntoarce cu vârful în sus și clocotește mânia în mine, ca untdelemnul în ceaunul plăcintarului.” M-a învinuit mitropolitul că văd toate lucrurile în zăbranic negru și nu mă pricep la politie înaltă. I-am dat dreptate. „Nu pricep politie înaltă, dar de ce din țara noastră turmele sunt îndreptate spre Țarigrad, grâul e-ncărcat la Galați și Brăila pe corăbiile capanilor[18] turci? În țara asta nu suntem stăpâni noi, ci gelepii[19]. Nu pricep politia înaltă. Dar de ce, ici la grosul agiei ot Iași, cinci sute de oameni se află ferecați de-un an și jumătate pentru că n-au mai putut suferi asupririle și s-au răsculat? Plâng muierile pe lângă zidurile grosului și sărută pietrele mai avan și mai cu osârdie ca la zidurile Ierusalimului. Din pricina foamei, trei femei și-au vândut copiii. Aga Iordache zice: „Dac-au stat un an și jumătate și n-au putrezit, să mai zacă pân-or putrezi. Că de-i slobozim acum se fac haiduci, ca tine”… Spune, înalt preasfinte, ce politie-i asta? Dar de cei bătuți pe degeaba, la falangă, cu câte două-trei sute de bețe, știi ceva? Pe Iordache Balș l-am văzut eu cum a ars cu făclia ochii unui masalagiu[20], pentru că, într-o noapte, nu i-a luminat bine calea și-a călcat în glod, mânjindu-și scumpete de iminei. De vină era făclierul și facla lui chioară, nu vinul prea din belșug băut de dumnealui aga, la sindrofie. Pe Moise sin Lazăr, care avea tinichigerie în colț la Talpalari, l-a năpăstuit un netrebnic de luare de sânge de la un creștin. Moise sin Lazăr e om bun, sărac, sudit austriac. Și câte nu i-au făcut bietului tinichigiu, pentru o închipuire, o născocire neroadă… Unde-i dreptatea? Au mâncat-o lupii, înalt prea sfinte”.

Mitropolitul a sărit iar cu povața. Și ce vorbă iscusită are! Și ce glas cucernic… Cum să-i reziști? „Nu, părinte, mă cheamă codrul! Și de chemarea lui, de dorul lui nu mă pot apăra nici eu însumi, nici cuvintele

sfinției tale, chiar de-s mai dulci ca mierea. Vorbele ți-s prietenoase, înalt preasfinte, am întors eu mustrarea, dar chiar sub cuvioasa-ți oblăduire, țăranii din Vânătorii Neamțului au fost învinuiți de răzvrătire pentru c-au adunat vreascuri din pădurea mânăstirii și au fost pedepsiți cu câte două sute de toiege. Omul din norod, dacă n-are, e lăsat să piară de foame. Iar boierul care-și pierde averea în dezmăț este miluit din cutia milelor, să-și facă iar cheag de avere, să nu i se știrbească ighemoniconul. Și banii din cutia milelor, de unde sunt strânși, înalt prea sfinte? Tot de pe spinarea norodului; din darea pe pielicelele de iepure, pe postav, pe vitele de pripas. Adesea vin oamenii isprăvniciei, ne iau vitele din bătătură, le închid, și nu le slobozesc până nu plătim colacul de gloabă, câte un taler și jumătate pentru un cal, câte o sută de bani pentru un râmător, câte cincizeci de bani pentru o oaie. Scrâșnește omul și plătește, ca să nu-și piardă vitele de istov. Și unde merg acești bani? Să ajute boieroaicelor cele nerușinate, ca Zoie Ghiculeasca, soția vel hatmanului Costache și altele ce-și zic văduve, deși bărbații abia-și mai dau rând în patul lor. Merg la boierii scăpătați din destrăbălare ori nevrednicie cum este acel Bibica, râsul și batjocura protipendadei din Iași. De aceea nu mai rabd, înalt preasfinte. Mă-nfund în codru să caut și să apăr sfânta dreptate”. Așa i-am spus mitropolitului. El m-a categorisit drept răzvrătit împotriva dumnezeieștilor rânduieli și m-a-ndemnat să mă rog și să mă smeresc, și însuși el să-mi slujească molifta sfântului Vasile cel Mare. Eu am vorbit cu polcovnicul rus Andrei Moruzov să mă primească volintir, să lupt împotriva turcilor. Dar aga Iordache a aflat și m-a pârât c-aș fi cel mai mare făcător de rele din Moldova. Am intrat în polcul lui Pangal, printre volintirii lui Vodă Ipsilanti. Eram acolo printre cei mai destoinici. Dar boierii m-au ponegrit că-s tâlhar și nu s-au lăsat până nu m-au scos și de acolo. Zic că norodul moldovean e mișel, nevrednic să poarte arme… „Nici n-avem bani de cheltuială pentru oaste!” țipă ei. Acum, când văd că volintirii, panduri ori cătane, întâi năvălesc asupra conacelor boierești și apoi asupra turcilor, le crește spaima nemăsurat. Și umblă acum, din răsputeri, să împrăștie acea oaste. Iar pe mine să mă vâre iar în temniță. De aceea, n-am găsit altă scăpare decât tot în haiducie. Sunt om aspru; dar am evlavia dreptății. Am prădat, și voi mai prăda. Dar nu pentru mine. Pentru săraci. Deci nu-s tâlhar; ci răzbunătorul nedreptăților pe care le-ndură norodul sărman. Sunt haiduc. Și haiducul are doi dușmani: boierul și turcul. Cei care cred că haiducia-i tâlhărie, să se lepede de asemenea credință și nărav, or să plece dintre noi. Auzi, Gavrilă Balaur?

— Aud, Bujorule… Dar mi-e mi-s dragi banii…

Soarele urcase aproape de amiază și cu suliți de aur străpungea perdeaua de cetină. Ocrotitor, codrul ferea creanga la o parte, să intre în umbra lui o ceată de haiduci cum n-a mai fost.

— Să te lepezi, Balaure, să te lepezi de nărav ticălos!

— Bine, mă lepăd!

Se făcu tăcere. Surzând, Cobuz ceru:

— Căpitane, să dăm nume cailor noștri.

— Să le dăm, Cobuze, încuviință Bujor.

— Eu zic așa: calul tău să se cheme Vifor.

— Bravo, Cobuze! Ai nimerit-o. Cunosc acest armăsar de când era al căpitanului Chiriță, iar eu eram slujitor la agie. E cal tânăr, de cinci ani, vrednic și învățat. Și chiar Vifor îl cheamă. Căpitanul Chiriță tocmise anume un slujitor arap să-l deprindă a împlini poruncile stăpânului. Și acel arap l-a dresat, cum zic boierii, că se miră o lume. Auziți?!

Bujor fluieră de trei ori într-anume fel și Vifor, calul murg, gras, cu trupul vânjos, voinic, cu gâtul încordat, cu picioarele zvelte, veni în goană spre dânsul, oprindu-i-se drept în față, ca un slujitor ce așteaptă porunci. Căpitanul îl bătu ușor pe crupă, îndemnând:

— În genunchi, Vifor! În genunchi!

Și armăsarul îngenunche cu picioarele de dinainte în fața căpitanului. Haiducii toți se minunară de asemenea cal năzdrăvan.

— Să-i învățăm, broaștelor, să-i învățăm și noi pe-ai noștri! se încălzi Balaur, mirat de priceperea calului lui Bujor.

— N-ar fi rău! îl sprijini Cobuz. Și-acum, chiar de n-oi mai nimeri-o, să dau mai departe nume: calul lui Spulber să se numească Fulger, al lui Balaur, Zmeu, al lui Dragomir, Vijelia, al lui Nica, Țiganca, al lui Dobre, Uriașul, al lui Ardeleanu, Doru, al lui Darie, Breaza, al lui Ciornei, Năluca, al lui Condurat, Mărunțelul, al lui Bănucu, Viteazul și al lui Trăsnea, Șaga, iar iapa mea să se cheme Alăuta.

— Așa să se cheme!

— Mai este încă un cal: al Cătălinei. Să-l numim Primăvara. Și să stea cu dânsa, acolo unde se va adăposti ea.

3. ȘI-AU ALES CĂPITANUL

— Ci acum, – ridică glas Pătru Ciornei, starostele de vârstă, – să ne legăm că până la moarte vom lupta împotriva nedreptăţii şi asupririi.
— Că până la moarte ne vom bate unul pentru toţi şi toţi pentru unul.
— Că nu vom ucide decât vrăjmaşul ce nu poate fi astâmpărat într-alt chip.
— Că nu vom pune sabia în teacă până când n-om împărţi toate averile bogaţilor la cei săraci. Şi până n-om scăpa ţara de turci!
— Cine nu împlineşte acest jurământ, fără altă judecată, să fie străpuns cu spada, în clipa când calcă jurământul.
Vorbiseră pe rând Bujor, Spulber, Cobuz şi iar Bujor. Ceilalţi, cutremuraţi, încuviinţară.
Sub bolta de cetină se aşeză tăcere. O privighetoare ciripi ceva pe limba ei: parcă un duh al codrului ar fi povăţuit haiducii. Nica Bucur îşi vârî mâna în brâu, ca şi cum s-ar fi rugat. Dobre îşi făcu cruce, asemeni plutaşului când porneşte pe nahlapii[21] Bistriţei, cale grea şi plină de primejdii. Gavrilă Balaur se ridică şi grăi:
— Înainte de a jura, să hotărâm ce facem cu Ardeleanu şi cu Trăsnea. Apoi să ne alegem căpitanul.
— Cine-i împotriva lui Ardeleanu şi Trăsnea? întrebă Ciornei.
— Nu pot sufer' şaga! ridică Dobre glas împotrivitor. N-o pricep!
Toţi ceilalţi strigară:
— Să fie primiţi amândoi!… Sunt buni şi vrednici!…
— Iar căpitanul îl alegem după legământ.
Ciornei strigă la Cătălina s-aducă o ploscă de vin.
— Cine nu-i curajos, nu-i cinstit şi nu arde pentru dreptate, să piară dintre noi! glăsui Bujor, tare, cutremurător.
— Să piară!… Cerul să-l trăsnească!… Pământul să-l înghită!…
— Să bem! Din clipa asta am atârnat la şold spada răzbunării împotriva boierilor şi a turcilor.
— Şi nici moartea nu ne mai sperie.
Pătru Ciornei bău el întâi, apoi întinse plosca lui Bujor, Bujor lui Balaur, Balaur lui Dobre şi aşa mai departe, pe rând, până ce înconjură de trei ori cercul haiducilor şi se goli. Cea din urmă picătură, Pătru Ciornei o lepădă pe pământ, de sufletul morţilor.
— Fârtaţi până la moarte! strigă Darie şi toţi haiducii se îmbrăţişară şi se sărutară. Fârtaţi până la moarte!

În clipa aceea, Cătălina luă flinta lui Gheorghe și slobozi foc; codrul se cutremură, steiurile de stâncă răsunară. Vifor necheză prelung, dând parcă veste lumii că în codrii Moldovei s-a închegat o nouă ceată de haiduci.

— Acum să ne alegem căpitanul, grăbi iară Gavrilă Balaur, zgârcindu-și mustața și surâzând cu buzele-i groase, vinete, răsfrânte.

— Bujor să fie căpitan! strigă Condurat.

— Păi, cine altul?

— Ciornei, că-i mai în vârstă! pofti Bănucu.

— Balaur, că-i cutezător!… Ceata haiducului Balaur!… Numai cât i-auzi de nume și te cuprinde groaza, stărui Dragomir.

— Să fie Darie, c-a haiducit în ceata Voichiței!

— Ba Spulber, că-i neînfricat și strașnic!

Bujor nu se aștepta la asemenea tulburare. Îl înțepară în inimă ace de mirare și de ciudă… Se răzvrătesc? Oare nu i-am ales, nu i-am adunat eu?… Dar privindu-le chipurile, binevoitoare, fără urmă de viclenie, se răzgândi îndată și chiar se bucură că fârtații își spuneau fățiș părerea. Hotărî vesel:

— Bine! Atunci cel mai vrednic, mai destoinic, mai îndrăzneț, mai viteaz, să fie căpitan!

— Da. Dar cum măsurăm vrednicia? întrebă Balaur, mai scăzând ceva din făloșenie. Și când?

— În luptă! Și chiar acum!

Pătru Ciornei se împotrivi:

— Eu nu pot și nici nu vreau să fiu căpitan. Așa că…

— Ba, bădiță Pătru, măsoară-te cu noi, de vreme ce am hotărât ca lupta s-aleagă, iar fârtații te-au cerut căpitan.

Se înțeleseră să se-ntreacă întâi la călărie, apoi la țintă cu pistolul și cu flinta. Ieșiră toți, la larg, în poiană. Puseră semn până unde s-alerge. Încalecă fiecare pe calul lui: Spulber pe Fulger, Ciornei pe Năluca, Bujor pe Vifor, Balaur pe Zmeu, Darie pe Breaza. Goniră ca vântul. Bujor ajunse întâi la semn; îndată după dânsul Balaur și Spulber. La țintă cu pistolul, Balaur singur nu nimeri în cioplitura albă cât o palmă de pe tulpina unui brad; cu flinta nu ochi Ciornei, Balaur și Darie.

— No, de-acu hotărască trânta haiducească! glăsui Ciornei.

— La trântă se vede virtutea și vlaga! se bucură Balaur, stupind în palmi și frângându-și-le a harțag.

După multă trudă, păturind iarba și scormonind pământul, Balaur îi doborî pe Darie și pe Ciornei.

— Ei, vedeți? se făli el. Și fără să se odihnească sări la Spulber: Să mă răfuiesc și cu tine, bădiță.

Dar Spulber îl înșfăca fulgerător de mijloc și, cât ai zice pește, dintr-o răsucitură și două opintiri îl bușí la pământ. O clipă, toți înmărmuriră. Gavrilă Balaur, strâmb de durere, abia se mai putea ridica din iarba încâlcită și zdrelită sub tălpile luptătorilor.

— Halal trântă! râse Trăsnea. Dac-aveai căciulă nu intrai cu capu-n poartă. Iaca, te-ai îngălbenit ca floarea de bostan când o bate bruma.

— Nu știam că…

— Ai pierdut căpitănia! Zi bogdaproste lui Spulber, că și-a făcut pomană cu tine și ți-a subțiat mijlocul, iar ochișori-ți mici și cârpiți ca la motan ți i-a bulbucat ca la un broscoi călcat de urs.

— Nu mai vreau să fiu căpitan… Jur!… gemu Balaur, apăsându-și cu palma coșul pieptului, unde-l cerca un junghi ascuțit. Jur că m-oi supune celui mai iscusit și mai puternic…

În fapt, pe toți îi fura această luptă, parc-ar fi fost flăcăi, toamna pe toloacă.

— Hai, Spulber și Bujor! Numai voi ați rămas.

— Să vedem: care pe care?

O jumătate de ceas se luptară Bujor și Spulber și nu se putură birui: când unul părea mai tare, celălalt era mai îndemânatic; când unul devenea mai aprig, celălalt mai mlădios. Spulber își strângea așa de cumplit tovarășul, încât îi sugruma răsufletul. Bujor îi răspundea îndoindu-l până la pământ. Li se zdruncina poiana sub tălpi, dar tot nu se dovedeau. Când haiducii credeau că Spulber l-a pus jos pe Bujor, acesta se îndoia ca lama de oțel și scăpa. Se întâlnise puterea cu dibăcia mlădioasă. O jumătate de ceas s-au tot întrebat fârtații: care va osteni întâi? Bujor cade… Nu, Spulber… Nici Spulber… Nici Bujor.

Văzând că nu se pot răpune, lui Ciornei îi veni un gând:

— Cel mai în vârstă să se lase bătut!

Spulber era cu cinci ani mai mare ca Bujor.

— Mă dau bătut; puterea ta, Bujor, e-n creștere. A mea, în scădere.

— Nu! Nu vrea așa, râse Bujor. Mai născocim o probă, hotărâtoare. De pildă, uite cești doi brazi: cine ajunge întâi în vârf, acela să fie căpitan.

Și cât ai clipi se cățărară mai ceva ca veverițele. Ajunseră amândoi odată. Coborând, Spulber zise:

— Care va ajunge întâi în vârful stâncii de colo! Și arătă cu dreapta un cleanț, sus.

Țâșniră amândoi, ca din flintă. Se ținură tot alături, în pas, scormonind pământul cu vârful ciubotelor, ca taurii când aleargă de strechie. În vârf ajunse însă Bujor întâiul. Își scoase cușma și se plecă, închinându-se tovarășilor.

— Să trăiești, căpitane! strigară frații de jos, aruncând cușmele în sus. Îți jurăm ascultare până la moarte!

De-acolo de pe stâncă, Bujor hotărî:

— Ca să vă duc la izbândă, să-mi dați sfetnici pe Spulber și pe Ciornei.

— Să-ți fie sfetnici, Bujor căpitane!…

— Frați la bine și la rău! Pentru dreptate! Frați până la moarte!

Se făcu liniște. Soarele privea prin cetini spre roata de haiduci, învăluindu-i într-un spor de lumină. În cugetele celor treisprezece se zideau gânduri noi. Deveneau alți oameni.

Cel dintâi, Dragomir cel iute din fire, alergă spre groapa cu friptură. De grab' feri pământul și frunzele-ntr-o parte. Trăsnea scoase berbecul fript în pielea lui, înădușit. În jur se răspândi ispititoare mireznă de friptură împănată cu usturoi și presărată cu cimbru. Cătălina, Bănucu și Dobre așezară lângă pârâu câțiva butuci și pe ei, pe frunze mari de brusture, câte un dărab de pâine. La mijloc aburea berbecul fript, întins pe cetină: fiecare își tăie cu junghierul câte o halcă și ospătă, înfulecând de zor. Nicicând nu mâncaseră friptură așa de grasă, de gustoasă și de măiestrit pregătită. Iar vinul din ploscă bine se potrivea cu friptura: ea caldă și el rece. Ea grasă și dulce, el amărui și pișcător la limbă.

— Și în ceata Voichiței am mâncat de trei ori friptură de berbece, gătită haiducește, grăi Darie, mestecând cu poftă. Dar gustoasă ca asta, se cheamă, n-am mâncat niciodată.

Dobre, namila, se hrănise până acum doar cu mămăligă, cu ceapă, cu borș de lobodă și rar cu câte o bucată de brânză. De asta, la început nici nu cuteză a se-nfrupta; îi tremurau nările stârnite de miros ispititor. Când Trăsnea îi puse în mâini o ciozvârtă de berbec, o duse la gură tremurând, sfios. Când buzele atinseră friptura, ochii îi lăcrămară.

— Grozav'!… Se linse pe buze, apoi începu să dumice hulpav, drept ca un lup. Bău dintr-un răsuflet o jumătate de ploscă, se ridică în picioare, își

umflă pieptul, gata să-nceapă o lungă orație de mulțumire: – Iuhuuu! huuu! chiui el, stârnind clocot în codru. Și după asemenea cumplită orație se așeză la loc, înfulecând, bucuros că-i bună friptura și că spusese tot ce avea de spus.

Ospătară haiducii și se veseliră. Dar mai cu samă Trăsnea și Cobuz sporiră voia bună, cu cântece și vorbe de duh.

— Unde-i masă și pahare, acolo și Dobre călare. Dați-mi cupa cea mai mare! Dar cum sorbea, orbea, de bun ce era…

— Că-n țara asta cei care muncesc n-au ce mânca, iar cânii trândavi umblă cu colaci în coadă.

— La Nica Bucur, pe Olt, se spune așa: rău mâncai, bine mă săturai, nici nu fuse, nici n-ajunse; dacă mai era, tot nu strica. Și fiindcă grăim despre mâncare, iar Cătălina-i aici, intinge-ntr-un blid cu haiducii și privește spre Gheorghe cu ochii ca mierea, iată; cică-n sara nunții omul cearcă să afle ce fel de poamă-i nevastă-sa ș-o întreabă: Ei, acum ce facem, hulubițo: mâncăm or ne culcăm? Să facem ce-om face, răspunde ea cu nevinovăție, și pe urmă iar om mânca… La noi în Domnești, unul zicea: pânea să fie cât de proaspătă, vinul cât de vechi, friptura cât de grasă, iar femeia cât de tânără și de frumoasă… Frate-meu Tândală s-o-nsurat cu una mai tânără. Dar femeia se ținea cu un flăcău din sat. Cumpără Tândală, într-o zi, un gânsac și-l dă nevestei: „Gătește-l pe deseară, măi femeie. Am poftit pe popă și pe vornic cu muierile lor, musafiri”… Vede nevasta gânsacul: mare, gras. Și ce-i dă-n gând? De ce să-l mănânce zăluda vornicului și popa? Mai bine… Și cum Tândală pleacă la pădure după niște lemne, ea frige gânsacul, cum am fript noi berbecul, adicătelea în țiglă, nu în groapă, dar tot cu mujdei și cu cimbru. Îl frige și-l ascunde. Când vin musafirii s-arată foarte mirată: „Cine v-a poftit?” „Tândală! A spus că are gânsac fript”. „Ei, oameni buni, nu știți că la pișcatul luminii, bărbatului meu îi vine o hachiță ciudată; hachița musafirlicului? Amăgește ba pe unul ba pe altul că are gânsac fript la masă”. Pune în adevăr frigarea în foc ș-o înroșește. Dar o pune goală, ca asta de ici. Așază musafirii la masă, îi îndulcește cu oleacă de vorbă, apoi ia repede frigarea și, fără veste, o-nfige-n ceafa unui musafir. Strigă: „Uite-un gânsac fript”… „Vai de noi!” se屏 cruciră musafirii. Și, cu furnicări de groază prin spate, o luară la sănătoasa. Se întoarce Tândală acasă, cu un cofăiel de vin roșior. „Venit-au musafirii, măi femeie?” „Au venit, dar mi-au furat gânsacul, fript gata, și-au fugit ca niște tâlhari. Uite, țigla goală!” „Ce-s nărozi?”… Pune Tândală mâna pe frigare și zor după popă. Cum îl văd

gâfâind, cu frigarea întinsă, popa fuge, preoteasa fuge, fuge și vornicul și vorniceasa. Dar Tândală nu se lasă. Goană după ei: „Stați, măi oameni buni!” „Ba stai tu, nebunule! Vrei să ne înțepi cu frigarea înroșită și să ne faci gânsaci fripți?” S-au fugărit și s-au gâlcevit toată noaptea. Iar acasă, în es timp, femeia cu flăcăul ospătau din friptura de gânsac, răcorindu-se cu vin din cel roșior, când focul dragostei se aprindea prea din cale-afară…

Și așa, mai cu vorba, mai cu șaga și voioșia, se istovi și friptura și vinul cel gingirliu de la ospățul haiducilor.

La umbră, trei ceasuri, fârtații hodiniră în miroznă de sânziană, de sulfină și de rășină. Apoi socotiră banii și lucrurile luate de la boieri în acea noapte, împărțindu-i și statornicind lege pentru toată ceata: jumătate din ce scot de la cei avuți se împarte haiducilor pentru cheltuială.

— Că iată, suntem desculți, n-avem cămeși în spate, n-avem bonde, n-avem chimire, n-avem arme.

Cealaltă jumătate va fi împărțită săracilor. Pe măsură ce ceata își va strânge cele trebuitoare, partea cuvenită nevoiașilor va spori, ajungând până la nouă din zece.

— La nevoie, vom îngropa banii în locuri tainice, cunoscute numai de mine și de câte un haiduc. Oricum, fârtaților, vom trăi bine. Că zilele noastre-s puține: să fie măcar bine. Viața noastră furtunoasă cere cai buni, arme tari, mâncări gustoase, straie alese și fete frumoase.

— În cântec, asta ar veni așa, sprijini Cobuz: Haideți voinici după mine, că știu calea-n codru bine și știu turme de berbeci, izvoare cu ape reci și dăsagi cu rubiele și neveste frumușele…

Repede le ticluia Cobuz în viers și le zicea cu struna; parcă s-ar fi jucat și parcă inima însăși i-ar fi fost alăută cu glas minunat.

— Dar să nu uitați, fraților, – încruntă Bujor sprânceana, – nicio clipă să nu uitați că am pornit să facem dreptate în țară!

După asta, Bujor își rândui potera, poruncind cum și unde să lovească, din Suceava la Milcov și chiar peste munți. Cei iscusiți în a-și schimba chipul aveau să meargă în orașe, să afle mișcările boierilor ori ale negutătorilor bogați și să dea de știre cetei, să le-ațină calea.

— Când simțiți bogatul aproape, strângeți doi-trei oameni de nădejde și loviți. Nu cruțați mai cu seamă ciamurii[22] turcești care duc pe furiș plocoane spre Țarigrad. Prin carele și burdufele lor se scurge vlaga și dulceața țării. Deocamdată nu lovim poterile. Le ocolim. Dacă săvârșim isprăvi fără a da piept cu poterașii, faima noastră va crește și va rămâne

neștirbită. Numai când n-om avea încotro, ne-om bate. Să ne purtăm așa, încât norodul să simtă că are în jurul lui o voinicie, în stare să-i mai aline suferințele. Să nu trecem pe lângă săraci fără să-i ajutăm. Unde aflăm că-i nedreptate, s-alergăm s-o gâtuim. De la țărani, de la săraci, niciun capăt de ață! Cea mai aspră poruncă dau și cea mai cumplită pedeapsă pentru cei care schingiuiesc ori făptuiesc omor fără pricină. Chiar și-n dușmani: întâi lovim la picioare. Ne-am înțeles?

— Înțeles!

— Sus, pe cai! Așa… Acum, călări fiind, scoateți săbiile, să mai jurăm odată pe legile haiduciei.

Douăsprezece săbii și o secure, a lui Dobre, se încrucișară:

— Jurăm să luăm de la bogați și să dăm săracilor! Jurăm să fim fără milă față de turci, pricina cea dintâi a asupririi norodului! Frați până la moarte!

Porniră călări. În frunte, pe Vifor, calul murg, mergea Bujor; în dreapta, pe Năluca sură, călărea Ciornei, iar în stânga Spulber, pe Fulger cel roib. În spate, veneau Balaur, Ioniță Condurat și Darie, apoi Dobre, Cobuz, Ardeleanu și Cătălina lui, iar la urmă Trăsnea, Nica Bucur și Dragomir. O adăpostiră pe Cătălina la schitul Vovidenia, la maica Melania. Porniră iar, în trap ușor, pe sub poala codrului. Soarele se gătea de asfinții. Printre copaci începeau să se prelingă umbre. Cobuz, cu glasul lui înalt, stârni cântec:

— …Dinspre drumul codrului, spre lunca Siretului, vine-o ceată de haiduci, pe cai murgi, cu plete lungi. Ațin calea domnului, domnului ciocoiului și, judecându-l ca pe sfinți, îl scutură de arginți. „Măi ciocoi, liftă haină, bine ne-ai picat în mână! M-ai muncit, m-ai jupuit; și de tot m-ai sărăcit”. Dar, frunză verde ș-o lalea, a venit și vremea mea, să mă văd iarăși stăpân, codrule, codru bătrân, măăăi!… Frunzulița ta cea deasă mi-i adăpost și mi-i casă. Alei, codrule fârtate, ajută-ne întru dreptate, măăăi! Pe ciocoi să-i gâtuim, pe turci să-i prăpădim, țara să ne-o mântuim…

Și-n pasul domol al cailor, toți haiducii fluierară și murmurară viers de jale, de alean și de nădejde:

— Alei, codrule fârtate, codrule, codru bătrân, primește-ne la al tău sân, de bine ne sfătuiește, de poteri ne ferește, măăăi!…

Codrul le răspundea răsunând ca o vioară veche cu subțirele strune de aur și argint, însoțite de tambure groase și din alămuri slobode, îndemnând:

— Hai, măăăi!

Caii ciuleau urechile, cătau parcă a se deprinde cu noii stăpâni și tropoteau sprinteni. Și cum le plăcea strânsura frâielor încăpute într-alte

mâini, parcă nu așteptau decât îndemn să țâșnească la galop.

— Alei, codrule fârtate, totdeauna mi-ai fost frate… Dacă vrei să-mi faci un bine, cheamă-mi mândra lângă mine, ca să-i cânt cu florile, florile surorile, iar mândruța să m-asculte nopți întregi și zile multe, pân-o prinde să-nțeleagă cât mi-a fost și cât mi-i dragă, măăăi!…

Când fluierul și murmurul ajunse la un sfârșit prelung de viers, Bujor chiui:

— Hei, heiii! Și, punând pintenii, toți treisprezece țâșniră în galop, ca glonțul. Pământul duduia sub copite. Codrul răsuna ca o răpăială de tobe. Treisprezece oameni întinși pe coamele cailor, cu fălcile încleștate, cu ochii ațintiți înainte, cu stânga strunind frâiele, iar cu dreapta furișată spre pistoalele de la brâu, năvăleau în iureș spre câmpie. Cobuz șoptea murgului:

— Așterne-te drumului, ca și iarba câmpului, la suflarea vântului, cum i-i drag haiducului…

II
COLEA-N VALE, LA FÂNTÂNĂ…

1. UN MARCHIZ FRANȚUZ CARE PRINDE FLUTURI

Tânărul boier Constantin Cantacuzino zis Canta se gândea dacă nu cumva Divanul l-a trimis cu un *scopos* să-l călăuzească pe marchizul de Bois-Crécy: să se mai lecuiască de „mojicii", să învețe de la un nobil adevărat ifosul și ighemoniconul și să-i mai iasă din cap duhul răzvrătirii franțuzești. Cui pe cui se scoate. Divanul zice că tânărul Canta este dintre boierii tineri care supără pe cei bătrâni, grăind rău despre turci, ocupându-se prea mult de cei săraci și asupriți, îndemnând chiar țăranii la neplata boierescului și la nesupunere.

— Ești stricat rău de otrava răzmeriței frâncești, i-a spus astă-primăvară Iordache Balș, după ce l-a ascultat vorbind despre eliberarea țăranilor.

De Bois-Crécy se vădea a fi un franțuz de datină veche, marchiz fugit de teama ghilotinei, credincios regelui și rangului nobiliar. Aici în țară poposise să-și împlinească o patimă tare nevinovată: să prindă fluturi și să culeagă flori. Va scrie chiar o carte despre frumusețea fluturilor și a florilor din Moldova. Trăsura în care călătoreau era îmbrăcată în marochin moale, lucios. Perucat și-mpanglicat în mătăsuri albastre ca azurul, în dantele spumoase cum nu s-au văzut mai subțirele și mai gingașe, marchizul se purta cu multă măreție. Avea o alunică falsă în obrazul stâng și privea peisajul prin lornion, mânuindu-l cu multă trufie, parc-ar fi vrut să-și ferească ochii de orice asprime ori urâțenie întâlnită în cale. Conversând din vârful buzelor, se interesa de originea nobilă la familiei lui Canta. În fața unui nobil atât de mare, călăuza simțea nevoia să se laude:

— Ne tragem din Cantacuzinii Bizanțului. Blazon imperial! Suntem chiar beizadele, adică prinți. Mulți din familia mea au domnit. Chiar acum cinci ani, un unchi al meu a cheltuit trei sferturi din avere ca să obțină tronul. Și l-a obținut!… Dar când să-l ocupe, a dat altul mai mult. Unchiul meu n-a mai avut bani să susțină lupta. Și-atunci constantinopolitanii i-au văzut capul pleșuv agățat în poarta saraiului…

În loc să fie încântat că-l călăuzea un om de obârșie împărătească, marchizul surâse ciudat. Canta se zăpăci.

…Ce fel de om e acest franțuz? Mi l-a dat în samă Divanul să-l port prin țară, tocmai acum când cete de turci ne pradă satele, când a apărut iar o

ceată de haiduci… ceata lui Bujor… Și se mâhni că două săptămâni va trebui să cutreiere prin țară, departe de soție, de Tincuța, mereu cu grija în spate să nu se întâmple ceva acestui musafir ales… Două săptămâni, marchizul care călătorea alături, în acest rădvan cu șase cai, va fi dușmanul liniștei și fericirii mele casnice. Dracul l-a mai trimis și pe-acest nerușinat pribeag, hrănit de dușmanii patriei lui… Cătă spre cei doisprezece arnăuți care-i însoțeau și rău îi păru de atâta osteneală și cheltuială.

…Ce folos va să aibă Moldova de pe urma acestui culegător de fluturi și de flori? Fluturii n-au să mai facă omizi? Buruienile au să capete toate miros de lăcrămioare? Râurile-or să se umple cu știme frumoase, ca zânele alungate de revoluție din parcurile Versailles-ului?

Din când în când, marchizul oprea în câte o poiană, prindea fluturi, culegea flori și admira frumusețea pământului Moldovei:

— *Quelle splendeur!*[23]… Ce natură măreață…

Canta observa că printre florile poienilor, de Bois-Crécy nu se mai purta ca un nobil subțire, ferindu-și straiele de mătasă scumpă, ci se tolănea la soare ori la umbră ca un sans-cullot nepăsător, dând dracului orice *polites*. Înțepa fluturii în bolduri, învălea florile-n bumbac și însemna în carnet tot ce vedea interesant. Ba, uneori, desena câte un bordei, câte un han, ori chipuri de țărani: bătrâni, femei, copii. Tânărul Canta se mira și mai mult văzându-l așa de harnic. Ceilalți francuzi refugiați trândăvesc ori se sfădesc între dânșii pe averile ce le-or primi înapoi, când s-or întoarce-n Franța.

— Nu-s numai eu harnic, îl liniști marchizul. Ai auzit de contele Langeron? A ajuns general al țarului. La fel, Richelieu și mulți alții. Nu ne lăsăm noi să… să ne-ntreacă iscusitul colonel Horace Sebastiani, pe care împăratul l-a numit ambasador la Constantinopol… Coaliția îl doboară pe Napoleon și…

Canta se mai miră încă de două lucruri: întâi că marchizul de Bois-Crécy când își scotea mănușile arăta mâini mari, muncite; apoi, de când au plecat din Iași, spune: „Împăratul” ori „Napoleon” și nu „monstrul corsican”. Se oprea marchizul prin sate; întreba, cerceta cum trăiesc țăranii, ce biruri plătesc. Le arăta oarecare dragoste; parcă le-ar fi luat partea. Se indigna că-s nehrăniți și-n zdrențe:

— Țară de jaf! Multă bogăție la Iași și mai multă mizerie în sate!… Nobilii moldoveni se-ndeletnicesc doar cu jocul de cărți. Mai întreprinzători sunt negustorii greci; în mâna lor e viața economică a țării. De pildă, Sotir

Hrisoscoleu cel cu ceafa groasă. I-ai auzit pe greci vorbind de Constantin Rhigas și de îndemnurile lui la luptă împotriva turcilor?

— I-am auzit. S-au și organizat într-o societate secretă – eteria. Prietenul meu Emanoil Trikupis zice: „Grecii se vor mântui din robie turcească prin revoluție!” Ne îndeamnă și pe noi românii să…

— Îl cunosc și eu pe Trikupis: om cult, patriot și așa de îndrăgostit de fapte eroice, încât susține că Napoleon este de neam grec, din Peloponez; că Bonaparte e o tălmăcire a numelui Kallimeri, adică soartă bună. Nădăjduiește că împăratul va ajuta pe greci să se elibereze de sub jug otoman.

Privind prin lornion, marchizul cercetă nedumerirea de pe mutra lui Canta și zâmbi încă mai misterios. Îl înveselea clipirea pleoapelor fără gene, strâmbătura din nas, parc-ar fi vrut să strănute și n-ar fi putut, zgârcirea ciudată a obrazului ciupit de vărsat, gesturile scurte, răpezite, nesigure, neisprăvite.

…„Acesta-i un om care nu duce nimic până la capăt”, gândea de Bois-Crécy. Canta era mărunt și părea firav, deși la vânătoare călărea cu sprinteneală și țintea bine cu pistolul și cu flinta. Marchizul era, dimpotrivă, înalt, chipeș. Dacă n-ar fi purtat perucă și strai croit după moda nobilimii din vechiul regim, de Bois-Crécy ar fi părut unul din ofițerii lui Napoleon, adică un om plin de putere și de entuziasm, răsărit din revoluție și pornit să cucerească lumea. Nu părea un sclivisit nobil crescut în moda împanglicată a rococoului. Nu era prea nenorocit că a fost alungat din cele mai grațioase, mai gingașe, dar și mai destrăbălate saloane ce au fost cândva în istorie. Ci vorbea despre revoluție:

— Trikupis l-a cunoscut pe Rhigas? întrebă el, uitând să mai facă gestul elegant cu lornionul, ca la o figură de menuet.

— Da. Mi-a cântat adesea cântecul lui ticluit după „Marseillaise”: „La arme, fii ai Greciei, ziua gloriei a sosit”…

Aici, zâmbetul marchizului se stinse. Găsise un fir frumos de sânziană, puse slujitorul să-l sape, îl mirosi și cu grijă îl învăli în bumbac. Apoi prinse un fluturaș albastru și se minună de gingășia lui. Văzându-l că tace și surâde misterios, Canta socoti c-a împins vorbirea prea departe. Își regretă necugetarea și bătu în retragere. Foșniră crengile unui carpen și Canta tresări, înghimpat de spaimă. La hanul Ancuței a auzit aseară povestindu-se multe despre Bujor și ceata lui. Cică l-ar fi prădat pe aga Iordache Balș și

curtea lui Costache Ghica din Leorda. Se poate. Aga Balș plecase spre… Și uite-l pe acest franțuz îndrăcit, cum… Dacă ne ies în cale haiducii și…

Au făcut un popas de patru zile, găzduiți cu cinste și grijă la curtea serdăresei Ilinca, mama lui Canta, din satul Români, ținutul Neamțului. Dar și aici, ciudatul marchiz n-a rămas numai în conac, să se odihnească după zdruncinul drumului, la umbră de viță sălbatică. Ci a colindat satul și-a intrat în bordeiele țăranilor, târându-și și călăuza după dânsul.

— Prost trăiesc țăranii în Moldova!

— Mai rău o duc iarna, tălmăcea Canta. Vara dorm afară, pe câmp, în căpițe de fân, dar iarna…

— Sunt așa de săraci, că n-au nici vite, nici păsări măcar?

— Da. Mare lipsă…

Chipul marchizului se încrunta mereu.

— Și totuși poporul pare foarte muncitor. Aici nu văd oameni lenevind zile întregi, cu luleaua în gură, ca-n Turcia. Iar femeile, *les voilà*[24], torc chiar când merg pe drum. Atunci de ce-s așa de săraci?

— Cam nechibzuiți… Beau… se rușină și se bâlbâi Canta.

— Crezi?

— Când intru între săteni, drept să-ți spun, mă sperii, domnule marchiz. Cum să-i scăpăm de mizerie?

— Alte națiuni cum au scăpat?

— Nu știu… domnule marchiz, își luă Canta inima-n dinți. Te-ai supăra ori nu, dar cred că norodul din Franța bine a făcut răsculându-se împotriva… Zău, așa-mi vine uneori, din deznădejde să…

— Cum ar zice Rhigas în cântecul lui, dac-ar fi moldovean? întrebă grav marchizul de Bois-Crécy. „Deșteptați-vă, fii ai Moldovei! La arme! Ziua gloriei a sosit!”

Constantin Canta se zăpăci și mai tare. Nu mai găsi cuvintele. Îl trecură năducelile. Nu cuteză să mai întindă vorba.

Merseră mai departe, prin sat, tăcând, măsurându-se din când în când cu privirea scurt, cum măsori înălțimea unui brad în care vrei să urci, sau adâncimea unei fântâni în care vrei să cobori. La bătrânul Grigore Păun, descoperind o ieșire dosită în spatele sobei din bordei, marchizul vru să știe ce rost are.

— Pe-aici fuge moșneagul când aude pe cineva bătând la ușă. Că nimeni nu bate la ușa săracului decât pentru o împlinire de bir.

— Hm… Și ai aflat cum a pierit Rhigas?

— Da, l-a ucis pașa din Belgrad, în închisoare. Dar cântecul lui… „Până când fi-vom noi oare, o, iubiți simpatrioți, robi ai crunților musulmani, tiranii Elladei?”… nu se putu stăpâni Canta. Și grecii cântau, toți, cu dânsul. Am văzut prietenii mei greci din Iași cum, în 1794, luau icoanele din perete, le așezau pe masă, aprindeau în jurul lor candele și lumânări, îngenuncheau și jurau: „O, împărate al lumii, jur înaintea ta că niciodată nu ne vom pleca voinței tiranilor”. Bătrânii îi numeau pe cei tineri eroi ai neatârnării patridei și vărsau lacrimi de durere, de dragoste și de bucurie. Ziceau ca Rhigas: „Mai frumoasă este o viață de-un ceas slobodă, decât ani nenumărați în robie și jug”… Împreună cu Rhigas tipăreau manifeste la Viena, în tipografia lui Gheorghe Vendotti, le vârau în țară, pe furiș, în lăzile cu marfă ale neguțătorilor. Grecii le citeau cu sfințenie. Mi-aduc bine aminte. Se înflăcărau și cântau pe străzile Iașului, parc-ar fi fost într-o Elladă slobodă, iar nu într-o Moldovă robită turcilor. Boierii le spuneau apelpisiți, sans-culottes, iacobini, și fugeau de ei ca de dracu. Lozinca lor – „libertate, egalitate, fraternitate” – suna în inima boierilor noștri ca un clopot al groazei… Iartă-mă că grăiesc așa… Uneori nu mă pot stăpâni și…

— Dacă știi atari lucruri, e bine, domnule Canta.

— Dar eu… Eu nu sunt de părerea lor… Adică nu-s revolu…

— Asta nu-i așa de bine…

Canta holbă ochii, amețit. Marchizul îl măsură din creștet în tălpi, și-napoi. Și iar zâmbi misterios.

Mergând mai departe pe ulița satului, printre bordeie strâmte, mizere, întâlniră o fată, care, cum îi văzu alături, începu să râdă cu hohote.

— Întreab-o de ce râde și tălmăcește-mi.

— Râde de multa nepotrivire dintre noi doi. Zice: boierul străin e frumos ca o făptură din vis, iar boierul nostru, adică eu… eu parcă-s anume pus alăturea, ca să-ți vădesc și mai mult frumusețea.

— Iată cel mai ales compliment ce mi s-a făcut de când sunt în Moldova… și marchizul se înclină cu grație în fața acestei *femme de la populace*[25]. Apoi porunci valetului să-i dăruiască trei galbeni. Din belșug răsplăti și copiii care-i aduseră fluturi.

De Bois-Crécy s-a interesat și de biblioteca lui Canta. Luă din raft „Le contract social”, cartea cea osândită a lui J. J. Rousseau și iar zâmbi misterios:

— Mi se pare că ești… *un peu jacobin*[26].

— Știți, în Franța, când am stat eu…

— Da, acest urs sălbatic, acest monstru de orgoliu, acest Jean Jacques a fost cândva foarte la modă la Paris. Mai ales pe vremea lui Robespierre. Scrie patetic, cuceritor, nu?

— Scrie, dar e prea revoluționar…

— Prea!… și, zugrăvindu-și chipul cu același surâs ciudat, ieși în ceardac.

Era o seară de vară, caldă, liniștită. În grădina curții, în fața conacului, crinii fumegau spre cer mirozнă îmbătătoare. La grajduri cumpăna fântânii se pleca încet, parc-ar fi dat bună seara copacilor înalți din față și satului urgisit, tupilat în vale. Spre asfințit, în păpurișul din jurul iazului, s-adunau păsările la cuiburi. Câte un buratec dădea zvon înalt, vădind că la noapte va fi furtună. În ograda conacului, clăcașii storși de muncă, pământii, triști, s-adunau să dea sama vechilului Maftei.

Marchizul fluturar privea melancolic și tăcea; părea că se-mbată de frumusețea și bogăția firii. Canta îl urmărea cum cată spre lanțul de munți sinilii, crestați, dincolo de Bistrița, închipuindu-și-l cu gândul la Jura ori la Pirineii lui. Poate se gândea la o tânără fată rămasă acolo, în Franța, unde acum se plăsmuiau mereu alte planuri de război și se rânduiau – a câtea oară? – nebiruitele oști ale lui Napoleon împăratul… Acum Napoleon este hotărât să facă pace cu țarul. Dar după asta? Încotro va porni iară? Ce țară va mai răvăși, va mai supune?

Furat de frumusețea înserării, Canta uită aceste temeri; își aminti în schimb de ceasurile petrecute astă-vară cu Tincuța aici la Români. Și gândul îi picură în inimă o picătură de nectar și una de mătrăgună. Tincuța l-a robit cu totul; o iubește nemăsurat de mult. E adevărat că nici nu visase femeie așa de frumoasă. „Frumoasă și de la început cam stenahoroasă”, spunea serdăreasa Ilinca. Dar nădăjduia s-o lecuiască de mofturi și să-i rămână frumusețea și inima curată. În acele seri de vară, la conacul din Români citiseră amândoi poezii de dragoste grecești și franțuzești și chiar stihurile lui Ienăchiță Văcărescu: „Spune, inimioară, spune, ce durere te răpune? Arată ce te muncește? Ce boală te chinuiește? Fă-o cunoscută mie, ca să-ți caut dohtorie”…

Atunci se credea fericit. De-o bucata de vreme însă, Tincuța se depărtează de el; se înstrăinează. Și-l lasă cu inima friptă. Nici nu catadicsește să mai vină pe la Români. Îi place să locuiască numai în Iași, în casele bogate ale serdăresei Ilinca. Să petreacă zile și nopți întregi. Să danseze. Să joace cărți

cu ofițerii ruși. Și cu cât se desfată mai mult, cu atât devine mai neliniștită. Povestea înstrăinării a început așa:

— Dacă până mâne nu-mi găsești o invitație la balul dat de domnul senator prezident Kușnikov, divorțez de tine! vorbise aspru, dușmănos, poruncitor. Nu mai pot! Când te văd așa de… m-apucă toate pandaliile.

A trebuit să se milogească la Iordache Balș și la Matei Crupenschi pentru o invitație. În timpul balului a văzut, dureros de limpede, că are o bijuterie de nevastă; dar tot acum a înțeles c-o pierde… „Oare m-a iubit vreodată? se-ntreba tânărul boier. Nu! M-a luat pentru avere, pentru nume”… Și gândurile astea îi sileau inima să lunece spre amare și nelegiuite tristeți: „Îmi curm zilele, dacă”…

— Ce încântătoare, ce veselă și exuberantă-i natura Moldovei, îi întrerupse marchizul sporovăială interioară. Și ce triști sunt oamenii… Mă uimește bogăția pământului, frumusețea codrului și a câmpului: natură îmbelșugată, voioasă și oameni săraci și triști. *Voilà, mon ami, Constantin*, acest bătrân căruia dumneata îi zici moș Grigore: e deopotrivă de nesimțitor și la amărăciune, și la durere, și la fericire. L-au ros așa de mult mizeriile, că nu-i mai pasă de nimic. N-așteaptă decât moartea. Glumeau flăcăii și el nu râdea. Mi-a spus c-a uitat să râdă… Ce destin nenorocit pentru națiunea dumitale, prietene, dacă oamenii nici nu mai cutează a nădăjdui o soartă mai bună…

— Condiții vitrege, domnule marchiz. De pildă, de curând, jefuitorii lui Pasvanoglu din Vidin, întâlnind un convoi de cinci sute cărăuși, au tăiat fiecărui om nasul, urechile sau alt mădular. Boierii, vreo două mii, au fugit la Brașov…

— Oare numai „condiții vitrege” dinafară?… Niciun om din alt popor n-ar îndura asemenea muncă istovitoare, cu atâta resemnare. La noi, țăranii, alături de burghezie, au pus mâna pe arme, au prădat castelele, i-au ucis pe nobili, au ars actele de înjuguire feudală. În Moldova, boierii iau pământul țăranilor; în Franța, țăranii au împărțit moșiile nobililor. Și eu cred că vremea merge în direcția revoluției din Franța. Înțelegi?

— Înțeleg… Dar mi se pare tare ciudat că un emigrat vorbește aidoma unui iacobin.

— Nu, nu sunt iacobin; dar cred că-i bine să eliberați poporul, înainte de a se ridica el însuși să-și facă dreptate. Nu cred că oamenii sunt sau pot fi egali; dar, oricum, ei trebuie să fie liberi.

Uimit de spusele marchizului, Canta tăcea și înghițea nodâlci.

— În aceste vremuri de restriște, de ce nu vă faceți armată națională?
— Suntem supuși turcilor, și…
— Tocmai de asta ar trebui să aveți armată. Fără ea nu vă puteți cuceri libertatea.
— Constantin Ipsilante a încercat să facă oaste pământeană, grăbi Canta răspunsul, ca să se dumerească. A recrutat țărani și sărăcime. I-a îmbrăcat în straie căzăcești și a început să-i muștruluiască pe cheltuiala vistieriei. Dar când s-au văzut cu arme în mână, oștenii au început răfuiala cu noi, au început să ne prade pe noi, pe boieri. Devenise curată bandă de tâlhari. Divanul s-a speriat. A rugat pe generalii ruși să ne ia sub oblăduirea lor… Și-apoi mai era și altă primejdie: fugeau clăcașii de pe moșii, ca să intre la oaste. Boierii…
— Boierii moldoveni sunt niște… niște bărboși. Dar nu orice fel de bărboși; ci sunt, *escusez-moi*[27], cei mai îndărătnici, mai fricoși, mai intriganți, mai lacomi și mai imposibili dintre bărboșii de pe lume. Știi care-i gândul unic al lui Iordache Balș?
— Să strângă averi și s-ajungă domn! răspunse cu mânie Canta. Aista i-i țelul… s-ajungă domn, ca să-și sporească și mai mult averile.
— Ca să împiedice plângerile nemulțumiților de a străbate până la senatorul Kușnikov, Balșii l-au cumpărat pe Matei Crupenschi.
— Știu și asta…
— Acest om al zilei este *un intrigant sans autre mérit que celui de dénigrer avec art ce misérable pays*.[28]
— Vorbește cinci limbi…
— Ca să spună minciunile mai ușor!
— Mânuiește pana cu îndemânare.
— Tot tâlhar rămâne!
— E volterian…
— Cu atât mai rău… În câteva luni a strâns cu mâinile lui toate firele ocârmuirii, a intrat sub pielea lui Kușnikov și acum face loc și neamului Balș. Știi, spre pildă, cum s-au îmbogățit în ultima vreme Balș, Roznovanu și Crupenschi?
— Nu, nu știu, își mărturisi Canta nepriceperea, cu candoare.
— Când au intrat trupele rusești în Moldova, au pus prețul rublei la 105 parale. Balșii au cumpărat foarte multe, prin zaraful lor, prin Sotir Hrisoscoleu cel cu ceafa groasă. Cred c-au cumpărat două treimi din rublele aduse de armata rusă.

— De ce?

— *Ah, votre admirable naivité! Vous étes comme un ange!*[29] I-am auzit eu plângându-se de dispariția numerarului: „N-avem ruble! Mai dați-ne ruble!”

— Poate au nevoie, în adevăr, la treburile vistieriei. Rușii cumpără multe mărfuri de la noi și…

— Ba le țin ascunse! Prețul rublelor se urcă, se urcă mereu. Asta înseamnă, pentru ei, câștig uriaș, fără nicio osteneală.

— A, de asta Teodor Crupenschi, ispravnicul de Roman, se dă în vânt după ruble…

— Pe mine mă… mă costă mult schimbările din Franța; dar trebuie să recunosc că revoluția a făcut curățenie. Chiar ticăloșii iacobini sunt, la urma urmelor, niște patrioți. Acum s-a ridicat Napoleon, acest monstru alăptat de revoluție, și corupția a fost sugrumată. Da, sugrumată!

— Cinstite marchize, sunt cam năucit. Nu înțeleg: lauzi ori prigonești revoluția?

— *Je suis un esprit fort*[30], domnule Cantacuzino…

— Am stat trei ani în Franța, după cum ți-am mai spus. Am fost chiar cu încă doi boieri în audiență la consulul Bonaparte și l-am rugat să ne ajute împotriva turcilor…

— *C'est un peu fort!*[31] exclamă ciudatul marchiz, mai mult bucuros decât indignat. Și ce v-a spus… monstrul corsican?

— Ne-a făgăduit ajutor. Dar… la Paris l-am întâlnit și pe marele ban Constantin Dudescu din Țara Românească. Stă ca să atragă atenția oamenilor lui Napoleon. Acest boier, ca și unii greci, crede că Napoleon ne va mântui țara de turci…

— Îl cunosc; e un om mic de stat, oleacă ghebos, clipește ciudat din ochiul stâng și-i foarte îndrăgostit de doamna Récamier, cea întru frumusețe mai presus decât zeițele.

— Deci iată că avem demult cunoștințe comune…

În acel moment, în inima celor doi oameni scânteie un sentiment ciudat.

— Îl cunoști pe Darie Dărmănescu?

— Da. A fost cu noi în Franța, ca slujitor al fiilor lui Roznovanu.

— Și-a studiat arta militară mai bine decât stăpânul lui. El mi-a spus că în Moldova sunt patru mari familii de boieri: Roset-Roznovanu, Cantacuzino-Deleanu, Balș și Sturza. E-adevărat?

— Mai este și familia Ghica. De pildă, Costache Ghica are, numai în ținutul Bacăului, o moșie de două sute de mii de fălci. De curând a rășluit pământul răzășilor din Comănești, Doftana, Leorda, Dărmănești și Asău. A devenit unul din cei mai bogați boieri ai Moldovei.

— Ai putea să-mi spui prin ce isprăvi au ajuns aceste cinci familii așa de puternice?

— Parcă mai știu…

— Fost-au războinici viteji și-au stropit cu sângele lor pământul patriei, apărându-l de cutropitori?

— Nu. Cei mai mulți sunt greci, veniți odată cu stăpânirea turcilor.

— Au făcut cumva călătorii primejdioase, descoperind continente noi?

— Nu… Doar până la Constantinopol sau până la Raguza, cu negoț ori după ibovnice.

— Din creierii lor au țâșnit idei geniale sau opere de artă?

— Nu… Puține… Miron Costin, Milescu, Cantemir…

— Atunci, lămurește: de ce-s așa de puternici?

— Pentru că-s bogați.

— Cum s-au îmbogățit?

— În chipuri felurite; toate însă silnice. Acum câțiva ani, prin ispravnici, un domn răzvrătea el însuși satele împotriva boierilor. Dar nu pentru c-ar fi înțeles suferința norodului, ci ca să ia câte patru rubiele de fiecare jalbă.

— Domnia ta crezi că oamenii vor mai răbda?

— Acum un an, țăranii erau foarte burzuluiți. Nu mai făceau clacă, nu mai plăteau dările, strigau la slujbași, băteau zapciii. Dacă nu începea războiul dintre ruși și turci, cred că s-ar fi aprins focul răzmeriței. I-am ațâțat și noi, dar cu timiditate. Împreună cu Dumitrache Sturza și cu alții am făcut un pamflet: îl ocăram pe domn și pe mitropolitul Veniamin, îi suduiam pe boieri pentru neomenia și nevrednicia lor. Am aruncat pamfletul și în curtea domnească. Dacă ne-ar fi aflat, Moruzi Vodă ne-ar fi surghiunit la mănăstiri ori ne-ar fi dat pe sama gâdelui, să ne taie cu securea…

În acele zile, cei doi drumeți s-au împrietenit mult, cu toate că tânărul Canta încă nu știa ce-i în inima marchizului colecționar de fluturi și nu înțelegea adevăratele sale gânduri.

— Ce zici? Franța lui Napoleon se poate bizui pe boierii moldoveni?

— *Non, monsieur*. La Iași, actele guvernului francez sunt cunoscute prin „*Courrier de Londres*". Deci și în Moldova se simte conspirația engleză; toți ponegresc Franța. Unii, de pildă Balșii, îi lingușesc pe ruși. Alții, cei

mai mulți, rămân credincioși turcilor. Câțiva, ca Dumitrache Sturza, vor să facă din Moldova o republică aristo-democraticească. Dar, în fapt, toți se tem de orice schimbare, cât de neînsemnată. Nu vor să li se tulbure tihna în care mucezesc. Războiul rușilor cu turcii le-a încurcat rău de tot socotelile. Întâi au crezut că se va sfârși în câteva luni. Dar acum văd că țarul luptă cu puțină izbândă și în Polonia și la Dunăre. Pe turci nu i-a alungat încă nici din Ismail, nici din Brăila, nici din Giurgiu. Țara-i secătuită. Norodul se vânzolește…

— În Polonia, Napoleon e victorios. Țarul va trebui să primească pacea.

— Atunci… atunci sunt și mai încurcat.

2. ZIUA NU-I NUMAI SOARE FĂRĂ NORI, IAR HAIDUCIA NU-I CÂMP FRUMOS DE FLORI

Pe când în conacul serdăresei Ilinca din satul Români, ținutul Neamțului, cei doi boieri se proslăveau în belșug de bucate și băutură, de tihnă și de vorbire despre treburi politice, haiducii lui Bujor aflau că doi boieri călătoreau spre miazăzi și se găteau să le iasă în cale.

Cele dintâi săptămâni de haiducie n-au fost de fel așa cum și le închipuiseră unii dintre cetași. Oamenii îi priveau cu multă bănuială. Doar ei au pus mâna pe armă și s-au învrăjbit cu stăpânirea. Dar pot avea oare izbândă?

— Poate să fiți oameni buni, – spunea moș Serafim Mândru, starostele răzășilor din Leorda, – dar noi suntem prea pățiți, ca să mai avem încredere în cineva. Ne temem de cei care ne fac rău și nu suntem în stare să ne bucurăm nici când cineva ne vrea binele.

Aveau de furcă și cu țăranii nevoiași: nu înțelegeau cum poate fi bine dacă se ridică împotriva boierilor.

— Eu văd că dacă a intrat vechil frate-meu o duce bine, spunea un țăran din Roznov. Aș vrea și eu să slujesc și să mă căpătuiesc.

Acestuia, Trăsnea îi răspunse cu o pildă:

— Ți se pare dulce slugăria la boier? Ascultă: cică o mâță a intrat în dugheana unui fierar și a văzut o cute nouă. I-a plăcut cum sclipea la soare. Și dacă i-a plăcut, a vrut să-și arate dragostea după năravul cel mâțesc: a început s-o lingă. Dar tot lingând cutea, limba a început să-i sângereze. Văzând sânge, mâța s-a veselit, gândind: „Uite ce cute cumsecade… Mă

hrănește cu sânge cald, mai dulce ca sângele de șoarece”… Și lacomă, mâța a lins cutea până și-a prăpădit limba de tot.

— Pilda ta e bună, omule. Numai că eu îs sărac. Sărac și-am o casă de copii…

Nu le era de fel ușor haiducilor. Găseau greu hrană și gazde. Mâncau mai mult pe la stâni; ici-colo câte-o femeie le mai da vreo strachină de fiertură, mai ales borș cu urzici. Iar de dormit, dormeau pe pământul gol, chiar atunci când ploua. Izbutiseră să-și cumpere ceva straie: bonde, cușme ori sumane. Cu încălțămintea o duceau prost; mai ales pentru Dobre nu găseau nicăieri ciobote așa de mari. Cei mai mulți se speriau de nesfârșitele greutăți întâmpinate. Dar căpitanul îi lăsa anume în nevoi și greutăți, să vadă cum se poartă fiecare și să nu-și închipuie că haiducia-i o nețărmurită desfătare, în codru verde și umbros, cu friptură de berbece și cu vin din ploscă, rece.

În ziua de Ispas ploua des peste pădurea Tazlăului și haiducii așteptau să se facă noapte, să iasă spre apa Bistriței. Uzi până la piele, clănțăneau de frig. Balaur se așezase lângă pântecele calului și blăstăma:

— S-o ia dracu de viață!… Dobre, broască, fă o colibă și un foc. Că mă ia dracul de frig. Mi-a pătruns umezeala și în măduva oaselor.

Dar în zadar se străduiră toți; iasca era udă și amnarele n-aveau nicio putere.

— Nu vă supărați, fârtaților, povățuia hazliu Trăsnea. Haiducia făgăduiește marea cu sarea și Oltul cu totul; dar ne dă numai ce suntem vrednici a-i smulge.

— De ce?

— Pentru că haiducia-i hărțuirea cu cel mai îndărătnic vrăjmaș al norodului: boierul. Și boierul nu dă nimic de bunăvoie.

Bujor puse pe Darie, pe Spulber și pe Dobre să taie crengi pentru o colibă, iar lui Trăsnea îi porunci s-aducă de unde știe foc și mâncare.

— Plec cu Cobuz.

Se întoarseră după trei ceasuri: aduceau cu ei o rasă, un potcap călugăresc și un boț de iască uscată.

— De mâncare, ioc!

Se adăpostiră în coliba făcută de Darie, Spulber și Dobre. La gura ei tocmiră un foc mare, ciobănesc. Își uscară cămășile și sumanele. Dar căldura nu ținea și de foame. Nu găsiră altă mântuire decât bureți fripți, culeși de Condurat, de Ardeleanu și de Pătru Ciornei.

— Uite pentru ce-am apucat eu calea codrului! Ptiu, broaștelor!

Ploaia nu mai contenea. La toți le crescuse bărbile, li se înnegrise cămășile. Singur Trăsnea punea pe el rantia și comănacul și cobora la mănăstire. Cătălina mai trimitea câte-un colac. Dar ce s-ajungă la atâția haiduci flămânzi? Dobre răbda și tăcea. Spulber căta să prindă vești despre boieri bogați. Darie își făcuse rost de-un corn de vânătoare, îl cerca și povestea isprăvi din vremea haiduciei cu Voichița. Balaur dădea dracului toate „broaștele" din lume și rău îi părea că nu l-a prins o vreme ca asta la adăpost în căsuța vreunei „slute". Trăsnea râdea de lăcomia lui.

— Pe tine nu te mai satură nici Scaraoschi cel bătrân. Și iacă, trebuie să te mulțumești cu puțin. Vorba ceea; măi Dumitre, bată-mi-te, ce-ai mâncat de te-ai umflat? Șapte pite și-un pitoi, o tufă de baraboi, o funie de usturoi și-un picior de pițigoi…

Când vremea se mai răzbună și când socoti că răbdarea fârtaților a ajuns la capăt, căpitanul porunci să coboare spre drumul Bacăului. Darie, Ciornei și Spulber, călăuziți de Bujor, loviră un chervan de negutători; dar când aflară că-s niște bogasieri[32] mărunți, greci, români și evrei, le înapoiară banii și se traseră spre codru fără dobândă. De fapt, bani aveau; ce să cumpere însă din codru? Fragi, zmeură, bureți erau pe gratis. Dar astea nu țin sață pentru un haiduc. Simțeau că le scad puterile. Noroc că în drum spre Târgul Neamțului găsiră o stână mare, cumpărară un berbec și-l fripseră după meșteșugul cunoscut de Trăsnea. Prinseră iară curaj. Acum Bujor le cercă o nouă călire:

— Să învățăm a ne schimba chipul după nevoie.

Îi călăuzi în pădurile de deasupra Târgului Neamțului. Îi puse să se îmbrace ca niște răzăși din Măscătești, veniți să vândă covoare și pielcele de miel. Ospătară de nădejde și băură bine. Gavrilă Balaur se îmbătă cumplit, arătându-se foarte arțăgos. Ca să-l răcorească, Spulber și Darie îl muiară cu capul în Ozana.

Trăsnea îl duse pe Dobre la bărbier:

— Ferchezuiește-mi, meștere, această slugă. Să mi-l faci ca de-mpețit.

Și, în adevăr, când apăru cu el pe ulița mare, toți trecătorii întorceau capul după asemenea flăcău bălan, voinic și înalt, cum numai rar se vede.

— Dobreo, să-ți aleg mireasă pe Ileana Cosânzeana?

— Nu mă-nso', Trăsnea!

— Bine faci, că deocamdată ești desculț…

Îi căută ciubote în tot târgul, dar nu-i găsi. Cu greu primi un ciubotar să-i croiască dintr-o piele de mânzat niște încălțăminte pe măsură, cerând preț

de două ori mai mare.

— Trebuie să fac și calapoade anume, lămurea meșterul.

Pândiră prin târg ceva negustători să-i ușureze de parale, dar nu găsiră. În târgul Neamț – doar câțiva oameni de mijloc și mulți nevoiași. Așa cum porunci Bujor, toți își cumpărară câte o rantie călugărească și-și potriviră la croitori straiele luate de la arnăuții căpitanului Chiriță.

— De obicei vom umbla îmbrăcați așa, țărănește, povățui căpitanul. Ne rotunjim căciulile, ne punem sumanele pe umere, lustruim ciubotele, cătăm cu fudulie în jur, așezăm câte o desagă în șa și zicem că suntem răzăși.

— Punem rasă de șiac negru, ne încingem cu curmei, ne lipim câte-o barbă, tuflim un comănac peste pletele încâlcite și devenim călugări. Vorba ceea: Ionică Ionaș, vede-te-aș călugăraș la mănăstire la Iași.

— Și de va fi nevoie, ne-om îmbrăca și arnăuți.

— De aceea păstrați bine straiele, strâns împachetate în desaga de lângă oblânc.

— Totodată băgați samă să nu ne încurcăm în răspunsuri. Să știm totdeauna, cu siguranță, cine suntem și unde ne ducem.

Greu găsiră însă praf de pușcă. Bujor a fost nevoit să se îmbrace căpitan de arnăuți și să se răstească la un negustător ca să-i scoată o oca de pulbere.

Străbătând codrii Moldovei, de la Măgura Odobeștilor până-n culmea Stânișoarei, haiducii lui Bujor învățară să cunoască locurile și oamenii, își aleseră ascunzișurile, șleaurile, hanurile, gazdele. Adică se pregătiră pentru vremea când vor porni să lovească mai cu îndrăzneală și mai cu primejdie decât la Leorda. Învățară cum să lupte cu sabia și cu flinta. Își dresară caii. Deprinseră să lovească potera, izbind toți odată, ori câte doi, pe rând, ca niște ciocane. Și mai cu samă cercară des meșteșugul de a se furișa, de a se desprinde din prinsoarea poterașilor și-a se topi în ascunzătorile tainice din codru. Povățuia căpitanul:

— Când un haiduc a întâlnit un copac în cale, să-i folosească, așa cum îl folosește jderul când e urmărit de haita vânătorilor.

Murgul lui Bujor, Zmeul lui Balaur, Fulger al lui Spulber ajunseseră caii cei mai cuminți, mai ascultători.

— Încep să mă-nțeleg cu Fulger, cum mă-nțeleg c-un om, se bucura Spulber.

Erau mândri că se vorbea tot mai mult despre isprăvile lor, cu toate că aga Iordache și căpitanul Chiriță plătiseră mult, să nu se mai afle nimic despre rușinea ce pățiseră.

Stând la o târlă părăsită din fundul Pipirigului, îi trimiseră pe Gavrilă Balaur și pe Dobre la Neamț, să cerce ciubotele. Le găsiră gata, potrivite. De bucurie intrară într-o crâșmă să le ude. După ce trase vreo trei ulcele, Balaur trimise pe crâșmar să-i cumpere mâncare: păstrămuri, slănină, burdufe cu brânză. Încarcă doi desagi și-i puse în spinarea lui Zmeu. Mai bău vreo patru ulcele și se turti rău de tot. Deveni arțăgos și limbut. Înțelegând primejdia, Dobre îl luă sub braț și-l scoase afară din crâșmă. Când văzu că urlă și latră mai tare, îi trânti un pumn în tâmplă, îl aruncă în șaua lui și, luând caii de dârlogi, ieși pe furiș din târg, pierzându-se în codru.

Văzându-l pe Dobre încălțat în ciubote uriașe, haiducii făcură mare haz.

— Dar cum te mai miști cu ele, uriașule!

Dobre alergă furtunos, s-azvârli sprinten în șa și goni nebunește, izbind văzduhul cu securea, ca un luptător de poveste. Chiar și Balaur se minună.

— Râzi? Da' la târg te-ai îmbăta'.

— Iar? întrebă mustrător căpitanul. Și cum l-ai potolit, Dobre?

— Cu pumnii!

Gavrilă Balaur cercă să arate căpitanului că așa i-i firea, lacomă de mâncare și băutură. Și ca să fie crezut, arătă ce-a cumpărat de-ale gurii. Haiducii îi priviră și glumind și compătimindu-l.

— Nu te lăcomi, Gavrilă, – îl dăscăli Trăsnea, – că nu în mult stă bunul, ci în bun stă multul.

Nu știa de ce, dar aceste vorbe, spuse mai degrabă în șagă decât într-adins, îl atingeau mai ascuțit decât ocările căpitanului.

De la un călugăr și apoi de la un drumeț din Țara de Jos aflară știri despre cei doi călători care cutreierau Moldova și prindeau fluturi. Căutară să le iasă înainte. Așteptară două zile într-un pâlc de pădure spre Buhuși, dar nu-i văzură ieșind din Români. Porniră la vale spre Onești, răzbătând iar la apa Trotușului. Avură prilej să dea, în satul Orășa, peste strângătorii birurilor tocmai când chinuiau oamenii să le scoată bani. Îi puseră pe fugă. Le lăsară însă banii.

— Nu trebuia! strigă Spulber, furios.

Totuși, vestea despre isprava asta făcu mare vâlvă în valea Tazlăului. Ajunse din om în om, mereu sporită, cum sporește de obicei faima și când e bună și când e rea, până-n valea Siretului și Trotușului.

— Sunt cei care l-au golit de parale pe aga Iordache Balș și l-au legat burduf, povestea Zamfira, nepoata starostelui Serafim Mândru din Leorda.

— I-au uns și barba! Cu rășină i-au uns-o! întregi povestirea soră-si Vlăduț cel cârn. Nu avea Vlăduț Mândru decât zece ani, dar nasul lui întors în vânt pe toate le amirosea, iar cu ochii sclipitori multe vedea și le iscodea. Serafim Mândru își privea nepoții, încântat de chipul bălai, de ochii ca vioreaua, de trupul drept, vânjos, al Zamfirei, de frumusețea ei la optsprezece primăveri, așa de potrivită cu neastâmpărul lui Vlăduț, fratele ei mai mic, de care niciodată nu se despărțea. Se așeză pe prispă bătrânul să afle noutăți despre ponosul și batjocura suferită de-un boier așa de mare ca aga Iordache Balș și despre alte pozne haiducești. Dar când se uită de acolo, de jos, la nepoții rămași în picioare pe troscotul din ogradă, se întristă:… „Frumusețe și istețime în zdrențe… Parcă n-ar fi odrasle de răzăși. S-apropie pieirea noastră, a țăranilor slobozi"… Își scutură pletele albe și grăi totuși:

— Dacă-i adevărat, măi nepoți, că la Orășa au luat partea nevoiașilor împotriva dijmuitorilor, asta însamnă că-n Moldova s-a ivit iar o voinicie, o nădejde a noastră, a celor aduși la sapă de lemn…

— Și-or să vie și pe la noi, bunicule?

— Dac-o vrea Dumnezeu…

— Păi, să vree! Că eu haiduc vreau să mă fac!

— De ce, Vlăduț?

— Cum de ce? Nu-nțelegi? Să-l leg și pe hatmanul Costache și să-i fac barba cu rășină… Da' eu am să-i dau și foc!

Bunicul Serafim zâmbi. Își aminti că astă-vară, pe vremea asta, când bântuia molima cea mare de care a pierit jumătate din satul Leorda, Zamfira l-a înșfăcat pe Vlăduț în brațe și l-a dus, ea știe cum, la stâna de pe Nemira. Ardea ca focul bietul copil. Și, iacă, s-a făcut sănătos. Ceilalți doi nepoți rămași acasă au pierit. „Vrednică, inimoasă fată Zamfira… suspină în el bătrânul. Toți flăcăii se-nfioară de frumusețea ei. Și se tem de sărăcia noastră. Vin acuși strângătorii birului și-n Leorda… Dacă ne-am împrumuta la boier?"…

Dar nici starostele cel sărac al răzășilor din Leorda, nici nepoata cea vestit de frumoasă și nici nepotul lui cel cârn nu știau că tocmai atunci haiducii lui Bujor hotărau să ia apărarea nevoiașilor, alungind dijmuitorii din satele de pe Tazlău, de pe Trotuș și de pe Siretul de mijloc. Și pentru asta coborau în vale, cătând adăpost în codrii din spatele Faraoanilor.

3. CĂLĂTORUL FRANȚUZ ÎȘI CAM DĂ ARAMA PE FAȚĂ

În drum spre Sascut, călătorii noștri făcură popas la Răcăciuni, la curtea lui Ion Canta, fratele mai mare al lui Constantin, om gospodar, dar mărginit, sec și veșnic speriat c-or să se răscoale țăranii și-or să-i dea foc conacului.

— S-aude, frate, că s-au stârnit niște… niște haiduci…

Ion Canta nu semăna nici de fel cu serdăreasa Ilinca, mamă-sa, care-și bătea singură vătafii cu gârbaciul; el nu cuteza să se răstească nici măcar la robi. Conacul lui Ion Canta era așezat pe un dâmb, cu largă vedere spre sat, spre șesul și lunca Siretului, unde se întindea moșia boierească. Răcăciunii erau ghemuiți în vale, pe râpă: sat de clăcași nevoieși, cum sunt sute și sute de sate în Moldova.

După o masă bogată, cu friptură, fructe și dulciuri, cu belșug de vinațuri, călătorii au trecut la odihnă în iatacul răcoros, pe perne moi, cu miros de busuioc și levănțică. Dar nici nu ațipiseră și auziră răcnete deznădăjduite de copii și de femei, întărite cu sudălmi de bărbați. Fără a mai căta în cinstea musafirilor, Ion Canta se zăvorî într-un iatac din fund, înarmându-se cu două pistoale. Acolo, din greșeală și de frică, scăpă un foc de pistol, nimerind drept în icoana sfântului Neculai. Marchizul de Bois-Crécy și Constantin Canta îl găsiră jos, pe covor, leșinat de spaimă; îl udară cu apă. Și cât erau de îngrijorați, tot se desfătară văzând pe sfântul Neculai cu un ochi scos.

Dar țipetele și blestemele sătenilor sporeau și parcă s-apropiau. Marchizul dorea să știe ce se petrece:

— O fi foc?

— Au intrat dăbilarii în sat, – lămuri o țigancă din iatac, – și silesc țăranii să-și plătească dăjdiile.

— Cam mult alai… surâse marchizul fluturar. Hai acolo, să vedem și noi cum se-ncasează dările în Moldova.

Când au văzut apropiindu-se fețe boierești, strângătorii dăjdiilor s-arătară și mai harnici. Neplatnicii, bătuți cu biciul ori cu ciomagul, răcneau sfâșietor. Călătorii noștri intrară în casa unde s-auzeau strigătele cele mai deznădăjduite. Acolo, patru slujitori ai vistieriei frigeau cu cărbuni tălpile unei femei despletite, cu catrința și cămașa sfâșiată, cu obrazul schimonosit de amarnică durere și groază. În tindă, bărbatul, legat și el, striga și se ruga:

— Canoniți-mă pe mine cât vreți… Spânzurați-mă, că tot n-am de unde împlini dările, dar iertați-mi copiii și femeia!

Marchizul franțuz nu mai privea prin lornion. Ci, cu multă încruntare pe chip, cerceta oamenii, mirându-se de zelul slujitorilor vistieriei. Era supărat, dar parcă și bucuros. Întrebă cât are omul de plată. Scoase din pungă zece galbeni venețieni și-i aruncă la picioarele vătafului de zapcii.

— Întreabă-l dacă-i ajung! se răsti către Canta.

Vătaful de zapcii rânji și mai trânti pe deasupra câteva bice omului, să țină minte, dăscălindu-l:

— Pupă tălpile slăvitului boier, netrebnicule, că te-a scăpat de pedeapsă! Dar dacă la împlinirea care vine n-ai să ai bani, te jupoi de viu! C-atunci n-o să te mai miluiască dumnealui…

Femeia gemea, înnebunită de durere, cătând pe lutul rece alinarea usturimii din tălpi. De altfel, salul întreg huia de jale. Datornicii se furișau spre dealul împădurit, urmăriți, vânați de arnăuții vistieriei.

— Nici în Egipt, nici în Etiopia n-am văzut atâta sălbăticie ca aici, Cantacuzine. Nu ți-i rușine, nu ți-i scârbă să mai trăiești într-atâta înapoiere și batjocură?

Canta nu știa ce să răspundă. Totdeauna l-au îngrozit metodele cu care stăpânirea își strângea dările; acum îl mirau și mai mult vorbele răzvrătitoare ale marchizului. Pe deasupra îl mai ustura și rușinea că în țara lui se petrec asemenea fapte.

— Ce să fac? Domnia ta te-ai îndurat și-ai miluit un năpăstuit. Dar mai sunt încă zeci și zeci numai în acest sat, Răcăciuni. Pe aceia cine-i mai…

Marchizul înțepă cu privirea pe boierul moldovean, cercetându-l cum stă încâlcit în lațul nepriceperii și al șovăirii. Era gata să sloboadă cuvânt de ocară, dar trăsnind dinspre pădure, trei focuri de flintă i-o luară înainte. Și nu se stinse ecoul lor, că răbufni aproape năvalnic tropot de cai.

În văzduh, câteva clipe, încremeni uimirea și tăcerea. Mai ales Canta încremenise de spaimă. Apoi, o ciudată vânzoleală și luptă, sus, în capul satului. Țăranii fugeau și s-ascundeau; pe zapcii îi cuprinse groaza.

— Vistieria!… Banii vistieriei!… răcni vătaful de zapcii, deznădăjduit, frecându-și mâinile și zbătându-se, zăpăcit, ca o limbă de clopot tras de-un nebun. Șase călăreți cu pistoalele ori cu săbiile în mâini răsăriră în mijlocul satului. În straie albe, cu bondițe sărăduite cu negru, cu căciuli rotunde, cu plete lungi, păreau niște vornicei vestind o nuntă. Numai că se mișcau iute, ca vijelia. Slobozіră trei focuri asupra arnăuților, spulberându-i: unuia îi căzu calul; alții se târâră tupiliș, răcnind, după un bordei. Vătaful de zapcii, vrând să-i înfrunte, primi o lovitură de spadă peste obrazul stâng.

Sângerând, se dădu într-o parte, netrebnic. Unul tăia repede cu sabia legăturile de la mâinile țăranilor întâlniți în cale. Doi strânseră grămadă slujitorii stăpânirii și-i alungară până la marginea satului, lovindu-i cu lăturile săbiilor și hotărându-le:

— Dacă vă mai prindem prin sate, vă punem capetele sub ascuțiș și nu dosurile sub lat, ca acum!

Îngrozit, Canta îl trase pe marchiz în dosul unui bordei. Inima îi tremura ca mărgica. Din imprudența acestui marchiz se întâlnea tocmai cu cei de care se temuse mai mult: se întâlnea cu haiducii. Își primejduia, din nesocotință, și zilele lui și ale marchizului. Groaza îi spori când înțelese că satul întreg, în câteva minute, ajunsese în mâna celor șase călăreți iviți ca din senin.

— Cine sunt? întrebă franțuzul, surâzând, semn că-i plăcea ceea ce vedea și-l amuza spaima lui Canta.

— *Des brigands*… Haiduci… se bâlbâi ca un netrebnic Constantin Canta. Hai să fugim, să… să ne-ascundem…

— Mi se pare foarte ciudată purtarea lor… Stai să-i vedem. Seamănă cu Fra Diavolo, brigandul din Italia. Dar dacă pe acela Napoleon l-a prins anul trecut și l-a ars pe rug, pe aceștia eu i-aș folosi în luptă împotriva stăpânirii turcești, de pildă. Dau răsplată zece galbeni aceluia care aduce aici un haiduc, să vorbesc cu dânsul.

— Dacă ne pradă? Da… dacă ne ucid?… Domnule marchiz, te rog hai să… Lasă-i în pace, poate nu ne-or vedea… Să scăpăm teferi…

— Sunt așa de deosebiți, încât face să risc.

— Domnule marchiz, eu…

— Pe răspunderea mea! Eu am fost și în Egipt și…

Cu greu marchizul îi înduplecă pe Canta să-și trimită slujitorul înaintea haiducilor și, după o jumătate de ceas, Bujor, Spulber și Cobuz se aflau în fața celor doi călători. Grăiră de-a călare, cu pistoalele în mână. Privind din ceardac întâlnirea între musafiri și haiduci, Ion Canta leșină a doua oară.

— Ce poftiți, boierilor? întrebă Bujor.

Constantin Canta tălmăcea cuvintele haiducului și ale marchizului, bâlbâindu-se și tremurând așa de tare, că mereu își mușca limba.

— Să vă cunoaștem, vitejilor! răspunse zâmbind ciudatul marchiz fluturar, punând multe întrebări haiducilor: cine sunt, de unde au știut că aici se află zapciii strângători de dări, cine-i conduce, ce vor face cu banii vistieriei luați aici, în Răcăciuni. Bujor răspunse scurt, hotărât.

— Vasăzică înapoiați săracilor banii încasați de zapcii?

— Dacă te îndoiești, boierule, poftim! și arătă cu pistolul spre doi haiduci, Dragomir și Trăsnea, care tocmai asta făceau: împărțeau banii țăranilor. Inima lui Canta începea să se domolească.

— Aceștia nu-s hoți, ci cavaleri ai dreptății! se entuziasmă de Bois-Crécy.

— Dacă nu ne-ați fi chemat să grăim cu domniile voastre aici, prietenește, vă loveam aproape de Sascut și vă întrebam de pungi și de sănătate.

— Pe noi? De unde știați că trecem spre miazăzi?

— Codrul are și ochi, și urechi. Iar haiducii lui Bujor au tot mai mulți prieteni. Am auzit că prinzi fluturi, boierule. Dar știm că ai și bani. Și măcar că acești bani or fi dintr-o țară străină, tot de pe săraci or fi jupuiți…

— Dar iată, suntem și noi bine înarmați, surâse marchizul.

— Ei, parcă aga Iordache Balș nu era?

Văzând încotro curge vorbirea și cum sporește amenințarea, Constantin Canta simțea iar furnicări de gheață prin șira spinării. Îl rugă pe marchiz să scurteze vorbirea, să nu se joace cu moartea. Dar franțuzul dorea să știe cum l-au prădat haiducii pe aga Balș.

— I-am tras un tighel și-o chelfăneală să ne țină minte câte zile-o avea, încheie Cobuz povestirea despre pățania agăi Balș.

— Dacă vreți mărturie, întrebați călugării din Tazlău, să spună cum l-au găsit legat fedeleș, la marginea drumului, lângă un izvor, adăugă Bujor.

După ce le admiră caii, îmbrăcămintea, armele, marchizul le întinse două pungi de bani, surâzând misterios.

— Nu două, boierilor, ci patru. Și nu nouă, ci săracilor din Răcăciuni să le dați. Noi suntem spaima bogaților și prietenii săracilor…

Ciudatul marchiz se bucura strașnic de aceasta întâlnire. Văzând că, la urma urmelor, au scăpat ieftin, și lui Constantin Canta îi veni inima la loc. Începu chiar să se bucure că va avea ce să povestească boierilor; iar Tincuța îl va privi ca pe-un viteaz care a domolit haiducii lui Bujor. Se abătură anume pe la Tazlău și se desfătară grozav, aflând de la călugări multe amănunte despre tărășenia lui Iordache Balș.

— Și chiar și-a ras barba, părinte?

— Voia lui Dumnezeu, cinstite obraze… Era așa de încleiată în rășină, că… Păcat! Ce frumoasă și evghenită barbă avea…

Marchizul râdea cu gura mare și nu mai ostenea lăudându-i pe haiduci.

— Mai originali, mai îndrăzneți ca Fra Diavolo!

— Domnule marchiz, de ce spui că prinzi fluturi? cuteză în sfârşit Canta să pună întrebarea care-l chinuia de la începutul călătoriei.

— Pentru că-i o ocupaţie *innocente*, nu-i sperie pe boieri şi nici nu-i pune pe gânduri pe ruşi.

În ceardacul stăreţiei din Tazlău se deschise vorba despre Franţa şi despre cultura ei. Stareţul fusese până la Viena, văzuse teatru şi ascultase concerte. Regreta că n-a avut prilej să călătorească prin Franţa. De Bois-Crécy povesti despre reprezentaţia de teatru de la 4 noiembrie 1789, când actorul Talma a jucat în „Carol al IX-lea" de Joseph Chénier. Publicul se contaminase de spirit revoluţionar.

— A fost primul mare succes al lui Talma. Când a declamat versurile:

„Ces tombeaux vivants, ces bastilles affreuses

S'ecrouleront un jour sous des mains généreuses"…[33]

întreaga sală l-a aplaudat frenetic, s-a ridicat în picioare şi nu s-a lăsat până nu le-a spus a doua oară. Era o ofensă împotriva noastră, a celor din… din vechiul regim; totuşi a trebuit să recunoaştem că Talma este un actor mare. Pe drept cuvânt, Napoleon se mândreşte cu el.

Apoi, când a rămas singur cu Canta, marchizul colecţionar de fluturi grăi făţiş, răsucind alene lănţişorul lornionului, devenit demult un obiect inutil.

— Domnule Canta, dacă ai vorbit cu Napoleon, sunt sigur c-ai înţeles măcar ceva din marele lui geniu. Trebuie să pregătim aici oameni care să fie gata a-l primi la momentul oportun. Ţara dumitale-i în mare decădere. Cam aşa era şi Italia şi Prusia. Dar acolo unde apar oştile Franţei dispare şi mizeria ţărănimii şi nedreptatea. Împăratul nu se ridică împotriva nobililor care dau libertăţi naţiunii. El vrea o împărăţie a libertăţii şi înfrăţirii universale.

— Ţăranii moldoveni văd cu ochi buni venirea oştilor ruseşti.

— Da, dar mulţi boieri sunt împotrivă. Încă de anul trecut Napoleon a trimis un manifest către moldoveni, făgăduind restabilirea libertăţii ţării şi restituirea Bucovinei. Iordache Roset-Roznovanu ţine, în taină, legătură cu Franţa. Moldova poate ajuta planurile lui Napoleon cu o armată cel puţin tot aşa de mare ca şi Polonia. Cai aveţi buni. Şi luptători îndrăzneţi, judecând după haiducii pe care i-am văzut. Furaje, pâine, carne, legume are ţara, din belşug. În câteva luni, turcii pot fi azvârliţi în Marmara. *Vive la liberté!*[34]. Dacă vreţi, dansăm *„Carmagnola"* şi la Bizanţ, măcar că împăratul a poruncit muzicilor militare să n-o mai cânte. Soldaţii, totuşi, o cântă ori de

câte ori doboară de pe tron un nou *„monsieuir Véto”*[35]. Iar sultanul e cel mai caraghios dintre domnii *„Véto”*.

Până la Galați, cei doi călători sfătuiră încă mult și despre multe, ajungând să se înțeleagă tot mai bine. Canta se lăsă, de voie, de nevoie, prins în mrejele acestei iscoade istețe, ce-și zicea marchiz fugit din pricina revoluției. Mai înțepă câteva zeci de fluturi și mai învăli în vată câteva zeci de flori; dar mai cu seamă în scrisori tainice către Talleyrand își vădea slujba lui acest marchiz de împrumut:

…„Încă n-am găsit om care, asemeni vistiernicului Filipescu din Valahia, să afle secretele armatei rusești. Balșii sunt mult mai șireți. Roset-Roznovanu încă joacă pe două tablouri. Și-apoi îmi lipsește o femeie. Filipescu află tot ce vrea despre război prin fiică-sa, pe care-a introdus-o în casa generalului Miloradovici. Îmi propun și eu să găsesc o Artemidă. Am mai recrutat, deocamdată, doi oameni activi și un naiv care-mi vor sluji ca fermenți dezorganizatori ai situației existente în Moldova… Numele lor am să-l comunic altădată. Ceilalți boieri, nespălați, tirani și cruzi cu poporul, uită *que l'Empereur des français est le grand Napoleon, à qul tout est possible*; iar obiecția lor că-s departe de Franța dovedește inconștiență: nu știu qu'il n'y a pas de distance quand *l'Empereur* comande[36].

Bărboșii boieri doresc doar un singur lucru: să nu se schimbe nimic, să trândăvească mai departe, cum trândăvesc de veacuri.

Boieroaicele în schimb sunt așa de frumoase, c-ar putea uimi tot Occidentul. Cred că le-ar face pe parizience să crape de gelozie. Sunt partizane ale celor mai repezi și mai radicale schimbări. Într-un an au trecut, uimitor de repede și fără ezitare, de la un regim de harem la o viață neîngăduit de liberă, și chiar destrăbălată. Poporul e umil și rob. Îndată ce zărește un ișlic, un anteriu de blană ori un cal cu hamuri alămite, se prosternă cu fruntea în țărnă. Numai cei din munți sunt mai mândri, mai demni, mai fără teamă. Dintre ei se ridică haiducii, cei mai îndrăzneți dintre moldoveni; ei pradă pe bogați și-mpart săracilor.”

Tânărul Canta nu putea ști ce scrie ciudatul marchiz în rapoartele lui tainice. Muind nervos pana în aceeași călimară, el suspina ticluind scrisoare de dulceagă dragoste către soție:

„Dulce sărutare dau ochilor și guriței matale, prea iubita mea soție Tincuța.

Jalnica matale purcedare din brațele iubirii mele, fără s-aud măcar dulcele glas de „să vii sănătos, iubite soțule”, a înlănțuit inima mea cu grea

mâhnire. De atunci stau cufundat în cele mai negre gânduri și ah! măcar că străbat țara cu un om *très intéressant*, măcar că vara a înflorit natura și cu toate podoabele a împodobit-o, măcar că în fiece copac s-au așezat păsările ca niște strașnici cântăreți, iar florile teilor te îmbată cu mirosul lor, totuși sufletul meu nu se dezmiardă, nu se răsfață, nici nu s-alină de văpaia durerii iscate din iubirea ce-ți port. Fulgerat de dragoste pentru mătăluță, blăstăm pe cei ce m-au trimis în această călătorie ca-ntr-un surghiun și m-au depărtat de matale, prea drăgostoasa mea soție. Mata ai rămas supărată, eu am purces mâhnit. Și n-am fost destoinic a-ți da cuvenita îmbrățișare de despărțire, ca măcar cu atâta să te fac a mă dori, dacă în alt chip vrednic nu sunt. Milostiva mea stăpână, îmi ești mai scumpă decât zilele. Pe-aici umblu întocmai ca turtureaua cea fără soție și afurisesc pe acel ce-și va mai lăsa perechea de lângă el și se va călători cum mă călătoresc eu acum. Iar primejdiile prin care trec și grijile care mă copleșesc sunt nimica pe lângă dragostea pentru matale, care mi-i cea mai grea încercare. Căci trebuie să-ți mărturisesc, scumpă soțioară, și rogu-te să nu te sperii, că ne-am ciorovăit chiar și cu ceata de haiduci ai lui Bujor. Am să-ți povestesc prin viu grai când ne-om întâlni. Până atunci, cu voința matale, află că m-am purtat bine, cu vitejie, și că nu te-am făcut de râs.

Tincuța mea scumpă, neprețuit giuvaer, iartă că eu, nenorocit soțul matale, nu știu să-ți împodobesc răvașul cu alese cuvinte în grai poeticesc ca Văcărescu și să zugrăvesc în acest răvaș inima mea, care atât de mult fierbe pentru matale.

Lumina ochilor mei, Tincuța (ah și of! acest nume are să mă sfârșească) gata sunt să jertfesc cele mai crude osteneli, numai și numai ca să te pot îndatora cu nesecata mea iubire” [37]…

4. CE-I ÎN INIMA UNUI OM BLAIIN?

La poarta bisericii Sfântul Nicolai din Talpalari cerșeau trei calici; unul avea o mână câjă, altul era orb, iar celălalt foarte tânăr și fără niciun beteșug. Cel cu mâna răsucită se tânguia răgușit, gemea și întindea spre trecători oase schiloade, acoperite cu piele gălbuie, fără viață, urâtă, ca de ceară; cel orb cânta gros, monoton, de câte ori simțea pași pe aproape:

— Miluiți un biet orb, lipsit de vedere…

Cel fără niciun beteșug sta în picioare, cu capu-i plecat și psalmodia încetișor, cu glas subțire, nespus de blajin, arătând din când în când un

mănunchi de lumânări subțiri pe un șervețel curat, alb ca omătul:

— Lumânărele, dragele mele… Lumânărele, dragele mele…

Părea un călugăr ori un frate tânăr, de douăzeci-douăzeci și doi de ani, mărunțel, oacheș, firav și slab ca un schivnic, cu plete negre, lungi și dese, cu barba abia urzită, cu ochi negri, mereu umezi, cătând cald spre oameni. Peste cămașa de in albă, curată, purta o rantie lungă din pănură cafenie, foarte uzată și încinsă cu un curmei de funie. De cinci ani, și vara și iarna, acest tânăr călugăr umbla desculț și cu capul descoperit. La șold purta o tașcă din pânză groasă, ceruită; în ea ducea lumânările și strângea pomenile. Lumea a început să-l cunoască și să-l socoată, dacă nu sfânt, măcar un om cu inima nepus de bună. Unii zic că-l cheamă Ioniță, că-i din Tutova, că l-a lepădat mă-sa lângă o poartă, într-un scutec vânăt, când avea o lună. De acolo l-a strâns, cică, o femeie miloasă. A crescut, copil de pripas, prin ogrăzile oamenilor din multe sate, până aproape de șaptesprezece ani. Plângea pentru orice nedreptate, asuprire și chiar pentru o vorbă mai răstită. Mulți îl socoteau nevrednic, mișel, fără rost pe lume. Nu-l mângâia nimeni; dimpotrivă, râdeau de el pentru că nu vorbea decât despre milă, dreptate și sfințenie. Când a ajuns flăcăiandru, batjocura și asuprirea s-au întețit. Chiar popii îl ocărau când îl auzeau vorbind oamenilor despre milă, împotriva îmbuibării, a îmbogățirii, propovăduind cu ardoare dragostea și mila.

— Te crezi sfânt, netrebnicule?

Dar într-o bună zi, Ioniță s-a făcut nevăzut. De atunci sunt vreo cinci ani. Vânzând lumânări, cerșind și împărțind bogdaprostele, Ioniță a cutreierat, desculț, toată Moldova, de la Galați la Botoșani, tânguindu-se: „Lumânările, dragele mele”… Lumea nu i-a știut numele ori i l-a uitat. Pentru toți a devenit Lumânărică. A ajuns să cunoască oamenii nevoiași mai din fiecare sat. Îi miluiește din ce-l miluiesc și pe el alții. Când îi aud glasul subțirel în poartă, cântând încet, ca o mângâiere: „Lumânărele, dragele mele… Lumânărele pentru bisericele”… bogații îi trimit bani, încredințați că nu strânge pentru el, că împarte celor nevoiași: din pomană pomană face, adăugind de la el inima bună și cugetul fără prihană. Săracii zic:

— Dacă-i înduplecă pe boieri să dea pomană, înseamnă că face minuni…

Se ivește în casa unde s-a îmbolnăvit soția, și soțul n-are cu ce-o îngriji; dă celui căruia i-a pierit vaca; ajută copiii rămași orfani; strânge pomană pentru biserica stricată; împarte pâine celor ce-au suferit potopul lăcustelor ori arșița pustiitoare a secetei. În Iași a tras întâi în mahalaua mișeilor sau a calicilor. Aici a văzut cum cerșesc Irimia orbul, Goți ologul, Toader

Ciungul, Mogâldea fulgeratul, Anița gură puțintea și cum Tănase picior de lemn ocârmuiește cu străşnicie breasla mişeilor. Mahalaua mişeilor era pe locul viran, dincolo de râpa Privighetoarei, loc cu ponoare, cu râpi, cu stuhării, cu izvoare, țâşnite din pântecele râpelor și culese în budăi, cu mlaștini întinse până-n Bahlui. Când veneau apele mari, cerșetorii fugeau în oraș, pe ulițele boierești și negustorești. Pe copii și pe nevolnici îi urcau sus pe bordeie, să nu-i ia apa. La început, calicii, oameni cu inima asprită de multe nenorociri, își băteau joc de Lumânărică: îl păcăleau, îi atârnau tinichele de rantie, îi luau pomenile. Dar el nu se supăra de asta. Între mișei, în breasla lor orânduită de la Ștefan cel Mare, Lumânărică a înțeles și mai deplin suferința și ticăloșia omenească, străduindu-se și mai mult întru a lor tămăduire. Pe urmă au început și ei să-l respecte, ca pe-o făptură puțin obișnuită.

Până acum, Lumânărică a înzestrat multe fete sărmane și a dus hrană multor nedreptățiți în închisori. Așa l-a cunoscut și s-a împrietenit cu Bujor, când era slujbaș la agie. Nu se uita de ce lege-i nevoiașul: ajuta și pe ovrei și pe turci. Dormea pe ulițe, pe sub copaci, fără să-i pese de frig ori de ploaie. Nu lipsea de la niciun hram ori iarmaroc. Intra chiar în case bisericești, la sindrofii: slujitorii nu-l mai opreau la porți. Când era vreme rea plângea:

— Vai, vai… ce-or fi făcând cei care n-au lemne, n-au adăpost?

Îl bucura cerul senin și pentru că atunci, zicea el, oamenii sufăr mai puțin. Când întâlnea o prăpastie privea în ea lung, lung, până amețea. Zicea că din fundul prăpastiei gheena-i mai aproape și că vede acolo cum se chinuiesc sufletele păcătoșilor sub ploaia de foc, de smoală și de pucioasă. Vederea asta-i întărea credința că trebuie să facă bine oamenilor și să-i povățuiască întru smerenie.

Despre această făptură firavă s-auzea chiar în saloanele unde boieroaicele începeau să ciripească franțuzește:

— *C'est un mendiant sublime*[38]… nu-i nici bețiv, nici hoț ca alții. Cine-i dă de pomană își împlinește dorințele. Serdăreasa Ilinca avea o pricină cu niște cârciobași de răzăși din Hoisești, și cum a dat lui Lumânărică trei galbeni, cu gândul s-o ajute Dumnezeu a-i răpune pe răzăși, a și pus mâna pe moșia lor.

— Da? se minuna către prietenele ei Zoe Ghiculeasca, o boieroaică trecută de patruzeci de ani, tare sulimenită și țipător îmbrăcată. Trimite-l și pe la mine, poate-l îmblânzesc pe Toderaș Balș.

— Ah, călăul!… *Ma confidente* și eu îl iubesc… Da' voi, Ghiculeștii, parcă sunteți la cuțite cu Balșii?

— Suntem, pentru moșii și pentru dregătorii, nu pentru dragoste. Inima pârdalnică…

— Acum lui Toderaș îi sticlesc ochii după Tincuța Canta.

— Știu… *l'infidéle*… Hai chiar acum la biserica din Talpalari; e hram și, de bună samă, Lumânărică e acolo. Îi dăm câte un galben și…

— O îmbrățișare a lui Toderaș face zece galbeni!

Trăsura boieroaicelor se opri în uliță. Caii băteau nerăbdători cu copitele în podul de lemn. Trecând spre biserică, coana Zoe vârî sub șervețelul lui Lumânărică trei galbeni șoptind:

— Roagă-te pentru noi, cerșetorule…

Și, luând un pai de lumânare, intră în biserică. Cealaltă trase cu coada ochiului și vârî sub șervețelul călugărașului patru galbeni, vorbind ceva mai tare și mai mieros:

— Părinte, roagă-te lui Dumnezeu pentru împlinirea gândurilor mele… tainice.

— Dumnezeu să-ți ajute… Lumânărele, dragele mele… rostea Lumânărică nevinovat, făcea cruci largi, molatice, evlavioase, cu mâini albe, subțiri ca de fată, fără a se minuna de dărnicia boieroaicelor.

Îndată după asta se apropie de dânsul un ardelean cu doi desagi în spate; puse jos o firfirică și luă o lumânare, privind țintă în ochii cerșetorului. Când socoti că l-a pătruns bine cu privirea, șopti:

— Lumânărică, m-a îndrumat la tine Tănase picior de lemn, starostele calicilor. Vrei să mă ajuți?

— Dumnezeu te ajută, frate… clipi Lumânărică din ochi des și oleacă nedumerit.

— Vino la asfințita soarelui sub Cetățuia… Și acum fă-te că nu mă știi…

Călugărul înălță fruntea spre cer, izvodi semnul crucii și urmă tânguirea cu glas subțirel și blând ca o mângâiere:

— Lumânărele subțirele pentru păcatele grele. Lumânărele, dragele mele…

Zărise pistoalele la brâul omului care-l poftise sub Cetățuia, dar nu se speriase.

Nu se temu nici la întâlnire, când se aflã față în față cu doi bărbați voinici, aspri la înfățișare. Zâmbi blajin.

— Lumânărică, tu iubești nevoiașii și le cunoști durerea. Te rugăm să ne dezvălui și nouă ceva din suferințele și nevoile lor.

— Să stăm jos, mai încolo, la adăpost, și să vă spun, haiducilor.

— No, ne cunoști, sfântulețule? tresări ardeleanul.

— Nu repezi dreapta la pistoale, voinicule frate. Eu știu prea bine ce vă mână pe voi haiducii la umbra codrului… Vezi, osebirea dintre noi e asta, urmă el, pășind între cei doi haiduci. Voi aveți glas răstit și inimă nerăbdătoare, iar eu am glas moale și inima nesfârșit răbdătoare. Încolo, tustrei vrem stingerea durerii din lume. Eu îl cunosc și pe Bujor.

— El ne-a trimis la tine; el și starostele calicilor.

În acea seară, Ciornei și Dragomir din ceata lui Bujor dobândiră multe știri despre oameni nevoiași, despre fete sărace care n-au cu ce se mărita, despre copii orfani, despre boieri hapsâni care-și asupresc țăranii, despre neguțători și zarafi cu câștig mult, despre nedreptăți săvârșite de oamenii stăpânirii și mai ales de strângătorii de bir.

— Dacă doriți, și mai multe vă pot afla. Că-i plină lumea de durere și nenorocire. Faci un pas și afli o suferință nouă. Dumnezeu vă trimite să le mai alinați…

Și firavul călugăr rătăcitor începu să plângă încet, blând, potolit, cu lacrimi mari, șiroaie. Haiducii se mirară încă și mai mult de asemenea om mai simțitor ca floarea ce se cheamă lăcrămioară. Ciornei scoase din chimir cinci galbeni și-i întinse:

— Poftim, du-i cui crezi, chiar în sara asta.

— Îi duc unei fete din Talpalari. O iubește un flăcău din Târgul Frumos și nu se poate mărita, că n-are nici țol să se învelească…

Seara, haiducii aflară că Saveta lui Manea din Talpalari a primit opt galbeni și se va mărita cu Andrei Fodor din Târgul Frumos. Îl căutară din nou pe Lumânărică și statorniciră legătură strânsă, cu jurământ.

La ceată, Trăsnea se împotrivi acestei legături:

— Eu sunt bănuitor din fire. Mi se pare prea bicisnic să țină în el o taină ca asta.

— Îl cunosc bine, încredința Bujor. Nu vă fie teamă. Nu suflă un cuvânt, chiar de l-ar trage stăpânirea pe roată.

— Voichița n-a avut asemenea legături, răspunse Darie. Ea zicea că toți călugării sunt vicleni. Dar dacă trebuie și căpitanul ne încredințează de cinstea lui Lumânărică…

Pe Bujor îl sprijini și Pătru Ciornei:

— Lumânărică și alți cerșetori, umblând pe la porțile maimarilor, află orice mișcare a boierilor și a neguțătorilor din Iași și chiar din toată Moldova. De aceea asemenea om e tare de folos cetei noastre.

— E ochiul nostru printre bogați și mâna noastră printre săraci, încheie Bujor. Ni-i prieten. Iar mie-mi place că-i omul lui Dumnezeu și-i, în felul lui, un înțelept.

5. CULESE DIN ȚARĂ ȘI DIN TERFELOAGELE DIVANULUI

Îndeobște, boierii știau că aga Iordache Balș era bolnav și că, o vreme, nu se va arăta în Divan. Câțiva, mai ales rudele apropiate, aflaseră că l-au prădat haiducii lui Bujor, că s-a luptat cu ei ca un viteaz, dar nu voiau să mai răspândească vestea, ca să nu iște spaimă în protipendadă.

— Auzi, însuși aga să fie jăfuit!… Nemaipomenit! începea să se șoptească în taină.

Veliții boieri se preocupau tare mult de mersul războiului dintre ruși și turci. Costache Balș povestea, ca pe o ultimă noutate, că generalul Isaiov, cu oaste de dragoni pedeștri, de cazaci, de volintiri moldoveni, de panduri olteni, de sârbi și de arnăuți, a izbutit să curețe Oltenia de turci. Dar totodată acea oaste de adunătură a prădat fără cruțare casele boierești.

— Banul Filipescu mi-a trimis știre că Ipsilante Vodă i-a pârât țarului pe generalii Michelson și Miloradovici că-și pierd vremea în petreceri și crailâcuri și nu duc războiul cu hotărâre. Supărați, generalii i-au cerut socoteală; de teamă, Ipsilante s-a retras din București spre Moldova. Pașa din Silistra a aflat și a răpezit asupra lui pe nazirul Ibrahim din Brăila. L-a ajuns la Buzău; dar nu i-a putut jefui decât patru trăsuri cu calabalâc domnesc. În schimb, nazirul s-a răzbunat asupra buzoienilor: a spart magaziile cu grâne, a ars casele, a ucis sute de târgoveți și a luat mulțime de robi.

— Aha, de asta n-a putut trece nici aga Iordache cu bairam peșcheșul! Vedeți? Nazirul Ibrahim e vinovat…

— Nazirul a prădat chiar satele, până la Focșani, așa că tot el l-a prădat și pe aga Iordache.

— Unii zic că haiducii, dar eu nu cred. Aga era înarmat, întărit cu douăzeci și patru de arnăuți.

— Așa? Dar atunci de ce arnăuții fost-au găsiți legați de copaci aproape de Focșani?

— Dă, ce să vă fac, făpturi ostenite? grăi omul către vitele din jug. Trebuie să cărăm fân pentru curtea boierului. Ieri m-a legat cot la cot cu Grigore și cu Andrei a lui Neacșa, pentru neîmplinirea dărilor. Azi, eu vă-njug pe voi… Că, de fapt, robi în jug la boieri suntem tustrei, boulenii mei…

La rateșul cel mare de la marginea Focșanilor stăpân este Lupu Baboiu, om gras, gros, mereu asudat, mereu zâmbitor cu mușteriii și încruntat cu slugile. Pentru că are albeață pe ochiul drept, oamenii l-au poreclit Baboiu Chioru. Intră un chervan în han; Baboiu își saltă pântecele ca balerca, își șterge fața cu pestelca, clipește des probând alișverișul și zâmbește lingușitor la musafirii proaspeți. Spre seară, înțelegând că negustătorii au bani și mărfuri bune, începe o poveste despre isprăvile haiducilor. Nu spune că-i găzduiește și le dă de băut, ci-i ocărăște și-i suduie că strică rânduiala lumii și căile negoțului. Ca să-i silească pe stăpânii chervanului a mai rămâne încă o noapte în han, îi înfățișează pe haiduci cât mai înspăimântători, născocind povești cu jafuri și omoruri.
— Mai ales este unul Balaur, cât taurul de tare, neiculiță!
— Dar dacă te-or lovi și pe dumneata?
— Pe minie? Neiculiță! Eu sunt om sărac. De ce să mă… și-și frecă mâinile mari, groase, cu multe inele de aur.

Au intrat zapciii în satul Bălăușești. Bat și răcnesc:
— Bani!… Bani!… Bani!…
— Auzi-i, bătu-i-ar Dumnezeu, parcă-s clopotele mănăstirii Neamțului. Baani… baani…
Nici vornicul Serafim Mândru, nici feciorul-su Alexa nu erau acasă când se înfățișară împlinitorii birului. Ileana, nevasta lui Alexa, se ascunse în zămnic. Zamfira, fata lor cea mare, o zbughi spre luncă. Numai Vlăduț cel cârn ieși înaintea slujbașilor, să-i mai întârzie cu vorba, până s-ascunde Zamfira în lozia din luncă.
— Unde-i tat-tu, mă?
— La boier, la coasă. Da, mi se pare că-i la coasă. Dar s-ar putea să fie și la adunat, dacă s-o fi uscat iarba. Că așa o zis când… Da… Adică-i la coasă! De bună seamă că-i la coasă…
— Și mă-ta?
— Mama?… Mama-i… Stai, că nu știu unde-i mama. De ce răcnești la mine, că mă spării… Așteaptă oleacă, să-mi amintesc… Mama-i, a da!

Mamă-i la moară… Nu, la adunat… Nu, la…
— Arde-l, că-i zălud! răcni un zapciu mai țanțoș.
— Nu, nu-s zălud! Dar nici… nici mama nu-i acasă… De bună samă c-a plecat… Tiii, cum am uitat! E la… la nașa, la Răstoaca…
Zapciul îl arse cu harapnicul. Vlăduț începu să se vaiete tare, ca să nu-l mai bată. Ileana lui Alexa Mândru nu mai putu răbda, acolo, în zămnic; se unse repede cu lut pe față, să pară cât mai urâtă, și ieși la lumină.
— De ce-mi bateți copilul? Ce aveți cu el?
— Birul! Dați ortul pentru bir!…
— N-avem bani… Mai îngăduiți până…
— Leag-o! porunci zapciul cel țanțoș. Închide-o în coteț și afum-o cu ardei pân-o chiorî ori o plăti bărbat-su birul.
A venit în grabă bătrânul Serafim Mândru, vornicul satului.
— Lăsați femeia în pace! Cu ce drept vă legați acu și de femei?
— Bani! Birul!
Vornicul stătu o clipă în cumpănă, apoi păși în chiler și scoase din sipet doi galbeni:
— Poftim… Plătesc, ce să fac? Așa poruncește boierul. Și boierul, din mila lui Dumnezeu, e stăpân atotputernic, n-ar mai ajunge…
Dar în clipa aceea s-auzi zvon:
— Vin haiducii!… Haiducii!…
Spre adeverire, răsună un pocnet de flintă.
Zapciul o luă la goană, lăsându-l pe moș Serafim cu mâna întinsă; n-avu nici când să-i înșface cei doi galbeni.
Vlăduț se ivi în uliță. Râdea, cu toate că pe față i se cunoștea zvârca plesnei de bici.
— Poate că nici nu-s haiducii… Dar bine că se tem și zapciii de cineva…
— Este o voinicie care-i înspăimântă. Și asta-i bine!
Ca o furtună neașteptată apăreau haiducii în satele unde intrau împlinitorii birurilor. Loveau, întorceau banii țăranilor și se făceau nevăzuți, în codru.

Trecuse de miezul nopții. O furtună neostoită frământa văzduhul. Matei Pascaru orbul nu putea dormi. Se gândea la frate-su, care și-a schimbat numele și s-a dat în haiducie.
Pe Matei Pascaru îl mai usturau încă ochii orbiți cu ardei și cu sare. Vuietul vântului pe la cheutorile bordeiului i se părea șuierat de bici…

„Poate-i mai bine haiduc. Așa zice și Lumânărică… Am fost răzăși. Mi-i rușine să mai cerșesc la ușa bisericilor. Un om cumsecade, păpușarul Mardam, a zis să mă învețe a juca păpușile. Mi-a lăudat glasul: când ca de femeie, când ca de copil, când ca de bărbat voinic; mi-a lăudat darul de a izvodi stihuri și de a rosti vorbe de haz. Dar acu, dacă am un frate haiduc, o să mă mai învețe?”

În mintea diaconului Cristache Borș din slujba Divanului se urzea un început de „comedie”, în felul celor pe care le copia pentru Alecu Beldiman. În „perdeaua” întâia voia să cuprindă tânguirea norodului, în a doua răscoala, în a treia uciderea celor nedrepți. Aproape fără voie pana luneca pe fila albă a condicii din față:

Norodul: Vai de noi și de noi! Ce-am greșit? Ce păcate am săvârșit de pătimim atâta?

Zapciul: N-ați plătit birul! Dați bani! Bani!…

Norodul: Vai de ticăloșia noastră, de unde să luăm bani? Ne-am vândut și pe noi, și copiii. N-avem ce mai vinde…

Zapciul: N-aveți? (către slujitori): Ardeți-i! Bateți-i! Căzniți-i pân-or scoate ortul birului.

Norodul: N-avem bani!… Geaba cazna!

Zapciul (către slujitori): Închideți-i în coșare! Afumați-i! Dați bani, tâlharilor! Bani!

Aici pana se opri. Diacul Borș, scărpinându-se cu un deget în creștetul pleșuv și luciu, clătină capul mare cât un bostan copt așezat pe-un gât subțire, nefiresc de subțire, ca un cui, și gândi: „Frumoasă este tragedia despre „Moartea lui Cezar”; cugetări înalte, meșteșugit scrisă, fapte mărețe, zguduitoare. Dar cele povestite acolo s-au întâmplat demult. Sau poate nici nu s-au întâmplat chiar așa. Totuși, citind-o, lumea se cutremură și se bucură. O comédie cu norod și cu zapcii ar fi prea tristă. Ce-ar vedea lumea la înfățișarea ei? Lucruri obișnuite, cunoscute și răscunoscute. I-auzi zapciii cum strigă pe ulițe”…

Socoti că-i bine să vâre un „obraz” mai vesel: măscăriciul. Scrise mai departe:

Măscăriciul (strâmbându-se): Să v-ajut, zapciilor, să strig și eu ca voi: Baaani… baan, baaam, baaam! Așa să vă tragă clopotul de la sf. Neculai domnesc, trăsni-v-ar cerul de tirani, jefuitori și ucigași ai norodului… Baaam!… Baaam!…

Simțind pași în spătăria mică, alături, capul pleșuv ca un bostan copt al diacului Cristache Borș se roti descumpănit pe cuiul gâtului și, speriat de ispravă, îngălbeni și mai tare, adică se făcu mai portocaliu. Tremurând, diacul rupse fila din terfelog, o mototoli în pumn și o vârî în buzunarul anteriului. Abia acum văzu că în față, la cealaltă margine a mesei, tânărul diac Tudorache Pogor nu scria, ci-l pândea cu coada ochiului. „…Ocna mă mănâncă dacă află aga Balș asemenea comédie în condica Divanului. El sloboade noaptea hoții din pușcărie, fură boi, cai și vaci, fură covoare, iar căpitanul Chiriță, gârbaciul cu șapte varvarichiuri al agiei, le preface în bani. Răcnește împotriva haiducilor, care, de două luni, fac multe isprăvi! Dar, în fapt, agăi Iordache îi convine că s-a iscat tocmai acum haiducia. Poate și el prăda mai vârtos, dând vina pe ceata lui Bujor.”

Și fiindcă pașii s-apropiau, diacul Cristache Borș începu să scârțâie repede-repede cu pana pe fila condicii, ca și cum ar fi scris de zor.

Sute de jalbe trimise de norod a copiat diacul Borș în terfelogul Divanului. Din ele vedea bine că, folosindu-se de cerințele armatei rusești în merinde și corvezi, boierii, și mai cu seamă Balșii, și-au înzecit jafurile asupra norodului. Diacul își împlinește slujba și scrie în condică aceste jalbe, aidoma cum vin. Dar Divanul se supără și categorisește asemenea jeluiri drept hule mincinoase ori pâri născocite de răuvoitori. Acum două săptămâni, diacul Borș s-a bucurat aflând că generalul Lascarov, citind din terfelogul copiat de el aceste plângeri ale norodului, a rânduit cercetarea lor. L-a însărcinat cu asta pe Andronache Donici. Cercetând, el a aflat că jalbele norodului nu erau hule ori pâri născocite de răuvoitori, ci adevărul cel mai adevărat. Și se mândrea diacul Borș că în acest fel a ajutat norodul. Dar aga Iordache, furios, s-a zborșit la el:

— Neisprăvitule! Mâzgălești terfelogul cinstitului Divan cu toate neroziile.

De atunci celălalt diac, Tudorache Pogor, n-a mai vrut să copieze asemenea jalbe. Demult trăgea el cu coada ochiului spre Cristache Borș și chibzuia cum să-l ponegrească… „A rupt o filă din terfelog: de ce? Ce-o fi scris pe ea?”

Câtăva vreme, Pogor gândi la havaeturi, gheliruri[39], chilipiruri, chicușuri și matrapazlâcuri ce duc pe atâția oameni de jos spre îmbogățirea de sus. Apoi, când îi veni la îndemână, șterpeli din buzunarul lui Borș fila mototolită. „Aha, te-am prins, răzvrătitule!… Ții cu prostimea… Faci

„comédii” ațâțătoare la răzmeriță? Ești împotriva ocârmuirii? Te-nvăț eu minte”.

Și diacul Tudorache Pogor se și închipui cum va fi în ceasul apropiat, când va căpăta dreptul de a purta barbă și va intra în cinul evgheniților. Și dacă are barbă și-i evghenit, strânge mai ușor averi, cumpără moșii, se îmbracă în straie scumpe și blănuri moi, se răsfață în calești boite în culori bătătoare la ochi și se plimbă la Copou ori la Cetățuia. Iar sindrofiile le înnoadă din duminică în duminică.

A doua zi după această neînsemnată întâmplare cu o filă ruptă din terfelog, la stăruința lui Tudorache Balș, diacul Tudorache Pogor a fost făcut medelnicer și a primit în samă condica de taină a Divanului.

— Mi se cuvenea mie condica asta, că-s mai vechi în slujbă și am scriere mai frumoasă, s-a împotrivit Borș.

— Fii mulțumit că nu-ți pierzi încă slujba, răzvrătitule!

— Eu răzvrătit? Eu care…

— Uite ce scrii în condica Divanului: „Noi trăim ca plopii-n vale, cu sufletul plin de jale”… „Haiducii pradă, dar nu omoară”…

— Așa scrie ispravnicul Bașotă de la Neamț… Un cântec al norodului, în legătură cu haiducii…

— Și dacă un ispravnic se dă în fântână, tu trebuie să-l urmezi și să pătezi obrazul Divanului cu vorbe de ocară? Să ponosluiești cinstitul terfelog al prea cinstitului Divan cu prostești și spurcate vorbe?

6. CUM TĂIFĂSUIEȘTE UN STAREȚ CU UN MUT ȘI CU TREI HAIDUCI

Pe egumenul Zaharia îl supăra scârțâitul ascuțit al penei pe hârtie ca o urechelniță. Muia mânios în călimară și ticluia jalbă către mitropolie, cerșind grabnic ajutor: „Cu smerenie arăt că fiind hotarul țării ungurești aproape de sfânta mănăstire a noastră a Bistriței, la cinci-șase ceasuri, și hotarul fiind slab păzit de către cei nouăzeci și nouă plăieși de la Bicaz, o samă de țigani robi ai sfintei noastre mănăstiri când își urăsc femeia fac vreo poznă ori din lenevie lasă slujba și fug peste hotar, iar locuitorii de dincolo de hotar îi primesc, bucurându-se de slujba lor și le dau alte femei și-i cunună făr’ de știrea și voia mănăstirii și rămân copiii fugarului săraci de părinți, iar slujba mănăstirii părăsită de rânduita muncă a robilor, așijderea face și partea muierească, adică roabele, care fug și mare păgubire

aduc mănăstirii lipsindu-ne de slujba robilor, legiuiți nouă întru slujire, din vremea lui Dumnezeu și încuviințarea sfintei Mitropolii a Moldovei”…

După aceste lungi și cam încâlcite șiruri, starețul Zaharia ajungea la temeiul, la „oful” scrisorii: cu smerenie îl ruga pe mitropolit să stăruie la Divan pentru mustrarea celor nouăzeci și nouă plăieși de la Bicaz, întru întărirea pazei la granița austriacă, și cu lingușitoare vorbe îi cerea să îndrituiască stăreția Bistriței a se purta mai aspru cu robii țigani, să nu mai cuteze a fugi. Se străduia amarnic starețul să scrie cu slove cât mai drepte, mai frumoase, să nu râdă mitropolitul de dânsul. Nădușea mai avan ca la butuci; dar slovele tot strâmbe, cocoșate și schiloade ieșeau de sub pliscul penei. Vinovată era mâna, nedeprinsă cu scrisul; vinovată era și pana: prea subțire, prea gingașă pentru o mână grea de stareț voinic, dintr-o mănăstire de munte. Chemă pe fratele Mihail, caligraful mănăstirii, poruncindu-i să copieze scrisoarea, că el înșiră slovele ca mătăniile, tot una și una.

Dar tocmai la ceasul când starețul Zaharia se chinuia cu slovele jalbei către mitropolia Moldovei, haiducul Trăsnea și ortacul lui, Dobre, întâlniră aproape de Hangu, moșia lui Toderaș Balș, un țigan din cei fugiți de la mănăstirea cu pricina. Se numea Simion și starețul îl cumpărase împreună cu logodnica lui, Rozalia, de la boierul Hortopan din Grași. Nemaiputând îndura traiul în slujba mănăstirii, Simion a fugit. Aflând, călugării i-au închis logodnica. Plângea Simion după fată și se gândea să se întoarcă la mănăstire. Sfătuindu-se cu căpitanul, Trăsnea îl ajută pe Simion să treacă hotarul, prin munții Grințieșului.

— Sunt mulți robii care fug din pricina traiului ticălos în mănăstirea Bistriței. Hai acolo, să grăim cu starețul, hotărî Bujor. Și împreună cu Trăsnea și cu Ioniță Condurat se prefăcură călugări și bătură în poarta mănăstirii, la două ceasuri după ce starețul iscălise scrisoarea către mitropolit, pecetluind-o.

Starețul Zaharia era om în puterea vârstei. Firea-l înzestrase cu un glas uimitor de frumos și cu o mare patimă pentru băutură. În timpul liturghiei îl slujeau pe rând călugării cu vin din potir, ca să-i dreagă glasul. În chilie și la drum îl slujea un mut. Nu bea niciodată în orândă, ci numai în altar se împărtășea mai din belșug și în zămnicul chiliei se cinstea, cu grijă, să nu-l vadă nimeni. Doar mutu îl vedea cum arată sub puterea vinului; însă mut fiind știa să păstreze orice taină. Înainte de citirea evangheliei de trei ori golea starețul potirul cu sângele Domnului, cu adâncă evlavie, mătănii și cruci făcând, până când tăria vinului sfințit ca împărtășania îi pătrundea în

toate mădularele. După ce bea, glasul îi curgea când mlădios și dulce, ca uns cu mir și cu miere, când înalt și puternic de se cutremurau cupolele, catapeteazma și candelabrele cele mari ale lui Alexandru cel Bun, trecând peste cămara mormintelor, învăluindu-se în pronaosul și în pridvorul de la Lăpușneanu și răsunând chiar până în paraclisul de la Ștefan Vodă, luându-se la întrecere cu dangătul clopotelor. Și toți zic că de la 1432, de când se hodinește acolo, sub grea lespede de piatră, cinstitul Alexandru Vodă, nu s-a auzit asemenea glas frumos în mănăstirea Bistriței. Și mitropolitul Gavril știe asta și trece cu vederea păcatele sfinției sale stareţului. Ca să-și împlinească patima ce-i zămislea talentul de a cânta, fără a-și știrbi bunul nume, stareţul Zaharia făcuse o ușă ce pogora în zămnic, de-a dreptul din chilia lui. Aici se așeza pe două perne moi, într-un poloboc mare răsturnat pe o coastă, ținând loc și de pat și de acoperiș. Mutul sta sus pe poloboc și-i întindea câte-o bardacă după ce lua credință ca la mesele domnești, adică după ce gusta ca nu cumva să fie vinul otrăvit. După ce bea, stareţul bocănea ușor cu buricele degetelor în doagele polobocului, și întindea din nou bardaca spre mut. Îndeobște stareţul Zaharia bea singur mormăind psalmii cei mai sfinți pe care-i are biserica pravoslavnică. Mai rar se-ntovărășea cu vreun călugăr sau stareț de la altă mănăstire, prieten duhovnicesc de mare taină. Și-atunci, se-ndeletnicea și cu dispute despre treburile politicești „calde”, aflate de la unul și de la altul.

— Auzi, Vodă Ipsilante și-a luat cetatea de scaun la Bârlad. Împrăștie știrea că țarul Alexandru l-a așezat rigă al țărilor de la Dunăre și al Serbiei, iar pe beizadea Alecu va să-l însoare cu o țarevnă, să fie cimotia curții de la Moscova.

— Auzi, cică generalul Miloradovici este îndrăgostit de fiica lui Filipescu…

După ce istoveau hrana acestor știri, porneau la alte taclale cu întâmplări trăite, pline de haz și chiar pipărate cu oarecare suc de măscări. Iar mutul, iarăși și iarăși, cu voia Domnului, cu pace și mai ales cu grabă și îndemânare, le umplea bardacele cu vin.

Unii zavistitori ziceau că se-ntâmplă uneori să coboare stareţul în zămnic și să se așeze în poloboc, pe perne moi și cu câte o parte femeiască. Și-l ispiteau pe mut; dar mutul, mut rămânea, păstrând fără sminteală taina sfinției sale. Petrecând, adesea se îmbăta și stareţul, și mutul, și musafirul, vericine va fi fost; atunci adormeau unul în fundul butoiului, iar altul deasupra, somnul fiind bun leac pentru truda vinului. De strajă nu rămâneau

decât întunericul și călugării, care cunoșteau meteahna starețului Zaharia și-o ocroteau, ca de la Dumnezeu venind. Pășeau pe vârfuri călugării prin cerdac și șopteau zâmbind:

— Sfinția sa se roagă… Se roagă adânc și cu osârdie, la canonul cel mare. Nimeni să nu-i facă tulburare.

În acea zi, starețul Zaharia avea o îndoită pricină de a sorbi bardaca; era furios că fugise robul Simion, pe care dăduse doi cai și o trăsură cum nu sunt alții în Moldova. Și-apoi, Rozalia, roaba frumoasă, rămasă după fuga lui Simion, se purta cu mare îndărătnicie; mereu se blăstăma, plângea după logodnic și nu primea mângâierile și dezmierdările cuvioșiei sale. Degeaba îi făgăduia și luna de pe cer. Degeaba o îmbia cu vin, cu prescură și cu pastramă. Degeaba îi făgăduia o salbă de argint. În fața acestei încăpățânări, mânia i se schimbase în mâhnire.

Întru atare îndeletnicire și stare a cugetului se afla starețul, când intrară în chilie, smerindu-se, trei călugări, unul înalt și slab, altul voinic și tânăr, ai treilea mărunt și gras, ziceau că-s trimiși de starețul Neonil de la Neamț.

— Așteptați, îi pofti fratele aflat de strajă. Cuviosul se ostenește cu ruga, la canonul cel mare, și nimeni nu-l poate stingheri.

— Stă la sfat cu arhanghelii? întrebă călugărul înalt și slab.

— Stă… Odihniți-vă pe laiți, până mâne…

Așteptară câtva timp cei trei călugări, mai moțăind, mai sfătuind în șoaptă. Fiind liniște, auziră de sub podele oarecare ciudată hârjoană. Îngrijorați, iscodiră chilia, până dădură de ușa ce cobora în zămnic. Ridicară încetișor capacul. Pândiră câtăva vreme și, ispitindu-i gândul, la un semn, se năpustiră în beci. Auzind pași, starețul Zaharia scoase un suspin ușurel, gata să leșine de spaimă:

— Doamne, izbăvește-mă… Izbăvește-mă de pierzanie, preabunule… Și, în grabă, acoperi cu rantia roaba de alături, împingând-o mai spre fundul polobocului.

— Nu te teme, cuvioase. Suntem fețe bisericești. Venim să te vestim că te cheamă preasfințitul la Iași.

— Pe… pe mine? întrebă starețul, cu limba împleticită.

— Da, cuvioase! Și numaidecât, acum, repede.

În clipa aceea, de sub rantia starețului răzbătu suspin înfundat de muiere:

— Mântuiți-mă din ghearele nelegiuirii.

— Ce s-aude, cuvioase?

— Ni… nimic. Poate arhanghelii cu care am ținut sfat până m-ați tulburat voi, fraților… Eram la canonul cel mare și…

— Ieși, arhanghele, să vedem dacă porți catrință ori sutană! porunci, râzând, călugărul cel mijlociu.

Din ascunziș, cu greu ieși un cap cu ochi sticliți și două brațe se întinseră rugătoare:

— Sunt roaba Rozalia! Oricine-ați fi, mântuiți-mă de aici!…

— Ei, Rozalie, tocmai pe tine te căutam! râse unul din presupușii călugări. Vrem să te ducem la Simion.

— Cum? Nu sunteți… Cine v-a trimis aici? se cutremură starețul Zaharia, sărind în sus.

— Dumnezeu bunul, starețe Zaharia, și călugărul cel mărunt îl făcu să simtă în tâmplă, rece, țeava pistolului. Ne-o dai pe Rozalia și-ți vezi mai departe de petrecere, ori de nu, adunăm aici toți călugării și-ți facem un alai, să afle toată Moldova și mai cu samă Mitropolia cum te rogi la canonul cel mare.

— Cine sunteți? Ce vreți?

— Eu sunt haiducul Bujor și ceștia doi sunt fârtații mei. Vrem să ne-o dai pe Rozalia.

Asemenea vorbe răsturnară totul în mintea și cugetul starețului.

— Bu… Bujor? Taică… V-o dau, de bună samă… Dar de ce?

— Am spus-o: s-o ducem la bărbatul ei. Acum el e slobod, în Ardeal. Ai înțeles?

— Înțeles… Și vin vă dau…

— Și bani!

— Și bani… Dar, taică, să nu mă spuneți la nimeni că…

— Părinte stareț, noi suntem oameni de-nțeles. Întâi pui ici în palmă două pungi de galbeni și pentru celelalte ne-om mai tocmi.

— Că doar știi vorba ceea: târgul se face cu bani și nunta cu lăutari.

Numai sus, în chilie, s-a văzut cât de tare îngălbenise starețul. Dar n-a avut încotro: a tremurat și a dat.

— Vezi, părinte stareț, nu-i vina noastră că te-am găsit așa. Ce ți-a trebuit tocmai acum? Se zice că dracul când n-are ce face își cântărește coada: sfinția ta cobori cu roaba în pivniță, pentru… petrecere.

— Rogu-vă… Cruțați-mă… Vă dau de băut… vă dau, zău, și bani…

— Dă-ne, părințele. Căci dacă între noi este o taină, putem fi de folos unii altora.

O lăsară pe Rozalia în chilie, iar ei coborâră iarăși în zămnic, printre poloboace, și se ospătară, până la miezul nopții, cu pastramă de batal și cu vin de Cotnar.

— Îmi placi, părinte stareț, – începu Trăsnea taclalele, – că pricepi gustul acestei lumi. Înțelegi că sufletul bucuros este să intre în rai, dar că ispitele și păcatele nu-l lasă. Că mulți mătăhăesc prin lume cu crucea în sân și cu dracul în inimă. Că băutura-i boală din născare și-adesea leac nu are decât bardaca mare, plină cu vin rubiniu. În fapt bine faci, evlavia ta, că te desfeți așa în taină, că lumea-i hapsână și bârfitoare; repede face din țânțar armăsar. Și sfinția ta faci aici doar o… liturghie cu bragă.

— Adevăr grăiești! suspină starețul, ostoindu-și amarul cu dulceața vinului.

— Firesc este să suspini, starețe. Suspinele drepte cerurile pătrund, scrie într-o carte înțeleaptă. Căpitanului nostru Bujor i-i drag călugărașul acela cerșetor ce-i zice Lumânărică. Mie-mi ești drag, sfinția ta. De Lumânărică mă cam tem, cum mă tem îndeobște de fățarnici. Căci zice o vorbă: unde vezi mătănii multe, treci pe departe să nu te muște.

— Ești bun la taclale, frate…

— Ce să fac, părinte. Leg și eu tei de curmei și vorbe fără temei, la bărboși fără căpătâi, la capete cu comănac prinse, ici, cu mâța-n sac.

— Ți-i limba sprintenă, dar cam veninoasă, haiduce.

— Cu vorbe de-alde astea, cu cinci parale-n pungă și cu îndrăzneală am pătruns aici și beau vin, cum n-am mai băut, și gust pastramă cum n-am mai gustat.

— Cât să vă dau să-mi lăsați roaba?…

— Nu, nu ți-o lăsăm! Șterge-te pe bot… râse Bujor.

— Ehei, părințele, văd eu bine că ești din cei care mănâncă sfinți și scuipă draci…

— Robii… robii sunt ai mănăstirii.

— Vorbești vorbă-ngânată, parcă ți-ar fi limba legată, starețe, nu-l cruță Trăsnea. Zici că robii sunt ai mănăstirii? Or fi. Ca și vinul. Ca și pastrama asta. Numai că le-nfulecă lăcomia ta și nu sfinții cei zugrăviți pe pereți. Dar dacă vinul și pastrama nu strigă, nu se tânguie, nu fac jalbă la mitropolie, când le guști ici, la întunecime, robii se jelue și strigă, starețe, când îi batjocorești.

— Iar strigătul lor de durere a ajuns până la ceata noastră. Îți poruncesc, cuvioase starețe: lasă-te de asuprit robii!

— Că știi: unde-i calabalâc, acolo-i și bucluc.
— Iar dacă nu, privește pistolul, popo!
— Păi eu, nu… Voi sunteți haiduci? Chiar haiduci?
— De ce mai întrebi?
— Pentru că, taică, eu sunt fecior de țăran. Nici eu nu-i pot suferi pe boieri. Jur că nu-i pot suferi! Sunt trufași, lacomi, jăcmănitori. Se află aici în mănăstire doi foști stareți din neamul Ghica. Mă urăsc de moarte. Și eu, la zilele mele, am umblat pe la Sfântul Munte, pe la Ierusalim, și-am văzut cum trăiește norodul. Trăiește prost și nu mai poate îndura. Noi ne străduim să-i domolim supărarea. Dar cât o să mai putem?
— Adevăr grăiești, stareție!
— Ți-a ieșit un sfânt din gură!
— Vă rog, mai încet, să nu s-audă-n mănăstire…
— Bine. Mai încet. Dar slujitorul de pe poloboc de ce tace?…
— E mut, săracul!
— Mut? hohoti pe-nfundate Trăsnea. Fericiți cei ce văd și nu pot spune, că a lor este slujba la starețul Zaharia! Dar dacă de când lumea și pământul pe cuptor nu bate vântul, apoi, peste câțiva ani, răuvoitorii, privindu-te, au să-ți descânte: „stareție Zaharia de la Bistrița, nu ești bătrân de bătrânețe, ci bătrân de fuste crețe”. Cum pentru noi mirenii, fusta femeii e fașa dracului, pentru sfinția ta cred că-i ștreangul lui Dumnezeu.
— Apără-mă, Doamne… se închină tare smerit starețul, bătând în doagă și cerând vin în bardacă. Apără-mă, că-n grea cumpănă am căzut.
Dar mutul, întrecându-se cu luarea credinței la fiecare bardacă a celor patru băutori, adormise somn de piatră. Când starețul bătu mai tare în doagă, mutul se mișcă prin somn și căzu de pe poloboc, gemând și urmând să sforăie pe lutul rece.
— Asta nu s-a mai întâmplat niciodată în cei șapte ani de când mă slujește…
— Dar nici să te prindă haiducii, tocmai când îți făceai canonul cel mare, nu s-a mai întâmplat.
Trăsnea îi cânta viers deșănțat:
— Colea-n vale la izvoară șade-un popă ca să moară, c-o prescură subsuoară. Ar muri și nu se-ndură, c-ar mai roade din prescură…
— Părinte, – grăi Bujor, – noi am venit după Rozalia, dar te-am găsit pe sfinția ta.
— Adică am venit după foc și-am găsit busuioc.

— Iar sfinția ta ești din sărăcime, ca și noi. Hai să rămânem prieteni. Iacă, îți dăm pungile înapoi.

— Bogdaproste!

— Jură însă c-ai să rămâi credincios cetei noastre.

— Jur, că n-am încotro, haiducule… Jur să păstrez taina voastră ca pe însăși taina mea.

— Vom mai veni pe-aici. Cerem doar atât: să ne găzduiești și să nu ne trădezi. Că dacă faci altminteri, totdeauna se va găsi un fârtat gata să ne răzbune.

La miezul nopții o îmbrăcară pe Rozalia în rasă călugărească și ieșiră, călăuziți, până la poarta mănăstirii, de starețul însuși, cu sfeșnicul în mână.

— Binecuvântează, cuvioase! șopti Bujor la despărțire. Binecuvântează sabia unui răzvrătit. Binecuvântează-o din inimă, cu toată credința de care ești în stare.

— Dumnezeu să vă blagoslovească armele și lupta voastră dreaptă… se rugă starețul, schițând semnul crucii spre cerul înalt, spuzit cu stele în sclipăr viu.

Haiducii se pierdură în întunericul miezului de noapte. Starețul rămase în poarta mănăstirii, coborând încet mâna cu care blagoslovise. Nu-i mai era ciudă pe Bujor. I se părea chiar că pleacă ducând o frântură din inima lui. Suflă-n sfeșnic. Ascultă glasul tăcerii din jur și al frământării din el, până când, în codrul de dincolo de ziduri, țipă un huhurez. Starețul Zaharia se sperie. I se păru că pasărea râde de dânsul și întreg codrul îi ține isonul. Se înfioră. …„Dacă m-or fi simțit călugării? Ce taină grea… Putea-o-voi duce?” Se strecură tiptil în chilie. Se rugă un pătrar de ceas. Apoi coborî în zămnic. Bău singur, până când, cu ajutorul Celui de Sus, căzu lângă mut, în somn alinător.

7. O SINDROFIE BOIEREASCĂ ÎN ANUL 1807

Îndată ce soarele înclină spre chindie și arșița se mai răcori, musafirii începură a sosi la sindrofia serdăresei Ilinca lui Ilie Canta. În poartă, slujitorii pofteau musafirii, alegându-i după îmbrăcăminte și după felul cum coboară din trăsură: „noii” purtau strai corcit – jumătate europenesc, jumătate oriental – și coborau din trăsură sprinteni, învârtind un bastonaș; „rugeniții” îmbrăcați turcește, cu ișlicuri mari, grele, cu anterie scumpe, cu șalvari largi, nu coborau singuri din trăsură, ci așteptau slujitorii să-i

sprijine de subsuori și să-i poarte până la jilțuri. Priveau înainte, drept, neclintit ca sfincșii; iar atunci când urcau în casă ori când treceau dintr-o odaie într-alta, ca să nu se împiedice, slujitorii le atrăgeau luarea-aminte:

— Prag, măria ta, prag… Și atunci evgheniții ridicau picioarele și imineii aidoma păpușilor lui Mardan păpușarul, lovind cu genunchii și cu imineii poala ișlicurilor și trecând pragurile. Erau ridicoli. Dar așa cerea ighemoniconul: să fie purtați ca niște momâi. A merge nesprijinit însemna o osteneală, o muncă; și obiceiul poruncea ca boierii de rang să nu muncească; să nu se ostenească nici măcar a-și purta hoitul dintr-un loc într-altul.

Veniră și trei ofițeri ruși; săriră din șa aidoma unor feți-frumoși și se înfățișară gazdei deosebit de eleganți și de curtenitori.

Erau poftiți la sindrofia asta și o samă de boieri demult certați între dânșii: Toderaș Balș și Alecu Beldiman, Iordache Balș și Costache Ghica, Alecu Mavrocordat și Dimitrie Sturza. După o boală de două luni, acum apărea iar la sindrofiile protipendadei și aga Iordache, viteazul cel vestit din lupta cu haiducii.

Sindrofia serdăresei Ilinca începea cu o masă nerușinat de îmbelșugată. Nădușind mai dihai ca la moară, slujitorii cărară rânduri, rânduri de mâncări și de băuturi. Sub puterea lor, musafirii deveniră repede veseli și vorbăreți.

Prin acel an 1807, și în Iașul patriarhal începea o viață mondenă. Cei care aduceau acest fel nou de viață erau ofițerii ruși. În familiile boierești câțiva dintre nobilii francezi refugiați erau angajați ca *„maitre de gràce”*. Învățau femeile „bunele maniere” evropenești, le arătau cum să se îmbrace, cum să se plece în cele trei *„révérence”*, cum să țină mâinile, cum să-și pună și să-și scoată mănușile, cum să țuguie buzele când rostesc cuvintele, cum să surâdă, cum să mănânce, cum să întrețină *conversația* și cum să danseze valsul. În fruntea celor care și-au însușit „noile maniere” erau Marghiolița Balș și Tincuța Canta. Mai mult ca oricare, ele erau îmbrăcate cu gust, numai după moda apuseană, în rochii comandate numai la Viena, Paris sau Petersburg.

Casa serdăresei Ilinca, așezată pe strada Domnească, era dintre cele mai mari din Iași. Veche și masivă, fără înflorituri arhitectonice pe dinafară, casa avea un interior bogat, împodobit cu marmură și sculpturi în stil grecesc. Covoarele, atlasurile de pe sofale și de pe jilțuri, aurul și cristalele candelabrelor, oglinzile, mesele și scaunele de mahon și de abanos, îmbrăcate în piele moale de Cordova, perdelele de mătasă de Damasc și de

Alep, dădeau impresia de lux și bogăție. În candelabre mari, de cristal venețian, în zeci de fețe, ardeau sute de lumânări de ceară. Lumina lor feerică strălucea în oglinzile de cleștar, în bronzul, sideful și aurul încrustat pe mobile și pereți. Numai Lupu Balș logofătul mai avea în Iași o casă așa de strălucitoare. Dar el nu vroia să țină sindrofii după moda asta nouă, adusă de ofițerii ruși, și învățată cu ajutorul boierilor frâncești, pripășiți pe aici.

Serdăreasa Ilinca, în rochie de tafta albă, foșnitoare, foarte înfoiată, cu mâneci „buffant”, cu multe dantele, cu pieptar vișiniu, înflorat, după moda imperiului francez, trona într-un fotoliu la mijlocul mesei. Pe cap purta un turban de tulpan roz-pal; părul împletit în cozi lungi și-l împodobise cu hurmuji, cu panglici și cu pietre scumpe; pe degete, belșug de inele cu rubine și diamante; iar la gât strălucea orbitor o întreită salbă de perle. Toate boieroaicele o pizmuiau pentru salba asta; dar serdăreasa, la rândul ei, jinduia după colierul Zoei Ghiculeasca, soția hatmanului Costache Ghica, c-avea un diamant mare cât oul de hulub, lucrat de meșteri indieni. Cucoanele în vârstă mai purtau încă rochii după vechea modă: fes alb, testemel cu bibiluri, șal pe umeri, cingători cu paftale din aur și pietre scumpe.

Serdăreasa Ilinca era o femeie trecută de cincizeci de ani, dar părea și se silea să pară mult mai tânără. Grasă, îngălată, vorbea gros, aproape ca un bărbat, fuma cu luleaua și râdea tare, lărgindu-și gura până la urechi. Fața lată, mare, fruntea bombată, ochi negri, șireți, obraji grași, cu neg cu tiulei de păr negru în partea stângă, spre bărbie, dădea serdăresei Ilinca un aer de bărbățoi. Trăia la țară, îngrijindu-se de moșii, mai ales de cea din Români; de aceea serdăreasa Ilinca lui Ilie Canta era poreclită „Romånca”. Toată Moldova știa că-și bate singură slujitorii și are meteahna petrecerilor cu lăutari; chiar când călătorea de la Români la Roman ori la Iași, totdeauna o întovărășeau doisprezece arnăuți și un taraf de lăutari. Iernile le petrecea, de obicei, în Iași; vara venea mai rar „să se furlandisească” la câte o sindrofie. Dreasă cu fel de fel de sulimanuri și meșteșuguri muierești, îmbrăcată luxos, serdăreasa Ilinca se socotea una din leoaicele Iașului.

Nicicând nu văzuse cetatea de scaun din târgul Iașilor o sindrofie cu fețe atât de alese, o masă atât de îmbelșugată, cu asemenea nouă rânduială și franțuzesc dichis, cu „valeți” și slujitori fel de fel. Serdăreasa cerca s-o întreacă pe tânăra Marghiolița Balș, una din cele mai bogate boieroaice din Moldova, care a adus lui Toderaș Balș, „călăul de inimi”, ca zestre și

„clironomie”[40] unsprezece moșii vestite și invidiate, printre care Piatra și Târgul Frumos.

Boierii bătrâni nu se amestecau cu boieroaicele. Cei tineri cercau să le stea în jur, dar nu prea izbuteau; boieroaicele, guralive nevoie mare, chihotind ori ciripind când un cuvânt franțuzesc, când unul grecesc, când unul rusesc, se roteau în jurul ofițerilor ruși. Serdăreasa invitase anume și boieri vechi ca Alecu Mavrocordat ori Vasile Roset și „înnoitori” ca Dumitrache Sturza, Alecu Beldiman ori Andronache Donici și chiar „apelpisiți” atinși „de spurcatul duh frâncesc” ca Teodor Vârnav ori ca fecioru-su, Constantin Canta. O invitase anume și pe Elencuța, soția lui Manolache Balș, cea care de la cutremurul din 8 aprilie 1795 sta veșnic pe sofa, de teamă să nu se crape pământul și s-o înghită. Priveghind, ca o gazdă grijulie, serdăreasa Ilinca muștruluia robii îmbrăcați în livrele, strigându-le printre dinți:

— Vorbește franțuzește, cioară! Să te-nțeleagă *monsie* general Albrecht, *monsie* general Bolkovski.

— *Vui madam, jparl franse*, se supuneau robii, închinându-se așa cum îi dresase jupân „franțuzul”.

Unii boieri tineri ca Teodor Vârnav surâdeau ironic: Alții ca Roset-Roznovanu se bucurau că și în casele mari din Iași se introducea o limbă „cultă” și se putea face *„conversation”*.

— Să mai dăm dracului ciobăneasca asta valahă, bună doar pentru slugi…

— Cum se vălmășește lumea!… mormăiau în bărbi cei mai bătrâni. Cum se strică sfintele noastre obiceie străvechi…

— Se zice că serdăreasa a împrumutat livrelele pentru valeți chiar de la senatorul prezident Kușnikov, șopteau femeile.

— Da? Anume ca să ne dea gata, furlandisita dracului…

— Păcat că n-a putut împrumuta și oleacă mai multă limbă franceză. Auzi-o: *„vui”* și *„non”*… *„Vui monjneral”*, *„non monjnerar”*…

— Câtu-i de zgârcită și de-a dracului, mă-ntreb cu ce *scopos* dă o masă așa de-mbelșugată?

Din jilțul ei, serdăreasa Ilinca arunca priviri iscoditoare spre musafiri, oprindu-se adesea asupra Tincuței, noră-sa. Îi plăcea că era frumoasă; dar când o vedea cum îi fug ochii după un ofițer rus, se învinețea de ciudă. În dreapta serdăresei sta Alecu Mavrocordat, în stânga, Andronache Donici, boier de rang; unul bătrân și ramolit, celălalt în floarea vârstei, arătos și

iscusit la vorbă. Dar între dânsa și Mavrocordat se vârâse boierul Iancu Ghica, poreclit Bibica, nepoftit și totuși nelipsit oricărei sindrofii.

— Un Ghi-ghica nu poa-oate sta decâ-ât lângă ga-azdă…

În față o așezase pe Marghiolița Balș, pe Zoe Ghiculeasca și pe Iordache Balș. Aga Iordache era slab, cu barba tăiată scurt, cu vânătăi pe față, semn că suferise mult. Își răsese cu totul barba după „frecătura” trasă de haiduci; era bucuros că-i creștea la loc, dar era foarte mâhnit că-i creștea sură și deci va fi nevoit să și-o cănească. Împotriva obiceiului, tăcea trist și privea cum Bibica, ascuns după cotul serdăresei, ca o veveriță după un butuc, șterpelea îmbucăturile cu iuțeală, mesteca iepurește între fălcile-i fără dinți, înghițea repede, ghiogâlț-ghiogâlț! apoi înșfăca un fald din rochia înfoiată a serdăresei și-și ștergea iute buzele, mustățile și barba de grăsime. Când îl văzu pe bătrânul și surdul Vasile Roset că intră purtat de slugi, agăi Iordache Balș i se înfipse un ac în inimă. Regretă că a venit la sindrofia asta mare. Văzând însă că bătrânul nu-l recunoaște, se liniști… E zaharisit de tot. Nu cred că mai ține minte… își făcea aga Iordache curaj.

Pe serdăreasa Ilinca o preocupa mult sfada dintre frații Balș și cei doi frați Ghica: Grigore vornicul și Costache hatmanul. Rivalitatea pornise de la vătăfia de harabagii din Iași, pe care și ea voise s-o arendeze pentru feciorusu Constantin, dar pe care pusese mâna Iordache Balș, asigurându-și un venit de câteva zeci de mii de lei pe an. Acum voia să știe dacă sfada asta va fi dusă în fața prezidentului senator Kușnikov.

Îndemnându-se la mâncare și băutură, cei mai mulți dintre musafiri se prinseră în vorbiri aprige despre treburi politice. Câțiva tineri se arătau partizani ai Franței și ai lui Napoleon; aceștia vorbeau tare, cutezător, fără să le pese că-i aud boierii bătrâni, îndătinați în smerită supușenie față de turci. Și erau cu atât mai îndrăzneți, cu cât acum chiar și ofițerii ruși îl numeau pe Napoleon „geniu al victoriilor răsunătoare”, răspândind vești despre pacea și alianța care tocmai se încheia la Tilsit între țarul Alexandru și împăratul franțuz.

— Cum încheie pace cu țarul, vine să ne slobozească de turci, afirmă tânărul Constantin Canta.

— Să ne slobo…? De unde stârnirisești grozăvia asta? se înspăimântă bătrânul Alecu Mavrocordat. De ce să ne slobozească?

— Cunosc scrisoarea lui Napoleon trimisă sultanului după bătălia din Boemia, ocoli Constantin Canta întrebarea. Scria așa: „Deșteaptă-te,

Selime; cheamă-ți bune ajutoare la ocârmuire, izgonește trădătorii, încrede-te în adevărații tăi prieteni; dacă nu, vei pierde țara, credința, neamul”…

— Păi, psihi mu, parcă în vorbele astea s-arătarisește prieten sultanului…

— Acum nu mai este! Napoleon, aliat cu țarul Alexandru, îi va bate pe turci într-o săptămână: rușii la Dunăre și în Caucaz, franțuzii în Egeea și în Egipt. Gata imperiul otoman!

— Dacă-l lauzi pe Napoleon, tinere Canta, semeni cu Pasvanoglu. Poate vrei să ticluiești, ca acel tâlhar, un cântec de răzmeriță: „Să luptăm ca soldații lui Bonaparte”…

— Soldații lui luptă pentru libertate…

— Care libertate? Libertatea prostimii?

— Nu te-ncrede în Napoleon, tinere Canta. E viclean. Astă-iarnă făgăduia sultanului o armată de douăzeci și cinci de mii, pornită din Dalmația să ajute pe cei trei sute de mii de turci ce luptau cu rușii la Dunăre. Și ar fi și sosit ostașii, – urmă Andronache Donici, – dacă n-ar fi fost iarna așa de grea și dacă turcii le-ar fi gătit hrană.

— Cum? nu se dumerea Alecu Mavrocordat; mintea lui greoaie era cu totul amețită de vârtejul evenimentelor. Zic unii că toți nemții au fost supuși de Napoleon; așa să fie, oare? Chiar toți? Că și eu am fost la Viena și era la nemțăraie acolo… A supus-o pe toată, psihi mu?

— Pe toată, suspină fără voie Iordache Balș, trăgând cu coada ochiului spre Tincuța Canta, care „conversa” numai cu generalul Bolkovski. Și eu, grăind cu generalul Michelson, când am înfățișat legământul de credință al Moldovei către slăvitul pristol al Rusiei, l-am auzit spunând că țarul va face pace cu franțuzul ca, împreună, să împartă aliotmanul.

— De la Horație Sebastiani, ambasadorul Franței la Țarigrad, – completă Andronache Donici, – boierii munteni au înțeles că Napoleon umblă cu toate șiretlicurile să surpe și Rusia și Turcia, cum a surpat și a stricat și celelalte împărății și crăii din Europa.

— Pentru noi, numai rău și năpastă! își tremură barba Costache Ghica. Iacă, se oșterisesc și se bat împărățiile pe pământul nostru și ni-l tulburarisește, ni-l seacă. Făceam, pe sub ascuns, negoț cu vite de Danzig și cu grâne la Galați; și acu a stârpit și vaca asta.

— Numai contrabandă cu Austria dacă mai putem face…

— Eu am câștigat bine vânzând armatei ruse, grăi aga Iordache, sorbind vin din pahar de cleștar.

— Ei, grâne și vite cumpararisesc și rușii, dar… dau vânt norodului, cheamă pe țărani volintiri în oștire, îi îmbracă în postav roșu și le pun pe cap coifuri, parc-ar fi oastea Machedonului…

— Și-apoi plătesc corvezile, stricând obiceele cele vechi ale țării privitoare la îndatoririle clăcașilor.

— Ai dreptate, jupân vel hatmane, îl sprijini Manolache Balș. De la Paști, maiorul Pangal orânduiește iar oaste în Țara Românească. Cică a strâns șase mii de volintiri, clăcași proști de-ai noștri, și le-a pus nume „dragoni macedoneni”. Vrea să-i strecoare în Bulgaria, în Rumelia și în Rodope, să înceapă acolo răscoala împotriva turcilor. Ce-o mai fi și asta?

— Cum? Nu-nțelegi, jupân vornice? Vor să surpe împărăția otomană pe dinlăuntru. Îi muștruluiește și-or s-ajungă oșteni buni, armată națională! se-ncălzi Constantin Canta și trase de dușcă un pahar plin.

— Oșteni? Niște tâlhari! Mai rău ca tâlharii lui Bujor. Mi-au prădat curtea de la Pașcani. Iar dumneata, hatmane, nu m-ai apărat! îl dojeni aga Balș.

— Și la mine la Domnești au prădarisit! Ce nu mi-au luat „volintirii” mi-au luat haiducii. Vai și-amar ce păgubirisiri…

— Pân’ la turci, iacă, „armata-ți națională” ne potopește pe noi, se burzului aga Balș, și țepii bărbii i se ridicară suri, ca la arici.

— Poporul se trezește din amorțire. Luptă împotriva turcilor!

— Se trezește și luptă? Tinere Canta, până la turci ne potopirisește pe noi, boierii.

— Oștile rusești sunt vinovate. Ele ne-încurcărisesc toate socotelile. Ascultați ce s-a petrecut la București, când au venit oștile generalului Miloradovici, arătă hatmanul Ghica. Mi-a spus văru-meu, Matei. Turcii se pregătiriseau să bată cu tunurile biserica Radu Vodă, unde se închiseseră vreo patru sute de-ai lui Vodă Ipsilante, dar deodată se arătară rușii la Colentina. Oștenii din mănăstire traseră clopotele. Norodul din București se ridică, fiecare cu ce apucă, și năvălirisi asupra turcilor.

— Norodul? se îngrozi Mavrocordat. Nu cred, psihi mu! Norodu-i fricos și prost.

— Din păcate-i adevărat: norodul a dat năvală fără s-aștepte porunca și sfatul boierilor.

— Vedeți? A fost de-ajuns să se ivească oștirea rusă, ca poporul să ia avânt și să-și aducă aminte de bătrâna lui vitejie! întări mândru tânărul Teodor Vârnav, așezându-și gulerul să se vadă și mai bine costumul europenesc pe care-l purta.

— Au sărit și femeile din târg și țărăncile din jur și au bătut pe ieniceri cu cobilițele! râse Constantin Canta. Și iacă mai beau un pahar, de entuziasmos!

— Povești! Ce, turcii sunt babe? se împotrivi vornicul Grigore Ghica.

— Mai rău! Au fugit spre Giurgiu de le-au scăpărat șalvarii, hohoti tare Canta. Se tem de mânia norodului! Se tem! Ha, ha!

— Nu râde, tinere Canta! Nu râde și nu fi nesocotit. Ești tânăr și nu știi ce înseamnă mânia norodului…

— Însamnă că un pâlc de cazaci, pe cai iuți ca vântul, cu cei patru sute horveți de la Radu Vodă și cu oamenii din norod au ajuns câteva mii de turci la Călugăreni și i-au măcelărit până la unul! Însamnă că mai bine de o mie de fesuri rămas-au fără capete! Însamnă că oastea generalului Miloradovici a intrat în București. Ce, nu-i bine să scape țara de jug? întrebă făcând gest larg cu mâinile, vădind entuziasm și belșug de pahare sorbite.

— Dar… dar dacă ia vânt prostimea? Ce te faci singur cu norodul răzvrătit? Boieri, să nu ne jucăm cu focul! povățui aga Iordache.

— Ai dreptate, vel aga. Cu turcii ne înțelegem noi cum ne-am înțeles atâtea sute de ani. Dar dacă norodul are arma în mână, crezi că-l mai poți ține sub ascultare? Ați uitat ce era acum un an?

— Răzășii din Comănești, din Leorda, porniseră chiar răzmeriță.

— Dac-am avea armată națională… strigă iar tânărul Canta, iar Teodor Vârnav îl încuraja cu un semn aprobativ din cap.

— Numai răuvoitorii blagorodnicilor boieri pot sprijini asemenea plăsmuiri năstrușnice care tulbură rânduiala țării; oamenii cuminți nu vor niciun fel de armată. Ne păzesc turcii…

Dintre boierii mari, Dumitrache Sturza și prietenul și megieșul său hatmanul Roset-Roznovanu tăceau, cu gândurile lor. Logofătul Dumitrache Sturza, om aspru și ursuz, se mândrea mai ales cu știința lui de carte. Măcar că avea puțină avere, nu îngăduia nimănui să-i sufle-n borș. Chema la dânsul tinerii boieri călătoriți peste hotare și, prefirând fire din barba-i deasă, roșcată și creață, sfătuia despre întocmirea și ocârmuirea țarilor din apus, ori ticluia planuri pentru mai buna orânduire a Moldovei. Voia să înfiripe un teatru în Iași. Nu se înțelegeau însă asupra limbii; Costache Ghica, legat de greci, ponegrea limba română și voia un „ftiatru” în limba greacă; el, ca și Alecu Mavrocordat, chiar cuvintele românești le pocea după tipar elen:

— Pliroforisește-l pe dumnealui că nu pricepe care-i împartarisirea ftiatrului. Metahirisind limba greacă, spunem lucruri mai cu înțelepțirisire.

Și acu, la această sindrofie, au cârmuit discuția spre tălmăcirea pieselor „Moartea lui Cezar" de Voltaire și „Brutus" de Alfieri. Ghica susținea că această tălmăcire să se facă în grecește.

— Eu îi urăsc pe greci! strigă Sturza ca să-l audă Alecu Mavrocordat. N-au ce căuta aici, nici ei, nici limba lor! Boieriți peste noapte, mulți își trag plămada din putinile cu scrumbii sărate ori de sub tejghelele căsăpiilor din Țarigrad. Iată-l pe Grigore Ventura: a venit cu Mihai Șuțu la 1793 și, din plăcintar și bragagiu la Țarigrad, a ajuns postelnic mare la Moldova, s-a însurat cu o Pășcănească și a rămas belea țării, boier divănit, ca mulți asemeni lui. S-au cuibărit grecii din Iași, copleșindu-ne cu ifose de Țarigrad, când în urma lor pute a scrumbie.

— De ce vă trebuie ftiatru? întrebă Mavrocordat. Nu-i bine și fără, psihi mu? De ce să stricarisiți năravurile cele vechi și sănătoase?

— Teatru însamnă cultură, strigă Constantin Canta. Eu l-am văzut și pe Talma jucând. Știți dumneavoastră ce aftor mare-i Talma?

La început, Dumitrache Sturza arăta multă simpatie pentru tânărul Constantin Canta. Îl asculta vorbind despre frumusețea Parisului, despre teatrele cele neîntrecute ale franțuzilor, despre noile rânduieli politicești de acolo. Pe urmă însă i s-a părut când prea zurbagiu, când prea bleg și nevolnic. Chiar acum, la această sindrofie, tânărul Canta, biruindu-și cu vinul sfioșenia, prinse a grăi avântat despre soarta Moldovei, parcă însăși „zeița patridei" l-ar fi insuflat. Boierii „rugeniți" rămaseră cu gurile căscate, neînțelegând nimica din vârtejul vorbelor lui. Uimirea lor îl întărâtă și mai mult pe Canta.

— Cinstite logofete Dumitrache, bine faci că te gândești să rânduiești un teatru românesc la Iași. Dar mai întâi să scăpăm țara de jug turcesc! Pentru asta ne trebuie un om în stare să ne smulgă din mucegaiul în care zăcem, să ne spele de vicleșugul care ne sfâșie, de zavistia care ne arde, de mândria cea oarbă care ne surpă și de toate răutățile ce ne scufundă în pieire. Că am ajuns niște suflete nevolnice, topite de răutatea turcească și fanariotă în cazanul ticăloșiei. Ne gândim doar cum să-i clăcășim pe țărani și nu cum să ridicăm țara. Va mai odrăsli oare pe pământul Moldovei om ca Ștefan cel Mare? De multe veacuri viața norodului a rămas neîndulcită de fericire. Dacă un cronicar ar cântări zodia patridei noastre cu a altor țări, pana i-ar osteni scriind doar slove de mătrăgună.

— A mâzgălit destul Ilie Canta, părintele domniei tale!

— El n-a scris bine și a văzut strâmb! În apus, lumea, ca Siloam, se curăță de lepra vremii trecute, se leapădă de păcătoasa nepăsare și se albește ca un nou născut, făcând răzmeriță. În apus, noroadele șterg zgura suferințelor cu sângele tiranilor.

— Vai, psihi mu, cum grăirisește, cu păcat…

— …Iar noi zăcem încremeniți în negura neștiinței. Ne jăcuiește Stavrache, ne înșală Dragomache, ne umilește Balasache, ne vinde vicleanul Mavrodin.

— Vai, vai. Și iar vai! Ce apelpisit, psihi mu!…

— De ce nu pot să strig și eu ca răzvrătiții franțuzi? O, patrie scumpă, ridică-te! Umple-ți inima de entuziasmos și înalță-te spre fericire! Ucide tiranii! Fă oamenii slobozi și egali! Prețuiește graiul maicei noastre: scrie, cântă și joacă teatru în acest grai românesc. Boierii să se simtă frați cu țăranul moldovean și nu cu kir Iani din Pera, ori cu Ali din Istambul. Strig: tineri patrioți ai Moldovei, veniți să liberăm patria! Veniți și voi, bătrânilor, dacă nu vi s-a uscat întru totul inima, veniți și lucrați pentru fericirea patriei! Bărbați, rupeți urzeala cea nevedită cu vicleșug și bateți-vă voinicește pentru victoria patriei. Pregătiți Moldovei nume răsunătoare în veacuri. Vino și tu, norod, să pregătim libertatea nației și să sărbătorim sărbătoarea biruinței și a fericirii!…

— Vorbește cam încâlcit, din pahar. Nu priceperisesc nimic; dar parcă face *encomion*[41] răzvrătirii, bodogăni Alecu Mavrocordat către aga Iordache Balș.

Nici Dumitrache Sturza nu iubea vorbăria exaltată a tânărului Canta. O socotea goală, fără șir, umflată și chiar primejdioasă; vorbire de om nechibzuit, descumpănit. Ca să spulbere răscolirea produsă între musafiri, porni iar disputa despre al său „plan sau o formă de oblăduire republicano-democraticească”. Dumitrache Sturza plăsmuia pentru Moldova o republică, ocârmuită de un Divan mare, alcătuit din cincisprezece veliți boieri, de un Divan pravilnicesc din alți cincisprezece boieri și de Divanul de jos, alcătuit din reprezentanții județelor.

— Asta ar însemna înnoirea ocârmuirii Moldovei fără tulburare și revoluție, fără ca boierii să piardă puterea, fără fanarioți și fără turci.

— Bine ar fi, psihi mu… clipi Alecu Mavrocordat. Dar într-o asemenea republică pe cine-l metahirisim domn?

— Poate vrei un împărat! râse Canta.

— Din izvodul lui jupân Dumitrache, eu văd un lucru bun: boierimea să nu scape puterea din mână, se linguși Iordache Balș. Că dacă prostimea nu mai crede în sfintele drepturi ale boierimii, ne-am dus pe copcă!

— Norodul trebuie să conducă! strigă tânărul Canta. Suveranitatea poporului!…

— Tinere, te-ntreci cu șaga…

— Ești cam… cam bezmetic și trufaș!

— Cu niște rugeniți nu pot fi decât trufaș!

Văzând că s-aprind spre harțag, serdăreasa Ilinca schimbă calea disputei, întrebând pe Costache Ghica despre purtările răzășilor din Leorda.

— Sunt foarte îndărătnici, iar eu, om blajin și milos…

— N-ai găsit încă ac de cojocul lor? Eu i-am scos pe cei din Hoisești.

— Tâlharii lui Bujor îi încurajarisesc. Le-a trimis vorbă să se țină dârji.

— Cum? Așa fac? Atunci sunt mai primejdioși ca orice tâlhari ce-au fost vreodată, constată Costache Balș.

— De vreo două săptămâni se ivesc mai ales acolo unde se află strângătorii de bir. Iau banii și-i dau înapoi țăranilor.

— Vai de mine și de mine!… Ce-o mai fi și asta?

Venind vorba despre Bujor, boierii îl rugară pe aga Iordache să mai povestească odată vitejeasca-i luptă cu haiducii.

Îmbrăcat în anteriu roz aprins, încins cu giar[42] auriu în care avea înfipt un hanger cu mănunchi albastru împodobit cu pietre scumpe, strălucitoare, cu contaș de mătasă verzuie cu sclipiri ca pielea de șopârlă, bogat îmblănit la guler, la revere și la mâneci cu samur moale și catifelat, aga Iordache Balș părea domn, nu boier. Pentru că nu mai avea barba falnică de acum două luni, ci numai o perie deasă, sură și mustăți tușinate scurt, își pusese pe cap un gugiuman de samur înalt, cu două arcuri în față și cu o vipușcă aurie ramificată spre vârf. Fundul gugiumanului era alb ca la domni. Ei, dac-ar fi avut barbă, ar fi arătat, în adevăr, nespus de măreț. Și, așa cum poftiseră musafirii, începu a se lăuda cu închipuite isprăvi de la întâlnirea cu haiducii. Adică închipuite au fost la început; acum, după ce le-a spus de atâtea ori, e drept, în taină, nici el nu mai știa ce-i adevăr și ce-i născocire. Oricum, de la întâmplarea cu haiducii, inima a început să-i bată cam anapoda, să-i fie mereu frică, să simtă că-l părăsesc puterile, că-i tremură mâinile. Ca să-și facă singur curaj, zicea că s-a bătut „ca un leu”. Pe trei tâlhari i-a spârcuit cu spada, cu toate că el era singur, iar tâlharii treisprezece.

— Acest Bujor mi-a fost slugă și supus, că-i din Orășa, de pe moșia mea, de neamul meu. Acum, de bună samă l-aș fi prins, dacă tâlharii nu mi-ar fi ucis trei arnăuți și n-ar fi izvorât din codru puzderie de nelegiuiți, copleșindu-mă. M-am adăpostit într-o casă și m-am luptat și acolo; văzând că nu mă pot scoate, au dat foc casei. Am ieșit prin flăcări, vitejește, cu spada în mână. Dar mi-am cam ars straiele și barba, c-a trebuit s-o…

— Mândrețe de barbă, neagră și lucioasă ca abanosul! oftă Andronache Donici. Dar nu fii prea mâhnit: îți crește una mai bătrâioară, mai de cinste.

— Și încă mai cu *succes* la cucoane, glumi serdăreasa Ilinca.

— Ei, ce zici, domnule jurist? întrebă Constantin Canta pe Andronache Donici, folosind vorbe noi, franțuzești, întoarse după tiparul graiului nostru. Ai citit cum scria Beccaria: nu făptașii relelor sunt vinovați, ci societatea care-i împinge la rele. Deci, ce zici de isprava haiducilor care l-au ferchezuit pe vel aga?

— Ce ferchezuit? Tinere, cumpănește-ți vorbele!

— Adevărat, nu te-au ferchezuit: te-au batjocorit!

— Pe aga Iordache nu l-a batjocorit nimeni în țara Moldovei! Eu… Eu m-am luptat…

— *Héroïquement, je sais!*[43]… Însă creadă-te alții, jupâne agă. Mie mi-au spus călugării de la Tazlău cum te-au găsit la marginea drumului, legat burduf, cu călușul în gură, umflat ca o bute, cu părul și barba încleiate cu rășină și golit de parale. *C'est héroï-comique!*[44]

— Născocire!

— Născociri sunt vitejiile cu care te-mpodobești. Am vorbit și cu haiducii. Te-ai predat de la întâiul fluier al căpitanului.

— M-am luptat cu acel tâlhar…

— Când Bujor te-a poftit la luptă dreaptă, ai leșinat mai rău ca Hrisoscoleu, care te-ntovărășea.

— Nu-i adevărat! Tot Iașul știe că-s iscusit, cel mai iscusit luptător cu spada din Moldova…

— De ce se cea-ceartă? întrebă cu glas subțire bătrânul Vasile Roset, tremurând și mâniindu-se că n-aude nimic, iar din mișcări și din râsete tot nimic nu înțelege.

Iordache Balș tresări și se-ngălbeni, parcă acum l-ar fi văzut întâia oară și parcă s-ar fi arătat o mare primejdie asupra capului său.

— Totuși, – strecură cuvânt Andronache Donici, dumicând o înghițitură de pilaf cu carne de gâscă, – vel aga a avut cinstea de a fi întâiul care a

înfruntat ceata acestui haiduc îndrăzneț.

— Cum îi pedepsești pe haiduci, vestitule jurisconsult? întrebă batjocoritor Constantul Canta, mai sorbind încă un pahar.

— Pravila zice la paragraful 85: „Prădăciunea la drumul mare se pedepsește cu moartea sau cu osânda la groapa ocnei. Hoții cei vestiți, deși n-au omorât, vor fi pedepsiți ca mai sus. Tăinuitorul de lucruri furate se pedepsește ca și făptuitorul furtișagului; la fel gazdele de tâlhari”… Și iar înghiți, cu lăcomie, golind farfuria de pilaf pregătit turcește, cu spor de grăsime. Se vedea că-i place. De altfel spunea către prieteni: „Pe cât îi urăsc pe turci, pe atât iubesc pilaful”. Își șterse mustața, își netezi barba cu stânga și încheie: Așa că-i limpede? Cu moartea!

— Cât ești domnia ta de iscusit, – râse într-un dinte tânărul Canta, – poți găsi și în pilaf la vreo lege paragraf. Dar spune-mi, pe haiduci cum îi prinzi? Cum? Că poteri n-ai, iar arnăuții și aga Iordache însuși au dat cinstea pe rușine în fața lor, lăsându-se prins ca un guguștiuc în capcană…

— Tinere, nu mai cuteza că…

— Îngrijorarea mă face cutezător. Haiducii nu numai c-au prădat, dar și-au făcut râs și ocară de-o velită barbă boierească, ponosind-o și frecând-o cu rășină.

— Minciună!

— Ba-i adevăr. Norodul ține cu haiducii. Nu vezi primejdia?

— O văd dar ce să fac? Dacă hatmanul Ghica nu vrea să pună capăt acestei nenorociri? Eu am agia Iașilor, nu hătmănia Moldovei!

— De când au venit oștile rusești, obrazul norodului din Moldova s-a îngroșarisit nespus. Ne urarisește…

— Norodului îi trebuie mămăligă, coane Costache, iar nu obraz subțire. Și ne urăște pentru că-l jupim! apăsă tânărul Canta, săltându-se din jilț.

— Cuuum? lungi gâturile toată protipendada.

— Așa cum am spus: jupim norodul! Pe Bujor îl apără toată gloata țării. Pe noi… să ne ia dracu!

Aici chipurile ighemonicoane se lungiră și mai și: ochii se holbară a spaimă, gurile se căscară prostește.

— Feciorul Româncei, vaaai! rău l-a înnebunit duhul răzvrătirii frâncești… se tângui Costache Ghica.

— S-a îmbătat…

— Ei da, răzmeriță! și, hohotind, începu să cânte: *„Le patriote a pour tous les bons gens de pays, mais ils se soutiendront tous au son du canon…*

Dansons la carmagnote! Vive le son, vine le son! Dansons la Carmagnole! Vive le son du canon…”[45]

— Răzvrătitule! Apelpisitule! spumegă aga Iordache Balș. Da, atâta știi; fil-fi-zon!

— Nu așa, vel aga! Ci *„vive le son du canon”*. Adică „trăiască huietul tunului”… cântă Constantin Canta, rotindu-se prin salon. Era bine amețit, dar se simțea în al nouălea cer.

— Aman, aman!… Ce cuvinte sălbatice!

— E turmentat! murmurară mai mulți boieri și boieroaice speriate. Tincuța, soția lui, simți un spor de rușine și se apropie și mai mult de vecinul ei, generalul rus Bolkovski.

— Ba-i molipsit de spurcatul duh frâncesc! urmară boierii.

— E un… un fil-fi-zon!

— Bine-l categorisești, jupân agă: filfizon!…

— De-de ce se sfădesc? întrebă Vasile Roset, tare, ascuțit, ca toți cei loviți de beteșugul surzeniei.

— Din cauza haiducilor! îi răcni în ureche un vecin.

— Hai-haiduci? îi clănțăniră gingiile fără dinți. Și pe mine m-au prădat niște haiduci ocârmuiți, da oc-ocârmuiți de-un boier de cei mari. Ginerimeu nu mă lasă, dar am să-l spun lui vodă cine era…

— Care vodă? răcni vecinul.

— Parcă-i zice Ipsi-psilante… A, l-au mazilit turcii! Atunci să-i spun vel hatmanului, că-i față. Și-ntorcând fața către Costache Ghica, strigă: Haiducii erau ocârmuiți, da, oc-ocârmuiți chiar de finul meu, aga Iordache Balș!

— E zaharisit!… E smintit bătrânul!… se învineți aga Iordache.

— A tras asupră-mi cu pis-pistoalele. Eu… eu am leșinat, se muie bătrânul. Auziți, însuși aga Iașilor hai-aiduc! Și-l pradă chiar pe naș-su… Te cup-cuprinde spaima și te-nghează moartea…

Cu toate că glasul bătrânului devenea tot mai subțire și mai nevolnic, cu cât înainta povestirea, niciun boier nu mai râse. Lingurile rămaseră în pilaful aburind. Serdăreasa Ilinca își roti capul mare, sclipindu-și salba scumpă de la gât, cu clinchet dulce, abia gâcit.

— Iată-l pe cinstitul agă, jupâne Vasile! strigă, arătându-l pe Iordache Balș.

Vasile Roset se ridică în sus, îl recunoscu pe aga, se dumeri, se îngrozi, și, tremurând de furie, răcni parcă l-ar fi mușcat un șarpe:

— A, ticăloase!… Ți-ai ras barba ca să nu te cunosc! Ai tras cu pis-pistoalele! Te-au văzut și slu-ujitorii!… Da, și slujitorii mei te-au văzut… Să vină vizitiul s-adeverească! Să-l rog pe vodă să-ți taie capul pe trunchi, cap de tâlhari!

— I-a plesnit o doagă surdului!

— A dat în mintea plozilor!

— S-a smintit de când l-au călcat haiducii…

În jurul mesei se iscă zarvă mare. Serdăreasa privea pe sub gene cu ochi reci, parcă nici n-ar fi auzit. Ducea din când în când paharul la gură și gusta vin. Îi plăcea cum crește zarva. Dar nu-i plăcea că fecioru-su bea prea mult… „Se-mbată, nevolnicul, și nu vede că generalul îi fură nevasta”…

Bibica se ițea din când în când din umbra trupului serdăresei, privea speriat și mesteca iepurește. Când careva dintre musafiri rostea vreo vorbă mai abrașă, fălcile îi încremeneau o clipă nedumerite; apoi iar porneau și mai repezi, parc-ar fi gonit s-ajungă pe cineva, până când ghiogâlț! se poticneau, înghițind bucătura, și hașți-hașți! își ștergea gura cu faldurile din belșugul de rochie ale serdăresei Ilinca.

Dar bătrânul Vasile Roset nu se lăsă. Se frământa, își zborșea barba și striga, târându-se spre ușă:

— Mă duc la vodă! La Vodă Moruzi… Moruzi parcă-l cheamă… Unde-i?

— De un an și mai bine stă-n Țarigrad! răcni Andronache Donici. Ramolitule!…

— Da? Atunci să mă jălui padișahului Selim…

— L-au ucis ienicerii, săptămâna trecută!

— Atunci… a-atunci fac răzmeriță!…

Se stârniră hohote de râs:

— S-a apelpisit bătrânul!

— A visat!… Le-amestecă… Le zăhăiește![46]…

— Duceți-l la bolniță, nu la sindrofii!

Doi slujitori îl luară pe bătrânul Vasile Roset și-l scoaseră din salon. Aga Iordache Balș se bucura nespus. Serdăreasa Ilinca făcu semn cu sprâncenele lui Constantin Canta: acum! Dar hatmanul Ghica i-o luă înainte:

— Deci ești căpitan de haiduci, vel aga! strigă el. L-ai avut pe Bujor în slujbă la agie și-acu te-ai înhăitat cu el la tâlhărit. Te-am prins! Pân’ nu te răpun, nu mă las!

Subit, furia îl sugrumă pe aga Iordache Balș; cercă să se răpeadă spre hatman, dar trupul lui mare nu voi să iasă repede din jilț.

— Hoho! viteaz de cârpă! interveni tânărul Canta. Te lăudai că i-ai făcut pilaf pe haiduci. *Infame! Coquin!*[47]… Furlandisit bătrân!…

— Ce ocarnice vorbe! se îngrozi aga Iordache, auzind cum râd musafirii din jur, în frunte cu coana Tincuța, ființa pentru care venise la sindrofia asta nesuferită.

— Să rugam Divanul să te pună comandir peste pâlcul fricoșilor, râse și serdăreasa.

— M-a prădat! răcni ascuțit Vasile Roset, întorcându-se în salon. Să-mi dea ba-anii și giuvaericalele înapoi!… Să-mi dea au-aurul!… Era zestrea nepoatei!… Doa-oamne, de ce nu m-ai trăsnit atunci când îl ungeam cu mir și-i puneam numele Iordache?!…

— Plec! se smuci aga Iordache din jilț. Un smintit mă ponosluiește, un nemernic mă ocărăște și domniile voastre le țineți hangul…

— Oricum, barba ți-au frecat-o haiducii cu rășină. Recunoaște!

— Taci! spumegă aga Iordache, smulgând hangerul din brâu și răcăduindu-se spre Canta.

Serdăreasa Ilinca socoti c-a împins lucrurile prea departe. Făcu aspru semn slujitorilor să-l ducă pe bătrânul Roset. Sări în calea agăi, îi smulse arma, apoi îl rugă, cu alese vorbe, cu glas mieros, să nu se supere.

— Liniștește-te, aga Iordache… A fost așa, o șagă nevinovată… Într-acest chip umblă zvonurile; dar noi știm că nu-i adevărat. Domnia ta te-ai bătut vitejește cu tâlharii… Suntem toți încredințați de asta.

Niciodată aga Iordache nu suferise atâta ocară. Cu două luni înainte visa să fie domn. Și acum, un neisprăvit, un zevzec ca acest Canta…

Vru să plece. Dar întâi nu găsi în el atâta putere. Apoi chibzui că asta ar fi fost socotită drept o fugă… „Și ce m-ar mai bârfi, în lipsă, toată protipendada… Toți mă urăsc… Nu, n-am să plec. Am să-i înfrunt până la capăt. De ce să mă dau bătut?”… Și singur povățuindu-se într-acest fel, intră în vorbă cu Dumitrache Sturza și cu Andronache Donici despre măsurile ce trebuiesc luate ca să vândă oștirii rusești grâne și vite pe preț cât mai bun.

Tânărul Canta stătu câteva clipe nedumerit; tresări, parcă abia acum ar fi observat în sfârșit că Tincuța sta prea mult și prea aproape de generalul Bolkovski. Descoperirea asta îl făcu dintr-odată să nu-i mai pese de nimic din tot ce se petrecea în jur. Avea generalul rus o comoară de mustăți bălane, drept ca spicul grâului. Și multe inimioare de jupânițe rămâneau spânzurate de ele. Cum spusese Andronache Donici: „Generalul Bolkovski

săvârşeşte cu mustaţa lui mai multe victime decât vestiţii generali ai lui Napoleon cu sabia”.

Simţind că-l cuprinde tristeţea şi deznădejdea, Constantin Canta mai bău încă un pahar. Îi părea rău de clănţănirea şi scărmănătura trasă lui Iordache Balş; „… Nu ştiu ce vrea mama… De ce-i aţâţă pe boieri?”… Se repezi şi-o smulse pe Tincuţa de lângă Bolkovski. Ofiţerul zâmbi:

— *Pardonnez-moi… La charmante madame Canta connait la politesse, mais vous…*[48]

Dojana lui Bolkovski îl descumpăni pe Canta; se clătină şi se scuză:

— *Hélas, je la connaisse aussi… J'ai vecu trois anneés à Paris…*[49] şi, întinzându-i mâna, parcă-şi uită înţepătura de gelozie; începu o discuţie despre moravurile alese ale franţuzilor, îndreptându-se, alături de soţie şi de general, spre salonul din dreapta. Îşi şterse năduşeala de pe frunte c-o batistă de mătasă roz. Povesti că l-a văzut pe Napoleon – acum prietenul ţarului Alexandru – şi că l-a rugat să dezrobească Moldova.

— Şi ce-a răspuns? întrebă generalul Bolkovski.

— A poruncit către *„citoyen Talleyrand”* să se preocupe de noi şi să vadă cum ne-ar putea fi de folos. Generalul Soult ne-a rugat să vorbim româneşte. S-a mirat cât de mult samănă limba noastră cu italiana. Am strigat: *Nous sommes comme vous: des latins!*[50]

— Şi? zâmbi Bolkovski.

— Atât… se dezumflă Canta, cătând parcă răpus de jale spre frumoasa-i soţie care devenea tot mai puţin a lui.

Şi coana Tincuţa îşi privea soţul tot cu ochi străini De când s-a întors din călătoria cu de Bois-Crécy, parcă s-a smintit: vorbeşte cu patimă, cu ură despre boieri, laudă norodul şi mormăie toată ziua stihuri barbare din „Carmagnole”, dansul răzvrătiţilor parizieni. Nu simte că vorbele acestui cântec răspândesc parcă un miros de sânge. De Bois-Crécy spunea că în acest cântec poporul rage teribil, ca un tigru flămând: „Pantera mitocănimii urlă, cere capete în jurul eşafodului sângerând”… Iar soţul ei cântă „Carmagnola” chiar la o sindrofie boierească. Ce ruşine! Ce nelegiuire! Oare nu s-o fi supărat *monsieur général*?

Generalul Bolkovski înţelese plictiseala frumoasei Cantacuzince şi propuse:

— Vă rog, domnule amfitrion, îngăduiţi-mi să arăt distinsei doamne Canta un album de artă pe care-l port cu mine şi în campanie. Şi dacă vă face plăcere, vă rog să poftiţi şi dumneavoastră.

Constantin Canta n-avu încotro; porni alături de general. Dar, cotind spre dreapta, i se ivi drept în față aga Balș; îl fulgeră cu cea mai sălbatică, mai plină de ură privire ce s-a văzut vreodată:

— Ai să-mi plătești scump comédia din sara asta, tinere… crâșcă boierul, scuturându-și gugiumanul și încleștând fălcile.

— Cer iertare…

— Cere! Dar să știi că oricât v-ați strâmba voi, voi blăstămații atinși de spurcatul cuget franțuzesc, noi, boierii, suntem și rămânem temeiul acestei țări: noi, butucul și gârbaciul!…

— Cu astă sfântă treime nu faceți pace în țară, interveni Teodor Vârnav, luând apărarea lui Canta.

— Ne mai slujim, dacă-i nevoie, și de secure, pentru boierii zevzeci… Și aflați, – întări aga glasul, – cu toții aflați că pe acel tâlhar ticălos, de Ștefan Bujor, eu am să-l gâtui în ștreang. Eu! Până în două luni îl spânzur! Să-mi… a vrut să spună să-mi radeți barba, dar își aminti că-i ferchezuită gata și se poticni înghițind o nodâlcă. Apoi urmă: Să nu-mi spuneți pe nume, dacă până la sfântul Dumitru, cel mult, tâlharii, toți treisprezece, nu vor atârna în ștreang ca știuleții în grindă! Vă făgăduiește asta aga Iordache Balș! Și-o face pentru liniștea protipendadei. Își înălță trufaș gugiumanul cu fund alb; dar pentru că-i lipsea măturoiul bărbii bogate, gestul păru ridicol.

Oricum, toți boierii strânși la sindrofia serdăresei Ilinca auziră răstitul legământ al velitului agă și-l încuviințară clătinându-și bărbile. Haiducia primejduia averea boierimii din Moldova.

De aici încolo, sindrofia luă altă înfățișare. Valeții rânduiră dulciurile în tave și chisele, iar cafelele în felegene[51] aurite. La un semn al gazdei, slujitorii săltară din jilțuri boierii grași cu ișlice cât stamboalele și-i purtară încetișor, ca pe niște saci plini, până la sofalele largi, învelite în cuverturi moi, mătăsoase, din salonul rezervat anume pentru tabietul jocului de cărți. Așezați turcește, răzimați și cu picioarele îndoite sub trupuri, cum așază bucătăreasa pe cuptor chipurile cu aluat dospit de cozonac, boierii râgâiră, gâfâiră, oftară, sughițară tare, ascuțit, ca niște claponi atinși de cobe, apoi se desfătară sorbind din ciubuc și din cafea și sporovăind în șoaptă, rar, mai mult în grecește, pentru că rostirea vorbelor în acest grai cerea mai puțină trudă.

— Nu știu ce-o să s-aleagă… cu tineretul ista… gemu Alecu Mavrocordat. Călătorind prin străinătate… își pierde mințile…

— Se-se răzvră-vrătesc împo-triva ta-tagmei noastre! suspină Bibica, sughițând mai după fiecare vorbă.

— De-nvățat, nu-nvață nimic, constată Costache Ghica. În schimb se păgânesc. Acum câțiva ani l-a întrebat mitropolitul pe Alecu Catargiu, când i-a înfățoșat pe fecioru-su, pe Ilie, întors de la Paris…

— Oraș… blăstămat! De-acolo vin toate relele… Anatema asupra lui! gemu boierul Ralet.

— Ci… lasă-mă să spun!… „Ce-a învățat feciorul domniei tale în străinătate?” a întrebat mitropolitul, dornic să afle lumină și știință nouă. „A învățat să grăiască frâncește”, a răspuns Catargiu. „Numai a grăi?” s-a mirat înalt preasfântul. „Ce-i trebuie mai mult? a întors întrebarea, cu ifos, jupân Alecu. Un Catargiu n-are nevoie să-nvețe carte. Avem destui logofeți să ne scrie și să ne citească…” „Să-ți trăiască”, l-a binecuvântat fața bisericească. S-a dus jupân Alecu acasă. Dar după câteva săptămâni a venit iar la mitropolit: „Înalt preasfinte, mi s-a păgânit feciorul. S-a înhăitat cu o muiere, c-o grecoaică…”

— Soția lui… Sotir Hrisoscoleu, Pulherița… mm… faină!

— Da, a pus mâna pe satul Giurgeni, face fel de fel de tâlhării, nu vrea să știe nici de biserică, nici de dumnezeu, nici de sfintele posturi… Rogu-te citește-i molifta sfântului Vasile…

— Vaaai!… Ce-ajung tinerii noștri… după ce călătoresc…

Uimiți de atâta păgânie, boierii ar fi vrut să-și facă cruci și să-și scuipe în sân; dar li se păru prea ostenitor să ridice degetele până la frunte și renunțară.

— Ce vremuri… tulburate!… Ce zurbavă în lume… Cum să nu… amețești?

— De când cu răzmerița franțuzilor și cu mișelnicul lor împărat…

— Unde-s vremurile fericite de tihnită dormitare, de huzur pentru evgheniți?

— Ei, parc-parcă atunci nu erau nă-năcazuri? sughiță iar Bibica.

— Adevărat. Ne-ntrebam îngrijorați: oare cum s-o fi sculat marele vizir azi dimineață: voios ori tiriachiu? O fi mahmur slăvitul sultan după cele cinci zile de chef, ori l-or fi durând maiurile și rărunchii? Primit-a oare cu bucurie sultana validé darurile de la Bogdan Iflak? Lucrează bine capichehaia ca „musafirnicile marghiolii” ale zavistnicilor să nu mai tulbure Moldova, zguduindu-i scaunul să cadă din el domnul, ca o momâie?… Și

alte și alte nacafale și supărări care totdeauna au măcinat tihna bietei tagme boierești.

Apoi, osteniți de atâta sporovăială, începură să prefire tot mai rar mătăniile de chihlimbar lucios, adormind. Și pentru că acum sughițau și râgâiau și mai des, roabele țigănci înmiresmau într-una odăile împroșcând apă de trandafir. Bibica și vornicul Scarlat Ralet sughițau așa de tare, de zgomotos, de chinuitor, că le săltau burțile ca niște buți izbite de valuri, le săreau narghilele din gură și pierdeau șirul mătăniilor. Roabele țigănci săreau sprintene, pe vârfuri, fără huiet, ca dănțuitoarele din harem și le vârau ciubucul sub mustăți, cum vâră doicile sfârcul biberonului în gura sugaciului mofturos. Câteva clipe, treziți din dormitare, velițiii musafiri din protipendadă numărau mai repede mătăniile, gemeau, suspinau și sughițau cu un amestec de suferință, de patimă, de destrăbălare și desfătare, apoi iar intrau în trândavă moțăire, sforăind greoi, osteniți, cum sforăie orice dobitoc prea ghiftuit.

— Îi vezi? întrebă Constantin Canta pe Dumitrache Sturza la ureche. „Rugeniții” au început să putrezească. Dacă n-ar împroșca roabele cu mirodenii, ar puți a mort. Cu aiștia vrei domnia ta, logofete Dumitrache, să faci republica aristo-democraticească?

Alecu Beldiman prinse șoapta și, cu amărăciune, porni o dojană în trei:

— Ai dreptate. Multă stricăciune aduce omului trândăvia. După socotința înțelepților, trândăvia este otrava cea mai mare a vieții. Pe-aiștia n-o să-i ajungă niciodată durerea durerilor țării… Dar mai suntem și noi, ceilalți boieri. Noi vom face schimbări, reforme.

— Întâi să ardem tot ce-i putred, să punem foc…

— Ba nu! Noi nu ne jucăm cu focul. Nu vrem să ne primejduim tagma pentru câțiva nevrednici.

Canta tăcu. Știa că Alecu Beldiman vrea reforme, dar nu vrea revoluție. Nu se puteau înțelege.

După vreo două ceasuri de dormitare, tot la un semn al serdăresei Ilinca, robii aduseră cărțile de joc. Zărind această miraculoasă ispită, boierii se treziră; le tremurau nările ca la bursuci, când le-amiroase pe-aproape prada. Ochii începură să le sticlească, mâinile să li se crispeze, gurile să le lase apă. Pungile cu galbeni apărură și porniră să sune cumplit de ispititor. În fruntea pătimașilor de joc de cărți erau Alecu Mavrocordat și Costache Ghica hatmanul. Serdăreasa Ilinca se amestecă printre dânșii. Aici era, de fapt, tot *scoposul* nemărturisit al sindrofiei. Jocul de cărți devenise o patimă

obștească, pustietoare pentru societatea ieșeană din 1807. Mai în fiecare casă boierească se juca, zi și noapte, cărți și iar cărți. Boierii și boieroaicele pierdeau banii, caii de la trăsuri, trăsurile, moșiile, casele, inelele, cerceii ori salbele jupâneselor și chiar pe jupânesele înseși. Alții le câștigau, cu norocul ori cu măsluirea. Mai ales, jocul numit „caisul" stingea, potopea averile boierilor. Ajunsese un nărav așa de molipsitor, de primejdios, încât domnii dădeau pitace și pedepseau aspru pe cei prinși cu acest fel de cheltuire netrebnică a vremii în care „se metahiriseau" cei mai mulți boieri. Dar patima era copleșitoare, devenise obștească și călca orice poruncă domnească.

Îndată ce se prinse la jocul de cărți, serdăreasa Ilinca făcu un nou semn și slujitorii introduseră taraful lăutarilor în salonul cel mare. Așa cum o povățuiseră țiganii ei de la Români, serdăreasa adusese pentru sindrofia aceasta un taraf nou, abia înfiripat în Iași. În el cânta un țigan tânăr, Vasile Barbu pe numele lui, cu glas de-o rară dulceață și putere, și cu un arcuș de-o agerime neîntâlnită încă. Pentru că voia să-l facă vestit, serdăreasa Ilinca îl îmbrăcase, după gustul ei, într-un anteriu de mătasă galbenă cu flori roșii, încins cu un taclit[52] vișiniu, pe deasupra cu o giubea de ghermesut, adică de mătasă de Alep, în ape azurii, iar pe cap cu fes carminiu aprins. La început, taraful cântă melodii line, tărăgănate: doine românești și cântece grecești pe placul boierilor pierduți în dormitare. După ce făcea vioara să tremure sub puterea arcușului, Barbu lăutar o ducea ușurel sub braț și slobozea glas înalt, cutremurător de frumos. Cânta cu atâta foc și alean, că toți evgheniții boieri se treziră, iar cei treji amuțiră.

— Câtă boală e sub soare, nu-i ca dorul arzătoare; că dorul unde se pune, face inima cărbune. Câtă boală e sub lună, nu-i ca dorul de nebună; că dorul unde se lasă, face lacrimilor casă… Dar-ar Dumnezeu un vânt, să rămână pe pământ numai verde pajiște, numai dulce dragoste…

Ascultând și cercetând cu multă băgare de samă melodia, arcușul, digitația și glasul plin de fermecătoare inflexiune, generalul Bolkovski proroci către boieroaice:

— Acest tânăr muzicant e un fenomen: la el vioara plânge ca un om, iar glasul ca o vioară. Va ajunge un mare cântăreț.

— Și uite-l ce frumușel e! suspină Zoe Ghiculeasca, răpusă de dulceața cântecului.

— Ooof! gemu Iordache Balș și azvârli cel dintâi un galben în paharul lăutarilor. Cum atingi, lăutare, inima mea, săraca, ooof!

Serdăreasa Ilinca începuse să câștige la cărți; îl jăfuia mai ales pe Alecu Mavrocordat. Știa însă că de la el n-are prea mult de luat. Se străduia să-i prindă-n joc pe aga Iordache, ori pe Costache Ghica, să-i jumulească după a ei voie și pricepere. Dar aceștia nu s-avântau în joc. Ca să-i antreneze, porunci alte băuturi și făcu alt semn lăutarilor. Răsuflând, taraful stârni vârtej de cântece vesele, sprintene. Petrecerea se săltă pe treptele voioșiei. Boierii deveniră mai darnici la cărți, boieroaicele se apropiau și se arătau mai cu lipici față de musafiri. Scripca lui Barbu părea un ghem de sunete, de glasuri, de hohote, de strigături, de chiote. Cobzele își scăpărau strunele sub penele mânuite cu aproape nefirească repeziciune și îndemânare. Cel cu naiul, Angheluță din Suceava, sufla cu aprindere, parc-ar fi scos flăcări, nu triluri de sunete.

— *C'est un pan!* exclamă Bolkovski. Ce instrument arhaic și ce melodie pătrunzătoare, senzuală!… Nu rămâne în mine nicio fibră neatinsă de aceste sunete ascuțite și totuși nespus de plăcute, de răscolitoare. *Ces musiciens sont des diables…*[53]

Nici boierii nu mai puteau răbda atâta noian de glasuri, furtunos răpezite pe strune, vâlvorite, săltate, șuierate, împroșcate și iar adunate cu atâta simț al tactului, că făceau să joace și cel din urmă fir de păr. Picioarele porneau fără voie la joc. Lui Bibica până și mustățile-i săltau în chip ciudat, hăzos, ca la un iepure cuprins de turbare. Boierii bătrâni își aminteau, oftau și jinduiau vremea când săltaseră sprinteni în joc, cum făcea acum Alecu Beldiman, Teodor Vârnav, Constantin Canta și soția lui, ori Marghiolița și Toderaș Balș. Bătrânul Alecu Mavrocordat se mulțumea să-și miște în tact degetele în iminei, iar când degetele picioarelor osteneau, își juca degetele mânilor împovărate cu inele. La fel făcea și Costache Ghica. Dar încheieturile înțepenite de bătrânețe și de trai în huzur, învelite în grăsime, oboseau repede și rămâneau caraghios de mult în urma tarafului.

— Prea drăcește-i zice acest Barbu lăutar… Te scoate din fire și din balamale.

Elencuța Ghica, suită pe saltea de teamă să nu se despice pământul de vreun cutremur, jinduia la rând cu bătrânii zbânțuiala celor tineri.

Cu asta, serdăreasa Ilinca izbutise să-l prindă în joc de cărți pe Costache Ghica și pe Iordache Balș. Hatmanul pierdea; aga Iordache câștiga; de aceea se bucura c-a rămas la sindrofie. Și pe el îl desfăta și-l chinuia vraful de galbeni din față; tare l-ar mai fi înfundat în pungile lui dac-ar fi scos o carte bună… Dar, deocamdată, câștiga serdăreasa Ilinca. Ea da lovitură

după lovitură. Pierdea mai ales hatmanul Costache Ghica. Iordache Balș și de asta se bucura; bine-i face tâlharului…

După două ceasuri de joc, serdăreasa câștigase chiar și colierul de la gâtul coanei Zoe, colier cu diamantul cât oul de hulub, lucrat de meșter indian și mult pizmuit de toate boieroaicele Moldovei. Serdăreasa Ilinca îl puse la gât, fălindu-se ce bine se potrivea cu rochia albă de tafta. Nicio crăiasă nu era așa de bogat împodobită ca dânsa. Acum, pentru sindrofie, ca să arate că nu-i câinoasă la inimă, serdăreasa împrumută Ghiculeștei salba ei.

De altfel, cu asta, scopul sindrofiei era atins.

8. O CĂRUȚA ÎMPOTMOLITĂ ÎN GLOD

Din toamna anului 1806, de când începuse pe pământul Moldovei și al Țării Românești războiul între ruși și turci, merindele pentru oștire erau cărate de săteni. Comandamentul armatei ruse plătea câte 5 parale pe ceas de fiecare trăgător. Pentru transportul acestor merinde trebuiau sute și sute de care. Țăranii porniseră să îndeplinească munca asta cu tragere de inimă. Întâi pentru că li se croise și lor un neașteptat izvor de câștig. Și-apoi pentru că de la acest război, adică de la doborârea aliotmanului, nădăjduiau țară slobodă. Dar repede s-au ivit multe și grele nemulțumiri. Boierii au căutat să facă din acest transport un alișveriș gras pentru punga lor și un prilej de a lovi în țăranii slobozi și în răzăși. Vechilii boierești și zapciii stăpânirii scoteau pe țărani cu de-a sila la robot, tocmai când aveau mai mult de lucru la câmp. Apoi boierii încasau ei de la comandamentul rus banii pentru cărăușie și nu-i mai dădeau țăranilor. Și, mai adesea, sub cuvânt că transportă merinde și bagaje pentru oastea rusă, puneau să le care grânele lor spre Austria, unde le vindeau prin contrabandă.

— Ce grâne n-or ajunge pentru oaste, strângem de la țărani, spunea logofătul Lupu Balș. Trebuie să dea, că-i război.

— Să dea! poruncea Divanul.

Și porunca asta se întruchipa în lungi șiruri de care pe toate drumurile țării; unele spre locul de adunare al oștilor rusești, altele, mergând mai ales noaptea, spre Ghimeș, spre Tulgheș ori spre Dărmănești, la hotarul cu Austria.

Plouase mult în acele zile de iulie. Vadurile râurilor se umflaseră. Drumurile erau grele, desfundate. Totuși nevoile războiului cereau transporturi peste transporturi. Optzeci de căruțe din satele Leorda, Domnești și Crângași de pe Trotuș grăbeau spre Bârlad cu încărcătură grea. Boii suflau osteniți. Pe locurile mai înalte, soarele zbicea drumurile; prin smârcuri însă, roțile se-nfundau până în butuc. Ca să poată trece căruțele pe aici, oamenii erau siliți să pună câte patru sau chiar șase boi. Căpitanul de zapcii, călăuza convoiului, era tare furios. Întârzia. Iar hatmanul Ghica îi făgăduise un alișveriș bun dacă ajunge la Bârlad până-n 23 ale lunii, descarcă pâinea, cotește apoi cu caravana de căruțe spre Micorești, încarcă alți saci de grâne și-i împinge, cu băgare de samă, spre Ghimeș. De ce să se-ntoarne căruțele goale spre casă, când hatmanul Costache Ghica are de vândut grâu, pe furiș, la vama austriacă?

Dar, iată, acum era în 25 și încă nu ajunseseră la Bârlad. Răcnea căpitanul de zapcii și da cu gârbaciul nu numai în boi, ci și în oameni să grăbească, să grăbească…

Căruța lui Serafim Mândru, starostele răzășilor din Leorda, era călăuzită de Zamfira și de Vlăduț. Se mai aflau încă două femei în tot acest chervan. Și asta îl înfurie pe zapciu:

— Cum s-ajung la vreme, când muierile mână boii?

Până acum căruța Zamfirei nu se împotmolise niciodată. Împingea și ea și Vlăduț la roate, din toate puterile. Erau plini de glod pe straie, pe mâini, pe față, pe obraji. Chiar și-n păru-i bălai fata avea glod uscat.

— Tare ești mânjită, liță Zamfira… suspină Vlăduț. Mâzgălită și urâtă, cum zice bunicul.

— Și tu ești la fel, băiețaș. Dar e mai bine așa… surâse trist Zamfira, amintindu-și cu ce ochi hapsâni a privit-o, de câteva ori, căpitanul de zapcii. Catrința-i era plină de glod; pe picioare hleiul se usca și crăpa, apoi se întregea iar, cu câte o nouă pojghiță, la fiecare smârc pe care-l trecea convoiul de căruțe în drumul lui din Leorda la Bârlad.

— Parcă suntem încălțați, liță Zamfira… își arătă Vlăduț picioarele.

— Ba parcă suntem robi, Vlăduț. Robi, nu răzăși… suspină fata, lăcrimând.

Soarele intră într-un nor des. Dinspre Siret se vânzolea o furtună. Tot dintr-acolo venea, în galop, și un polc de cazaci. Le luceau sulițele tot mai aproape.

— Pentru aiștia cărăm… suspină cu obidă unul dintre flăcăii cărăuși din satul Leorda, îndemnându-și boii.

Zamfira surâse, blând:

— Bunicul zice că suntem datori a da. Acești flăcăi moscali își dau sângele și viața pentru dezrobirea noastră. Așa zice bunicul Serafim. Oare nu-i datoria noastră să le ieșim în cale măcar cu câte-o pâne caldă? Bunicul nu-i supărat că muncim, ci-i supărat pe felul cum se-mplinește datoria asta a noastră.

— Poate ai dreptate. Dar de ce n-a venit moș Serafim ori bădița Alexa cu căruța? schimbă flăcăul vorba. De ce te-a trimis pe tine?

— Bunicu-i plecat la Iași, cu răzășii, la judecată. Tata-i cu stâna pe Nemira. Cine era să meargă?

— Și-a tăbărât hatmanul Ghica anume pe noi, ca să nu ne putem strânge nici grâul, nici fânul. Vrea s-ajungem săraci lipiți.

— Și să ne ia pământul…

În vale se vedea Bârladul. Niciun ceas nu mai aveau până-n oraș.

Lăsați mai în voie, boii Zamfirei cotiră oleacă spre stânga și căruța se-nfundă într-o groapă și se poticni. Fata îi îndemnă atingându-i cu nuiaua; boii se-ncordară în jug; căruța scârțâi, gemu din osii și din cranțuri, dar nu se mai urni. Zapciul se răsuci, furios; struni calul și începu să izbească în boi, în fată, în copil:

— Chiorilor!… Mi-a dat țânci și muieri la o treabă ca asta!… Bărbații dorm la umbră… Dumnezeii! Mână! Bate!… Bate!

Șfichiul gârbaciului atinse obrazul Zamfirei, însângerându-l. Nu putu decât să întoarcă privirea-i ca albăstreaua muiată în roua dimineții.

— Ce te uiți așa?… Dumnezeii mă-tii! Crezi că mi-i milă de tinerețea ta?… Crezi că mă dai gata cu frumusețea? Mână! Hăiii! Hiii!

Dar cu toate urletele zapciului, căruța nu ieșea din glod. Boii se prăbușeau sub lovituri și suflau dureros de greu; iar glodul clisos, ca o cange cumplită, înhăța și roțile, și copitele, ținându-le încleștate.

Zamfira și ceilalți oameni care strigau la boi nici nu mai vedeau că polcul de cazaci a ajuns chervanul din urmă.

Poruncind oprirea căruțelor și dejugarea unei perechi de boi de la o altă căruță, să pună în patru la căruța Zamfirei lui Mândru, căpitanul mai izbi odată cu gârbaciul în spinarea fetei.

— Netrebnico! Mă-ntârzii c-un ceas… Na! Și roti iar gârbaciul s-o mai muște c-o lovitură. Dar în clipa aceea, un ofițer cazac îi smulse biciul și-l aruncă departe, într-o râpă.

— Sabaca! Apoi cu stânga făcu semn scurt soldaților să descalece și, într-o clipă, împingând la roți, trăgând de loitre și de proțap, îndemnând boii, scoaseră căruța Zamfirei din glod. După asta se șterseră de noroi pe iarbă, își luară caii de dârlogi și merseră alături de căruțe, grăind cu oamenii. Zamfira nici nu cuteza să ridice ochii spre dânșii. Simțea sângele picurând, și se închipuia cu obrazul umflat, mânjită de glod, sluțită, urâtă.

— Spală-te ici, o pofti cu vorbă românească ofițerul de cazaci și întinse, tot cu stânga, plosca lui de oștean, să-i toarne apă.

Zamfira se opri în fața oșteanului, se îmbujoră toată, surâse, lăsă nuiaua jos și făcu pumnul căuș, așteptând să-i toarne. Ofițerul rus nu era frumos; poate prea înalt, prea aspru la față. Dar, privindu-l, fata îi simți inima bună, caldă. Și asprimea n-o mai speria, ci o liniștea, ca o boare de vânt într-o clipă de arșiță.

— Cum te cheamă, fată?
— Zamfira.
— Zamfira, spală-ți fața de sânge… Așa… și răşchirând ciudat stânga, îi turnă apă. Pe mine mă cheamă Andrei…
Apa rece răcorea obrajii și alina usturimea din inima Zamfirei.
— Uite ce frumoasă și tânără ești… Așa trebuie să intri în târg, îngrijită, pieptănată.
— Sunt… sunt roabă! izbucni Zamfira în plâns, atinsă drept în inimă de glasul cald al cazacului în strai roșu cu multe podoabe, strâns pe mijloc cu sabie mare, cu căciulă neagră, cu ciubote sprintene, împintenate.
— Nu plânge… Uite, avem păr și ochi la fel… Și-apoi, gata: ai ieșit din glod, te-ai spălat, ești iar frumoasă…
Făcu semn cazacilor. Toți s-azvârliră pe cai și-și făcură vânt peste Bârlad. Căpitanul de zapcii mormăi ceva neînțeles. Din urmă, trăsnetele furtunii s-apropiau amenințătoare. Furtuna se năpustea asupra convoiului. Dar Zamfirei nu-i mai păsa. O ciudată nădejde îi picura în inimă.

9. APAR TREI NEGUȚĂTORI GRECI DE LA… OSTROVUL CHIOS

Sindrofia de la serdăreasa Ilinca dura încă și a doua zi, spre seară.
Boierii jucau cărți, dansau, se odihneau ori discutau despre moșii, când în salon apărură trei neguțători greci. Unul se vedea a fi stăpân; purta anteriu lung de atlas vișiniu, cu guler și revere îmblănite în jder. Ochiul stâng îi era legat cu o fașă neagră. Vindea șaluri de cașmir, brățări de Smirna și, mai ales, făgăduia să aducă acasă marfă răsăriteană și apuseană, de cea mai bună calitate. Vorbea din vârful limbii ca la ostrovul Chios, își răsucea mustățile și-și netezea din când în când fașa neagră care-i acoperea ochiul stâng. Ceilalți doi slujitori duceau dăsagii și-și ajutau stăpânul să vândă marfa.
Boieroaicele se strânseră repede în jurul neguțătorilor. Încercară șalurile, salbele, brățările, oglindindu-se în cristalurile mari și limpezi ale saloanelor. Neguțătorii scoaseră și miresme orientale, și-ndeosebi odogace[54] și sacâz alb de mestecat în gură, după obiceiul cadânelor, pentru albirea dinților. Stăpânul vorbea repede și mieros; slugile se temeneau cuviincioase în fața boieroaicelor, trăgând cu coada ochilor mai ales spre Iordache Balș, care

juca la cărți cu serdăreasa Ilinca și cu dușmanul lui neîmpăcat, Costache Ghica hatmanul.

Dintre boieri, Constantin Canta se apropie cel dintâi de neguțătorii greci. Luă un șal alb cu flori roșii, îl privi, îl pipăi și-l găsi bun; o chemă pe Tincuța și-o pofti să și-l probeze. Și pe când soția își potrivea șalul în oglindă, cerând din ochi încuviințarea lui Bolkovski, Canta deschise vorba cu neguțătorul.

— Suntem de la Chios. Vindem marfu i la Stambulu, i la Venezia, i la Viana. Amu vinu de la Smirnu. Am galera mé la Galatzu, con multu marfu. Și scoase trei pielicele de Carasubasar. Apoi, ca să-i atragă pe jucători, scoase niște cărți de joc aduse din Viena. Boierii opriră jocul și întețiră târguiala și cumpărăturile. Pe Canta îl atrăgea în chip ciudat acest neguțător străin. Jinduia să știe în ce împrejurări și-a pierdut ochiul, ce țări a umblat, ce oameni a cunoscut. Ca de obicei, închipuirea i se aprindea. „… De bună samă c-a fost și pirat. Uite-l ce voinic e. Și ce bine-i vine fesul! Samănă cu Rhigas din Velestin… Totdeauna l-au vrăjit oamenii cu semne pe trup; sunt oamenii ce-au trecut prin grele primejdii… Și eu am semne; dar sunt ciupituri caraghioase de vărsat; ele mă fac și mai nesuferit în fața Tincuței. Nici nu-mi pot privi chipul în oglindă. Samăn mai degrabă cu un bostan ciupit de găini, decât cu un chip de velit boier; nici barba nu-mi crește ca lumea.”

— Am fostu și la Franția… cu marfusoara am fostu. Multe galbeni ai castigatu. Dar, psihi mu, amu la franțuzu estim ista… cum zițem… estim razmerițu. Tot franțuzu e apelpisitu. Nu si mai potu nigoțu cum bune alesverisu… Am multu marfusoru la hanu din Tatarasu. Dacă vrei, psihu mu, arhon boier si li vedu…

Pipăind un șal persan, hatmanul Costache Ghica povesti că un prieten, neguțător bogat din Fanar, sosește mâine, cel mult poimâine, dinspre Galați.

— Aduce niște șaluri și niște cașmiruri cum nu s-au mai văzut, lăudă el, în grecește. Acum trei zile era în Bârlad. Azi cred că a ajuns la Vaslui. Are un chervan de șapte căruțe.

— Ma fațe concurențu! râse neguțătorul de șaluri, netezindu-și fașa neagră de la ochi. Și urmă grecește: Marfă ca a mea nu mai are nimeni. Și sultanul dorește s-o cumpere. Dar eu n-o vând la păgâni…

Serdăreasa Ilinca ceru cel mai frumos și cel mai scump șal. Neguțătorul făcu repede câteva temenele și, ajutat de un slujitor, cu mare iscusință și

repeziciune îi așeză pe umeri, pe rând, trei șaluri roșii cu flori aurii, rotindu-le larg să le vădească frumusețea și scumpetea.

Unul cu flori roșii i se potrivi în adevăr minunat la rochia albă. Se îndesă și Zoe Ghiculeasca să cumpere unul la fel, cu toate că bărbat-su era lefter și gândea să înceapă a-și juca moșiile la cărți. Neguțătorul tot netezea șalurile, le tot îndrepta cutele, și franjurile, pe rând, cu mare îndemânare, și nu mai contenea cu laudele:

— Nemaipomenitu! Psihu mu, stăpânu, grozăvia frumosu… Bazileia, nu boiereasa…

Serdăreasa îl pofti și pe aga Iordache să-i vadă șalul.

— Știu că te pricepi: e frumos, nu?

— Da' mie-mi stă bine, arhon aga? îl consultă repede și Zoe Ghiculeasca.

— Bine, foarte bine… încuviință serios aga Balș, în ambele părți.

— Vrem vindem și dumneavoastră, arhon aga, ceste Carasubasar… Ce n-am vazutu mai frumozu…

După ce se mai rotiră în jurul boierilor, după ce netezirä samurul de la mânecile anteriului agăi Iordache, după ce-și luară banii pe marfa vândută, neguțătorii se plecară în trei ceremonioase temenele și ieșiră.

Purtându-și privirea de la neguțători la faldurile înfoiatei rochii purtată de serdăreasă, Constantin Canta râse:

— Mă mir, mamă, cum nu vezi c-ai vărsat grăsime pe rochie. Uite cum umbli!… Și-i întoarse în față faldurile largi ale rochiei, de care, în timpul mesei, Bibica se ștersese la gură și pe degete.

Câțiva din jur chihotiră de râs. Serdăreasa se cercetă în oglindă:

— Bibica, ticălosule, ai făcut din rochia mea șervețel de masă! Te-ai ramolirisit de tot…

Dar deodată îngălbeni: colierul cel cu diamantul cât oul de hulub nu mai era la gât. Ridică mâinile în sus, își umflă gâtul, căscă gura și scoase un răget înspăimântător:

— Vaaai! Cine mi-a furat colierul?! Cine?… Vaaai!

Taraful amuți într-o clipă; zumzetul salonului îngheță.

— Și mie mi-a furat… mi-a furat salba!… gemu Zoe Ghiculeasca și căzu pe-un jilț.

După o nouă încremenire porniră întrebări grăbite:

— Ce? Cum? Cine? Să fie zăvorâte ușile! Neguțătorul a…

— Vai! Și mie mi-a furat inelul cu diamant! suspină și cucoana Tincuța. Inelul cel mai scump… Constantine, inelul! Unde mi-i inelul?

Și mai nedumerită, lumea amuți a treia oară.

Elencuța Ghica, crezând că se cutremură iar pământul, leșină și ea pe sofaua unde jinduise la zbânțuiala boierilor tineri. Fiecare începu să-și pipăie giuvaericalele de pe degete, de pe brațe, de la gât. Marghiolița Balș nu-și găsea urechea cu cerceii mari de aur și rubine în lucrătură bizantină, așa de tare tremura și-și încăleca degetele în buclele bălăi ca aurul.

În această stupoare obștească, tânărul Canta zări pe covor o bucată de hârtie; fără gând se aplecă, o ridică și citi cu glas sugrumat de spaimă și de bucurie în același timp:

„Nu sunt negutător, ci haiducul Bujor. Boierii Costache și Grigore Ghica să pună până la miezul nopții de mâne câte șapte pungi de galbeni în firida din stânga a clopotniței de la Cetățuia. Cine nu împlinește dorința asta, în două zile popa îi cântă prohodul și norodul îi mănâncă din colivă”…

— Ce… Ce? Cu-cum? se bâlbâi Costache Ghica hatmanul.

— Bujor a fost aici! răcni Canta fericit, înfricoșându-i și mai mult pe toți. Inimile înghețară acum de-a binelea. Pe chipul lui Costache Ghica spaima zugrăvi o strâmbătură așa de grozavă, că ea însăși zămisli și mai mari spaime în inimile celor ce-l priveau. Scuturând zmuncit din mâini, din picioare și din cap, parc-ar fi înghițit ace, Zoe Ghiculeasca leșină. Elencuța țipă scurt, deznădăjduit, ca o vulpe căzută cu coada-n capcană. Apoi se făcu o liniște ciudată.

Acum, Iordache Balș socoti c-a sosit clipa să-și dreagă deplin faima în fața protipendadei. Stăpânindu-și spaima, păși trufaș spre Canta, îi smulse din mână răvășelul haiducilor, îl flutură în văzduh și, scoțând hangerul de la brâu, strigă:

— Pe-acest Bujor trebuie să-l răpun! Ori eu, ori el în Moldova. Uite-așa am să-l junghii!…

Dar repezind brațul voinicește înainte spre dușmanul închipuit prin peticul de hârtie și străpungându-l cu vârful hangerului, din mâneca îmblănită a velitului agă țâșni un inel și căzu cu sunet ascuțit într-o farfurioară de felegean, iar de-aici jos, pe covor.

— Vai, inelul meu!… oftă nedumerită Tincuța Canta, repezindu-se și ridicându-l. Îl arătă copilărește celor din jur; toți priviră înghițind nodâlci de aspră uimire.

Iordache Balș nu înțelegea ce s-a întâmplat; vedea doar că lumea îl privea, bănuitoare, gata parcă să-l ia-n unghii, să-l sfâșie. Constantin Canta hohoti tare:

— Ho-ho-ho! Vezi că ești haiduc? Ești tâlhar, de bună samă în legătură cu Bujor! Doar domnia ta ai scris lui vodă Moruzi: *„Avthenta, klefta, kleftis, klefti”…*[55]

Boierii își amintiră de gluma pusă pe sama lui Iordache Balș și-și schimbară uimirea în zâmbet.

— Să nu-mi ajute Dumnezeu să ies de aici dacă… dacă știu ceva… Mi l-a vârât în blana mânecii acel ticălos, când mi-o netezea. Se țin tâlharii de mine! Vor să mă ponegrească… Acum plec să-l… Ah, doamne, cum îi mai rabzi?…

— Arhon aga, scoate și salba, și colierul! strigă Constantin Canta. Acum, dacă te-am dovedit părtaș cu haiducii, fii batâr cinstit cu gazda care te-a ospătat!

Velitul aga Iordache Balș vru să răspundă, dar se poticni prostit, clipind din ochi și zgârcind a durere mustața tușinată și barba abia urzită. Nu i se zămislea niciun răspuns sub gugiumanul de samur. Numai plecând se putea mântui de ridicol. De aceea ieși din salon, frânt, fără a se mai uita în jur.

Așa se sparse sindrofia de la serdăreasa Ilinca. O sindrofie care avea să rămână de pomină la Iași.

Ca să-și ostoiască mânia și slăbăciunea ce i se zămislea tot mai mult în inimă, aga Iordache s-abătu prin Târgul Cucului, să vadă măcar prostimea cum i se pleacă la picioare.

Când ajunse în târg, soarele apunea roșu spre spinarea Ceahlăului. Lumea forfotea după cumpărături mărunte. Tot mânios, aga Balș coborî din trăsură, apucă un hadarag din ușa unei prăvălii, brânci niște nepricopsiți care nu i se trăgeau prea repede din cale, se năpusti și sparse toate oalele celor șapte olari din târg. Niciodată de când își împlinește damblaua asta, aga Iordache n-a făcut un otrocol mai mare; lovea cu măciuca așa de furios, cu atâta sete și ură, că săreau cioburile la o sută de pași, împroșcând iarmarocul. Lumea s-ascundea, speriată.

— Aga Iordache are-o supărare mare, dacă dă, așa de abraș, iama-n cioburi… șopteau oamenii, privind de după colțuri.

— Nu i-o fi primit dragostea vreo boieroaică tânără…

— O jumătate de an de-acu-nainte, săracii n-or să mai aibă-n ce-și fierbe borșul cu urzici…

Ba, în năvala furiei, aga făcu zob și oalele cu lapte și gavanoasele cu smântână de pe taraba țărăncilor, lăsând sa curgă laptele gârlă. Nu plăti

nimic; s-azvârli în trăsură, tot cu mânia neistovită în el. Alergă la agie să facă sfat cu kir Chiriță, căpitanul de arnăuți.

Înștiințat din vreme că vine aga Iordache fierbând de mânie, căpitanul Chiriță îl primi în ogradă, cu iataganul scos, răcnind:

— Cine te-a supărat, stăpâne? Să-l spintec pe dată…

— Îl spinteci pe dracu! Grec lăudăros, și… și idiot.

Căpitanul Chiriță era un om voinic, mare, gros și gras, cu o putere uriașă, cunoscută în toată Moldova. Se lăuda că a fost marinar pe o corabie turcească și că s-a luptat de multe ori cu pirații englezi și olandezi. Aga Iordache îl primise căpitan la agie și pentru voinicia, dar mai ales pentru cruzimea lui. Numai cât apărea Chiriță în capătul ulițelor, cu vestitul lui gârbaci cu șapte varvarichiuri de plumb, și tot norodul s-ascundea, înfiorat de spaimă, rămânând ulițele pustii ca după potop.

Acum, în fața stăpânului mânios, barba căpitanului Chiriță începu să tremure; ochii-i, de obicei îngropați în grăsime, se holbară ciudat de tare. Se gudură, totuși, surâzând jalnic:

— Evghenia ta, sărut picioarele, umilit… arhon aga, vreau să… și-și plecă fruntea până la pământ, ghemuindu-și grăsimea pântecului până-i astupă răsuflarea și-l învineți întocmai ca porumbica.

Lui aga Iordache i se făcu greață de atare slujbaș, îl izbi cu vârful imineului în spinare. Chiriță se clătină, căzu într-un cot, apoi se ridică abia trăgându-și răsuflarea și-și urmă stăpânul, cu pas mărunt, trepădat, până intră în agie. Aici se ghemui într-un ungher, ca o muiere fricoasă și nu ca un uriaș cu putere de taur, și ascultă smerit poruncile agăi Iordache. Slugărnicia căpitanului întări totuși inima agăi; se mai aflau pe lume oameni care-i știau de frică. Se răsti:

— Ticăloase!

— Poruncă, stăpâne!

— De azi înainte nu-ți mai slobozi neferii după jafuri, că te jupoi…

— Stăpâne, dar…

— Zât! Te-ai îmbogățit destul, tâlhar al tâlharilor! Pute săul în tine de-atâta zăcare în agia Iașului. Te ciondănești doar pentru găini cu tâlharii hatmanului Ghica. Pentru asta dumici lefurile stoarse din sudoarea tării? Mâne te-nfățișezi cu cei mai vrednici arnăuți, gata de plecare în țară, să prinzi pe Bujor!

Kir Chiriță îngălbeni. Osânza de sub fălci începu să-i tremure ca gușa pelicanului când bate vântul toamnei.

— Stă-stăpâne, eu…

— Netrebnicule! Erai foarte viteaz când necinsteai femeia lui Bujor, iar când ți-a sărit în spate, te-ai lăsat prins ca un șalău în vârșă. Ș-acuma, uite, mori de frică! urlă aga, răzbunându-se pentru toate umilințele îndurate la acea afurisită sindrofie.

— Frică? Eu?… Nuuu!… Arnăuții, știi…

— Am poruncit! Mâne pleci!

Căpitanul Chiriță înțelese că nu-i chip altfel. St răsuci, înălță capul, duse mâna spre mânerul iataganului, se pieptoși, împrumutând o mutră marțială, fălindu-se:

— Am înțeles, arhon aga! Într-o lună… haiducii… toți haiducii… în cap cu Bujor! Da, cu Bujor, vor fi în ștreang!

În fața unei atari făgăduieli răstite și solemne, chipul agăi Iordache se îmblânzi. Se așeză în jilț și-l dăscăli pe căpitanul Chiriță mai bine de un ceas, silindu-l să-și șteargă c-o basma cât toate zilele șiroaie de nădușeală de pe frunte și de pe obrajii bugeți. La urmă, când stăpânul se îmblânzi, căpitanul își răsuci mustața stufoasă ca un leu, rânji cu gura-i mare, cu dinți lați și încălecați, galbeni și ponciși ca la hiene, își așeză iataganul și se plecă adânc, făcându-i loc să treacă. Apoi își smulse gârbaciul de la brâu, stupi în palmă, își potrivi codirișca în pumn și ieși amenințând, gata să croiască pe-ntâiul ieșit în cale:

— Bujor! Eu am să te duc la ștreang, tâlharule!…

Aflând cele întâmplate la sindrofia serdăresei Ilinca, boierul Roset-Roznovanu grăbi spre agie să grăiască fostului socru, Iordache Balș. Îl nimeri în ogradă, tocmai când urca în trăsură. Demult nu mai vorbeau între dânșii. Din 1798, adică de zece ani, de când a murit Ileana, soția lui Roset-Roznovanu și fata lui Iordache Balș, socrul și ginerele erau sfădiți din pricina zestrei: Balș făgăduise fiică-si 70.000 de lei, în bani, din care nu-i dăduse decât jumătate, și aceea cu țârâita. Iar ginerele, ca toți ginerii, îi tot ceruse.

— Iar vii după avere, nesătulule? mârâi aga Iordache.

— Nu, tată socrule, zâmbi Roznovanu. Vreau să te-ajut întru prinderea haiducilor.

— N-am nevoie de ajutorul tău!

Chipul lui Roset-Roznovanu se-ntunecă. Era un om de patruzeci și cinci de ani, numai cu doisprezece ani mai mic decât socru-su. Fecior al comisului Lascarache, Roznovanu fusese răpit de mic, împreună cu soră-sa

Zoe, de o șatră de țigani puși la cale de-un grof ungur, căruia Lascarache îi datora șase sute de lei. Auzind de asta, bunicul lor, bătrânul Manolache Dimache, a trecut munții călare, a răscumpărat nepoții și i-a adus în doi desagi atârnați de oblâncul șeii. Același bunic, măcar că avea nouăzeci de ani, l-a învățat pe Roznovanu să călărească aidoma unui spahiu și să tragă cu flinta ca un haiduc. Glonțul lui nu rătăcea niciodată ținta. Crescuse voinic ca un atlet și se lăuda că-i cel mai de samă vânător de mistreți din Moldova. Ca ispravnic de Neamț, acum patru ani, s-a luptat de trei ori din flintă și sabie cu Bujor și nu l-a prins decât pândindu-l când petrecea la ibovnica din Păstrăveni.

Iordache Balș nu-l ierta pe Roznovanu și pentru că pusese mâna pe toată averea lui Manolache Balș, când acesta s-a strămutat în Rusia. Râvnea mai ales moșiile de la Tupilați și Girov. Îl credea avar și rău la inimă.

— Nu faci tu asta din filotimie.

— Da, tată socrule, adevărat, nu din filotimie. Ci pentru că eu îl cunosc pe Bujor: e îndrăzneț și viclean. Și-a alcătuit o ceată din oameni tot unul și unul. Nu-l poate răpune decât cineva mai îndrăzneț și mai viclean ca dânsul. Fără vicleșug nu-l prindeam nici acum patru ani. M-a costat mulți bani crâșmărița ceea, dar mi l-a dat pe haiduc, ici în palmă, cum știi prea bine. Deci nu din filotimie, ci de teamă că haiducii or să facă multe năcazuri tuturor boierilor. De asta vreau să te-ajut.

— Chiriță-i și voinic, și viclean, și crud pe deasupra…

— Un caraghios! Acum Bujor are mai multă învățătură; a strâns în juru-i doisprezece cetași, toți haiduci vestiți; îl apără tot norodul Moldovei. Vin zile grele pentru boierii țării, vel aga…

— Umfli primejdia ca să te afli în treabă.

— Primejdia ai simțit-o pe propria-ți barbă, tată socrule, surâse Roset-Roznovanu.

— N-am nevoie de ajutorul tău, cum n-am nici de-al hatmanului Ghica! răcni aga Iordache scos din fire.

— Bine, arhon agă… Numai să n-ajungi la „mă rog”, clătină Roznovanu din cap și plecă surâzând. Aga Iordache pufni mânie pe nări și urcă în trăsură. Rău îi părea că nu mai erau oale în Târgul Cucului…

10. CARELE NEGUȚĂTORULUI GREC AU AJUNS GOALE LA IAȘI

— Ce făceau boierii la sindrofie? îi întrebă bădița Ciornei pe Bujor, pe Cobuz și pe Trăsnea, după ce-și lepădară straiele de neguțători greci.

— Benchetuiau cu lăutarii, trândăveau pe sofale moi, în miresme ademenitoare, jucau cărți pe vrafuri de galbeni și se hărățeau[56] din cuvinte.

— Mai înfoiet și mai simandicos decât toți era aga Iordache. Părea domnul Moldovei. Dar l-am mai potcovit cu o nouă festă. S-o țină minte.

Toți făcură haz aflând șotia lui Cobuz, cu inelul.

— Voi v-ați bătut joc, dar pe aga Balș eu am să-l jugănesc, măi broaștelor! Eu! crâșcă mânios Gavrilă Balaur. C-aista-i porc și nu simte bătaia de joc. Numai jugănirea…

— Deocamdată, Darie, Dobre și Dragomir să răzbată răpede la drumul Vasluiului, porunci căpitanul.

După aceea, Trăsnea povesti că la hanul din Tătărași a venit boierul Constantin Canta, cel care a stat de vorbă cu căpitanul la Răcăciuni, și a cerut să-i mijlocească o întâlnire cu Bujor. După sfat cu Pătru Ciornei și cu Spulber, căpitanul chibzui că poate fi vreo viclenie boierească și amână răspunsul cuveni boierului.

Peste trei zile, medelnicerul Tudorache Pogor scria în condica de taină a Divanului, să citească numai, veliții boieri: „…Cele șapte care cu marfă ale neguțătorului grec Panaiotis ajuns-au goale la Iași. Neguțătorul face plângere la senatorul prezident și la Înalta Poartă cerând despăgubire. Tâlharii n-au schingiuit nici n-au ucis pe nimeni. Au spus doar că fac parte din ceata lui Bujor și-au luat toată marfa.”

Cetașii lui Bujor împărțiră marfa și banii, apoi porniră să le adăpostească. De mărfuri scumpe, blănuri, mătăsuri, coliere aveau mare nevoie haiducii, ca să pătrundă în casele boierești. Ajunseră pe-nserate în sat la Strunga, în chip de răzăși călători după treburi de negoț. Trăsnea și Balaur lăsară mărfurile aici la niște cunoscuți, în lăzi brașovene, în podul caselor lor. Venea o furtună de noapte dinspre miazănoapte iar dinspre răsărit, din vale, s-auzeau tropote de cai.

— Poteră! șopti Darie, cel cu auzul de iepure. Cătând să încalece în grabă, Bănucu nimeri într-o groapă și-și frânse piciorul. Cu greu, Dobre și Balaur îl suiră pe cal. Se feriră pe-un drumeag lăturalnic și așteptară. La lumina fulgerelor se vedeau sclipind săbiile poterașilor. Nu erau mulți, dar aveau cai iuți și cineva îi îndemna drept spre haiduci.

Începu furtuna. Cotiră după un dâmb.

— Căpitane, sărim asupra lor! șopti apăsat Gavrilă Balaur, vădind aprinsă dorință de a se bate.

O clipă, căpitanul gândi să atace potera din spate. Dar îndată băgă samă că ploaia le-a udat pulberea. N-aveau ceva mai bun decât fuga. Gavrilă Balaur suduia cumplit:

— De ce-i cruțăm?… Te-ai dat cu vrăjmașul, căpitane?

Sub răpăiala ploii goniră până după miezul nopții. Când se potoli furtuna, se adăpostiră în lumea Siretului. Buciumară caii și-i îndemnară la păscut. Dar locul îi dădea de bănuială lui Trăsnea.

— E prea aproape de Bacău.

Mai merseră încă două ceasuri pe stânga Siretului, spre miazăzi. Ajunseră în codrul Nicoreștilor. Îl ascunseră pe Bănucu la o gazdă, până i s-o tămădui piciorul. Își uscară hainele la soare. Și iar răbdară de foame până spre seară, când Trăsnea și Dobre veniră cu un berbec și cu un sac cu pâine, cumpărat de la un podgorean bogat din Nicorești.

Într-un ceas și focul, și colibele erau gata. În dimineața următoare, Bujor și Trăsnea, prefăcuți în călugări rătăcitori, cutreierară satele din apropiere. Aflară că potera găsise mărfurile și scumpătățile ascunse la gazdele din Strunga. Pe gazde le-au bătut arnăuții fără milă și le-au pus la gros.

După ce-i miluiau cu ce-aveau din bucatele lor, oamenii își tânguiau năcazurile. Călugării cei săraci și cerșetori ascultau, ascultau și, deodată, scoteau pungi, le deznodau și împărțeau nevoiașilor bani de aur. Zgâind mai bine ochii, sătenii băgau sama acu că sub rantiile ponosite, călugării purtau chimire garnisite cu pistoale. Făceau cruce și suspinau:

— Să vă apere sfântul Mina de vrăjmașul cel bogat.

Asemenea fapte s-adăugau la cele vechi; și faima haiducilor creștea. Mai ales fetele îi gâceau repede. Și seara se strângeau în jurul lui Bujor cum se strâng fluturașii la trandafir. Când se încredința că nu-i nicio primejdie, el își lepăda rasa și comănacul, își smulgea barba cea lipită cu clei. Avea ascunzișurile și făgașurile lui: la fântâni, la răscruci, la rateșuri. Fetele îi cântau dulce, alinător, și-n dragoste se dădeau cu dânsul.

— Trecerea ta la femei, căpitane, mă cam sperie, îl vestea Trăsnea. Dar se vede că așa-i legea: frumosul la frumos trage! Și totuși ai uitat că de la o muiere ți s-a tras închisoarea?

— Nu. Dar ce să fac, Trăsnea, dacă-mi plac?

— Ei, căpitane, așa-i omul: cât trăiește, tot învață și greșește.

11. BOIERULE, IA AMINTE: TEME-TE DE MÂNIA NOASTRĂ!

De treizeci de ani se judecau răzăşii din Leorda cu boierii Ghiculeşti. În fruntea răzăşilor era starostele Serafim Mândru. De douăsprezece ori s-a înfăţişat cu jalbă la Divan şi la vodă. Divanul a rânduit şapte cercetări. Şi dreptatea a fost când a Ghiculeştilor, când a răzăşilor din Leorda.

Dar la înfăţişarea de acum trei zile, în faţa Divanului boieresc, răzăşii iar au pierdut procesul. Din porunca hatmanului Costache Ghica, bătrânul staroste Serafim Mândru a fost pedepsit, ca un rob, cu trei sute de nuiele peste spinarea goală, în zi de duminică, în poarta curţii domneşti, în faţa norodului din Iaşi.

— Pedeapsa asta o meriţi şi pentru că ai chemat haiducii şi i-ai aţâţat împotriva vistieriei, când strângeau birul! a răcnit şi aga Iordache.

— Dar n-a fost niciun haiduc. Dăbilarii şi-au făcut spaimă singuri, ca mânzul de nălucă. Eu însumi am întins ortul pentru bir şi…

— Taci, moşneag afurisit! Nu mai minţi…

— Un răzăş nu minte, boierule!

Drept răspuns, boierii au sporit numărul nuielelor la trei sute cincizeci.

A, dac-ar fi putut strânge zece mii de galbeni, ar fi plătit boierului datoria şi cheltuiala judecăţii, iar pământul ar fi rămas satului. Dar de unde atâţia bani?

După bătaie, vătăjeii agiei l-au adus pe moş Serafim în sat la Leorda, l-au întins pe podul de la răscruce, să-l vadă satul tot, să ia aminte şi să nu mai cuteze împotrivire. L-au ţinut acolo o zi întreagă. Moş Serafim Mândru striga şi gemea într-una:

— Căutaţi, măi răzăşi, căutaţi zece mii de galbeni!… Împrumutaţi de undeva… Rugaţi satele vecine să ne ajute. Zece mii de galbeni!…

Strigătul starostelui a ajuns repede în satele din jur. Tuturor li se rupea inima; dar atâţia bani nimeni n-avea.

În această pătimire îl găsi călugăraşul Lumânărică pe bătrânul staroste. Lăcrimă. Se frământă câtăva vreme. Şi cum în minte i se zămisli un gând mântuitor, se feri cu paşii lui moi, desculţi, şi se făcu nevăzut spre muntele Nemira.

Când au socotit că moş Serafim a strâns prisos de batjocură, vătăjeii l-au trimis acasă, întinzându-l pe prispă. Mătuşa Aniţa, cu nepoată-sa Zamfira, l-au dus în casă şi l-au întins pe laiţă. Cu trupul sângerat şi cu sufletul zdrobit, moş Serafim a zăcut acolo încă o zi. Se întreba mereu dacă a făcut tot ce

putea, tot ce trebuia să faci pentru a mântui satul și pământul răzășesc de împrejmuirea boierului Costache Ghica… „Am folosit până și sfada dintre jupân Iordache Balș și hatmanul Costache. Credeam că boierii se urăsc din inimă. Nu. Sunt uniți. Se sfădesc pentru averi, dar tot pentru averi se și împacă. Degeaba. Cei care m-au bătut la Iași au fost oamenii agiei. Cei care m-au pedepsit în Leorda, ai hătmăniei… Nu mai este nicio scăpare. Peste un ceas-două, cel târziu la noapte, slujitorii boierului vor da foc satului și ne-or sili să ne resfirăm în lume or să ne mutăm în cine știe ce loc ponorât și hleios, unde nici răchita nu poate prinde rădăcină… Răzmeriță n-am fost vrednic a zice… Ei, dacă alaltăieri aveam zece mii de galbeni!… Îi puneam pe masă și strigam: Iată, boierule, banii! Lasă-ne pământul.”

Baba Anița intră, îi așeză perna sub cap și-i spuse că a sosit la curte hatmanul Costache cu mulți arnăuți.

— De bună samă, ca să fie față la risipirea satului…

…„Poate și acum, dac-aș avea zece mii de galbeni… că doar hotărârea-i așa: ori banii, ori pământurile… Ori banii, ori pă… Mai bine să-mi dau duhul înainte de a gusta și mai amarele zile de mine. Zile de robi, pe care ni le pregătește boierul Costache Ghica… Și dacă nu m-ar durea ciolanele, dacă m-aș putea mișca, poate-aș strânge măcar jumătate din parale”…

Se stingea moș Serafim, fără nădejde, oftând amarnic. Și nici măcar fecioru-su, Alexa, nu era în sat; era cu oile pe muntele Nemira. Doar baba Anița robotea prin ogradă, ciondănindu-se cu cele câteva galițe.

— Acasă-i starostele Serafim? întrebă glas străin în poartă.

Moșneagul auzea ca prin vis și glasul străinului, și răspunsul bătrânei, mormăit, supărat:

— Acasă, dar nu mai stă mult…

— Da’ unde se duce?

— L-au bătut amarnic boierii la judecată și… și a hotărât să se mute pe cea lume. În sânul lui Abraham. Dacă n-or fi ș-acolo stăpâni tot boierii.

Doi oameni în bondițe scurte, cu cușme brumării, împodobite cu pene de păun la tâmpla stângă, împinseră poarta abia înțățânată într-un gânj de mesteacăn, pășiră apăsat sunând din pinteni pe troscotul ogrăzii și, plecând capetele, intrară în tinda unde zăcea moșneagul pe laiță. …„Să fie zapcii? Să fie arnăuți în straie răzășești? se întreba mătușa Anița. Port ca aista am mai văzut la cei din Ghindăoani, când am fost la sfânta mănăstire a Neamțului”…

— Noroc, moș Serafime!…

— Ați venit să… să mă luați?…
— Unde să te ducem?
— Păi… acolo unde-ți muta satul. Dar să știți: eu de aici nu plec decât pe năsălie!
— Câți bani datorați boierului, moșule? întrebă unul din străini, scoțându-și căciula și așezându-se pe marginea laiței.
— Da’ de ce-ntrebați?
— Ca să știm.
— Zece mii… șopti moșneagul, deschizând ochii mari. Da’ cine sunteți ’neavoastră?
— Oameni buni. Și cel mai înalt trase din chimir două pungi și le așeză pe marginea pernei soioase, unde bătrânul staroste de răzăși își hodinea capul dogit de bătăi. Plătește ce datorați și țineți-vă răzășia…
N-apucă bătrânul să se dezmeticească, să zică mulțumesc, că musafirii se făcură nevăzuți. Se ridică într-un cot și strigă la bătrână, plin de uimire:
— Aniță, hăi! Fost-au acum aici doi oameni, doi voinici?
— Fost, moșnege! Dar de ce-au plecat așa repede?
Moșneagul se ridică în capul oaselor; simțea că se izvodesc în el puteri nebănuite. Dezlegă pungile, le cercetă: lucea aurul, suna și era greu în palmă… „Vasăzică nu visez”…
— Aniță, hăi, băbătie! Strigă la vecini, la Pricop, la Albu să vină… Mergem la boier! Și ridicându-se de pe laiță se ivi în prag.
Serafim Mândru era un moșneag înalt, cu barbă albă, cu plete ca omătul, lăsate pe umeri; numai creștetul îi pleșuvise oleacă; ochii căprui, limpezi, i se roteau vioi, tinerești, în ciuda frunții încrețite și a obrajilor zbârciți. Avea încă glas puternic; la zi de sărbătoare mai cânta încă din cimpoi; când îl înconjurau nepoții și mai ales Vlăduț cel cârn, feciorul lui Alexa Mândru povestea în grai nemeșteșugit nesfârșite și de-a mirarea întâmplări despre Ștefan cel Mare, despre căpitanul Turculeț, despre Pintea cel viteaz, despre țarul Petru cel Mare al Moscului, despre robi viteji scăpați din robie, despre prunci furați de turci și făcuți ieniceri, care, pe urmă, aflând cine sunt, se-ntorc la vetre tocmai din țările arăpești, folosind înțelepciunea și îndrăzneala.
Baba Anița striga la nepoată-sa, la Zamfira, și la Vlăduț s-alerge unul în partea de sus și altul în partea de jos a satului și să-i cheme pe răzăși, cum poruncise bunicul.

După un ceas, în ceardacul curții, hatmanul Costache Ghica primea pe cei trei soli ai răzășilor din Leorda.

Venise hatmanul anume, cu arnăuți, să fie față la împrăștierea răzvrătiților. Se cruci când văzu că răzășii, în frunte cu însuși Serafim Mândru, se înfățoșară dârji și nu smeriți:

— Jupân hatmane, ți-am adus banii datorați.

Pe hatmanul Costache parcă l-ar fi plesnit cineva cu moaca în frunte. Se bâlbâi nedumerit:

— Ba-banii?

— Da. Zece mii. Toată datoria.

— Ei, da-dacă v-am strâns oleacă în chingi, a-ați scos banii, tâl-tâlharilor!… tot nu se dumerea hatmanul Ghica.

— Nu suntem tâlhari, vel hatmane! Suntem răzăși!

— Sunteți putrezi de bogați. Putrezi!… Dar nu vă las, scrâșni boierul. Nu vă las! Să mai aduceți încă o dobândă de două mii de galbeni. Ați înțeles?

— Boierule, dar judecata…

— Afară! zbieră hatmanul Ghica, gata să-i plesnească beregata gâtuită de mânie.

Șase arnăuți apărură și-i îmbrânciră peste prag pe cei trei răzăși. Arnăuții hatmanului erau grași, voinici ca niște tauri, rumeni, plesnind de prea mult sânge. Brâncit, moș Serafim căzu pe trepte, sângerându-se la obraz. Boierul mai răcni din ceardac:

— Dacă până la amiază nu aduceți galbenii, vă azvârl pe râpa Măgurii!

— Doamne, oare boierul e stăpân atotputernic din mila ta? murmură bătrânul staroste, ridicându-se și ștergându-și cu mâneca dâra de sânge.

Arnăuții ieșiseră în ogradă și se pregăteau să-i împingă pe răzăși până la poarta curții.

Dar în clipa aceea se petrecu ceva ciudat. Azvârlite de după ceardac, patru lațuri gâtuiră patru arnăuți. Al cincilea primi fulgerător o muche de secure în spate și se lăsă în jos, moale; al șaselea o luă la fugă, până se prăbuși cu capul într-o tufă de trandafiri, atât de tare-l zăpăcise spaima. Iar când hatmanul Costache Ghica întoarse capul să vadă ce-nsamnă mișcarea asta în ogradă, un bărbat în cămașă albă, cu bondiță scurtă, îi puse pistolul în piept, șoptindu-i apăsat:

— Cheamă-i pe răzăși înapoi!… Și jură că le dai pace câte zile-i mai avea!…

Hatmanul vru să strige după ajutor. Dar brațele îi înțepeniseră, iar cuvintele i se înnodaseră în gât.
— Ci-cine sun-sunteti? întrebă, chinuindu-se jalnic să vorbească.
— Suntem haiducii lui Bujor! Cheamă răzășii și primește-le datoria!
— Dacă nu ne împlinești porunca, – strigă haiducul cel strașnic la chip, – într-un ceas curtea ți-i scrum. Iar pe dumneata te legăm de stâlpul ceardacului să te faci friptură!…
— Stri-strig la arnăuți să… cercă boierul, atât de galben și de speriat, că părea bolnav de gălbinare.
— Nu te osteni, că-s legați cobză și s-or gâtui de mâhnire că nu-ți pot împlini porunca, râse Trăsnea.
— Boierule, ia aminte. Teme-te de mânia noastră! strigă Bujor.
Pe cât era hatmanul Ghica de câinos, de hain și de îndrăcit cu țăranii, pe atât se făcu de milog acum, în fața pistoalelor haiducești. Tremura ca răcitura și gâfâia ca bivolul în jug:
— Răzășilor, poftiți… poftiți să numărăm paralele… părăluțele…
Măcar că-l amețise rău pălitura de marginea treptelor, moș Serafim Mândru tot recunoscu printre haiduci pe cei doi oameni care i-au adus pungile cu galbeni.
Așa cum îi porunci Bujor, hatmanul Costache scrise cu mâna tremurândă, pierzând slovele și mâzgălind hârtia, zapis la mâna răzășilor că și-a primit toată datoria, că nu le va mai cășuna niciun rău cât va trăi și nu va mai cerca niciodată să ia pământul oamenilor din Leorda, „sat răzășesc vechi, de la Ștefan cel Mare, cum arată hrisoavele cu pecete și iscălitură întărită”. Trăsnea adăugă:
— Scrie acolo, jupâne hatmane, că ai dat acest zapis nesilit de nimeni. Și iscălește… Așa! Poftim, moș Serafime!
— Acu, dac-a terminat căpitanul cu parascovenia lui, – râse strălucindu-și dintele cel ponciș și obraznic sub buzele-i groase, proptind pistolul în pieptul hatmanului Ghica, – îți amintesc, boierule, că eu îs Balaur. Gavrilă Balaur. Și am o răfuială veche cu tine. De trei ori m-ai vârât, dumnezeii tăi de broască, în grosul agiei.
— Ni-nici nu te cu-cunosc… îngălbeni de istov hatmanul Costache.
— Ai să-ți amintești acu, când am să te jugănesc!
— Vai de mi…
— Dă banii răzășilor înapoi, tâlhar, broscoi bătrân!
— Eu…

— Te-mpotrivești? Mie? Mie? Care-ți știu toate matrapazlâcurile și cotloanele? De ce n-ai așezat banii în firidă, la Cetățuie, broască boierească?… Mai pune încă șase pungi, dobândă, c-ai împresurat mănăstirea cu arnăuți. Ce, crezi că dacă ești hatman, n-o poți păți, cum a pățit-o aga? Păzește-ți cu aur barba, c-apoi ți-o frecăm cu rășină și ți-o facem badana.

Văzând pe boier cum scotea banii și-i punea în palma lui Balaur, haiducii hohotiră de râs:

— Bravo, Gavrilă! Ești mai îndrăcit decât dracul! se bucură Darie. În ceată la Voichița n-am avut un hoț ca tine.

Din conac, haiducii ieșiră în goană. Îi întâlniră pe răzăși în mijlocul satului. Starostele Serafim își scoase cușma și mulțumi celor treisprezece voinici, care, fără să tragă niciun foc de pistol, prădaseră pe însuși hatmanul Ghica și-l siliseră să facă dreptate răzășilor. Bujor grăi oamenilor, îmbărbătându-i:

— Vedeți, măi fârtaților, că boierul e stăpân atotputernic nu din mila lui Dumnezeu, ci din prostia și ticăloșia noastră? Puneți mâna pe topoare și stați așa, înarmați! Dacă îndrăznește să folosească arnăuții, noi suntem pe-aproape. Dacă vine boierul cu urgia, o să afle că și noi avem o urgie.

— Dar și-nevoastră să luptați! le strigă Darie.

Luându-și rămas bun, haiducii se îndreptară spre muntele Nemira. Mergeau acum anume în pasul cailor, cântând. Simțeau că satul e gata să sară la luptă.

— Cuculeț cu pană sură, mâncați-aș limba din gură; vara vii, vara te duci, când în inimi de haiduci dragostele sunt mai dulci. Vara vii, tot vara pleci, sufletul de dor mi-l. Seci, în jale inima mi-o-neci…

Cântecul umplea văile și răscolea inimile.

Hatmanul Costache Ghica nu cuteză să-și repeadă arnăuții după haiduci. Căpitanul Matache rămăsese la Adjud. Poate el… Mormăi, neînțeles:

— Cine sapă groapa altuia singur cade în ea…

Apoi se gândi să întărească acest conac cu ziduri groase, ca de cetate. Altminteri nu se va mai putea război cu răzășii.

Ajutorarea răzășilor din Leorda, rânduită după planul lui Trăsnea, reușise deplin. Bujor îl lăudă și pe el, și pe Balaur, în fața cetei. Din acest ceas, Dobre cel scump la vorbă căpătă o mare admirație pentru șolticul cetei; parcă și lui i se deschidea capul lângă un om isteț ca acesta. Numai limba

greu i se mai dezlega. De asemeni, cei care se mai îndoiau de inima și cinstea lui Balaur, afară de Trăsnea, căpătară încredere în el.

De trei luni de când intraseră în codru, haiducii lui Bujor se schimbaseră mult. Îmbrăcaseră straie bune, botfori roșii, ițari de țigaie, contășe din pielcele de miel, căciuli brumării, sumane sărăduite, chimire late, pistoale bune și hangere încrustate cu sidef. Învățaseră toți lupta cu sabia, cu pistolul, cu flinta. Numai Dobre rămăsese la securea lui. Toți își deprinseseră caii să asculte și să împlinească poruncile. Mai ales Năluca lui Ciornei și Zmeul lui Balaur deveniseră adevărați cai dresați, gata să se ia la întrecere cu murgul căpitanului. Înțelegeau și îndeplineau poruncile stăpânilor, parc-ar fi fost făpturi cuvântătoare.

— Cu astfel de cai nu suntem treisprezece haiduci, ci treizeci și nouă, socoti Trăsnea, privind cum îngenunchea Năluca și Vifor ca să-i încalece stăpânii, cum se piteau la un semn și cum săltau când auzeau foc de flintă. Și oamenii prin sate ori călătorii prin hanuri se minunau de asemenea cai. Cea dintâi, Ancuța, hangița de la rateșul de dincolo de Roman, văzu într-o sară că în ograda hanului intră trei cai, slobozi, cu șaua pe ei și parcă și cu ceva tarhat. Și pe când, suflecându-și mâneca, se întreba ai cui or fi acești cai așa de mândri, auzi trei glasuri ciudate:

— Să trăiești, Ancuțo, hangițo!…

Era în amurg, când se bat umbrele cu luminile și pe hangiță o cuprinsese și mirarea, și spaima: Armăsarii-s năzdrăvani?… Ori am năluciri?… Făcu un pas înapoi. În acea clipă, trei voinici răsăriră în șa. Surprinsă, Ancuța zâmbi frumos, cum numai ea știa sa zâmbească. Dar, cât ai clipi, voinicii iar dispărură.

— Ne găzduiești, Ancuțo, hangițo? întrebară glasurile. De spaimă, hangița își pierdu zâmbetul și mai făcu un pas înapoi; brațul plin, alb ca laptele, începu să-i tremure, iar mâneca suflecată îi căzu la loc. „Am vedenii… aud caii vorbind”.

Cei trei călăreți n-o cruțară și săltară iar de sub pântecele cailor, în șei, hohotind de râs. Atunci intrară și ceilalți haiduci pe poarta hanului și Ancuța se dumeri.

Din seara aceea, vrăjită de meșteșugul haiducilor și de frumusețea lui Bujor și mai cu samă de chipul cel strașnic al lui Spulber, Ancuța a prins să-i laude, fără sfială, și să-i adăpostească în rateșul ei, ca-ntr-o casă prietenă.

Dar cu cât creștea faima haiducilor, cu atât scădea îndrăzneala poterilor. După întâmplarea de la Strunga, căpitanul Chiriță nu izbutea să-i mai

întâlnească; sosea totdeauna la câteva ceasuri după ce haiducii săvârșiseră isprava. Cercă să-l înduplece pe căpitanul Matache de la hătmănie să-l ajute, fără știrea hatmanului, să prindă haiducii.

— Asta-i treaba hătmăniei, și nu a agiei, sări Matache, cu prefăcută mânie. Te poftesc să nu te-amesteci!

— Lasă c-a pățit-o și stăpânu-tu…

— Oricum, nu i-a uns nimeni barba cu rășină, cum i-au uns lui stăpân-tu! Și să știi că dacă-ți prind arnăuții în afară de cuprinsul Iașului, ți-i cotonogesc, tâlharule!

12. S-A ISCAT MARE SPAIMĂ ÎNTRE CEI AVUȚI

Cu toată strădania boierilor de a păstra taină, de fapt nu era om în Moldova care să nu fi auzit de pățania lui Iordache Balș, de intrarea lui Bujor, Cobuz și Trăsnea la sindrofia serdăresei Ilinca, ori de faptul cum a fost silit hatmanul Costache Ghica să dea înapoi pământurile răzășilor din Leorda. Oamenii nevoiași vedeau că, de teama haiducilor, boierii prindeau a se ridica de la țară. Și, lăsându-și moșiile pe sama vătafilor, se adăposteau în orașe. Ispravnicii județelor trimiteau tot mai dese și mai speriate știri despre isprăvile „făcătorilor de rele”. Ispravnicul de Suceava scria: „Înștiințez cinstita stăpânire că în cuprinsul județului este bine și pace. Locuitorii se află sănătoși. Despre partea făcătorilor de rele nu s-a auzit încă nimic în cuprinsul acestui ținut. Orânduitul nizam[57] se păzește întocmai după poruncă, de care nu lipsesc a înștiința”. Dar la două zile după asemenea răvaș liniștitor, slujitori ai acelorași isprăvnicii se năpusteau cu sufletul la gură în Divan, vestind că haiducii lui Bujor au prădat curtea boierului Paladi ori a boierului Ursache, că l-au căznit pe arendaș, frigându-l la tălpi deasupra unui lighean cu jar, față fiind și soția lui care a leșinat.

— Gonitu-i-am pe acei făcători de rele ai lui Bujor. Ci le-am pierdut urma, în codrul Dărmăneștilor. Țăranii îi ascund. Le zic mântuitori și le pare bine că l-au ars la tălpi pe arendaș…

Aflând asemenea vești proaste. Divanul boieresc poruncea mânios:… „toți locuitorii să sară și să-i prindă pe tâlhari cu orice mijloace, vii ori morți. Să nu scape!”

Dar Divanul nu putea împăca pe aga Iordache cu hatmanul Costache; de aceea căpitanii de arnăuți nu se înțelegeau întru urmărirea haiducilor. Și nu era fără noimă această sfadă: în vremea aceea, țara era ocârmuită de Divan

și în Divan era puternic acela care avea arnăuții și ispravnicii în mână. Ori hăituirea și prinderea haiducilor era cel mai bun prilej de a avea în mână arnăuții și deci puterea. Iar hatmanul și aga erau, în Moldova, ca două săbii într-o teacă.

Deocamdată, asemenea sfadă era prielnică luptei dusă de haiduci.

„La hanul Ancuței de lângă Roman – scria ispravnicul acestui județ – vin de obicei câte patru, cinci haiduci. Zic că-s din ceata lui Bujor. Nimeni nu-i supără cu nimic. Hangița le dă fripturi și udătură. Din cea mai bună le dă, tâlhărița. Și-i ascunde de poterași. Cred că-i chiar în dragoste cu haiducii, pentru că un om al nostru a auzit-o cântând: „Frunză verde ca iarba, ușurică-i dragostea la cine-o știe purta”. Și asemenea cântec cică-i născocit în cinstea lui Bujor. Fac știre cinstitului Divan despre asta și cer ajutor de poterași, că s-au înmulțit tare făcătorii de rele, supărând tihna locuitorilor boieri și a drumașilor neguțători. Cred că mulți tâlhari nu l-au văzut niciodată pe Bujor. Dar zic că-s de-ai lui Bujor, ca să le ieie poterașii și boierii frica”…

După ce citeau asemenea răvașe, copiate în condica de taină a Divanului, boierii se zăvorau în case cu strășnicie, plăteau paznici într-adaos, probau mereu armele. Prin sale, spre moșii, nu se duceau decât păziți de arnăuți. Și-i cuprindea spaima mai ales când auzeau cântând: „Frunză verde de negară, a ieșit Bujor în țară. Bate, pradă, nu omoară, pe boieri îi bagă-n boală”…

Oamenii căpătaseră o îndrăzneală puțin obișnuită; boierii se mirau și se mâniau. Când hatmanul Costache Ghica poposi la un vad al Moldovei, spre Timișești, un flăcău și-o fată, în loc să se plece cu fruntea în pulbere, își văzură de drum cântând: „Du-mă, roibule-n colnic, să port arme de voinic. Haide, roibule, mai tare, du-mă colo-n codru mare, să mănânc frunză de fag, să iubesc tot ce mi-i drag, la boieri să dau în cap și de biruri să mă scap”…

Ispravnicul de Putna, auzind că haiducii trag la hanul lui Baboiu Chioru și benchetuiesc cu drumașii, l-a întrebat pe hangiu:

— Cum cutezi a găzdui haiduci, Chiorule?

— Cinstite ispravnic, jur, nu știu nimic. Că, vezi, neiculiță, la mine călătorii poposesc, mănâncă, beau, cântă și povestesc sara la foc isprăvi nemaiauzite. Dar dacă domnia ta vrei să-i prinzi, pune pândă. Eu…

Folosind potecile codrilor și bunăvoința oamenilor, haiducii lui Bujor străbăteau țara-n lung și-n lat, adesea nedormind câte trei-patru nopți, mâncând pe fugă, din picioare, câte o zară[58] cu lobodă pe pragul vreunei

vădane sărace, ori se hodineau în șa sau pe iarbă, înfășurați în sumane, cu frâiele petrecute după braț, gata la orice semn să încalece și să gonească spre locul hotărât de căpitan pentru călcarea bogatului. Când, răpuși de osteneală, dădeau peste vreo crâșmă, Balaur se îmbăta și stârnea harțag. Dar fârtații îl muiau repede cu capul în izvor ori în pârâu și-l lăsau în sama vreuneia din cele „șapte slute”, să-l grijească până se trezea. Treaz, venea la ceată, cumințit ca mielușeaua.

În hanul unde cisluiau[59] drumeții, la șezători unde sporovăiau femeile ori la horă unde bonzăia cimpoiul singur îngânându-se, se iveau adesea, pe neașteptate, doi-trei bărbați în straie curate, pe cai bine țesălați, cu chimire încărcate de arme. Lumea îi privea cu drag, le asculta glumele, îi cinstea cu băutură ori cu bucate, îi primea în horă. Apoi, în șoaptă, le dezvăluia nelegiuirile zapciilor și a celorlalți oameni ai stăpânirii. Dacă erau poterași pe aproape, le făceau semn:

— Capăii[60] stăpânirii… feriți-vă!

De multe ori acei oameni nici nu erau haiduci. Dar norodului îi plăcea să știe că s-au ridicat niște oameni îndrăzneți, s-au năpustit în codri, și, în numele tuturor, sugrumă nedreptatea și urgisirea.

Astfel văzând purtarea norodului și ascultând povața lui Ciornei și a lui Cobuz, în mintea lui Ștefan Bujor se întări gândul unui război obștesc al țăranilor împotriva boierilor. Toți să se ridice în aceeași zi, să pună mâna pe ocârmuirea țării, să-i închidă pe boieri și să schimbe orânduirea, din temelie.

— Și după aceea să pornim și noi lupta împotriva turcilor, ca sârbii! se încălzea Cobuz de gândul acesta măreț.

13. BOIEROAICA ȘI HAIDUCII

Soarele sta drept în cumpăna amiezii. În fânațele coapte, cosașii zornăiau pe-ntrecute. În lungul drumului spre Roman, câțiva cireși rotați clipeau ușurel din frunze, parcă s-ar fi jucat în adierea leneșă, caldă. Valuri de mireasmă de sânziană se rânduiau cu miros de cimbrișor și sulfină.

Tolănit sub un copac, Trăsnea adăsta. La câțiva pași mai încolo, Șaga păștea apărându-se de muscă. Dincolo de iapă, într-o văiugă, sub umbra unei răchiți uriașe, șopotea un izvor. Și mai încolo, la două sute de pași, într-un huceag, hodineau Balaur și Cobuz. Pe Trăsnea îl cam frământau gândurile. Și le tălmăcea în felul lui: Popa plânge când n-are morți de-

ngropat, iar noi, haiducii, când nu-ntâlnim boieri să-i scuturăm de parale. Dar trebuie să treacă dumneaei serdăreasa. Nu se poate să nu treacă… Oamenii zic că la acest izvor oprește dumneaei și ospătează totdeauna când trece spre Roman. Deci, s-aștept… Bujor știu c-o duce bine. Trag muierile spre el ca muștile la gavanosul cu miere. Aseară în Orbic s-auzea cântec duios de fluier; ne-am oprit la o fântână. Două fete spălau lână și cântau. Bujor s-a dat în vorbă cu ele. Iar Cobuz i-a și ticluit un cântec: „Ici în vale, colea-n vale, sună glas duios de jale, glas frumos de fată mare. Bujor prinde-o sărutare”… El e norocos în dragoste… ca Făt-Frumos. Când puse picioru-n scară, șapte fete leșinară. Câte fete-s în Moldova, toate-l iubesc, toate se-nvăpaie de dragoste pentru Bujor: pe când pe mine… un cela deșirat și slut. N-am nici măcar chipul meu; samănă cu cine vrau, afară de omul frumos, pe plac fetelor… Dar este Bujor ai nostru om tare schimbăcios în dragoste. Azi una, mâine alta, Cobuz i-a zis: „Frunzuliță fân cu rouă, dulce-i dragostea cea nouă”. Când i-aud numele, fetele se-ntreabă: „E frumos?” Întreabă, deși știu că Bujor nu poate fi decât frumos. Dar eu… cum cânta Cobuz: „Frunză verde foi de viță, cine n-are o drăguță să-i mai dea câte-o guriță, duce viața ca-n pustiu, nu-i nici mort, dar nu-i nici viu”…

Gândul îi umbla în dodii cu dojana, dar urechea prinse tropot de cal și zvon de scripcă. …Nuntă? Se ridică într-un cot și pândi: dinspre miazăzi venea un convoi. Numără șase arnăuți, două trăsuri. …Ea-i!

În adevăr, zvonul strunei răzbătea tot mai limpede, copleșind țârâitul cosașilor. Trăsnea se apropie de izvor, ca să pară drumeț în popas. Convoiul opri la șipot. În trăsură, o boieroaică incalată sta răstignită pe perne și trăgea din ciubuc. Arnăuții descălecară și îndemnară caii spre jgheabul izvorului.

— Hei, călătorule, nu vezi că aici s-a oprit o jupâneasă? întrebă răstit boieroaica, ridicându-se în picioare în trăsură, lepădându-și ciubucul și ferindu-și la o parte vălul de borangic, care-o ferea de arșița soarelui.

— Iertare! zâmbi haiducul, recunoscând-o; se ridică și feri pistoalele, să nu se vadă în chimir. Mă uitam la lăutari și nu mă dumeream.

— Eu sunt Ilinca serdăreasa! Și una-i ca mine în Moldova!…

— Fii sănătoasă. Și nu te supăra, sunt un biet țăran ostenit și nepricopsit.

— Nepricopsit? Cu chimir și botfori roșii?…

— Mă-nchin cu plecăciune.

— Așa, vezi?… Și-acum mai încolo, mai departe, c-aici e locul meu de hodină și de ospăț…

Apoi strigă tare spre trăsură; un rob sări și-i așternu un lăicer pe iarbă, îi dezlegă un paner, îi întinse bucatele și-i puse o ploscă de vin la răcoare în fundul izvorului. Privind-o pe serdăreasa cum se tolănește pe lăicer, Trăsnea vru să dea semn tovarășilor ascunși în huceag să sară la răfuială. Dar se răzgândi. O lăsă să-și înceapă masa.

— Ei, baragladinelor, ați amuțit? strigă serdăreasa.

— Să intrăm și noi o țârică la umbră, se milogi starostele lăutarilor.

— Obrazul îți lucește ca fundul tingirilor de la cuhnie, tuciuriule! N-are ce mai pârli soarele!… Iar arcușul abia o zice mai cu foc.

Serdăreasa Ilinca începu să dumice cu mare poftă friptură de clapon și plăcintă, iar țiganii să suspine din scripcă și din cobză.

— Cinstită jupâneasă, fii bună și ospătează din prisosul mesei domniei tale un drumeț flămând, se rugă Trăsnea.

Surprinsă de atâta îndrăzneală, serdăreasa Ilinca se opri o clipă din mestecat și-ntoarse spre Trăsnea o pereche de ochi dușmănoși.

— Pentru mine fac pomeni și se roagă oameni sfinți ca starețul Zaharia de la Bistrița, maica Melania de la Agapia, și pustnicul Neonil de la Sihăstrie. Ajung!

— Ei, jupâneasă, trebuie tămâie multă, că dracu-i hărțăgos…

— Sictir! Acuși te gonesc cu arnăuții!

— Iaca tac… Dar am auzit că s-au stârnit niște haiduci de-ai lui Bujor și…

— Eu nu mă tem de haiduci! Eu sunt serdăreasa Ilinca Romånca, nu aga Iordache Balș!

Trăsnea tăcu, râzând în el și privind mai cu băgare de samă în jur. Arnăuții, întinși pe iarbă, își dezmorțeau ciolanele, răpiți de aromeala caldă a zilei de vară. Când serdăreasa făcu semn țiganului să-i scoată plosca din izvor, Trăsnea se aplecă și-o scoase el.

— N-ai vrea să mă primești slujitor, cinstită jupâneasă? se lingușí Trăsnea.

— De la mine fug slujitorii, lunganule, ca dracu de tămâie.

— Îmi închipui!… Trăind c-o muiere cicălitoare, m-am încredințat că dacă limba femeii ar fi oleacă mai scurtă, zilele bărbatului ar fi ceva mai lungi. Dar măcar că nu-i bine să intri surugiu la cai albi și slujitor la femeie vădană, eu tot aș intra la domnia ta…

— Ești un flecar netrebnic!… și duse plosca la gură, sugând vinul spumos din gâtul îngust al ploștii și plescăind din limbă ca un protopop.

— Fiu-fiu-fiuuuu! fluieră haiducul a mirare. Și, dintr-odată, în fața călătorilor răsăriră trei oameni cu șase pistoale.
— Nu mișcă nimeni! răcni cumplit Trăsnea și s-azvârli pe Șaga, care, la fluier, sărise drept lângă dânsul, așteptând să-ncalece. Cobuz slobozi un foc speriind caii arnăuților. Calul lui și al lui Balaur apărură din huceag și, tropăind, așteptară lângă izvor. Armăsarii de la trăsuri săriră în două picioare și porniră în galop printr-un lan de grâu, rupând hamurile și răsturnând trăsura. Năuciți, arnăuții căzură în genunchi. Îngălbenind, serdăreasa Ilinca vru să strige la dânșii, dar constată că nu mai are glas.
— Vreți să mă jăfuiți? izbuti ea să întrebe, tremurând.
— Să te ușurăm de parale și să le dăm celor împovărați de sărăcie.
— Care-i maimarele vostru? întrebă ea blajin.
— Eu! sări Cobuz.
— Ia poftește tu încoace, la oleacă de sfat.
— Nu înainte de a fi legat acești neferi.
— Dați-vă legați, beşlegilor! Cepe degerate! Degeaba-mi păpați simbria, zgârciuri în ciubote roșii! Ptiu! scuipă serdăreasa asupra arnăuților, în timp ce Trăsnea și Nica Bucur îi legau în funii.
— Poftim punga asta, tâlharule! îi azvârli serdăreasa o pungă lui Cobuz.
— Nu tâlhar, ci haiduc! se-ncruntă Cobuz, ferind punga cu piciorul. Balaur se năpusti, o înșfăcă și, nespus de fericit, o amistui în sân.
— Bine, haiduc! Eu am nevoie de cutezători ca voi. Tu mi-ai furat colierul?
— Să zicem că eu…
— Atunci, dacă mi-l înapoiezi, între noi va fi bun prieteșugul.
— Ce-a intrat pe mâna haiducilor, colac și lumânare!
— Fie! Eu însă vrau cu tot dinadinsul să prind tovărășie cu voi! Să vă fiu de folos. Bineînțeles că și voi să-mi fiți mie.
— De ce minți, jupâneasă?
— Pe sfânta cruce că vrau. Și voi aveți nevoie de cineva care să vă vândă taina averilor boierești. De pildă, cine v-ar putea spune vouă că azi trece dinspre mănăstirea Neamțului starețul și cu bătrâna Profira Mavrocordat? Că au cu dânșii bani?
— Și ne-ndemni să furăm banii lui… lui Dumnezeu?
— Sunt ai episcopului: o parte îi dă zarafului, cu dobândă, iar o parte unei țiitoare din Târgul Romanului. Dacă voi, haiducii, împărțiți acești bani săracilor, împliniți răbușul lui Dumnezeu mai bine decât slujitorii altarului.

După ce Cobuz se sfătui cu Trăsnea și cu Balaur, dezlegă slujitorii, le porunci să prindă caii și să aducă trăsurile. Serdăreasa strigă la lăutari:

— Cântați, baragladine nemernice! Ce tremurați așa? Poate credeți c-aiștia-s haiduci? Uite, mișelul, și-a rupt arcușul tremurând. Am să te spânzur! Zi măcar tu din cobză și tu cu glasul. Dar să nu tremuri, că te-nec în budaca[61] izvorului de colo!

Și pe când arnăuții pregăteau trăsura și dregeau hamurile, cobza începu să zdrăngăne un cântec vesel:

— Troscoțel de lângă cale, voie bună dumitale. Păsăruica rugului pe coarnele plugului ciripește, vorovește, ție-ți mulțumește…

— Stai! râse Cobuz. Pe versul ista se cântă așa: Tune dracu-n ei boieri cu multele lor averi, că-s luate de la noi, și ne-au lăsat în nevoi. Dar minte i-om învăța și de fel nu i-om cruța. I-om păzi pe cei săraci, pe boieri i-om vârî-n draci!

Amuțiți, țiganii priveau cu deznădejde când la serdăreasă, când la pistoalele haiducului.

— Cântați, cioroilor! Ce, nu vă pare bine că vă-nvață viers nou?… „Pe boieri i-o vârî-n draci”… V-aștept la conacul meu din Români, voinicilor.

Până la miezul nopții, ceata lui Bujor ușurase de parale pe starețul Neonil și pe Profira Mavrocordat.

După asta, Balaur, îmbrăcat călugăr, a dispărut din ceată cinci zile.

— Am mai petrecut și eu, broaștelor, cu cele slute, lămuri el, la întoarcere.

Așa cum porunci Bujor, toată ceata se îndreptă spre miazăzi, ținând tot lunca Siretului.

14. PRIETENI, ÎMPOTRIVA TURCILOR

Noapte neagră, săgetată de fulgere și zdrobită de tunete. Turcii năvăliră în satul Braniște. Se năpustiră, după obiceiul lor, câte cinci-șase la fiecare casă, scoaseră oamenii afară și se găzduiră ei.

Femeile și copiii plângeau pe prispe, în ploaie. Bărbații se strângeau, pe furiș, în fundul livezilor și se sfătuiau.

— Vor să ne ducă la Brăila, să-i întărim zidurile în războiul cu rusul, vesti unul care înțelegea turcește. În zori ne leagă și ne duc.

— Nu-i scăpare decât la ruși, povățui vornicul, în șoaptă.

— Ieri spunea un drumeț c-a-ntâlnit un polc de cazaci pe la Slobozia.

Chibzuiră oamenii, cu frica-n sân, ghemuiți în dosul tulpinelor bătrâne din livadă.

— Să-l trimitem pe Crivăț. El fuge tare ca un cal. Și chiar de-ar fi rușii la Tecuci, tot îi aduce până mâne dimineață.

Crivăț s-a tupilat prin holde, a ieșit la drum și-a întins-o, la galop, spre Slobozia. A fugit aproape un ceas, prin furtună și ploaie. Dar în Slobozia nu întâlni niciun polc de ruși.

— S-au tras spre Galați, îl înștiință un gospodar din capul satului.

— Dă-mi un cal, om bun, că nu mai pot fugi! Trebuie să mântui un sat de robie turcească.

— Dar n-am cal, vai de păcatele mele…

— Aud colo-n colniță ronțăind.

— Nu-i al meu.

— Ori a cui o fi. Îți dă satul trei în loc.

Un bărbat voinic ieși din claia de fân proaspăt sub care odihnea și grăi scuturându-și pletele:

— Calul e-al meu, omule.

— Fă-mi un bine. Sunt din Braniște. M-au trimis oamenii să-i caut pe ruși și să-i rog să ne mântuie, că ne robesc turcii.

— Câți turci sunt?

— Vreo sută.

— Mă duc eu să-i vestesc pe ruși, zise omul cu calul. Tu coboară colo-n luncă, bate de trei ori într-un copac și strigă; Spulber, m-a trimis Bujor cu porunca să te-ații la marginea luncii. Pe urmă, când vor ieși haiducii din adăpost, spui mai pe larg povestea satului tău și-i călăuzești spre Braniște.

Bujor, căci el era, s-azvârli pe Vifor, și, în mai puțin de jumătate de ceas, ajunse la polcovnicul rus, oprit pe malul Siretului spre Nămoloasa. Acesta, cu polcul lui de cazaci, porni vârtej către Braniște. Haiducii i se alăturară și galopară împreună prin furtună.

Înainte de revărsatul zorilor, când ploaia încetă, satul Braniște era înconjurat de cazaci și de haiduci. Caii nădușiți și oamenii uzi abureau în zorii albi. La sunetul de corn al lui Darie se năpustiră răcnind din toate puterile, ca să pară cât mai mulți. Suna haiducul așa de cumplit din corn, că părea un regiment. Simțind primejdia, străjile turcești strigau cu deznădejde:

— Ghiauri! Muscali!… Ghiauri!… Aman! Aman! și începură să bată tobele, năucitor de tare.

Deși turcii adormiseră să tai butuci pe ei, spaima morții îi sili să sară pe cai, să împuște în vânt și să iasă spre lunca Siretului. Brăniștenii se ascundeau prin gropi, prin zămnice, prin scorburi; un bimbașă furios ucise o femeie înfingându-i iataganul în pântece. Alții, cuprinși de setea răzbunării, cercau să ucidă copii. Polcovnicul rus i-a lăsat anume să iasă spre Siret, ca să-i poată izbi la vad. Fugeau osmanlâii de le scăpărau potcoavele. Dar la vad, în dosul copacilor, îi așteptau de o parte haiducii, de alta cazacii. Se iscă o vălmășeală cumplită. Poticnindu-se în goană, turcii se prăbușiră unii peste alții. Cazacii îi prinseră în foc de flinte, apoi îi luară în ascuțișul săbiilor. Alături de Bujor lupta un cazac voinic, bălan, cu nasul în vânt, cu cușma cât o oaie. Semăna cu Dobre; numai că, luptându-se, râdea într-una, batjocorindu-i pe turci.

Deznădăjduiți, mulți turci se azvârliră în Siret, la vale de vad. Dar numai câțiva ajunseră dincolo; pe ceilalți îi înghițiră valurile. Bulucbașa și încă vreo douăzeci de turci se ascunseră în biserică. Satul, ajutat de haiduci, îi ținu împrejmuiți până istoviră plumbii și se predară.

Când răsărea soarele, satul era slobod. Țăranii ieșiră întru întâmpinarea oștenilor cazaci și mulțumiră fierbinte. Femeile aduseră pâine și feșe pentru cei șapte răniți: cinci cazaci și doi haiduci.

Din acea luptă rușii s-au ales cu bună pradă de arme și provizie. Lucrurile furate de turci din casele românilor au fost înapoiate stăpânilor. Crivăț a venit la Bujor și l-a rugat să-l primească în ceata lui.

— Te primesc. Dar să mai aștepți până când ți-oi trimite vorbă.

Această întâlnire dintre oștenii ruși și haiduci o poruncise întâmplarea. Dar Bujor rămase prieten cu polcovnicul Andrei Moruzov și cu cazacul cel bălan, Nikita Sergheiev. La odihnă, ospătându-se, polcovnicul povesti multe din cele văzute în Moldova. Semănau cu cele din Rusia. Dar Moruzov era din acei oameni noi care vroiau altfel de viață și în țara lui și în celelalte țări.

— În multe rele ne-ntreceți chiar pe noi, grăi polcovnicul, când rusește, când românește. De pildă, acum vreo două săptămâni, un zapciu bătea o fată pentru că i s-a înfundat căruța în noroi. O fată frumoasă ca un înger. Se numea Zamfira. M-a revoltat, spun drept. Mai ales că în acele căruțe era transportată hrana pentru oastea rusă. Și oamenii, neștiutori, ne vor fi învinuind pe noi de atari sălbăticii, de aceste abuzuri ale boierilor.

— Cinstite polcovnic, eu tot împotriva acestui soi de mișelii m-am ridicat. Și povesti cum și-a alcătuit ceata.

— Haiducule, de ce nu vii să lupți alături de noi? Dacă nimiciți robia turcească, de cealaltă robie scăpați mai ușor.

Aceste vorbe pătrunseră adânc în inima și mintea lui Bujor. Desprinse plosca de la oblânc și-l cinsti pe Moruzov:

— Sfatul domniei tale e bun, slăvite polcovnic. Și-l voi urma!

Așa se întări în mintea lui Bujor al doilea gând mare: să adune un polc de oaste, să-l ducă în luptă împotriva turcilor, să lupte la Dunăre. Își împărtăși gândul către tovarăși. Spulber, Bănucu și Dobre vrură să rămână chiar acum cu rușii. Ceilalți se împotriviră. Mai ales Balaur, Dragomir și Darie nu voiau să se pripească. Ei erau furioși că prada luată de la turci a fost lăsată rușilor și brăniștenilor.

— Aurul trebuia să ni-l dai nouă – strigă Gavrilă. Darie îl aprobă din cap și-și vârî pălmile în chimir, gata de harțag.

— Potolește-te, Balaure! Isprava noastră de azi face mai mult decât zece mii de pungi de galbeni.

— Iar cine are patima aurului, ușor poate deveni trădător, adăugă Trăsnea tăios.

Toți s-așteptau ca Balaur să izbucnească, turbat. Dar nu. Se îngălbeni, se rușină și dădu înapoi, cuminte:

— Ai dreptate, căpitane. Lăcomia de aur mă împinge să grăiesc cum am grăit. Dar mă căiesc și vreau să mă-ndrept.

Și Darie se înclină, scoțând mâinile din chimir.

Privind pe Balaur și pe Darie, în acea clipă, Trăsnea admira meșteșugul căpitanului de a pătrunde, de a ghici sufletele oamenilor, de a le încălzi și a le lua apoi cu dânsul în lupta grea pentru dreptate.

— Și în ceata Voichiței, – șopti Darie mai târziu, când înțelese deplin gândul lui Bujor, – a fost unul vândut dracului pentru aur. Ea l-a tăiat cu spada. Tu ești, se cheamă, mai înțelept, căpitane Bujor. Tu schimbi omul.

15. O GLUMĂ CARE DEZLĂNȚUIE FURTUNA ÎN INIMA UNUI ȘOVĂIELNIC

Venea de la o întâlnire cu de Bois-Crécy și cu Teodor Vârnav și era foarte fericit. Marchizul îi povestise multe din Franța, o lăudase pe coana Tincuța pentru frumusețea și cultura ei și batjocorise pe cei care o învinuiau c-ar fi îndrăgostită de generalul Bolkovski:

— Infamii, prietene! Soția dumitale este frumoasă și nevinovată *comme un ange*. Dar aici în Iași… este un cuvânt românesc foarte potrivit…

— Bârfa!

— Da, bârfa e în floare…

Când ajunse însă acasă, salonul cel mare era plin de musafiri: Dumitrache Sturza, Alecu Beldiman, Roset-Roznovanu și încă vreo zece boieri tineri. Cercau, împreună cu Tincuța Canta, cu Marghiolița Balș și cu Zoe Ghiculeasca să distribuie rolurile din piesa „Brutus” de Alfieri. Nădejdea de a-și găsi soția singură, drăgostoasă, se spulberă ca un fum. Văzându-și bărbatul, și Tincuța își pierdu voia bună; nu știa de ce, dar i se părea tot mai urât, mai caraghios. Tânărul Canta simți repede răceala soției; bucuria i se păli ca trandafirul de brumă. Venise acasă cu capul plin de gânduri mari, cu inima fierbinte de dragoste, și acum sta parcă l-ar fi fript cineva la degete.

Teodor Vâmav se așeză în jilț și începu să citească tălmăcirea „perdelii a doua” din „Brutus”. Poftit să asiste, Canta surâse, se așeză în jilț, dar nu putu fi atent. O urmărea pe Tincuța. Grozav se temea să nu i-o fure careva. De ce vrea așa de mult să joace teatru? Ca s-o strângă Vârnav în brațe?

Oprindu-se și dând lămuriri despre piesă, Vârnav aduse vorba despre vânătoare.

— Mai bine-am porni pe Bârnova, să pușcăm iepuri, spuse careva, șuguind.

Tânărul Canta parcă atâta așteptase. Stărui să lase teatrul baltă și să se rânduiască, repede, o vânătoare. Boierii mai bătrâni se codiră:

— Ce ți-a venit așa, netam-nesam?

Ceilalți, pricepând gelozia lui Canta, râseră. Beldiman iscodi chiar o glumă răutăcioasă:

— Auzi, Constantine, cică alaltăieri, când te-ai întors acasă de la vânătoare, coana Tincuța te-a firitisit pentru cerbul pe care l-ai prins. Dar te-a și mustrat gingaș, cum numai dumneaei știe să mustre: „De ce te-ai mai ostenit, dragoste, s-aduci asemenea coarne? Frumoase-s, dreptu-i; dar știi că matale nu-ți lipsește, slavă Domnului, nicio podoabă”…

Coana Tincuța clătină ușurel clopoțeii de argint ai râsului. Ceilalți însă râseră nemăsurat de tare, lăbărțându-și gurile până la urechi, și dând capetele pe spate. Mai ales Roznovanu hohotea gros de se hurducau pereții. În inima lui Canta, în clipa aceea, s-a rupt ceva și parcă s-a dezlănțuit o furtună.

— Ah, batjocoritorilor! a scrâșnit el. Cât vă urăsc!

— Ce te mai înfurii, tinere? Tot Iașul știe ce nu știe… bărbatul.

Canta amuți. Ciupiturile de vărsat se făcură stacojii. Mânia nu-l lăsă să rostească nici măcar o vorbă. Ieși din salon ca un nevolnic, ca un caraghios, și se împletici până-n odaia lui; acolo se trânti pe pat, suspinând amar.

Dintru acel ceas n-a vrut s-o mai vadă pe Tincuța.

Noaptea a plecat călare la Români, să găsească acolo alin și uitare.

Dar serdăreasa Ilinca îl primi cu dojană și ocară:

— La călugărie, netrebnicule!

Mai mult ca oricând, mintea și inima lui Constantin Canta lunecau în tristeți negre, nelegiuite, izvoditoare de moarte. Se încredința că fără dragostea Tincuței, el nu mai avea niciun rost pe lumea asta. …„De ce m-ai osândit, Doamne, cu asemenea zodie? Soția mă părăsește. Boierii își bat joc de mine… Vreau să ajut Moldova și nu știu cum, nu pot"…

Își luă slujitorul și alergă iar la Iași. Aici se amestecă printre tinerii greci apelpisiți, se îmbătă și porni pe ulițe cântând „Carmagnola": …*Antoinette avait résolu de nous fair' tomber sur le cu; mais son coup a manqué; elle a le nez cassé… Dansons la Carmagnole… Vive le son du canon!*[62]

Vroia să facă o ispravă mare, orice, numai să atragă luare-aminte a Tincuței, a Iașului, a Moldovei… Tincuța e o ființă generoasă. Îi plac vitejii, eroii…

Îl căută pe de Bois-Crécy să-i ceară sfatul. Mai mult în derâdere, marchizul colecționar de fluturi îl povățui să intre în ceata haiducilor.

— Devii celebru, ca Fra Diavolo! Eroismul totdeauna a furat inima femeilor visătoare.

Vorbele astea se potriveau bine cu gândurile lui Canta. Se hotărî.

Și din acea zi se pregăti să devină om puternic, călit în nevoi, bun pentru haiducie. Mergea zilnic la vânătoare, însoțit numai de slujitorul de credință Mihai Ușurelu. Dormea pe pământul gol. Tăia lemne. Călărea pe deșelate. Se scălda în unda rece la Bistriței ori a Tazlăului. Învăța să lupte cu sabia și să ochească din goană cu pistolul. Se hrănea cu brânză, la stâni, ori cu borș de ștevie pe prispa țăranilor. Își rădea mereu fața să i se îndesească barba și mustața. Își lăsă plete. Se îmbrăca în haine țărănești. Se bucura când vedea că-i cresc bătături în palmă, că i se tăbăcește pielea de soare și de vânt. Se sfătuia numai cu marchizul de Bois-Crécy, căruia îi scria lungi și jalnice scrisori, trimise în galop prin Ușurelu. Marchizul se desfăta informându-l despre viața boierilor din Iași. Și mai cu seamă dând amănunte, unele adevărate, altele născocite, despre dragostele Tincuței. Acum nu mai era „ca

un înger”, ci ca un drac. „Află că și aga Iordache Balș i-a făcut câteva cadouri de preț. Unele guri rele spun chiar mai multe”, zavistuia marchizul fluturar.

Serdăreasa Ilinca nu bănuia gândurile tainice ale feciorului. Văzându-i însă purtarea tot mai ciudată, socoti că-l smintesc rău suferințele dragostei pentru Tincuța. Se gândea ca, ajutată de haiduci, să pună mâna pe ceva bani, pe câteva turme de vite și să-l trimită să le vândă la Viena, ori la Lipsca, să facă parale și să-și uite nefericirea.

16. LA CRÂȘMA PROFIRIȚEI

Să-l lăsăm oleacă pe tânărul boier Canta să mai fiarbă în oala nevolniciei lui, și să povestim o întâmplare nouă despre haiduci.

De la Brănești, Bujor s-a tras cu ceata spre Vrancea. A petrecut o noapte în rateșul lui Baboiu Chioru. Aici, aflând că arnăuții hătmăniei cu căpitanul Matache s-au îndreptat spre Vrancea, Bujor și-a împărțit ceata în două și, schimbați în călători, au pornit iar spre miazănoapte. Aproape de Sascut, haiducii se adăpostiră în pădure, iar Bujor se abătu pe la o cunoștință veche, crâșmărița Profirița. Crâșmaru era plecat la Odobești, după vin.

— Te caută căpitan Matache ca iarba de leac, Ștefane, îl vesti Profirița. Și se ține de capul meu să-i spun unde ești. E-ncredințat că te găzduiesc și mă pândește ca pe o hulpe.

— N-are de unde ști că-s aici. După ferchezuiala trasă turcilor la Braniște, bănuie că m-am ascuns în Vrancea.

Hangița a încuiat ușile, l-a ospătat pe Bujor și l-a culcat în pat moale. Dar aproape de miezul nopții s-auziră bătăi furioase în ușă.

— Fugi!… E Matache! Te ucide! se sperie hangița.

Bujor nu se clinti din pat. Roti doar ochii prin odaie să vadă, la lumina candelii, unde-i erau armele. Când cei de afară începură să izbească în ușă cu topoarele, crâșmărița se așeză în mijlocul odăii, înfruntând parcă orice primejdie. Poterașii sparseră ușa și se traseră înapoi, când o văzură pe crâșmărița singură. Căpitan Matache își făcu loc, răcni la poterași să se strângă în ogradă și s-aștepte. Când crâșma se goli, Bujor sări ca din arc în mijlocul odăii, și c-o singură lovitură de pumn îl descumpăni pe căpitan Matache, dându-l peste cap.

— Ți-ține ești? se bâlbâi arnăutul și sângele îi năvăli pe gură; iute ca fulgerul, Bujor îi smulse cu o mână iataganul și cu cealaltă pistoalele din brâu. Îl croi cu straja iataganului în cap și-l ameți de tot. Îl dezbrăcă repede de mundir, îi trase ciubotele și-l aruncă afară, în glodul din fața crâșmei. Poterașii care-l însoțeau pe Matache crezură că Bujor era cel zvârlit ca un hoit; îl loviră cu topoarele peste picioare, zdrobindu-i-le. Bujor slobozi foc de pistol pe fereastră. Poterașii încremeniră. Când înțeleseră că Matache, căpitanul lor, era cel aruncat în tină, o împunseră la fugă. Bujor îi urmări, cu auzul, până se pierdură în noapte. La detunetul pistolului, Vifor sări la ușa crâșmei și începu să bată nerăbdător. Profirița se lipi de căpitan, cu alint și lingușire.

— M-ai vândut arnăutului, drăguță? o bătu el ușor, drăgăstos și mustrător totodată, cu palma pe obraz.
— Ștefane, mă jur că nu!… L-ai ucis?
— Nu-l jeli, că-i viu încă. Iar pe tine…
Și duse pumnul spre mânerul hangerului.
— Dacă mă bănui, Ștefane, – se cutremură crâșmărița sub privirea cumplită a haiducului, – împlântă-mi hangerul în inimă.
Bujor zgârci sprânceana; lăsă mâna în jos și ieși fără cuvânt. S-azvârli în șa, mistuindu-se în noapte, spre codru, cu gând să nu se mai oprească niciodată pe la crâșma Profiriței, cu toate că-i simțise și prin cojocel bătaia inimii și focul dragostei.
Când povesti haiducilor întâmplarea, toți râseră de soarta lui Matache, ciopârțit de înșiși poterașii lui.
— Am scăpat de unul!… Pân-o mai găsi hătmănia altul, mai trece apă pe Siret. Iar Cobuz izvodi acum un cântec pentru Vifor, care-l așteptase pe căpitan în prag, din clipa în care auzise foc de pistol… „Să te duc nu-mi este greu, dar mi-i greu năravul tău, zicea murgul. Pe la câte mândre treci, pe la toate te oprești. Tu petreci cu mândrele, iar eu rod nuielele”…

17. SURGHIUNIT LA SCHIT

Isprava haiducilor la Braniște iscă adevărată dihonie între boieri. Unii ca Vârnav, Canta și chiar Andronache Donici socoteau că Bujor a făcut foarte bine lovindu-i pe turci.
— Asta dovedește că nu-i tâlhar, ci un luptător îndrăzneț.
Erau în casă la Roznovanu când s-a aprins iar discuția despre acest subiect. Pentru că aga Iordache ținea morțiș la părerea lui că haiducii sunt niște tâlhari, Constantin Canta azvârli cele mai ocarnice cuvinte asupra boierilor bătrâni:
— Sunteți niște nevrednici, niște trândavi, jăfuitori și asupritori ai norodului!
Iordache Balș n-a mai răbdat. L-a chemat a doua zi în fața Divanului, la judecată.
— Ca și tată-su, și mai rău decât răposatul, – grăi Costache Ghica, – acest Canta e pornit spre înfruntarea boierilor mari. Se poartă ca un făcător de rele, ca un răzvrătit.

— Ca un împotrivitor credinții, ca un îndemnător la răzvrătire și la stricăciune, cu obrăznicie îndrăznind a grăi cu grai neînfrânat către obrazele domniilor noastre, vechii veliți boieri, adăugă aga Iordache Balș.

— Ești un tâlhar! răcni Canta, clocotind de mânie. Unora le-ai furat moșiile. Mie vrei să-mi furi femeia, nelegiuitule! Dezmățat bătrân!

Asemenea cutezătoare ocară vârî Divanul în clocote.

Cu toate că l-au apărat Andronache Donici și Dumitrache Sturza, Divanul tot l-a osândit pe Constantin Canta la surghiun, într-un schit din creierul munților.

Și Tudorache Pogor scria, în legătură cu această osândă, în condica Divanului: …„Canta și-a ieșit din minte; a pricinuit gâlceviri, sudălmi și ocări necugetate boierilor veliți. Umblă cu arme ucigașe asupra lui. Și pentru ca să nu facă vreo altă hata[63] de mai mare primejdie și pentru ca să-și vină în simțiri și să se căiască, Divanul l-a trimis în surghiun la schitul Horaiței, supuindu-l acolo la învățătura sfintei scripturi, să se curețe de spurcatul duh frâncesc de răzvrătire"…

Dar aga Iordache nu se mulțumi numai cu atât: îl ademeni în spătărie și puse să-l bată la tălpi, ca pe-un om de rând.

— Na! Acu cred că ți-am plătit-o, filfizonule!

Asemenea cumplită umilință înverșună și mai mult inima lui Canta și desăvârși furtuna iscată în sufletul lui. Între el și boieri nu mai putea fi, de-aci încolo, pricină de împăcare, ci numai pricină de ură și moarte.

18. UN VIZITIU ÎNDEMÂNATIC ȘI O ROABĂ NEAȘTEPTAT DE FRUMOASĂ

După schilodirea căpitanului Matache, haiducii deveniseră o primejdie așa de mare pentru boieri, încât aga Iordache întinse o mână de împăcare hatmanului Costache Ghica, sfătuindu-se amândoi cum să rânduiască prinderea lor.

Apoi, ca să se odihnească, aga Iordache Balș se retrase la via din Bucium. Plănuia chiar s-o poftească acolo și pe coana Tincuța.

Îl legăna trăsura, ostoindu-l în visări plăcute… Bine c-am scăpat de Canta. Devenise mai rău ca un haiduc. Poate de-acum mai ușor pun mâna pe turturica lui… A lui, vorba vine. Chiar am să-i spun: „Amărâtă turturea, când rămâne singurea"… Și „singurea", tot vorba vine, pentru că Bolkovski… A, de-ar veni fecioru-meu Sandu din străinătate, să-nvăț de la

el ceva *polites*. Bani am destui. Matei Crupenschi mi-a spus ieri că senatorul prezident a îngăduit sporirea prețului rublei de la 105 la 120 parale. Avem peste opt milioane de ruble. La fiecare câte cincisprezece parale… Ah, bun cap are Tudorache Pogor. Trebuie să-l fac postelnic. Marchizul cel franțuz și fluturar a spus că Tincuța-i cea mai bună supusă a sultanului: ea, cu gingășia ei, subjugă inima ofițerilor ruși, oprindu-i a cuceri cetățile turcești. Cum a zis?… A, da, a zis că-i asemeni cu Artemida, ademenitoarea cruciaților… Îndrăcit franțuz… Pentru dânsa am citit o nouă poezioară izvodită de Ienăchiță Văcărescu: „Tu ești puișor canar! Nu te hrănești cu zahar, nici măcar cu cânepioară, ci hrăpești o inimioară, ce-ai făcut-o jertfă ție!… Ce-ai cu ea de gând, nu știe”…

„Na, m-au smintit dragostele tinerele… Am mai învățat o poezioară, dar n-am avut prilej să i-o spun. Și-acu am uitat-o”…

Când coborî din trăsură, robii și slujitorii de la curtea din Bucium îl întâmpinară pe Iordache Balș cu plecăciuni, urându-i bun venit. Surâse.

— Ce faci, Paraschivo? întrebă el, vădind neobișnuită blândețe. Cum merge bucătăria?… Dar tu, Cocoară? Ai pregătit trăsura?

— Sărutăm dreapta, boierule… Suntem bucuroși să te slujim cu credință, strigară robii, așa cum erau învățați să strige.

— Bine! Să mă hrăniți și să mă plimbați, ooof! până mi s-or alina necazurile și mâhnirile…

— La porunca domniei tale, stăpâne! adăugă vizitiul Cocoară.

…„Frumos om e Cocoară ista, gândi Iordache Balș, cu ciudă, pășind spre conac. Nerușinat de frumos. Plete crețe, lucioase ca păcura, bărbuță deasă, bărbătească, ochii mari, negri și adânci, ca noaptea Sfântului Andrei, cum spune Beldiman. Fața ca măslina, cu trăsături hotărâte, bărbătești. Când râde, dinții îi sclipesc ca două șiruri de hurmuji albi. Am să-l îmbrac cu anteriu lung, galben, cu pantaloni albaștri, cu ciubote negre, și-am să-l iau vizitiu la Iași, să mă mândresc cu asemenea rob… Poate-l dăruiesc Tincuței, dacă…”

În slujba iatacului din această curte, Iordache Balș o avea pe Marghioala, o roabă țigancă, voinică și frumoasă. Ea deschise grabnic ferestrele iatacului, aerisind, arse mirodenii, aprinse candele, scoase albiturile, așternu patul și pregăti feredeul pentru boier. Apoi, tot așa de repede, își schimbă ea însăși straiele, se spălă și se griji să fie gata a „freca picioarele” stăpânului, îndată ce va binevoi s-o cheme. Pentru slujba ei din iatac, Marghioala era tare invidiată de celelalte roabe care trudeau la bucătărie, la spălătorie ori la

vie. Dar Marghioalei nu-i păsa: se ținea mândră ca o cucoană între ceilalți robi din sălașul conacului.

Sălașul țiganilor din Bucium era alcătuit din douăzeci și patru de bordeie. Iarna, ușile lor se cunoșteau doar ca niște pete negre pe omăt; vara se dibuiau după fumul ce se înălța seara, când sălașii își găteau mămăliga și borșul cu buruieni. Un sălaș de țigani robi era alcătuit, de obicei, din bunic ori bunică, tată, mamă și copii, câți scăpau nesecerați de molime și neistoviți de muncă. Feciorii, fetele din iatac, cafegiii, dădacele, bucătăresele dormeau, de obicei, chiar la curte. În bordeie, rar când se afla câte un pat de scânduri acoperit cu paie ori cu țoale zdrențuite, rar când se găsea câte un scăunaș cu trei picioare ori o măsuță rotundă. Țiganii robi dormeau și mâncau pe jos, pe lut ori pe iarbă. Nu aveau nimic al lor: nici chiar pe ei înșiși; erau lucrurile cele însuflețite ale boierului. Aga Iordache avea grijă ca vitele de soi să se prăsească, iar robii harnici și frumoși să aibă cât mai mulți copii. De aceea nu le îngăduia burlăcia. Dar el și numai el hotăra însurătoarea și măritișul, ca pe-o treaba ce ține de însuși alișverișul gospodăriei, la fel cu gonitul vacilor, mârlitul oilor ori bătutul iepelor. Chiar acum, din cerdac, privindu-și robii, porunci:

— Iftimie, te-nsori cu Săftica! Grigorie, o iei pe Sultana, că Vrabie-i un nemernic; în cinci ani îmi faceți șase robi…

— Boierule, eu îs însurat cu Anghelina…

— Pe Anghelina o dau lui Cocoară, vizitiul. Sultana mai poate face copii. Ia-o! Și prăsiți-vă, fir-ați ai dracului de nemernici!…

Și țiganul trebuia, neapărat, să se gătească de nuntă: adică să-și facă bordei, întemeind un nou sălaș, ori să se mute la roaba hotărâtă de stăpân a-i fi soață. Altminteri nu se putea.

Dintre toți țiganii robi la curtea din Bucium, cel mai aproape de inima agăi Iordache era vizitiul Cocoară. În struna hățurilor lui, caii duceau trăsura așa de lin, că boierul se odihnea și visa plăcut. Și mai avea vizitiul o însușire: aceea de iscusit țintaș la vânătoare. Și-l așeza aga Iordache alături, la locul de pândă, și niciodată nu da greș: fie iepure ori mistreț, potârniche ori căprioară.

— Cine l-a ochit, Cocoară? întrebă boierul.

— Blagorodnicia ta, stăpâne, negreșit! Ești meșter țintaș. Eu am tras în vânt, sărac de capul meu…

Acum trei ani, Cocoară a prins-o pe Linuța, roaba pe care o iubea, cu un seimen de-al lui Alexandru Vodă Moruzi. N-a izbit arnăutului decât un

pumn în ceafă; dar i-a rupt, în trei locuri, șira spinării. Vodă a poruncit ca robul bătăuș să fie îndată tras în țeapă. Iordache Balș, cunoscut Iașului pentru zgârcenia lui, a trimis atunci căpitanului de seimeni zece galbeni să amâne osânda cu un ceas, pân-o putea pătrunde la vodă să ceară iertarea lui Cocoară. De dragul stăpânului, vodă l-a iertat pe rob. De atunci Cocoară a devenit și mai credincios acestui stăpân rău și varvar care, totuși, i-a mântuit zilele.

Iordache Balș se încredință repede că de-aici încolo vizitiul Cocoară nu va cârti niciodată împotriva voinței stăpânului. Armăsarul de la trăsură, dacă-l bați, se mânie și te răstoarnă; Cocoară, nu. El samănă cu trăsura, cu jilțul, doar că are suflet duios, minte ageră și ochi ce cată să gâcească gândurile stăpânului și să le împlinească fără sminteală. De asta, aga Iordache nici nu l-a mai bătut, de mult, pe Cocoară. Lucru tare de mirare, pentru că aga Balș își bătea cumplit robii, slugile și țăranii, cu pricină și fără. Asta însemna în graiul lui „a gospodări”, „a griji slugile”. Dacă descoperea un gunoi în cafea, bucătăreasa primea cincizeci de bețe. Dacă un cal nu era bine țesălat, grăjdarului i se trăgeau o sută de lovituri la tălpi. Dacă în timpul somnului de prânz îl supăra o muscă, îngrijitoarea iatacului avea parte de douăzeci și cinci peste pielea goală. Dacă în timpul nopții dulăii curții lătrau mai tare, tulburând visele boierului, paznicii erau întinși la pământ, ținuți de picioare și de cap cu fruntea-n pulbere și bătuți cu nuiele de corn, mlădioase și usturătoare cum nu se mai află. Și la toate aceste osânde sta față boierul însuși, numărând loviturile, cât mai rar și mai apăsat, ca să întețească și să lungească durerea cât mai avan. Ba mai mult: ca osândele să fie înfricoșătoare, alegea, cu drăcească chibzuială, pe cei care trebuiau să bată: ca să dea mai cu sete, punea totdeauna bățul în mâna celui care avea vreo pricină oarecare cu cel bătut. Și-l îmboldea din coaste să fie necruțător. Și adesea punea să-i bată și pe cei ce n-au lovit de-ajuns de apăsat.

Dar în acele zile din preajma Sântămăriei, aga Iordache venise la Bucium să se odihnească, iar nu să „gospodărească” și „să grijească” slugile.

Și, după o noapte de somn tihnit, ieși în cerdac și se-ntinse într-un jilț la soare. Gustă din chisea câteva linguri de dulceață de cireșe amare, sorbi un pahar cu apă rece adus de Marghioala, apoi porni prin vie să se dezmorțească și să vadă rodul. Mergea agale, cu o drojdie de posomoreală în el, încruntat, măcar că soarele strălucea și văzduhul era proaspăt ca primăvara. Gândea cum a cumpărat această moșie de la mănăstirea Putna;

își aminti de negușătorul armean Teodor Balasan, de tovărășia cu Neculai și Iordache Roset-Roznovanu pentru cumpărarea moșiilor din Moldova ale „clirosului” din Bucovina… S-a zbătut Balasan șapte ani, dar n-a izbutit să le ia. „Eu, pe nimic, am cumpărat atunci șase moșii. Acum tâlharul ista de gineri-meu, Roznovanu, smulge moșiile, partea armeanului”…

Strugurii se pârguiau frumos pe vreji înălțați pe haraci spre soare.

Aga Iordache probăluia bogăția rodului și-și făcea socoteli în galbeni, când, între butucii de viță, auzi șoapte și râs cristalin:

— Fugi, bădiță!… Nu mă drăgălesc cu tine. Am numai șai’spe ani. Mămuca ’ce…

— Te mai aștept un an și pe urmă… Îmi pun gâtul în ștreang, dacă nu te iau de nevastă. Sunt rob, dar inima-mi cere pe vecie să mă robesc ție, Tasia.

În umbra butucilor de viță, flăcăul prinse fetișcana de mână, apropiindu-și-o de piept. Dar ea se răsuci ca o zvârlugă, se smunci, scăpă din strânsoarea brațelor și o zbughi pe cărare, spre bucătărie.

Deodată încremeni. Ochii mari, umbriți de gene lungi și lucind de văpaia dragostei dintâi, se izbiră de făptura incalată și acră a stăpânului. I se oțărî chipul parc-ar fi călcat pe-un arici ori s-ar fi izbit cu fața într-un măcieș.

Deși ascultase șoaptele, totuși aga fu surprins de năvala sprintenă și nevinovată a fetei; prea pe neașteptate îi răsărise în față ca o ciută sălbatică. Se înălță în vârful imineilor, deschise larg brațele, desfășurând tot anteriul și întinzând mâinile ca niște aripi de balaur, gata să cuprindă toată via și să țină calea dulcei și neașteptatei sălbăticiuni. Fata pâlpâi speriată din gene; cercă să se strecoare, să sară în lături printre butuci, să se furișeze după rugii de viță, să se topească în frunzișul răcoros. Sânii i se zbăteau ca doi lăstuni abia prinși în plasa cămășii rufoase. Șoldurile i se frământau, ciudat, stârnind ispite: coapsele i se încordau ca arcurile copiilor în joacă.

Dar nu putu scăpa. Aga Iordache, cu anteriul desfăcut, cu brațele rășchirate, cuprindea lumea toată. Și, minune, posomoreala de pe chip i se schimbă în zâmbet. Zâmbi și Tasia, negrăit de gingaș, de nevinovat, îngenunchind pe iarba din cărare:

— Iertare, stăpâne…

— Ridică-te! porunci aga. De ce nu ești la treabă?

— Am întins rufele și…

— Și-acu te-ntinzi cu goblizanii prin vie, smârdo[64]!

— Iertare, stă…

— Cum te numești? întrebă aga cu glas muiat, cucerit de frumusețea și drăgălășeniei acestei făpturi în zdrențe pe care, numai dintr-un prea îndătinat nărav de stăpân aspru, o împungea cu vorbe de ocară.
— Tasia… adică Nastasia. Sunt fata spălătoresei…
— Bine… Vezi-ți de treabă! Nu tăndăli prin vie.
Cocoară răsuflă ușurat, pitindu-se în umbra butucilor de vie.
Boierul se-ntoarse spre conac și-o chemă pe Marghioala:
— Am descoperit un juvaier: Tasia, fata spălătoresei.
— Ai ochi buni, stăpâne, – se lingguși roaba, deși o cuprinse îngrijorarea, – dar îi trage clopotele vizitiul Cocoară.
— Să se lase păgubaș! E dreptul meu, ca stăpân, să mă bucur întâi de frumusețea roabelor mele.
— Așa-i, evghenia ta.
— Pe Tasia ți-o dau în samă, Marghioalo. Să mi-o poleiești, să mi-o faci cu pielea ca mătasa, cu mânile și picioarele ca bumbacul. Ai înțeles?
— Am înțeles, stăpâne… Dar ce facem cu vizitiul?
— Cine râvnește la Tasia, moare sub bici!
Marghioala se plecă, semn că va împlini porunca; dar presimțiri amare îi săgetau inima… „Tasia-i frumoasă, tânără: prospătură. Deci zilele mele în iatacul curții din Bucium sunt numărate. Și însămi le scurtez, pregătindu-mi înlocuitoarea…”
După prânz, când văzduhul s-a mai răcorit, Cocoară l-a plimbat pe boier pe câmp, cu trăsura, la pas, să respire aer curat și miroznă de fân cosit. Văzându-și stăpânul voios, vizitiul îndrăzni:
— Sărut picioarele, stăpâne, îți place cum mân caii?
— Îmi place, Cocoară.
— Crezi că-ți sunt om de credință, stăpâne?
— Da, flăcăule.
— Atunci, stăpâne, rogu-te, cu lacrimi în ochi, dă-mi-o pe Tasia de nevastă. Mi-i tare dragă și… și vreau să mă-nsor cu ea…
— Întoarce la conac! porunci aga Iordache furios.
După ce Cocoară coborî de pe capră, boierul strigă la vechil:
— Pune-l pe acest nemernic la butuc și dă-i!
— Câte, luminate stăpâne? se cruci vechilul, întrebându-se în sine: „Ce-o fi făcut vizitiul?”
— Pân-oi zice stăi!

Și pe când grăjdarii deshămau caii, trei slujitori îl întindeau pe Cocoară la butuc și-l ardeau cu vergile la tălpi. S-au rânduit la bătaie toți cei trei slujitori; plângeau țigăncile pe la cuhnie, și mai ales Tasia jăluia, cu inima friptă, acolo în cerdac, pe când Marghioala o pieptăna și-o gătea; la toți le era milă; numai boierul privea încruntat, neclintit, parc-ar fi avut în față pe Erostrat, cel care-a dat foc templului din Efes. Cocoară gemu de câteva ori, pe urmă se împietri și răbdă, răbdă cumplit. Nu cerși iertare, nu se tângui cum dorea stăpânul și cum făceau robii de obicei.

Numai când văzu ghiol de sânge scurs din tălpile sfâșiate ale vizitiului, numai atunci aga făcu semn:

— Destul! Așa va păți oricine-o mai râvni spre roaba Tasia!

În acea clipă, în cerdac, Tasia dădu țipăt și leșină, prăbușindu-se pe covor.

Cât de zdrobit era, cât de tare se clătina și cât de groaznic îl usturau rănile, Cocoară tot zâmbi: Tasia suferă ca și inima lui.

Încurcat, boierul dezlegă băierele pungii și aruncă la picioarele vizitiului un icusar de aur:

— Cumpără-ți alifie să te dregi la tălpi, neghiobule!

O clipă, Cocoară stătu în cumpănă: era mândru că, după atâta bătaie, se putea totuși ține pe picioare și nu zăcea ca alții după ce-s scoși din butuc; se răsuci spre locul unde se rostogolise banul, lucind într-un pâlc de troscot și scuipă:

— Ptiu! Na!…

— Puneți-l din nou în butuc! Și trageți-i pân-o leșina! spumegă boierul.

Urcă țanțoș și cumplit cerdacul. Dar de fapt se simțea înfrânt.

Și chiar plânsetele slugilor pentru soarta lui Cocoara îi adânceau înfrângerea.

După această întâmplare, aga Iordache nu mai cuteză să pună armă în mâna lui Cocoară și să meargă la vânătoare în pădurea Bârnovei.

Tasia rămase însă în grija Marghioalei. Cu toată invidia, ea împlinea porunca boierului; o scălda zilnic în mai multe ape cu ierburi mirositoare, o ungea pe față cu gălbenușuri de ou, o îmbrăca în cămăși de bumbac subțire, o freca pe cap și pe trup cu fel de fel de ape, de oloiuri, de alifii și de sulimanuri, o hrănea cu bucate alese și niciun pas n-o mai lăsa desculță.

Dar agăi Iordache nu-i mai tihni odihna la conacul din Bucium. Află că Tincuța plecase cu Bolkovski spre Vaslui, la divizia generalului Enghel, fără să se oprească la Bucium. Și, pe deasupra, căpitanul Chiriță veni speriat să-l

înștiințeze că tânărul Canta n-a ajuns la schitul Horaiței; a scăpat de sub paza arnăuților și s-a ascuns, nimeni nu știe unde.

— Ooof! Așa-mi trebuie dacă mă-ncred în oamenii hatmanului Ghica. Pe căpitanul Matache îl schilodesc haiducii, pe Canta îl scapă din mână… Cine știe ce zurbavă mai urzește acel smintit, acel filfizon…

Porunci să-nhame și să-l ducă repede la Iași. Trecând prin pădurea Bârnovei, îngrijorarea lui Iordache Balș spori sub puterea unui pârdalnic de cântec, ce-l ziceau niște fete care umblau după ghebe[65]:

— „Biru-i greu, podvada-i grea, sărăcuț de maică mea! Unde merg și orice fac, de belele nu mai scap. N-am nici casă, n-am nici plug, nici juncani ca să-i înjug. Nicăieri nu mai încap de frica zapciului, de groaza birului… Ehei, las drumul satului și coarnele plugului, iau calea codrului și flinta voinicului. Că decât în calicie, la boieri în grea robie, tot mai bine-n haiducie. Ehei! Ce-o vrea Dumnezeu să fie… Și m-azvârl pe-un căluț sur, pe mândruța că mi-o fur, s-o aduc cu mine-n codru, ca să-mi stingă draga dorul și slobodă să fie ea, să-mi aline dragostea”…

Cocoară lăsă anume caii la pas. Aga Iordache la început se prefăcu a n-auzi. Dar de la o vreme nu mai putu suferi:

— Ce, țigane, nu poți mâna mai tare?

— Ba pot, stăpâne. Că doar mi-s potcoviți caii și n-au tălpile bășicate și rănite din pricina bătăii…

19. ÎNTÂLNIREA DE LA HAN

Pe drumețul cu cal bun și gras parcă atunci l-ar fi scos din grajd, cu strai țărănesc parcă atunci scos din sipet, cu ochi verzi, tare ciupit de vărsat și cu ulcică de vin dinainte nu-l cunoștea nimeni la hanul lui Baboiu și cu nimeni nu vorbise, cu toate că adăsta aici de două zile. Judecând după tarhatul de pe cal, ai fi zis că-i un răzăș tânăr și bine înstărit, cum puțini mai erau în Moldova. Dar acest drumeț bea singur și tăcea. Iar după cât îi cunoaște, răzășii nu prea așteaptă, nu beau singuri, ci repede găsesc tovarăși de băutură și clenci de vorbă. Deși mișca scurt, răpezit, mâinile și capul, deși zgârcea dintr-o mustață și dintr-o sprânceană, vădind ascuțită nerăbdare, părea totuși hotărât să aștepte aici chiar un veac întreg. Sorbea vinul din ulcică și-și tremura nările: era acru vinul lui Baboiu; nu-i plăcea. Privea împrăștiat peste lume, parcă n-ar fi văzut nimic din ce se-nvârte-n juru-i. Fruntea pleașă și părul rar, oboseala ochilor și surâsul de pe buze îi dădeau

mai de grabă chip de om ros pe dinlăuntru de viermii patimilor, decât de om cutezător care așteaptă aici prieteni întru legare de treburi însemnate, hotărâte. Era trist și abătut. Iar așteptarea asta zadarnică parcă-i sleia puterile.

Dar deodată, în a treia zi, pe la prânz, s-a-nviorat la față acel drumeț, când în han au intrat trei voinici cu plete lungi și Baboiu Chioru a sărit, lingușitor, să le stea înainte ca unor musafiri de rang.

După ce noii mușterii s-au așezat la masă, drumețul singuratic și tăcut le-a căutat clenci de vorbă cu atâta dibăcie, că nici Baboiu cel cu albeață pe ochiul drept, dar foarte ager cu cel teafăr, n-a simțit când cei patru oameni s-au înțeles între dânșii și-au început disputa.

— Dacă ai poteră pe-aproape, boierule, află că n-o să-ți fie moale, se-ncruntă Spulber, cu toate că nu mai era nevoie, pentru că chipul lui și-așa era destul de strașnic.

— Jur că n-am. După cum v-a spus și mumă-mea, serdăreasa Ilinca, eu m-am hărățit rău cu boierii. Divanul m-a osândit la surghiun și canon în schitul Horaiței. Am fugit și vreau să haiducesc cu voi.

— Teme-ți zilele dacă umbli cu șoalda, îl preveni Trăsnea. Eu nu cred că un boier poate să fie haiduc cu-adevărat. Vorba ceea: nici lelea cu chimir, nici badea cu trandafir.

— Vă rog s-aveți încredere în mine!

— Cum s-avem încredere, când noi tocmai pe boieri îi lovim?

— Am fost în străinătate, într-o țară unde norodul s-a răzvrătit și i-a zdrobit pe boieri. A făcut chiar o mașină de tăiat capete boierești. Se cheamă ghilotină.

— Acela-i norod, nu șagă! râse Spulber mulțumit. Auzind asemenea râs, drumețul cel cu bune straie țărănești se cam îngrozi.

— Vasăzică domnia ta vrei să te dai cu norodul, boierule Canta? întrebă Bujor.

— Din toată inima! Și vreau să v-ajut să-i răpuneți pe toți hapsânii, pe toți ticăloșii și toate putregaiurile care n-au nimic nici în țeastă, nici în inimă. Au doar burți nesătule…

— Mda… chibzui Spulber. Dar te-ai gândit bine? Dacă te simțim că umbli cu vicleșug, noi nu te cruțăm; dacă te prind, boierii îți pun grumazul sub secure.

— Nu mă tem! M-am săturat de trai mișelesc, în jaf și trândăvie. Batjocură, nu viață! Boierii au prăbușit așa de adânc patria în prăpastie, că

nici Dumnezeu n-o mai poate scoate.

— Cum aflăm noi dacă vorbele ți-s adevărate, dacă ți-e cugetul curat? întrebă Pătru Ciornei, trăgând din lulea.

— Dacă ești o iscoadă?

— Primesc să-mi tăiați capul în clipa când veți simți la mine măcar o umbră de viclenie sau de șovăială. Vreau să trăiesc ca voi: viață aspră în mijlocul codrului. Că iaca, nimic nu s-alege de mine, acolo, între boierii trândavi. Mă afund alături de ei ca-n smârc. M-am însurat cu una din cele mai frumoase femei din Moldova…

— Știm: fata spătarului Grigoriță Bașotă, ispravnic de Neamț. Frumoasă, într-adevăr, cucoana Tincuța, încuviință Balaur.

— Dar ce folos? Frumusețea asta nu mai este a mea! Fraților, sunt cel mai nenorocit om din lume.

— Lasă, nu te mai tângui așa. Muieri găsesc haiducii, după poftă, râse Trăsnea. Vorba ceea: nu s-a văzut femeie să lase voinic să pieie. Dar trebuie să fii voinic, nu mămăligă moale.

— Deci, boierule, se cheamă, junghiul cel din inimă te mână mai cu seamă spre noi, spre primejdia haiduciei, judecă Darie.

— Da, mai ales acest junghi mă-nghimpă cu deznădejde.

— Frumos, dar nu-i de ajuns, boierule.

— De ce?

— Pentru că acest junghi are leac: o dragoste nouă. Cui pe cui se scoate, cum zice-o vorbă. Pe noi ne mână în codru ura împotriva boierilor. Și asta-i durere fără leac, pân-or fi boieri bogați și norod sărac. Ori dumneata ești boier.

— Îi cunosc și-i urăsc mai tare ca voi!

— Dovedește-ne-o!

— Iată; peste trei ceasuri va trece pe aici, spre Galați, Lupu Balș. Are cu dânsul o mie de galbeni.

Împreună cu Spulber, Ardeleanu, Cobuz și Trăsnea, Bujor goni la locul arătat de Canta. Îl găsiră într-adevăr pe Lupu Balș. Nu aflară însă asupra lui decât șapte sute de galbeni. După ce-i luară tot ce avea de preț la dânsul – straie și giuvaeruri – îl legară de capra trăsurii și cuvântară:

— Cinstite logofete, zilele ți le cruțăm, numai dară juri să te faci om cumsecade și să nu mai asuprești norodul.

Iar Trăsnea, dând bici cailor, îi ură:

— Doamne, du-l și du-l mereu, să pot răsufla și eu. Doamne du-l și du-l departe, s-aibă dracul de el parte.

— Ah, ciocoi, ciocoi, de-am scăpa țara de voi, ca să mai trăim și noi, fără grijă și nevoi, întregi Cobuz urarea cu un viers nou.

Simțind ghimpii acestor cântece, Canta își mărturisi și o altă amărăciune pe care până acum o făcuse, de rușine:

— Și pe mine m-a bătut aga Iordache Balș la tălpi…

— Pe domnia ta? se miră Bujor.

— Da. Să vă spun încaltea tot. A scornit c-am îndemnat norodul din Iași la răzmeriță, că răspândesc idei răzvrătitoare luate de la franțuzi, că mă port fără cuviință cu cei bătrâni. M-a poftit în palatul domnesc, credeam la o cafea, în odaie la bașciohodar[66]. A încuiat ușile și-a astupat ferestrele. Doi slujitori m-au legat de jilțuri, m-au desculțat și mi-au tras cincizeci de nuiele la tălpi. Cânele Balș a numărat. Și nici măcar nu mi-a învălit tălpile cu postav roșu, cum se obișnuiește la cei de viță boierească. Acum se bucură, mișelul mișeilor, c-a rămas Tincuța singură… Uf! cu dinții l-aș sfâșia!

Când a întrebat ceata dacă trebuie să-l primească pe Canta, haiducii s-au împărțit în două. Gheorghe Ardeleanu, Dragomir și Bănucu povățuiau:

— Să-l luăm cu noi, căpitane! Cunoaște cotloanele și mișcările boierilor. Ne poate fi de mare trebuință.

— Eu am și adăpostit-o pe Cătălina la Români. Serdăreasa Ilinca se poartă bine cu dânsa, o ocrotește.

— Poate să te-ajute, căpitane, și în planurile tale de răzmeriță: e om umblat și, pe deasupra, furios împotriva boierilor.

— Dacă nu-l primești, fac altă ceată și-l pun căpitan, scrâșni Dragomir cel iute din fire. Eu cred în deșteptăciunea boierilor. Ei cunosc lumea, nu ca noi!

— Nu-l primi, căpitane! strigă Trăsnea. Proverbul spune: sara ghiogar, dimineața spătar. Ori acum s-ar răsturna bunătate de proverb: sara boier, dimineața haiduc. E-adevărat: când te arde cărbunele îl arunci și-n barba lui tată-tu. Dar nici noi nu trebuie să uităm că tăciunele aprins te pârlește, iar cel stins te mânjește. Așa că mai bine să ne batem cu toți boierii, decât să lăsăm să ne înșele cine știe ce… coadă de topor.

— Primiți-mă pentru încercare și n-o să vă pară rău. C-un deznădăjduit ca mine răsturnați țara.

Șase haiduci cercau să-l primească; trei se-mpotriveau și trei erau nehotărâți; printre aceștia se afla și Darie.

— Ce-ar fi făcut Voichița, fârtate Darie, în asemenea împrejurare? întrebă Pătru Ciornei.

— Ea n-avea gând de răscoală a întregii țări, ca noi. Și-apoi la Voichița nici nu s-a înfățișat un boier cu asemenea dorință. Deci nu ne poate fi povățuitoare.

— Dacă-l primim, trebuie să-l chemăm și pe Crivăț din Brănești, să fim cincisprezece.

— Dar cu jurământ că nu ne trădezi, nici domnia ta, nici jupâneasa Ilinca!

— Iar din moșiile domniei tale: Români, Hoisești, Fântânele și Răcăciuni faci sălaș de adăpost, loc de unde să ținem sub priveghere drumurile cele mari ale țării și căile de tragere spre Ardeal sau spre Bucovina, hotărâră Ciornei și Bujor.

Canta primi. Îi puseră nume nou: haiducul Dinu.

Și porniră spre munții Vrancei.

Fără să-și lepede întru totul bănuiala, Trăsnea se înduplecă:

— Știu bine că din scai micșunele nu odrăslesc; totuși omul cearcă, mai binele nădăjduind. Mai ales că nici marea nu se spurcă dacă-n ea cade un găinaț de cioară…

Se vârâră departe, în codru, spre Oituz, să li se piardă urma câteva zile, să-i prindă furtunile, să simtă și fârtatul Dinu ce-i traiul haiducesc. Frunzele foșnind tot mai uscat, rugii agățători, curpenii împleticiți printre crengi, lăstărișurile jucăușe, îi făceau nevăzuți. Apoi, mai sus, în țara bradului, cetina se lăsa ca o perdea de smarald verde, coclit oleacă și aburit de ceața înserării. După asta steiurile de stâncă, jnepenii și furtunile. Aci ciobanii sunt prietenii haiducilor.

Dar, la început, în codri și pe munte, haiducul Dinu se cam temea: prea înalt răsuna cântarea haiducească:

— Foaie verde-a nucului, grea-i viața haiducului; ține calea codrului și poteca muntelui, ține calea domnului, domnului ciocoiului, îl scutură de arginți și-l judecă ca pe sfinți…

Prea se năpusteau furtunile cu trăsnete în prăpăstii, ca-n inima lui Dinu să nu se iște spaima. În sfaturile încinse seara la foc, în fața adăposturilor, Dinu căuta să arate că primejdia mare pentru Moldova sunt grecii: ei sug vlaga țării.

— Dar boierii? Dar turcii? Te faci a-i uita? întrebă Cobuz.

— Da, și turcii. Trebuie să știți însă că rușii fac pace cu turcii. Părăsesc curând Moldova. Iar turcii se vor răzbuna cumplit. Mântuirea-i numai la

noi, în codru. Să-i alungăm pe greci și pe turci; să lucrăm cu boierii români care văd înainte și nu înapoi. Să-i trezim din somn, să-i curățim din destrăbălare și… ne-om înțelege noi, că suntem doar români, de-o limbă, de-o lege.

— O fi cum spui dumneata, haiduc Dinu, îl judecă Trăsnea. Dar dacă te-am primit pe dumneata în ceata noastră, nu însamnă c-o să ne boierim, acu, toată ceata.

— Haiducul Dinu e de-ai noștri, Trăsnea! strigă Dragomir.

— Lasă, Dragomire, nu-i pune palma. Crezi că dacă ursul joacă la cumătra, poate juca și la noi? Venind la noi, boierul pare bun la tocmeală; dar să băgăm samă să nu ne ardă la socoteală. Noi știm că atunci când l-am prins pe aga Iordache, grecul Sotir era în umbra lui, ca un slujitor, cum slujitor este și chir căpitanul Chiriță: unul cu aurul, altul cu gârbaciul în șapte varvarichiuri. Dinu vrea să fie haiduc? Foarte bine! Poftim, brațe deschise. Dar să nu uităm că se trage din boieri și a trăit ca un boier, adicătelea a mâncat urdă și usturoi și-acu cere să-i miroase gura a lapte dulce. El n-a trăit ca noi și deci greu îi va veni să simtă aidoma ca noi. Pentru că numai cine a mâncat papară știe dulce-i ori amară.

Ca să-i împace, haiducul Dinu, la cea dintâi crâșmă, dădu tuturora de băut. Toți, afară de Balaur, băură cu măsură. Gavrilă se plângea că-i bolnav și bea oală după oală, îmbătându-se porcește.

— Frate Balaur, bei cu oala ca să fugi boala și cu ploscuța ca să-ți uzi gurița? îl șfichiui Trăsnea.

— B’au din ură faț’ d’boier’…

Văzându-l așa de turtit, haiducii îl muiară, ca de obicei, cu capul în fântână. Lui Trăsnea nu-i plăcu chipul în care Dinu cerca a spori prietenia cu haiducii:

— Haiducule Dinu, oare de ce poporul zice că și coada securii face rău pădurii?

În acele zile, Bujor l-a pus pe Dinu la câteva încercări grele: l-a trimis împreună cu Balaur, cu Dragomir și cu Bănucu în valea Ciucului să prade pe un grof de acolo. S-au întors cu izbândă.

L-a trimis cu un răvaș la starețul Zaharia de la Bistrița.

Și-a împlinit și îndatorirea asta cu credință. Prin serdăreasa Ilinca, Bujor a aflat de mișcarea poterelor căpitanului Chiriță; și ceata le-a ocolit la vreme.

Haiducul cel nou numit Dinu se dovedea deci folositor cetei lui Bujor. Și fârtații n-aveau de ce să nu-l creadă curat la inimă. Îl chemară și pe Crivăț,

făcând o ceată de cincisprezece.

20. FOAIE VERDE DE-ALIOR…

Armistițiul care s-a încheiat la 24 august 1807, la Slobozia, între ruși și turci, punea pe mulți boieri în mare încurcătură. În sinea lui, Iordache Balș se căia că trecuse fățiș de partea rușilor. Alții, ca hatmanul Costache Ghica, dimpotrivă, se bucurau în taină c-au stat mai de o parte. Acum, mai mult ca oricând, aga Iordache suduia cumplit pe haiduci că nu l-au lăsat să strecoare bairam peșcheșul spre Rusciuc la Mustafa Bairactar. Acum, dacă ar avea legături cu turcii, ar dormi liniștit, ca omul ce are și capul, și picioarele acoperite. Dar așa… Îl chemă pe căpitanul Chiriță și-l ocărî amarnic:

— Te ții numai de găinării în Iași, bivol din Eghipet! Iar haiducii călăresc țara cum li-i voia, beșleagă umflată cu nume de căpitan!

— Stăpâne, de când l-au prădat pe logofătul Lupu n-a mai apărut. Se zice c-au trecut în Ardeal.

— Se zice, pe dracu!… Am jurat în fața boierilor că până la sfântul Dumitru… Și tu, lua-te-ar dracu de muieratic!

— Drept cuvântezi, evghenia ta! Mâne plec la…

— Nu mâne, la noapte!

Hotărâră să întărească iarăși toate poterele la drumurile cele mari și mai ales să pună mâna pe-o iscoadă din însăși ceata lui Bujor.

— Dau pentru asta o sută, două sute de galbeni!…

— Jupâne agă, haiducii sunt strâns legați între ei, cu jurământ.

— Tu ești legat de gard, vită-ncălțată cu ciubote roșii!…

— Adevărat, evghenia ta. Dar Bujor e deștept, își cunoaște oamenii.

— Nerodule! Aurul deschide și porți de cetate, dar'mite… Trebuie să fie acolo unul care să iubească aurul mai mult ca orice.

— Drept cuvântezi, evghenia ta… Chiar la noapte plec la Roman, să fiu mai aproape de cuibarul tâlharilor…

Răcnea aga Iordache, dar în zadar. Haiducii știau să-i facă în ciudă și să lovească acolo unde nici cu gândul nu gândea. În adevăr, prin serdăreasa Ilinca aflau mai repede și mai ușor mișcările boierilor și ale negutătorilor prin țară. Și la asemenea treburi erau trimiși mai ales Balaur, Dragomir și Dinu. Într-o săptămână au dat patru lovituri.

Văzând câtă faimă dobândește Bujor, căpitanul Chiriță a cercat un vicleșug ucigaș: a pus doi arnăuți să prade și să omoare pe un țăran nevoiaș;

apoi a zvonit că făptașii au fost haiducii lui Bujor.

— Să mai faci de-astea, încuviință aga. Să le ia țăranii frica și să-i urască.

La Sântămăria mică, Bujor împărți ceata în trei și lovi la Bârlad, lângă Roman și pe un moșier din ținutul Botoșanilor. Conduceau Pătru Ciornei, Spulber și Darie.

Citind răvașele celor trei ispravnici, fiecare povestind că Bujor a apărut în ținutul lui, aga Iordache se îngrozi.

— Cum se poate, în aceeași zi să jăfuiască în locuri așa de depărtate? Sunt doar tâlhari, nu draci! grăi, crucindu-se și simțind cum îl cuprinde o răceală pornind de la picioare.

Aflând ca unii pradă și pe cei săraci și săvârșesc omor în numele lui, Bujor clocoti de mânie.

Trăsnea și Cobuz, culegând știri de la cei păgubiți, înțeleseră că chiar poterașii și arnăuții căpitanului Chiriță săvârșeau asemenea nelegiuiri, anume ca să știrbească faima cetei lui Bujor.

— Săvârșesc nelegiuiri și le pun pe sama noastră, ca să le fie mai ușor a ne osândi! sări Balaur. Dar le-arăt eu lor!

Privind chipul lui Gavrilă și cătând la fierberea mâniei din propria-i inimă, Trăsnea grăi:

— Căpitane, ai totuși dreptate când îl ocrotești pe fârtatul nostru Balaur. Avem nevoie și de un om mai crud: celui fără de lege numai cel fără de suflet îi vine de hac.

Iar a doua zi a și adus doi arnăuți care prădaseră în numele haiducilor.

— Pedepsește-i, căpitane!

Bujor îi privi, îi cercetă și-i găsi nevinovați.

— Ce pedeapsă să le dau? Doar să-i pun să jure că nu vor mai cuteza niciodată împotriva noastră. Vă iert dacă porniți prin Moldova și spuneți din îndemnul cui săvârșiți nelegiuiri și le-aruncați asupra noastră.

Faima cetei lui Bujor era acum așa de mare, că numai cât a apărut Spulber cu patru oameni la curtea spătarului Ursache de lângă Bacău și toți slujitorii au fugit, lăsându-l pe boier singur să tremure ca vărguța de alun.

În fapt, până acum, haiducii lui Bujor nu s-au întâlnit cu nicio poteră. Când loveau, își pregăteau totdeauna și calea de retragere spre codru. Într-asta era meșter mai ales Darie. Amistuindu-se în codri, pe poteci neumblate, se odihneau în văgăunile munților: în Vrancea, în fundul Tazlăului, prin preajma Bicazului ori mai spre miazănoapte, prin codrii Herței. Afară de adăposturile ce și le făceau singuri, numai de dânșii știute, găzduiau la stâni

ori la țărani, în hanuri și în mănăstiri. Oamenii îi priveau acum cu multă încredere. Starețul Zaharia de la Bistrița i-a primit de două ori, odată în chip de călugări, și altădată în straie de mocani ardeleni. Țăranii le aduceau mâncare, le cumpărau praf de pușcă, le făceau plumbi pentru flinte; țărăncile le spălau și le netezeau cămășile și straiele de primeneală. Și toți, chiar și copiii îi vesteau despre orice primejdie. Haiducii lui Bujor aflau din vreme când și unde căpitanul Chiriță rânduiește o poteră și se fereau. Cobuz, Trăsnea și Pătru Ciornei au izbutit să-și facă prieteni chiar printre poterași. Haiducul Dinu avea legături mai ales cu ispravnicul de Neamț, Grigore Bașotă, socrul lui, și cu ispravnicul de Roman. Gazdele erau așa de numeroase, că se temeau tot mai puțin de poteri.

— Ce-o să-mi facă stăpânirea dacă m-o prinde găzduitor de haiduci? se întreba un bătrân din Hangu, când un căpitan de arnăuți îl speria cu legea care osândește pe gazdă la fel cu făptașul. N-am decât zilele. Și aiestea chinuite și netrebnice. Că nici măcar nu le pot vinde la mezat să-mplinesc dijma boierului Toderaș Balș. Osânda la groapa ocnei mi-ar aduce câștig: aș avea ce mânca.

Era de ajuns să se zvonească undeva că vine ceata lui Bujor, ca boierii s-o ia la trei păzește. În calea lor, prin toate satele și chiar în mahalaua mișeilor din Iași, se stârnea același cântec:

— Frunză verde alior, răsărit-a un Bujor, la bogați îngrozitor, la săraci de ajutor…

Dar nici căpitanul Chiriță nu dormea. Se așezase în Roman și de acolo își strunea poterele, gonindu-le în toate părțile unde avea bănuială ori auzea zvon despre haiduci. Pândea mai ales gazdele și ibovnicele lui Bujor.

— La o ibovnică l-a prins jupân Roznovanu întâia oară… Dar niciuna nu mai vrea să-l dea de gol.

Apropiindu-se de Roman, în seara aceea de 10 septembrie, toți cincisprezece haiduci se văzură dintr-odată împresurați de poterași. Pândeau demult oamenii căpitanului Chiriță, dosiți în coșarele lui Manolache Buhuș, la marginea orașului.

Bujor înțelese, fulgerător, primejdia. Șuieră scurt, așa cum era statornicită rânduiala, și haiducii se strânseră cioatcă. Trei, țintind dibaci, slobozіră flintele. Trei arnăuți căzură. Un nou șuier, mai ascuțit, și alte trei focuri lărgiră pârtia printre poterași. La al treilea semn, toți haiducii, scară lângă scară, se repeziră prin spărtură, pușcând cu pistoalele, șase în dreapta și șase

în stânga. Doi, în frunte cu căpitanul, vâjâiau spada: Dobre, în urmă, izbea cu securea.

Poterașii răspunseră cu focuri multe, neorânduite, fără să ochească. De altfel, nici nu-i lăsa spaima. Caii haiducilor zburau. Zmeul lui Gavrilă Balaur și Năluca lui Ciornei nechezară atât de cutremurător încât poterașilor li se păru că nu-s cincisprezece haiduci, ci un buluc de ieniceri năpustiți în iureș de nestăvilit. Din trăsnetul pistoalelor ochite în goană, alți poterași se prăbușiră. Spulber își scoase sabia și, făcându-se una cu coama lui Fulger, dădu iama într-un pâlc de patru poterași, care se căzneau, prin amurg, să-și reîncarce flintele.

Când căpitanul Chiriță se dezmetici din vârtej, ceata lui Bujor era departe, spre codrul Strungăi. S-alegea doar cu opt oameni răniți, din care doi trăgeau să moară.

În poiana izvorului din mijlocul codrului, Bujor făcu semn de oprire.

— Câți al doborât, Dobre, cu securea? râse căpitanul.

— Num' doi, c-am dat cu coada…

— Ei, bată-te norocul!

— Să nu-i ucid, căpit'!… Așa ne-ai da' porunca.

Haiducii erau bucuroși c-au biruit în această dintâi grea încercare și că nimeni nu era atins de glonț.

Închipuindu-și că a început să calce pe urmele lui Fra Diavolo, Dinu era chiar fericit.

— Am mers fără pază, ca orbeții, observă Spulber. Asta nu-i bine.

Așa cum îi povățuise Dinu, drept răzbunare, în noaptea aceea, au luat o sută cincizeci de cai din hergheliile lui Alecu Mavrocordat de lângă Tupilați și, prin trei locuri, i-au trecut în Bucovina, folosind mijloacele contrabandei. Darie, ajutat de Balaur, i-a vândut în Suceava, cu preț bun.

— Costache și Toderaș Balș au turme mari în apropiere de Dorna. Legați ciobanii și, prin vameșii mei, treceți-le la austrieci, povățui serdăreasa. Mie, jumătate din bani!

În patru zile, Darie, Balaur, Dragomir și Bănucu vândură șapte sute de oi din turmele Bălșenilor. Cercară să ia și o cireada de vite de lângă Hangu, a lui Iordache Balș, s-o treacă repede pe la Bicaz, dar nu izbutiră. Turma era bine păzită de slujitori înarmați, iar căpitanul Chiriță vârâse, în taină, destui arnăuți pe valea Bistriței, să apere averile neamului Balș. Darie, Balaur și Dragomir socoteau furtul de vite un mijloc bun de sporire a avutului cetei. Ceilalți însă priveau asemenea îndeletnicire ca pe o treabă cu primejdie:

— Ușor pot fi urmăriți și prinși cei care mână turme behăitoare.

— Dacă turmele au tălănci, atunci am fi chiar aidoma mâței cu clopoței care vrea să prindă șoareci.

— Noi ne-am prefăcut ciobani din Dorna, cu pitac de la însuși Tudorache Balș, să luăm oile și să le trecem hotarul, și n-am întâmpinat nicio primejdie.

— Pitacul ni l-a făcut serdăreasa Ilinca.

— Urciorul nu merge de multe ori la apă.

— Nicio primejdie, broască! Ciobanii înșiși ne-au ajutat să le vindem turma.

Spulber, om vârtos la inimă și neînduplecat, strigă cel mai tare împotriva acestei îndeletniciri:

— Nu vreau s-o îmbogățim pe serdăreasa Ilinca!

Lui Pătru Ciornei turmele îi aminteau de fecioru-su, de Nicola, luat rob de turci, și-l apuca un fel de leșin la inimă:

— Cum de nu pornesc să-l caut? Sunt părinte, ori ce drac sunt?

Din Bucovina, haiducii aduceau multe știri despre împărăția Franței și a Rusiei, care au căzut la pace. Darie, seara la foc, povestea câte-i istoriseau și lui, pe fugă, oamenii întâlniți în Bucovina și Ardeal.

— Am aflat că o cimotie de-a mea, unul Ion Ioachim, țăran din Năsăud, fugit de răul grofilor, a ajuns la franțuz. Acum trei ani scria că a intrat în armată, la Napoleon. Zilele astea a trimis știrea c-a ajuns chiar ofițer.

— Un țăran ofițer? se miră tare Ciornei. No, grozav!

— Da, bădiță Pătru. Se zice că Napoleonul are armată numai din popor.

— Ei, acolo ar trebui să mergem și noi, oftă Spulber.

Aici veni rândul haiducului Dinu să grăiască și să dea sfaturi. Stăruia să strângă ceata bani, merinde și cai, să aibă cu ce încropi o armată cu care să înceapă răscoala împotriva turcilor.

— Eu zic să strângem câteva sute de cai și să-i împărțim oamenilor, în munți, să-i îngrijească și să ni-i dea la vreme de nevoie.

— Eu pot să trec și două herghelii în Bucovina, încredință Darie.

— Să cumpărăm arme!

Asemenea sfaturi se potriveau bine cu planurile lui Bujor.

De fapt, ceata lui nu avea acum numai treisprezece oameni, ci peste douăzeci. Adesea nici nu mai era nevoie să călăuzească el loviturile. Darie, Ciornei, Spulber, Balaur împlineau cu îndemânare poruncile primite,

folosind ciobani ori țărani care, prin asta, se legau de ceată și deveneau haiduci.

Rămânând cu Cobuz ori cu Dobre, Bujor îl chema pe Lumânărică și se sfătuiau. Vorbeau mai ales despre cei ce aveau nevoie de ajutorul haiducilor. Dar, așa cum îl sfătuiau și Spulber, și Ciornei, mare parte din aur Bujor o îngropa la copaci însemnați, în locuri numai de el știute, să fie pentru încercarea cea mare. Îmbrăcându-se când negutător, când răzăș, când căpitan de poteră, Bujor petrecea la hanuri și prin sate.

Cobuz se bucura nespus auzind fetele cântând, seara, pe cărări, stihurile izvodite de el: „Foaie verde iasomie, Bujor vine la chindie, cu trei flori la pălărie: una roșie-bujorie, alta galbenă lămâie și-alta albă colilie. Bate vântul și le-adie, mi-aduce miroase mie, cât mai repede să vie”…

21. CE CREDEȚI VOI DESPRE COCOARĂ?

Dar într-o seară, Bujor, aflându-se în satul Prăjești, găzduit la popa de acolo și stând în cerdac de vorbă cu Pătru Ciornei și cu Trăsnea, intră Lumânărică și-i înfățișă un țigan frumos și voinic.

— Căpitane, aista-i Cocoară, vizitiul lui aga Iordache. Are la inima lui o suferință, pe care pomenile mele nu i-o pot alina.

— Povestește, Cocoară, îl îndemnă Bujor.

Și repede se muiară inimile tuturor de istorisirea țiganului.

— Dar cum să te-ajutăm? întrebă Bujor.

— Vreau să mă fac haiduc! – răspunse hotărât Cocoară. Ajutați-mă s-o răpesc pe Tasia, cum i-ați ajutat pe Simion și pe Rozalia, de la mănăstirea Bistrița, să fugă în Ardeal.

— De unde știi că i-am ajutat?

— Se află. Și robii se uită la haiduci ca la niște mântuitori.

Chibzui căpitanul câtăva vreme.

Soarele apunea molcum prin desișul livezii din coasta casei. În vale, aproape, susura un pârâu, parc-ar fi îngânat și el o poveste de dragoste, fără loc în lumea asta largă și încăpătoare, pentru că bogații o strică și-o învenineaază.

Bujor privi spre codrul aflat la câteva sute de pași și la robul voinic, la Cocoară, vizitiul lui aga Balș însuși. Și se bucură că Lumânărică, omul acesta firav, ca lumânărelele pe care veșnic le mângâia între degete, i-a adus

asemenea om, cu asemenea suferință…Noi trebuie să împărțim nu numai bani, ci și fericire. Mai ales fericire.

Prinzând clipa asta de adâncă tăcere, Cobuz scăpară struna ceterei:

— Codrule, la tine vin, pentru drept să mă închin, iară voi, copaci înalți, de potere m-apărați, de potere și de ciocoi, că ne-asupresc grele nevoi. Alei, codrule fârtate…

— Ce zici, bădiță Pătru, îl primim?

— Căpitane, un vizitiu la aga Iordache ne poate fi de mai mult folos acolo, în slujba lui, decât aici, la noi, în codru.

— Înțelegi, Cocoară? zâmbi Bujor, primind sfatul bine chibzuit al bădiței Pătru.

— Înțeleg, căpitane. Întâi să vă dau știre despre urzeala poterilor și despre gândurile boierilor. Un vizitiu isteț le află.

— Și dacă-ți îndeplinești bine slujba asta, noi ți-o scoatem pe Tasia de la boier și, pe la Bicaz, vă trecem în Ardeal. Vă dăm și bani să vă gospodăriți și să trăiți acolo ca oameni slobozi. Lumânărică, Tănase picior de lemn și Trăsnea te vor învăța, după rânduiala cetei noastre, cum să ne dai știre despre mișcările și gândurile lui Iordache Balș, dușmanul nostru cel mai mare.

Chipul fericit al robului, râsul lui sincer insuflară desăvârșită încredere lui Bujor. Îi întinse două pungi de galbeni.

— Uite, Cocoară, de una cumperi pulbere și două pistoale din cele mai bune, ca pentru aga Iordache. Zici chiar că-s pentru stăpânul tău. Pe cealaltă o dai lui Tănase picior de lemn, starostele mișeilor din Iași. Pulberea și pistoalele le aduci, până-ntr-o săptămână, la hanul Ancuței. Cu un cal bun ajungi, într-o singură noapte, din Bucium la Roman și înapoi, fără să te simtă stăpânul.

După plecarea lui Cocoară și a lui Lumânărică, haiducii își frecară mâinile bucuroși.

— Avem acum un om al nostru chiar în coasta agăi Iordache!

— Se vede că însuși dumnezeul haiducilor ni l-a trimis!

— Și eu m-aș bucura, zise Trăsnea. Dar numai dacă robul ar fi de bună credință. Oricum, fapta ta, căpitane, îmi amintește de-o poveste care… Popo, adă niște vin haiducilor! Așa, părințele!… Și preuteasa să ne toarne în ulcele, că-i tinerică, ocheșică și frumușică… Să beau în cinstea căpitanului, dar să nu-mi uit povestea: cică la un crai a venit odată un călător, lăudând cu vorbe tare meșteșugite frumusețea și vârtoșia cailor arăpești. Ascultând,

craiul s-a aprins de pofta de-a avea și el asemenea cai. Și-ntocmai ca tine, a dat acelui om două pungi de galbeni să-i cumpere cai din Arabia. Călătorul a luat banii și, valea! Peste câteva ceasuri, craiul acela a zis către măscăriciul lui: „Vreau să cunosc toți nebunii din cetatea mea de scaun: scrie-mi-i, caraghiosule, într-un terfelog”. Măscăriciul împlini porunca; dar scrise în fruntea listei pe craiul însuși. „Cum, eu sunt cel dintâi dintre nebuni?” se miră craiul. „Ești!” „Păi de ce?” „Iată, ai dat golomoz[67] de bănet unui om necunoscut, dintr-o țară necunoscută, să-ți aducă o marfă pe care nici el n-o cunoaște. Acel călător, mărite crai, nu se mai întoarce în vecii vecilor, nici cu cai, nici fără cai”… „Dar dacă se-ntoarce?” întrebă craiul. „Atunci te șterg pe tine, craiule, din fruntea nebunilor, – răspunse măscăriciul, – și-n locul tău îl scriu pe el”…

— Cocoară e-ndrăgostit, Trăsnea…

— Cum, bogdaproste, n-am să fiu eu niciodată!…

— Și dacă-i îndrăgostit, se-ntoarce să ne ajute și să ne-aducă pulberea și pistoalele. Căci nădejdea inimii lui la noi este.

— Atunci, dacă se-ntâmplă așa, mai lungesc povestea cu încă un pont: îl șterg și pe el, și pe tine și mă trec pe mine în catastiful nebunilor. Că-i mare sminteală să n-ai încredere în nimeni.

— Pân-om vedea cine are dreptate, strigă la femeia ceea să se apropie, arătă Bujor, spre vale, mâneca largă cu flori negre.

Ridicându-se în picioare, Trăsnea dădu gură. Femeia se apropie cam speriată de cerdacul popii. Bujor coborî două trepte, întrebând-o cum o cheamă:

— Pe mine?… Pe mine mă cheamă Ileana lui Vasile Toma.

— Câți copii ai?

— Câți copii? Cinci… Dar, mă rog matale, de ce mă ischitești cu întrebările?

— Așa ca să știu. Vacă ai?

— N-am, om bun, n-am… Că-s văduvă și… vai de păcatele mele.

— Unde ți-a murit bărbatul?

— La velniță, într-un foc. Și-amu… sărăcia…

— Ia de ici acești galbeni, îi întinse Bujor banii.

— Galbeni?… Eu? De ce? Ce-am făcut eu să…

— Ia-i și cumpără-ți vacă.

— Eu? Să-mi cumpăr… Râzi de mine, om bun…

— Da, să-ți cumperi vacă, mâne, miercuri, de la iarmarocul din Tupilați. De ce ești așa de uimită?

— Vai, om bun… se zăpăci femeia în fața lucirii aurului și înghiți în sec. Mie nu mi-a dat nime, niciodată, o para chioară, așa pe degeaba, de pomană.

— Eu îți dau. Dar nu de pomană, ci pentru că-s ai tăi!

— Ai mei?… Da eu… eu n-am avut niciodată niciun galben măcar…

— Ci ia-i odată!

— Vai de mine și de mine!… Îi iau… Și când simți în palmă răcoarea aurului începu să plângă. Am auzit eu de unul Bujor care dă bani la nevoiași, dar n-am crezut.

— Samăn cu Bujor, Ileano?

— Ești măreț ca dânsul. Și ești bun…

— Nu sunt bun: sunt drept. Du-te cu Dumnezeu și săptămâna viitoare, când oi mai trece pe-aici, să te găsesc cu vacă. Auzi? Dacă nu, o pățești.

— Dumnezeu să-ți dea putere, haiducule, și să te apere!

— Și boierii să-mi dea bani, femeie! șugui Bujor.

Cetașii vedeau că, ori de câte ori putea face un bine, chipul lui Bujor înflorea, se lumina: ochii îi luceau de lacrimi, buzele îi tremurau într-un surâs cald, fericit, parcă i-ar fi răsărit soarele în inimă. Orice urmă de încruntare, de cruzime, i se ștergea de pe față. Devenea alt om.

— Când face un bine, căpitanul nostru samănă cu Lumânărică, șoptise odată Balaur către Dragomir. Și eu nu-l pot suferi pe acest om cu suflet de ceară.

— Nici eu nu înțeleg: de ce trebuie să fie așa de darnic?

— Mai darnic cu alții decât cu noi… mormăi și Dragomir.

Trăsnea îi auzi și nu tăcu:

— Vorbiți ca niște vrăjmași ai oamenilor. Și vrăjmașul oamenilor nu poate aștepta de la nimeni dragoste.

Dar deocamdată Bujor nu cunoștea cum îl judecau unii dintre fârtați. El îi socotea pe toți oameni de credință, fârtați până la moarte.

22. UNUL CARE-ȘI SCHIMBĂ REPEDE GÂNDURILE

Se simțea mândru Sandu Balș, dar și întristat. Mândru că se întorcea în Moldova, cu noian de învățătură și cu planuri cum s-o conducă, s-o schimbe. În taină, râvnea chiar să fie domn. Era însă și trist pentru că, deși

poposea acum la al treilea han, tot nu putuse schimba nicio vorbă cu nimeni. Și mult ar fi vrut să afle știri despre boieri, despre ocârmuire. Oamenii de rând se plecau cu respect dușmănos în fața trăsurii lui luxoase. Avea parte de multe temenele și de nicio privire prietenă.

— E feciorul lui jupân Iordache aga… auzea șoptindu-se cu spaimă.

De aceea fu bucuros când, în hanul de lângă Pașcani, un răzăș înalt, slab, cu plete lungi, cu gura mare și cu ochi iscoditori, se apropie de dânsul și, privindu-l cum gusta dintr-un picior de pasăre, îl cercă nesfielnic cu vorba:

— Vii din străinătăți, boierule?

— Da. Am fost la învățătură în trei țări străine: Germania, Franța și Italia. Părinții mei nici nu știu că mă-ntorc. Le fac *une surprise*.

— Mă iertați că întreb: pe-acolo, prin țările prin care-ai petrecut, sunt robi, boierule?

— Robi? Nu, nu mai sunt demult.

— Deci nici bătăi la falangă, până la leșin, ori la crăparea tălpilor.

— Nici.

— Iaca, noi am rămas și-ntr-asta de căruță. La noi mai sunt robi. La noi se mai bate cumplit.

— În familia mea, robii trăiesc bine.

— Binele robiei, fie la el acolo…

— Nu șuguiesc! Mama mea-i o femeie tare miloasă. Are o adevărată stimă pentru roabele cu mulți copii. Cea care face peste șase băieți capătă carte de iertare din robie.

— Cred și eu! După ce primește șase robi în loc, îi convine s-arunce matca bătrână… Și la mine în sat era un răzăș, tare bun la inimă: după ce-i făta vaca opt viței, la al nouălea o da de pomană… Dar în Moldova este un boier mare, se cheamă Iordache Balș, care-și bate robii și clăcașii până-i schilodește. Și să vezi, e-așa de tiran la inima lui, că însuși numără loviturile.

Tânărul boier se-necă c-o înghițitură, parcă i-ar fi stat un os în gât; tuși tare, înroșindu-se ca racul. Ancuța hangița se apropie, făcu cu ochiul către răzășul cel înalt și turnă boierului vin în ulcică:

— Bea, boierule, ca să lunece dumicatul ista afurisit…

Tânărul boier dădu la o parte talgerul cu mâncare. Ceru slujitorului tutun, începu să fumeze și se închise în el, trufaș, învălit în fumul țigării răsucite după moda apuseană. Îi părea rău că s-a amestecat în vorbă cu un necioplit, care-i urăște pe boieri, care…

Răzăşul simţi trufia boierului şi ifosele cu care se-nconjura şi nu le-ngădui:

— Dac-ai fost prin alte ţări, de bună samă, boierule, c-ai învăţat multe, nu-i aşa?

— Cred şi eu! Sunt acuma cel mai învăţat om din Moldova.

— Aşa?!… Atunci, rogu-te, spune, câte ocale de fum capeţi dintr-un stânjen de lemne?

— Ei, păi… Nu se poate! Cum să cântăreşti fumul?

— Ei, uşor, boierule. Nici nu cântăreşti fumul, ci cântăreşti cenuşa. Şi ce lipseşte la cântar e fum. Tot aşa la unii oameni: cântăreşti ce-i adevărat din vorbele lor. Şi ce lipseşte e minciună, ifos, trufie. Trufia e chiar trâmbiţa căderii, zice o vorbă românească.

— Mda… n-am ştiut…

— Ei, învaţă-le, boierule, cât eşti tinerel. Că mai târziu, vorba lui moş Arvinte: vai de cap unde nu-i minte. Fii băgător de samă, că dacă umbli pe drum cu gândul acasă, îţi pierzi căciula. Venind din străinătate trebuie să-ţi aminteşti că noi, aici la Moldova, ştim că boieria şi prostia cu cheltuială se ţin, iar trufaşul cu nerodul sunt fraţi de la aceeaşi mamă numită fudulia. Că, deşi puţine s-au schimbat în ţara asta, tot ai să ai de-a face c-o lume-n culme şi cu un veac şoldiu, în care mai poate ajunge şi josul sus şi susul jos. Că printre ţărani sunt mulţi care zic: nu mai putem răbda! Iar printre boieri se află mulţi care abia mai îngână de trândavi ce-s: lasă-mă lasă-te-oi, stai, pită, mânca-te-oi. Că eu, de pildă, iaca te-am întâlnit în han şi te fierb în oală sacă, zi şi noapte gura să nu-mi tacă, şi te zolesc eu, bădie, cum îmi vine bine mie… Să fii om ca oamenii, iar de nu, să am de domnia ta parte ca de oale sparte… Că înţeleg: deocamdată asupră-ţi n-ai parale şi scapi numai c-un perdaf…

Se ridică răzăşul cel înalt şi slab (pe care cititorul de bună samă că-l cunoaşte) şi plecă, lăsându-l pe tânărul Sandu Balş cu gura căscată. Hangiţa râse pe-nfundate, cum râd hangiţele de muşteriii păcăliţi.

Şi boierul plecă repede după asta.

În fapt de toamnă, în lungul drumului spre Iaşi, întâlnea vite păscând colţ de otavă fragedă, întâlnea şiruri lungi de căruţe încărcate, greoaie, cu roţi şubrede, cu obezi desculţe, scârţâind prelung şi supărător din osii neunse. Boii mari, dar slabi, se opinteau în jug, răbdători, cu priviri blajine, rugătoare. Oamenii se plecau muţi şi încruntaţi în faţa trăsurii boiereşti. Cei

aflați mai departe cântau însă prelung și trist:… „și cât vezi în lung și-n lat, numai oști turcești s-abat. Și ne calcă, și ne fură pâinea, sarea de la gură”…

Sandu Balș strâmbă din nas: nu-i plăcea de fel melodia tărăgănată și monotonă. Îl supăra chiar.

— Înapoiată, sălbatică țară…

23. A PICAT DIN CER O STEA…

Rar toamnă strălucitoare și luminoasă ca aceea. Pe valea Trotușului însera încet, molcom, ca o alinare. Tremurându-și ușor frunza, plopii se oglindeau în unda aurită. Pe marginea zării, dinspre asfințitul soarelui, purpura se ofilea.

Sprijinit de un plop uriaș ca de umărul unui prieten, Bujor, îmbrăcat în cămașă albă, cu bondiță sărăduită, cu chimir cafeniu, cu ciubote roșii, sfătuia cu Lumânărică. Avuseseră anume întâlnire aci, pe malul Trotușului, în luncă, la acest ceas de odihnă: îi aducea vești de la Tănase picior de lemn și de la Cocoară. Ceilalți haiduci hodineau, întinși pe sumane, mai la vale, păziți de prietenii lor din Leorda, în frunte cu starostele Serafim Mândru. Caii pășteau mai încolo, bine adăpostiți în pâlcuri de lozie și de arini. În jur se înălța miros de brusture, de pelin, de mentă, de sovârf și de iarbă mare.

În șoaptă, Lumânărică îl vesti că Chiriță, căpitanul de arnăuți, se află acum cu potera spre Botoșani. Că aga Iordache e tot mai îngrijorat de pacea ce se încheia între ruși și turci. Că pulberea și pistoalele cumpărate de Cocoară îl așteaptă la hanul Ancuței. Apoi, după aceste vești bune, călugărașul își strânse curmeiul peste rantia cafenie și începu să-l dăscălească pe căpitan cu povețe sfinte.

— Blândețe, căință, ascultare, supunere, călugărașule? întrebă Bujor, pășind cu pas apăsat spre apa Trotușului. Alte însușiri mai bicisnice nu cunoști?

— Sunt însușirile cele mai plăcute lui Dumnezeu, haiducule.

— Lanțuri sunt, călugărașule; lanțuri, iar nu însușiri. Și nu cred că Dumnezeu i-atât de nătăfleț, încât să-mi ceară să fiu blând cu boierul care mă jupoaie de viu, să mă smeresc și să mă căiesc în fața celui care mă bate la butuc. Mă-nveți a fi nemernic, călugărașule. Boierii folosesc împotriva noastră gârbaciul și nu aghiasma.

— Sunt și boieri care…

— Noi, haiducii, suntem oameni cu inimă vârtoasă, neînduplecată. Suntem necruțători, însetați de dreptate, arși de dorul răzbunării.

— Știu, dar mila…

— Ești așa de înclinat spre smerenie, spre milă, spre duioșie, că mă mir cum te mai sufăr lângă mine. Tu ai vrea ca norodul să fie bun, blând, smerit, iar boierul… Proastă învățătură, călugărașule! Eu vreau să-i răpun pe boieri!

— Sunt și ei oameni…

— Nu! Sunt boieri. Și când e vorba de boieri, mila mea se cheamă spadă, iar smerenia – flintă.

— Dacă ești bun cu toată lumea. Dumnezeu te-ajută.

— Inimă de ceară! Nimic nu înțelegi din lumea asta, călugărașule. Dacă te-aude Balaur, te străpunge cu hangerul. Nu te iubește de fel.

— Balaur te urăște și pe tine.

— Pe mine? De ce?

— Îți râvnește locul; vrea să fie el căpitan.

— Cum? Du-te dracului, zavistie! Ce vrei cu-mpunsătura asta?

Rostită cu mânie, întrebarea se stinse între frunzele de arin și rămase fără răspuns. Strângând curmeiul în jurul trupului, Lumânărică se-nchise în el ca melcul în căsulie: cutezase prea mult; azvârlise o năzăreală în fața unui om care-și cunoștea fârtații.

Ieșind la malul Trotușului, priveliștea se schimbă; și cu ea și gândurile. Apa arăta ca o oglindă de foc. Lângă mal, două fete, în cămăși albe, cu catrințe roșii, suflecate, spălau valuri de lână ca omătul.

Cântau încet viers de jale, cum cântă fetele când se știu singure.

— Mult îmi place, mult mi-e dor, dragă floare de bujor: chipul roș de bujorel și flăcăul tinerel, bujorel de la dumbravă, flăcău mândru de ispravă, te sărută nu te-ntreabă…

Bujor se apropie mult de mal. Lumânărică se ținea lângă dânsul ca o umbră neagră, mută. Văzând încotro îl trage ața pe căpitan, umbra își descleștă iar gura, șoptind:

— Căpitane, această ticăloasă viață-i plină de ispite. Averile, băutura, luxul, frumusețile firii, toate ne cheamă cu viclene puteri. Dar vârful tuturor îndemnurilor spre rău socotesc a fi femeia. Ispita ei diavolească este răspândită-n văzduhul ușor al acestei seri, în lunca îmbălsămată cu sulfină și mentă, în unda șerpuitoare a râului. Ispita femeii pornește din inimă și țintește în inimă. De aceea înțelepții sihaștri ne povățuiesc să fugim întâi și-

ntâi de femeie. Mai cu samă că ea ne ispitește și ne răpune nu cu sila, ci cu frumusețea și cu dulceața dragostei. De la femei vine pieirea călugărilor și a haiducilor. Fericit cel a cărui inimă este vas pecetluit cu o mie de peceți… Dar Bujor pășea înainte, țanțoș și surd la sporovăiala călugărului. Ochii, inima și gândul i se lipiseră de chipul fetelor care spălau lână. Fericit cel orb și surd, că mai lesne gustă numai din cele veșnice. Căpitane, femeia…

— Taci, Lumânărică! Tu ai suflet de anahoret, eu de haiduc.

Simțind oameni pe aproape, fetele tăcură și încetiniră ghilitul linei. Tremurul undei se domoli. În oglinda lor, chipurile se limpeziră. Bujor cătă spre fete: una era bălaie, cealaltă negruță. Ele-i priveau de asemeni chipul în oglinda undelor:

— Îl vezi, Zamfiro… spuse cea negruță.

— Parcă-i Făt-Frumos, tu… Trufaș și voinic!… Putere și frumusețe, răspunse cea bălaie.

— Și călugărul parcă-i icoana smereniei și a nevolniciei.

— Cum or fi putând sta alături, Florico?

Nu cutezau să-și îndrepte boiul; dar nici nu-și desprindeau privirile de pe chipurile oglindite-n undă.

Un smoc de lână albă începu să lunece la vale, apropiindu-se de malul pe care sta Bujor.

Aici era Trotușul și mai încolo, cu picioarele în unda-i limpede, o fată frumoasă: fata de pe Trotuș, cu obrazul ca omătul, cu părul ca borangicul și cu ochii ca vioreaua.

Haiducul smulse toiagul din mâna lui Lumânărică, prinse lână, o stoarse de apă și, surâzând, o aruncă spre fete, ca pe-o minge albă.

— Trotușul, hoțul, vă fură lâna, fetelor!… Ele se-ndreptară de șale și mulțumiră, zâmbind. Erau amândouă frumoase. Dar mai ales Zamfira. Ieșiseră la râu, în strai de sărbătoare, să spele lână albă, lână boierească, s-o toarcă la iarnă. Cine-o să vă fure inimile?

Și Bujor sări sprinten de pe mal, lângă ele, zăngănindu-și spada și pintenii. O cuprinse pe cea bălaie de mână și-o întoarse încet cu fața spre dânsul. Apoi o ținu de umeri cu amândouă mâinile, țintind-o cu privirea lung, cutremurător de lung. Obrazul Zamfirei păli; apoi repede se îmbujoră iară. Ochii i se umeziră. În inimă i se zămislea acuși vânt de spaimă, acuși fior de dragoste. Bujor îi surâse, își scutură pletele, băgă dreapta în chimir, scoase o salbă cu șapte bani de aur și-o prinse de gâtul Zamfirei. Fata nu-și mai putea desprinde privirile de pe chipul haiducului. O înfiora atingerea

degetelor lui pe grumaz, pe umeri; încheierea salbei i se păru o dulce îmbrățișare. Obrazul i se făcu iar palid și iar se îmbujoră ca focul. În lucirea luceafărului de seară, pe sânul fetei salba licărea ca o comoară de nestemate. Haiducul o prinse de mână. Priveliștea era așa de curată, de fermecătoare, că și aprigul anahoret Lumânărică amuțise acolo sus, pe mal. Schimbă toiagul în stânga și, fără să cugete, scoase din tașcă două lumânărele, frământându-le înfiorat.

Dar în clipa aceea, foarte aproape, lângă tulpina plopului uriaș din spatele lui Bujor, se stârni duioasă struna alăutei și glasul înalt al lui Cobuz:

— Nu departe de-acolea a picat din cer o stea; a aflat-o mândra mea și s-a împodobit cu ea…

Deodată izbucni din luncă glas scurt de corn: Darie da semn de primejdie.

Valea clocoti câteva clipe.

Bujor cuprinse aprig, năvalnic, fata în brațe și-o sărută cu foc.

Și, repede, sări înapoi pe mal. Băgă o pungă cu galbeni în deságuța lui Lumânărică, îl înșfăcă pe Cobuz de mâna cu care mângâia struna alăutei și se pierdu în desișul arinilor din luncă.

După câteva clipe, tropot de cai gonea spre miazăzi.

Rămase singure, cele două fete simțiră fiori de foc și de gheață. Lăstunii sânilor li se zbăteau anapoda sub cămașă, iar buzele li se rumeneau ca vișinile-n iulie. Și inimile, acele mici și simțitoare dihănii ce se frământă în fiecare om, parcă strigau dulci vorbe de dragoste.

— Aista-i Bujor, tu Zamfiră… suspină fata cea cu părul negru.

— Da, Floareo, Bujor a fost…

Abia acum Lumânărică își dădu seama că și el căzuse în neiertată ispită, admirând ticăloasa priveliște: un voinic sărutând o fată. Trase gluga peste ochi, întoarse spatele spre tot ce-i desfătare și grăbi cu pas mărunt, șoptind:

— Lumânărele, dragele mele lumânărele…

Când ajunse în dreptul unui pâlc de răchiți cioturoase făcu semnul crucii; un liliac zbură dintr-o scorbură. Lumânărică se încredință c-a fugit duhul cel necurat care intrase în el și-l ispitise, îndemnându-l să privească spre voinicul ce sărută o fată. Și, cuprins de mare spaimă, îngenunche pe iarba rourată, răzimându-și fruntea de tulpina aspră a unui arin.

Dar niciunul din cei care au fost acolo, nici Bujor, nici Lumânărică, nici fata cea negruță, nimeni n-a băgat de samă că chipul Zamfirei țăncușase[68] și inima altcuiva.

Când ajunseră sus, pe coama dealului, haiducii încetiniră galopul și Cobuz porni cântecul, izvodind alte stihuri:

— Ici în vale la pârâu, două fete spală grâu, Bujor le ține de brâu!…

— Dreptu-i! Iuhuu! chiui Spulber.

— Colea-n vale la fântână, două fete spală lână, Bujor le ține de mână…

— Nu, n-a cutezat să le cuprindă de mână, că era sfântul Lumânărică lângă dânsul, și s-a temut să nu-l spună lui Dumnezeu, șugui Trăsnea.

— Ici în valea lui Terinte, – se-nverșună Cobuz mai departe, – două fete culeg linte, Bujor le scoate din minte…

— Nu-i adevărat! se mânie Balaur. Cele din valea lui Terinte culegeau cânepă. Și nu Bujor, ci eu le-am scos din minte.

— Se poate, Gavrilă, dar în cântec nu merge: cum poți spune: Balaur le scoate din minte? Nu sună bine… Colo-n vale pe Trotuș, dulce cântă-un greieruș și-l ascultă apa rece și Zamfira îl petrece, cu-ochișorii numai dor, după dragul ei Bujor, măi!

Bujor surâdea mândru și bucuros de istețimea înțepăturilor lui Trăsnea și Cobuz. Dar ceea ce nu i se mai întâmplase până acum, simți că o parte din inimă i-a rămas la fata de pe Trotuș.

— Spre răsărit porunci el, când înțelese că din conacul boieresc îi pândeau arnăuții, gata să se răpeadă asupra haiducilor.

— Să-i înșelăm…

— Și-armăsarii să ne ducă-n goană iute de nălucă…

24. …LA BRĂILA ÎN CETATE, TURCUL PE ROMÂN ÎL BATE; TURCULE, LIFTĂ STRĂINĂ, NU MAI DA FĂRĂ PRICINĂ

Nu putuseră răzbate nici prin Adjud, nici spre Sascut. Erau poteri multe, iar serdăreasa Ilinca le trimitea vorbă să se ferească de drumul Bacăului. Se-ntoarseră la Cașin și noaptea următoare se adăpostiră în munții Oituzului. Fripseră un berbec. Apoi, la foc haiducesc, începură povestea și gluma. Toți șuguiau veseli despre femei și dragoste; numai Dobre tăcea, iar Dinu suspina:

— Ferice de voi că n-ați fost, ca mine, batjocoriți de-o femeie ușuratică. Suflet negru ca păcura… Și câte nu i-am cumpărat, nu i-am făcut… Necinstita!

— Haiduc Dinu, – pildui Trăsnea, după obicei, – eu am rămas de minciună cu povestea despre călătorul cel cu cai arăpești. Cocoară ne-a

trimis pistoalele și pulberea; deci eu trebuie să mă scriu în fruntea nebunilor care-i bănuie pe toți. Dar măcar c-am rămas de minciună, tot am să-ți mai îndrug o poveste spusă de-un moș hâtru care zicea c-ar fi auzit pe străbunul străbunului lui, care ar fi jucat la nunta dracului c-o muiere frumoasă din Țarigrad, boieroaică elenă de semința ei. Și din acea nepotrivită cununie cică s-ar fi născut șapte fete, nu mai puțin. Și le-au pus nume, după firea fiecăreia. Uneia i-au zis Bogăția și-au trimis-o să-și petreacă viața între boieri; alteia i-au pus numele Trufia și au măritat-o după un om mare, de rang; alta, Sărăcia, și-au alungat-o să se lăfăie în sânul norodului de rând; uneia i-au zis Zgârcenia și-au cununat-o cu un iubitor de arginți; pe alta au botezat-o Înșelăciunea și-au logodit-o cu niște neguțători șireți; pe-a cincea au strigat-o Fățărnicia și-a schimbat inelele cu niște popi, dar i-au dat voie să se furișeze și în chiliile călugărilor; pe a șasea au împodobit-o cu numele Fudulia și-au poftit-o să-și ducă veacul numai între femei; iar pe a șaptea o poreclіră Curvia și o țin în casă, să vină alții la dânsa… Domnia ta de care avut-ai parte?

Ca să fim drepți, trebuie să spunem acum că haiducul Dinu se deprinsese cu viața cetei. Îndeplinea fără cârtire toate slujbele și nu se ferea de nicio primejdie. Învăța multe de la Spulber, de la Ciornei, de la Darie, de la Bujor; învăța cum ceata se conduce prin pilda căpitanului, totdeauna în frunte cu poruncă scurtă și răspicată. Recunoștea că Bujor are vădite însușiri de cârmuitor. Dar tocmai pentru asta îl pizmuia. Jinduia să-i fure meșteșugul și nu știa cum. Totuși viața de haiduc îi plăcea lui Dinu și-l silea să-și schimbe firea. Se împrietenise cu Dragomir, cu Darie, cu Balaur. Numai înțepăturile lui Trăsnea și uneori cântecele lui Cobuz îl cam răneau. Făcea haz de ele ca și cum tare le-ar avea la inimă, dar în sinea lui socotea că prea-s fățișe, prea dușmănoase față de boieri. Nu mai departe în povestirea de adineauri: c-o pildă subțire, Trăsnea a făcut-o pe Tincuța curvă, iar pe el gazda necinstei…

Tăcerea nopții învăluia codrul și muncii ca pe-o cetate uriașă, în care stăpânii au adormit. Dormeau copacii, și frunzele păreau milioane de ochi închiși. Doar râul murmura neîntrerupt, iar caii ronțăiau iarba, sforăind și tușind din când în când. Încolo era atâta liniște, că și dansul flăcărilor s-auzea ca un foșnit ciudat. Pică o stea dinspre miazăzi și Bujor clipi din ochi.

— Căpitane, când strângem bani numai pentru noi? întrebă iar Balaur.

— Niciodată, Gavrilă! Pe Darie însă, care are nevastă, copii, casă, îl sfătuiesc să strângă ceva bani și să-i pună deoparte.

— Nevastă-mea și copiii nu știu și nici nu trebuie să afle că-s haiduc…

— Cu atât mai mult trebuie să le pui de-o parte ceva bani.

Aceste vorbe îi amintiră iar lui Pătru Ciornei de Nicola, băiatul furat de turci; îi aduse aminte și-l făcură să suspine.

Brazii șopteau ușor din cetini, parcă și ei și-ar fi amintit, în noaptea asta liniștită, sutele de furtuni pe care le-au înfruntat.

Haiducul Dinu privi cum Bujor își sprijinea tâmpla de tulpina bradului și i se păru înfrățit cu însuși codrul. Boierul îndrăgea tot mai mult pădurea, munții, stâncile, natura asta sălbatică, măreață și nedomolită, ostoind amara și încâlcita tristețe din el. Acum și aici își dădea seama că-l dor și pe el suferințele norodului. Dar durerea asta nu l-ar fi împins niciodată la haiducie. Vedea însă că ura împotriva Tincuței îl ardea mai mult ca orice. Aici, în codru, deocamdată găsea tihnă sufletului. Era bucuros că serdăreasa, mânată de patima ei pentru aur, îi îngăduise nebunia haiduciei. Totdeauna l-a socotit nevolnic: l-a trimis în străinătate să-și îngrijească sănătatea: era atunci, în adevăr, tare șubred. „Sameni cu tată-tu, molâule!…” Acum va fi fiind și ea mândră că-l știe printre cei cincisprezece voinici ai țării.

Dar haiducii habar n-aveau de frământările din inima lui Dinu. Tăcea fiecare cu gândurile lui. Numai într-un târziu, Ciornei murmură, trădându-și gândul ce-l muncea:

— Cum de nu-mi cade mie-n mână Mimiș aga de la Brăila? Avea, no, șaisprezece ani când văzutu-l-am cea din urmă oară pe Nicola feciorașul. Creștea nalt, vânjos și mlădios ca mlada de carpen. Îmi sângeră inima. Musai, fârtaților, să-mi găsesc feciorașul!…

Vorbele bădiței Pătru îl înfiorară pe Bujor. Val fierbinte de dragoste și de amară durere îi umplu pieptul. Încruntă sprânceana, clipi din ochi, privindu-l stăruitor pe Ciornei. Răsuflă adânc, gândi câteva clipe, apoi întrebă:

— De unde știi c-ar fi rob la Brăila?

— Așa am oblicit, no, acum un an, de la slujitorul unui museip[69]. Zicea că-i rob la maimarele Brăilei, Mimiș aga, sau ce drac-o fi acel turc.

— Cobuz și Dobre, – porunci căpitanul, cu acea fulgerătoare și neclintită hotărâre pe care o găsea în el oricând avea de făcut o ispravă, – haideți sa slobozim feciorașul bădiței Pătru. Spulber, ai grijă de ceată!

Gălbenea frunza codrului și lucea sub stele. Se legănau frânturi de funigei prin apele limpezi ale miezului de strugurel. Erau bogate podgoriile, și

livezile încărcate de fructe erau. Frumos arăta Moldova, și îmbelșugată. Dar norodul tot sărac era.

A treia zi, patru neguțători greci se furișară în cetatea Brăilei. Veneau, chipurile, dinspre Silistra, pe Dunăre, cu barca. Barcagiul îi credea într-adevăr greci; se mira doar că unul, cel mai voinic, era mut.

— Alah, cum pedepsești mândrețe de bărbat…

Și căută să-i strecoare pe Dunăre cu mare grijă, să nu-i prindă oștile rusești care țineau Brăila împrejmuită. Aveau neguțătorii oarecare mărfuri: șaluri și covoare de Persia. Atâtea cât să poată pătrunde în haremul lui Mimiș aga.

Vânzând și cumpărând mărunțișuri, ca să pară neguțători adevărați și să nu-i ieie turcii la ochi, două zile s-au învârtit cei patru neguțători greci prin cetatea Brăilei. Au observat încotro se mișcă ienicerii, au văzut că de pe malul dobrogean trec alți oșteni cu arme noi, cu puteri proaspete, și se închid în cetate.

— Turcii nu fac pace, observă cel care zicea că-i maimarele neguțătorilor. Dimpotrivă, se gătesc de război lung.

Pătrunzând la aga Brăilei, au aflat de la slujitori unde este Nicola. Astă-primăvară, aga l-a bătut cumplit și l-a închis în beci, pentru că a încercat să fugă. De câteva ori poruncise chiar să-l înece în Dunăre. O cadână cu ochi mari, albaștri, cu fața albă și rotundă, vorbind tare stâlcit turcește, le-a arătat beciul unde zăcea feciorașul. Îl strigă chiar pe Nicola la gratii și grăiră românește. Și românește cadâna vorbea stricat. Neguțătorii se făcură că nu înțeleg vorba. Strecurară fetei o salbă de aur, rugând-o să-i ajute a-l scoate pe Nicola din închisoare.

— Vrem să-l ducem la părintele lui.

— Domnia ta ești părintele lui… gâci fata, privind pe cel mai în vârstă dintre neguțători și o necuprinsă bucurie îi luci în ochi. Te-ajut să-l scoți de-aici, chiar dacă trebuie să mor. Dar se cere să lucrați cu mare băgare de samă.

Și descrise cu amănunțime cotloanele palatului lui Mimiș aga și rânduiala străjilor.

Lui Pătru Ciornei îi venea să chiuie de bucurie și să urle de mânie. Faptul că Nicola era închis îngreuia neînchipuit de mult eliberarea lui. Făcură un plan, așa cum le porunceau împrejurările: Cobuz și Dobre pătrunseră în palat să vândă șaluri; Bujor și Ciornei pândiră din cârciuma de peste uliță. Vreun ceas au așteptat, prefăcându-se că beau și sporovăiesc de-ale

negoțului. Dar când Ciornei ieși în uliță să mai afle vreo știre de la cadâna cea cu ochi albaștri patru slujitori turci se răpeziră cu iataganele asupra lui Bujor. O clipă, haiducul zvâcni pumnii spre pistoale; dar într-o străfulgerare de gând înțelese că dacă iscă luptă, tuspatru haiduci sunt pierduți. Din sudălmile și scrâșnetele turcilor, Bujor înțelese că-l bănuiesc a fi un neguțător grec, iscoadă rusească. Era mai bine așa. Se lăsă prins fără zarvă. Se-mpotrivi doar din gură:

— Nu sunt iscoada pe care-o căutați. Eu sunt neguțător cinstit din Chios, îi încredința Bujor, pe când slujitorii se pregăteau să-l lege în funii. Vă înșelați și-l pierdeți pe tâlharul pe care-l căutați, dacă vă pierdeți vremea cu mine…

Slujitorii începură să șovăie.

— Parcă n-ar fi…

Dar în clipa aceea, din trei părți, casa lui Mimiș aga luă foc. Se iscă zarvă mare, spaimă, zăpăceală, pe toată ulița. Ciornei, intrând în crâșmă și zărindu-l pe Bujor legat, între iatagane, se îngrozi. Căpitanul îi făcu semn să se țină departe. Deznădăjduit, folosind neorânduiala de la poarta palatului agiei, Ciornei tăbărî singur asupra gratiilor de la beci:

— Nicola, ajută-mi, strigă el, trăgând cu înzecite puteri. Dar gratiile erau groase și tari.

Înțelegând că focul a fost pus anume, cadâna alergă spre străji strigând cu mare groază, rugându-le s-alerge în palat, să-l mântuie pe agă de primejdie. Cu pistoale în mâini se iviră Cobuz și Dobre. La gratii, securea și puterea lui Dobre își dovediră toată destoinicia. Prin fum și flăcări îl scoaseră pe Nicola și, împușcând în dreapta și în stânga, tuspatru ieșiră dintre zidurile casei lui Mimiș aga, amistuindu-se pe ulițe cotite, strâmte. Dobre întrebă:

— Căpitan'?… Stați! se răsuci îndărăt și ca o ghiulea uriașă se năpusti spre crâșma unde arăta Ciornei. Îl găsi pe Bujor legat, într-un colț, păzit de doi turci: așteptau să fie stins focul, să-l poată duce. Dobre izbi cu securea în unul și-n celălalt, înșfacă funia din jurul pieptului lui Bujor, o frânse dintr-o opintire și, pe mutește, își duse căpitanul în goană la locul unde așteptau ceilalți.

— Gata! plescăi el din palmele-i cât căușele, după ce puse securea pe braț, ca plutașul pregătit de drum.

Dar, pornind, băgară de samă că sunt șase: de lângă zid se desprinsese o cadână și-i urma.

— Mira! strigă nestăpânit Nicola Ciornei. Tată, s-o luăm cu noi! Fără dânsa demult aş fi pierit înecat în Dunăre…

Pe Pătru Ciornei îl răscoli o furtună în inimă. Prin apa înserării şi-n jocul flăcărilor de la palatul lui Mimiş aga abia desluşea chipul Mirei. Nicicând nu i se păruse o femeie mai frumoasă şi mai nefericită ca asta. Îi cuprinse cu stânga umerii şi-o strânse la piept. El nu se da în vânt după femei ca Balaur ori ca Bujor; se socotea prea copt ca să mai zburde asemeni mânzocilor. Dar acum, în clipa asta, inima i se muie ca unui flăcăiandru care întâia oară a prins ca braţul mijlocelul unei fete.

— No, ce zici, căpitane? întrebă el arătând fata.

— Haideţi! porunci Bujor scurt, după ce mai privi odată cum arde casa lui Mimiş aga şi cum se stârneşte vânzoleală în întreaga Brăilă. Sunt furios că nu l-am sugrumat pe aga Brăilei… Căpcăunul! Fură copiii din Ţara de Jos.

— Poate l-or mistui flăcările, căpitane!

Grăbiră spre Dunăre, urcară în barcă; legară pe barcagiu şi-i puseră căluş. Vâsliră din răsputeri, pe firul apei, la vale, repede. Traseră la mal, la vreo două poşte. Bujor strigă ruseşte, prin noapte. Apărură trei cazaci; îi primiră sub flinte şi-i duseră la comandantul lor. În faţa ofiţerului, haiducii îşi povestiră isprava. Ruşii râseră şi-i lăudară.

— Bine le-aţi făcut! Că de-o lună îi îmbiem cu pacea şi nu vor. Calcă armistiţiul din august şi mereu ne-atacă.

— În Brăila vâră oşti proaspete… şi Bujor povesti toată mişcarea observată în cetate.

— Ne-ai adus veşti preţioase, haiducule!

La sfârşit, Bujor rugă pe ofiţerul rus să trimită sănătate locotenentului Andrei Moruzov, pe care l-a cunoscut în lupta de la Branişte.

Abia a doua zi, la lumină, Ciornei văzu ce mare şi mândru i-a crescut feciorul. Împlinea douăzeci şi doi de ani. Îl adăposti în sat la Văleni, pe apa Bistriţei, lângă Piatra Neamţ. Rămase cinci zile cu dânsul şi cu Mira. Îl mişcă mult povestea ei. Acum şase ani, ienicerii i-au distrus satul din Dobrogea, unde trăia. I-au ucis părinţii. Au răpit-o şi-au închis-o în harem.

— M-ai mântuit din robie, bădiţă Pătru.

A şasea zi, după îndelungă frământare cu sine însuşi, încredinţat că între Nicola şi Mira nu se află dragoste, ci numai un cald şi tineresc prieteşug, Pătru Ciornei îşi birui sfiala şi grăi:

— No, măcar că mi-s pletele o țâră cam sure pe la tâmple, tot mi s-a aprins inima, Mira. Vrei să-mi fii nevastă?

Fata îngălbeni; i se părea că haiducul e un uriaș din poveste. Cum să cuteze împotrivire? Își lipi tâmplele de pieptul lui și șopti, suspinând dulce şi lăcrămând, poate de bucurie, poate de teamă.

— Cum vrei, mântuitorul meu, cum vrei…

Socotind acest suspin și aceste lacrimi ca izvorând din copăița dragostei, Ciornei o luă pe Mira de mână și grăbi la popa din schitul de sub Cernegura.

— Părinte, no, eu sunt haiduc. Uite, ici în stânga, un pumn de galbeni, şi dincoace, în dreapta, hangerul. Mă cununi, taci și iei aurul. Ori nu mă cununi și te gândești să mă dai pe mâna poterei și-atunci musai te-oi îmbia cu fierul. Alege, no, cuvioase părinte: aurul ori fierul?

Aurul lucea mai frumos, mai ispititor ca fierul; preotul n-a șovăit. Măcar că sălăşluia într-un schit cucernic.

La ceată, în codrii Tazlăului, Pătru Ciornei își povesti fapta. Fârtații îi urară noroc. Numai Dobre mârâi:

— Înc-un muierit în ceata noast'…

25. UNUL CARE VREA SĂ TREACĂ MAREA ÎNOT ȘI, CÂND COLO, IATĂ CĂ SE-NEACĂ-NTR-UN SMÂRC

De la început, Sandu Balș înțelese că pe boierii din cetatea de scaun a Moldovei îi neliniștesc două lucruri: pacea dintre ruși și turci și isprăvile haiducilor.

— Cum? Nu te-ai întâlnit cu niciun tâlhar de-al lui Bujor? întrebă Profirița Balaș.

— Nu, mamă.

— Nici cu oameni, așa, care să intre nepoftiți în vorbă, să te-ntrebe de unde vii, să te ispitească dacă ai bani asupră-ți?

— Nu, tătucă. Doar la hanul de lângă Pașcani, un răzăș nalt și slab m-a cam încurcat în pilde și zicători obraznice.

— Ș-ai scăpat… ai scăpat nejăfuit?

— Cum adică?

— Păi, acela-i Trăsnea, din ceata lui Bujor. Doamne ferește și apără… Și-și făcu cruce aga Iordache, speriat, parcă fecioru-su l-ar fi avut pe haiduc sub straiul apusean. – Să nu mai călătorești niciodată fără pază strașnică. Moldova-i bucșită de hoți! Ce nechibzuit ai fost…

Vazându-l, boierii îl sâcâiră cu întrebările: Fac rușii pace? Nu fac? De ce fac? De ce nu fac? Ce zice Napoleon? Sultanul ne părăsește? Ce va fi cu Moldova? Ce fac noroadele revoltate? Au ucis mulți boieri?

Mai ales Dumitrache Sturza, Alecu Beldiman și Andronache Donici, toate voiau să le afle. Sandu Balș se fălea că în trei ani a colindat trei țări, că a văzut multe și a înțeles un lucru foarte însemnat:

— Așa nu mai merge; lumea trebuie schimbată.

— Tu nu cânți „fil-fi-zonul”?…

— Canta, cică, s-a făcut haiduc… Tu când îi urmezi pilda? îl întrebă ironic Costache Ghica.

Sandu Balș se credea mai de rang și mai învățat. Nu vroia să fie comparat cu Canta. Iar ironiile boierilor îl umpleau de mânie.

— De ce vă uitați la mine ca la o sperietoare?

Era voinic și frumos Sandu Balș; în copilărie fusese foarte zburdalnic; acum se potolise, ca un râu ce și-a găsit albia. Purta straie europenești și visa să le introducă și în Moldova, odată cu alte multe schimbări în ocârmuire. Dar asemenea vis avea o pojghiță tare subțirică. A plesnit repede, ca un smalț, la întâile ciocniri cu piedicile.

— Tatăl dumitale vrea s-ajungă domn… îi șoptea Alecu Mavrocordat. Nu-l ajutarisești, să fii și tu beizade?

— Știu eu?… E greu; vremurile-s schimbăcioase, noroadele se deșteaptă…

— Cum ad-adică se deș-deșteaptă? De ce să se deș-deștepte? borborosea Bibica întrebări neroade. Asta-i împotriva lui Dumnezeu care așa a făcu-făcut: norodul prost și boieri-boierimea deș-deșteaptă. Și bine-a făcut! Cine cutea-cutează să strice rânduiala bu-bunului Dumnezeu?

— Noroadele înțeleg că nu ele sunt făcute pentru regi, ci regii sunt făcuți pentru noroade, că au drepturi sfinte, firești, ca spre pildă dreptul la libertate.

— Cuuum?… Taci, c-amețesc! Ce boscorodești acolo? zgârci din mustață Costache Balș. Dumnezeu a hotărât păstor turmei nepricopsite. În ce scriptură ai citit altfel?

— În cartea lui Rousseau: „Contractul social”.

— Carte zănatică și spurcată. Vezi să nu te smintești și tu de multă cetire.

Pe Alecu Beldiman i-a găsit tălmăcind „Istoria lui Numa Pompiliu, al doilea crai al Romei”.

— Mi-a plăcut mult această carte, și-aș vrea s-o tipăresc spre podoaba limbii românești și spre aleasă îndeletnicire a patrioților, l-a lămurit Beldiman. Și dacă vrei a ști, iată, am mai tălmăcit „Istoria cavalerului de Grie și a iubitei lui, Manon Lesco”[70]. Am dat-o diacului Cristache Borș s-o copieze, că vor jupânesele s-o citească. Mă bucur, tinere, că mă ispitești cu astfel de vizite. Prea puțini boieri înțeleg osteneala și osârdia mea întru tălmăcirea cărților de pe limba franțuzească în cea moldovenească. Iată aici mai am: „Tragedia lui Orest”, pe care cu învăpăiată dragoste spre pricopsirea neamului românesc o am tălmăcit-o. Dar boierii cei ruginiți nu înțeleg nimic din strădania mea. Ei nu trudesc nicio clipeală spre folosul obștei. Eu încă din fragedă tinerețe m-am îndeletnicit cu lucrarea limbii românești. Întâi m-am ispitit pentru al meu folos, pentru a mea deprindere și plăcere. Limba franceză am învățat-o de la Carra. Unde-o mai fi acum?

— A pierit pe eșafod, ca iacobin.

— Păcat! Deștept om era… Și multe am învățat de la dânsul. Boierii cei vechi zic că-i cu neputință a scrie într-o limbă ca a noastră, necanonisită și lipsită de tot meșteșugul grămăticesc. Ei stăruie să lepădăm limba română și să îmbrățișăm limba greacă. Într-o vreme și pe mine mă aduseseră la deznădăjduire greutățile folosirii graiului românesc. Dar știind că toate

izbândesc prin sârguință și că niciun început nu poate fi desăvârșit, ci desăvârșirea numai cu vremea se capătă, m-am învrednicit a da la lumină scrieri și tălmăciri cât de cât vrednice de luare-aminte. Și apoi plăcerea multora de a citi, mai ales partea femeiască, mă-ndemna să-mi sporesc osteneala. Cu câțiva boieri tineri, dintre care cred că n-ai să lipsești, ne pregătim chiar să jucăm tragedia despre Brutus. Cinci jupânese mi-au cerut să copieze „Istoria amorurilor celor mai gingașe ale Parisului”, care parcă-i scrisă anume spre procopsirea și desfătarea neamului femeiesc. Diacul Cristache Borș nu mai pridideşte copiind. Pun pe dieci să le citească și în saloane și în plimbările de la Copou, iar ele ascultă și se scaldă în bucurie și plăcere. Le place mult dragostea subțire a boierimii franceze. Tincuța Canta, îndrăgostită de Bolkovski, se închipuie asemenea cu Manon. Nici boierilor nu le plac cărțile care zguduie, care pun judecata la frământare. În schimb nu se mai satură de citit scrierile molâi, dulcege ori cele care storc lacrimi.

— Cum vezi domnia ta conducerea Moldovei?

— Eu înclin spre republica aristo-democraticească, gândită de Dumitrache Sturza: să intre și norodul la ocârmuire, dar numai sub epitropia boierilor. Altminteri, poporul, ca un copil vânjos, dar necopt la minte, sfarmă tot, ca în Franța. Și eu de nimica nu mă tem și nu urăsc mai mult ca răscoala norodului.

Dar Sandu Balș s-a muiat repede după tiparul oamenilor și al lucrurilor din Moldova. Boieroaicele întinse pe sofale îl rugau, subțiind buzele:

— Dacă ești învățat, citește-ne „Istoria amorurilor gingașe ale Parisului”, dar citește, rogu-te, cu patos, cu zbucium, să ne tremure inima și lacrimile să ne curgă șiroaie, cerea Zoie Ghiculeasca.

— E așa bine când plângi din dragoste… ofta coana Marghiolița Balș, topindu-se după povestirile sălcii din „Istoria amorurilor Parisului”.

Curând, Sandu Balș se sătură și de suspinele lăcrămoase ale femeilor, și de clevetirile și „furlandisirile” lor. Se plictisi repede și de boierii care se mișcau agale-agale, purtați de slugi, de la un jilț la altul, ca niște momâi cu multă osânză, cu ceva ciolane și fără un dram de creier. Vasile Roset, surdul, chiar când bătea din palme să vină roaba din iatac să-l scarpine la talpa picioarelor, bătea rar, încet, cu liniște mare, abia auzit: lip… lip… lip…, așa că slujitorii erau siliți să stea într-una cu urechile ciulite, să audă când poftea ciubuc, cafea, zar, cărți, gâdilare la tălpi, ori cine știe ce altă nacafa ori tabiet boieresc. Într-o zi, Sandu Balș l-a privit pe vornicul Ghica scoborând din butcă. Abia îl puteau duce slujitorii, prinzându-l de subsuori,

atât era de gras; semăna cu o căpușă în proptele. Pășea rar, încet, așa cum cere ighemoniconul, privind undeva departe, cu capul cufundat în ișlicul uriaș, cusut din doisprezece miei nefătați, ca să fie pielicelele cât mai moi și creții cât mai mărunți. Și, privindu-l, îl cuprinse o mare scârbă:

— Pe mâna cui ai încăput, biată Moldovă!…

Dar tresărirea asta de revoltă pâlpâi scurt și se stinse. Înțelese că dacă rangul se măsoară după volumul ișlicului din cap, atunci nu-i chiar așa ușor să fii boier de rang înalt. Numai purtarea ișlicului și dichisirea bărbii câte griji și ce osteneli cer bietului boier fanariot… Vedea Sandu Balș, cu ochii lui vedea, că lui Ghica vornicul ca și agăi Iordache le trebuia, la urma urmelor, o deosebită știință a echilibrului și multă deprindere să nu li se prăvale din cap uriașul ciubăr al ișlicului și să se ducă dracului tot ighemoniconul. Se dumirea Sandu Balș că menirea unui boier în Moldova este să-și țină cu ifos ișlicul în Divan, să adune de la vechil veniturile moșiilor și să le dumice toate, bând, jucând cărți, sughițând ori râgâind, și mai ales trândăvind, trândăvind până la îndobitocire și putrezire în duhoarea cea amețitoare, biruită doar cu fum de tămâie arsă în cățui de argint și cu belșug de apă de trandafir împroșcată din sipușoare de cleștar. Așa-și trăiau viața pe dulcele pământ al Moldovei mulți boieri mari și așa o închipuiau și pe cea viitoare, acolo în sânul lui Avraam. Cei care munceau „spre pricopsirea neamului românesc” alergând după negoțuri, după tocmiri de ateliere și fabrici ori după cărți întru luminarea minții, cum făceau Dumitrache Sturza, Alecu Beldiman, Roset-Roznovanu și Teodor Vârnav, erau puțini, prea puțini.

În fața acestei realități, Sandu Balș nu găsi în el destule puteri să reziste: îl copleșiră moleșeala, nepăsarea obștească din tagma boierimii și se lăsă înghițit în smârcul pe care își închipuia, venind din străinătate, că ușor va să-l sece și să schimbe fața Moldovei.

26. CÂT AU STAT CEI PATRU LA BRĂILA

Cât au stat cei patru la Brăila, ceilalți unsprezece haiduci, călăuziți de Spulber, de trei ori au fost încolțiți de poteră, între Roman și Vaslui. Într-o lupta lângă Bonțești, Dragomir a fost iarăși rănit. Cu greu au scăpat luptând fățiș, chiar cu căpitanul Chiriță; unul câte unul s-au furișat prin lunca Siretului și l-au trecut înot, adăpostindu-se în pădurea Faraoanilor. Gavrilă Balaur l-a ajutat pe Dragomir să treacă Siretul și l-a adăpostit în curtea de la

Români. Serdăreasa Ilinca l-a îngrijit cu multă băgare de seamă. Folosind acest prilej, serdăreasa a stat de vorbă cu Gavrilă și l-a rugat să-i caute colierul luat de Bujor ori de Cobuz.

— Dacă mi-l aduci, te răsplătesc c-o pungă de aur.

— Nu, nu, jupâneasă Ilinca. Eu nu-mi jefuiesc fârtații!

— Mai gândește-te: ți-l plătesc împărătește, deși nu face cine știe ce. Vreau să-l am mai mult așa, ca o aducere aminte și ca o ambiție împotriva Ghiculeștii.

A poruncit să-i aducă mâncare și băutură. Balaur a băut cu sete, dar s-a ținut tare. N-a făgăduit nimic cu privire la colier; ci a luat-o doar pe serdăreasă peste picior:

— Dacă n-are preț, de ce să ți-l mai aduc? Iar dacă-i scump, prost aș fi să nu mi-l opresc mie.

Balaur vorbea așa fiindcă nici nu știa măcar că vreunul din ceată ar fi luat asemenea giuvaer. Și tocmai acest fapt începu să-l înghimpe: „Cum adică, nu împărțim tot, ca între frați?”

— Dacă ai aduce la mine banii, – își urmă planul serdăreasa Ilinca, – ți i-aș păstra bine, cu mare credință.

Balaur ascultă acest sfat și nu zise nici da, nici ba.

Supărat, se abătu prin Răcăciuni, unde își găsise o „slută nouă”, și stătu acolo trei zile, fără să mai știe de ceată. Rana lui Dragomir se închise repede. După patru zile plecă de la Români; îl găsi pe Balaur dincolo de Răcăciuni. Porniră spre ceată.

Așezat pe marginea drumului, Lumânărică se ospăta, întingând un boț de mămăligă într-o scăfiță cu mujdei. O țărancă îi întinsese aceste bucate peste gard, pomană; ba picurase și câțiva stropi de oloi de cânepă, să fie mai cu saț mujdeiul.

Serafim Mândru, starostele din Leorda, aflându-se lângă Lumânărică, se miră:

— Aista ți-i ospățul, părințele?

— Aista. La un izvor o să beau un căuc[71] de apă și gata. Mulțumesc Domnului… Hrana ni-i dată întru ținerea zilelor, iar nu întru îmbuibare.

— Și câți bani îți trec prin mână…

— Nu-s ai mei. Sunt ai săracilor. Eu n-am nevoie de nimic. Când a fost să moară, mama a glăsuit: „Ioniță, să cumperi lumânărele și să le împarți pe la bisericele”. Asta fac: cumpăr clopote pentru biserici, veșminte pentru preoți, vaci pentru săraci. Acu vă dau vouă, celor din Leorda, bani de la haiduci, să

vă cumpărați arme, să vă apărați împotriva oamenilor lui Costache hatmanul. Și fac asta pentru că așa mi-a poruncit Dumnezeu, în vis, noaptea trecută.

Starostele Serafim Mândru din Leorda gândi: „Lumânărică ista n-are fire omenească.”

Soarele abia cumpănise de amiază. Din mărul de pe marginea drumului începeau să se scuture frunze galbene. Chipurile celor doi drumeți deveniră gânditoare, triste.

Deodată, de după hugeacul din spatele casei, se iviră doi oameni. Purtau straie țărănești, dar aveau bărbi de negustători.

— Banii! strigară ei spre Lumânărică, punându-i jungherul în piept. Lesne și repede îi smulseră banii din tașcă. Parc-ar fi știut unde-i ținea. Caii îi așteptau dincolo de hugeac. Încălecară și, cât ai bate din palme, pieriră unul spre miazăzi, altul spre miazănoapte.

Năucit, Lumânărică a scăpat din mână scăfița cu usturoi.

Târziu a înțeles ce s-a petrecut. N-a putut băga de seamă decât că armăsarul bărbosului care fugea spre miazănoapte era pintenog și avea numai o jumătate de potcoavă la piciorul drept de dinapoi.

În aceeași noapte, la curtea din Români s-a înfățișat un om cu gluga trasă peste față, a șoptit un cuvânt, iar străjerul i-a ținut calul și l-a lăsat să intre, măcar că era foarte târziu. Serdăreasa Ilinca l-a primit în iatacul de taină, a înșfăcat banii aduși de acel om necunoscut, i-a numărat, a scris cifrele într-o condică și i-a amistuit într-un sipet. Pentru aducător a scos un răboj c-o singură crestătură, i i-a dat și i-a șoptit:

— Dacă vreți să aveți bani, alegeți-l pe Dinu căpitan! Dacă nu, vă dau pe mâna poterii, tâlharilor! Ați înțeles?

— Am înțeles, stăpână, a spus omul cu gluga trasă și și-a pus în chimir crestătura răbojului.

Peste două zile, Lumânărică se întoarse iar la Spulber; era frânt de oboseală.

— M-au jefuit, tâlharii! se tângui el, plângând și râzând totodată. Dumnezeu m-a pedepsit pentru că am mâncat oloi vinerea. Mă cearcă bunul, cu cercări grele. Bate-mă, schingiuie-mă, bădiță Spulber! Sunt vinovat că banii n-au ajuns la răzășii din Leorda, cum mi-ai poruncii.

Lui Spulber i se făcu milă și greață de asemenea ființă. Trezit din somn de șoapta lui Lumânărică, Balaur spumegă de mânie:

— Uite în ce netrebnic se încrede căpitanul nostru! Lepădătură! Balegă-n rantie! Te străpung cu hangerul…

Spulber l-a ferit pe Gavrilă cu stânga, la o parte:

— Ce te dezlănțui așa, măi fârtate? Or fi fost tâlharii lui Catargiu. Știi doar că boierul ista proclit își trimite slujitorii la jaf.

— Or fi fost poterașii înșiși, căută să arate și Darie.

Balaur se domoli, dar nu tăcu:

— N-o să ne fie moale, broaștelor, când o afla căpitanul că ne-au furat banii hotărâți pentru răzășii din Leorda. Sfântul ăsta de aproape miroase a ceară și de departe a hoție…

— De ce mă urăști, frate Gavrilă? surâse nevinovat Lumânărică, clipind des și înșurubând o nouă întrebare în cugetul haiducului. – Oare pentru că-ți ghicesc uneori gândurile?

— Ce gânduri, sfrijitule? Sfârșește odată, că te spintec! Dumnezeii cui te-a zămislit de sfânt…

— Știi că ți-e calul pintenog și despotcovit la piciorul dinapoi?

— Ce vrei să spui? Ești smintit? îngălbeni Balaur. Buzele i se făcură vinete ca lipitorile.

— N-are nimeni cal pintenog în ceata noastră! strigă Dragomir, zgârcind nervos mustața.

Lumânărică încreți fruntea și-și făcu cruce:

— Mă rog de iertare pentru bănuiala nechibzuită…

— Lasă, Lumânărică, doar tu știi: cine-i cu paguba-i și cu păcatul, s-arată mărinimos Gavrilă Balaur. Numai că altă dată să nu mai bâigui. Bâiguie Trăsnea destule bănuieli!

O clipă, călugărul cerșetor se gândi că Balaur prea-i buzat și deci ușor de cunoscut. Hoții însă aveau bărbi și mustăți așa de mari, că puteau ascunde și boturi de câine, dar' mite buzele lui Gavrilă.

Trăsnea singur nu socotea că Lumânărică bâiguia. El judecă: „Nu putea săvârși furtul decât unul care știa ce-avea călugărașul în tașcă. Ori un haiduc, ori starostele Serafim Mândru”.

— Balaur a dus calul la potcovit, la Sascut, iar Lumânărică a plecat în cealaltă parte, spre Leorda. Cum se face că…

— Trăsneo, lasă-te de bănuieli! porunci Spulber. Știe oricine că Lumânărică împarte pomeni, și că le poartă în tașcă.

— Adevărat! Vicleanul se îmbracă ușor, când în piele de oaie, când în blană de vulpe; dar totdeauna își păstrează colții de lup.

— Măi fraților, care a furat banii de la Lumânărică? întrebă Balaur, râzând batjocoritor. Tu, Dinule? Tu, Crivăț? Dați banii înapoi, măi fârtaților… – Ori poate chiar tu, Trăsnea, Păcală!

— Eu nu-s nici Păcală, nici hoț. Păcală aș fi dacă m-aș întovărăși cu Cobuz; iar hoț, numai dacă m-aș întovărăși cu tine.

— Îndrăcit ești, Trăsneo! Dar mai al dracului a fost cel care a prădat un… un sfânt, ha-ha-ha! hohoti Gavrilă Balaur, gros, hurducat, pornind cu ceilalți la locul unde pândeau pe niște neguțători greci.

— Cică, odată, Păcală a furat de la o mănăstire doi desagi cu tămâie, începu să tâlcuie Trăsnea, în șoaptă, după ce s-așezară la pândă. Și-n loc s-o vândă la Mitropolie pe bani buni, s-a suit cu tămâia pe Ceahlău, a adunat vreascuri și lemne, a scăpărat din amnar, a suflat în iască și a ațâțat focul, un foc mare, cu tulpină de jneapăn uscat. Peste foc a turnat toată tămâia din desagi. Așa de pe vârful Ceahlăului s-a ridicat un fum uriaș până la cer. Și s-a făcut o mireasmă în jur, să pici jos de sfințenie și desfătare. Te leșina la inimă, nu altceva. Și de-atâta plăcere și sfințenie, iată că s-a deschis cerul. Mare minune! Dumnezeu se uită din cer pe Ceahlău și-l văzu pe Păcală, grijind focul. Dar am uitat să spun că tocmai atunci Dumnezeu era bolnav: sta înfofolit în blăni moi, ogârjit și pierit la față, ca de ceară. Pasămite, îl cam speriase Scaraoschi cel bătrân, vrăjmașul, îl silise să fugă prin cer pe o vreme ploioasă, răcise sfântul la bojoci și sta gata să dea în oftică. Avea când arșiță, când îi clănțăneau dinții de frig. Dar mirosul de tămâie alungă drăcușorii boliștei lăsați de Scaraoschi în mădularele lui Dumnezeu. Și se făcu sfântul sănătos cât ai bate din palme. Bucuros, trimite un înger la Păcală. Îngerul îl aduce pe șolticul nostru în fața tronului lui Dumnezeu. Dumnezeu îi spune tărășenia: „Iac-așa și iac-așa… pentru că m-ai făcut sănătos, cere-mi orice poftești.” Păcală se uită în jur și nu vede mai nimic de seamă în palatul lui Dumnezeu. Tot lucruri de celea boierești, de care n-are omul nevoie. Zice într-un târziu: „Doamne, dă-mi fluierul cela de după ușă. Și fă așa ca la zicătura lui să joace orice făptură de pe lume”. Dumnezeu întreabă: „Numai atât dorești, măi Păcală?” „Îmi ajunge. Vreau să fac să joace după acest fluier năzdrăvan și dușmanii, și prietenii”. Iacă așa-i Cobuz, măi Gavrilă… Tu ce-ai fi făcut cu sacii cu tămâie? I-ai fi vândut lui Scaraoschi, să-i prefaci în aur și aurul să-l pui în sipet!

— Nu se potrivește pilda, bâigui Balaur!…

— Eu am să capăt un fluier ca acela, Gavrilă, și atunci…

— Vin! șopti apăsat Nica Bucur.

Și-ntr-o clipă haiducii încălecară, ațineând calea bogaților. Trăsnea nu mai avu răgaz să-și sfârșească vorba. În mintea lui Balaur pilda asta neînțeleasă pătrunse ca un spin de măcieș.

Lăsară caii în pădure, se îmbrăcară ca răzășii din Oncești când merg cu jalba la Divan și intrară repede în han. Stătură la foc ca niște călători cuminți, urmărind cum ceilalți își grijeau chervanul. Aflară că nu sunt negustori, ci oșteni ruși care duceau spre miazănoapte lucruri de-ale războiului.

— Să ne retragem, porunci Spulber.

Balaur ceru să mai rămână.

— Mi-a căzut cu tronc fata hangiului și… vreau să petrec o noapte c-o slută nouă. V-ajung în zori la Nemira.

Spulber îngădui. Rămaseră și ceilalți, la sfat cu câțiva drumeți. Dar fata hangiului nu-l suferi pe Balaur. De ciudă, Gavrilă bău cu trei neguțători greci. Unul le cântă din fluier. După ce se îmbăta, haiducul scoase pistolul:

— Aista-i flu-fluierul ferme-mecat… Jucați! Jucați, că vă ia dracul!…

Și hohotind de râs îi sili pe cei trei neguțători să joace până căzură jos, leșinați de oboseală și de spaimă. După aceea trecu la hangiu:

— Tu ești armean, mă?

— Armean, răzășule.

— De ce pu-pui apă în vin, broa-broască?

— Pe legea mea că nu…

— Adu co-cofa de apă re-rece să pun eu, a-atunci…

— În viața mea n-am… Eu sunt armean cinstit…

— Adă apă!

De frică, hangiul puse în fața lui Balaur o cofă plină.

— Bea! se rânji el, drăcește, punându-i pistolul în piept.

— Jupâne călător, eu… strig…

— Trag! Bea, dumnezeii…

De teamă, hangiul începu să bea apă din cofă. Balaur nu-l slăbi până nu bău toată cofa. Râdea văzându-l cum se umflă și cum își pierde răsuflarea și glasul:

— Jupâne călător… iartă… iartă…

După miezul nopții, când toți drumeții dormeau, iar Spulber porunci plecarea, Balaur apăru în ușă, cu pistolul în mână, clătinându-se:

— I-am dat ga-gata! Au jucat și-au b’ut pân’au murit.

— Faptă tâlhărească! scrâșni Trăsnea, când înțelese isprava lui Balaur. Pilda mea te chinuie. Așa că vezi, să nu te prindem cu musca pe căciulă…

— Ei, da!… Dacă nu-i căznești o-oleacă, cred că… că suntem sfinți. Eu vreau, vreau să prăd!… Mie-mi trebuie bani! Am dat de-o ibo-ibovnică nouă. Cere para-parale! O i-ibovnică de rang mare… Răcnea tot mai tare. Drumeții începeau să se trezească. Și dacă nu m'las' B'jor, aleg alt căp'tan… Gata!

Spulber și Bănucu îi smulseră pistoalele, îi puseră căluș și-l scoaseră repede din ograda hanului.

L-au legat în șaua lui Zmeu și-au gonit spre codrul Nemirei.

Dacă le-ar fi fost caii la cinci sute de pași mai departe, îi luau poterașii, ca din strachină.

În noaptea aceea, Darie, Spulber și Trăsnea hotărâră să nu-l mai lase niciodată pe Bujor singur. Rânduiră așa ca oricând căpitanul să fie însoțit de unul din ei, de Cobuz și de Dobre.

— Să ne purtăm așa, încât căpitanul să nu bage samă că-i păzit.

27. PĂSTRAȚI FEȘELE CURATE…

Cu toate că nu era de fel sigur, căpitanul Chiriță a răspândit zvon că Bujor, rănit în sat la Bontești, s-a aruncat în Siret, de frica poterașilor, și-a pierit în valuri. Dovedea asta cu mărturia a trei poterași.

— Și cea mai bună dovadă, iat-o: de două săptămâni n-a mai săvârșit niciun furt! Ceata s-a desfăcut. De-acu, îi ciugulesc pe câte unul, cum ciugulește uliul puișorii.

Vestea asta a stârnit mare bucurie între boieri. Aga Iordache a băut singur o ocă de cotnar și a spart oalele din trei dughene de olari; în mintea boierului fiecare oală închipuia un cap de haiduc. Și fiindcă era victorios, plăti toate oalele sparte. Costache Ghica, Alecu Mavrocordat și alți boieri poruncîră țăranilor de pe moșiile lor să dea liturghii, mulțumind cerului că s-a izbăvit țara de tâlhari.

În dimineața aceea de duminică, în satul Fântânele, clopotul bisericii mormăia singur, ca un moșneag răgușit și oleacă beteag la minte.

Pe uliță, două fete, ca două surori gemene, îmbrăcate la fel, doar că una avea o gherghină galbenă și alta o gherghină roșie în păr, mergeau spre biserică, grăind tocmai despre această porunca boierească:

— Vechilul s-a oprit în poartă și a răcnit: „Să dați sărindare, mulțămind că v-a mântuit stăpânirea de tâlhari!”

— Parcă pe noi ne-ar fi prădat haiducii și nu pe boieri…

Vorbind, fetele nici gândeau că le-aude un răzăș călător, cu ciubote roșii, cu strai alb, care venea în urma lor, ducându-și calul de frâu, curățând miez de nucă și hrănindu-se, ca un om ce umblă singur cu gândurile lui. Când fetele nici nu s-așteptau, călătorul întrebă:

— Și, mă rog, ați pregătit sărindarele de mulțămită, fetelor?

— Pregătit, răzășule! râse una din fete, întorcând chip rumen și scuturându-și gherghina roșie din păr. Dar, surprinsă de frumusețea bărbatului, urmă vorba în șoaptă: O s-aprindem lumânări și-o să ne și rugăm… Numai că vechilul nu poate pătrunde și-n cugetul nostru, să vadă ce și cum…

— Boierii zic că Bujor a pierit, se rândui la vorbă și fata cu gherghina galbenă în păr.

— Dar nu se poate să se fi prăpădit voinic ca acela, alin norodului și spaimă boierilor! nu se lăsă gherghina roșie. Nu se poate, bădie răzășule!

Răzășul ridică frâul calului mai spre cot, sparse repede trei nuci în pumni: două le dădu fetelor, iar una și-o opri sieși.

— Sunteți neam cu vreun haiduc, fetelor?

— Noi? Nu!… Dar Bujor și ceata lui se bate pentru dreptatea noastră.

— Da’ de unde știți voi că Bujor se bate pentru…

— Dumneata, răzășule, nu ești de la Moldova?

— Ba sunt, dar am umblat cu negoț în țara Nemțească și n-am aflat încă.

— Atunci, află că Bujor a înzestrat o sută de fete de măritat.

— A cumpărat cinci sute de vaci și le-a dat la cei săraci.

— Cred că-i puneți cam mult pe samă, fetelor.

— Ba a făcut și altele, dar nu le spune.

— Ce, n-a scăpat atâtea sate de zapciii birurilor? Zeci de sate! Și bani a dat pentru răzășii din Leorda, scăpându-i de împrejmuire. Și câte și mai câte…

— De-un lucru mă mir eu, cutează cea cu gherghina roșie, ciugulind din miezul de nucă dăruit de răzăș. De ce l-a primit în ceată pe boierul Canta? Îl știm, că-i stăpânul nostru: om cu inimă bună. Vorbește cu robii parcă i-ar fi frați. Dar de, parcă poți ști?

— Cum zice tătuță: boierul boier rămâne, orice fel de strai și-ar pune.

— Mă-ntreb eu, în mintea mea cea proastă: nu cumva boierii l-au vârât anume pe Canta între haiduci, să-l răpună mișelește pe Bujor?

— Nu se poate, fă! Pe Bujor îl apără și norodul, și codrul. N-au ce-i face boierii! Eu mă rog pentru sănătatea lui Bujor.

— Dac-ar trece pe-aici și-ar fi rănit, i-aș lega rănile. Păstrez anume niște feșe curate și niște pojarniță zăcută în oloi sfințit…

Inima călătorului zvâcni, trase punga din chimir, dintre pistoale, și puse repede în palma celor două fete câte zece galbeni, grăind:

— Vă mulțumesc, fetelor, că vă gândiți la mine. Păstrați feșele curate… Hai, Vifor!

Smuci frâul, s-azvârli în șa și se topi ca un abur, ca un vis dalb, în dimineața aceea senină de toamnă, cu ușoară împâclire de funigei și de vrajă.

Fetele amuțiră. Sclipirea aurului din palmă le adeverea că n-a fost nălucă. Dar asta și mai rău le zăpăci. Uitară de biserică. O luară la fugă. Una în sus, alta în jos.

Alergând, își pierdură gherghinele din păr. Așa că nimeni nu le-ar mai fi deosebit una de cealaltă.

De fapt, mergând pe jos, cu Vifor de căpăstru, prin Fântânele, ca și prin Leorda, spărgând nuci, cojindu-le gânditor și furând vorbele fetelor, Bujor o căuta pe Zamfira, fata de pe Trotuș. Dar n-o mai găsea nicăieri. Din acel amurg de august, cu atât se alesese: cu un chip bălai de-o vrăjită frumusețe și cu un nume: Zamfira.

Locul pe malul Trotușului, unde ea spăla atunci lână, acum era pustiu. Apa se înfiora și se limpezea sub privirile toamnei. Frunzele plopilor aurii sunau uscat și trist. Florile de iarbă mare se vestejiseră de brumă.

Fata de pe Trotuș nu mai era acolo.

Din acel loc de dulce aducere aminte se depărtă cu inima frântă și moale, neîngăduit de moale pentru un căpitan de haiduci. Se ferea de fârtați, să nu-i simtă slăbiciunea. Mai bine să-l știe că petrece cu șapte ibovnice, să-l pizmuiască, decât să-l compătimească.

Dar în seara aceea, cum a poposit la ceată, Cobuz s-a apropiat de dânsul și lin i-a cântat la ureche, ușor atingând struna ceterei:

— Mai demult când nu iubeam, unde mă culcam dormeam. Dar acum de când iubesc, nu pot să mă odihnesc: capu-n palme sprijinesc, tot la mândra mă gândesc… Mare-i apa Oltului, dar mai mare-a clorului: apa Oltului o trece, doru' mândrei-o să mă-nece…

După Cobuz, Trăsnea tălmăci și el în stihuri aceste simțiri, dar într-un alt chip:

— Zice un cântec, căpitane: „Foaie verde și-o lalea, grea boală și dragostea; cine prinde-a o gusta, aibă cap de-a o purta și minte de-a o lăsa”…

— Păstrează sfatul pentru tine, Trăsnea!

— L-aș păstra, căpitane, dar n-aș avea niciodată nevoie de el. Că de mine nimeni și eu pe nimeni n-oi îndrăgi…

Chiar și Dobre pricepea ceva din perpelirea pe jeratic a lui Bujor. Gândea: „Fetele-s niște dihănii plăpânde: și iaca, multă usturime pricinuiesc voinicilor”… Ar fi vrut să-și mărturisească acest gând, dar era nevoie de atâtea cuvinte, că amețea numai cât gândea la ele: a le înșira era peste puterile lui de uriaș. Puse umărul într-un brad bătrân doborât de furtună și, opintindu-se, îl prăvăli în prăpastia de alături.

— Na! Și-și scutură palmele, mulțumit. Așa treabă s’faci, căpitane!…

28. ÎN INIMA VIZITIULUI COCOARĂ E ARȘIȚĂ MARE

Trecuseră abia două luni de când se întorsese în țară și Iașul ajunsese să-l plictisească grozav. Desaga cu iluzii, și așa destul de sărăcuță, cu care venise din străinătate, se deșărtase singură cum se deșartă sacul ros în fund de șobolani. Ceru învoire părintelui să se retragă undeva la o moșie.

— Du-te, fiule, la Bucium, încuviință bucuros aga Iordache. Vezi cum se face culesul. Grijește robii și slugile.

În cerdacul conacului de la Bucium îl întâmpină roaba Marghioala, sărutându-i mâna.

— Sunt obosit și sătul de viață, Liță, se alintă Sandu Balș, ca atunci când era băiețandru. Dar ochii negri ai Marghioalei pătrunseră repede inima boierului.

Așezat în jilț, n-avu Sandu Balș când suspina de trei ori, că roaba din iatac i-o și aduse pe Tasia:

— Să-ți țină de urât, luminăția ta. E tânără, gătită și grijită cum o vezi.

Sandu Balș clipi mirat de înfățișarea tinerei roabe. Părul Tasiei, ca abanosul, ondulat ușor, cădea în două cozi late, groase, lungi. Sprâncenele în dulce arcuire vădeau suflet voios și bun. Obrajii rumeni ca trandafirul, iar buzele ca-ncondeiate de iconarii cei meșteri mari. Așa cum îi porunci Marghioala, fata se plecă în fața stăpânului, surâzând, și-i sărută mâna.

Apoi, când văzu încremenirea boierului, râse cristalin, înșirând cei mai albi și mai strălucitori dinți ce se pot închipui. Clocotea în ea viața, tinerețea, patima. Și cămașa, și catrința, cusute din bumbac și lână moale, păreau anume croite, ca să-i facă și mai vădită frumusețea și armonia trupului feciorelnic.

— *Mais c'est un bijou exotique… C'est Hébé!*[72] suspină Balș într-o limbă neînțeleasă robilor. Tasia îl privea cu ochi negri, mari, osebit de calzi, de luminoși. Și ei îi plăcea acest tânăr boier îmbrăcat în strai apusean, frumos, puternic și trist; părea o închipuire din poveștile pe care le spunea bunica, spălătoreasa. Și iată acum, dintr-odată, un asemenea chip de poveste se așază în jilțul din cerdac, surâde și nu-și dezlipește ochii de la dânsa.

Sandu Balș o ridică din genunchi și-o pofti în jilțul de alături. De fericire și de încântare, Tasiei i se păru c-o ridică până-n nori; dar în jilț nu îndrăzni să șadă, cu toată poftirea boierului și porunca Marghioalei.

Frumusețea, agerimea minții și vioiciunea tinerei roabe înrobi repede inima deznădăjduitului boier. Sta de vorbă numai cu Tasia: era preocupat cum s-o îmbrace și cum s-o educe mai repede și mai bine, ca să-i fie cât mai asemenea. Și singur se minuna cât de repede prindea și înțelegea totul țigăncușa din iatac.

La început, aga Iordache șugui:

— Măi tâlharule, păi eu n-am ales-o pentru tine… Pe urmă înțelegând că fecioru-su s-a îndrăgostit de-a binelea de-o roabă, îl privi cu milă și cu scârbă: Bine, becisnicule! Eu am cheltuit bani ca să înveți în Apus, iar tu-mi feștelești obrazul aprinzându-te după o țigancă? Oare o pierit neamul boieroaicelor în Moldova?

— Ce, tată, țiganii nu sunt oameni?

— Nu! De bună seamă că nu!

— Dar ce-s?

— Robi! Din naștere. De mii de ani sunt robi…

— Eu în Apus am învățat că toți oamenii se nasc egali.

— Aiureli de apelpisit. Aici nu plouă aceeași ploaie ca-n Apus…

— Tasia-i o comoară a naturii. O învăț cum să se poarte în lume și-o iau de nevastă!

— Doamne, apără și păzește! se cutremură aga Iordache așa de tare, că-i căzu ișlicul din cap și se rostogoli ca un bostan turcesc. Nu-și veni în fire multă vreme, parcă l-ar fi trăsnit vorbele feciorului.

— Tu, un Balș… nepot de domni, să… Mai rău ca Ilie Catargiu, care a furat o muiere de negutător… Tu… O roabă! Ai zărghinit?

— Nu, o iubesc!

Răspunsul veni ca un nou trăsnet. Și asta prefăcu spaima agăi Iordache în gudurătură.

— Ascultă, Sandule, drăguțule, lasă șaga… se milogi el, surâzând ca un mișel.

— Nu șuguiesc, tată!

— Atunci, atunci… – se umflă iar părintele de aburii mâniei, își zborși barba și mustața, – atunci pun mitropolitul Gavril să-ți citească molifta smintiților… Doamne, îndură-te, ce rușine va să-mi pricinuiască feciorul!… Au n-am eu atâtea necazuri și nu trag destule amaruri cu hatmanul Ghica ori cu ceata lui Bujor?

— Tată, viața se preface, se rânduiește altfel. Robii sunt și ei…

— Nelegiuitule! Te ridici împotriva rânduielii lui Dumnezeu?…

Dacă Balș era furios, vizitiul Cocoară era zdrobit. Nici nu-și credea ochilor când o privea pe Tasia: zână, nu țigancă. Și n-o vedea decât pe furiș, când cobora din cerdac. Și atunci amuțea de admirație. Gândea:… „Acum, acum să chem haiducii s-o răpească”… Dar nu se îndura:… „Dacă în luptă, Tasia… Dacă o ucide boierul?”

Chinurile lui Cocoară sporiră când, după răfuiala cu tată-su, Sandu Balș începu să iasă la plimbare cu Tasia, în trăsură. Porunca stăpânului îl săgeta cumplit de dureros:

— Cocoară, mână la pas, și numai pe drum bun!

Așa, în tihnită legănare. Sandu Balș o învăța pe Tasia a grăi franțuzește și-i citea din cărți. Tasia asculta cuminte și supusă, ca o școlăriță. Și așa de frumos le spunea după aceea, că boierul o lăuda, o mângâia, îi săruta mâna, drept ca unei cucoane, și-i șoptea meșteșugite, amețitoare cuvinte de dragoste. Ea se-mbujora și neîngăduit de frumoasă se făcea. Auzindu-i glasul dulce ca struna ceterii, râsul cristalin ca jucăușii clopoței de argint, inima lui Cocoară se scălda în amară și nefericită dragoste. Simțind că boierul o mângâie pe Tasia și cu patimă o sărută, vizitiul turba pe capră. Devenise încruntat, supărăcios. Și nici pe cai nu se putea răzbuna: c-avea poruncă, el robul vizitiu, să mâie caii la pas să ducă trăsura lin, ca să fie cât mai dulce, mai lihnită dragostea boierului cu roaba Tasia. Iadul cât o fi el de iad nu poate născoci chinuri mai usturătoare ca acele zămislite în inima lui Cocoară vizitiul. Dar durerea asta nu-l împingea, ci-l oprea de-a trimite știre

haiducilor… Mi-i teamă să n-o pierd de tot. Boierul e așa de aprins după ea, încât o ucide dacă mă simte că… Dar cine stinge arșița inimii mele?

Trimise, în schimb, prin Lumânărică știrea că aga Iordache îl crede pe Bujor mort și că mult se veselește pentru asta.

29. CEA DINTÂI GREȘEALĂ SE IARTĂ?

Vădit că după intrarea lui Dinu în ceată, haiducii deveniseră și mai greu de prins. Grigore Bașotă, ispravnicul de Neamț, serdarul Ioniță Prăjescu de la Roman, paharnicul Ion Jora de la Fălciu, fie din rudenie, fie din dușmănie față de aga Iordache Balș, îi adăposteau pe haiduci și, ca și starețul Zaharia de la Bistrița, îndrumau poterile pe căi greșite. Pe Dinu îl ispitea negrăit viața asta plină de neprevăzut și de primejdii. Acum nu mai avea când luneca în tristeți negre, nelegiuite, izvoditoare de moarte. Simțea o drăcească bucurie când Bujor ori Trăsnea își bătea joc de poteră, de căpitanul Chiriță, de aga Iordache. Era fericit când ocoleau pâlcurile de arnăuți, lăsându-i pe toți cu botul pe labe, ori când intrau chiar în mijlocul lor prefăcuți în negutători, răzăși, călugări și chiar arnăuți, băgându-i în boală. El însuși, întovărășit de Bănucu, a intrat în curtea logofătului Lupu Balș din satul Porcești, tocmai când avea mulți musafiri la masă, a pușcat din pistoale și-a strigat lozinca revoluționară:

— Libertate, egalitate sau moarte!

Încrederea în el sporea după fiecare ispravă. Haiducii parcă nici nu-l mai socoteau boier. Unii, ca Dragomir și Balaur, îl iubeau chiar. Pornind din Moldova, el visa acum să stârnească o mare răscoală în toate țările locuite de români. Nici Fra Diavolo, nici acel bandit spaniol Hernani n-au fost nimic pe lângă ce va fi el: va scăpa țara de turci și de boierii ruginiți. Norodul, slobod, are nevoie de un conducător: el va fi acela. Și, cercetându-și fârtații, și-i închipuia în slujba lui: mai ales Dragomir cel iute din fire și Balaur cel crud… E mare nevoie de-un om crud când faci răscoală. Așa a fost și în Franța… Atunci, nici mama n-o să mai spună că-s nemernic…

Prins de freamătul isprăvilor haiducești, răpit de amăgirile închipuirii, vrăjit de măreața putere și frumusețe a firii sălbatice în care trăia, Dinu nutrea iluzia că se schimbă. Îl cutremura dragostea haiducilor pentru codru. Și rău îi părea că n-are pana lui J. J. Rousseau să ticluiască tot ce simt acești oameni când pun urechea la tulpina brazilor să le-asculte parcă bătaia inimii și șoapta poveștilor de veacuri. Niciodată n-o să-l uite pe Cobuz!… „Ce te

clatini, brad frumos?… Da, mă clatin să cad jos, că-s bărdașii[73] furioși și-i dau zor ca să mă taie, să mă duc' la Podu-Iloaie, să mă facă temniță, la voinici magherniță, supărarea mamelor, jale grea iubitelor, voie bună domnilor"…

Uneori, călărind în șa, Dinu se vedea cum pătrunde în strai de haiduc și-o ucide pe Tincuța chiar în brațele sperjurului. Alteori se visa intrând în Iași ca un liberator, în triumf, iar frumoasa Tincuța îi ieșea în cale, cădea în genunchi și cu râuri de lacrimi cerșea umilită iertare. Se străduia să fie măsurat, cumpănit, dar câteodată mai scăpa calul și trecea cu iuțeală amețitoare de la tristețe neagră la veselie fioroasă. Într-asta îl ajuta Balaur, bând pe ascuns împreună. Dintre toți, singur Trăsnea nu-l cruța de fel. Când îl vedea așa de nestatornic, îl descânta:

— Despre un om cu firea dumitale, Dinule, poporul zice: „Suflet are, minte n-are, nici nu știe, nici nu-nvață, de-o ghici i-om frige-o rață și i-om da-o cu-usturoi, ca să plece de la noi"…

Despre Bujor, Dinu încă tot nu știa ce să creadă. Judecata ce i-o făcea lui Balaur, acum, la întoarcerea de la Brăila, îl punea pe gânduri. Gavrilă Balaur era într-adevăr crud, sângeros, bețiv, lacom de bani, poate și mincinos, dar lui îi era ca un sprijin duhovnicesc. Râvnea toate patimele de care suferea Balaur. Și-apoi era singurul care-l înfrunta mai cutezător pe căpitan. Era singurul care în taină voia să ia locul lui Bujor.

Căpitanul îl dojenea aspru pe Balaur:

— Măi frate, încă n-ai înțeles că noi suntem haiduci și nu ucigași? Încă n-ai înțeles că noi nu luăm pentru noi, ci pentru cei lipsiți? Ai jurat să te schimbi: într-o oarecare măsură te-ai schimbat. Dar, iată, din când în când mai dai în gropi și-ți terfelești cinstea. Ce ai de gând?

Rostind aceste cuvinte, căpitanul așa i-a sfredelit inima cu glasul, cu privirea, că Balaur, în loc să se ia la harță cum ar fi vrut, căzu în genunchi:

— Am greșit, căpitane. Iertare… se milogi, umflându-și și mai tare buzele groase. Mi se uscase gâtlejul și poftisem băutură. Iar după ce m-am îmbătat, dracu știe ce-am mai făcut…

— Cu toții am hotărât, măi Gavrilă: nu ucide nimeni decât când se află în primejdie de moarte. Iar de crâșmari și de hangii să nu ne-atingem niciodată. Sunt cele dintâi gazde ale noastre și trebuie să-i avem prieteni credincioși. Dacă ne iau frica, hangiii mai mult ca oricine ne pot da pe mâna poterașilor. Apoi se adresă cetei întregi: Fârtatul nostru Gavrilă a săvârșit omor fără pricină, la beție, în afară de lupta dreaptă. A călcat jurământul.

Dacă eram față în clipa săvârșirii nelegiuirii îl judecam scurt, cu sabia. Dar n-am fost față. Și de-atunci a trecut oarecare vreme. Întreb acum: ce osândă să-i dăm?

— Ucis! gemu Dobre ca un urs înțepat de viespi și gâfâind cum nu gâfâia nici când lupta cu cinci poterași odată.

— Să fie îndepărtat din ceată! adăugă Nica Bucur.

— Să fie iertat, – cuvântă Darie. Se cheamă că se află la întâia greșeală. Nici Voichița nu cruța pe cei vinovați. Pe unul, însă, la întâia greșeală, l-a iertat. Și acela a devenit foarte credincios și de trei ori a mântuit, din mare primejdie, zilele Voichiței.

— Darie are dreptate! s-a ridicat și Dinu. Balaur a greșit, fiind întunecat la beție. Altminteri este un om vrednic, îndrăzneț și de ispravă. Cer iertarea lui.

La fel cerură și ceilalți, în cap cu Dragomir.

Balaur sta încremenit, vânăt, așteptându-și parcă moartea.

Bujor sta neînduplecat, crunt, cu dreapta pe mănunchiul pistolului din brâu; părea că, într-o clipă, îl va descărca în pieptul vinovatului.

Gavrilă Balaur se prăbuși deodată în genunchi:

— Căpitane, îndură-te! A doua oară de-oi mai greși, să mă silești singur să-mi împlânt hangerul în piept.

Pe toți haiducii îi mișcară vorbele lui Balaur. Numai Trăsnea se ținu tare:

— Mie-mi pare că Balaur al nostru e-un fecior de lele cu apucături rele și fără leac, parc-ar fi fost plămădit cu zamă de prefăcătorie, dospit în copaia minciunii și turnat în calup de-un călugăr șiret și-oleacă beat. Măcar că erau necruțătoare cuvintele lui Trăsnea, prin felul cum erau spuse stârniră o undă de voie bună.

Bujor nu spunea nimic. Dar tăcerea lui era mai grăitoare și mai puternică decât orice cuvânt. Cei mai mulți din ceată erau pentru iertarea lui Balaur. Dar dacă ar fi spus căpitanul că vinovatul trebuie să piară, toți ar fi găsit dreaptă judecata lui; chiar și cel osândit.

Pentru că lipsea Ciornei, Bujor făcu sfat cu Spulber și cu Darie. Hotărâră să-l poprească pe Gavrilă de la orice ispravă vor mai face, până s-o împrăștia ceata pentru odihna de iarnă; să stea doar la pândă și întru paza cailor. La primăvară, dacă se va fi îndreptat, va fi primit iară în credință neștirbită. Dacă nu, nu.

Toți găsiră judecata bine chibzuită. Ionită Condurat făgădui să-l ia sub a lui priveghere și povață:

— Întâi să-l vindecăm cu totul de patima aurului și a băuturii.

— Dacă mi-ai crutat zilele, căpitane, ți le-ncredințez ție, până la capătul vieții. Jur! Pe toți am să vă slujesc credincios, ca un câne…

Pe Bujor îl supără milogeala lui Balaur: o socotea potrivnică firii lui crâncene, ambițioase. I-ar fi plăcut mai mult dacă tăcea. Îi făcu semn să se ridice. În schimb, Dinu lăcrima de-nduioșare… Iată o întâmplare măreață, un căpitan înțelept și generos câștigă recunoștința unui voinic… Și socotind clipa prielnică, se rugă:

— Căpitane, vreau să-i joc un renghi lui aga Iordache: îngăduie-mi să plec, împreună cu Dragomir, pentru trei zile.

— Du-te, măi boierule! Orice ocară adusă agăi Iordache îmi unge inima. Dar fii cu ochii în patru.

A treia zi se întoarseră cu o iapă și un armăsar arăbesc, cum nu se poate mai frumoși.

— Să-i vândă Darie în Austria.

— Chiar așa m-a trimis și Voichița, într-o joi ca asta, se cheamă, cu doi cai arăpești să-i vând în Bucovina.

Abia când, cu caii de căpăstru, aștepta pe haiduci să iasă din rateșul unde căutau pe niște neguțători cu parale multe, Gavrilă Balaur înțelese la ce grea și umilitoare pedeapsă fost-a osândit. El, care râvnea să fie căpitan, se simțea acum coborât, călcat în picioare, zdrobit. Mai bine l-ar fi străpuns Bujor atunci, cu hangerul. Caii se întindeau după iarba arsă de brumă. Furios, Balaur îl izbi pe Vifor cu capătul frâului peste bot și se răcori, parc-ar fi pocnit în capul lui Bujor. I se părea că haiducii beau în rateș și, petrec, iar el, ca o slugă, ca un rob, le ține caii și-i păzește. Îi venea să încalece pe Zmeu și s-o-mpungă în lume. Știe el unde…

Dar în clipa aceea în inima haiducului se săvârși repede prefacere ciudată, pe care nici el n-o pricepea încă.

30. CÂNTECUL DESPĂRȚIRII

S-au strâns toți sub fagul de pe teșitura Nemirei.

Seara cea din urmă.

Inima lui Bujor era caldă și duioasă. Privea cum se rărește frunza-n codru, asculta cum sună vântul prin crengi tot mai golașe, și-i părea rău că se desparte de tovarăși, de codru. Duioșia-i era sporită de dorul pentru fata de pe Trotuș. De atunci, din acea înserare de august, poposise prin multe

sate, pe la multe râuri, izvoare și fântâni, pe la multe neveste frumoase. Dar ca Zamfira nu mai întâlnise niciuna. O frunză galbenă de fag i se așternu la picioare, ca un răvaș trimis de codru… „Îmi pierd podoaba, haiducule; coboară devale, în sate, ori ascunde-te în peșteră adâncă, stâncă mare pune la intrare, iarna-n tihnă să petreci, potera să nu te afle… Iernile albe sunt trădătoare în codru, căpitane.”

Haiducii aprinseră focul. Nica și Trăsnea frigeau berbecul pentru masa despărțeniei. În poiană, caii pășteau colț de otavă. Vremea se zbârlea în nori vineți, iar codrul năpârlea de istov în vânt, sporind jalea haiducilor. Privea Bujor cum cad frunzele și se-ntreba: „Când a trecut oare vara asta? Făcut-am vreo ispravă mai de samă? Nu. Boierii sunt tot la locul lor. Ce-am prădat noi, punându-ne zilele în primejdie, nu prețuiește pentru bogătași nici cât o pișcătură de purec… Ce să fac? Iată, ne-a prins frigul. Trăsnea tușește; pe Nica Bucur îl cam înțepenește un junghi. Vine iarna și eu”…

Din lăstarii de alun se desprindeau frunze mari, galbene ca alămâia. Nuielele goale n-ar mai putea adăposti niciun mierloi, dar’mite un voinic…

Nopțile erau tot mai reci. Nu mai puteau dormi pe pământ, oricât de gros ar fi fost patul de frunze uscate. Cârdurile de cocoare se călătoreau, tânguindu-se nevăzut spre miazăzi. Veneau tot mai dese valuri de ceață, învinețind cerul, îngustând lărgimea zării. Începeau burnițări reci, dușmănoase. Nu, nu se mai putea trăi în codru.

— Până se frige berbecul, – ceru Bujor, – treci ici la mijloc, lângă foc, și zi-ne ceva, Cobuze, ca pentru ceasul despărțirii.

Cobuz parcă n-aștepta decât poftirea asta. Își înstrună alăuta, grăind:

— Vreau să vă zic, fraților, cântecul lui Pintea cel viteaz. L-am învățat de la un om din Dornișoara și se potrivește bine cu ceasul în care ne aflăm. Se așeză pe butuc, lângă Darie, în fața lui Bujor și, ajutându-se cu strunele, slobozi glas înalt, să sune larg codrul pustiu și aproape golaș: „Foaie verde-a nucului, la curțile Stupului, Stupului bogatului, cine oare că-mi slujea, cine toate le făcea? Era Pintea cel tăcut, dar la minte priceput, era Pintea cel voinic, în năcaz trăit de mic. Și Stupul că-i poruncea: „Ce stai, Pinteo, degeaba? Prinde patru boi la jug și te du cu ei la plug, să-mi ari holdele din deal, un’ se face grâul rar, să-mi ari holdele din șes, un’ se face grâul des. De arat dacă-i gata, tu securea vei lua, în pădure vei pleca, lemne multe vei tăia: lemne verzi pentru obezi și uscate pentru roate, lemne bune pentru foc și să mi le cari pe loc. Că apoi mai în desară, să duci car de grâu la moară, car de grâu și de secară!” Pintea toate le făcea, nicio vorbă nu scotea, numa-

n gândul lui gândea: «Cine-i slugă la altul, multe rabdă săracul; las' să rabde, dacă șede, codru-i mare și nu-l vede!»"

Glasul strunelor și vorbele haiducului adânc atingeau inimile. Parcă-și asculta fiecare povestea vierii lui. Urechile prindeau viersul, iar ochii și gândurile se pierdeau în depărtate locuri și-n trecute vremi: stăpâni răi, foame, bătăi, sărăcie, ucidere, oameni împinși la răscoală:

— ...„Hei, Stupule, stăpân rău, ascultă ce-ți grăiesc eu: codirișca de la bici, vezi, o-mplânt în brazd'aici; codirișca de-o-nfrunzi, eu atunci te-oi mai sluji, zău atunci și nici atunci, când o face mere dulci, când o da din juguri muguri, din restele vișinele, să mânci, Stupule, din ele"...

Și inima haiducilor se alina auzind de la Cobuz că Pintea s-a îndreptat „către drag de codru verde, unde urma ți se pierde"...

Iar acolo, în codru, a făcut ceată de haiduci și-a dus viață asemănătoare vieții lor din vara asta.

Se legăna încet cetina bradului, se scutura prin noapte câte-o frunză și, ațâțat de Dobre, focul înrotat de haiduci azvârlea pulbere de scântei și răsucite paloșe de flăcări, luminând pădurea.

— „Foaie verde iarbă moale, colo-n deal lâng-o cărare joacă-n pară un foc mare, mai la deal pe un colnic, joac-o pară de foc mic. La focuri, la amândouă, sunt voinici o sută nouă, voinici de-ai codrului, puișori de-ai lotrului"...

Se bucurau că în cântecul lui Pintea era prinsă chiar viața lor. Și murmurau odată cu Cobuz. Trăsnea gândea să-nvețe și el tot acest cântec, să-l zică oamenilor la care-o găzdui în iarna asta. Iar Bujor tresări în inima lui: „... Voinici o sută nouă? Deci nu-s de ajuns doisprezece, nici cincisprezece. Ei, cu o sută de voinici aș răsturna ocârmuirea și-aș trece să lupt alături de ruși... Asta trebuie s-o fac!..."

— „Dintre ei, vreo doisprezece tot frig carne de berbece... și tot frig voinicii mei un berbece și opt miei, un juncan și cinci viței. Carne frig, vin răcoresc, și din gură chiuiesc: «Foaie verde siminic, asta-i viața de voinic, că n-ai teamă de nimic: nici de nemeși, nici de dracul, te-apără codrul, săracul!»..."

Cobuz trase tare de coarda din urmă și se opri. Între tulpinile copacilor se frânse o frântură de răsunet. În tăcerea din poiană, flăcările șoptiră parcă între ele. Toți întoarseră privirile spre cântăreț.

— Zi-i, Cobuze frate, zi-i mai departe, îl pofti Spulber.

— Până aici e frumoasă și veselă povestea lui Pintea viteazul. De-aici încolo devine tristă.
— Ei, parc-am fi muieri! Nu cumva crezi c-o să plângem? se grozăvi Darie.
— Să cânt, căpitane?
— Cântă, Cobuze! De la Pintea putem lua învățătură, ca de la un înaintaș.
Cobuz își îndemnă iar strunele să glăsuiască și povesti ce-a zis Pintea către voinicii lui:
— „Alelei, feciorii mei, toți voinici ca niște zmei, beți voioși și ospătați, traiul vostru vi-l cântați; iară când v-ăți sătura și cântarea veți găta, stați un pic și m-ascultați, bine sama să luați: ziua crucii nu-i departe, frunza de pe ramuri cade, codrul prinde-a se rări, cocorii a se călători și-aici n-am mai putea trăi, că ne-or prinde, ne-or robi… mergeți toți pe la părinți”…
Iar pe cei ce n-au părinți îi sfătuia să coboare la câmpul cel mănos și să muncească „până colo-n primăvară, când ies vitele pe-afară”.
— „Atunci să ne-ntâlnim iară, când va fi frunza ca banul, și iarba cât degetul, s-o poată prinde murgul”…
Și pe când Cobuz, însoțit de struna alăutei, povestea mai departe cum Pintea și-a povățuit voinicii despre ce vor face-n primăvară, Bujor gândea: „Iată, acest cântec grăiește în locul meu…”
— „Și voinicii-l ascultau, toamna mi se-mprăștiau și prin sate se-mpărțeau și-așa iarna petreceau”… Iar când veni primăvara, Pintea cel cu chica creață și cu mintea lui isteață la voinici așa grăia și pe toți îi veselea: «Haideți, feciori, după mine, să vă-nvăț a trăi bine. Hai, voinici, un’ vă duc eu, c-acolo e bine, zău. Nu-i necaz și nu-i stăpân, făr’ tot bine de român: nu-i nici grijă, nici nevoi, făr’ tot bine pentru noi!»….
Toți ascultau pătrunși de puterea cântecului. Numai Dinu se purta tare ciudat; era acuși încruntat fără pricină, acuși descumpănit de vesel.
Când Trăsnea și Balaur înfățișară friptura de berbec, Bănucă aduse pâinile coapte în cuptor boieresc și împrospătate pe lângă foc, iar Darie scoase ploștile cu vin din izvor, Cobuz opri cântecul. Și haiducii încinseră masă belșugată și voioasă, aidoma celeia din cântecul lui Pintea viteazul. Că dacă la nevoie haiducii se hrăneau, fără cârtire, cu borș de urzici și mămăligă pe prispa săracului, țineau să se desfete cu berbece fript haiducește și cu vin vechi de Odobești, cum nici boierii nu mâncau și nu beau. Acum Dobre nu se mai uita cu sălbatică mirare la astfel de bucate, ci

gusta încet, vădind mare mulțumire și plăcere. Glumele stârniră văl de râs și voie bună. Zise Dinu haiducul:

— Bujor, căpitane, ai ajuns om vestit în țara Moldovei. Cu numele tău, norodul ticluiește cântece ca și cu numele lui Pintea, pentru că tu-i întruchipezi gândurile de răzbunare.

— Dobre mi-a mântuit zilele la Brăila. Toți ceilalți v-ați primejduit viața la porunca mea. Așa că lauda vi se cuvine vouă, tuturor. De aici ne despărțim și nu ne mai întâlnim până la primăvară. Să cântăm fiecare câte un cântec. Și să-nceapă Cobuz, că-i mai meșter.

— Foileana bobului, la mijlocul codrului, împrejurul focului, stau voinicii codrului; mândră masă pregătesc, cu ospăț împărătesc, cu miel fript înăbușit și cu vinișor stropit, cu vin bun de Odobești, să tot bei făr' să plătești…

Urmă Darie, după ce trase o sorbitură din ploscă:

— Frunză verde flori de tină, suspină, maică, suspină și pentru mine, c-am ajuns în țări străine să mănânc de căpătat, să beau apă de furat, să gândesc cu milă-n sat. Legea ta de codru des, că din tine nu mai ies!… C-am intrat tânăr copil, și-acum sunt un moș bătrân. Am intrat fără musteață, și-acum sunt cu barba deasă…

— Când erai în ceată la Voichița, frate Darie, ai cântat tot cântecul ăsta? râse Trăsnea.

— Nu, l-am învățat acum, vara asta, de la fratele Cobuz. Când haiduceam cu Voichița n-aveam un fârtat cu talentul stihuirii, cum avem acum.

Se ridică Ardeleanu să-și cânte aleanul lui, deosebit de-al lui Darie:

— Codrule, codre-nverzit, ține-mă-n tine ferit și cu frunze-acoperit… Și-i avea, codre, păcat, de m-ai da cumva legat, că nimic nu ți-am stricat, dacă-n tine am intrat. Doar o creangă de tăiai, armele îmi atârnai… Le-aș fi pus, codre, pe jos, da-și pierdeau lustrul frumos; și fără luciu nu ochesc, în dușman nu nimeresc… Dar pentru mine haiducia nu trebuie să ție o viață. Că eu, fraților, atât râvnesc; să am o căsuță într-un sat ardelean, unde să trăiesc tihnit și fericit cu Cătălina mea… Primăvară, primăvară, mult mi-i inima amară, văd plugurile cum ară și eu mi-s străin prin țară…

Și Nica Bucur, cel din ceata lui Mereanu, cântă cu glas răgușit:

— Dă când muma m-a făcut, tot în codru am crescut, cu luna și soarele, cu dragi căprioarele. Căprioare, surioare, roadeți poala codrului, să-mi văd matca Oltului. Unde Oltul ocolește, voinic calu-și potcovește cu potcoave

de aramă, ca să nu plătească vamă, cuișoare dă argint, să n-atingă dă pământ.

Veni la rând Ciornei:

— De m-aș face-o păsărea să alerg spre țara mea… să văd plugul de mai ară brazdele de primăvară și sămânța de-ncolțește, câmpul dacă mai rodește. Iar de-oi găsi sărăcie, să m-apuc de haiducie, să iau calea codrilor, să țin urma hoților, hoților boierilor. Să mi-i prind de pe colnici cu-a mea ceată de voinici. De m-ar ajuta cel sfânt să-i amestec cu pământ, ca să scap sărmana țară de păgâni și de povară…

— Zi-i și tu, Dobre, îl pofti Trăsnea.

— Nu pot!

— Dacă rostește namila un stih, amețește! râse Balaur.

— Haiducul e vesel și isteț din fire.

— Io sunt tare! răcni uriașul, cutremurând pădurea.

— Numai atâta știi să cânți?

— Io nu lăs codru! se opinti grozav Dobre și nările i se căscară lacome să soarbă tot văzduhul năpădit de fiorii toamnei. Și acest răsuflet larg vădea marea lui patimă pentru-ntinsul nestrăbătut al pădurii. O să stau în peșteră. Ca ursu'.

Acest discurs neobișnuit de lung pentru Dobre îi mișcă pe toți. Cobuz înstrună alăuta și zise în locu-i:

— Mai ține, codre, frunza bine, ca să mă mai plimb prin tine, cu doisprezece haiduci ca mine și-n pădure douășdoi, vai de mama lor ciocoi… Și-acu, fraților, să cânt și căpitanului viers după inima lui: Foaie verde trei smicele, păsărică din vâlcele, adă leac inimii mele: apă din trei fântânele, din trei munți trei pietricele, din trei brazi trei rămurele, din trei văi trei floricele și chipul Zamfirei mele…

Cutremurat de gingășia simțirii și de adevărul cântecului. Bujor se ridică și-l îmbrățișă pe Cobuz. Iar chipul fetei de pe Trotuș îi înflori și mai dulce în minte și în inimă.

Când ospățul sfârși, ținură sfat pentru petrecerea iernii.

Dragomir și Balaur primeau porunca să-l ajute pe Darie să răzbată spre casă, peste munți, apoi ei să ierneze în satele Dorna, Holda și Broșteni. Ardeleanu se adăpostea la Români, ca ziler venit din Transilvania. Bănucu se întovărășea cu Dobre până la Bicaz, ca plutaș, apoi el trecea munții ajutat de plăieși. Nica Bucur și Cobuz cercau drumul spre Focșani, să iasă spre Argeș, în strai călugăresc, cu răvaș de la starețul Zaharia pentru

arhimandritul Neofit de la Curtea de Argeș. Ciornei se trăgea spre Văleni. Trăsnea pornea spre Iași, să se-ntâlnească acolo cu fratele lui, Melinte Pascaru. Crivăț se întorcea în Braniște, acasă; nimeni nu știa c-a haiducit. Dinu se adăpostea la Români, iar serdăreasa Ilinca avea să-l împace cu boierii. Spulber și Condurat se aciuiau la o gazdă a lor din preajma Botoșanilor. Iar Bujor se îndrepta spre Sascut.

Dar așa cum îl sfătuiau Ciornei și Spulber, numai ei doi din ceată puteau ști unde se află căpitanul.

— Să intrăm argați, sfătui Bujor. Trândavii sunt lesne bănuiți. Dar cum simțiți gazda umblând cu șoalda, plecați. Să nu ne pierdem armele și să ne îngrijim bine caii. Să nu asuprim, să nu nedreptățim pe nimeni. Să cătăm a afla mișcările boierilor. În unele treburi de legătură dintre noi îi vom folosi pe Lumânărică, pe Cocoară, pe Tănase picior de lemn și pe stareţul Zaharia. Întâia vară de haiducie a sfârșit bine. Vom spori lupta la vara viitoare. La sfântul Gheorghe să fim gata la întâlnire, aici, sub acest fag din teșitura Nemirei, să pornim iară, cu planuri noi.

Se îmbrățișară frățește.

Și se pierdură în noapte, spre cele patru zări.

După vreo jumătate de ceas, Vifor necheză strașnic. Îi răspunse dintr-o parte Fulger, dintr-alta Zmeu, dintr-alta Năluca.

În urmă, sub fagul bătrân, câtăva vreme fumegă molcom rămășița focului haiducesc. Încetul cu încetul se acoperi sub un strat de spuză, până când bruma nopții de toamnă îl stinse de istov. Iar frunzele galbene, arămii, roșii, coborând una câte una, îl acoperiră să doarmă în tihnă până-n primăvară, când vor veni iar haiducii „către drag de codru verde, unde urma li se pierde”…

31. CINE FACE ȘI CINE TRAGE….

Colindând pe la o parte din cele douăzeci și cinci de moșii pe care le avea, aga Iordache Balș se odihnea câteva zile la fiecare, împărțea „dreptate” și „grijea slugile”. Adică mânca și bea bine, dormea mult și bătea înfricoșător robii și slujitorii, să le țină până la venirea viitoare.

Dar acum, la începutul lui noiembrie, venind la Bucium, găsi temeinică pricină de mânie și bătaie: i se furaseră – robii ziceau că haiducii, dar el nu credea – o iapă și un armăsar arăbesc de toată frumusețea. Îi creștea anume să-i dăruiască lui Kușnikov ori lui Reis Efendi, după cum vor porunci

împrejurările. Unul dintre grăjdari, Cosma, fugise. Furios, rândui câte două sute de vergi celor doi paznici ai conacului, vizitiului Cocoară și grăjdarului rămas, să-i vâre în draci pe toți.

— Ați dormit? Las' că vă scot eu somnul pe nas, trântorilor! și porunci să-i aducă scaun și ciubuc, că avea mult de muncit cu acești patru tâlhari. Începu cu vizitiul Cocoară.

— De ce mă bați, stăpâne? Doar știi că paza cailor nu-i în sama mea.

— Cârtești? Blăstămatule!

I-a numărat cincizeci de lovituri. Întins pe pământ, Cocoară mușca țărâna de durere și lăcrima, dar nu se văieta.

— Ți s-a-ncleștat gura? Las' că ți-o descleștez eu…

După ce-i mai numără încă zece lovituri icnite, apăsate, aga Iordache făcu semn cu mâna. Călăul opri și răsuflă din greu, ostenit. Aga Iordache împrăștie în jur priviri acrite de ură, sorbi adânc din ciubucul lung de lemn de cireș cu imamé[74] de chihlimbar și lulea de lut, împodobită cu izvoade aurite, își ghemui nouri de fum în bojocii cât niște foaie de potcovar, împroșcă fumul pe nări și pe gură, apoi începu iar cu cercetarea:

— Spui, măi? Mișălule! Tâlharule! Ai fost cândva la inima mea, dar acu'… Dacă nu-mi spui unde-s caii, te belesc de viu. Te omor! Spui, măi? Mai sorbi odată din imamé. Nu spui?… Dă-i! Și iar număra zece, apăsate, iar sugea fum din imamé, iar batjocorea, iar amenința și iar poruncea: Arde-l! Arde-l!

Pentru că fecioru-su, Sandu, privea din cerdac, vădind silă pentru asemenea îndeletnicire, îi făcu semn să se apropie. Porunci să-i aducă un scaun și-o narghilea. Sandu se așeză pe scaun mâhnit și speriat.

— Asemenea lucru n-am văzut în Franța… îndrăzni el.

— Privește bine și vezi aici! Învață! Că dacă nu-i vlăguim cu bătaia, pățim ca-n Franța ta: răzvrătire și vărsare de sânge în tagma boierească.

Sandu nu se atinse de ciubuc. Privi cum sângerează sub vergi trupul atletic a lui Cocoară. Când nu mai putu îndura se ridică și plecă.

— Ești un becisnic! îl ocărî aga, în grecește.

Sandu Balș vru să s-ascundă, să nu mai vadă atâta barbarie. Dar în față îi apăru Tasia, cu șiroaie de lacrimi pe obraji. Ochii ei mari păreau niște lăstuni înecați în untdelemn cald.

— Nu-i vinovat Cocoară! Nu s-a clintit din curte în noaptea aceea. A stat sub fereastră și mi-a cântat… Roagă să-l ierte…

În Sandu Balș încolți un dram de omenie și se răscoli un bob de îndrăzneală. Se răsuci și strigă din prag:

— Destul, tată!

— Croiește-i încă zece! Așa!… Una!… Două!… Mai tare, că tot îi mai umblă ochii după țiganca din iatac.

— Tată, pentru Dumnezeu!…

— Încă zece! Arde-l, că are apărători… Una… Două… Dă-i țigane, dumnezeii cui te-a zămislit!…

Tasia îl prinse de braț pe Sandu Balș, implorându-l:

— Lasă-l! Altminteri îl bate până-l omoară! Și în mintea roabei se răsuci un gând: „Oare nimeni nu se poate împotrivi boierului? Unde or fi haiducii de care povestește Cocoară?”

Obosit, Aga Iordache supse lacom din imamé, se înconjură cu fum albastru și cu mânie neagră, și se lăsă păgubaș. A doua oară îl înfrângea vizitiul Cocoară. Se gândi să-l vândă, să scape dracului de dânsul. Prea îl ascultau ceilalți robi; prea se ținea dârz; prea se amesteca în Iași, cu calicimea; prea îl îngăduia pe la curte pe acel cerșetor-călugar, poreclit Lumânărică… „A, totuși am găsit ceva: să deschid ochii lui Sandu. Țigăncușa din iatac se ține tot cu vizitiul. Așa l-oi face s-o disprețuiască. Trebuie deci să-l mai țin aici pe Cocoară. Am să-l fac chiar om de credință”, își schimbă aga planul privindu-l cum respinge pe cei care vor să-l ajute și cum se clatină, mergând spre bordei. Porunci îmbunat:

— Chemați doftoroaia, să-l ungă!

32. CÂTEVA DIN CELE ÎNTÂMPLATE ÎN IARNA ACEEA

Amurg de noiembrie târziu. În ogrăzi, îmbrăcați în cojoace peticite, oamenii roboteau domoli, tăiau lemne, cărau paie la vite, dregeau vreun gard și, din când în când, priveau cum umblă pe cer nori dezlânați și vineți, înspicând fulgi de omăt.

Cu pletele strânse sub cușmă, îmbrăcat în strai de țăran nevoiaș, cu suman ponosit, vechi, Bujor căta casa starostelui Serafim Mândru. Avea nevoie de-o gazdă credincioasă, cu care să se sfătuiască despre înarmarea sătenilor. Dar, poate mai mult decât asta, vroia să găsească fata care clătea lână pe malul Trotușului. Atunci n-a întrebat-o unde stă și cum o mai cheamă. O rudă a lui Trăsnea, pe care n-a vizitat-o, a socotit că-n Leorda sunt șapte fete pe care le cheamă Zamfira.

— De-o pildă și pe nepoata lui moș Serafim Mândru tot Zamfira o cheamă.

Uitarea de sine din clipa când a întâlnit-o pe Zamfira îl silea acum să hoinărească fără rost prin sat, cum nu-i era obiceiul. Privea sus, pe deal, cum slujitorii, clăcașii și meșterii construiau ziduri înalte în jurul conacului lui Costache Ghica. …Boierul se întărește împotriva haiducilor.

Dar, deodată, drumul i se păru nesigur. Simți că de după case îl pândeau oameni necunoscuți. Gândea să se întoarcă iar spre gazdă, când îi răsări în cale Zamfira însăși. Era îmbrăcată în cojocel alb, cu opinci noi și cu broboadă neagră. Se opri în fața lui. Deși Bujor era de nerecunoscut, privirile lor se agățară una de alta, în vârtejul unei clipe amețitoare. Ea întâi se sperie; dar, repede, recunoscându-l, zâmbi.

Vru să rostească un cuvânt, când pe prispa casei de alături se ivi un om mare, încalat. Bujor îl recunoscu: …„Ce caută aici căpitanul Chiriță? Privește la Zamfira cu ochi de dulău flămând ori se linge pe buze că m-a văzut pe mine?”…

Zamfira o zbughi în ograda de peste uliță.

— Hei, fetișcano! strigă omul cu privirea de dulău flămând. Stai oleacă… Nu plec din sat pân’ n-oi gusta dulceața gurii tale, frumoaso…

Aceste vorbe dezmățate îl răneau pe Bujor mai cumplit ca zece lovituri de iatagan. Toată făptura îi intră în clocot de mânie. Când căpitanul Chiriță coti după Zamfira, Bujor smulse un par din gardul alăturat și, fulgerător, dintr-un salt, îl pocni în cap. Cât era de mare, Chiriță se turti în mijlocul uliței, gemând. În sat se stârni repede vâlvă mare.

Bujor înțelese că trebuie să fugă.

Dar de ce tocmai acum, când a întâlnit-o iar pe Zamfira?

Coti două ulițe și vru să se întoarcă iar la casa unde se ascunsese fata… „Chiar de-oi trece prin zece poterași, tot vreau s-o găsesc”…

Duse mâna la brâu, unde avea ascuns hangerul. Dar de după un gard de nuiele țâșni în cărare un băiețaș bălan, cârn, cu ochi vioi, albaștri:

— Bădie, fugi! Nu te apropia de casa lui bunicu’…

— Cine-i bunicu-tu?

— Serafim Mândru, starostele.

— Și de ce să nu m-apropii, cârnule?

— Te prinde potera, bădie… De la ziua crucii te pândește într-una pe aci. Fugi, te roagă lița Zamfira…

Ca un spiriduș, băiețașul cel cârn pieri, tupilat în dosul gardului de nuiele.

Haiducul rămase o clipă în cumpănă; apoi se îndârji și făcu câțiva pași înainte, gata de luptă.

— Fugi, bădie! șopti iar băiețașul de dincolo de gard. Sunt mulți și toți au flinte… uite-i!… Te roagă lița Zamfira…

Bujor coti la vale, printr-o livadă bătrână. Băgă samă că și casa gazdei lui era conjurată de poteră. Zori spre marginea satului, pe o uliță îngustă. De după o șiră de paie i se iviră în față trei poterași, înconjurându-l:

— Dă-te prins, haiducule! răcniră și-l luară între arme.

Bujor ridică mâinile în sus, lăsându-i să se apropie. Dar când îi veni la îndemână, fulgerător smulse baltagul celui din față, se încordă, se răsuci și-i atinse pe tustrei dintr-o pălitură rotită. Se năpusti spre dreapta, goni pe sub niște perji bătrâni, s-azvârli peste gârla morii, trecu o arătură cu pojghiță subțire de omăt, ocoli niște girezi de paie și se amistui în luncă, grăbind spre malul Trotușului. Apa murmura și sticlea în amurg, rece. Ascultând larma stârnită în sat, Bujor chibzui o clipă: …„De unde știa căpitanul Chiriță că mă va găsi aici? N-am spus nimănui unde mă voi opri. Numai haiducii, ei singuri, mi-au ghicit inima pentru Zamfira. Atunci cine? Să fie numai o întâmplare”

Poterașii se năpusteau, răcnind, să înconjoare lunca. Unii erau călări. Dacă l-ar fi avut pe Vifor aici și pistoalele în brâu, Bujor ar fi trecut ca fulgerul printre dânșii, fără să-i pese. Dacă l-ar fi avut pe Dobre s-ar fi luat chiar la harță. Nu șovăi, ci se aruncă în apă: nu înotă de-a dreptul, ci se lăsă mult, mult la vale, ieșind la malul celălalt, dincolo de Bărbătești. Așa ud cum era, merse toată noaptea și ziua următoare, flămând, pe o vreme cu zloată și vânt, până la o gazdă din Costieni. Aici zăcu o săptămână, în fierbințeală și aiurare. Își lăsă barbă și când putu ieși din casă se dădu drept fratele Stratonic, fugit de la schitul Durău. Ca să nu-l bănuiască nimeni, intră argat la boierul Ilie Catargiu și lucră la grajduri. Aici și-l aduse pe Vifor, să-i fie aproape. Adesea, țesălând caii, se trezea murmurând cântece auzite de la Cobuz:

— De mi-i sufletu-n durere, mândro, inima-i de fiere. Adă și-un pahar de vin, amarul să mi-l alin; și de apă o bărdăcuță, umplută cu-a ta guriță, draga mea, a mea mândruță…

Se simțea la curtea din Costieni ca-n cușcă. Dar privind cum ningea cu fulgi mari și grei, foșnind prin văzduh, înțelegea că se așterne iarnă grea. Și iarna nimeni nu poate fi haiduc în codru.

Apropiindu-se de Români, haiducul Dinu devenea iar boierul Canta. Se gândea cum s-o înduplece pe serdăreasa Ilinca să plece la Iași pentru a-i dobândi iertarea Divanului. Se convinsese că în inima haiducilor a odrăslit iar vechiul duh războinic al neamului și că degeaba îi ponosluiesc boierii cu numele de tâlhari.

La despărțire, Bujor a ținut să-i grăiască între patru ochi:

— Dac-ai intrat haiduc, înseamnă c-ai primit să ucizi nedreptatea și ticăloșia oriunde s-ar găsi. Că dacă nu le ucizi tu, atunci te atârnă ele în ștreang. De-acum care pe care se va gâtui mai întâi. De aceea, nu pierde o clipă: află tot ce-i folositor pentru ceata noastră. La vară pornim răzmerița.

Dar, apropiindu-se de casă, pe Canta îl cuprindea o ciudată neliniște. Inima i se golea de bucuriile trăite în codru. Începeau să-l chinuie iar fel de fel de întrebări: „Ce-o să zică mama? Ea vrea bani. Eu, răzmeriță… Mă ridic împotriva boierilor care-i silesc pe țărani să muncească peste puteri: dar oare mumă-mea nu-i cea mai rea dintre boieroaicele cele hapsâne?”

În ogradă, cea dintâi care-l întâmpină, cunoscându-l, a fost soția lui Gheorghe Ardeleanu, Cătălina:

— Unde-i Gheorghe, boierule?

Era îmbrăcată într-o cămașă de in albă ca omătul, cu catrința neagră strânsă la mijloc, cu bârnețe înflorate. Obrajii rumeni, buzele ca fraga, ochii umezi de îngrijorare. Canta se uimi de frumusețea Cătălinei. Sta și nu răspundea, parc-ar fi primit o săgeată în inimă, încremenindu-i bătaia.

— De ce mă privești așa, boierule?

— Nu… nu știam că ești așa de frumoasă.

Cătălina se feri într-o parte. Duse mâna la gură, parc-ar fi vrut să se ferească de căutătura lacomă a boierului.

— Nu-ți bate joc de mine, ci spune-mi unde-i Gheorghe?

— Gheorghe? Vine și el…

Mirându-se de privirile boierului, femeia lui Ardeleanu grăbi spre odăile slugilor.

Canta vru să pornească după dânsa, dar în cerdac auzi glasul serdăresei Ilinca, aspru, răstit, poruncitor:

— Hei, fiule, nu urci să-mi săruți mâna?

În fața serdăresei, Dinu haiducul se schimbă în bulz de ceară lângă vatra de jeratic.

— Unde-s banii?

— Mămucă…

— Banii! Pune pungile pe masă, și făcu semn smucit, cu capul, spre măsuța din colțul iatacului, unde serdăreasa ținea cu scumpătate condicile groase cu socotelile moșiilor. Boierul haiduc călcase case bine păzite și-nfruntase potere; dar în fața serdăresei tremura ca varga. Scoase pungile cu bani, douăsprezece la număr, și le rândui, surâzând sfielnic, fâstâcit.

— Numai atât?

— Partea mea, mămucă… Haiducii dau cea mai mare parte din bani săracilor și…

— Minți!

— Mă jur că…

— Te prostesc pe tine, nepricopsitule!

— Mămucă, nu mă batjocori, eu…

— Eu te-am zămislit, eu îți curm zilele, dacă și-n treaba haiduciei te-arăți nevrednic. Doar n-am să-mi primejduiesc rangul pentru calicime.

— Mămucă, eu nu pentru bani haiducesc. Aceste pungi sunt pentru răzmeri…

— Taci, zărghit nemernic?

A tăcut. Dar asemenea primire vălmăși iarăși inima și mintea lui Constantin Canta.

A doua zi, serdăreasa Ilinca urcă în trăsură și, fără lăutari, goni până la Iași. Se jura în fața boierilor că fecioru-su n-a fost amestecat în haiducie:

— Asemenea minciună a stârnit-o noră-mea, Tincuța. Biciul băiat, temându-se de surghiun în pustietatea Horației, s-a ascuns prin sate. Acum cere îndurare și iertare. Va veni la Iași și va sta aici, cuminte, sub priveghereа stăpânirii.

Cel mai dușmănos se arăta aga Iordache:

— Am știre sigură că s-a ascuns în ceata lui Bujor.

— Atunci, cu atât mai mult trebuie să-l iertăm, ca să-l aducem iar aci între noi, propuse hatmanul Costache Ghica. Altminteri răscoală țara cu haiducii.

Veni și Tincuța să-l roage:

— Poate se schimbă. Așa mă sfătuiește și generalul Bolkovski și marchizul de Bois-Crécy…

Și fecioru-su, Sandu Balș, stărui tot pentru Canta:

— Nu lovi, tată, într-un boier tânăr. Toți vor striga împotrivă-ți, dacă nu-l ierți pe Canta.

Cercă să nu se lase înduplecat dar tocmai atunci veni știre că omul lui, căpitanul Chiriță, zace în Leorda, cu capul zdrobit de-un par.

— Cum? A apărut iar Bujor?

— Nu… L-a pălit un flăcău din sat, pentru o muiere…

— Ah, ticălosul! crâșni aga fără a se ști dacă se gândește la Chiriță ori la acel flăcău zuliar[75].

După ce se sfătui cu hatmanul Costache Ghica, aga Balș nu se mai împotrivi ca Divanul să dea carte de iertare lui Constantin Canta, surghiunit la schitul Horaiței.

— Poate prin el o să-i prindem pe haiduci.

Sosind Canta la Iași, boierii tineri îl primiră ca pe un erou. Nu credeau toți că a fost la haiducie; dar chiar fuga de sub paza hătmăniei o socoteau drept o mare vitejie. Însăși Tincuța grăi cu dânsul destul de prietenește. Și inima lui Canta se umplu iar de nădejdi… „Vezi, ea totdeauna a admirat eroismul”…

În schimb, boierii bătrâni îi întorceau spatele ca unui dușman.

Canta s-a destăinuit numai marchizului de Bois-Crécy că a fost la haiducie. Marchizul îl informă despre mersul treburilor politice. Țarul Alexandru nu era de acord cu hotărârile armistițiului de la Slobozia, iar turcii nu doresc pace.

— Sultanul nu vrea să renunțe la țările române. Cum au început rușii retragerea trupelor, turcii au și pornit să prade Țara Românească. Din pricina asta, țarul l-a anunțat pe Napoleon, printr-o scrisoare, că nu-și poate retrage armata din Moldova.

Dacă vara marchizul franțuz prindea fluturi, iarna vâna prin Moldova prieteni pentru Napoleon. Le argumenta că nu-i altă scăpare pentru țara asta decât ajutorul Franței.

— Mulți boieri au înțeles lucrul acesta. De pildă, banul Dumitrache Ghica, boierul cel mai bogat din Țara Românească, a cerut chiar să se mute în Franța.

Lipsa boierilor de informații politice și de cultură ajuta răspândirea unor legende copilărești. Astfel, unii boieri credeau că Napoleon n-o să moară niciodată, că-i dres, smolit ori fărmăcat. Alții spuneau că are bani așa de mulți, că-i poate mitui pe generalii nemți ca să se lase bătuți.

De Bois-Crécy întreținea cu multă dibăcie aceste legende, răspândea în taină cântece despre Napoleon, plătind lăutarii să le-nvețe: „De la Apusul cu bogate țări, ridicatu-s-a un vultur uriaș, vestind mândrilor pui de vultur din

munții noștri pe mântuitorul cel așteptat. Și vulturii noștri au bătut din aripi, pământul de bucurie a tresăltat și aceste năprasnice vești au trăsnit pe dușmanul nostru. Uitați-vă, Bonaparte nu-i departe, el sosește aducând cu dânsul dreptatea”.

Marchizul de Bois-Crécy se arăta foarte prietenos și supus lui Kușnikov și altor ofițeri ruși. Cultiva prietenia Tincuței Canta, anume ca să poată sta de vorbă cu generalul Bolkovski. Izbutise să atragă de partea Franței o sumă de boieri ca Dumitrache Sturza, Vasile Beldiman, Ioniță Sturza, Teodor Vârnav, Constantin Canta și alții. Asemenea boieri, temându-se în aceeași măsură și de turci, și de ruși, trimiseră în taină pe Iordache Catargiu să închine Moldova lui Napoleon. Între boierii rămași în țară și cel plecat în Franța legătura se făcea prin scrisori cu cheie: „Cinstite logofete Dumitrache, am ajuns bine la Bacău (asta însemna în Franța). Aci am aflat multe despre faptele din Suceava (Rusia). Ispravnicul cel mare (adică Napoleon) ne povățuiește să nu mergem cu cei din Suceava”… și așa mai departe.

Dar dacă de Bois-Crécy avea oarecare succese politice, asta se datora mai ales jocului de cărți în care se arăta din ce în ce mai meșter și deci mai nelipsit de la orice sindrofie ieșeană.

După ce se sfătui cu fratele său orb, Trăsnea, sub numele de Ghiță Pascaru, intră vizitiu chiar la Sotir Hrisoscoleu, neguțătorul și cămătarul neamului Balș. Se mulțumi cu simbrie mică, numai să-i primească pe Șaga în grajd și să-i îngăduie s-o hrănească el, cum se pricepea mai bine. Având nevoie de un slujitor destoinic, neguțătorul primi. Trăsnea chibzui că de-aici poate afla multe taine boierești și, mai ales, uneltirile lui Iordache Balș. Auzind isprăvile cetei lui Bujor, Melinte Pascaru se gândi să ticluiască un joc de păpuși, în care să-și bată joc de aga Iordache, cel păcălit de haiduci. Iar Trăsnea învăță de la fratele său orb, fost cerșetor, matrapazlâcurile neguțătorești.

— Hrisoscoleu are bani și-i darnic. E darnic pentru că banii nu-i muncește, ci-i fură. Oftează într-una după soția-i, frumoasa Pulherița, răpită de boierul Catargiu, și-l sfeterisește[76] pe tovarășul său de afaceri, pe armeanul Agopian.

În adevăr, pe la sfântul Andrei, văzând că nu-l mai poate înșela, Hrisoscoleu i-a tras o sfântă de bătaie armeanului, că era să dea ortul popii. Bătaia n-o văzuse decât Ghiță Pascaru (așa se numea Trăsnea acum),

vizitiul lui Hrisoscoleu. Înainte de înfățișarea la judecată, Hrisoscoleu și-a povățuit slujitorul:

— Vezi, mai Ghița, nu spui nimic fața de la aga. Nu știm! Nu vazum! Ești cum mutu. Auzi, mai?

Ghiță tăcea.

— Îndrațitule, vorbește! strigă stăpânul. Auzi?

Ghiță tăcea.

— Ma țe? Estem surd, de nu răspundem?

— Nu sunt surd, ci mut, stăpâne, cum mi-ai poruncit.

— Tartarul să te-nghita, nerodule! Nu acum fațem cum mutul, ma fața de la zudecata.

— Voiam să mă deprind de pe acum, stăpâne. Și vreau să știu cât îmi dai ca să tac.

— Ma ticalosule!… Îți dau una simbrie peste.

— Bine, stăpâne, dacă nu te-oi scoate eu din belea, nici dracul nu te mai scoate.

La ceasul înfățișării, dregătorul îl întrebă pe vizitiu dacă a văzut cum l-a bătut Kir Sotir pe Kir Agopian. Ghiță Pascaru își ținu gura cu mâna.

— De ce nu răspunzi, mă? se burzului dregătorul.

— Pentru că sunt mut, jupâne.

— Mut? Dar acum de ce vorbești?

— Pentru că mă întrebi.

— Lasă șaga, netrebnicule; aici e judecată, nu bâlci cu păpușari. Ai văzut cum l-a bătut Kir Sotir pe Kir Agopian.

— Văzut. Cucuiul din frunte el i l-a făcut cu codirișca biciului din mâna mea. L-a bătut pentru niște bani.

Nemaiavând încotro, Kir Sotir Hrisoscoleu plăti gloaba.

— De țe n-ai făcut cum mutu, bre ticalos? se mânie grecul. Am să-ți popresc din simbria.

— Ehei, stăpâne, Kir Agopian a fost mai darnic: mi-a dat cinci lefi, ca să vorbesc. Și fiind eu între neguțători, am vândut marfa celui ce-o plătea mai bine. Poți să te superi? Am făcut o neguțătorie tot așa de cinstită ca și a dumitale. Eu știu că neguțătoria se teme de lipsa de câștig, cum se teme orbul de prăpastie; dacă află că dintr-o târguială câștigă 10 la sută capătă îndată vederea; pentru un câștig îndoit prinde curaj să sară peste prăpastie, iar pentru unul împătrit îl ucide și pe tată-su, și pe mumă-sa, și toată familia, înfundă cu ei prăpastia și trece să-nhațe acel câștig, înaintea altora.

Kir Sotir Hrisoscoleu, om simplu, ridicat de jos prin zărăfie, negoț și furtișag de la stăpânii pe care i-a slujit, avea meteahna lui: să țină vizitii isteți și să glumească pe drum ori în popasuri cu dânșii. Dar până la Ghiță Pascaru nu găsise un vizitiu așa de îndrăcit. Mergând într-o zi în sanie spre Bârlad, la o treabă cu bun alișveriș, Kir Sotir lăsă la o parte daraverile neguțătorești și se gândi la poznele lui Ghiță… N-am văzut niciodată român așa deștept… Întrebă:

— Ghița, bine estem să fii bogatu?

— Nu, stăpâne.

— De țe?

— Aurul și argintul, cât de mult să fie grămădit pe tine, nu te fac mai frumos și nici mintea nu ți-o ascut; doar te arată ca pe-un măgar împodobit.

— Grozavu, Ghița!… Ghița, dar țe este mai bun, apa ori vinul?

— Nu putem vorbi de vin și de apă fără friptură, jupâne.

— De țe, Ghița?

— Pentru că friptura întărește, apa răcorește și vinul veselește. Dacă vrei să trăiești bine, jupâne, cu toate trei să te îndeletnicești. Și nici pe sluga domniei tale să n-o lipsești. Apoi să vină lăutarii să-ți cânte. Ehei, stăpâne, de-o țineai din scurt și pe coana Pulherița, că-i frumoasă coz, da-i cam rea de muscă, aveai din belșug și al patrulea lucru ce trebuiește după friptură, vin și cântec.

Vorbele din urmă îl plesniră cam usturător pe Kir Sotir. Câtăva vreme tăcu, mutându-și iar gândul spre cele daraveluri neguțătorești. Ghiță Pascaru mână caii tare, să mai ostoiască mâhnirea neguțătorului. Ningea bogat și caii abureau ca niște samovare.

Când mersul saniei se domoli, Kir Sotir își aminti că de multe ori l-a păcălit vizitiul cu vorba și cu fapta.

— Ghița, am sa te pacalescu și eu odată, grozavu!

— Păcălește-mă, stăpâne, și de mai multe ori, dacă-ți dă mâna și te ține cureaua, îl încurajă vizitiul. Apoi îndemnă caii: Dii, mă, dii, că n-ăi muri…

După vreo jumătate de ceas opri la pas, sub perdea de ninsoare deasă, cu fulgi mari. Zurgălăii sunară mai domol.

— De unde ești, Ghița? întrebă Kir Sotir, surâzând șiret.

Ghiță ghici gândul stăpânului și răspunse:

— Ți-am mai spus, sunt din Negrești.

— Da? Mare magaru mai esti.

— El, te-am amăgit, stăpâne. Sunt din… din Nicorești.

— Ghița mare magaru mai esti!
— Așa ți-a fost vorba, stăpâne? Mă păcălești de două ori? Ia să te-ntreb și eu acu’. Kir Sotir, de unde ești? Diii, mă!
— De la Atena, na!
— Ei, nu vreau așa, stăpâne. Încă odată: de unde ești, Kir Sotir?
— De la Galata, na!
— Ei, dacă-i așa, s-o potrivi, nu s-o potrivi, tot un mare tâlhar ești, ai fost și vei fi… Și dădu bice cailor, silindu-i să sune șăgalnic din zurgălăi, ca un hohot.
Neguțătorul nu râse, ci rămase pe gânduri câteva clipe. Din copite, caii îi azvârleau în obraz bulgărași de omăt. Trase aer tare în piept și-și scutură omătul din barbă:
— Bre, Ghița, mi se pare ca iar m-ai pacalitu.
— Să-ți fie de bine, stăpâne, pân’ ți-o fi de cap! Diii, mă, diii, că n-ăi muri…
Când s-a întors spre Iași, Kir Sotir Hrisoscoleu cercă iar vorba cu vizitiul:
— Tu, Ghița, știi cum rumânu au batutu, mai de multu, cu muzulmanu și l-au batutu pe muzulmanu?
— Știu, stăpâne, știu de la bătrâni. De pildă, Ștefan cel Mare i-a snopit în bătaie pe turci la Podul Înalt.
— Atunci, bre Ghița, de țe nu fațeți voi război iar cu muzulmanu?
— Noi am face, dar nu vor boierii.
— Ghița, sa ne frațim cum eleniki; amândoi suțim gâtu de la muzulmanu.
— Noi oricând suntem gata. Și chiar acum, ce bine ar fi dacă ne-am agăța la o horă ca asta, alături de ruși. Ne prindem prieteni și cu bulgarii, și cu sârbii, și cu grecii. Dar să săriți și voi la bătaie, să nu vă mulțumiți cu asmuțarea.
— Sarim! Sarim!
— O vorbă zice că până nu mănânci cu omul o majă de sare nu-l poți cunoaște. Iar noi cu grecii acuși dăm gata muntele de sare de la Târgul Ocnei, deci am avut vreme să aflăm că noi suntem cu munca, iar voi cu câștigul. Vorbește dumneata cu boierii.
— Boierii, Ghița, fațem război ma cum carțile i cum țiubucu… Bre, Ghița, – tresări Kir Sotir, grăind cu alt glas, – nu vrem tu sa furam Pulherița de la talharul Catardziu?
— Ba vreau, stăpâne!
Și plănuiră împreună cum s-ajungă la conacul lui Catargiu.

După ce l-a călăuzit pe Bănucu peste munți în Transilvania, mutul stareţului Zaharia l-a dus pe Dobre în peştera Zimbrului din cheile Bicazului. Nimeni n-o ştia afară de dânsul şi de un sihastru de la Durău. Aici, Dobre şi-a strâns lemne, cetină şi frunze şi şi-a rânduit un colţ mai bun ca o casă. Şi-a cumpărat de la ardeleni şi de la bicăzeni făină, ceaun, brânză, slănină, lingură şi blăni de berbece. A făcut şi două sute de făclii de răşină. Şi-a pregătit amnar, cremene şi iască. Umblând după făină, a întâlnit în Chisirig o munteancă voinică. Nu văzuse Dobre nicicând femeie aşa de voinică. L-a privit femeia cu ochii mari, albaştri, blânzi. El a lăsat privirea în jos, s-a muiat, a amuţit. Şi întâia oară în viaţa lui, fără pricină, a scăpat securea din mână. Se vede că şi femeia a fost cuprinsă de aceeaşi uitare de sine, că au tăcut amândoi, multă vreme, faţă în faţă, roşind. Pe urmă, ea i-a pus patru căuşe de făină în desagă şi a respins banii. El a clătinat capul:

— De ce? şi-a arătat spre chimir. Am bani berechet!

Femeia îi privea mâinile uriaşe, chimirul lat şi scump, ciubotele galbene, părul lung, bălai, frumos pieptănat, mustaţa ca spicul de grâu. Şi cu cât privea, cu atâta se lumina la faţă. Dar încă nu îndrăznea să zâmbească. Îşi netezi catrinţa roşie, vârstată cu negru, îşi sumese oleacă mâneca de la cămaşa de cânepă groasă, dar albă ca spuma, şi-şi aşeză tulpanul braşovenesc pe cap, să i se vadă fruntea; nu era de fel urâtă, numai că era prea voinică. În picioare purta opinci din piele nedubită, cu colţuni vărgaţi şi nojiţe multe, dese, din păr de cal negru, împletite în trei viţe. Dobre mai înălţă odată privirea spre chipul femeii. Şi nu-şi mai putu desprinde ochii din cârligele privirilor ei.

— Mă cheamă Dochia, grăi ea întâi. Sunt băciţă. Vădană. Am douăzeci şi cinci de ani, haiducule.

— Bine, Dochia. Mă cheamă Dobre. Am două'şapte. Vrei să-mi fii soaţ'?

Niciun haiduc din cei treisprezece cu câţi a pornit Bujor nu şi-ar fi putut închipui că, în aşa puţine cuvinte, se poate cuprinde, în fapt, tot ce au de spus două inimi. Nici isteţul Trăsnea cel şugubăţ, guraliv şi neostenit pilduitor, nici Cobuz, izvoditorul de stihuri, n-ar fi putut cuprinde în cuvinte fericirea cea fără de grai a lui Dobre şi a Dochiei, sălăşluitori o iarnă întreagă în peştera Zimbrului din fundul Bicazului. Dobre a cioplit, cu securea lui, pereţi din bârne groase într-un colţ al peşterii; Dochia i-a căptuşit cu muşchi şi cu blăni de berbece; au făcut o vatră şi un pat. Au adus trei capre cu lapte. Dobre îngrijea caprele, întreţinea focul şi făcliile de

rășină, iar Dochia toarse lână pentru trei covoare și cânepă pentru optzeci de coți de pânză. C-avea Dochia degete iuți ca sfârleaza. Poate au mai schimbat între ei câte un suspin:

— Dobre!

— Dochia!

Încolo au tăcut; dar niciodată n-au fost oameni mai fericiți.

Ziua, când nu viscolea, cutreierau munții după vânat. Dochia învăța să tragă cu pistolul și să taie cu sabia. Au vânat un cerb și-au prins o căprioară, cercând s-o îmblânzească. Pe viscol, când crivățul șuiera pe la gura peșterii, Dobre învăța să împletească, din lână răsucită, colțuni groși cu andrele subțiri din lucioase rămurele de corn, pârlite în para focului.

Se priveau, zâmbeau, se mângâiau și tăceau. Numai atunci când fericirea nu mai încăpea în ei trăsnea în cuvinte, ca pistoalele în focuri duble:

— Haiducul meu!

— Băcița mea!…

Oamenii din Marginea știau că Darie muncea în Moldova, ziler pe la boieri. De mulți ani haiducul venea în satul lui de lângă Rădăuți în noiembrie și pleca în martie. Sta acasă cât sta și frunza în mugur. Nici soția lui nu știa ce-nvârte Darie la Moldova. Iarna, ea înflorea ca mușcata; vara se ofilea ca bujorul la secetă. Patru luni pe an, Darie îngrijea de casă, de nevastă și de copii, ca orice sătean din Marginea. Duminica, la orândă, cinstea cu fruntea satului și povestea câte aflase el prin cea lume largă. Dar în iarna asta, Darie povestea mai ales despre suferințele oamenilor robiți de boieri și, așa, pe departe, începea să pregătească pe câțiva pentru scopurile cetei lui Bujor. Stăruia mai ales pe lângă trei ciobani care vara plecau cu turmele prin obcinele Bucovinei.

— O să v-aduc niște cai să-i adăpostiți. Nu sunt caii mei. Sunt ai celui pe care-l slujesc.

— Și ce-o să faci cu caii?

— Pentru oastea pe care va s-o durăm. Stăpânul meu de la Moldova zice că prea multe-ndură norodul. Că trebuie să se ridice cu oaste bună să-i azvârle din țară pe boieri și pe turci, cum a făcut franțuzu. Pricepeți?

Ciobanii se prinseră s-adăpostească până la o sută de cai, sus, în poienile obcinelor. Se prinseră de asemeni ca, la semnul lui Darie, să se înfățoșeze în Cordun, cu caii înșeuați, gata de luptă.

— Ca să vă găsesc, din Cordun până-n obcinele voastre, însemnați pe copaci câte o cruce, iar la a treia ciopliți slova B.
— Așa am face, fârtate Darie.

Lumânărică l-a găsit pe Pătru Ciornei într-o căsuță cu două odăițe curate, calde, cu grijă mare rânduite de mâini dibace. Haiducul era ferche și tânăr cum n-a fost niciodată: îngrijea două vaci și doi purcei; cumpărase o falcă de pământ în Dumbrava Roșie, peste apa Bistriței, să-și înzestreze feciorul. Avea chip de țăran gospodar și fericit. Mira l-a primit pe călugărul cerșetor surâzând; auzise de dânsul de la Pătru.
— Părințele, la noi e liniște și tihnă. Mult aș vrea să fie totdeauna așa… Vai, umbli desculț pe omăt. Încălzește-te ici la foc… Învălește-te cu blana asta… Lumânărică se întreba dacă Mira era fericită măcar un sfert pe cât era de frumoasă. Auzind-o vorbind, își zicea: da; privindu-i ochii și surâsul întorcea vorba: ba. Dar mai mult și mai mult îl îngrijora pe Lumânărică înfățișarea lui Nicola, băiatul lui Ciornei. Vorbea puțin. Nu cuteza să se uite în ochii tătâne-su. Tânjea. Se usca pe picioare ca un copac mutat într-un loc neprielnic. Surâdea, doar, ciudat. Lui Lumânărică i se părea că surâsul lui Nicola prea semăna cu al Mirei, întru tristețe și nefericire. Poate-o fi la mijloc vreo codană de la cetatea Brăilei. Oricum, Lumânărică se încredință că la primăvară badea Ciornei nu va mai fi haiduc. Primea bucuros veștile aduse de la Bujor, de la Trăsnea, de la Spulber, dar nu erau semne că-și va știrbi cuibul fericirii… Haiducii se bat pentru fericirea altora. Dar când dau în sat de gustul vieții mulțumite, rămân acolo ca muștele prinse-n miere. Iar badea Pătru a pătimit atâtea la zilele lui, că are drept să guste mai pe-ndelete din frăguța dulce a fericirii.
— Bujor a aflat multe despre ticăloșiile lui Ilie Catargiu. El zice că astă-toamnă oamenii acestui boier m-au prădat. Dar pe mine nu mă îndeamnă Dumnezeu să cred asta. O să cad oare în păcatul învinuirii?
— Lasă, călugărașule, nu te mai frământa.
— Mă frământ pentru că oamenii din Leorda sufăr din lipsa acelor bani.
— Știu. Dar le dregem noi, la primăvară… Deocamdată spune ce mai fac fârtații.
— Trăsnea îl păcălește pe Sotir Hrisoscoleu și împreună cu fratele lui, Melinte păpușarul, ticluiește un cântec pentru aga Iordache, pentru căpitanul Chiriță și pentru haiduci, să-l cânte păpușarii…
— Ce face Balaur? A mai găsit o nouă slută?

— Nu știu, bădiță, se roși călugărașul, încălzindu-și picioarele în blana de oaie. De fratele Gavrilă eu mă tem. Boierii petrec ca de obicei iarna: sindrofii, baluri, jocuri de cărți.

— Dar ce face căpitanul Chiriță? întrebă Pătru Ciornei.

— E galben încă; dar se-nzdrăvenește iară. Cine l-a pocnit în cap, l-a pocnit bine. Dar n-a vrut Dumnezeu să-i fie asta pălitura cea de pe urmă. Prea bunul îl ține anume pe acest bici al răului ca, prin cruzimea lui, să cerce cât mai pe mulți. Pe Tănase picior de lemn l-a ținut la beci o săptămână, fără hrană, pentru că, văzându-l legat la cap, l-a întrebat: „Căpitane Chiriță, te bați cu stafiile?” „Cum cu stafiile, schilodule?” „Așa, bine; că dacă Bujor haiducul e mort, atunci stafia lui a pus mâna pe par și te-a atins la devlă”…

Aceleași știri Lumânărică le ducea și lui Bujor, acolo, în grajdurile lui Ilie Catargiu:

— Și dacă vrei adaos de vești, află că vizitiul Cocoară-i tare nefericit. Sandu Balș vrea cu tot dinadinsul s-o ia pe Tasia de nevastă. Vuiește Iașul din pricina asta…

Lui Bujor îi păru rău că n-a împlinit astă-vară ruga vizitiului:

— Călugărașule, am greșit. Acum e mai greu s-o răpim.

Când Lumânărică povesti lui Trăsnea despre viața lui Pătru Ciornei, şugubăţul tăcu. Cu toate şuguieşte, dar cu fericirea nu. Ba se jăluie, în taină, că n-o află nicăieri.

Până în preajma Crăciunului, Constantin Canta a crezut că se va împăca iară cu soția. Generalul Bolkovski era plecat la Petersburg, iar Tincuța se pregătea se joace în „Brutus”, piesa lui Alfieri. Dovedea deosebită gingășie și izbutea să se-nvăluie de o obștească simpatie. Fiind cultă, veselă și frumoasă, era primită cu plăcere în casa lui Roznovanu ori a lui Dumitrache Sturza, măcar că serdăreasa Ilinca o batjocorea și cerea să fie dată afară. Tincuța își angajase o franțuzoaică marșandimodă, care-i făcea rochii după cel din urmă „fason” de la Petersburg sau Paris. Organiza „soarea” după „soarea” și bal după bal, cu dansuri europenești nouă, ce nu s-au mai văzut în Moldova. Refugiații francezi, tinerii boieri români ori greci, ca și tinerii ofițeri ruși o înconjurau cu stăruitoare dragoste, cum înconjoară fluturii o floare strălucitoare, și-o măguleau cu laude, o comparau cu Afrodita și-i închinau sonete și madrigale. Devenea, așa cum începe să se spună, femeia

„en vogue” a Iașului, mult deosebită de „leoaicele” cele vechi care nu știau decât de ibovnici, de joc de cărți și de meșteșugul bârfirii.

Constantin Canta se ruga să treacă iarna mai repede, să plece ofițerii ruși pe locurile de luptă, să elibereze Elada ca tinerii greci să se-ntoarcă în patria lor, iar Napoleon împăratul gâtul să și-l frângă, să se întoarcă dracului la ei acasă toți sclivisiții refugiați francezi, să nu mai fure inimile moldovencelor. Și dacă se gândea bine, vedea că ura mai ales pe acești trântori delicați fugiți din Franța și trăitori pe sama trântorilor grosolani din Iași. Aici se întâlnea în păreri cu locotenentul Andrei Moruzov; nici lui nu-i plăcea societatea boierească din Iași:

— Zic că-s români, și-și cresc copiii în limba greacă ori franceză, ca și nobilimea din Petersburg. Adică, de fapt, disprețuiesc tot ce-i național.

Canta căpătă dragoste pentru Moruzov mai ales după ce i-a povestit despre lupta haiducilor cu turcii în satul Brănești.

— Eu am mai mare încredere în acești simpli țărani, decât în bogații boieri din Iași; pe față ne lingușesc și-l laudă pe țar, iar pe sub ascuns tratează cu turcii ori cu Napoleon.

Canta cerca în fel și chip să-și aducă iar soția cu inima spre dânsul. Își amintea de viața de la Paris, de teatrele și balurile din timpul consulatului.

— Tincuța, inima mea, oare nu-ți mai aduci matale aminte cu câtă bucurie am cumpărat noi lengeria și rochiile acelea scumpe de la *Mme Bel'homme*, stăpâna casei *„Á la creôle”*: Feydeau 26, cum însăși dumneaei, stăpâna, ni le-mpacheta cu cordeluțe roze? Surâdea, ne ura viață lungă și fericită, spor în casă și gloată multă. Pe atunci eram și credeam că voi fi cel mai fericit om din lume. Fericit cu tine, Tincuța mea scumpă, milostiva mea iubită. Te îmbrăcaseși matale *comme une poupeé* și bine-ți mai ședea! Și acu'…

— Acum cer despărțenie. Mi-i drag Bolkovski și vreau să mă mărit cu el.

S-a zbătut Canta, s-a rugat, s-a umilit, a îngenuncheat, a stăruit pe lângă Grigore Bașotă s-o înduplece el, ca părinte.

— Găsește-ți și tu o roabă… ca Sandu Balș, îl sfătuia Teodor Vârnav. Vezi că nu-s numai boieroaice pe lume.

În ziua de Bobotează, negru de mâhnire și de nefericire, Canta l-a căutat pe marchizul de Bois-Crécy și împreună cu Teodor Vârnav și cu trei tineri greci s-au îmbătat cumplit, au ieșit pe stradă căutând harțag și cântând „La Carmagnole” ca niște „apelpisiți” sadea. Lătrau câinii a spaimă pe ulițele

întunecate ale Iașului. Străzile se ițeau la porți, fără a îndrăzni să iasă în calea scandalagiilor care lălăiau într-o limbă străină:

…Oui, je suis sans-culotte, moi, en dépit des amis du roi…[77]

Se trânteau prin omătul murdar, băteau în poarta casei lui Alecu Mavrocordat să-l trezească și să cânte și el cu dânșii; strigau și suduiau împotriva agăi Iordache Balș și porneau mai departe răcnind:

…Oui, nous nous souviendrons toujours des sans-culottes de faubourgs; à leur santé buvons; vive ces bons lurons!… Dansons la Carmagmole… vive le son du canon![78]

— Iar a început „filfizonul"… mormăi aga Iordache, bucuros că va avea din nou prilej să-l arestuiască.

Așa beți cum erau pătrunseră în odaia Tincuței cu gând de batjocură. Dar când o văzu pe Tincuța speriată de atâta huiet, lui Canta i se muie iar inima și i se aruncă iar la picioare, rugând-o sfâșietor să nu-l părăsească.

— Înțelege, duducuță, că nu pot trăi fără matale! Uite cum mă sfârșesc… mă sfârșesc!…

Dar Tincuța îi privi cu ochi de gheață, sătulă:

— Nu te-am iubit niciodată!

— Nici la Paris? Nici când îți cumpăram giuvaere și…

— Niciodată! Te-am luat pentru avere, așa cum mi-a poruncit tata. Credeam c-o să te iubesc, dar nu pot. Acum nu-l mai ascult nici pe tata. Nu ne potrivim. Cinci ani am mucezit lângă tine. Abia acum am aflat ce-i dragostea. Lasă-mă să-mi trăiesc viața. Găsește-ți norocul în altă parte.

Canta ieși din odaie zdrobit, parcă l-ar fi bătut Ducă Vodă cu buzdugan ghintuit, cum scrie în cronici. Mai mult nu mai putea îndura. Își părăsi tovarășii de chef, o trezi pe serdăreasa Ilinca din somn și, plângând ca un prunc, o rugă să-l ducă chiar în noaptea asta la Români.

— Dacă nu, îmi curm zilele!…

Întâi serdăreasa se burzului:

— Rămâi aici!

— Ce să mai caut, mămucă, în Iași? Să număr mătăniile, ghiftuit, ca Bibica ori ca hatmanul Costache Ghica? Să râvnesc domnia ca aga Iordache, fălindu-mă în fiecare ceas că l-am nimicit pe Bujor cu toată ceata lui? Ori să privesc cum se destrăbălează acea tirană ce mi-a fost soție și-a zdrobit a mea inimă simțitoare? Ai milă, mămucă, ai milă și lasă-mă…

— Trebuie să fii și tu om în rând cu oamenii, măi băiete!

— În rând cu cine? Cu Lupu Balș, ca să furăm vistieria Moldovei împreună? Cu vornicul Grigore Ghica, care acum se-ntrece cu aga Iordache întru găsirea comorii ascunsă de episcopul Romanului înainte de a răposa?

— Ești un zălud!

— De ce zălud, mămucă? Au n-ai văzut, azi, cum se sfădeau aceşti doi boieri cu omul mitropolitului pentru comoara episcopului răposat?

— Și ce-au hotărât? întrebă serdăreasa Ilinca, sticlindu-și ochii de ciudă și uitând necazurile feciorului.

— Au hotărât pe dracu! Erau gata să-și smulgă bărbile pentru o comoară pe care nici n-au găsit-o. Aga Iordache îl și trimitea pe căpitanul Chiriță, cu mulți slujitori, să sape toate ogrăzile episcopiei, pân-o afla banii.

Chiar în dimineața aceea, Constantin Canta fugi călare la Români, fără să-i pese de viscol, de lupi și de împotrivirea serdăresei. Când, rebegit de frig, descalecă în ograda conacului, din întâmplare îi apăru în față iarăși Cătălina.

— Tot mai frumoasă ești, Cătălino… – și ochii cu gene grele de promoroacă îi lunecară de la chipul Cătălinei, la cojocelul alb, înflorat cu strămătură[79], la catrința bătută cu beteală, și-napoi la broboada de lână vișinie și la obrazul ca rodia.

Femeia, însă, îi aruncă o privire repede, săgetată, prefăcându-se că nu înțelege, și fugi spre odăile slugilor.

Intrând în iatacul cald, lui Canta i se păru că a intrat într-o cadă cu miere. A doua zi, după ce se dezmorți de frig, îl chemă pe Gheorghe Ardeleanu, se jelui și-și tângui soarta. Apoi sfătuiră despre haiducie. Seara îl pofti la masa, împreună cu Cătălina.

Vorbirea cu Gheorghe îi mai domolea inima, îi mai astâmpăra neliniștea care intră iar în el, ca o veche și ticăloasă otravă. Când rămase iar singur, cercetă cărțile aduse de la Paris: *„Amusements de la compagne”*, *„Paul et Virginie”*, *„Contes moraux”* de Marmontel. Deschise această din urmă cărțulie, tipărită în 1793, legată în piele cafenie, netedă. Hârtia era moale și catifelată: literele mărunte, dar clare. Citi povestirea *„La bergère des Alpes”*.[80] Prefiră șirurile a lene, tălmăcindu-și-le în graiul de acasă… „În munții Savoiei, nu departe de drumul de la Briagon la Modana este o vale singuratică, a cărei înfățișare insuflă drumeților o dulce melancolie”…

Marchizul de Fonroze întâlnește în cale o păstoriță. O cheamă Adelaida. Păzește turma unor bătrâni munteni: împletește paie pentru pălării, coase. Duce o viață tihnită și mulțumită. Frumoasa Adelaida a renunțat,

înțelepțește, la toate visurile deșarte; nu se îngrijește decât de fericirea celor doi bătrâni părinți adoptivi. Sufletul ei e gingaș și trist… „Durerea mi-i desfătarea sufletului; prefer amărăciunea durerii în locul înșelătoarei dulceți a bucuriei”… Asemenea cuvinte sfâșie inima prea simțitoare a lui Fonroze. „…ea, înaintea căreia ar trebui să cadă regii în genunchi, îngrijește o turmă netrebnică”…

Canta se crede la fel cu acel Fonroze, îndrăgostit de-o păstoriță. „Auzi-o pe Cătălina cum cântă pe la cuhnii… Cât n-aș da s-o însoțesc în cântecele ei, cum însoțea Fonroze pe Adelaida… Ce dracu? De ce-s așa de… de molâu, de netrebnic în inima mea? Și doar m-am îmbrăcat haiduc. Am prădat și m-am luptat cu potera… La tulpina unui stejar, Adelaida își destăinui taina vieții. Adelaida sau Cătălina? Nu, nu se poate să fie țărancă de rând”…

În minte i se amestecau lucrurile în chip ciudat. Îl binecuvânta pe Marmontel c-a scris o povestire așa de încântătoare, de adevărată. Nu i se părea nefiresc că, după isprăvile haiducești de astă-vară, în loc să i se oțelească, inima i se muia mai tare și i se scălda în suspine și lacrimi zadarnice.

Când se mai potoli gerul, serdăreasa Tinca sosi la Români, cu potop de mustrări și blăsteme.

— Ești un nevolnic!

— Nimeni nu înțelege inima și cugetul meu. Numai o femeie de rând cum e Cătălina, m-ar putea lecui de tristețe.

— Fugi, că mi-i greață! Afurisit fie ceasul când te-am zămislit…

— Păcat că n-am întâlnit-o înaintea lui Ardeleanu. Sandu Balș are barem parte de o roabă frumoasă, pe care o crește cum vrea el și-o iubește ca pe-o crăiasă. Numai femeia pe care ți-o crești tu îți este credincioasă pe toată viața. E așa de frumos să ai lângă tine un suflet care să te adore…

Povestirea lui Marmontel și pilda lui Sandu Balș înfiripară în inima lui Canta unele nădejdi, în ciuda ocărilor serdăresei.

Lumânarea picura în sfeșnic și mucul sfârâia din când în când, ghiontind flacăra, silind-o să clipească și să pâlpâie. Canta nu asculta, nu auzea batjocura mâne-sa. Stătea doar ghemuit, cum stau fricoșii când afară-i furtună și vânzoleală de trăsnete cumplite. Întinse mâna și luă din raft altă carte: *„Pensées du monsieur le comte d'Oxenstirn sur divers sujets”* [81] tipărită: Paris, M.D.C.C.LXXII. Îi cercetă tartajele grele de lemn, răsfoi filele, apoi iar tălmăci sieși, în șoaptă, ca o rugă protectoare contra

sudalmelor cu care-l împroșca serdăreasa: „Iubirea este cea mai frumoasă și mai smintită dintre toate patimile”…

— Dacă vrei muieri, ia-ți zece roabe! Fă-ți un harem de-ți place! Dar să nu te văd leșinat, caraghiosule, după o țărancă…

„Deși-i oarbă, iubirea locuiește totuși în ochi; inimile cele mai trufașe i se supun”…

— Cuget de cârpă! Fleac în ișlic boieresc, când ai să te faci om tare?

…„Iubirea a fost pricina prăbușirii Troiei; ea a smuls măciuca din mâna lui Hercule și l-a făcut să ia în loc furca de tors; ea-i aceea care l-a făcut pe Marte să cadă în plasa întinsă de Vulcan”…

— Am crezut că haiducindu-te, ai să faci pe Tincuța să tremure, să se târască în genunchi, să-ți cerșească iertăciune, și când colo…

Numele Tincuței îl zăpăci mai rău. Prefiră filele cărții în neștire. Ca să nu cadă prea-n adâncul deznădejdii își agăță ochii de alte șiruri din cugetările lui Oxenstirn: …„Sufletul omului este prada grijilor mistuitoare, trupul – hrana viermilor și putreziciunii. Nașterea este începutul suferinței și viața-i doar chipul cel firesc al morții”…

— Gândește-te, măi netrebnicule, că Grigore Bașotă-i de partea ta. Lui nu-i vine la socoteală ca fiică-sa să se încurce cu…

…„Leagănul omului nu-i decât murdărie, copilăria nu-i decât maimuțăreală, tinerețea nu-i decât extravaganță, bărbăția – nebunie, bătrânețea – nevolnicie. Omul plânge la naștere, sufere cât trăiește și moare în amară deznădejde”…

— Cu câtă învățătură ai, ajungeai logofăt, dacă aveai în tine mai multă vlagă…

„Chi dice huomo, dice mizeria”[82] … „Moartea-i mai bună decât viața”…

— Lasă dracului hărțăloaga ceea din mână și ascultă-ți muma, că nu de rău te povățuiește! Averile eu le-am făcut. Tată-tu era tot un soi de nevolnic. Lui îi semeni, n-ar mai putrezi! Că după ce…

Apropie cartea de lumânare. O picătură de ceară căzu pe cuvântul *„la vie”*, ca o lacrimă fierbinte. Cugetările lui Oxenstirn îi lăsau gust de pelin și parcă viața i se pustii de istov. Ce va face de aici încolo? Pentru haiduci nu-i decât un boier, pentru boieri nu-i decât un răzvrătit, pentru serdăreasa Ilinca un nevolnic, pentru Cătălina, un nesuferit… „Ah și of! De-aș fi vorbitor ca Mirabeau, hotărât ca Robespierre ori general neîntrecut ca Napoleon! Dar în aceste vremuri tulburi în care toate se răstoarnă nu sunt decât feciorul becisnic al lui Ilie Canta, om fără voință, fără putere, fără încredere în mine.

Mama mă vede doar în chip de pungă cu bani; aga Iordache bănuie că prin capul meu umblă gărgăunii domniei… Și eu nu-s bun decât de ștreang. Da, de ștreang"…

Serdăreasa blestema înainte; dar ei nu mai auzea nimic.

Nu-și cunoștea încă stăpânul la care slujea, dar auzise destule despre dânsul. Toader Foltea, și el slugă la grajduri, i-a șoptit într-o seară în mare taină:

— Stăpânul nostru pradă la drumul mare. Când află că un neguțător grec trece spre Galați îi aține calea, cu oamenii lui, și-l golește de parale.

— E haiduc? se prefăcu Bujor a nu cunoaște firea și îndeletnicirea lui Ilie Catargiu.

— Nu, frate Stratonie. Haiduc e Bujor; Catargiu e-un hoț, mișel. A furat și cu vestitul Belecciu, un tâlhar groaznic.

— Da, am auzit de acest Belecciu; l-a prins boierul Roset-Tețeanu.

— Pe Catargiu nu l-a prins atunci. Unii zic că stăpânirea îi știe năravul, dar îl lasă în banii lui. Cic-ar fi atins chiar cu boierii, că aga Iordache și hatmanul Costache ar primi de la Catargiu huzmet de hoție. De altfel, Ilie Catargiu nu pradă el însuși, ci prin slugile lui. Ține aici la curte, cinci, șase slujitori, anume pentru jaf. În fruntea lor, adică mai marele treburilor de furt, e Petrache Frigură. Când simte ceva cumva spre Galați, Iași ori Bacău, boierul își cheamă slugile: „Plecați cu Dumnezeu, – le zice, – plecați după câștig! Și să nu veniți fără, că vă spânzur, ori eu, ori stăpânirea…" Să nu te sperii, frate Stratonie, dar toți cei care slujesc la curtea asta sunt numiți „tâlharii lui Catargiu". Și dacă se află cumva c-ai slujit la acest boier, apoi nu mai petreci viața în cinste: toți te hulesc ca pe-un lepros.

— Ce face boierul cu averile furate, bădiță Toadere?

— Le strânge, le bea, le dă unei muieri grecoaice, frumoasă ca-n poveste. A furat-o de la neguțătorul Sotir Hrisoscoleu.

Bujor rămase pe gânduri; în minte i se răscoliră idei vrăjmașe. …Canta e prieten cu Catargiu. De ce nu mi-a vorbit niciodată despre dânsul? Este vreo legătură între dânșii?

Se trase spre pădure, să găsească acolo răspuns și povață. Copacii desfrunziți îl primiră mirați, întrebători: ce cauți la noi acu când ni-s crengile desfrunzite și inima înghețată, acum când nu te putem adăposti? Un sticlete îl întâmpină chiscuind și el mirare: „Țiri, țiri, țiri-țac! Haiducule, când dai boierilor de hac?" Chiar ciocănitoarea bocănea prevestitor, într-un

trunchi uscat, ca toaca: „toc-toc-toc! Haiducule, când pornești fârtații iar la joc?”

Printre tulpinile fagilor se vedea la cinci sute de pași; pe omătul alb se scriau urme adânci. Soarele strecura raze reci printre ramuri, iar pe jos, fulgii luceau ca niște sfărâmături de oglindă. Seninul prevestea ger sporit la noapte. Dintre toate vietățile pădurii, acum, în toiul iernii, singur Bujor simțea primăvara zvâcnind în tulpinile și în mugurii copacilor, cum zvâcnea în el dorul de slobodă haiducie. Se opri la un izvor. Se așeză pe-o buturugă ninsă și, privi cum aburește apa și cum se pierde sub cojocul troianului. Stătu așa, cufundat în gânduri, până dădu soarele spre asfințit. Gerul asprit îi înghețase picioarele în opinci: dar nu ieși din pădure până când nu se stinse soarele de istov, în dunga roșie, ușor fumurie, de la marginea zării. De departe străbătea până aici cântecul unei fete care aduna vreascuri… „Ștefănică Bujoraș, floricica da-ți-o-aș. Na și na gurița mea, de-o sărută cât îi vrea”…

Bujor tresări gata să-alerge într-acolo. Dar se-mpiedică în rantia călugărească și se așeză iar pe buturugă. Chibzui îndelung, socotindu-și viața în gând: …„Trebuie să săvârșesc ceva care s-ajute norodul. Cântându-mi isprăvile, norodul mă silește să fiu viteaz, să-i merit încrederea, dragostea, cântecul. Să pornesc pentru el răscoala”.

În jur, copacii suri și omătul alb lucind în lună. Gerul pișca ascuțit, usturător, de urechi, de obraji, pătrunzând pe nări, parc-ar fi avut ace. Fata cu vreascurile în spate se depărtă… „Pare-ar fi Zamfira. …«Na și na gurița mea, de-o sărută cât îi vrea»…” Bujor se ridică de pe buturugă și-n amurg rătăci ca o sălbăticiune prin pădure. Se oprea. Se lipea de tulpinile fagilor, le îmbrățișa, le mângâia ca pe niște ibovnice demult dorite. În auz îi suna glasul și cetera lui Cobuz: …„Crești, pădure, și te-ndeasă, numai mie cale-mi lasă; lasă-mi cale de trecut, pe sub frunza-ți ca un scut, numai mândra să mă vadă, la ciocoi să cad cu pradă… Alei, codrule fârtate”…

Se târî printr-un lăstăriș; se strecură ușor să n-atingă nicio mlădiță. Parcă era la doisprezece ani, în codrii Tazlăului, când un pâlc de turci vroia să-l fure, și numai un lăstăraș l-a mântuit. S-a strecurat ca o veveriță, i-a păcălit pe turci ca o vulpe și-a râs de ei ca un huhurez, în noapte, speriindu-i. S-a dus vestea în toată valea Tazlăului: turcii au fugit, alungați de un copil. De-atunci, de câte ori l-au urmărit oamenii boierului, datornicii, poterașii, s-a ascuns în codru. Tot codrul l-a adăpostit și atunci când a răsculat satul Itrinești împotriva boierului Ghica-Budești. Era încredințat că dincolo de al

zecelea copac nu-l mai poate prinde nici armata lui Mehmet sultan; îl adăpostea fiecare trunchi, fiecare ram, fiecare frunză, fiecare râpă, fiecare izvor, fiecare vietate. Tânjea de dorul codrului.

Când se întoarse în ograda lui Ilie Catargiu, auzi sfadă și plânset amarnic.

— Boierul o bate pe grecoaică, lămuri moș Foltea, și împreună se strecurară până lângă cerdac, să privească. În acel moment în inima lui Bujor încolți un gând tainic. Dar nu putu să-l împlinească: peste noapte, Ilie Catargiu și-a ascuns ibovnica, ducând-o la o altă moșie. Aflase că grecul bogat, pe nume Sotir, urmărește s-o răpească pe coana Pulherița.

Într-adevăr, a treia noapte, vizitiul Ghiță Pascaru cu încă doi slujitori cercă să pătrundă în conacul lui Ilie Catargiu. Oamenii boierului însă îi prinseră și i-ar fi ucis, dacă nu s-ar fi ivit călugărul Stratonic, care, dând să apere conacul, îl făcu slobod pe vizitiul lui Sotir Hrisoscoleu. Prefăcându-se că-i rănit în lupta asta, boierul îl lăudă și-i dădu doi galbeni.

— Cartea pe care vreau s-o scriu despre Moldova va fi foarte interesantă, domnule Balș și domnule Beldiman, se îngâmfă de Bois-Crécy. Pământul Moldovei este frumos și bogat. Dar nația română îmi dă foarte mult de gândit: e un *pêle-mêle bizare*[83]. Țăranii sunt foarte harnici. Și totuși nespus de săraci. Iar boierii mi se par o varietate neobișnuită în regnul social: nu-i nici sălbatică, nici civilizată, nici bună, nici rea, ci-i câte puțin din amândouă… Dar încă n-am ajuns la ultimele concluzii. Trebuie deci să mai studiez Moldova și vă rog să mă ajutați, se plecă marchizul de Bois-Crécy, în fața boierilor. Recomandați-mă, de exemplu, unor familii bogate, unde să dau lecții ca să cunosc cât mai multă boierime, să-i pot studia moravurile, spiritul. Cu materialul cules și cu cel pe care-l voi mai culege, nădăjduiesc să scriu o operă nemuritoare. Și prin ea să fac Moldova cunoscută în toată lumea.

Astă-vară, aga Iordache Balș nu-l putea suferi pe franțuz; de altfel pe toți refugiații el îi socotea niște nevolnici care nu și-au ținut norodul în frâu și-acu cerșesc la porți străine. De multe ori îi spusese:

— Dacă domniile voastre, boierii franțuzi, nu scăpați hățurile din mână, toată lumea era azi liniștită. Sunteți foarte vinovați de toate buclucurile din lume, nu numai pentru că l-ați zămislit pe Napoleon, ci și pentru că ați dat prilej să se ivească un tâlhar ca acest făt al răzmeriței care răvășește pământul și răstoarnă împărățiile.

Dar acum îl privea pe marchiz cu alți ochi; întâi, pentru că era prietenul Tincuței. Și aga socotea prietenii Tincuței proprii lui prieteni. Ai doilea, pentru că era meșter la jocul de cărți.

Prin aga Iordache, de Bois-Crécy ajunse dascălul copiilor lui Lupu Balș și ai lui Costache Ghica. Serdăreasa Ilinca îi închirie trei odăi frumoase, în casa ei din ulița Domnească, să aibă unde-și pune cutiile cu flori și fluturi. Iar Alecu Beldiman îl pofti să-l ajute la pregătirea dramei lui Alfieri „Iunius Brutus” și a tragediei lui Voltaire „Moartea lui Cezar”, pe care tinerii boieri voiau să le joace în casa lui Dumitrache Sturza. Aga Iordache n-avea nicio tragere de inimă pentru acești înnoitori, îi socotea chiar, ca și pe fecioru-său Sandu, niște zăpăciți de învățătură, niște palavragii primejdioși. Totuși se ducea uneori la Beldiman sau la Sturza numai ca s-o vadă pe Tincuța și s-audă cum o laudă marchizul franțuz. Îi plăcea chiar când spunea stihuri și se încontra în vorbe cu Teodor Vârnav, jucând drama „Brutus”. Acum de Bois-Crécy se simțea totuși mult mai în siguranță între boierii ruginiți și putea afla cât mai multe. Pătrunzând în casele boierilor, își împlinea tainica lui misiune. După pacea de la Tilsit, Napoleon se interesa foarte mult de războiul între ruși și turci; vroia să cunoască din vreme gândurile depline ale țarului, ca să-și poată orienta mai bine politica lui de cuceriri. Răfuiala cea grea era acum cu englezii, care cu niciun preț nu încheiau pace. Neputând arunca armatele împotriva Angliei, Napoleon aplica Europei blocada; niciun fir de ață englez n-avea voie să pătrundă pe piețele de pe continent. Asemenea măsuri nu se mai luaseră niciodată în istorie. Neguțătorimea, ca și oamenii politici francezi, socotea că Anglia, neavând cui vinde, se va îneca în propriile ei mărfuri, în propria ei bogăție și va îngenunchea în fața cuceritorului Europei. Dar pentru ca blocada să fie blocadă, Napoleon avea nevoie de prietenia țarului. În numele acestei prietenii, neguțătorii ruși erau îndemnați să cumpere numai de la francezi. Dar cu cât trecea vremea, cu atât împăratul Franței înțelegea că țarul Alexandru îl împiedica, mai mult ca oricine, să ajungă singurul stăpân al lumii. Dacă n-ar fi nădăjduit că-l va atrage iar pe țar de partea ei, Anglia n-ar mai fi rezistat. La Dunăre, țarul Alexandru se întărea în dauna sultanului. De aceea gândea marchizul de Bois-Crécy, ca și stăpânul din Paris, că orice soldat rus în Moldova înseamnă de fapt un soldat împotriva planurilor lui Napoleon de a ajunge în India, cheia puterii englezești.

Dar boierii Moldovei, în iarna lui 1808, n-aveau de unde ști gândurile cele nemărturisite ale franțuzului. Îl bârfeau pe aga Iordache că-l înșală pe

senatorul prezident, furând grâu din aprovizionarea armatei, iar pe Hrisoscoleu că făcea iscusit și drăcesc joc de zărăfie cu rublele. Pentru că urmau să-i lingușească pe turci și să le trimită pe sub ascuns peșcheș, se îngroziră aflând că, până la urmă, comandamentul rus l-a prins pe vistierul Filipescu făcând, prin fiică-sa, spionaj în favoarea turcilor și l-au surghiunit în Rusia, cu toată familia și cu toată averea.

Ca să uite asemenea spaime au început să se preocupe caraghios de mult de comoara episcopului de Roman. O socoteau parcă mai însemnată chiar decât blocada continentală cu care Napoleon îi pedepsea pe englezi. Dar mai ales Costache Ghica și aga Iordache Balș cu omul lui, căpitanul Chiriță și cu Sotir Hrisoscoleu, se frământau cum s-o găsească. Deși nu arăta, și serdăreasa Ilinca fierbea din pricina acestei comori: „…O avere așa de mare să-ncapă în mâna agăi Iordache? Nu se poate!"

Tocmai atunci află că a sosit la curte haiducul Gavrilă Balaur și că-i găzduit în odaia lui Ardeleanu.

— Trimite-mi-l aici, porunci ea Cătălinei. Iar când Balaur se înfățișă, îl dăscăli cu blândețe, cum nu-i era obiceiul, și-l trimise în grabă la Roman, la un călugăr de la Episcopie. Acela poate ști unde-și ascundea arhiereul banii.

Asemenea treabă grozav îi plăcea lui Balaur. Și pe-o vreme de moină grăbi spre Roman.

Aici, ajutat de acel călugăr, găsi repede comoara, într-o căldărușă de aramă.

Dar tocmai când s-o scoată, în ograda Episcopiei se stârni mare zarvă: intra căpitanul Chiriță, cu zece arnăuți, urmat de Sotir Hrisoscoleu. Mai purta încă fețe albe în jurul capului, dar își recăpătase glasul și gârbaciul. Se luă la ceartă cu Hrisoscoleu chiar de pe când coborau din sănii.

— De ce te ții de mine?

— Așa mi-a poruntitu boier aga!

— Piei din ochii mei, pastramagiule, măslinarule!

Puse pază strașnică la porți și porunci scotocirea ogrăzii pân-or găsi comoara episcopului răposat.

Zărindu-l pe capră, Balaur se apropie de Trăsnea. Sfătuiră în șoaptă:

— Prefă-te slujitor și spune căpitanului Chiriță să sape aici, în acest loc, dacă vrea să afle comoara. Zi că aci, în acest loc, venea răposatul episcop, măcar odată pe zi, și chibzuia câteva minute, singur. Și cum era iubitor de arginți, ierte-l sf. Mina, se zice că venea aici să se închine vițelului de aur…

Dând omătul la o parte de pe locul arătat de Balaur, căpitanul Chiriță izbi cu ciubotele și se bucură grozav auzind că sună a gol. Porunci arnăuților să sape o groapă largă, luând pământul încetișor, cu mare băgare de samă, să nu strice luciul aurului. În acest timp, Balaur scoase căldărușa cu bani din ascunziș, o vârî sub mintean și așteptă clipa s-o poată șterge pe poartă. Căpitanul Chiriță răcnea răgușit și furios la arnăuți, pocnind din gârbaci:

— Săpați mai repede!… Mai adânc, ticăloșilor! Să nu vă atingeți de aur, că vă spânzur, lepădături spurcate!

Și cele șapte varvarichiuri ale gârbaciului, de care se temea tot Iașul, șuierau deocamdată numai prin văzduh. Kir Hrisoscoleu aștepta alături, zâmbind și murmurând în grecește:

— Sapă tu, că banii sunt ai mei… eu îi număr…

Când hârlețele sunară în scândură, kir Sotir își pierdu răbdarea și sări în groapă. Aici se luă la sfadă, în grecește, cu kir căpitanul, azvârlindu-și unul altuia vorbe atât de murdare, că nu s-ar fi putut spăla cu toată apa Egeei.

— Sac cu osânză! striga Chiriță, brâncindu-l să-l arunce afară din groapă. Te ții de mine ca scaiul de cine…

Dar în clipa aceea, sub ciubotele căpitanului Chiriță s-auzi un pocnet și, câtu-i dumnealui de gros și de huidumă, începu să se scufunde în groapa pe care singur și-o săpase.

Arnăuții se feriră în lături.

Kir Sotir se agăță de mal, dar nu se putu ține; alte scânduri putrede pârâiră și porni și el să se scufunde, după Chiriță.

— Săriți!…

— Iadul!… Mă-nec!… răcneau cei doi, cătând deznădăjduiți să se sprijine unul de altul.

Din adânc se stârni o duhoare cumplită și grețoasă. Acum au înțeles toți unde nimeriseră cei doi oameni ai agăi Iordache.

Arnăuții din poartă alergară într-ajutorul căpitanului…

Cu comoara sub mintean, Gavrilă Balaur se furișă din ogradă, împungind-o la vale spre apa Moldovei. Ghiță Priscaru azvârli o funie lui kir Sotir, dar căpitanul Chiriță îl pocni în tâmplă și s-agăță el de funie.

Ghiță vizitiul și arnăuții de trei ori îl ridicară pe căpitanul agiei până aproape de gura groapei și tot de-atâtea ori îl scăpară înapoi, silindu-l să frământe bine tot cuprinsul puturos din groapă, să-și piardă ciubotele și să-și feștelească deplin tot fasonul. Își pierdu acolo și cușma, și feșele cu care-i

era legat capul, și gârbaciul cel vestit. Ghiță Pascaru nu se lăsă până nu-l scoase întâi pe kir Sotir.

— Ei, stăpâne, îți place… aurul? întrebă el, aruncându-i zăpadă să se spele. Poate ar fi mai bine să dai straiele astea… aurite celui care v-a spus c-aici găsiți comoara.

Trei zile îi spălară călugării cu apă caldă și sopon pe cei doi căutători de comori, îi afumară cu tămâie și-i împroșcară cu apă de trandafir. Dar degeaba: kir căpitanul și kir Sotir tot mai miroseau grețos.

Cu toată porunca strașnică dată arnăuților și călugărilor să nu șoptească niciun cuvânt despre atare puturoasă nenorocire, totuși vestea ajunse înaintea lor la Iași. Norodul râdea, spunând că pozna asta a făcut-o Trăsnea, haiducul cel șoltic.

— Comoara au luat-o haiducii! se mâniau boierii după ce râdeau și ei de pătărania cea spurcată a căpitanului agiei.

Dar Trăsnea știa că asta-i o născocire: el n-a găsit nicio comoară. Se mira numai ce-a căutat Balaur acolo și unde a dispărut, că n-a fost față tocmai când ar fi avut ce vedea.

Moldovenii nu-l iertară pe căpitanul Chiriță. La proverbul cu Irimia care dă cu oiștea-n gard se mai adăugă încă unul: Dă-n gropi de umblătoare, cum dă Chiriță cel mare.

Furios că l-a făcut iarăși de râs, aga Iordache îi trase o sfântă de bătaie s-o pomenească. Dar nu se despărți de dânsul, cum s-așteptau boierii și târgoveții.

După asemenea muștruluială, în loc să-și pună cenușă-n cap și să se ascundă în bortă de șobolan, Chiriță își făcu un gârbaci cu douăsprezece varvarichiuri și deveni și mai abraș.

— Am să-i sugrum! Da, am să-i sugrum pe haiduci! Și mai ales pe Bujor și pe Trăsnea…

Tot în rantie călugărească, Bujor poposi în odaia lui Gheorghe Ardeleanu din curtea de la Români. După ce se odihni, se îmbrăcă în straie bune și ceru să vorbească, în taină, cu serdăreasa Ilinca și cu Constantin Canta. Auzind asta, întâia oară în viața ei, serdăreasa Ilinca fu cuprinsă de teamă.

— Să zici cum o zice el! porunci în șoaptă feciorului.

Bujor se înfățișă zâmbind, se plecă și sărută mâna gazdei, ca un mosafir din cinul răzășesc, apoi dădu mâna cu Canta:

— Ce faci, frate Dinule? Și către serdăreasa: Am venit să ne cunoaștem, serdăreasă Ilinca. Și poate să pornim treabă temeinică. Cheamă-l, rogu-te, la

sfat și pe Ardeleanu.

Serdăreasa porunci dulcețuri și cafele. Sfatul dură până aproape de miezul nopții.

Bujor o uimi pe serdăreasă cu îndrăzneala și priceperea lui. Nu-i convenea de fel ce spune. Dar nu cuteză să i se împotrivească. Era căpitan și pentru dânsa. Și-i poruncea, cu toate că ei, până acum, nu i-a poruncit nimeni în Moldova.

— Aga Iordache știe că eu nu-s mort. Am vești că a și început pregătirile împotriva haiducilor. În vara asta pornim răzmerița. Avem nevoie și de câteva neamuri boierești, cum este fratele Dinu, Grigoriță Bașotă, Teodor Vârnav sau Ioniță Prăjescu, care-mi par înclinați să ne-ajute. Trebuie să rupem în două tagma boierească. Cu unele fețe bisericești stau eu de vorbă. Strângem arme, cai, provizii și bani. Până acum avem peste o sută de prieteni. Pornim răscoala cu cinci sute. Și de-om da semn de pornire, s-adună repede mii, zeci de mii. S-adună Moldova toată! S-adună, jupâneasă, că nu mai poate răbda!

— Acesta-i și planul nostru! se bucură serdăreasa Ilinca, zâmbind și îngălbenind totodată.

Bucuros de izbânda acestui sfat, Bujor se îmbrăcă iar călugăr și se trase spre mănăstirea Bistrița, găzduind la starețul Zaharia.

În partea dinspre munte a Moldovei, iarna aceea a fost geroasă și vânzolită de viscole de la miazănoapte, cu troiene cât casa. Cum însemnă și cronica, multe vite au pierit atunci de foame, ori înzăpezite în iarna grea din 1808. Cărăușiile, podvădăritul, darea fânului istoviseră satele.

Toate făpturile din Moldova așteptau primăvara ca pe-o izbăvire. Afară de boieri, pe care apropierea primăverii îi îngrijora nespus.

Așa cum sfătuise cu Bujor, Constantin Canta se întoarse la Iași să se învârtă printre boieri, să le afle gândurile. Boierii știau că iarna haiducii se adăpostesc prin sate, prin peșteri ori prin mănăstiri, schimbați în oameni nevătămători.

— Vor apare iar, odată cu primăvara, n-avea grijă! se temea Costache Ghica.

Reapariția lui Bujor ar fi știrbit mult autoritatea și cuvântul agăi Iordache; de acea căută prin toate căile s-o prevină. La o sindrofie a Tincuței Canta, când locotenentul Andrei Moruzov povestea despre isprăvile haiducilor la

Brăila, cum au dat foc casei lui Mimiș aga, au iscat vălmășag între turci și au smuls un rob din mâinile lor, aga Iordache l-a întrerupt, supărat:

— Da' de unde? A pierit acolo, ca un câne!

— Nu numai că n-a pierit, dar ne-a și adus prețioase știri despre rânduielile de război ale turcilor. Ar fi bine să-l primim pe acest Bujor în armata noastră. Ați scăpa și dumneavoastră de o grijă…

— Vai!… Să nu faceți așa ceva! strigă deznădăjduit Iordache Balș și toată protipendada sări cu crămăluirea și cu jelirea:

— E-un răufăcător!… Un ucigaș!… Un răzvrătit și un răzvrătitor al norodului!… Un nebun!…

— Vă temeți de el chiar când luptă împotriva turcilor? Asta nu-i tocmai curat!

— Ne ucide și ne golește de parale.

— Bujor a ridicat sabia împotriva turcilor și pe această cale ne-am întâlnit și ne-am împrietenit. Putem trece cu nepăsare pe lângă un prieten?

— Prieten cu satana, nu cu noi, creștinii, care…

— Care pe față zic că luptă cu turcii, iar pe sub ascuns trimit peșcheșuri sultanului, ca și înainte, și chiar mai mari ca înainte. Talere cu două fețe! răcni Canta scos din sărite.

— Cum?… Cine?… Vai, Doamne, năpăstuitoare învinuire!… Îți dai seama se spui?

— Iar începi, răzvrătitule?

— Chiar aga Iordache Balș, când l-au prins haiducii și i-au frecat barba cu rășină, trecea spre Silistra cu bairam-peșcheșul! se răcori tânărul Canta.

S-a iscat mare sfadă între boieri. De partea lui Canta s-a ridicat Teodor Vârnav, Andronache Donici, legistul, apoi Dumitrache Sturza și Roset-Roznovanu. De la sfadă au trecut la pâră în fața prezidentului senator Vasile Ivanovici Crasno Milasievici, care răspundea atunci de administrația țării.

— Nu, jur că erau banii mei! Îi duceam la…, căuta aga Iordache să se dezvinovățească.

— 120.000 de galbeni?

— Da' de unde? …12.000. Mint, umflă haiducii, dacă spun altfel. Lăudăroșii!…

— Atunci însamnă că 108.000 i-ai dosit domnia ta, pentru că în condica de taină a Divanului tot 120.000 e trecut, se-ncruntă prezidentul senator.

— Iertare, prea milostive… O prostie de-a noastră! Oameni fricoși! Nu știam ce soroc va avea războiul. Ne era teamă să nu rămânem singuri în

gura leului…

— Și-atunci vă gândeați să-i piliți dinții c-o pilă de aur…

— Așa-i obiceiul țării, slăvite… Ticăloasă și nevrednică, prăpădită, săracă și proastă țară, prea mărite…

Prezidentul senator a zâmbit batjocoritor, apoi a adăugat:

— De ce ponegriți o țară în care și niște simpli țărani, ca haiducii lui Bujor, cutează să-i înfrunte pe turci?

Din această ciocnire cu senatorul prezident, boierii au înțeles că intrarea haiducilor în oastea rusă, ca să lupte împotriva turcilor, este o primejdie necuprins mai mare decât prădăciunile făcute în țară. De aceea, boierii hotărâră nimicirea cetei de haiduci, îndată ce se va desprimăvăra.

Tocmai acum, senatorul prezident sfătuia Divanul să schimbe, să împrospăteze conducerea Moldovei. Povățuia să facă „departamente” pentru vistierie, pentru treburile dinlăuntru, pentru judecată – acel departament criminalion, numit așa, cu două cuvinte atunci introduse în limbă. Aceste schimbări ajutară pe aga Iordache să uneltească pentru a i se încredința lui și nu hatmanului Costache Ghica, misiunea de a prinde haiducii. Treaba asta iscă mare sfadă între cei doi dregători.

— Ca să spulber cât mai repede haiducii, – ceru aga Iordache, – trebuie să schimb toți ispravnicii prieteni cu acești tâlhari. Iar pe căpitanii de poteră, pe toți, să-i vâr în beciul agiei, că-s fricoși și se lasă mituiți. Apoi să-mi dați bani ca să cumpăr pe cineva, cu care să pătrund chiar în ceata haiducilor: să am acolo un om al meu, care să mi-l prindă pe Bujor viu.

— Parcă spuneai că l-ai ucis?

— Eu asta știu… Dar se poate să fi scăpat, împielițatul…

— Bujor n-a pățit nimic. E teafăr și gata să ne sugrume! mormăi Ghica.

— De unde știi, vel hatmane?

— Pentru ca de mult ți-am luat-o înainte, râse fălos Costache Ghica. Un om al meu, un fost ocnaș, se află chiar în ceata lui Bujor. Dar nu l-am scos la iveală, pentru că ai cutezat și cutezi încă să-mi uzurpi sarcinile. Despoirisești toate dregătoriile cele vechi de driturile lor. Scrie la Condica lui Gheorghachi, al doilea logofăt, că de poteri și de prinderea tâlharilor se îngrijește hatmanul țării, iar nu aga Iașilor?

— Ah, ticăloase! Acum gâcesc că te-ai înfruptat din furturile haiducilor, ocoli aga întrebarea.

— Nu mă ponoslui în darn, vel aga Iordache, c-o pățăști. De ce te faci a uita îndatoririle hatmanului? Are sau nu hatmanul închisoarea care se

numește grosul hătmăniei?
— Are.
— Primește aici pe toți tâlharii prinși în țară de ispravnicii ținuturilor și de căpitanii poterelor?
— Primește.
— Și cercetându-i pe cei dovediți de furtișag și de ucideri, trimite ori nu înștiințare la departamentul criminalion despre cele aflate?
— Trimite.
— Ține străji împrejurul orașului, la toate drumurile, priveghind și cercetând pe cei ce intră și ies din târg?
— Da, însă oamenii domniei tale dau drumul haiducilor preschimbați în neguțători ca să prade pe bieții boieri, chiar la sindrofii.
— Lasă asta acum! Hatmanul, te-ntreb, dă ori nu dă răvaș de drum cu chezășie celor ce vor să iasă din oraș?
— Da, pe-aici te-au mituit haiducii, tâlhar bătrân!
— Nu mă sudui fără dovadă, agă Iordache! Nu-i ceas potrivit pentru sfadă. Primejdia-i mare. Ne unim puterile sau nu?
— Ni le unim… suspină aga. Dar conducător al poterilor să fie căpitanul Chiriță și nu Leventi.
— Asta nu se poate! Hatmanul este dator a trimite poteri întru prinderea tâlharilor. Deci eu ocârmuiesc, nu domnia ta.
— Nu! Seimenii[84], bulucbașii și arnăuții domniei tale se află doar în condici, la simbrie; iar cei care sunt, nu-s decât tâlhari îmbrăcați în straiele stăpânirii. Toți poterașii hătmăniei s-au haiducit. Boieri, într-o noapte, veți fi gâtuiți chiar aici, în Iași, de slugile voastre, de cei care se-ndoapă din blidul nostru și noi le plătim simbrie! Toți zapciii și căpitanii de lefegii ai hătmăniei sunt prieteni cu haiducii. Primesc de la ei pungi de bani și-i lasă să prade. Iată, la schimbarea la față, coana Zoe a primit înapoi colierul…
— Minciună! răcni cumplit hatmanul, făcându-se ca porumbica de vânăt. Colierul n-a fost furat niciodată…
— Erai față la sindrofia serdăresei Ilinca și știi prea bine că l-au furat cei trei haiduci îmbrăcați ca neguțători!
Hatmanul Costache Ghica n-a mai avut încotro. A tăcut. Iar Divanul, cuprins de spaimă și silit de boierii Balș, a încredințat agăi Iordache grija de a prinde haiducii. Primind această poruncă, aga l-a făcut întâi și întâi cârcserdar pe căpitanul Chiriță, dându-i șase bașbulucbași, ca să fie mai mare în rang și mai tare decât căpitanul Leventi. Apoi, în numele Divanului,

scrise la toți ispravnicii și căpitanii județelor „…Se apropie vremea primăverii, și cei cu cugete răzvrătite, nărăviți în rele, își fac tâlhăreasca lor gătire, cumpărând de pe acum iarbă de pușcă și gloanțe, să aibă cu ce intra în codru, să săvârșească ucideri și prădăciuni asupra veliților boieri. De aceea, în numele stăpânirii, dau fieștecărui neguțător ori om din norod strașnică poruncă a nu îndrăzni să vânză nimănui măcar un dram de iarbă, sau gloanțe, ori arme de orice fel. Ispravnicii să iscodească și să-i prindă pe cei care vând sus-arătatele trei materialuri, osândindu-i fără șovăire la groapa ocnei. Să fie cu mare băgare de samă ispravnicii și să facă toate satele chezașe pentru tâlhari. Să nu se agonisească nimănui niciun fel de milă. Ci numai groapa ocnei și ștreangul. Popii să dea în vileag gazdele de tâlhari și să arate celor ce cad în ispita găzduirii de tâlhari că nu-și osândesc numai trupul la chinurile temniței și la putrezire în ocnă, ci și sufletul și-l pierd cu totul, desăvârșit, în focul gheenei. Să-i sperie slujitorii duhovnicești pe acei ticăloși, că poate măcar de osânda veșnică înfricoșa-se-vor, dacă de osânda temnițelor nu se mai tem. Afară de asta, toți ispravnicii și căpitanii să-și aibă poterile gata în orice clipită. Ca adaos, cârcserdarul Chiriță, cu 100 de neferi, cu cai buni și arme noi, să stea gata a-i prinde vii au morți pe cei tâlhari oriunde-i va simți”…

Și ca poruncile astea să nu fie vorbe-n vânt, aga Iordache a trecut la pedepse aspre, vestindu-le țării prin vornici, pârcălabi, preoți, ispravnici, călugări, zapcii. Unul, Simion Ungureanu din Bălțătești, pârât a fi fost gazdă și a fi primit de la haiduci un mintean, un anteriu scurt, o căciulă și un chimir, a fost trimis la ocnă în soroc de cinci ani. Despre această osândă au fost înștiințate toate satele și orașele, s-a bătut toba la bâlciuri, iar preoții au grăit în biserică despre „ticăloșia și osânda acelui părtaș la haiducie”, încheind cu rugi de afurisenie împotriva făcătorilor de rele.

Într-un alt pitac, vel aga atrăgea luarea-aminte tuturor căpitanilor de margine și de târguri că datoria lor cea dintâi este să prindă tâlharii și deci să întărească poterile și să asculte poruncile cârcserdarului Chiriță… „Satele să dea fără zăbavă poterași pentru prinderea făcătorilor de rele. Altfel, dacă se va jăfui în apropierea acelui sat, până la o jumătate de ceas depărtarea, vornicul și fruntașii satului vor fi toți judecați și bătuți la falangă… Țăranii care se-mpotrivesc a veni la poteră vor fi închiși, după pravilă, câte trei zile la gros…

Amintim totodată – scria pitacul, cercând să-i momească pe țărani – că tot după pravilă, cei care ajută la prinderea tâlharilor primesc a treia parte

din pradă, iar păgubașilor le vor fi împărțite cele două părți din analoghia[85] lucrurilor pierdute…

Și căpitanii de poștă au de asemenea datoria să vestească agia și Divanul despre călcările tâlharilor și să fie părtași la prinderea lor. Dacă tâlharii vor fi prinși vii, li se va lua tacrir[86], apoi în grabă și cu bună pază vor fi trimăși la agie, care-i va da pe sama departamentului criminalion"…

Înălțat la rangul de cârcserdar, Chiriță nu-și mai încăpea în piele.

— Bagă sama, ticălosule! Nu te-am făcut cârcserdar pentru că ai căzut în umblătoarea Episcopiei, ci pentru ca să-mi prinzi pe Bujor!

— Stăpâne, metahirisindu-mă dregător în slujba cârcserdăriei, – își umflă Chiriță pieptul lui cel grozav, – jur să împlinesc aidoma poruncile domniei tale, să ard și să jăfuiesc tot cuprinsul Iașului și al Moldovei.

— Ticălosule, nimica nu-nțelegi! Acum nu-i vorba de ars și de jăfuit, ci de nimicit ceata lui Bujor.

— Cum poruncești, stăpâne… Cum poruncești, eu așa jur!…

Și, cu de la sine putere, Chiriță făgădui arnăuților că le îngăduie să-și însușească tot ce vor afla neidentificat din lucrurile găsite la tâlhari.

Niciodată nu s-au luat măsuri așa de strașnice împotriva haiducilor. Asta se datora în primul rând primejdiei. Dar stârpirea haiducilor era, în același timp, un bun prilej pentru aga Iordache Balș de a ajunge omul zilei, boierul cu cea mai mare putere din Moldova, adică un adevărat caimacam. Și cum, prin Matei Crupenschi, își drese obrazul față de senatorul prezident, aga Iordache avu chiar îndrăzneala să pornească prin țară, să poruncească el însuși ispravnicilor și căpitanilor de potere. La Bacău îl dăscăli pe Neculai Balș, văru-su, la Vaslui îl sperie pe Arghire Cuza, la Suceava îl scoase pe Alecu Beldiman, dar nu-l putu înlocui cu un boier mai credincios lui, ci trebui să-l primească pe Andronache Donici; la Neamț, socotind că în munții de acolo haiducii au găsit prea bun adăpost, iar ispravnicul s-a arătat prea îngăduitor, îl înlocui pe Grigore Bașotă cu spătarul Constantin Catargiu.

La sfârșitul călătoriei era mulțumit de chipul în care străjuise țara tot cu oameni de-ai lui și-și făcea felurite socoteli: „…Dacă-l prind pe Bujor, cer ca răsplată dregătoria de logofăt."

Îl legăna trăsura de la Piatra la Buhuș, pe drum desfundat de apele primăverii; tropoteau în juru-i arnăuții ca o adevărată oaste, făcându-l să se simtă iar puternic și să zâmbească fericit. Dar tocmai în acea clipă, dintr-un cătun de sub Cernegura, auzi răsunând cântec haiducesc:

— …Vină, vină, primăvară, și ne adă bine-n țară, mugur, mugurel… Bate-i, Doamne, pe ciocoi, cum ne bat și ei pe noi…
Se-ncruntă îngrijorat:
— Mânați, vizitiilor! Ce, ați adormit?

Aflând de la Lumânărică și de la Canta despre asemenea pregătiri, Bujor a înțeles că la vară ceata lui va avea mult de furcă. Îi va fi greu să mai ocolească și să mai înșele poterile cu șiretlicuri. Va trebui să le hărțuiască și să se bată cu ele. Să treacă acuși în Transilvania, acuși în țara Românească. Când Lumânărică i-a adus numele arnăuților făcuți acum bașbulucbași, Bujor zâmbi batjocoritor. Pe Enache, pe Polihron Pelivan, pe Costandache îi cunoștea bine. Îi chibzui în minte: mai mult cu numele sunt arnăuți și bașbulucbași; în fapt sunt doar niște calfe de bacali fără slujbă, măslinari sărăciți, oameni fără căpătâi, greci săraci și fricoși din ostroave ori din Pera, lepădături nevrednice, cătând să-mplinească o slujbă de mântuială pentru o simbrie ca vai de lume, despăgubindu-se din jaf pe spinarea bieților oameni nevinovați, până-ncropesc oleacă de avere, să treacă iar la negoțul lor cu bun alișveriș.
— Nu mă tem de ei, călugărașule. Bașbulucbașii agăi Iordache împrumută de la arnăuți doar mustățile bârzoiete ca penele din coada rățoiului, se îmbracă în straie strălucitoare, roșii și verzi, și stau pe cai, foarte făloși, ca să fure ochii muierilor prin sate și să-i ia lumea drept niște viteji sadea.

Vuietul apelor primăverii răzbătea până-n adăpostul din peștera Zimbrului. Troienele se topeau. Dinspre chei, vuietul șuvoaielor sporea. Caprele adulmecau văzduhul. Dobre și Dochia nu știau nici în ce zi, nici în ce lună sunt. Dar după cum lucea soarele, după cum se răscolea firea, după cum creșteau mugurii, după cum înfloreau ghioceii pe câte o muchie de plai, înțelegeau că vine primăvara. Dochia coborî la Chisirig să afle câte zile mai sunt până la sfântul Gheorghe și să se grijească de turmă. Dobre și-a pregătit armele, și-a ascuțit securea de plecare. La despărțire, Dochia i-a spus:
— La vară, Dobre, io-s cu stâna pe Dămuc. Vină.
— Bine, Dochia, vin.

Călătorii apuseni spun că Iașul acelei vremi era o amestecătură ciudată de Europă și de Asie, unde civilizația se vedea puțin, iar barbaria mult. Pe

jumătate aveau dreptate călătorii apuseni. Dar localnicii se deprinseseră cu străzile strâmte, dezgustător de murdare, pline de glod, de gunoaie și de băltoace. Numai Ghiță Pascaru, vizitiul lui kir Hrisoscoleu, se înfuria că i se murdăreau îngrozitor trăsura și caii. Mai ales noaptea, când kir Sotir venea de la sindrofii și zaiafeturi cu câte patru masalagii sau făclieri, glodul parcă anume se lipea de aripile trăsurii și împroșca burta cailor. Era furios și pe câinii rătăcitori, mai numeroși în Iași ca-n orice alt oraș din lume, și care noaptea făceau o larmă înspăimântătoare, scormoneau grămezile de gunoaie și stârneau duhori grețoase.

— Noroc că vine primăvara, stăpâne!

— Ma, de țe te bucuri asa multu, Ghiță?

— Mă bucur, stăpâne, că poate am să te părăsesc.

— Nu se poate, Ghiță! Nu-s dam voie. Nu dau simbria…

În primăvara aceea, sfântul Gheorghe cădea în săptămâna luminată. Vremea era încă urâtă, cu ploaie și zloată. Ghiță Pascaru se gândea cum să mai cumpere niște praf de pușcă și cum să scoată simbria de la stăpân. Peste șase zile trebuia să fie sub fagul din teșitura Nemirei.

A doua zi de Paște, kir Sotir avea masă mare, cu mulți musafiri de rang. Pentru că, în vremea din urmă, arhon aga Iordache îl cam ocăra și-l înșela la parale, neguțătorul cerca să se apropie de potrivnicii agăi. În acest scop îl pofti la masă pe hatmanul Costache Ghica și pe coana Zoe. Bucuros și fudul de asemenea oaspeți de rang, Hrisoscoleu porunci bucătarului cele mai alese mâncăruri. Și ca totul să iasă bine, trecu în slujba bucătăriei toți slujitorii; chiar și pe Ghiță vizitiul.

— Să-mi faca el zețe claponi fripsi în sigla, cum muzdeiu rumanescu. Mi-a facutu odată la Bârladu…

În adevăr, Ghiță vizitiul fripse în țiglă zece curcani grași, stropindu-i cu unt și presărându-i cu multe și alese mirodenii. Mireasma fripturilor umpluse bucătăria. Slugilor le lăsa gura apă de-atâta poftă. Mai ales odagiul și spălătoreasă tare-ar mai fi gustat și ei o bucățică de clapon… Înțelegându-le pofta, Ghiță vizitiul smulse câte un picior de la fiecare clapon fript și le împărți slugilor:

— Na, înfruptați-vă și voi!

— Ne ucide stăpânul! se sperie bucătarul.

— N-avea teamă! Duc eu la masă claponii fripți!

Luă tăvile și le așeză pe masă, înaintea musafirilor. Era tare arătoasă friptura și nespus de ispititor mirosul. Ca și musafirii, kir Sotir își lingea

buzele și-și sticlea ochii; nările i se umflară de plăcerea aburului de friptură învăluită-n mirodenii. Iar când se gândea cum va tăvăli câte-o bucată prin mujdeiul pus alături, se cutremura de plăcere.

— Ama, asta, Pulherisa dac-ar fi aiți… suspină grecul. Multu plase la dânsa claponul cum muzdeiu rumanescu i cum vinu…

— Grozavă friptură! exclamă Zoe Ghiculeasca. Dar de ce claponii domniei tale, kir Sotir, au numai câte un picior?

Neguțătorul zgârci mustața, se încruntă, se mânie și se răsti la Ghiță vizitiul, care aștepta porunci, în spatele oaspeților.

— De țe au claponii numa câte-un pițioru, talharule?

— Dar câte vrei să aibă, stăpâne?

— Doua! Doua ca orițe claponu…

— Cum, domnia ta nu știi, stăpâne, că pe vreme de frig claponii nu folosesc decât un picior? Pe celălalt îl țin la păstrare.

Musafirii hohotiră de râs, auzind asemenea răspuns mucalit.

— Auzi, pielițatu! Vrem facem crede cum claponii avem un singuru pițioru… clipi kir Sotir, fâstâcit, pocind rău de tot graiul românesc. Asta nu se poate!

— Nu crezi? Poftim, privește pe fereastră cârdul de claponi; nu stau toți în câte-un picior? îl îmbie vizitiul să vadă claponii de lângă poiată.

— Minți! Sa-ți aratam eu cum minți! Și, deschizând repede fereastra hușâi, tare: Huss! Huss!

Speriindu-se, claponii scoaseră de sub aripi și piciorul „pus la păstrare”, chirăind și pregătindu-se să fugă.

— Vezi tu, minținosule, pacalitorule! Au doua pițioare!…

— Ei, dacă-i așa, stăpâne, hușâiește-i și pe cei fripți, poate-or scoate și ei piciorul ascuns…

Musafirii hohotiră iar de râs. Sotir Hrisoscoleu se înroși, apoi ceru iertare musafirilor.

— Asta Ghița mare pacalitoru. Iertam la el: facem friptura cum berbec, haiducește! Și multu drag la el caii. Și are la el una iapa. Saga si cheama, minune!… Ma, de țe m-a pacalitu fața cum musafiri evgheniți?

— Dă, stăpâne, așa-s eu. Vorba ceea: cine încalecă măgarul să-i sufere năravul.

— Eu nu mai sufer niți unu naravu!

— Păcat, kir Sotir, pentru că eu sunt haiduc din ceata lui Bujor.

— Țe? Țe spu… și vorbele-i încremeniră în gât, când văzu că vizitiul scoate pistolul din brâu și-l îndreaptă spre dânsul. Ma… ma Ghița… asta nu gluma. Pune matale pistolu la locu… Nu zoaca cum focu. Asta nu bun, asta sinistros gluma…

— Ca să nu mă joc cu focul, pune simbria ici pe masă. Pune alături și jumătate din banii câștigați în iarna asta. Iar simandicoșii domniei tale oaspeți să pună, tot aici, toate pungile pe care le au asupra lor și toate armele.

— Ghița, măi, tu baiatu bunu, destoinicu… Lasa saga prostescu…

— Sunt bun și destoinic, neguțătorule! Dar cum vine primăvara mă apucă dor de ducă. Las totul și-o-mpung în lume. Ai văzut că eu sunt sărac, dar trăiesc bine: ce-i în casă și pe mine! Sunt bogat și trăiesc rău, ce-i pe mine nu-i al meu. N-am decât calul și pistolul.

— Kir vizitiule, matale foarte iscusitu i prițeputu. Ma gluma asta, la tine, nesarata… Smecheria cum pistolu…

— Nu mai glumesc! Banii! și-i apropie pistolul de piept. Apoi, pe rând, privi roată, și crunt toți musafirii, silindu-i să ducă, vrând nevrând, mâinile la buzunări și să scoată tremurând pungile. Numai Hrisoscoleu mai șovăia.

— Arhon Ghița, la vara fațe bun negoțu noi doi…

— Banii, că plec în codru! răcni vizitiul. Treci la sipet și deschide!… Așa. Toate pungile din dreapta! Așa… Afară așteaptă doi tovarăși de-ai mei. Cine se mișcă de-aici, gata! Îl achită! Ridicați-vă toți în picioare. Așa. Acum vârâți capul sub masă. Așa! Cuminți și ascultători, dacă vi-s dragi zilele. Stați așa… Acum sus!

Toți rămaseră cruciți: în fața lor se afla un haiduc înalt, mândru, cu căciulă brumărie, cu plete pe umeri, cu bondă înflorată cu negru, cu două pistoale în mâini.

— Sunt haiducul Trăsnea, din ceata lui Bujor. Și la para focului am tânjit destul de dorul codrului. Kir Sotir, să știi că-ți iau tot prisosul de pulbere și calul cel murg. Vezi și dumneata: nu pot duce tot tarhatul și banii în spinare… Și-acum, poftă bună la friptura de clapon! Dar o jumătate de ceas nu se clintește nimeni de-aici. Cine se mișcă, aleluia cu el!…

III DE TE-AȘ PRINDE ÎN ZĂVOI…

1. A VENIT IARĂ PRIMĂVARA…

Soarele mângâia obrazul pământului cu raze călduțe. Ciocârliile triluriau în înălțimile albastre.

Venind prin lumina primăverii, din șase părți ale țării, haiducii se adunară la locul hotărât.

În fagul de pe teșitura Nemirei, păsările cântau sărbătorește. Un șuvoi de apă cădea gemând, în prăpastie. Aburii dimineții se înălțau albi ca laptele, scărmănați printre brazi. Șopârlele verzui căutau pe pat de frunze lumina și căldura soarelui.

Haiducii povesteau ce li s-a întâmplat mai de samă și ce vești au cules în cursul iernii. Cel dintâi cuvântă Cobuz, așa cum îi era felul:

— Foaie verde de susai, toată iarna așteptai să vină luna lui mai, să mă sui și eu pe plai, să văd pădurea ca-n rai, poiana plină de cai… Am ticluit un cântec, pe care l-am cântat cu sătenii din Buzău: Foaie verde solz de pește, uite, codru-nmugurește, înmugurește și-nverzește, doru-n mine se trezește, să mă sui din vale-n deal, în mână c-un iatagan și cu cele cinci pistoale, acuși pline, acuși goale… Vai de tine, măi ciocoi, când te-oi prinde în zăvoi, oasele să ți le moi, de piele să te jupoi, cum ne-ai jupuit tu pe noi… Și altul pentru căpitan: Foaie verde ș-o lulea, când venea primăvara, Bujor haiducul ce făcea? În codru verde intra, cu un vultur se-ntâlnea și așa mi-l întreba: „Vulture, pene-nspicate, spune-mi drumul un' se-mparte, să păzesc eu zi și noapte, pân-or trece negustori și boieri cu gălbiori, gălbiori de cei zimțați, de pe la săraci furați?"…Bujor murgul înșeua, iar vulturu-l învăța: „Bujor, frate, hai cu mine; eu știu căile mai bine că le văd din înălțime; hai cu mine-n deal pe plai, de nimeni frică să n-ai"…

Cel din urmă sosi Bănucu, însoțit de-un tânăr din Bihor. Nu-și lăsă traista jos din spate, ci îngenunche și se rugă de căpitan să-l dezlege de jurământ:

— Plec la sârbi, cu acest ortac al meu, să lupt acolo.

După sfat îndelung și după multă chibzuială îl lăsară să plece.

— Să ne faci și nouă loc să venim, dacă n-om avea izbândă aici, spuse Spulber.

Apoi fiecare aduse știri despre mișcările și planurile boierilor. Cele mai multe le aduse Dinu, Trăsnea și Balaur. Povestiră cum și-au bătut joc de căpitanul Chiriță, ajuns căutător de comori. Dar Balaur nu povesti nimic

despre comoara găsită. După ce se sfătui cu Spulber și cu Ciornei, Bujor îi ridică pedeapsa dată astă-toamnă. Toți îl socoteau iar un fârtat bun, de nădejde, chiar dacă nu s-a vindecat întru totul de patima aurului și a beției.

— În vara asta dăm lovituri întâi în Transilvania. După aceea trecem la Buzău, în locurile hotărâte de Cobuz. La jumătatea lunii mai ne strângem în Vrancea și sărim asupra bogaților din Moldova.

Apoi socotiră prietenii pe care se pot bizui fiecare, dacă pornesc răscoală. Contau pe patruzeci și șase de oameni de nădejde. Dinu venise cu tarhat luxos și cu pistoale scumpe. Trăsnea, Condurat și Spulber au adus mult praf de pușcă și plumbi, cumpărați de Cocoară, ori de la Sotir Hrisoscoleu.

— Cine se prinde să-i scoată fata lui Cocoară din ghearele lui aga Iordache?

— Este datoria mea, spuse Trăsnea. Dar bădița Pătru zice să mai așteptăm până începem răzmerița.

— De Cocoară, no, avem nevoie încă acolo unde se află. Și el musai stă acolo, pentru că-l ține înlănțuit Tasia.

Balaur singur ridica glas împotriva poruncii de a trece în Transilvania și în Țara Românească.

— Ce, ne temem de poteră?

— De bună samă că le ducem grija când sunt ațintite toate asupra noastră. Dar de temut nu ne temem!

— Și cu Zamfira ce faci, căpitane? întrebă Cobuz în șoaptă.

— Întâi haiducia, Cobuze. Dragostelor, le mai punem frâu.

— Atunci, căpitane, rămâne de minciună cântecul meu care zice: Eu le spun ochilor mei să nu fie lacomei după ochii frumușei. Eu le spun, ei nu m-ascultă; tot la ce-i frumos se uită…

— Rămâie de minciună, Cobuze!

— Dar să știi, căpitane, că Zamfira-i aici, pe acest munte al Nemirei, la o stână de oi.

— De unde știi?

— Mi-au spus oamenii din Leorda.

Tocmai când Bujor deschidea gura să poruncească lui Cobuz s-o caute pe Zamfira, dinspre dreapta și dinspre stânga s-auzi zvon de pași pânditori. Cel dintâi Trăsnea tresări:

— Suntem împresurați!… Căpitane, ne-a trădat cineva…

Într-o clipită s-azvârliră pe cai și, la semnul lui Bujor, o-mpunseră la vale, tăind văzduhul cu săbiile.

Patru flinte trosniră în urma lor, fără a lovi pe cineva.
În trecere luară un prins dintre poterași. Apoi, goniră câteva ceasuri peste plaiuri, spre Oituz, până trecură în Transilvania. Aici îl ispitiră pe poteraș și aflară că de trei zile oamenii cârcserdarului țineau înconjurat acel tăpșan al Nemirei, că lăsau pe oricine să urce, dar îl prindeau la coborâre. Chiriță se lăuda că-i va prinde aici pe haiduci ca într-o capcană.
Haiducii se întrebau:
— Cum de-a aflat acest loc al întâlnirii?
Și nu găseau răspuns. De aceea în inima tuturor încolțiră ghimpii neliniștii.
Cârcserdarul Chiriță n-a mai spus agăi Iordache cum i-au scăpat haiducii din mână. Se mângâia doar că, dac-au trecut în Transilvania, nu l-or mai supăra o vreme.
— Se tem de mine! Sunt cel mai grozav cârcserdar din lume!…

2. SERDĂREASA ILINCA ÎȘI MUȘTRULUIEȘTE VĂTAFUL

De când a aflat că Zoe Ghiculeasca a apărut iar cu colierul pe care i-l furaseră haiducii, serdăreasa Ilinca nu mai avea astâmpăr. Tare-ar mai fi răcnit la haiduci: „Am poruncit să mi-l aduceți mie, tâlharilor! Dar haiducii… Iepuroi fricoși… Au plecat fără să-mi spună nimic. Se tem de poteră. Nu-s mai breji ca fecioru-meu!…”
Se așeză în jilț și porunci să vină vătaful Maftei, să dea seama veniturilor moșiei. Vătaful se înfățoșă repede, gâfâind. Deschise condica și începu să înșire, rar și răspicat, toate sămile veniturilor.
— Venitul orânzilor, adică velnița din Buhuși, crâșmele din Români, Zănești și Hoisești, lei 5.725.
— Puțin! Ce face ovreiul Haim? De ce nu vinde mai mult? Au trecut pe-aici haiducii. De ce nu le-a luat măcar 1.000 de lei pe băutură? De ce?
— Au băut o noapte întreagă, dar… dar n-au plătit!
— Blegilor! Mai departe!
— Dijma fânului din anul trecut, câte două parale de stog.
— Cum două parale? Eu am poruncit trei!
— Nu vor să plătească…
— Să le dai foc! La noapte să văz arzând cinci stoguri de fân țărănesc. Înțeles?
— Înțeles… Au adus totuși venit de 842 lei.

— Cum? Aista-i venit? Îndrăznești, ticălosule, să te-nfățoșezi cu asemenea cerșetorie? Opt sute de lei? Puneți-i în cruce, nerodule! Mai departe!

— Dijma stupilor, 529; venitul iazurilor și al morilor 2.014. S-au vândut 4.115 oca de pește și s-au luat 823 lei și 24 de bani.

— Mai puțin ca anul trecut? Ce? Moșiile mele merg înapoi? Roznovanu a scos în primăvara asta de trei ori mai mult ca anul trecut.

— Și noi am vândut fân și paie, brânză de oi cu 19 parale ocaua, unt cu 20 parale, găini cu 12 parale, claponi cu 18 parale, în sumă totală de lei 35.242 și bani 18.

— Cu cât vinde vinul crâșmarul din Buhuș?

— Cu 3 lei.

— Spurcatul! În toată țara se vinde cu 3,25 și el… Îi iei crâșma și i-o dai altuia, cu mai multă tragere de inimă. Să nu-ngădui nimănui să vândă, nici să bea alt rachiu și alt vin decât cel de pe moșiile mele. Înțeles?

— Înțeles… se ploconi vătaful, ștergându-și nădușeala de pe obraji.

— Dacă nu îndoiești veniturile până la toamnă, te jupoi de viu! Înțelesu-m-ai? Și vitele, oile?

Vătaful Maftei grăbea s-arate veniturile strânse din turme. Bătând cu pumnul în masă, serdăreasa porunci să mai facă o velniță la Bozieni ori la Dumbrava Roșie.

— Să ai grijă de holde ca de ochii din cap. Ține sama că-n Țara de Jos pot să fie lăcuste și să bântuie foametea.

— S-au mai prins, la Hoisești, 8.000 de culbeci și 600 de prepelițe.

— Numai atâta?

— S-au vândut la Iași cu 212 lei.

— Poftim! La Galați vindeați mai bine, netrebnicilor!

— E război și… Trec la cheltuieli lei 6 pentru țesutul celor 300 coți pânză.

— Mult! Să țese roabele! Și pe Cătălina s-o pui la țesut…

— Am dat la țăranci cânepă, cum ai poruncit, stăpână. Și țărăncile zic că destul ară, samănă, secera, prășesc, cosăsc, adună, cară sau treieră fără nicio plată.

— Cuuum? Cârtești alături de… Nu cumva te-ai dai cu haiducii?

— Vor să-mi sucească gâtul. Zic că eu îi asupresc pe țărani.

— De ce-i asuprești, neghiobule?… Ai pus la falangă pe muierea lui Tase, care fură lemne din pădure?

— Pus, stăpână, cum ai poruncit. I-am dat paisprezece. A leşinat şi…
— Ţi-a fost milă? Pezevenghiule! Dar când le îndoieşti dările ca să-ţi pui deoparte, să-ţi fie cheag pentru boierie, când mă furi pe mine, de ce nu te cuprinde milosârdia?
— Stăpână, eu…
— Tacă-ţi gura! Iusuf aga din Brăila a trimis pe sub ascuns un om să cumpere miere: unde-i acel om?
— Boier Constantin mi-a poruncit să-l alung. El zice că luptă împotriva turcilor, şi…
— Cine porunceşte aici, ticăloase? Să-mi cauţi turcul şi să-i vinzi 250 vedre de miere din prisaca de la Hoiseşti, a câte 10 lei vadra. Ai înţeles?
— Nu dă decât 8.
— Să dea 10! Altminteri îl dau pe mâna ruşilor. Auzi, păgânul, după ce-mi calc pe inimă şi-l îndulcesc cu miere din stupii patriei mele, mai face şi nazuri? Să plătească! Doar de-aceea-i turc! Hambarele de la Zăneşti?
— Sunt aproape gata. Coşarul din dreapta are 25 stânjeni lungime, cel din stânga 30. Dar astă-iarnă a lucrat aici şi Ardeleanu, şi-a cam îndemnat oamenii la nesupunere. Câţiva…
— Au cutezat?
— Da, din pricina hai…
— Taci, nemernicule! Muşcă-ţi limba! Să nu cutezi cumva a zice că am aici haiduci, că te gâtui. Cu mâinile mele te gâtui! Ai înţeles?
Şi furioasă ca o tigroaică se repezi cu ghearele spre vătaf, să-l sfâşie, nu alta. Maftei căzu în genunchi, împreunând mâinile ca pentru rugăciune. Fulgerător, serdăreasa îi smulse gârbaciul de la brâu şi, clocotind, îl plesni peste cap, peste spinare, până când, sufocată de mânie şi frântă de osteneală, căzu iar în jilţ, scăpând biciul din mână.
Maftei nu părea supărat; îşi ştergea doar cu batista dinainte pregătită sângele de pe faţă, îşi netezea cu degetele tremurânde zvârcile căşunate de loviturile biciului şi surâdea, linguşitor. De cinci ani de când era vătaf la Români aşa se încheia înfăţoşarea socotelilor în iatacul serdăresei. Pentru o pricină ori alta, la sfârşit, stăpâna se-nfuria, îi smulgea harapnicul şi-l croia. Se deprinsese cu acest tain cvadrianual. Şi dacă stăpâna bătea, bătea şi el, însutit; se răcorea pe spinarea sutelor de ţărani şi de robi de pe moşiile Ilincăi serdăreasa Cantacuzino, zisă Românca. Deci şi de data asta ieşi surâzând, ca o jigodie.

Rămasă singură, serdăreasa Ilinca socoti că, după asemenea muștruluială, treburile vor merge bine până după strânsul holdelor. Că bătaia vechilului e-n patru soroace, ca anotimpurile… „Ei, dacă și pe fecioru-meu îl doftoriceam așa, nu-i intrau gărgăuni în cap. Nu se credea cap de răzvrătiți ori Napoleon, cu toate că n-a fost în stare să-și stăpânească măcar nevasta. Acum a plecat fără să mă înștiințeze. Dar dacă nu-mi pun, ici în palmă, colierul Ghiculesei, îi dau pe mâna poterei”…

O chemă pe Cătălina și-o ispiti despre haiduci. Nici ea nu știa nimic. Unii ziceau că acum lovesc bogătașii din Buzău; alții că-s încă în Ardeal… „Deci și-n vara asta rămân fără colier,” gândi cu amărăciune serdăreasa.

3. VÂNĂTOARE HAIDUCEASCĂ

Împânzind țara cu potere, aga se simțea stăpân aproape fără rival pe Moldova. Nu-i pasă nici de cârtirile lui Costache Ghica, nici de poznele și răutățile căpitanului Leventi. Căuta să insufle boierilor convingerea că primejdia haiduciei a trecut.

— Vedeți, Bujor a pierit. Cetașii lui își cată norocul lor cel tâlhăresc în Transilvania.

Nemaiauzind de lovituri haiducești și încredințați de aga Iordache că-i bună pace, mulți boieri își luaseră de-o grijă. Păziți de arnăuți, se iviră chiar pe la moșii. De pildă, Mihalache Gane plecase la Movilești, Iancu Bogdan la Dulcești, Ioniță Palade la Curmătura.

Ca să dovedească tuturor că nu se mai află haiduci în Moldova, aga Iordache îl sfătui pe spătarul Petrache Palade, ruda sa, să facă o sindrofie mare, cu cât mai mulți musafiri din protipendadă.

— Să-i scoatem din Iași, c-aici numai zavistie fac și numai pârâturi urzesc la senatorul prezident.

Hotărâră sindrofia de sfântul Petru, la moșia Bahna din ținutul Romanului. Spătarul Petrache Palade făcu mari pregătiri rândui conacul, livada, cerdacul și pofti cincizeci de musafiri.

În ajun, înainte de a sosi musafirii, se înfățișară lui Petrache Palade patru arnăuți, zicând că sunt trimiși de ispravnicul din Roman s-ajute la paza conacului boieresc. Doi, unul înalt și altul bondoc, luară în primire străjile din jurul gardului curții, iar ceilalți doi, amândoi voinici și lați în spate ca niște haiduci, se răspândiră prin sat, cercetând cam ce gânduri aveau oamenii și cu ce fel de ochi priveau ei la stăpânul moșiei.

Masa fu așezată în cerdacul mare cât o arie în care douăzeci de robi ar treiera grâu.

Musafirii începură să sosească în carâte luxoase, în butci și în rădvane de Viena, cu mult calabalâc, mai ales pentru partea muierească. De câte ori pe poarta ferecată cu tărânci[87] de fier intra câte o butcă boierească, cei doi arnăuți o primeau, o cercetau, apoi cel mai înalt făcea semn robilor țigani, în livrele apusene, să sară fuga, să-i ia pe boieri de subsuori și să-i urce în pridvorul conacului, unde se închinau, făceau temenele și înfățișau daruri și firitisiri în cinstea gazdei.

Când se înseră, arnăutul cel înalt ceru străjerilor să scoată scândurile dintre două furci de zaplaz, ca să poată intra repede, zicea el, cei o sută de arnăuți ai agiei, dacă s-ar ivi vreo primejdie în ograda curții. Arnăutul cel scurt și îndesat stătu alături de străjeri, povățuindu-i cum să sprijine dulapii groși, unul peste altul, dincoace de furci, așa ca nici să se cunoască știrbirea gardului.

Cobora o noapte de vară caldă și senină. Geamlâcul cerdacului, larg deschis, lăsa văzduhul proaspăt, înmiresmat de mirosul teilor înfloriți, să se amestece cu parfumul de trandafir picurat din șipșoarele boierilor. Roabele aprindeau în sfeșnice și în candelabre mari lumânări groase din ceară curată. Nevestei spătarului Palade, coanei Zinca, nu-i plăceau lumânările de spermanțet, pe care alte boieroaice le socoteau „la modă”.

— Mai bine cum am apucat: ceara amiroasă plăcut și sfânt. Și nici nu face fum. Apoi ce-aș face cu ceara celor șase prisăci? Că de când cu războiul nu mai putem trimite nicio oca la Țarigrad.

— Adevărat, – oftă Zoe Ghiculeasca, – rușii ne-au stricat vadul cel vechi al negoțului nostru. Vru să mai spună ceva despre senatorul prezident, dar simțind că se apropie Tincuța Canta, schimbă repede vorba: Nu-i așa că „s-asortează” colierul și la rochia asta?

— Foarte bine, psihi mu!…

— Ai venit singură, Tincuțo? Vai, ce frumos îți stă pieptănătura!… Unde-i generalul?

— E plecat spre Ismail, răspunse rece Tincuța Canta.

— Ce om frumos și plin de duh…

Unul din musafiri observă că lipsește Bibica.

— Marte din post și Bibica de la sindrofie se poate să lipsească?

— Vine el acuși, agățat de trăsura lui aga Iordache.

— Nu vine, că să teme de haiduci.

Unii râseră, alții simțiră un fior rece prin șira spinării.

— V-amintiți de balul din palatul cel nou al lui Moruzi Vodă? Bibica s-a îmbătat, s-a strecurat în odăile doamnei și s-a culcat, îmbrăcat și încălțat, pe atlazuri și mătăsuri…

— Odată s-a suit pe tron și nu-l lăsa pe vodă să șază; făcea haz drept ca un măscărici.

Așteptând să înceapă masa, musafirii povesteau cum au călătorit, se jeluiau că robii și slujitorii devin tot mai nesupuși și săvârșesc fel de fel de nelegiuiri, se tânguiau că holdele sunt proaste; în Țara de Jos au dat lăcustele, iar în Botoșani seceta pârjolește grâul. Dar mai ales își admirau, adică își invidiau cu vorbe de admirație straiele, rochiile, giuvaierele. Cucoanele purtau, ca și la Iași, rochii largi, înfoiate și bufante, din mătasă de cele mai felurite culori. Tincuța, Zoe Ghiculeasca, Marghiolița Balș își fluturau alene, cu cochetărie, șalurile străvezii, de vară, în culori dulci, odihnitoare. Cele mai vârstnice purtau fesuri albe, cu moțuri de mătasă colorată, cele tinere își răsuciseră zulufii după moda acum adusă de soțiile ofițerilor ruși.

Dar cea mai frumoasă, mai distinsă, mai isteață era Tincuța Canta.

Spătarul Petrache Palade, gazda, își ținea sus, cu trufie, ișlicul fanariot, mare cât o baniță și-și netezea cu mândrie giubeaua de mătasă portocalie, îmbinată cu verdele anteriului croit din stofă mai subțire ca pânza de in, cu brâu de mătasă scumpă, orbitoare. Lung, subțire, slab, cu dinții căzuți, pleșuv, Petrache Palade avea între boieri faima de mare petrecăreț, iar între țărani – aceea de tiran lacom și cârcotaș. Se furlandisea că-i os domnesc: după mamă se trăgea din Ștefan Tomșa. Și să-l ferească sfântul pe care-ar fi cârtit împotriva acestei obârșii voievodale.

— Am fost botezat Petru, în amintirea lui Petru Rareș, străbunul…

Afară de doi boieri tineri, Sandu Balș și Teodor Vârnav, îmbrăcați europenește, în jachete lungi, cenușii, închise cu mulți nasturi aurii, cu pantaloni albi, cu pantofi negri din piele fină, ceilalți boieri își amestecau ișlicurile, giubelele, libadelele, de cele mai deosebite culori: galbene, roșii, violete, verzi, vișinii. Așteptau răcoarea nopții să îmbrace straiele îmblănite în samur, jder ori castor, să se fudulească și cu acelea.

Sufragiii începură s-așeze gustările pe mese: păstrămuri de gâscă, brânzeturi, rachiuri și vinațuri fel de fel. Musafirii trăgeau cu coada ochiului să vadă cu ce-i cinstește gazda, făcându-și fiecare felurite socoteli: „Se calicește… Auzi, vara pastrama de gâscă… Vrea ea, coana Zinca, să fie mai

ceva ca serdăreasa Ilinca într-ale zaiafeturilor, dar nici la degetul cel mic nu-i ajunge. Când orânduiește serdăreasa o sindrofie… Cum o să beau eu rachiu roșu, când port rochie galbenă? *Cela ne s'assorte pas*[88]”…

Deodată, prin freamătul glasurilor, răzbătu sunet de corn apropiat.

— Cine vânează pe-aici, coane Petrache? întrebă Tincuța șăgalnic.

— Să vâneze? Nimeni! Nici n-are voie să… nu se dumeri gazda.

— Atunci cine-i?

— Poate a sosit aga Iordache.

— Dar el n-are corn… se lămuri Sandu Balș, îndurerat și speriat.

— Atunci sunt… sunt haiducii, gemu logofătul Lupu Balș, holbându-se ca o babă care nu cutează a rosti seara numele necuratului.

— Nu se poate! strigă Zinca Palade, azvârlindu-și pe ceafă testemelul cu bibiluri și, apropiindu-se de geamlâc, strigă robul din chilerul de sub scară: Grigore! Grigore! Glasul ei ascuțit, pătrunzător, spori spaima în inimile oaspeților.

Grigore nu răspunse. În schimb, Petrache Palade râse, voios, făcându-și curaj:

— Vă rog, nu vă speriați. E cârcserdarul Chiriță. Sosește și vestește apropierea agăi Iordache. Au nu pe dânsul îl așteptăm?

— Așa-i! se liniști și Lupu Balș, răsuflând ușor. Are el obiceiul să se anunțe cu surle, ca un domn. Parcă spuneai c-a și trimis înainte patru arnăuți…

— Da, patru arnăuți; au întărit paza curții.

— Atunci, ei vor fi sunat din corn…

Musafirii trecură toți la parmalâc să privească intrarea lui Iordache Balș, cu arnăuții lui, ca o suita domnească.

— Păziți de arnăuți, vom benchetui o săptămână! se bucură Sandu Balș. Și, priviți, ce lună minunată răsare! *C'est un mirage*[89] …

— Bine că vine și cârcserdarul Chiriță… mormăi Alecu Mavrocordat, necutezând să privească răsăritul într-adevăr minunat al lunei, așa cum se zărea printre tei. Ipochimenul lui a fost cercat de multe ori întru slujba agiei. Și măcar că râd unii de dânsul, eu l-am aflat cu bun ipolipsis[90] la domniile noastre. Cu dânsul față îmi sorb ciubucul în tihnă…

Unul câte unul, boierii se linișteau; Zinca Palade, însă, fierbea de mânie că nu răspundea Grigore robul. Cornul mai sună odată, mai aproape, mai prevestitor de rele. În ograda curții nu se mișca totuși țipenie de om. Numai țigăncile din iatac holbau ochii mute, speriate. Prin amurg se zărea, la

cuhnii și la odăile slugilor, doar un arnăut care păzea ușile cu pistolul în mână.

— Grigore! mai răcni odată Zinca Palade. Dar tot nu primi răspuns.

— Petre! Stângaciule!… Hei, tâlharilor, ați amuțit? se mânie și spătarul Palade.

— Mihai! Bogdan! își strigară musafirii slugile, intrând iar în apele spaimei.

— Răspundem noi în locul lor! s-auzi din spate un glas gros.

Când boierii se-ntoarseră, din cele patru uși ale cerdacului, șapte pistoale s-ațintiră spre dânșii. Cerdacul tot fu cuprins de aceeași liniște înmărmurită, ca și ograda. De spaimă nu mai sufla nimeni, măcar că mirozna apei de trandafir plutea, îmbătătoare, gâdilindu-le nările.

— Jupân Petrache, – începu Bujor cu batjocură în glas, – iertare că-ți supărăm oleacă oaspeții și-ți stingherim zaiafetul.

Spătarul Palade se-ncovoie sub povara ișlicului cât stamboala: niciodată n-a fost un ișlic așa de greu pe capul unui biet boier. Ar fi vrut să strige, dar află că n-are glas; buzele și fălcile îi tremurau, iar cei câțiva dinți i se loveau dureros în gingii, clănțănind lupește. Și libadeaua tremura pe el, jucând ape verzui. Uitase cu totul că-i os de domn; dârdâia și fudulia din el.

— Nu tremura, că noi nu-ți luăm zilele, ci numai banii, jupâne. Dacă și domnia ta, și musafirii ne dați tot ce aveți de preț asupra domniilor voastre, n-avem pricină de sfadă. Glasul haiducului se înăspri: Dar tot! Ați înțeles? și roti privirea de foc. Tot!

Boierii se făcură mai galbeni ca tipsia lunei ce se ițea printre ramurile teilor înfloriți. Câteva femei leșinară, țipând subțire și stins, ca puicuțele când le-nhață dihonii de gât. Singură Tincuța gânguri cu admirație:

— Ce scenă romantică!… Dacă-i Bujor, e frumos ca-n poveste, e politicos ca un cavaler și ironic ca un filosof…

Celelalte boieroaice nu erau de părerea Tincuței. De altfel, ele nu vedeau nici pe Bujor, nici pe ceilalți haiduci, ci numai gurile pistoalelor căscate spăimos spre pieptul lor. Haiducii s-apucară repede de scotocit. Când Petrache Palade, în chip de gazdă, cercă să se împotrivească, Dragomir îi lepădă un pumn în tâmplă, prăbușindu-l sub masă. Îi puse o ciubotă pe piept și mârâi către Balaur:

— Judecă-l!

Gavrilă luă o solniță de pe masă, îi deschise ochii și-i turnă toată sarea:

— Na! Așa l-ai orbit și tu pe fratele lui Trăsnea!…

Urletele lui Petrache Palade cutremurară curtea. Musafirii se scotoceau prin chimire și, clănțănind de frică, întindeau pungile.

— Și inelele!

— Și giuvaerurile!…

Zoe Ghiculeasca își desfăcu încetișor, tremurând, colierul, își scoase inelele, cerceii și le puse în palma lui Cobuz.

— Cum de-a ajuns iar la dumneata? întrebă haiducul, mirat, făcând semn spre colierul strălucitor în mii de fețe.

— Soțul meu, hatmanul Costache, – l-a răscumpărat…

— Nu se poate!

Multe boieroaice leșinau. În schimb, Tincuța își scoase salba, se apropie de Bujor și se gudură cu gingășie, cum numai ea știa să se apropie și să se gudure.

— Ți-o dau, haiduc îndrăzneț, cu rugămintea s-o păzești. Că poate vine vremea să mi-o înapoiezi!…

Bujor o cântări cu privirea; o găsea nerușinat de frumoasă și neîngăduit de îndrăzneață. Îi făcu semn să-i dea și celelalte podoabe, nu atât din dorința de a avea aurul, cât de a-și odihni privirea pe-o făptură atât de frumoasă. Cuprinsă de tremur, Tincuța nu-și putea scoate un cercel; haiducul o ajută, desfăcându-i-l cu îndemânare. Se trezi c-o prinde în brațe și, amețit de parfum, o sărută lung, cu patimă. Tincuța se lăsă moale în brațele vânjoase ale haiducului, iar buzele i se prinseră de buzele lui, parc-ar fi crescut din ele. Și pe când ceilalți haiduci desăvârșeau jaful, Bujor, uimit de asemenea întâmplare, alese salba din chimir și-o atârnă iar la gâtul de marmură al Tincuței. Toată făptura i se răscolise, i se împrăștiase, și greu se putea aduna; nu-și dădu seama că-i rămăsese în mână cercelul scos din urechea boieroaicei.

— Să mă cauți în Iași, șopti Tincuța.

Văzând că Bujor îmbrățișează o boieroaică, Dobre îl înșfăcă pe Alecu Mavrocordat și-l strânse cu atâta ciudă, că-i frânse oasele și-i scoase ochii ca la broscoi.

Dar în clipa aceea, din poarta curții, Darie sună din corn a mare primejdie. Inima lui Bujor zvâcni. O împinse ușor pe Tincuța spre divanul din spate și, fără gând, puse cercelul în chimir.

— Gata! răcni slobozind un pistol, sfărâmând o oglindă și un candelabru, ca să-i sperie de istov pe toți boierii.

Într-o clipită, haiducii se năpustiră afară. De lângă cerdac, Spulber și Condurat traseră un foc de flintă.

Luna se ridicase sus. Din poartă, Dinu și Darie zăriseră un șir mare de arnăuți urcând spre curte. Focurile din ograda curții îi nedumeriră. Se opriră.

— Pe cai și galop după Trăsnea! porunci Bujor. Îl ardea dorința de a se măsura în luptă cu arnăuții velitului agă. Prin zăplazul scos anume din fundul ogrăzii, haiducii țâșniră galop, pușcând din pistoale.

Când aga Iordache ajunse la poarta conacului lui Petrache Palade, haiducii coborâseră în lunca Siretului.

Deodată, Bujor observă că erau numai treisprezece.

— Unde-i Balaur?

Strunirā caii, toți odată.

— Spulber și Condurat, înapoi, după mine! porunci căpitanul. Ceilalți, zădăriți potera la poartă. Țineți-i de vorbă și de harță până dau semn.

Săriră gardul înapoi și năvăliră în casa lui Palade. Boierimea îl aștepta pe aga Iordache și, când colo, tot Bujor slobozea cu stânga foc de pistol, iar cu dreapta vâjâia sabia. Haiducii izbeau ușile cu ciubotele, deschizându-le și strigându-l pe Gavrilă. Strigătul se-afunda, fără răspuns, în odăile înghețate de spaimă. Cu greu îl găsiră într-un chiler, bine zăvorât.

— Ești rănit, frate? întrebă căpitanul.

— Nu… M-au prins cu vicleșug. Scotoceam chilerul și s-a încuiat ușa singură…

Când ieșiră din casă, arnăuții năvăleau spre caii haiducilor. Vifor alerga, sărea în două picioare și nu se lăsa prins. La șuierul lui Bujor, calul veni lângă cerdac. De pe fereastră, dintr-un salt, căpitanul s-așeză în șa. Cu sabia spârcui și spulberă arnăuții din jur, aruncându-i spre poartă. Spulber și Condurat, îmbrăcați în straie de arnăuți, se strecurară pe poartă, și în ogradă, la strâmtoare, iscară mare vălmășeală și nedumerire între poterași. Împinseră lui Balaur un cal arnăuțesc; apoi, la semnul lui Bujor, rupseră lupta și se repeziră tot peste zăplazul desfăcut din fundul curții. Până la luncă îi ajunse din urmă și Zmeu, calul lui Balaur. N-avea nici frâu, nici șa pe el și nici grai să spună cine i le-a luat. Abia acum Bujor observă că în toiul luptei primise o lovitură la brațul stâng.

— Unde-s Dinu și Gheorghe? întrebă căpitanul, legându-și brațul cu mâneca sfâșiată.

— Au sărit în ajutorul vostru, lămuri Ciornei.

— Fără porunca mea?… Darie, Dobre și Spulber, salvați-i!

Cei trei izbiră ca trăsnetul la poartă, unde Dinu și Gheorghe, împresurați, tocmai cădeau prinși. Când auzi glasul lui Darie, Dinu s-azvârli iar pe cal; dar Gheorghe Ardeleanu, tare rănit la picior și la braț, nu putea încăleca. Dobre îl înhață cu stânga și-l săltă în șaua lui. Și până să se dezmeticească arnăuții, aga Iordache și Chiriță, haiducii erau departe, sfârâind în goană nebună. La întâiul popas, Balaur îl îmbrățișă pe Bujor.

— Dumnezeu să-ți plătească înzecit, căpitane, că mi-ai mântuit zilele. Fără tine, mine atârnam în ștreang. Îți voi fi recunoscător și credincios toată viața. Jur încă odată.

Bujor îl strânse puternic, cu toate că vorba fârtatului îi cam zgâria urechile și cu toate că-l durea mâna.

— Lovitura asta, – începu Darie, – samănă cu una care, se cheamă, am dat-o când conducea Voichița. Atunci, tot așa, potera ne-a prins trei frați. Ne-am întins, dar nu i-am mai putut mântui.

4. UN HANGER A FULGERAT ÎN NOAPTE

Mai goniră încă trei ceasuri. Zorile îi prinseră în obcinile Mestecănișului. Trăsnea unse rana lui Bujor cu măduvă de falcă de urs și-o legă cu frunze de patlagină încălzită și muiată la foc. Odihniră până-n amiaza acelei zile fierbinți de iulie. Aproape, tremurau frunzele; departe, buratecii se jeluiau cerșind ploaie.

Când începură să socotească prada, Cobuz povesti, cu mirare, că la gâtul Zoei Ghiculeasca a găsit un colier aidoma celui furat anul trecut, la sindrofia serdăresei Ilinca. Dar când vru să-l arate căpitanului, nu-l mai găsi în chimir.

— Ptiu! studii Cobuz. Lucrul dracului! Îi place să șadă numai la gâtul boieroaicelor desfrânate…

— De bună samă sunt două coliere la fel, zise Dragomir. Acela mi se pare că l-ați ascuns.

Seara, când haiducii s-așezară la odihnă, Balaur se apropie de Bujor și-i șopti:

— Căpitane, în ceata noastră s-a strecurat o iscoadă, un trădător!

Înfiorat, Bujor se răsuci spre Balaur, fulgerându-l cu privirea prin întuneric.

— Căpitane, acel trădător l-a vestit pe aga Iordache să ne prindă în capcană. I-am auzit eu pe boieri cum se lăudau. De altfel, odaia cu încuietoare meșteșugită era pentru tine. Cea care trebuia să te-mpingă în capcană era boieroaica pe care-ai sărutat-o. Iar acea boieroaică e Tincuța, soția lui Canta. Înțelegi acum de unde pornește firul? Vrea s-ajungă el căpitan…

Balaur se opri. Bujor se încruntă amarnic. Rămase câtăva vreme gânditor. Stelele picurau lumină rece, ciudată. Luna își croia drum parcă prin spatele fagilor sub care dormeau haiducii.

— Minți, câne! crâșcă Bujor, scoțând hangerul.

— Mă jur, căpitane! Grăiesc numai adevărul… Să crăp de nu-i adevărul. În fruntea urzelii stă serdăreasa Ilinca. Și pe mine m-a chemat să… Acum vor să ne înfunde în munții Dornei și să ne gâtuie pe toți.

Lama hangerului luci spăimântător în sclipărul unei puzderii de stele care tocmai într-acea clipă se prăbușiră dinspre constelația Racului. Pe-o creangă de fag se legăna o veveriță; privi cu ochi sticloși asemeni unor bolduri de foc, apoi se furișă fără foșnet în dosul tulpinii, ca un duh al pădurii. Bujor își opri pumnul în aer. Șovăi. Îl lăsă jos, acoperind cu palma luciul oțelului. De alături, Trăsnea se mișcă sub suman, parc-ar fi fost treaz, parc-ar fi ascultat. Chibzui Bujor îndelungă vreme, cântărind în gând pe fiecare din cei treisprezece haiduci care dormeau sub zeghe.

— Balaur, dacă până în trei zile cetei nu i se întâmplă nimic, poruncesc ca singur să-ți curmi zilele, aruncându-te într-o prăpastie. Să nu mai afle nimeni că-n ceata mea s-a iscat un zavistuitor. Și să mă scutești de a-mi muia hangerul în sângele tău.

Îl trezi pe Dinu și-l trimise la Români împreună cu Balaur să-l ducă pe Gheorghe. Rana lui era adâncă: nu se putea vindeca în codru. Avea nevoie de îngrijirea Cătălinei.

— Pe noi ne găsiți deasupra Fălticenilor, peste două zile.

Îndată după prânz, îmbrăcându-se în straie de ciobani năsăudeni, haiducii porniră spre Fălticeni, cu caii de căpăstru și cu desagi în șăi. Dar, pe drum, după sfat cu Pătru Ciornei și cu Spulber, Bujor hotărî s-o ia spre Târgul Neamțului. Înspre Fălticeni îl trimise pe Trăsnea și pe Condurat. După o zi jumătate, aceștia se întoarseră sub dealul cetățuii Neamțului, aducând vestea că ispravnicul de Suceava și cârcserdarul Chiriță au umplut satele și drumurile de poterași:

— Știau că noi suntem deasupra Fălticenilor.

Toți socotiră că Balaur a avut dreptate; dacă haiducii ar fi luat-o într-acolo, ar fi căzut în gheara poterei. Și toți îl blagosloveau în gând pe fârtatul lor Balaur, care are ochi deschiși, miros ascuțit și auz bun. Chiar și Trăsnea.

Dar cercetând sub teiul de pe Runc, unde ascunseseră șase pungi de bani şi colierul serdăresei Ilinca, Bujor, Cobuz și Darie nu mai găsiră nimic. Asta nedumeri iar pe haiduci.

Și tocmai când se mirau ei așa și se-ntrebau unde-o fi acum acel drăcesc colier, în iatacul de la Români serdăreasa Ilinca și-l potrivea la oglindă, admirându-se singură.

— Îmi vine bine!… Poate să crape Ghiculeasca… Pufăi fum gros de ciubuc și porunci roabei din iatac: Adă-mi aici vrăjitoarea! Când veni: Să îngrijești de Gheorghe ca de ochii din cap. Să mi-l tămăduiești în cinci zile, auzi?

Haiducii însă n-aveau de unde ști asta. Ei bănuiau pe Dinu, pe Darie, singurii care ar fi putut vesti potera și fura colierul. Bănuiau, dar nu spuneau nimic; se temeau de fapt de propriile lor gânduri și bănuieli. Singur Trăsnea, la întâlnirea cu Balaur, îl înțepă cu vorba, de față fiind și Dinu:

— Gavrilă, oricât de subțire ar toarce și ar urzi cineva, urzeala tot iese odată și odată la lumină. Și află că nu-i bună coada care-a mai slujit la un topor.

— Ce-i, Trăsnea? Vrei poate să mă-nveți toate proverbele tale?

— Dă, Balaure, cerc și eu, știind că, vorba ceea: cosașul mai mult face cu cutea decât cu virtutea. Că după a mea părere, pe tine nici nu te-ncălzește soarele de șiret ce ești.

Și încă odată stărui pe lângă Spulber și Ciornei să nu-l lase niciodată singur pe căpitan.

— Și de Lumânărică să-l ferim!

5. CE ZICEAU BOIERII ȘI BOIEROAICELE

După lovitura de la spătarul Palade, cârcserdarul Chiriță se lăuda grozav cu vitejia arnăuților săi:

— I-am spulberat pe haiduci! Au fost vreo cincizeci. Ați văzut ce luptă am dat? Ce garduri am dărâmat?

Boierii știau însă că în curtea lui Palade n-au pătruns mai mult de paisprezece haiduci. E drept, n-au prea schingiuit, doar unul bălan, uriaș, înarmat cu o secure, l-a strâns în brațe pe Alecu Mavrocordat până i s-a tăiat

răsuflarea și i s-au bulbucat ochii, ca la un broscoi călcat de roata unei harabale, iar altul, buzat, și fioros, a turnat solnița cu sare în ochii lui Petrache Palade. Și, știind acestea, în ciuda fălirilor lui Chiriță, pe toți boierii îi cuprinse o necruțătoare spaimă de haiduci.

— Ziceați că-s în Ardeal! se burzului hatmanul Costache Ghica.

— Tocmai când ne încredințați că nu-i nicio primejdie, iacă…

— Au apărut ca din senin!

Niciun boier nu cuteza să se miște din loc; rămâneau în Iași ori în conacurile unde-i apucase vremea. Se întăreau cu garduri înalte, cu metereze, cu zeci de arnăuți și de străjeri. Boieroaicele nu cutezau să mai iasă la plimbare nici până la Cetățuia. Urcau doar spre Șipotele de la Copou, se așezau pe iarbă, la umbră, pe pernele de la trăsuri, și începeau zorite taifasul, dorind parcă să-l termine înainte de a se ivi vreun haiduc. Nu se mai desfătau, ca altă dată, cătând trifoi cu patru foi ori scuipând în Bahlui, ci povesteau și iar povesteau, agitate. Și începeau vorba nu cu întrebările obișnuite despre sănătate, despre rochii ori despre mâncări alese. Ci, furioase, o ponegreau și-o pizmuiau pe Tincuța Canta.

— Nerușinata, s-a răsfățat și-n brațele haiducului!…

— Dar ce era să facă? Boierii noștri, amar de ei! Se prăbușiseră toți, apucați de semnele neputinței.

— Numai ea l-a înfruntat pe haiduc.

— Da, cu sărutul!…

— Ei, a folosit și ea arma cea mai nebiruită pe care-o are…

— Fericită-i Tincuța: pe ea o iubesc și ofițerii ruși, pe ea o sărută și căpitanul haiducilor…

Sporovăiala începea, după datină, cu ponosluiri și bârfeli. Pe nesimțite luneca în laude față de haiduci, povestind isprăvi de-ale lor până când însera. Atunci fugeau la trăsuri, speriate de propriile lor închipuiri. Câte una se uita, totuși, îndărăt, doar-doar o apărea ceata iarăși și s-o milostivi vreun haiduc s-o prindă în brațe și pe dânsa.

În acest timp, aga Iordache Balș spumega de mânie și de neputință. Îl bătea cu gârbaciul pe Chiriță, spărgea câte un iarmaroc de oale și tot nu se răcorea. Tocmai când le rânduise pe toate pentru a dovedi întregii Moldove c-a scăpat-o de haiduci, tocmai atunci primise o necruțătoare lovitură. La Bahna, după ce-a aflat isprava haiducilor, aga Iordache s-a ascuns într-un chiler, să-și domolească amețeala și spaima; acolo însă l-a cuprins damblaua și-a rămas în nesimțire patru ceasuri. Au știut asta numai câțiva boieri, dar

parcă n-au umplut Iașul c-ar fi leșinat de frică? Nenorocire-ai că, de atunci, parcă-i scad mereu puterile și încrederea în el; îl chinuie o teamă ciudată și n-o poate spune la nimeni. Nu poate dacă nu-l știe pe Chiriță lângă dânsul. Ca să-l îndârjească în luptă, i-a umflat isprăvile și l-a numit „pavăza Moldovei”. Atunci, în deznădejde, aga Iordache pedepsi pe vornicul și fruntașii satului Bahna, cu toate că era încredințat de nevinovăția lor. Pedeapsa asta însă înverșună oamenii. Patru dintre bahneni au plecat chiar la ceata lui Bujor. Așa că în două săptămâni după isprava de la Bahna, Bujor strânse în jurul lui douăzeci și șase de oameni. Divanul îl sfătui pe aga Iordache să renunțe la asemenea silnicii.

— Se haiducește, intră în răzmeriță toată țara! se crămălui Lupu Balș logofătul.

Niciun fel de sindrofii nu mai țineau boierii de răul haiducilor. Povesteau cu amănunte și cu patima tot ce s-a întâmplat la Bahna și-și aminteau iar despre cele petrecute la sindrofia serdăresei Ilinca. Bujor începu să le trimită răvașe să pună bani într-un loc anume. Toți boierii îi împliniră voia. Grecul Sotir Hrisoscoleu, cămătarul și zaraful neamului Balș, se mângâia:

— Daca-mi țere haiducul, dau numa s-amu pațea. Buzoru e mai bunu ca Ilie Catardziu: el țere bani, nu fura femei frumoze…

Asemenea întâmplări îl siliră pe aga Iordache să-și înmulțească poterile și să-i bage-n draci pe cârcserdar și pe căpitanul Leventi. Strânși cu ușa de maimarele lor, aceștia născoceau fel de fel de pricini sătenilor, îi învinuiau din senin că au legături cu haiducii, că sunt gazde, îi torturau și-i prădau. Tot ce vedeau mai de preț pe la casele oamenilor spuneau că-i de la haiduci: mai ales straie și vite. Și odată cu învinuirea venea confiscarea și ocna. Jefuiau satele în numele stăpânirii, căutând să-i țină pe haiduci cât mai departe, în codru, iar pe țărani să-i sperie așa de tare cu silnicirile, încât să nu mai cuteze a găzdui haiduci.

Și haiducii se gândeau mult și-i frământau urmările celor petrecute la curtea lui Petrache Palade. Mergeau în pasul cailor pe sub stelele sclipitoare, în răcoarea nopții, și Trăsnea grăia:

— Vezi, căpitane, cum ne știu boierii de frică? Un răvășel, și gata, vin cu banii. De aceea zic că boierii sunt plini de barbă și goi de minte. Așa de goi, că nu găsesc leac nici să cumințească o jupâneasă ca aceea care ți-a căzut în brațe, cum cade rodia din pom, când trece Făt-Frumos pe sub ramuri.

— M-a poftit la dânsa, la Iași, zâmbi Bujor, strunind calul în umbra de la poala pădurii.

— O vorbă bătrânească zice: de casă nouă să te ferești, iar de muiere tânără să te lipești. Pentru haiduc muierea-i bună numai atunci când se lipește de dânsa, fără a se încleia. Că muierea cea slabă de fire sucește mume capete și-neacă destule cugete ce-și zic tari de virtute. Iar cât privește prieteșugul haiducilor cu boieroaicele e așa de neobișnuit, că nu s-au iscat încă vorbe înțelepte în stare să-i ticluiască urmările. Îmi închipui însă că boieroaicele au toate păcatele muierilor îndeobște, cu un adaos mare la sertărașul vicleniei. Iar atunci. Ia Petrache Palade, la mare ananghie trebuie să fi fost acea boieroaică dacă s-a repezit în brațe de haiduc, fără teamă de pistoale. Mi s-a părut plină de draci, ca moara de saci. A fost singura care n-a leșinat.

— Dar și singura care nu și-a pierdut giuvaericalele.

— Vorba ceea: pe naiba nu-l căta cu lumânarea, că-l afli și pe-ntuneric. Cine-o fi? Dar dacă te-a chemat, du-te. Adică, dacă te frigi, încaltea să te frigă o ciorbă bună.

— Balaur zice c-o cheamă Tincuța, grăi Bujor mai tare.

— Cum? înfipse haiducul Dinu pintenii, săltând cu calul și cu întrebarea alături de căpitan, s-audă mai bine.

— Tincuța? Cum arată… salba?

— Cu trei rânduri de perle și cu un rubin cât o unghie de mare.

— Dar mai scumpă era femeia: purta o rochie de mătasă albă și albastră, avea umerii goi, ochii mari, negri, focoși, o aluniță în obrazul stâng și cârlionți… șugui Trăsnea, cercetându-l cu coada ochiului pe Dinu.

— Tincuța, soția mea… gemu haiducul Dinu, clătinându-se în șa, moale, deznădăjduit, răpus, gata să se prăbușească.

Trăsnea hohoti tare:

— Constantin, floare de crin, mândră floare, rea putoare cu muierea-nșelătoare…

— Ah, căpitane! De ce m-ai lăsat strajă la poartă? De ce nu m-ai luat și pe mine în conac, să mă răzbun? Să-mplânt hangerul în pieptul muierii care mi-a nenorocit viața! Ah și of! Rău mă arde mânia, amărăciunea, nevrednicia…

Trăsnea, Darie și Spulber râseră cu poftă. Bujor însă chibzui îndelung asupra deznădăjduitei hrămăluiri a lui Dinu. „Dacă-i umblă prin cap s-ajungă el căpitan, ce urmărește? Să se răzbune pe Tincuța? Se înșală Balaur? Mă înșăl și eu când cred că vrea să m-ajute să fac răzmeriță? Trebuie să mă despart de el…”

Dinu, răpus, umilit, scăzut și nevrednic merse tăcut toată noaptea aceea și în ziua următoare. Începea să vadă în Bujor un dușman, unul din cei mulți pe care-i bănuia că-i fură dragostea și fericirea. Ceru învoire o săptămână, să se ducă la Iași.

— Lasă-l, căpitane, povățui Trăsnea, alături de ceilalți. Acum la dumnealui treaba-i așa: ori caftan până-n pământ, ori cu ștreangul de gât.

— Du-te. Îl cauți pe Cocoară și ne-aduci pulbere, plumbi și vești despre gândurile agăi Iordache. Ne întâlnim la Sântilie, în iarmaroc la Fălticeni.

Dându-i drumul, căpitanul îi proba credința față de ceată. Pe Dinu îl frământau gânduri tainice, poate chiar dușmănoase; trebuiau limpezite.

Dintre boieri, unul singur se bucura că faptele haiducilor au ocupat toate gândurile boierilor. Acela era tânărul Sandu Balș. Boierii, și mai ales boieroaicele, îl uitaseră, retras în conacul de la Bucium, să-și dumice în tihnă dragostea lui pentru Tasia. O învățase să citească și să se descurce bine la limba franceză. Cânta din teorb și discuta despre cărțile pe care tânărul boier i le citea și îndeosebi acea povestire numită „Coliba indienească" de Bernardin de Saint Pierre, tălmăcită și în românește de arhimandritul Lupu Asachi, după o traducere rusească.

Ce era însă în inima vizitiului Cocoară nimeni nu știa, nimeni nu întreba. Își împlinea făgăduiala față de haiduci, îi vestea despre tot ce afla de la aga Iordache, le făcea rost de pulbere și arme. Dar inima lui ardea mocnit, ca pulberea în tigăița pistolului înainte de a răbufni. În fapt, Cocoară nu credea că Sandu Balș va lua de nevastă o roabă, chiar când acea roabă era atât de frumoasă ca Tasia. Așa obișnuiesc boierii: țin în iatacul lor țigăncușe frumoase până se satură de ele. Pe urmă le cunună cu robi, cerându-le să aibă copii cât mai mulți. Și o iubea așa de mult pe Tasia, încât ar fi îndurat și cuțite în inimă, numai s-o știe pe ea fericită. Chibzuia așa: „Rog haiducii s-o răpească atunci când s-o sătura boierul de dânsa. Altminteri s-ar gândi mereu la boier, ar fi nefericită cu mine și s-ar ofili îndată…"

6. ÎNTR-UN IARMAROC SE TOT ÎNTÂMPLĂ MULTE

Ca de obicei, în iarmarocul de la Sântilie din Fălticeni s-a strâns multă lume, din toată Moldova, din Bucovina și din Năsăudul Transilvaniei. Se vindeau vite, grâne, covoare, straie fel de fel, pânzeturi, cănuțe, unelte și multe, multe mărunțișuri. Femeile și fetele își cumpărau bondițe, catrințe, testemeluri, barize, fâșie de lână, de bumbac ori de mătasă. Bărbații

târguiau mai ales vite, ițari, opinci, cojoace, sumane, pluguri, căruțe și unelte. Copiilor le sticleau ochii după cazanele de alamă ale limonagiilor împodobite cu zurgălăi, cu cănăfiori și cu felurite marafeturi și țârțămuri[91] strălucitoare, după tăvile neguțătorilor de turtă dulce, rahat, fistic, ori după boțurile de floricele muiate în sirop roz. Tinerii se opreau înaintea ceaunelor cu oloi de cânepă în care se rumeneau gogoși umflate. Mai încolo, în locande din scânduri, crâșmari bărboși vindeau vin prost și acru, din care oamenii se cinsteau la aldămașuri, șuguind și râzând. C-așa-i la iarmaroace în Moldova: ăi vinde ori nă-i vinde, adălmașul să-l bei și să fii mata sănătos.

Mai încolo, scrâncioabele, bărcile și călușarii invitau tineretul la petrecere. Unii își cercau puterea la pocnitorile cele înalte, iar alții norocul la roata cea câștigătoare ori la „bila șugubată”.

Dar în mijlocul iarmarocului multă lume s-adunase să privească jocul păpușarilor. Îmbrăcat ca țăranii ungureni, Trăsnea se uita și el cum se pregăteau păpușarii să înceapă jocul. În stânga auzi glas cunoscut. Trase cu coada ochiului: îl descoperi pe haiducul Dinu, îmbrăcat în strai boieresc; vorbea cu un ofițer rus și cu franțuzul culegător de fluturi, pe care haiducii îl cunoșteau de la întâlnirea din Răcăciuni.

Știind că nu-l vor recunoaște așa cum era îmbrăcat și schimbat la față, Trăsnea se apropie mult de dânșii și le ascultă vorba. Înțelese că boierul Canta călăuzește pe cei doi străini.

„Hârzobul păpușarilor” în fața căruia se opriseră cei trei era doar o ladă mare de scânduri, îmbrăcată pe dinăuntru cu piele de iepure, iar pe dinafară împodobită cu fâșii de hârtie roșie, albastră, verde, galbenă. Păpușarii se adăposteau după un paravan, de unde trăgeau sforile păpușilor din cutie.

— Pe scenele Parisului, – spuse Canta lui de Bois-Crécy, – a jucat Molière și joacă astăzi Talma. Pe „scenele” noastre abia gânguresc păpușarii. Vedeți cu cât suntem în urmă? Oare nația mea n-are dreptul la mai mult?

Unul din păpușari se ridică sus și începu să strige răgușit:

— Păpușă! Păpușă! Cu ochi holbați dar fără gușă! Păpușile franțuzești, să tot stai să le privești!… Păpușile din iarmaroc tuturor le-aduc noroc, iară fetelor mai mari le-aduc nunți cu lăutari! Trei parale de plătiți, vă opriți și le priviți…

În timp ce Canta tălmăcea celor doi străini cuvintele păpușarului, Trăsnea cunoscu printre păpușari glasul fratelui său Melinte și mult se bucură. De când îl ajutorează cu bani nu mai cerșește la ușa bisericilor, la rând cu

mișeii starostiți de Tănase picior de lemn. Păpușarul Modoran îl prețuiește mult pentru că spune cu haz și cu duh orice stih, imită și copilul, și baba, și bărbatul voinic, și feluritele orătănii ori dobitoace. Deci joacă păpușile mai bine decât unul cu vederea bună.

Când socoti c-a strâns destule parale, păpușarul Modoran întrebă:

— Cinstiți oaspeți și privitori, doriți să jucăm păpușile cu perdea ori fără?

— Cum adică? întrebă careva.

— Adică vreți să le zicem de-a dreptul, mai deocheate, ori pe-nconjuratele?

— De-a dreptul!… Pe-nconjuratele!… Mai deocheate, ca de trei parale! – se iscă zarvă mare în mulțimea adunată.

— Văd că strigă tocmai cei ce n-au dat nicio para…

— Fie cum o fi, numai începeți odată! strigă un flăcău nerăbdător.

— O să le zicem pe-amestecatelea, că de, sunt aici și fete mari, rușinoase, și obraze boierești ne fac cinstea să privească…

— Dacă nu le convine să plece!… Să-și astupe urechile!…

Păpușarul Modoran puse mâinile la gură și răcni tare, acoperind vacarmul iarmarocului:

— Lăutare, ia prinde-a zice, frunza-n codru ca să pice! Zi cu foc, zi cu alean, pân-o calici turcu Osman și m-oi îmbogăți eu, Modoran!…

Pe pod se ivi un țigan rufos, c-o scripcă numai cu două strune, cu arcuș dintr-o nuia de alun, încordată cu păr din coada calului. Și fiindcă el se chema lăutar și cel din mâna lui arcuș, începu a-i zice cumplit de dezacordat și de răgușit, întâi din scripcă, apoi din glas.

— Bună vreme la boieri, la boieri și la cocoane!… Dragi îmi sunt oile lăi și copilele bălăi… Măi ciobane de la oi, tu n-ai grijă nici nevoi…

— Ce ridicol și primitiv trebuie să ți se pară acest spectacol… grăi Canta. De Bois-Crécy surâse misterios și privi neturburat desfășurarea jocului de păpuși, ascultând tălmăcirea replicelor spuse de păpușar, de care norodul din iarmaroc râdea în gura mare, făcând să clocotească văzduhul.

— Acesta-i Vasilache, cealaltă-i Ilenuța, ibovnica lui… Ilenuță, Ilenuță, ia poftim în cămăruță… Acum s-a ivit a doua ibovnică, Gahița. Vedeți, Vasilache le ia pe amândouă, pe după gât și cântă fericit: Între două nu te plouă, dar cu una totdeauna… Canta, vrând, nevrând, râdea la rând cu norodul și tălmăcea străinilor: A, acum a apărut Piranda, soața lui Vasilache. Înțelegeți? L-a prins bând în crâșmă cu două ibovnice. Cu două!… Musafirii râseră cu poftă, dar nu de femeile păpuși care se scărmănau „în

cinstea” lui Vasilache, nici de răcnetele guturale, țipetele stridente ori văicărelele păpușilor, ci de privitorii care găseau păruiala așa de caraghioasă, că întreg iarmarocul clocotea de hohotul râsului.

Un păpușar îmbrăcat destul de caraghios porni cu talgerul prin mulțime, descântând:

— Toți cei ce vă veseliți, trei parale îmi plătiți…

Voioasă, lumea devenea mai darnică.

În „hârzobul” sau scena păpușarilor se ivi un cioclu tare grotesc îmbrăcat. Râsetele se mai domoliră. Cu gesturi grotești, cioclul despărți cele trei femei. Mândru de ispravă, el se strâmbă la lume, răcni ciudat băgând groaza în femei, apoi dispăru tras de sfori, în sus. Gahița și Ilenuța, împrietenite, plecară într-o parte, iar în cealaltă, Vasilache, la braț cu Piranda lui.

— Acesta-i turcul, lămuri Canta, când în „hârzobul” căptușit cu piele de iepure intră o păpușă cu șalvari și fes cântând: „Iese turcul din cetate să dea babei sănătate; neder, neder, bacalin, evet, evet, hoşghildâm”… A, ăsta-i rusul, domnule locotenent. Cântă așa: „Uite-l, mă, și pe Hasan, cel cu pielea în suman”… Vedeți, turcul se sperie de rus, se jăluie, se trage cu mâinile de cap și se văietă: „Aman, bre, aman! Cum o scot eu la liman, că-n războiul ista, frate, rusul rău de tot se bate”… Când păpușa care închipuia pe rus îl luă la bătaie pe Hasan, lumea începu să strige, unii în glumă, alții cu înverșunare:

— Așa, Ivane!… Dă-i, nu-l lăsa!… Atinge-l la mir!… Dă-i, că-i ticălos și ne jupoaie!…

De Bois-Crécy zâmbi și mai ciudat, făcând semn cu sprânceana către Canta:

— Ei, vezi? Opinia publică…

După ce-l răpuse pe Hasan, rusul începu să joace pe trupul lui o căzăcească înfocată.

— Idi, idi Marișka, nema, nema panișca! Cine joacă căzăcește, vara pânza nu ghilește! Raz, dva, tri, cetire, la hazaica na cvartire, nu-i găină, nu-i cocoș, tare-aș mai mânca un borș!…

Vine un dascăl și-l prohodește pe turc, iar cioclul îl îngroapă.

Se ivi apoi o păpușă care-l întruchipa pe Napoleon, iar păpușarul cântă cu glas tremurat:

— Napoleon Bunăparte, stă colo, la el, departe, ochii sus a ridicat și spre lume a cătat… Cât ai zice unul, doi, Napoleon face-un război…

— Zvârle regii la gunoi, dar nu ia jugul de pe noi…

Lumea-i cântă: Bunăparte, vino și ne fă dreptate… Bate-o, bate-o la pingică, să moară turcii de frică…

Modoran lăsă perdeaua peste „hârzobul” păpușilor:

— Jocul s-a sfârșit! și bătu din palme, semn că-i „gata”.

Dar mulțimea nu vroia să se-mprăștie. Un flăcău strigă:

— Joacă și păpușele cu haiducii!

— Joacă-le!…

— Joacă-i și pe haiduci!… îl susținură multe glasuri, iscând huiet mare în această parte a iarmarocului. Canta cu prietenii se feriră într-o parte. Îl supăra larma gloatei. Fără porunca lui Modoran, perdeaua scenei păpușarilor se ridică din nou. Apăru o păpușă închipuind un boier cu ișlic și barbă mare, urmat de un slujitor uriaș, cu un vătrai în loc de spadă.

— Căpitan Chiriță!… strigă lumea, cunoscând pe cine întruchipa păpușa. Aga Iordache și căpitan Chiriță!…

Boierul cerea:

— Măi Chirița cârcserdar, adă-mi cinci haiduci în dar, că ți-oi da și eu arginți și te-oi cinsti ca pe sfinți; cinci haiduci de-a lui Bujor, că de frica lor eu mor…

Chiriță îi răspundea fălos:

— Frunză galbenă de nuc, pe Bujor eu ți-l aduc, legat în funii de mătasă, cât mâna la cot de groasă, legat în funii de fuior, ca fluierul de la picior…

Dar apăreau haiducii și, în hazul mulțimii, trăgeau o scărmăneală ca aceea, boierului și slujitorului, îi legau fedeleș și le rădeau barba, arătându-i lumii ce caraghioși erau acum. Apoi plecau cântând:

— Foaie verde de negară, a ieșit Bujor în țară…

Boierul și slujitorul cel uriaș, caraghioși, sluțiți, se tânguiau și boceau:

— Foaie verde de-alior, of, Bujor și iar Bujor, de frica ta am să mor…

Îmbrăcat țărănește, ca la munte. Bujor se opri lângă o fată care vindea bete, catrințe, șervete, alesături și horbotele. Îl ademenise vorba ei caldă. Povestea despre o stăpână cârcotașă, îndărătnică și rea, care n-o lasă să se mărite cu cine i-e drag. O asculta o bătrânică măruntă, cu clipici, mirată parcă de tot ce vedea și auzea. O întrebă cum o cheamă, și din ce sat vine.

— Din Hoisești și mă cheamă Anica.

— Cine a lucrat horbotelele?

— Noi, fetele din sat. Dar nu-s ale noastre. Sunt ale stăpânei, adică ale serdăresei Ilinca.

— Cumpăr și eu un șervet. Cât costă?

— Zece parale.

— Poftim un leu.

— Păi… n-am rest.

— Lasă restul, Anico. Am auzit vorbirea ta cu bătrâna. Ți-i drag tare Vasile Ifrim?

— Drag, bădiță… Dar eu nu știu cine ești și…

— Eu îl cunosc pe Vasile Ifrim. L-am văzut și aici în iarmaroc: vindea niște oi, tot ale serdăresei Ilinca. Anico, mărită-te cu Vasile.

— Bădiță, de ce râzi de mine?

— Nu râd, fată… Se apropie și-i lăsă în poală o punga cu galbeni: Să vă cumpărați boi și vacă. De duminică în două săptămâni vin la nuntă, naș, Anico.

Fata întâi îngălbeni ca șofranul, apoi se făcu roșie bujor:

— Bădie, eu…

Băbuța de alături nu mai prididea clipind din ochi, amețitor de repede, clătina din cap, ridica din sprâncene, încrețea fruntea; dar, cu toată strădania, nu înțelegea nimic.

— Să-i spui lui Vasile că mă cheamă Mihai Cerchez, că-s plutaș din Hangu și ți-s rudă de departe și ție, și lui Vasile. Auzi, Anico?

— Aud, bădie Mihai… Dumnezeu să te răsplă…

— Sst, taci… Vinde-mi mai bine catrința, cămașa și bârnețele astea. Și alesătura ceea. Și trei șervețele… Un galben fac? Poftim. Fă-le legătură. Așa, strânsă! Acu pune-le deoparte, că-s ale tale, fină Anica. Și să fie nunta-ntr-un ceas bun…

— Bădie Mihai, suspină fata, pe când Bujor se strecura prin mulțime, pierzându-i-se urma. Abia acum pe chipul băbuței nedumerirea se schimbă în uimire și, repede, în nespusă bucurie, șopti:

— Ăsta-i haiduc… De-ai lui Bujor, fată hăi. Poate chiar Bujor. Ce noroc!…

Horhăind prin iarmaroc cu alăuta sub braț ca un lăutar, Cobuz auzi glas de clopot bătut rar. Răzbătu într-acolo. Sub un clopot mare, așezat pe un prepeleac înalt, ca sub o pălărie uriașă, se afla Lumânărică. Izbea în doagă de douăsprezece ori murmurând rugăciuni, apoi întindea comănacul:

— Milostiviți-vă, fraților! Dați pentru acest clopot al sfintei biserici din Brusturi. Cine dă, glasul clopotului îi duce numele până la urechea lui

Dumnezeu. Ia! Bam! Bam!… și cu dreapta atingea lin ciocanul limbii în doaga clopotului de alte douăsprezece ori. Oamenii zâmbeau, făceau cruci și aruncau bănuți în comănac. Cobuz se apropie mult și aruncă și el un leu. Lumânărică îi mulțumi și-i șopti, cântând:

— Zece diavoli verzi vă calcă pe urmă. Schimbați gazda și straiele, c-așa-i voia lui Dumnezeu… Milostiviți-vă, fraților cucernici, pentru acest clopot…

— Roagă-te pentru noi, sfântule, grăi Cobuz, aruncând încă un ban în comănac și îndreptându-se spre ieșirea iarmarocului.

— Calea Domnului este spre stânga, murmură călugărul. Iar Cobuz, zărind în adevăr doi arnăuți îmbrăcați în verde, îi ocoli pe departe.

La hanul unde se adunau haiducii ca să pornească-n codru, Trăsnea și Cobuz sosiră odată cu Canta și cu oaspeții străini. Bujor și Spulber erau acum îmbrăcați ca neguțători greci.

— Domnul locotenent, întrebă Bujor în rusește, vrea să cumpere un postav fin, franțuzesc?

— Cumpăr și postav, surâse locotenentul Moruzov. Dar deocamdată vreau să sfătuiesc cu domnia ta.

Spulber, cunoscând pe marchizul fluturar, îl întrebă pe Canta:

— De ce-l aduci aici, frate Dinule?

— Nu te speria: mi-i prieten. Vrea să ne cunoască.

— N-are ce cunoaște aici, vorbi Bujor, în grecește, ca să-l înțeleagă și franțuzul. Să ne vadă la noi acasă, în codru. De altfel, aici nu putem sfătui, urmă el vorba, întinzând o bucată de stofă înaintea celor doi musafiri.

— Putem veni în codru? îl întrebă Moruzov.

— Cu gând curat, oricând. Dar dacă căliți scopuri netrebnice, prăpăstiile vă știu de nume…

În acea clipă, șase arnăuți, în frunte cu bașbulucbașa Polihron Pelivan, se năpustiră cu săbiile scoase, răcnind:

— Predați-vă! Tâlharilor!…

Trăsni un pistol, zguduind încăperea și umplând-o de fum. Dar în iureșul lor, arnăuții se repeziră în cealaltă parte a hanului. Cu iuțeala fulgerului, șase oameni care păreau călători pașnici, răzăși, țărani ori călugări, săriră în spatele arnăuților, le smulseră armele și-i legară burduf, cu uimitoare iuțeală și îndemânare. Andrei Moruzov atrase atenția lui de Bois-Crécy că toți țăranii din han au ajutat pe haiduci: unii s-au așezat, ca din greșeală, în calea arnăuților, alții au răsturnat mesele în cale, creând anume vălmășag,

alții au adus caii haiducilor, alții au ținut ușile. Și nici n-avură când se dezmetici musafirii străini, că haiducii încălecară și se făcură nevăzuți.

— Asta înseamnă că țăranii i-au recunoscut mai demult pe haiduci.

— Poate da, poate nu, lămuri Canta, privind spre straiele de negutător și spre bucățile de postav pe care hangița le strângea, păturindu-le cu grijă, ca și cum i-ar mai fi trebuit și altă dată.

Marchizul de Bois-Crécy vru să fugă. Dar Canta îl liniști:

— Nu te teme, nimeni nu-și închipuie că noi ne-am întâlnit aici cu haiducii…

7. DOI OASPEȚI PE POLIȚA CU CRINI

Răsare soarele din fundul zării, departe, la marginea Moldovei. Boabele de rouă străluceau asemeni mărgăritarelor, pe frunzulițele de cimbru și de crin sălbatic, pe acele ascuțite ale frunzelor de ienuper. Stâncile din Cetatea Dărâmată sclipeau parcă le-ar fi poleit soarele în aur.

Ziua se năștea așa de măreață, aici pe Polița cu Crini din culmea Ceahlăului, că și vulturii încremeniseră de uimire în scăldătoarea lor, văzduhul.

Vălurit, pământul Moldovei se stingea în depărtări. Bistrița, ca un chimir de argint, încingea munții și codrii treziți din somn. Brazii uriași tămâiau văzduhul cu miros de rășină și râdeau fâlfâind ușor aripi de smarald spre soare. Adăpostiți sub peretele de stâncă din fundul poienii, caii priveau și ei cuprinși parcă de același farmec sfânt de care se-nfioară toate făpturile lumii când privesc răsăritul soarelui pe un vârf de munte. O mierlă fluieră mirată și glasul ei se răsfrânse în stâncile de pe Toaca și de pe Panaghia. Apoi, un duhovnic dădu glas bucuriei, și zeci și sute de păsărele îl urmară, făcând să răsune văile de vraja cântecului.

Peste un ceas, când s-auzi din vale, dinspre Izvorul Alb, glasul lui Ioniță Condurat, călăuza musafirilor străini, o zână nevăzută culesese de pe frunze toate mărgăritarele de rouă, făcându-și neprețuite salbe, iar în jurul Panaghiei, vântul începea să scarmene caier de nouri albi. La jumătatea urcușului îi întâmpină Spulber, însoțit de Darie și de doi ciobani de pe Ceahlău; ospătară pe călători cu friptură rece de cârlan și cu zmeură proaspătă. Nici de Bois-Crécy, nici Andrei Moruzov nu mâncaseră în viața lor asemenea bunătăți, în asemenea locuri pitorești. Apoi, așa cum erau îmbrăcați, ca niște ciobani din partea locului, călărind pe căluți mărunți de

munte, urmară drumul până la Polița cu Crini, unde-i aștepta Bujor și ceata lui. Fură primiți în colibele haiducilor, durate din stânci, din trunchiuri de zadă și din cetini. Gazdele îi poftiră să guste faguri din roi sălbatic și apă de izvor, rece ca gheața.

Pe locotenentul Andrei Moruzov îl prindea de minune cămașa fiartă în zăr, chimirul lat, căciula mare și zeghea ciobănească. Era înalt, uscățiv, cu chip aspru de om cu multe și frământate gânduri. Când râdea, ochii albaștri i se făceau mici și parcă oleacă oblici, ca la tătari, cu toate că erau albaștri. Când vorbea, făcea un gest rășchirat cu stânga. Nu spunea nimic; ci numai privea, privea cu nesaț, dornic parcă să-i rămână pe veci în minte și în inimă frumusețea, măreția și sălbăticia acestor locuri. După ce se odihniră, haiducii le aduseră daruri: lui Moruzov, Pătru Ciornei îi dărui o tabacheră din lemn de tisă, gingaș și măiestrit cioplită, având în mijlocul capacului, sub un gemușor rotund, o floare de stâncă, nemuritoare, iar Cobuz îi dărui un fluier tot din lemn de zadă, încrustat cu floricele mărunte și măiestrite, cum numai ciobanii de pe Ceahlău meșteresc; lui de Bois-Crécy, Dobre îi dărui o cutioară cu zece fluturași frumoși și strălucitori, prinși de-o ciobăniță de-aici de pe Ceahlău, iar Dragomir, un băț de brad alb încrustat cu douăzeci și patru de modele, de-a rămas franțuzul cu gura căscată și-a făgăduit că asemenea lucruri vor ajunge chiar în muzeul de artă populară pe care-l face Napoleon împăratul.

Întâlnirea a sporit prin voie bună când Andrei Moruzov a pus fluierul la gură și-a început să-i zică, înfocat, cântece din țara lui, luându-se la întrecere cu Cobuz, cântărețul cetei.

Trei zile au stat musafirii aduși de Dinu, în ceata lui Bujor, acolo pe Polița cu Crini, din vârful Ceahlăului, unde pe atunci nu cutezau să urce decât ciobanii și haiducii. Au vânat urși și cerbi și s-au desfătat în frumusețea firii și-n vâlvorirea furtunilor. De Bois-Crécy a desenat pe fiecare haiduc în parte cu armele și calul lui, apoi pe toți la un loc, seara, în jurul focului, ospătând din berbec fript haiducește.

În cinstea lui Moruzov au făcut și o întrecere de tras la țintă. La treizeci de pași, Spulber a rătezat o frunză de mesteacăn din capătul unei rămurele, iar Bujor, de la aceeași distanță, a scurtat cu încă un lat de mână aceeași rămurea. Apoi își aduseră caii și, atât cât le îngăduia poiana Poliței cu Crini, Bujor pe Vifor iar Balaur pe Zmeul lui făcură alergări și azvârlituri peste și pe sub cal, uimind pe cei doi oaspeți.

Sfatul cu aceşti musafiri dură îndelung. Moruzov arătă că este trimis de generalul Bagration să-l povăţuiască pe Bujor a strânge măcar o mie de voluntari, dintre cei mai vrednici, care să se alăture oastei ruseşti şi să lupte împotriva turcilor.

— De bună samă c-aţi aflat şi voi de răscoala sârbilor, de vitejia cu care luptă ei împotriva turcilor şi de izbânzile ce dobândesc. La bulgari se răscoală crâjalii[92], la greci klefţii[93]. În valea Timocului luptă un haiduc, ca şi tine, Bujor. Se numeşte Velicu. A strâns un puternic detaşament de bulgari şi acum se bate cu turcii, alături de sârbi. Face minuni de vitejie. Şi detaşamentul lui creşte neîncetat cu noi voluntari bulgari, aşa cum îi creşte şi faima de luptător pentru libertate. Un alt bulgar, ţăran de neam, ajutat de oamenii lui, s-a luptat cu atâta vitejie alături de noi, împotriva turcilor, încât generalul cneaz Bagration l-a ridicat la rangul de locotenent al armatei ruse şi l-a decorat. Iar dacă vrei o pildă şi mai aproape de inima ta, află că Tudor din Vladimiri, cu o ceată de panduri, luptă tot la sârbi împotriva turcilor.

— Asta ştiu.

— Eşti încredinţat că pornind împreună toţi, uniţi, îi vom birui mai uşor pe turci?

— Da. Asta vrem şi noi!

— Generalul Enghel vă trimite arme şi straie; voi să căutaţi cai şi merinde.

— Cai găsim; şi merinde luăm de la boieri!…

— Ei, nu, generalii ruşi îţi cer să nu mai jefuieşti boierii.

— Asta nu se poate, cinstite ofiţer! Boierii sunt legaţi de turci cum e legată coada de câne! scăpară Bujor de mânie.

Moruzov zâmbi:

— Pe ce te bizui când te-nverşunezi aşa de tare împotriva boierilor?

— Pe norod!

Creanga de zadă sub care se ţinea sfatul se clătină de două ori în boarea vântului, foşnind uşor, şi tot codrul Ceahlăului, toată pădurea Moldovei, începu să murmure, parc-ar fi zis: „Aşa-i! Norodul vrea să fie slobod, vrea să scape odată şi de turci şi de boieri”…

— Afară de câţiva răzvrătiţi, cum este acest frate al nostru ce-i zicem Dinu, boierii se simt sub stăpânire otomană mai bine ca în sânul lui Abrahaam. Boierii sunt turcii din sângele nostru.

Moruzov îi dădu dreptate; Dinu, nu.

— Să nu-i punem chiar pe toți într-o oală! și arătă că Sturza, Andronache Donici, Vârnav și alții vor ca Moldova să-și cucerească libertatea.

Hotărâră să vorbească ei cu acești boieri, să-i înduplece a-i ajuta pe haiduci să strângă oaste de voluntari împotriva aliotmanului.

— Mă rog la Cel de Sus s-avem izbândă, spusa Bujor. Dar la noi, norodul geme cumplit sub jugul boieresc.

— Știu. Am văzut și eu asprimea zapciilor, se întristă Andrei Moruzov. Odată, pe drumul spre Bârlad, un căpitan de zapcii bătea o biată fată pentru că i se împotmolise căruța în glod. I-am turnat apă să se spele, că era tare mânjită de glod. Mi-a zâmbit. Era bălaie și cu ochii ca floarea căreia voi îi ziceți nu-mă-uita. Și cum știu oleacă românește, am aflat c-o cheamă Zamfira.

— Zamfira? își suspină Bujor întrebarea.

— Da. Și-a uscat o clipă lacrimile. Era nespus de frumoasă. O cunoști?

— Cunosc și eu o Zamfiră, bălaie ca fagurele proaspăt. Dar n-am mai văzut-o demult.

— Sunt atâtea Zamfire și atâtea harapnice sălbatice în țările noastre…

Se despărțiră prieteni. Însoțit de Spulber, Dinu și Trăsnea, căpitanul îi călăuzi până la Bicaz.

Urcând înapoi pe cărările din Izvorul Muntelui, haiducii vorbeau despre firea celor doi oaspeți. Moruzov le era drag ca un frate:

— A sărit în noaptea aceea la Braniște, sare și acum să ne ajute, zise Spulber.

— Dar ce rost are aici franțuzul? întrebă Trăsnea.

— El, în țara lui, a făcut revoluție, lămuri Dinu.

— Și vrea să ne învețe și pe noi?

— Da, vrea.

— Nu-i înțeleg graiul, dar privirea lui îmi spune că dacă a urcat pe Ceahlău n-a făcut-o nici de dragul nostru, nici al fluturilor.

— Cercetează locurile și oamenii ca să scrie o carte despre Moldova, explică mai departe Dinu.

— Poate, dar mie om ca aista, care vine din Franța până aici, după… fluturi, numai după fluturi, ori are sticleți sub frunte, ori e-un șmecher care vrea să afle ceva mult mai de preț pentru el și nu pentru noi.

— Nu te mai lecuiești de năravu-ți, bănuitorule?

— De, ce să-i fac? La începutul stânii se flocăiesc cânii, la spartul stânii se bat stăpânii, dacă treaba nu-i bine rânduită și lămurită de la început. Și

dacă Bujor e mai lesne crezător, trebuie să fie și cineva care să lucreze mai cu luare-aminte.

8. CERCELUL SE ÎNTOARCE LA URECHEA LUI

După zece zile, Bujor, Trăsnea și Dobre, îmbrăcați călugărește, cu răvaș de la starețul Zaharia către un cunoscut din Mitropolie, intrară în casă la ispravnicul Grigoriță Bașotă din Piatra Neamț și au sfătuit mai bine de un ceas. Apoi își urmară drumul și poposiră în Iași, pe ulița Păcurarilor, la un prieten al starețului de la Bistrița. Trăsnea luă legătură cu Lumânărică și cu Cocoară, cu frate-su Melinte păpușarul și cu Tănase picior de lemn; iar Bujor, spre seară, se duse acasă la Tincuța Bașotă. Intră cerșind milostivire pentru un schit de la munte: arătă îndreptările starețului Zaharia și se strecură ușor printre slugi până în fața Tincuței.

— Aduc vești și de la jupân Grigore Bașota, părintele domniei tale, slăvită jupâniță. Îngăduie-mi o clipă să ți le depăn.

Când rămaseră numai ei doi, călugărul cel smerit își scoase comănacul, își scutură pletele, își feri barba, își desfăcu rantia să i se vadă pistoalele din cingătoare și grăi:

— Mă cunoști, jupâneasă Tincuța?

— De… de bună samă, Bujor!

— Nu te speria. M-ai poftit și-am venit. Nu va ști nimeni că mă aflu aici. Jur că nu-ți voi face niciun rău. Dar nici domnia ta nu vei cuteza să-mi aduci vreo sminteală. La ușă străjuiește cu securea fratele meu Dobre, uriașul.

— Cel care l-a strâns în brațe pe Mavrocordat?

— Acela. Bagă samă, deci!

— Haiducule, eu admir nespus bărbatul viteaz. Dac-ar mai fi o sută ca tine în Moldova…

Bujor scoase din chimir cercelul Tincuței, rămas la dânsul încă de la lovitura din casa lui Petrache Palade, îl luci în lumina lumânării, glăsuind:

— S-a întors la urechiușa lui… îngăduie-mi să ți-l prind eu însumi, jupâneasă.

Tremurând oleacă înfiorată, zâmbind fericită, Tincuța feri zulufii și-și apropie urechea de obrazul haiducului, așteptând să-i agațe cercelul. Și n-aștepta numai asta. În clipa aceea, boieroaica își închipuia ca voinicul va

cuprinde-o în brațe și-o va strânge într-o pătimașă îmbrățișare. Dar Bujor se depărta, privind licărirea cercelului în sfârcul urechii:

— Acum, să fim prieteni, jupâniță. Deși nefirească este prietenia între un țăran și-o boieroaică. Jupân Grigoriță, tatăl domniei tale, sfătuiește să te împaci cu boierul Canta. Eu îl cunosc bine pe boierul Canta. Dragostea pentru domnia ta l-a zdrobit. L-a scos din rândurile oamenilor. Și-i gata să ucidă.

— E-adevărat că haiducește cu tine?

— Da. Și-i om de ispravă.

— Bujor, ascultă ce spune o femeie care-l cunoaște mai demult: e-un om de nimic. Te sfătuiesc să nu te încrezi în el; nu pentru că te-ar trăda. Nu-i în stare nici de asta. Ci pentru că-i nestatornic și nevolnic. Nu duce nimic până la capăt. Mă iubește, dar nici dragostea n-o poate duce până la capăt. Uneori are gânduri și vorbe mărețe. Dar îndeobște e dușmănos, nechibzuit, plin de râvniri nemăsurate, prostești. Și mai ales, Ștefan Bujor, Canta e fiul serdăresei Ilinca. Din cuvântul ei nu iese; iar serdăreasa este cea mai haină femeie din Moldova. Zic să te ferești de dânsa. Să n-ai încredere în ea, ferit-a sfântul!

Îndelungă vreme se spovedi Tincuța, ca unui prieten. Și multe aflǎ haiducul Bujor din viața boierilor. Așa, pe nesimțite, vorbirea curse spre treburile politice. Rușii au început iar războiul cu turcii și urmăresc să-i alipească și pe români în această luptă. Dar boierii se împotrivesc. Lor li-i bine sub turci. Aga Iordache vede pretutindeni numai haiduci. A-mpânzit țara cu iscoade. Ceilalți țin, pe sub ascuns, legături cu păgânii.

— Chiar ieri am auzit că locotenentul Moruzov și marchizul de Bois-Crécy te-au vizitat sus, în muntele Ceahlău.

— Canta ți-a spus?

— Nu! Știu de la boieri.

— Ciudate lucruri se petrec, jupâneasă Tincuța… Însamnă că cineva, cineva din inima cetei, mă vinde. Să fie oare Canta?

Tincuța se legă să-l întrebe pe generalul Bolkovski dacă-ncercarea lui Andrei Moruzov are sorți de izbândă.

A doua zi, Bujor se încredință că femeia cea mai frumoasă din Iași era și cea mai îndrăzneață, mai dibace și mai sinceră.

— Am grăit și cu senatorul prezident Kușnikov. Îl cunoaște pe Moruzov. Socotește că lucrarea lui poate ajuta mult patria noastră. Dar nu crede că tu, Bujor, vei putea înfrânge împotrivirea boierilor. De aceea în planurile tale

trebuie să te folosești de toți boierii care nu ți-s potrivnici: Teodor Vârnav, Andronache Donici, Dumitrache Sturza.

S-au despărțit prieteni. La plecare, Tincuța a cerut să-l vadă pe Dobre.

— Un uriaș, într-adevăr.

— Și omul meu cel mai de credința.

— Îngăduie-mi să-ți fac o întrebare.

— Poftește!

— Atunci la, sindrofia de la Petrache Palade m-ai sărutat, cu toate că erai în focul… faptei. Iar acum…

— Jupâneasă, atunci nu știam că ești soția legiuită a fârtatului Dinu. Oricâte păcate-o avea, până acum Canta nu mi-a făcut nimic rău. Nu pot fi câne cu el. De aceea sunt bucuros că acel cerceluș s-a întors iară la urechiușa lui. Atât.

9. …ȘI PULHERIȚA LA CULCUȘUL EI LEGIUIT, DAR, DE FAPT, NEDORIT

Atât de mult i-a plăcut lui Bujor sfatul cu Tincuța, încât fără să mai înștiințeze ceata, direct din Iași se repezi spre Costieni.

— Ce vrei să faci, căpitane?

— Să împlinesc un gând al tău, de astă-iarnă, Trăsnea…

Și înainte Catargiu era un om nesuferit. Dar după ce s-a încredințat că n-o poate face pe Pulherița să-l iubească, a devenit ursuz, crud, tiran, rău și furios ca un câine turbat. O ținea lângă dânsul nu cu darurile pe care i le făcea, ci cu amenințări cumplite:

— Te împușc!… Te înec în Siret, dacă nu mă iubești…

— Nu pot, Ilie. Dragostea-i un lucru gingaș…

— Iubește-mă, grecoaică nelegiuită, ori… și mânuind pistolul cu dreapta, cu stânga îi întindea rochii, blănuri, smaralde, diamante, inele, mereu altele și tot mai scumpe. Noaptea pătrundea în odaia ei, trăgea câte un foc, două de pistol, o vâra în draci cu amenințările, apoi cădea în genunchi și o ruga să-i primească îmbrățișările.

Încă de astă-iarnă Bujor se înduioșase de soarta acestei femei.

„Se ofilește, sărmana, ca o porumbiță în cușca tiranului, o jăluise într-o seară Dinu haiducul. Jinduiește iar după slobozenia de la Sotir Hrisoscoleu, zaraf cu ceafa groasă și punga plină.”

Acum sosise ceasul s-o smulgă din ghearele călăului și s-o trimită lui Sotir.

Îmbrăcat tot călugăr a pătruns împreună cu Trăsnea și cu Dobre în conacul din Costieni, într-o sară cu ploaie și furtună. Catargiu se așezase la masă; în față, plânsă și tristă, sta Pulherița. Boierul înfuleca asemeni lupului, iar ea nici nu gusta bucatele.

— Bună masă, boierule! Eu sunt Bujor!

Câteva clipe, Catargiu rămase încremenit. Apoi, sărind în sus, prăbușind tacâmurile de pe masă, se grozăvi:

— Ce vrei de la mine, tâlharule?

— Tâlhar ești dumneata, căci jefuiești fără alegere. Eu sunt haiduc, că omenesc pe cei săraci. Și vreau, întâi, să stai neclintit și să nu dai glas slugilor. Altfel pistoalele astea grăiesc cu pielea domniei tale.

— Haiducule, dar eu parcă te cu… te cunosc. Nu mi-ai fost slujitor?

— Eu sunt Bujor, boierule!

— Și, mă rog, ce veste poveste pe la… cercă Ilie Catargiu să schimbe glasul, gândind că, la urma urmelor, a mai avut de-a face cu de-alde ăștia.

— Feciorule, dă-ncoace toate armele din cui! Ce te uiți la stăpân? El nu poruncește altfel de cum poruncesc pistoalele mele! Așa… Al doilea, boierule, să dai tot ce-ai furat acum trei zile de la bieții oameni din Domnești.

— Căpitane, am niște flăcăi îndrăzneți, pricepuți… Am putea face bună tovărășie, dacă…

— Noi tovărășie? Ptiu! Na! Asta să-ți țină tovărășie și să nu mai batjocorești numele haiducilor… Nu te ridica! Și al treilea: să ne-o dai pe coana Pulherița s-o ducem la soțul ei legiuit.

— Cutezi să…

— Au vrei să-ți răspundă pistoalele?

— Cum, tu, Bujor cel generos, vrei să dai o femeie așa frumoasă în mâinile unui negutător puturos?

— Vreau, pentru că și dumneaei vrea!

— Mulți bani ți-a plătit ca…

— Nici nu știe c-am venit aici!

— Coană Pulheriță, văd că tot nu-ți plac bucatele, șugui Trăsnea. Îndeamnă-le spre noi, că n-am mâncat de ieri; iar domnia ta, până ne punem noi oleacă la cale, gătește-te de drum. Și apropiind pistolul de pieptul

Catargiului, înhăță cu stânga o bucată de friptura, înfulecând. Hai, repede! Nu-i vreme de tărăgănat. Ne zoresc poterele.

Tremurând de grijă și de bucurie, Pulherița îmbrăcă doar o rochie mai groasă și-și puse într-un săculeț câteva rufe de mătasă.

— Poruncește acestui tâlhar să-ți trimită acasă la soț tot ce ai aici.

— Ai auzit, Ilie? întrebă Pulherița, cu glas ascuțit, otrăvit de ură. Să-mi trimiți tot, tot! Și altă dată să crezi că se află un Dumnezeu al femeilor nenorocite și înșelate…

Ilie Catargiu nu cuteză să se împotrivească. Bujor coborî cu Pulherița repede cerdacul, o săltă în șa și, însoțit de cei doi fârtați, țâșni în galop, uimind slugile și străjile care știuseră c-au intrat trei călugări sfinți, de la Cașin.

După un ceas de galop, prin ploaie și noapte, Bujor slăbi frâul calului. Pulherița se cuibărise la pieptul haiducului ca turturica speriată de vultur. Aștepta încetinirea galopului și încetarea ploii, ca să grăiască. Acum calul mergea la pas, furtuna se domolise, iar grecoaica tot nu îndrăznea să-nceapă vorba. Un nod afurisit îi sta în gât, iar buzele îi tremurau ciudat.

— Ți-i frig, jupâneasă?

— Nu… nu mi-i frig.

— Ți-i frică?

— Nu… nu mi-i frică, haiducule. Mi-i bine, măcar că nu știu… nu știu unde mă duci…

— La soțul domniei tale, jupâneasă Pulherița.

— La soț? De ce la… la soț, Bujor?

Se lăsă tăcere îndelungă. Straiele ude începeau sa aburească. Noaptea era neagră ca păcura. Numai Vifor și cu Șaga vedeau drumul. Totuși, și păcura nopții, și tropotul cailor, și legănarea în șa, în brațele haiducului, i se păreau Pulheriței învălișul unei mari și necuprinse fericiri. Bujor o strânse mai aproape, s-o încălzească. Trupul grecoaicei se răsuci a împotrivire, a rugă și a dăruire. Șopti:

— Haiducule, nu mă da nimănui… Păstrează-mă pentru tine!… N-ai să mai afli tu femeie ca mine, cum n-am să mai aflu nici eu bărbat ca tine.

Bujor simți arcuirea din trupul muierii și se-nfioră. Frumoasă era grecoaica în noaptea ceea și un car de draci se vânzoleau, se răsuceau și chihoteau în ea, mai ales după ce furtuna se depărtă și sclipirea stelelor începu să colbăiască închipuire de lumină. Căpitanul înfipse pintenii în coastele lui Vifor și goana începu iar, năucitoare. Vântul usca grabnic ploaia

din suman, făcând-o pe Pulherița nu să tremure de frig, ci să ardă de poftă sălbatică.

— Ești un prost dacă mă dai lui Sotir!… șopti ea pătimaș, înlănțuindu-se de gâtul lui Bujor și cuprinzându-i gura într-un sărut istovitor. Și șoapta, și sărutul ei cuprindeau un dram de ură pe lângă nețărmurită dragoste. Dar ura asta era ca pelinul vinului cel îmbătător din cramele vechi ale Cotnarului: sporea patima.

Trei zile grecoaica a dus viață de codru, sus pe Ceahlău, între haiduci. N-a știut când a trecut vremea, cum n-a știut ce furtuni și ce trăsnete s-au dezlănțuit atunci peste colibele haiducilor de sub Cetatea Dărâmată, cum n-a simțit ce tare-i patul de mușchi acoperit cu blăni de urs. Zicea:

— Un milion de ani de-aș fi trăit, Ștefane, fără tine, n-aș fi înțeles ce frumos și măreț e codrul, ce vrăjite sunt nopțile de vară sub brazii stufoși și înalți, colbăiți de raza lunei. Am zăcut în zamă de trandafir la Sotir Hrisoscoleu și cu ambră mi-a îmbălsămat patul Catargiu, ca să-mi amețească mintea și să-l iubesc; dar nimic mai îmbătător ca aburul rășinei de molid crud, când te istovesc brațe voinicești de haiduc ca tine.

— Și parcă te-ai făcut mai frumoasă de când te speli în izvorul de sub stâncă și culegi zmeură pe rouă.

— Se poate… Dar dacă mă trimiți lui Hrisoscoleu, înseamnă că inima ți-i bună, haiducule, iar mintea ți-i proastă.

— Cu una ca tine aici, – surâse Bujor, – uiți și de codru, și de voinici. Mă dedau trândăviei, moleșirii, și peste-o săptămână potera mă ia ca din oală și aga Iordache mă atârnă în ștreang ca pe un nemernic.

— Ai bani, Ștefane, am și eu. Să fugim la Viena! Am acolo niște rude bogate. Faci negoț și trăim numai noi doi…

— Ar fi bine, dar cui să las săracii din Moldova mea, grecoaico?

— Ce om ești tu, haiducule!… și se cuibări Pulherița sub zeghea haiducului, parcă n-ar fi vrut să mai iasă de acolo niciodată.

Văzând și plăcându-i dragostea Pulheriței, Cobuz o tălmăcea în cântec:

— Iubește-mă, bade, tu, nu mă lăsa la altu'! Bagă-mă, bade-n cojoc, să nu mă vadă luna deloc…

Toți haiducii vroiau s-o trimită cât mai repede de aici. Că nu de alta, dar trecea vara și ceata lor nu mai săvârșea nicio ispravă.

Abia a opta zi, după asta, într-o trăsură bună, împrumutată de la Grigore Bașotă, Pulherița poposea în casele ei din Iași. Pe Sotir Hrisoscoleu nici nu-

l mai cuprindea fericirea: i-a căzut nevasta cu hârzobul[94] din cer. Grecoaica începea viața de dinainte. Dar inima îi rămăsese la Bujor, în codru.

10. FATA DE PE TROTUȘ

În Moldova de miazăzi, acel an 1808 a fost un an tare greu. Iarna a fost grea și-au pierit multe vite, în primăvară a bântuit seceta și lăcustele. Se vădeau semne de foamete. Oamenii începeau să părăsească satele. Transporturile pentru armată se făceau greu. Ostașii duceau lipsă de hrană și de cantonamente.

Pe boieri îi frământa mult grija lipsurilor și a foametei. Începură să-și umple hambarele, cu anasâna, adunând din dreapta și din stânga, jefuind de la gura țăranilor. Divanul porunci cu strășnicie să se strângă dările, cât mai repede și cât mai fără cruțare. Asemenea poruncă umplu țara de-un adevărat vaier.

Îndată după întoarcerea la Iași, cercând să vorbească boierilor despre formarea unui detașament de voluntari, locotenentul Andrei Moruzov le simți dușmănia. Nu se înțelese decât cu Teodor Vârnav și Andronache Donici, pravilistul. O căută pe Tincuța Canta și cercă s-o facă părtașă la lupta lui.

— Nu, pe boieri nu-i poate nimeni schimba. Numai cu norodul dacă ai să poți săvârși ceva.

— Aga Iordache a aflat că te-ai întâlnit cu haiducii și te-a pârât senatorului prezident.

— Să fie sănătos!… surâse Andrei Moruzov, făcând ochii mici, parc-ar fi vrut să-și ascută privirea, să vadă cine l-a trădat. Și nu vedea decât mutra marchizului de Bois-Crécy, care căpătă dintr-odată o strâmbătură tare vicleană. Ca să se scape de asemenea închipuire, locotenentul Moruzov își scoase cușma, își șterse cu batista nădușeala, își înfoie cu degetele părul bălai și-și pleca fruntea.

A două zile după vorbirea cu Tincuța, generalul Bolkovski porunci lui Moruzov sa plece imediat la polcul lui, aflat într-un sat mic și tare sărac, în preajma Vasluiului. Încredințat că boierii l-au scos din Iași, locotenentul Moruzov nu se arătă supărat; îi erau dragi ostașii și se simțea mai bine între dânșii decât între simandicoșii din Iașul plin de lingușiri, desfrâu și minciună. Când primi poruncă să se deplaseze spre miazăzi, trecu Siretul și cantonă ostașii în satele mai bogate de aici. Își povățuia soldații să se poarte

bine cu țăranii; învăța românește, ajuta pe cei care munceau la câmp ori se aflau în nevoie. Când ajunse în satul Leorda, pe Trotuș, își puse polcul să lucreze la câmp cu răzășii. Soldații îndeplineau cu drag asemenea treabă, mai ales că asta era, de fapt, și îndeletnicirea lor de acasă, după care jinduiau. Duminică jucară toți la hora satului. Printre fete, Andrei Moruzov o recunoscu pe Zamfira. Când îi simți privirea și-i găsi gestul acela rășchirat, cu stânga, așa cum numai el îl avea, Zamfira se repezi și-i puse în brațe batista ei și buchetul de crăițe și busuioc pe care-l avea în mână. Ofițerul o pofti la joc.

— Ei, acu, parcă ești și mai frumușică, râse Moruzov apropiindu-și genele tare, făcându-și ochii oblici ca de tătar. Nu mai ești nici mânjită de glod, nici desculță.

După joc, ofițerul rus stătu de vorbă cu oamenii. Aflând cum îi asuprește hatmanul Costache Ghica, locotenentul porunci ostașilor să găzduiască sus, în curtea boierească, proaspăt întărită cu ziduri groase. Asemenea lucru nu se mai întâmplase în Moldova: casele boierilor erau scutite de găzduirea armatei.

— Chiar de m-or pedepsi maimarii mei, tot vreau să știe boierii că și ei sunt datori a cheltui ceva pentru războiul de eliberare a Moldovei. Apoi și ostașii mei au dreptul să găsească hrană și hodină mai bună.

Răzășii din Leorda nu știau limpede de ce, dar se bucurau. Socoteau că intrarea ostașilor ruși în curtea boierească, fără să întrebe pe nimeni, însemna o atingere a privilegiurilor cinului scutit de orice îndatorire.

— Adevărat, clătină din cap Serafim Mândru. De ce să nu ia și boierii măcar o parte cât de mică din greutățile acestui război? Ei numai cu folosul?

A treia zi, când oștenii ruși plecară mai departe spre locul unde se pregăteau bătăliile cu turcul, satul Leorda rămase trist, îngândurat. Trei zile, cât au stat aici, parcă nu le-a fost frică de zapciii boierului.

Costache Ghica hatmanul folosi strângerea dărilor ca un bun prilej de răzbunare împotriva răzășilor din Leorda.

— Nici anul trecut n-au plătit birul! striga el la vistiernicei. Lăcustele au potopit semănăturile, așa că la anul vor avea și mai puțin. Zapciii să fie necruțători cu tâlharii din Leorda. Asta mi-i porunca!

Și tunetul acestei porunci din Iași răsună până pe malul Trotușului.

Pe înserat, moș Serafim Mândru venea de la câmp, cu coasa pe spinare, însoțit de nepot. Din când în când se oprea și asculta; mereu i se părea c-

aude vaiete în sat.

— Bunicule, de ce ne bat zapciii? întrebă Vlăduț cel cârn, bănuind parcă teama bătrânului Serafim.

— Ca să le dăm birul.

— Bunicule, de ce ne-nchid zapciii la coșăre?

— Pentru bir.

— Și de afumat cu fum de ardei, de ce ne afumă?

— Tot pentru bir…

Pășeau bunicul și nepotul pe malul Trotușului, prin lunca pârjolită de lăcuste.

Apunea soarele printre plopi și orăcăiau broaștele în băltoacele mâloase.

Se gândea Vlăduț cel cârn: Ce bine-i să fii broască… Nu te-ntreabă zapciii de bir, nu te bat, nu te-afumă cu fum de ardei… Și dacă vin dușmanii, țuști! în apă, și gata. Ai scăpat…

— Bunicule, oare pe cine ocărăsc broaștele în graiul lor?

— Pe zapcii…

— Cum pe zapcii? se sperie Vlăduț. Și ele plătesc bir?

— Nu știu dacă plătesc bir la zapciii broaștelor, dar știu că tot despre bir vorbesc.

— Și ce zic, bunicule, despre bir?

— Ascultă: cele din apa limpede întreabă: Cât-o dat-tata-la-bir? Cât-o-dat-tata-la-bir? Iar cel din băltoacă, auzi? răspund cu glas gros: Un-ort, un-ort, un-ort… adică zece parale.

— Plătesc și ele bir!… Un ort… vai de mine și de mine, se minună Vlăduț, cu deznădejde. Dar de unde găsesc ele atâția orți câți vor zapciii?

Bănuiala bătrânului Serafim Mândru era îndreptățită: în Leorda intraseră zapciii vistieriei și începură să bată și să schingiuiască oamenii pentru bir.

— Vlăduț, hai cu mine, sus, spre codru, să buciumăm după ajutor…

De la început, zapciii bătură patru oameni până la leșinare. Dar bani nu putură scoate.

— N-avem! N-avem!…

Vistiernicelul porni atunci prin case, cu trei zapcii. Răcni, îngrozi copiii, amenință cu pistoalele, sfărâmă străchinile, cioburile de oală, zdrobi paturile ori lăzile goale, sparse ferestrele, dărâmă sobele, țăndări ușile, sechestră țoalele, straiele, bulendrele, ceaunele pentru mămăligă; dar bani nu găsi, nici o sută de orți.

— N-avem! N-avem!…

Porunci să fie luate găinile, gâștele, oile, vitele de la cei care aveau, chiar dacă-și plătiseră birul. Pe toate le strângea la căruța de beilic. Nici nu se putea întoarce la conac deseară, dacă nu avea împlinit tot birul satului Leorda.

Umblând prin ogrăzi, căpitanul de zapcii dădu cu ochii de Zamfira și se cumpăni: „Cum dracu-ncape-n sărăcia asta atâta frumusețe? Și uite-o ce curățel îi îmbrăcată"… Îl furnică un gând mârșav:

— Prindeți-o și aduceți-mi-o în casa starostelui! porunci celor doi zapcii care-l însoțeau.

Dar fata nu se lăsă prinsă. Sări gardul prin fundul grădinii, alergă, se ascunse prin case, prin șuri, îndemnă oamenii la răscoală:

— Săriți! Nu vă lăsați să vă jupoaie!… Adunați-vă în capul satului de la vale!… Venim și noi, femeile! Hai, lele Casandra, că doar n-ăi vrea să te afume a doua oară cu fum de ardei! Săi și mata, liță Ioană!… Și tu, Anico! Toate!

Și în seara aceea, oamenii din Leorda, îndemnați de Zamfira lui Alexe Mândru, nepoata starostelui, alungară zapciii din sat.

Dar a doua zi apăru însuși căpitanul Leventi cu douăzeci de arnăuți hătmănești. Îi strecură în sat, pe câte unul, pe furiș, îmbrăcați țărănește. Nu dormise toată noaptea; se cinstise cu vistiernicelul la bucătăria boierească și acum era bine amețit. În zori, patru arnăuți năvăliră în casă și-o prinseră pe Zamfira, când abia ațipise.

— Îmi lași mie puicuța asta!… rânji beat căpitanul Leventi către vistiernicel. S-o-nvăț eu ce-i aceea supunere… Și, răsucindu-și mustața roșie, începu tacrirul: Frumoasă, tu ai îndemnat aseară oamenii la răzmeriță?

— Satul n-a făcut răzmeriță! S-a apărat doar de samavolniciile zapciilor.

— Samavolnicii? Cutezi să spui că zapciii fac samavolnicii?

— Cutez! Și în fața lui vodă am să strig: ne ucideți de vii!

— A, răzvrătitoareo!… Legați-o! porunci căpitanul, zborșindu-și iar mustața roșie. Puneți-o pe prispă s-o batjocoresc aici, în fața satului. Eu întâi și patru arnăuți după mine!… Nu patru, opt! Pân-o leșina, și chiar după!

— Nu! strigă deznădăjduită Ileana, mama Zamfirei. Fie-vă milă! Cinstea îi e singura zestre. Mai bine afumați-o cu ardei… Gândiți-vă la Dumnezeu…

— Dezbrăcați-o! E frumoasă și… și mă-mbie să mă gândesc mai bine la cele sfinte!…

— Mai aduc zece lei… vă rog iertați-o! se jelui și se rugă femeia. Uite banii…

— Dă-i încoace! Și socotind că în acest chip ar putea scoate bani, Leventi se răsuci și porunci zapciilor: Nătărăilor! Alegeți femeile și fetele cele mai frumoase! Așa o să avem și petrecere, și bani!…

Zamfira cercă s-o zbughească spre poartă, dar arnăuții o opriră cu piepturile.

Luptându-se ca o jderoaică, Zamfira nu-l lăsă pe căpitan să se apropie de dânsa; îl brânci și-l ținu câtăva vreme departe de prispă. Grozăvindu-se și hohotind de râs, Leventi puse doi arnăuți s-o lege cu mâinile la spate. Dar nici așa nu izbuti să se lipească de dânsa. Se clătină, răcnind:

— Băgați-o în casă!

Nu mai vroia să vadă lumea că nu-i în stare, ditai vlăjganul, să supună o femeie.

Se lupta, plângea și se zbătea Zamfira atât de cumplit, că numai cu greu arnăuții o legară și-o întinseră în pat. Cămașa-i era toată sfâșiată; catrința-i căzuse din bârnețe. Căpitanul Leventi, ațâțat ca o fiară, tot mai amețit, se apropie cu brațele desfăcute ca niște gheare de pasare răpitoare, cu ochii roșii de băutură și bulbucați de patimă spurcată, cu gura rânjită, flămândă. Zamfira încleștă fălcile și-l fulgeră cu priviri de ură. Și-ar fi tras cămașa sfâșiată peste sânii dezgoliți, i-ar fi scos ochii arnăutului cu unghiile, dacă mâinile nu i-ar fi fost legate. O clipă, rușinea și mânia o prăbuși. Lacrimile îi umplură așa de tare ochii, că nu mai văzu decât umbre șovăielnice.

Dar, deodată, se zămisli în ea încă un gând, înverșunat, mântuitor.

Se ridică încet de pe laviță, sprijinindu-se cu spatele de perete, își stoarse lacrimile apăsând genele, își scutură capul ca să-și așeze părul și, cu zâmbet ciudat, îl ademeni spre dânsa pe Leventi.

— Ești puternic, căpitane… Iaca, mă supun. Dar scoate slujitorii afară…

— Așa îmi place! Îmi place că te-ai cumințit! Și umflat ca un curcan făcu semn arnăuților să se depărteze. Apoi, amețit de bucuria biruinței, se așeză lângă fată, gudurându-se ca lupul lângă mielușea, înainte de sfâșiere. Fata își apropie pieptul gol de trupul lui. Cozile bălaie, despărțite la capete, se răsuciră peste contășul căpitanului, ca un snop de spice coapte, năucindu-l și mai și.

Gemând ușurel și chihotind lingușitor, cu o pricepere pe care singură niciodată nu și-ar fi bănuit-o, Zamfira se întinse cu gura întredeschisă spre obrazul lui Leventi, parcă să-l sărute. El închise ochii, fericit, ca gotcanul când vrea să cânte; așteptă, tremurând de plăcere. Deodată, fata își înfipse dinții în beregata căpitanului, sfâșiind, mânioasă.

Îi legaseră mâinile; dar, ca să se apere, îi mai rămăseseră dinții. Se năpustise asupră-i o fiară și nu se putea apăra decât tot ca o fiară. Săgetat de durere, surprins, căpitanul bălăngăni din mâini și urlă sălbatic. Cu nebănuită putere, Zamfira îl izbi cu genunchiul la lingurica pieptului și-l prăbuși pe podele. Îl scuipă în obraz, împinse cu umărul un arnăut apărut în ușă, ferindu-l la o parte. Dar în tindă se ivi alt arnăut, mare, voinic, și i se propti în cale.

— Stai, puicuțo, că te jumulesc eu…

Sleită de puteri, Zamfira nu mai vedea nicio scăpare.

Dar în clipa aceea, în ogradă trosniră asurzitor două pistoale. Ura de pe chipul lui Leventi se schimbă în spaimă. Se ridică de jos, încet. Îl ținea un junghi în splină și nu-i venea răsuflarea. Cătă pistoalele la brâu, dar așa tremura de tare, că nu le nimeri.

În ușă răsări un haiduc, izbi cu sabia în spinarea lui Leventi, o înșfacă pe Zamfira subsuoară și țâșni spre calul oprit lângă prispă. S-azvârli în șa, ridică fata lângă dânsul și porni în galop spre pădure, strigând oamenilor întâlniți în cale:

— Nu vă lăsați!… Luptați!… Vine ceata lui Bujor să v-ajute!

Dinspre pădure grăbea și moș Serafim cu Vlăduț, povățuind oamenii să se strângă repede în vatra satului.

Cu spinarea înțepată de sabie, cu beregata sfâșiată, căpitanul Leventi se târî afară din casa starostelui. Cercă să dea porunci; dar în fața primejdiei, arnăuții nu-l ascultau, ci se trăgeau speriați spre marginea satului. Răzășii din Leorda puseseră mâna pe furci, pe topoare, pe coase, pe sape, pe pari și se repeziseră asupra oamenilor stăpânirii. Dinspre pădure pogora ceata lui Bujor. Împreună cu leordenii, haiducii prinseră pe arnăuți, îi dezarmară, îi dezbrăcară, îi bătură cu vergile, îi legară de gard și-i lăsară așa, să râdă lumea de vitejia lor.

Femeile se repeziră asupra harabalei de beilic și-și aleseră păsările, lăicerele, straiele și celelalte lucruri din casă, ridicate de vistiernicei.

În acest timp, Vlăduț cel cârn, cu câțiva copii, îl găsiră pe căpitanul Leventi ascuns într-o căpiță de fân. Era galben, istovit, și se milogea cerșind

iertare.

— Bujor, să mă… mă ierți. Toată viața n-am să…

— Balaur, născocește tu o pedeapsă pentru acest câne! porunci Bujor scurt.

Ajutat de Dragomir și de Dobre, Balaur legă pe căpitanul de arnăuți hătmănești sub burta unui cal de la harabaua de beilic. Apoi, dându-i bice, îl sili să galopeze încotro o vedea cu ochii. Și fugea calul cu atâta mai tare, cu cât Leventi mai cumplit urla de durere. Îl prinseră sus, pe deal, slujitorii boierești de la conacul hatmanului Costache Ghica. Dacă ar mai fi alergat un sfert de ceas, căpitanul Leventi și-ar fi dat duhul, acolo, în legătoarea de sub pântecele calului.

11. O CAPCANĂ NEIZBUTITĂ

Mai mult decât oricare boier, aga Iordache cunoștea cât de tare era în fapt ceata lui Bujor. Cârcserdarul Chiriță otrocolea[95] țara în lung și în lat, dar ori el n-avea curaj, ori haiducii ocoleau să dea lupta pieptiș. Se hărțuiau și se loveau pe neașteptate. Aflase că-s mulți: trec de o sută cincizeci. Că-s înarmați până-n dinți. Că au cai buni. Și, mai cu samă, că lovesc cu o îndrăzneală smintită. Într-un fel, Chiriță se bucura de pățania căpitanului Leventi: scăpa de un concurent. Într-altfel se îngrozea: s-ar putea ca și el să aibă aceeași soartă. Oricum, canonul lui Leventi sub pântecele calului, în galop, după obicei tătărăsc, spori spaima, dar întări și legătura dintre arnăuții agiei și cei ai hătmăniei. Cârcserdarul Chiriță ajunse astfel conducătorul netăgăduit al poterilor îndreptate împotriva haiducilor.

Bujor înțelese repede că tocmai din pricina înfrângerilor cei doi dregători, aga Balș și hatmanul Ghica, își vor uni și mai strâns puterile. De aceea, împotriva voinței lui Darie și a lui Dinu, împărți ceata în trei; iar când da lovituri nu folosea mai mult de zece-cincisprezece oameni.

Viața cetei deveni însă tot mai aspră, mai plină de primejdii. Se cerea multă grijă și prevedere. Pe Dragomir era cât pe ce să-l prindă niște poterași preschimbați în călugări. Pe Trăsnea era să-l ucidă niște arnăuți îmbrăcați în straie de răzăși. Pe Cobuz l-au luat prizonier niște poterași prefăcuți în lăutari. Noroc c-a fost Bujor pe-aproape și l-a scăpat, ascunzându-se amândoi în hanul lui Baboiu Chioru, de la marginea Focșanilor. Multe gazde erau prinse, schingiuite și duse de-a dreptul la gros, la târgul Ocna, fără niciun pospai de judecată. Pătru Ciornei, prinzând de veste, scoase trei

gazde din mâna arnăuților, iar Condurat și Dobre le adăpostiră în munții Tarhaos.

Balaur, care de obicei aducea știri despre potere, află că joi noaptea cârcserdarul Chiriță a băut la hanul de lângă Tecuci, iar vineri noaptea a dormit în han la Adjud. Dar când îi ațintiră calea spre Sascut și Mărășești, n-au aflat pe nimeni.

Legătura cu Cocoară, Lumânărică ori cu Tănase picior de lemn, dată în grija lui Trăsnea, mergea bine: dar haiducii nu puteau folosi totdeauna știrile aduse. Prin starețul Zaharia ispiteau pe unii boieri ca Teodor Vârnav ori Andronache Donici, sprijinitori ai ideii de alcătuire a unei armate naționale. Dar mai ales, cum îndemna și serdăreasa Ilinca, vreo două săptămâni, Darie, Balaur și Dragomir furară cai și-i strecurară peste graniță, vânzându-i ori dându-i în seama unor ciobani, să-i adăpostească pentru ceasul răscoalei.

Când Cobuz lăsă pe Zamfira din brațe, iar Dobre îi dezlegă mâinile din funie, Bujor ținea sfat cu Darie și cu Ciornei. Zărind-o, căpitanul înmărmuri cu vorba pe buze; apoi clipi din ochi, se dumeri, și, dintr-un salt, ajunse lângă fată, înșfăcând-o în brațe și strângând-o la piept ca pe o comoară.

— De când te caut, Zamfiro! Zamfiro!…

Fata îi privi oleacă uimită, oleacă speriată de atâta năvală de putere și dragoste; dar repede în toată făptura ei izbucni fericirea, ca o văpaie de căldură și lumină:

— Și eu de când te aștept, Ștefane!… De când te aștept…

Dar vremea nu era potrivită pentru tihna dragostei. Fata de pe Trotuș era lângă dânsul ca un bujor lângă obrazul unei stânci. Și tocmai acum n-avea vreme nici s-o privească mai pe-ndelete, nici să se îmbete de frumusețea ei.

S-apropia toamna. De la Moruzov nu mai venea nicio știre. Cetașii îl sfătuiră pe Bujor să mai pătrundă odată în Iași, să stea de vorbă cu însuși senatorul prezident. Măcar că de ceată îl lega acum dulcea frânghioară de mătasă a dragostei pentru Zamfira, totuși Bujor plecă în cetatea de scaun a țării.

Împreună cu Cobuz și cu Dobre, ca neguțători de covoare, traseră la casa lui Sotir Hrisoscoleu. Nu se dezvăluiră decât în fața Pulheriței.

— Sotir e așa de fericit, că de mult dorește să te aibă oaspete și să te răsplătească, Ștefane, iubitul meu.

Într-adevăr, neguțătorul îi ospătă împărătește pe cei trei neguțători de covoare.

— Dumneavoastră adusu la mine țea mai scumpu marfa. Și vru să le dea zece pungi de galbeni; dar Bujor nu primi.

— Coana Pulherița nu poate fi prețuită în aur, jupâne.

Aflară că Andrei Moruzov a plecat demult spre miazăzi cu oștirea rusă. Cercă atunci să ia legătură cu Tincuța și, prin ea, cu Matei Crupenschi, care să-i mijlocească intrarea la prezident.

— Haiducule, – îl preveni Tincuța, – Crupenschi e lingușitor și viclean. Vezi-l, dar fii cu ochii în patru. Prea-i prieten cu aga Iordache. Nu i-am spus că ești chiar Bujor, ci un trimis al lui. Vrei să vorbești senatorului prezident pentru a-i cere iertare, întrucât ți-a venit gând de cumințire. Crupenschi vrea totuși ca țara asta să prindă cheag de putere slobodă. De aceea înclin a crede că face parte dintre cei care vor înființarea oștirii naționale.

— Ești isteață, jupâneasă Tincuțo… îți mulțumesc.

Auzind că-l vizitează un haiduc, Crupenschi porni întâi să-i vestească pe aga Iordache. Dar repede se răzgândi. Dacă Tincuța flecărește de pomană? A, haiducul nu poate fi altul decât Constantin Canta. În vremea din urmă, Tincuța nu-l mai ponegrește.

— Dacă matale, jupâneasă Tincuța, mă rogi, cum aș putea eu să nu-ți împlinesc ruga? Prezidentul senator îl va ierta, de bună seamă.

Își luă totuși unele măsuri de prevedere.

Păstrând straiele de negustător de covoare, Bujor pătrunse în casa lui Matei Crupenschi. Pe Dobre și Cobuz îi lăsă afară, cu porunca de a sări la semn de primejdie.

Omul de legătură al senatorului prezident Kușnikov cu Divanul Moldovei, Matei Crupenschi, era un boier înalt, cu barba ca scoarța castanei, cu ochii gălbui, cu gura mică, parcă făcută ca fusul în mijlocul bărbii. Cunoștea ușor oamenii și-i pătrundea dintr-o clipită până în măduva gândurilor. Dar acum rămase destul de mirat când văzu că în fața lui se află în adevăr un haiduc. Îl întrebă dacă-i singur.

— Precum vezi, cinstite boier!

— Și nu ți-e frică?

— Mă încred între oameni de cuvânt. Vrau să arăt slăvitului senator prezident și oamenii ce m-au sfătuit să vin aici și pentru care scop anume. Că am prieteni și printre boieri, și printre muscali.

— Foarte bine. Poftește ici, în jilț, și bătu ușurel din palme. Se ivi un slujitor. Ciubuc și cafea! porunci boierul.

Dar în clipa următoare, în loc de ciubuc și cafea apărură patru arnăuți, doi cu săbiile scoase, doi cu funii pregătite. În străfulgerarea unei clipe, Matei Crupenschi se și văzu înfățișându-se înaintea Divanului cu Bujor, spaima boierilor, legat burduf.

— Mi-ai căzut în capcană, hulubelule!…

Ca jderul încolțit, Bujor sări asupra unui arnăut, îi smulse iataganul, fluieră puternic și se năpusti asupra celorlalți arnăuți.

Matei Crupenschi se feri în dosul unui jilț. De afară, Cobuz și Dobre se năpustiră înlăuntru. Securea izbi jilțul, despicându-l. Bujor și Cobuz legară și puseră căluș lui Crupenschi și arnăuților să nu strige. Și, smulgând doar un inel de pe degetele boierului, țâșniră afară, zorind până în ulița Zlătarilor, cotind apoi în mahalaua calicilor, să li se piardă urma și să-l întâlnească pe Tănase picior de lemn.

Astfel, încercarea lui Bujor de a ajunge la senatorul prezident dădu greș.

Despre pățania lui Matei Crupenschi, Iașul n-a aflat nimic.

Singură Tincuța l-a privit cu dispreț:

— Om de nimica! și n-a mai vorbit niciodată cu dânsul.

În ceata haiducilor, cel dintâi Canta îl întrebă pe căpitan ce-a izbândit la Iași.

Bujor se scărpină sub cușmă și sudui, mânios. Dar zărind-o pe Zamfira cu lacrimi de bucurie pe obraz, zâmbi:

— Vezi, m-am întors! M-am întors totuși…

— Nu ne spui ce-ai făcut la Iași? stărui Dinu.

— N-am ce spune. Boierii ne-ntind doar capcane.

— Fiecare s-ar făli grozav dacă te-ar ucide, arătă Spulber, încruntând sprânceana.

— Rău îmi pare că nu știu dacă jupâneasa Tincuța m-a vândut ori nu…

— Ea te-a vândut, ticăloasa! clocoti Dinu. Bujor tăcu, amărât.

12. NUNTĂ HAIDUCEASCĂ FĂRĂ POTERĂ BOIEREASCĂ NU SE POATE

Trecuseră două săptămâni de când Zamfira se afla în ceata haiducilor. De atunci s-au întâmplat multe. Așteptându-și căpitanul, Zamfira a învățat să tragă cu pistolul și cu flinta, să mânuiască hangerul și să călărească haiducește.

Dar din clipa în care i-au văzut îmbrățișați, toți fârtații au zis:

— Asta-i femeia pe care o căuta căpitanul! Și s-au pregătit de nuntă.

Au făcut nuntă haiducească, într-o poiană deasupra Pângăraților. L-au poftit pe starețul Zaharia și o droaie de fete și flăcăi din vale. Poftirile s-au făcut în mare taină, ca să nu le afle zapciii. Dar după toată rânduiala și datina nunților. Fetele și-au pus straiele cele de sărbătoare în trăiști, zicând că se urcă în pădure după hribi. A venit și Serafim Mândru, cu Vlăduț cel cârn.

Conocăria a rostit-o Trăsnea:

— Al nostru tânăr împărat de cu sară ne-a chemat și poruncă el ne-a dat: Strângeți cete de voinici, cu topoare mari și mici, ca să fac o vânătoare de bălane căprioare…

În marginea poienii, Darie, Nica Bucur și Dobre au tușinat doi fagi gemeni și în fiecare ram au aprins câte o lumânare. Seara au luminat feeric poiana cu făclii de rășină.

Vremea a fost liniștită, senină și caldă. Toată lumea s-a veselit ca la o nuntă ce va rămâne de pomină, în veac. Alături de fârtați, printre brazi și păltinași ce i-au avut nuntași, soarele și luna le-au ținut cununa.

Trei zile a durat nunta-n codru a haiducilor. A venit și băcița lui Dobre, și Cătălina lui Gheorghe. Și toți s-au desfătat cu berbec fript haiducește, cu vin din belșug, cu danțuri și hore, cu cântece și snoave de haz. Iar Balaur și starețul Zaharia, între atâtea fete frumoase, au petrecut de minune, fiind ei libovnici din fire, dar și oleacă fățarnici, zicând din gură că nu le place asemenea petrecere, dar în fapt mult plăcându-le.

Despre această nuntă haiducească, firesc era ca Atanasie Cobuz să ticluiască multe cântece și pe-alăuta lui să le zică. Dar spre mirarea multora, acele cântece erau triste, jăluitoare.

— Râu îi stă muntelui, muntelui silhuiului, fără flori și fără brazi, ca și mie fără frați. Rău îi stă muntelui, rău, fără rugi și fără flori, ca mie fără surori. Rău îi stă muntelui, rău, fără brazi, fără molifți, ca mie fără părinți… Sărace dragostele noastre ne-au rămas pustii pe coaste. Și-am fost eu vineri la ele: răsărise viorele; viorele flori adânci, când le vezi, mândruțo, plângi… Mândro, ochișorii tăi, m-aș băga argat la ei; nici simbrie n-aș lua, ba de la mine ți-aș da…

Trăsnea în schimb șuguia în fel și chip:

— Tu de zestre ce mi-ai dat? Doi cotoi în loc de boi și-o pisică fătătoare-n loc de vacă mulgătoare…

Flăcăii doineau din frunze și din fluier. Fetele cântau alături de Cobuz cântece și mai vechi și din cele atunci izvodite.

A doua zi s-a ivit și Lumânărică, însoțit de Melinte Pascaru, păpușarul orb. Au adus daruri de la Cocoară și de la Tincuța Bașotă: inele și cercei pentru mireasă, un rubin frumos, prins în aur, pentru Bujor. Când văzu Dinu acel rubin îngălbeni. Se feri într-o parte și stătu plouat, ca un popândău.

Cobuz și Zamfira au împodobit cu acest rubin cușma căpitanului. Melinte Pascaru și-a desfăcut desaga lui și, ajutat de Condurat, a alcătuit un hârzob, unde și-a jucat păpușile lui cele noi: haiducii, aga Iordache, cârcserdarul Chiriță, căpitanul Leventi. Și nuntașii au cântat cu Melinte Pascaru orbul toate cântecele de haiducie, adăugând altele nouă, de batjocură, pentru boieri și poterași.

Niciodată în aceste părți de lume n-au fost oameni mai veseli, mai bucuroși de viață. Pe Cobuz nu-l mai țineau degetele, așa de iuți se cereau sârbele, așa de rotite polcile și de legănate horile. Și adesea în frunte era bunicul Serafim Mândru ori cuviosul stareț Zaharia, pe care, și aici, bine-l slujea Mutul cu berbece fript și cu bardace de Odobești.

Dar a treia zi, spre seară, s-au ivit, nepoftiți, poterașii. Și măcar că băuseră zdravăn, haiducii toți s-au bătut vitejește și cu meșteșug așa de iscusit, că n-a căzut în mâna poterașilor niciun semn după care stăpânirea să poată osândi pe cineva de părtășie la o treabă haiducească. Bujor a rânduit, într-o clipită, apărarea poienii în așa fel, că toți nuntașii s-au putut strecura prin codru spre casele lor, fără vreo vătămare. Apoi, din șapte locuri au dat foc poienii, așa cum plănuiseră mai dinainte, să piară orice urmă. Alături de haiduci a luptat și mireasa, și Dochia lui Dobre, și Cătălina lui Ardeleanu.

În acele zile de nuntă și de bătălie, Zamfira a înțeles că haiducii, purtând mereu teama morții în inimă, duc viață mai năvalnică și mai fierbinte ca oricare om. Viața lor e-n aprigă vâlvătaie. Dragostea și ura lor ard. Nu iartă: urăsc până la capăt și iubesc dincolo de orice margine. Și s-a încredințat de asta când a văzut că, fără știrea căpitanului, Balaur a spânzurat la marginea poienii unde s-a dat lupta pe cei trei poterași prinși. Lui Bujor i-a spus că le-a dat drumul.

— Erau tare nătărăi, căpitane. Și tu i-ai fi făcut slobozi.

Pornind din poiana nunții, Trăsnea întrebă:

— Cine trimite oare poterile pe urma noastră, căpitane? Cine?

— Am făcut atâta tărăboi cu nunta asta, că nu se putea să nu afle și Chiriță, oricât de nărod și orb ai fi, sări cu vorba Gavrilă Balaur, râzând.

Dar i-am răpus!

— Nu căpitane, trădătorul e aici, între noi.

Bujor clătină din cap, supărat, adică: „Trăsnea, bănuitor ai să mori!”

— Atunci isc și eu o zicală: nuntă haiducească fără poteră boierească nu se poate.

În mijlocul cetei, Zamfira se făcea tot mai voinică, mai îndrăzneață și mai bărbătoasă. Dintr-o fată frumoasă, jinduită de mulți flăcăi, care nu-ndrăzneau s-o ceară de nevastă că prea era săracă, Zamfira se preschimbă repede într-o haiducească cu pumni de criță și cu sprinteneală de căprioară.

— O femeie vrednică de căpitanul nostru, adeverea Trăsnea.

Cobuz se îmbrăca negutător sau călugăr și-i cumpăra din târguri cele mai frumoase straie. Nicicând n-a purtat Zamfira ciuboțele galbene, catrință moale din strămătură, cămăși de bumbac cu altițe în cinci culori și bondițe din pielcele brumării. Toți haiducii o înconjurau cu dragoste, dar mai ales Dobre și Cobuz: unul mut, cu gândul la băcița lui, celălalt mereu cu cântecul pe buze și cu gândul la taina din inima lui.

Până toamna, Zamfira l-a ținut în ceată și pe Vlăduț. Haiducii l-au învățat și pe el să lunece ca șopârla pe sub crengi și prin lăstărișuri, să se prăvălească prin râpi ca ariciul, să se cațere ca jderul, să nu-l simtă nici știmele codrului, să ducă și s-aducă vești la ceată, să cunoască pasul ori privirea de poteraș, oricât ar fi de-ndrăcit măsluită.

Dar prezența Zamfirei schimbă mult chiar purtările, firea și viața haiducilor din ceata lui Bujor. Se îmbrăcau și mai cu îngrijire. Își lustruiau ciubotele, nasturii și alămurile de la chimire ori de la frâie, își pieptănau pletele, se rădeau des, își tușinau și-și răsuceau mustățile cu grijă. Trăsnea se întrecea în pozne și snoave hazlii. Cobuz își înstruna și mai măiestrit alăuta și mai din inimă își ticluia stihurile:

— Zi din struna ta, vioară, c-am un foc la inimioară: nu mi-l potolește-o țară, numai mândra într-o vară…

Chiar Gavrilă Balaur, care socotea că muierea-i vinovată de toate relele din lume: de izgonirea din rai, de amețirea bărbaților, de netrebnicie și spurcăciune, că nici popă nu se face, nici în altar nu poate intra, de răutate că albește și pe dracu, chiar el, care zicea că haiducul trebuie să iubească doar flinta și codrul, iar când își alege o ibovnică nouă cată să fie cât mai slută, întrucât femeia frumoasă e pieirea bărbatului, de când intrase Zamfira în ceată își răsucea mustața ca un flăcăiaș când se prinde întâi în horă, își scutura căciula de colb ca oamenii din Dobreni când intră în biserică, nu-și

mai sufla nasul pe jos cu sforăituri de armăsar, nu mai înfuleca hulpav ca lupul flămând, nici nu mai strănuta împroșcând ca din țeavă. Se dichisea, cârpind totul:

— Iaca, mă dau și eu dracului! Că eu totdeauna am zis: muierea-i nada lui Scaraoschi…

Și pleca galop pe Zmeu, să-și vadă măcar una din cele nouă slute, în șapte sate și două rateșuri, la răscruci. Iar Spulber îi cam ținea parte:

— Noi trebuie să fim oameni cu inimi de piatră; ori femeile ne moleșesc.

Dar înverșunat de-adevăratelea era Dinu, cu toate că n-o arăta. Uneori o privea pe Zamfira cu ochi aprinși de armăsar nărăvaş; alteori, cu ură. Gândea: „De ce-s așa de frumoase și de credincioase aceste țărănci, iar Tincuța, procleta… Și-n dragoste căpitanul e mai fericit decât mine”… Dar pe Dinu îl mai ustura încă un gând tainic: Bujor cucerise încă o ființă credincioasă până la moarte… Apoi își schimba gândul, mângâindu-se: „Poate, totuși, Balaur avea dreptate: muierile-s slăbiciunea cea mare a lui Bujor. Pe calea asta a căzut odată: tot pe-aici va cădea și a doua oară”.

Cea dintâi, Zamfira a ghicit că lui Dinu îi strălucesc ochii după haiducițe. În timpul nunții n-a jucat decât alături de Cătălina; iar de când ea a plecat acasă, Dinu umblă pleoștit, ca un harbuz bătut de brumă. Când Zamfira a spus haiducilor ce-a băgat ea de samă, Bujor a râs. Trăsnea a sărit c-o strigătură de șagă, în cinstea lui Dinu:

— Nu știu ce focul să fac, toate fetele îmi plac; nu știu ele de mă vor, dar eu mor de dorul lor.

Iar Cobuz a adăugat cântând:

— Decât în palat de sticlă fără nicio ibovnică, mai bine-ntr-un bordei și să ai vreo două-trei, să știi viața bună de-i…

Dinu se prefăcea voios; dar în inima lui clocotea mânia și ciuda: „Până și Tincuța îi trimite daruri, giuvaerurile pe care eu i le-am dăruit cândva”… După o noapte de nesomn, în care numai el știe ce-a clocit, a spus că-i bolnav și s-a tras iară spre Români.

13. DARIE BUCOVINEANUL A CĂZUT CEL DINTÂI

Îndeobște mâncau împreună. În timpul cinei povesteau multe năzbâtii și luau hotărâri de seamă. Tot atunci căutau să schimbe firea lui Balaur. Condurat își împlinise bine făgăduiala. Gavrilă devenise unul din haiducii de nădejde din ceată.

Numai Trăsnea mai râdea de dânsul că-i lacom și înfulecă lupește:

— De băut bei mult mai puțin și nici așa lacom de parale nu mai ești. Chiar cruzimea ți s-a mai îmblânzit. Mai ești doar lacom la mâncare. Zice o vorbă înțeleaptă: când vrei să te prinzi prieten cu cineva, privește-l mai întâi cum mănâncă. Dacă taie pânea cu cuțitul și face parte la toți, ia-ți-l tovarăș. Dacă vezi că rupe pânea fără socoteală și-o înfulecă singur, ori se linge pe degete, să n-ai cu el nici în clin, nici în mânecă.

Balaur îndura anevoie asemenea pilduiri. De aceea, când căpitanul nu era între dânșii, se hrănea singur și bea în taină.

În ziua aceea, se întorsese de peste Cordun: îl însoțise pe Darie să ducă cincisprezece cai în Bucovina. Spusese că Darie a rămas să-și vadă casa. Nu spunea însă că, la întoarcere, s-a abătut pe la Români și a sfătuit în taină cu serdăreasa Ilinca. Nici n-avusese când. Era supărăcios și înrăit. Se sfădi cu Spulber de la un anteriu îmblănit cu jder. Și măcar că era rânduit să pândească aici, până la miezul nopții, când vor sări să pună mâna pe herghelia lui Hortopan, Balaur se furișă târâș, ca șarpele, în satul din vale și se întoarse după vreo două ceasuri, cu un godac gras și alb, cinătuit gata.

— Măi hoțule, furi de la săraci? se supără Spulber.

— Ba-i de la un popă bogat!…

— Ei, atunci nu-i păcat, o-ntoarse Trăsnea spre șagă. Vorba ceea: popa nu l-a crescut de pe prășit, ci l-a crescut de pe citit. Și de-a citit și de n-a citit, toți săracii l-au plătit…

S-a așezat Balaur gospodărește, a pregătit jar, a cioplit o țiglă din lemn de corn și a rumenit purcelul frumos și atrăgător, de l-ai fi mâncat și cu ochii.

Lui Trăsnea, ca și celorlalți, le lăsa gura apă.

— Nu vă uitați așa cu jind, că nu vă dau, chiar de-ar pieri lumea. Mi-i foame! răcni Balaur.

— Ești un zgârie-brânză! Ți s-ar potrivi vorba gazdei către oaspetele nepoftit, o cârmi Trăsnea tot spre glumă, urzind în minte o șotie ca să smulgă purcelul lui Balaur și să-l mănânce cu frații cetași. Zice gazda: „Ei, drăguță, n-am avut decât mămăliguță cam molcuță și cam micuță pentru o guriță așa măruță ca a mătăluță”. Răspunde atunci nepoftitul: „Ba a fost mică de tot și de foame nu mai pot”. „Ce să-i fac: am copii multicei, ca oala de mărunței”. „Ba-s goblizani, lua-i-ar boala, că mâncară toată oala”… Și la tine, frate Balaur, lăcomia-i cam mărișoară, lua-o-ar dracu, cu tine odată…

— Mă duci cu vorba, Trăsnea, ca să-mi șterpelești purcelul?

— Nu, frate, vrau doar să-ți las ție țigla și să-mi opresc mie friptura.

— Dacă te-atingi de purcel te… Adică orice-ai face tu purcelului, îți fac și eu ție!
— Da? Și dacă nu-mi poți face? Mi-l dai mie, așa cum e, fript gata?
— Ți-l dau!
— Te ții de vorbă, frate Gavrilă?
— Mă țin!
— Toți sunteți martori, fraților: dacă Balaur nu-mi face și el mie tot ce-oi face eu purcelului din țiglă, atuncea am câștigat friptura și-o ospătăm împreună.
— Suntem martori!
Trăsnea privi șuguitor spre Balaur cum învârtea țigla, fudul și tacticos, stropind friptura cu mujdei; apoi, când socoti că purcelul e aproape fript, vârî repede degetul arătător sub codița purcelului, îl vântură oleacă, și-l linse, plescăind din limbă:
— Strașnică friptură: grasă și gustoasă, numai bună de masă… Și-acu, poftim, fă-mi la fel… se întoarse Trăsnea cu spatele.
— Ptiu! scuipă Gavrilă, scârbit. Ce-ți trecu prin minte, îndrăcitule? Și, spre hazul și bucuria tuturor, îl lăsă pe Trăsnea stăpân și pe țiglă, și pe purcel.
Dar n-apucară haiducii să termine ospățul pregătit și jinduit de Balaur, că sosi Nica Bucur gâfâind, cu calul alb de spumă:
— Darie este în primejdie, fârtaților! A-ncăput în gheara nemților…
— Eu l-am lăsat acasă… îngălbeni Balaur, ridicându-se în picioare.
— Acasă l-au și prins. Căpitanul poruncește să plecăm: Gavrilă, Condurat și cu mine. Și să nu ne-ntoarcem fără Darie.
— De ce nu-i sare-n ajutor căpitanul? întrebă Balaur.
— E împresurat de poterași în pădurea Dulceștilor și nu poate scăpa; cu greu m-am putut strecura eu.
— Și lovitura din sara asta? întrebă Balaur.
— O amânăm!… Sau o împlinim fără tine, hotărî Spulber. Du-te!
Gavrilă Balaur anevoie își astâmpără mânia. Lui Trăsnea i se păru însă că-și unse buzele cu un zâmbet viclean:
— Măi fraților, porunca dată de căpitan e sfântă!…
Și porni în goană cu cei doi. Dar în drum spre Cordun, în noaptea ceea îi prinse o furtună nespus de mare. Balaur căzu de trei ori de pe cal. Se lovi la față și-și scrânti o mână:
— Sunt frânt de osteneală, fraților… Nu mai pot. Adorm în șa.

Îl lăsară în urmă. A treia zi, când ajunseră la Marginea, satul lui Darie, era prea târziu. Fârtatul lor atârna în copacul din mijlocul izlazului. Strecurară femeii și copiilor toți banii ce-i aveau la dânșii. După asta, umblând cu mare fereală, colindară pe la gazdele cailor. Mergând după semnele statornicite de Darie, Ioniță Condurat se întâlni cu cei mai mulți dintre ciobanii de pe obcinile Bucovinei, care se învoiseră cu Darie să adăpostească la stâne caii cetei lui Bujor. Nu pierdeau decât vreo șapte cai, din cei împrăștiați de Darie.

Pe Balaur l-au găsit bolind la un pădurar, unde-l lăsaseră. Se mângâia cu dezmierdările celei de a zecea slute.

Moartea lui Darie iscă negrăită jale în inimile haiducilor.

— Suntem niște nevrednici! încruntă Bujor abraș privirea, azvârlind mii de cuțite. Am pierdut unul din cei mai buni fârtați.

— Vinovat este Balaur! strigă Trăsnea. Întâi, pentru că l-a lăsat singur peste hotar, şi al doilea, pentru că n-a fost vrednic să-ți împlinească porunca, chiar de pierea.

— Trăsnea, mă-nvinui cu păcat!… Privește brațul, mi-i frânt…

— Ai căzut ca o babă netrebnică!

— Dacă mai scoți un cuvânt împotrivă-mi, – răcni Balaur cu deznădejde, smulgându-și hangerul cu stânga, – mi-l împlânt în inimă! Poate așa ai să mă crezi… Că de la început ți s-a căşunat pe mine. M-am săturat! Nu m-ai iertat niciodată c-am ridicat cuvânt împotrivă-ți la alcătuirea cetei. Ce? Crezi că pe mine nu mă doare pierderea lui Darie?

Și începu să plângă. Între cetași se lăsă tăcere apăsătoare: niciunul nu-și închipuise că Balaur îi atât de simțitor. Dinu grăi cel dintâi:

— Moartea lui Darie a fost o întâmplare nenorocită. Balaur n-are nicio vină într-asta.

Apoi îi săriră întru apărare Dragomir și Nica Bucur.

— Drumul era foarte greu; ploaia n-a mai contenit toată noaptea, iar Zmeu a pierdut trei potcoave și a șchiopătat, săracul…

— Și Darie dac-ar fi aici l-ar ierta.

— Vina-i și a mea, arătă Bujor. Lupta pentru mântuirea lui Darie trebuia s-o conduc eu. M-am înșelat cu gândul că nemții l-or duce întâi în vreo temniță, iar de acolo îl pot mântui trei haiduci cu minte ageră și cu pumni de criță. Ah, dacă nu mă prindeam la harțag cu Chiriță în pădure la Dulcești…

Ascultându-și căpitanul, în mintea lui Cobuz se zămisliră stihuri triste, pe care nu cuteză să le zică tare, atât era de apăsătoare jalea tuturor: „… Măi fârtate, fă ce-i face și repezi-mi-te-ncoace, să mă scoți din greu pe mine, cum te-am scos și eu pe tine”. „Nu-ți pot, frate, ajuta, că mă-nconjoară potera: poteră nenumărată și pe mine azi mă cată”… „Ah, prietene Bujor, eu te las cu-amar și dor”…

— Acum ceata noastră are o inimă și-o flintă mai puțin…

— Cu cine-l înlocuim? întrebă Spulber. Unde mai găsim om ca dânsul?

Glasul haiducului răsună între tulpinile lucii ale fagilor, întorcându-se în mii de șoapte, parcă fiecare fag din uriașul codru ar fi întrebat: Unde?

Haiducii tăceau ascultând suspinul pădurii, suspinul inimii lor. Cine va mai suna din corn, seara? Cine va mai povesti isprăvile Voichiței, căpitan de haiduci? Cine va mai arăta lui Balaur cât de mult își iubește soața și copiii? Cine va umple golul ivit pe neașteptate în inima cetei?

Rupând pânza tăcerii, se ridică în clipa aceea Zamfira. Toți se mirară, pentru că toți, în frunte cu Bujor, uitaseră de dânsa:

— Eu vrau să-l înlocuiesc pe bădița Darie! grăi hotărât, bărbătește, nevasta căpitanului. Înălță fruntea, adună în ea frânturi din puterea, măreția și frumusețea sălbatică a codrului și se rândui între Trăsnea și Condurat, loc rămas știrb de la pieirea lui Darie.

— Ce zici, căpitane? întrebă Pătru Ciornei.

O clipă, Bujor rămase în cumpănă.

— Nu mi-i voia, surâse el. Vrau s-o trimit într-un sat, la adăpost, cum adăpostim comorile.

— Primește-o, căpitane, măcar până-n iarnă! se rugă Cobuz fericit.

— E vrednică! A învățat să lupte ca și noi…

— Bine, fie! Până la iarnă. Dar cu jurământ că nimeni nu va spune niciodată nimănui. Că una-i să fii soție de haiduc, și alta să haiducești cu ceata soțului. La iarnă îi găsesc adăpost.

Și chiar în noaptea aceea, sub povața lui Spulber, alături de Cobuz, de Trăsnea și de Dobre, Zamfira luă parte la lovitura dată unor negușători greci, poposiți în rateșul lui Lupu sin Herșcu de la marginea Fălticenilor. S-a purtat aidoma unui haiduc. Apoi, împreună cu Dobre, a dus bani și straie unor oameni din Ciungi și au înzestrat două fete din Crăcăuani.

Bujor se mândrea și se străduia s-ascundă grija pentru viața Zamfirei. Haiducii începeau să povestească despre Zamfira cum povestea Darie despre Voichița, cu toate că Bujor se supăra.

— V-am poruncit să nu afle nimeni că Zamfira…

Numai Balaur era tare acru și mereu neliniștit. Greu izbutea să zâmbească în fața nevestei căpitanului. La fel i se-ntâmpla și lui Dinu. Parcă niște supărări tainice nu-i lăsau nici la treabă, nici la hodină.

— Fârtaților, mi se pare c-a început să vă cânte puricele-n ureche, nu-i cruță Trăsnea de înțepături. Scos din răbdări, Balaur se repezi cu hangerul la dânsul. Noroc că-l potoliră ceilalți.

— Du-te, zăludule, și-ți găsește a unsprezecea slută…

Dinu iar ceru îngăduință să treacă pe la Români. De câte ori vedea rubinul de pe căciula căpitanului îl cuprindea mânia ori lehamitea. Nu mai putea îndura.

— Mi se pare că fratele Dinu-i încă neînțărcat, – râse Trăsnea, privindu-l cum pleacă, – de aceea se tot cere la mă-sa…

14. CUM SE OGLINDESC ÎNTR-O CONDICĂ DIN DIVAN UNELE FAPTE ÎN LEGĂTURĂ CU HAIDUCII

Același diac Cristache Borș, pirpiriu, cu numai trei dinți în gură, cu capul mare și pleș, neobișnuit de mare și de pleș, cu gâtul subțire ca un pripon în vârful căruia se rotește și tremură bostanul luciu ce-i zicem cap, pentru că suntem îngăduitori, cu strai cârpit și peticit – e drept cu mare grijă și meșteșug – diac sărac, trăind din neajutorata simbrie, aflând tot ce se întâmplă în Moldova, dar neînțelegând nimic, nici măcar de ce Tudorache Pogor a ajuns medelnicer și a pus mâna pe terfelogul de taină al Divanului, pe când el, deși are cea mai frumoasă scriere din Moldova, și-i sârguincios de nu se mai află altul pe fata pământului, mereu i-amenințat să rămână fără pâine. Acum copia în condica departamentului criminalion, cum începea a se numi Divanul de judecată, tacrirurile, adică interogatoriile luate de cârcserdarul Chiriță „tâlharilor” prinși de poteră, în luna august, acest an 1808.

„… Mulți a mai prins. Doamne, Doamne… se căina în sine diacul Borș. Și ieri, ce zavrac[96] mi-a tras aga Iordache c-am scris „haiduc” și nu „tâlhar”. Dar așa scria în tacrirul trimis de jupân cârcserdarul Chiriță. Zău că scria „haiduc”… Ce vină am eu?”

Ca să nu-l mai sperie isprăvile haiducilor, diacul Borș copia doar cuvânt cu cuvânt, fără niciun înțeles. Are grijă doar să rupă mucul lumânării, să

moaie pana în călimară, s-o ascută din când în când și totdeauna când întâlnește vorba „haiduc” s-o înlocuiască numaidecât cu „tâlhar”…

…„Câteșipatru s-au dus în gazdă la un pitar, făcându-se că sunt neguțători pentru strângere de grâu. Ioniță Condurat a luat sama la grecii zarafi. Pe urmă a gonit aproape de ei, până la Pașcani. Unul dintre „tâlhari” avea lumânare. A aprins-o și i-a jefuit pe lumină. După mărturisirea neguțătorilor au luat: 102 galbeni, 30 ruble și într-o pungă parale mărunte. Au luat și două topuri de bumbac, patru topuri de basmale, niște mărgele și 400 lei parale mărunte… Omul nostru zice că toate mărfurile și banii… tâlharii le-au împărțit săracilor din Ruginoasa, după legile haiduciei… (Na, am smintit-o! Cum să zic aici? Legile tâlhăriei? Nu, nu-i bine. Nici adevărat nu-i… Dar de ce să mă dea afară din slujbă pentru un cuvânt? Șterse apăsat „haiduciei”, scrise „tâlhăriei” și suspină ușurat)… Nu l-am văzut niciodată pe Bujor. Sau se poate să-l fi văzut, dar n-am știut care-i, că se ferește grozav și se îmbracă în fel și chip: călugăr, neguțător, răzăș și chiar arnăut, trecând printre poterași fără să-i pese. Unii spun că are un rubin la căciulă mare cât o nucă”…

Aci sfârșea un tacrir. Urma apoi scrisul încâlcit al cârcserdarului. Diacul Borș apropie lumânarea și descifră: „Cele mărturisite sunt adevărate. În curând îl prind pe Bujor. Iscăl. Chiriță cârcserdar”.

Alt tacrir: „Tâlharul prins de ispravnicul de Huși – a luat taleri 7.845, osebit de marfă… Noi l-am cercetat cu bătaia pe acel tâlhar și nimic n-a mărturisit. Din bătaie i s-a tras moartea…”

„În gazdă la Ion Trifu din Dolhasca a venit un om cu nume de neguțător ce strânge porci. Vecinii cred că-i „haiducul” (Ah, afurisită pană și netrebnic gând!)… „tâlharul” Gavrilă Balaur, soțul lui Bujor. Noaptea a pierit herghelia lui Iorgu Cantacuzino. Asta știu, asta spun”…

„Oamenii încep să-și dezlege limbile, deci în curând îl prind pe Bujor tâlharul. Iscăl. Chiriță cârcserdar de smerită credință și nesmintită agăi Iordache.”

Din tacrirul poterașului Angheluță, scos prin caznă și scris de căpitanul Polihron Pelivan: …„zapciul Petrașcu iubește fapta haiducească (cum naiba scriu aici? Tot… tâlhărească?) și nu-i grăiește de rău pe haiduci niciodată. Bănui că el a pârât haiducilor pe mulți boieri și i-a povățuit la care ceas să-i jăfuiască”.

Alt poteraș: …„Prin Curmătura au trecut doi neguțători: unul înalt și subțire, altul gros și buzat, cu nume că vor să cumpere berbeci. Aveau cai

buni. Au lăsat la niște oameni săraci straie, mulți coți de pânză, bumbac și bani. Au deschis vorba cu mulți țărani. Pe Petrache Adămoaie și Scurtu Ion i-au întrebat, dacă n-ar intra în haiducie, să-și mai aline supărările pe spinarea boierilor. Ci văzându-i că nu primesc, au întors-o spre șagă, zicând: Am făcut cercare de credința voastră față de stăpânire. Cred însă că alții au primit să intre în haiducie. Au cumpărat acei neguțători din sat 15 berbeci. I-au vândut chiar în ziua următoare la iarmarocul din Adjud. Banii ce au câștigat iară i-au împărțit, după legea celei lui Bujor".

…„De la Lemberg vine înștiințare că un haiduc tare primejdios, pe nume Darie, fârtatul lui Bujor, a fost prins prin vicleșug și spânzurat…" (Mai urmau aici trei rânduri, dar au fost șterse, apăsat și cu belșug de cerneală, pesemne de către Chiriță cârcserdarul, care mai jos scria: „Încep să cadă în capcană! Doamne ajută!"… și iscălea cu ifos și cu peniță groasă, apăsat.)

Diacul Borș, oricât de fricos, simți părere de rău pentru pieirea haiducului Darie. Apropie hârtia de lumânare, uitându-se în zare, și citi doua rânduri din rândurile șterse: „hatmanul Ghica". Neînțelegând nici de ce a șters cârcserdarul, nici ce cată într-o știre din Lemberg numele hatmanului Ghica, diacul Cristache Borș iar clătină capul mare și pleș, lucios ca un bostan copt înfipt într-un pripon, și-și urmă slujba. Avea atâtea de copiat…

Dar curând gândul iar îi lunecă: „Ce bine aș ticlui o comedie în cinci perdele cu asemenea urzeală și obraze". Tresări, parc-ar fi călcat pe un arici. Șterse cu pana apăsat o bucată de hârtie, temându-se parcă să nu i se fi scris singure gândurile încolțite în minte.

Poruncă: …„Judecății alt mijloc nu-i rămâne spre descoperirea acestor pricini de furtișag, fără numai schinguirea fără milă. Toți cei prinși în tâlhărie să fie certați, după pravilă, cu bătaia, cu untdelemn clocotit, cu ouă răscoapte, cu jar, cât le va încăpea pielea, afară de pierderea vieții, spre a mărturisi faptele lor tâlhărești"…

Dar ceea ce nu vedea diacul cu capul cât bostanul și cu nasul înfundat în terfelog erau pregătirile strașnice pe care le făcea aga Iordache pentru neapărata prindere a haiducilor înainte de căderea iernii. Întârziase mai bine de un an cu împlinirea unei făgăduieli făcute Divanului.

15. O BIRUINȚA ȘI O ÎNFRÂNGERE ÎN ACELAȘI TIMP

Știau acum, mai sigur ca oricând, că haiducii treceau pe la Pipirig, din valea Nemțișorului în valea Bistriței. Plecă Chiriță, cu mare zor și în mare

taină, înainte. Se găti de drum însuși aga Iordache cu 100 din arnăuții agiei și 50 din ai hătmăniei.

— Pregătiți spânzurătorile! porunci el. În trei zile vi-l aduc pe tâlhar în cușcă.

Ca să-l înșele pe Bujor, cârcserdarul Chiriță trimise înainte, din Roman, pe căpitanul Polihron Pelivan cu 15 arnăuți îmbrăcați țărănește, cu flintele pe sub mintene, să nu-i simtă satele, să nu-i bănuie nimeni. Aveau poruncă să meargă numai noaptea, cu cai buni, s-ajungă repede în valea Bistriței. A treia zi, cârcserdarul Chiriță, cu cei 150 de arnăuți, se afla în apropiere de Buhuși. Aga Iordache venea la o poștă în urmă. Era mândru de felul cum rânduise Chiriță prinderea haiducilor; o adevărată armată nevăzută urca în sus spre Piatra, mergând numai noaptea, pe căi ferite, departe de sate, să n-o afle haiducii, chiar de le-ar fi iscoade liliecii ori huhurezii întunericului. Era mândru de priceperea și îndrăzneala cârcserdarului… „Dacă-mi prinde tâlharii, îl răsplătesc c-o moșie”…

Bujor trecea în adevăr cu ceata din Pipirig în Audia, prin sate și prin codru. Avea 24 de oameni cu el. Cântau cântece noi izvodite de Cobuz: „Codrule, codrușule, deschide-ți cărările, să-mi plâng supărările. Codrule cu foaie lată, mult mi-ai fost mumă și tată. Codrule cu frunză deasă, mult mi-ai dat sălaș și casă. Dar acum îngălbenești și de-adăpost tu mă lipsești”…

Glasurile sunau bărbătește, izbindu-se în stânci și-n tulpini de brazi, cum s-ar izbi de trupuri de vioară. Bujor număra în gând oamenii ce s-adunau în jurul lui, ca voluntari. …„Dacă-mi vine știre de la Moruzov, la iarnă mă alipesc armatei ruse cu 500 de moldoveni.”

Într-un luminiș de poiană, înainte de a coborî în Audia, îi întâmpină un flăcău:

— Căpitane, în sat s-au oploșit cincisprezece oameni de-ai stăpânirii: adicătelea niște arnăuți îmbrăcați țărănește. Vă pândesc. Au flinte și pistoale sub mintene. Au tras la vornic și la popă. De trei nopți și popa, și vornicul sunt la popreală. Oamenii spun că alți poterași, mulți, cu cârcserdarul însuși, au și ajuns la Potoci.

— Mulțumesc, flăcăule, și poftim bani să-ți cumperi o pereche de boi.

— Bogdaproste, dar nu pentru asta m-au trimis oamenii din sat să te vestesc…

— Osteneala și credința se răsplătesc.

— Atunci, căpitane, îngăduie-mi să-mi cumpăr niște oițe, că la noi…

— Da, ai dreptate: aici sunteți în munte. Atunci, na, cumpără-ți o turmă, flăcăule!… Fraților, aga Iordache ne întinde o capcană.

— Deci chiar așa cum ne înștiințează și Cocoară.

— Să-i prindem noi pe ei!

— Dar Cocoară vestește că aga vine cu 150 de arnăuți; noi, 24. Ce facem? întrebă Balaur, frământat, galben la față, cu buzele învinețite ca două lipitori pline. Parcă ascundea ceva.

— Trageți flintele în față, porunci căpitanul, țintindu-l pe Balaur aspru, necruțător, cum numai el, când era furios, știa să țintească. Fârtate Cobuz, urmează cântecul. Prin sat, la trap, cântând. Ochii în patru! Ne facem a nu ști nimic!

— Dacă ne-atacă de după case?

— Nu cutează! Sunt numai cincisprezece. Așteaptă grosul.

— Poposim la vale de sat, în poiană. Acolo ne pregătim de luptă.

— Cunosc locul! strigă Balaur, vrând să șteargă umbra de mișelie de adineauri. L-ai ales bine, căpitane!

Trecură prin sat cântând. Poposiră la marginea poienei, pe un tăpșan. Ospătară și se odihniră, fiecare cu calul de frâu și cu flinta lângă el.

Zamfira află de la femei că doi arnăuți s-au și strecurat spre Buhalnița. De bună samă, să-l vestească pe cârcserdar.

— Într-un ceas vor fi aici! socoti Bujor. Ascunseră toți caii în râpă. Se pregătiră de luptă. Aleseră trei fagi în care se cățărară Condurat, Trăsnea și Dobre. Rânduiră locul de luptă în așa fel, ca ori dincotro vor fi atacați să se poată apăra, să poată ochi din plin; apoi, la semn, să rupă lupta și să se strecoare prin râpă, lăsându-i pe poterași cu botul pe labe.

Când asfințea soarele, ceata lui Bujor era înconjurată de poteră: dinspre sat, de cei cincisprezece, care așteptau în Audia; dinspre Bistrița, de grosul poterei adus în grabă de cârcserdar.

De pe Pătru Vodă se lăsă furtună încruntată, smolind cerul și grăbind amurgul.

Lupta se încinse aprigă, din focuri, de o parte și de alta. Dintre haiduci nu trăgeau decât țintașii cei mai meșteri: ceilalți încărcau flintele. Ispravă bună făceau cei ascunși în copaci. Poterașii nu știau și nici nu dibuiau unde-s ascunși haiducii. În schimb, cetașii lui Bujor trăgeau numai în plin. Silit de Chiriță, bâjbâind prin întuneric, grosul poterei porni năvală, răcnind. Singuri își făceau și spaimă, și curaj, și pagubă.

În acest moment, Bujor își coborî repede oamenii în râpă, strecurându-i nevăzuți, încălecară și, folosind râpa, copacii și întunericul, ocoliră locul unde atacau poterașii, ieșiră la Bistrița, îndreptându-se spre Bicaz, adică tocmai în direcția din care venise cârcserdarul Chiriță. Spulber și Dobre aveau poruncă să rămână în urmă, să țină poterașii de vorbă, să ajute încăierarea dintre dânșii, și-apoi, în goana cea mai mare, până la mănăstirea Bistrița, s-ajungă ceata din urmă.

Neștiind că haiducii s-au strecurat pe vale, poterașii s-au împușcat între ei, ca orbeții, s-au luat la harță cu iataganele, căsăpindu-se singuri, pe-ntuneric și ploaie, până după miezul nopții. Răcneau și se îndemnau la luptă ca niște bezmetici chinuiți de frică. Deodată băgară sama că Chiriță cârcserdarul nu mai era nicăieri. Bănuind că fusese rănit sau ucis în luptă, pe toți îi cuprinse panica. Mulți o luară la fugă ascunzându-se în sat, prin grajduri ori căpițe de fân. Alții se lipiră de trunchiurile copacilor, încremenind așa. Se fereau mai ales de râpa prin care se strecuraseră haiducii. Cu greu căpitanul Polihron Pelivan izbuti să ia comanda. Și încă și mai greu izbuti să despartă arnăuții agiei din încăierarea cu arnăuții hătmăniei și cu cei care făcuseră prostia să vină la luptă îmbrăcați țărănește. Pelivan îi adună pe cei mai curajoși în ograda casei de la marginea satului. Aprinseră făclii și căutară răniții și morții. Erau mulți. Se mirau peste puteri că n-au prins niciun haiduc. Se mirau că însuși cârcserdarul Chiriță dispăruse fără urmă.

— Cine a poruncit să începem lupta pe-ntuneric?

— Păcăleală! N-a trecut pe aici nici urmă de haiduc! strigau unii.

— Ne-am măcelărit între noi, ca niște năzărelnici…

— Ne-a orbit spaima… Am văzut haiduci, când nu erau decât trunchiuri de copaci.

— O să ne jupoaie aga Iordache…

— Oamenii hatmanului Ghica ne-au pușcat ca niște ucigași.

— Capcană!

În această vreme, galopând pe-o furtună ca la sfârșitul lumii, haiducii țineau calea Bistriței, la vale. Bujor privea mereu în urmă, să afle dacă vin Spulber și Dobre. Văzând că întârzie, hotărî popas la mănăstirea Bistrița.

— Au scăpat haiducii! exclamau unii călugări prin chilii, pregătind cămăși curate și straie uscate. Aflaseră că au trecut poterașii cu Chiriță spre Bicaz și-i așteptau, treji.

— Răcniți, rotiți spadele, pușcați! îndemna în șoaptă starețul Zaharia. Să creadă dușmanii că ne-ați vârât în toate boalele.

Împliniră voia starețului și făcură mare otrocol în ograda mănăstirii. Nica Bucur și Balaur prinseră pe cei cinci arnăuți aflați în mănăstire, le luară armele, îi cercetară și aflară că din pricina ploii aga Iordache rămăsese la Piatra, la ispravnicul Catargiu.

— Așteaptă pe cârcserdar, să-i aducă haiducii legați…

— Să aștepte!

De atâta zarvă în puterea nopții, tihnitele chilii se prefăcură într-un adevărat furnicar. Multor călugări nu le venea a crede că haiducii pușcau, într-adevăr, în vânt.

— Dac-o fi altă ceată?

Pătru Ciornei însoțit de Cobuz plecară înapoi după Spulber și Dobre. Se întoarseră după vreo două ceasuri. Și, spre mirarea tuturor, îl aduceau legat pe însuși cârcserdarul Chiriță.

La atâta izbândă și noroc nu se așteptau.

— Dobre l-a prins! Cârcserdarul s-a oprit, călare, drept sub fagul unde păzea fârtatul nostru. I-a sărit în spinare. L-a doborât de pe cal. La amețit cu pumnii. A fluierat cu meșteșug și Fulger a sărit lângă dânsul. I-am sărit în ajutor. L-am tras pe Chiriță în râpă. L-am legat burduf, chiar pe calul lui, și iată-l plocon.

De bucurie, haiducii siliră pe stareț, bineînțeles cu pistoalele, să aducă mâncare și băutură. Neavând încotro, starețul porunci pâine, pastramă și Cotnar.

— Vin, popo! C-acum s-a împlinit blagoslovia dată săbiilor noastre. Am prins pe cel care demult vroia să ne prindă.

Călugării împlineau poruncile tremurând, făcând cruci și boscorodind rugăciuni. Mutul își împlinea slujba de paharnic, umplând cu dărnicie bardacele și râzând cu subînțeles.

Îmbătându-se, Balaur se milogea către Bujor să-i dea voie să-l prindă pe Iordache.

— Căpitane, în două ceasuri ți-l aduc jugănit gata… Gata! Zău așa… Bujor, amețit de băutură, socoti că-i nimerit să cerce și isprava asta. Răpezi doi haiduci spre Piatra. Dar nu pe Balaur, ci pe Trăsnea și Condurat.

— Dacă nu-l puteți prinde, dați foc casei. Să știe că noi suntem mai tari…

Era mulțumit căpitanul și plin de nădejdi, când starețul îi șopti:

— Un ofițer rus a trimis ieri cu un oștean acest răvaș.

Bujor îl citi repede. Era o veste de la locotenentul Andrei Moruzov: „În toamnă și nici în iarna care vine nu voi fi în Moldova. Boierii au aflat de legăturile noastre. Am fost trimis din Țara Românească cu unitatea mea. Abia la vara viitoare dacă vom putea strânge voluntari…”

— Aud că țarul cade iar la pace cu sultanul, completă știrea starețul Zaharia. Un călugăr de la Treisfetite mi-a adus știrea.

Un val de tristețe năvăli în inima lui Bujor. Lăsă bardaca pe masă. Și mâncarea, și vinul, și viața, toate păreau amare. Simțind că vinul îl ia repede sub smintita lui putere, dădu neașteptată și răstită poruncă de plecare. Haiducii, trudiți, dedați băuturii, cu greu se porniră din chilii, deși fiecare își dădea seama că orice amânare însemna pieire.

Înainte de a încăleca, Bujor vru să-și descarce pistolul în pieptul lui Chiriță; dar i se păru că nu-i bine a săvârși asemenea faptă chiar aici în sfântul locaș.

— Cânele ăsta mi-a ucis nevasta. Ne fugărește prin toată Moldova ca ogarul pe căprior… Balaure, ți-l dau pe samă! Acu să te văd ce poți!

Dădea porunca amețit de băutură, râzând, parcă anume ca să nu fie împlinită.

Străjile din jurul casei ispravnicului Catargiu simțiră pe cei doi haiduci tocmai când puneau foc casei. Îi prinseră-n trăsnete de flintă. Ioniță Condurat căzu mort. Trăsnea îl luă în spate și se feri spre Cozla, îl așeză într-o râpă, prăvăli un mal peste dânsul și ciopli cu hangerul o cruce pe tulpina mesteacănului de deasupra. Ajunse la mănăstirea Bistriței zdrobit de osteneală și fără izbândă. Pe haiduci nu-i mai găsi.

Aflând că poterașii s-au căsăpit între ei, iar cârcserdarul Chiriță a dispărut, văzând că haiducii îl atacă chiar în casa ispravnicului unde găzduia, aga Iordache fugi spre Roman.

Abia răsuflând prin călușul care-i înțepenea fălcile și-i ardea cerul gurii, cârcserdarul Chiriță își număra clipele vieții. Toată uriașa lui putere nu prețuise nici cât zeama oului când i-a sărit Dobre în spate și l-a pălit cu muchea securii în tâmplă.[97]

Ceata lui Bujor trecu Bistrița și se adăposti în Oanțu.

— Să-l repezim pe Chiriță până la Iași și să-l spânzurăm în fața casei lui aga Iordache, susținu Balaur, dincolo de apă.

— E-un prilej să băgăm groaza-n toți boierii! îl sprijiniră Dragomir și Dinu.

Măcar că avea acum prilej să plătească o veche datorie, Bujor se răzgândi: …„Nu. Îmi iau cuvântul înapoi. Am dobândit o izbândă mare, pe care trebuie s-o duc până la capăt. Cârcserdarul e mâna dreaptă a boierimii. Dacă-l înapoiez nevătămat, aș putea căpăta îngăduința boierilor de a intra, cu toată ceata, în armata rusă”… Porunci:

— Până mâne dimineață, acest câne boieresc e în paza lui Dinu și a lui Dragomir! Ceilalți, amistuiți-vă, fără huiet, în stogurile de fân și hodiniți trei ceasuri.

Pe cârcserdar îl întinseră pe prispa unei case; era ud și tremura tot și scâncea ca un prunc. Dinspre ziuă, dârdâind de frig, Dinu veni la claia unde se adăpostiseră Ciornei și Spulber.

— Ce face tâlharul?

— Geme; îl păzește Dragomir singur. Faceți-mi loc să mă hodinesc oleacă și eu. Mi-i frig și-s ud leoarcă.

Știind că Chiriță e bine cetluit în funii, cei doi i-au făcut loc și lui Dinu în claia de fân. Au adormit repede, toți.

În zori, sculându-se cel dintâi, Bujor îl găsi pe Dragomir legat și cu călușul în gură, vânăt, fără flintă, fără pistoale, iar cârcserdarul Chiriță nicăieri.

Abia la un ceas după ce l-au dezlegat fârtații și l-au frecat cu oloi, Dragomir putu povesti că, pe când pirotea de oboseală, cineva s-a repezit asupra-i, l-a lovit cu pumnii, l-a amețit, și nu mai știe nimic.

Cercetând urmele pașilor, Ciornei descoperi că făptașii trecuseră prin ocolul gospodarului la care dormeau: funia cu care-l legaseră pe Dragomir era luată de la boii aflați în acel ocol.

Bujor încruntă aspru sprânceana: biruința se schimba în înfrângere. Porunci cetei, scurt, să ia munții pieptiș spre Tarhaos.

Se întrebau haiducii:

— Cine ne-a trădat? Starețul Zaharia? Dinu?

Trăsnea nu-i mai găsi nici la Oanțu.

Trei zile așteptară haiducii în munte, lângă steiul de piatră, lângă izvoare reci și limpezi ca lacrimile ibovnicelor rămase jos în vale.

Căpitanul se ținea de o parte, încruntat, furios. Spre seară, hotărî:

— Desfacem ceata. Nu ne-am împlinit visul nici în vara asta. La urmă am săvârșit o mare ispravă, pentru care din inimă vă mulțumesc. Și mai ales în fața lui Spulber și a lui Dobre mă închin cu mulțumirea că ni l-au adus pe Chiriță legat. Trebuia să-l înec în Bistrița. Am vrut ca, prin el, să-i silesc pe

boieri să ne îngăduie a strânge oaste, să luptăm alături de ruși împotriva turcilor. Cineva a trădat. Îl învinovățesc pe Dinu. După legile haiduciei ar fi trebuit să-i descarc pistolul în piept. Dar de un ceas se jeluiește și se jură că-i nevinovat. Spulber și bădița Pătru adeveresc c-a dormit lângă dânșii. Iacă, îi cruț zilele. Cu o condiție: să capete învoirea Divanului de a ne lipi armatei rusești. Dacă obține asta, merge și el cu noi împotriva turcilor, iar vinovăția i se iartă. Dacă nu, în ceata noastră nu mai are ce căuta. Iar răzbunarea noastră oriunde-l va atinge, până la al nouălea neam. Să ne întâlnim sănătoși, fârtaților, la primăvară!

16. O ÎNTÂMPLARE NEAȘTEPTATĂ LA HANUL DE LÂNGĂ BÂRLAD

Privea aga Iordache Balș pe fereastra hanului fulguirea de afară, trăgea din ciubuc și gândea la ale lui năcazuri.

În ogradă, sub pătul, un răzăș înalt și slab își tot așeza șaua, își tot mângâia calul și parcă aștepta ceva.

…«Ce vremi turbate, gândea aga, suspinând. Nu mai știe omul ce-i cu el: se teme și de umbra lui. Lumea parc-a căpiat, parcă s-a întors pe dos. Uite, chiar acest neguțător – și clinti ușor ișlicul spre omul îmblănit care se încălzea la foc, frecându-și mânile – dacă a trecut prin Lipsca și-a umplut harabaua nu cu marfă, ci cu vești proaste: „Napoleon a făcut și a dres; Napoleon a mai lovit încă o țară…” Altădată așteptam pe lipscani cu gâdilici și nerăbdare: ce mărfușoare-or mai fi adus? Catifelele și mătăsurile or fi destul de moi? Acum îi așteptăm cu spaimă. Vai și amar de lumea asta răvășită! Neobrăzații neguțători de lipscănie în loc de catifele și giuvaericale aduc în boccele și-n lăzi chipul lui „Napoleon împărat”, aduc cărțulii și gazeturi unde scrie cum s-au răzvrătit popoarele și-au alungat ori au ucis stăpânii legiuiți, scrie cum s-a smintit lumea, vâlvorându-se fără căpătâi, scrie despre „Napoleonul franțului” care săvârșește atâtea că parcă nici nu-i om, ci mai degrabă o poznă a firii. …Doamne, mântuie pământul de un turburător bezmetic și ațâțător al noroadelor, ieșit din răzmerița cea mare a franțuzului, cum iese Sarsailă din cazanul cu smoală… Ia-i, Doamne, și pe franțuzii fugiți, cum este acest ciudat și lipicios marchiz de Bois-Crécy, care vrea să afle tot, tot… Dar parcă unii ofițeri ruși nu-l laudă pe Napoleon că-i gheneral vestit, cum n-a mai fost de la Alexandru Machedon? Și chiar boierii moldoveni fac sindrofii politicești la

Dumitrache Sturza ori la Alecu Beldiman acasă, citesc la lumânări de spermanțet gazeturi cu vești despre „Napoleon Bunăparte", cum îi zic ipochimenele neștiutoare de grai franțuzesc. Și-l auzi pe câte un smintit: Napoleon o să cucerească Țarigradul! O să domnească la Bosfor, ca împărat al celor de jos! Ptiu! …Auzi ce nelegiuire iese din gura unor zărghiți, printre care și fecioru-meu Sandu se prenumără. Constantin Canta s-a-ntors iar în Iași. Se sfădește cu Roset-Roznovanu, care crede că armatele țarului îl zdrobesc pe Napoleon. Ba îl bate pe țar, cum l-a mai bătut… Ba așa, ba pe dincolo… Pas de mai crede ceva ori mai înțelege pe ce lume te afli cu Napoleonul ista… Bibica, jucând ghiulbahar cu hatmanul Costache, a întrebat: „Mă rog, 3-4! Napoleonul ăsta are ca-aftan de sultan"? „N-are"… „Atunci, 5-6! Atunci nu-i ni-imic de tăr-ărtăcica lui… 1-1". Și tare liniștit a întins a lene stânga după ciubuc, a supt un țuhal de fum și l-a suflat cu furie, iar cu dreapta a aruncat zarurile mai departe: „6–6! De asta aveam nevoie ca să te fac marți, efendi, psihi mu"…»

Întâmplarea asta îi aminti de ciubuc; iar pofta ciubucului îi rupse șirul gândurilor. Cercetă imameaua și-o găsi stinsă. Porunci amnar și iască.

Veți întreba: ce căta aga Iordache Balș în hanul de lângă Bârlad?

Trebuie să vă spun că din porunca Divanului, aga însuși veghea acum paza drumurilor, să aibă liniște olăcarii turci care umblau între Brăila și Iași pentru treburile păcii. Asta drept pedeapsă că nu izbutise să nimicească ceata haiducilor. Plătește cu capul dacă se-ntâmplă ceva rău vreunui turc.

La asemenea zdruncin nu se așteptase acum, în faptul iernii, după ce toată vara s-a hărțuit cu haiducii, fără o clipă de răgaz. După înfrângerea de la Audia a fost silit să umfle lucrurile, să-l scoată pe Chiriță cârcserdarul drept un mare viteaz, drept „pavăza Moldovei". Dar astea sunt vorbe late. Boierii știu una și bună: De ce nu-s prinși haiducii? Acu, iacă și altă năpastă: trebuie să mai am grijă și de acest franțuz de Bois-Crécy, care moțăie alături. De ce mai umblă prin țară? Oare n-a aflat că iarna nu-s fluturi?

I-au venit știri că haiducii au fugit în Ardeal; deci măcar o jumătate de an va fi liniște în Moldova. Boierii pot dormi în tihnă. În est timp, încheindu-se pacea, poate… „Ca să ajungi domn îți trebuie bani și darul de a urzi zavistii. Eu mai mult: am și puterea în mânile mele. Am arnăuțimea; îl am pe Chiriță, cu gârbaciul lui. La urma urmelor, e-o slugă vrednică. Măcar că tâlharii l-au luat prizonier, tot a scăpat. Păi, asta-i puțin lucru? Omul nostru a lucrat bine în noaptea aceea, dar de ce nu l-am prins totuși în noaptea aceea pe Bujor?"

De Bois-Crécy se dezmorți din moțăială și, clănțănind de frig, ceru hangiului să mai arunce lemne peste focul de pe vatră. Apoi, ca să treacă vremea, povesti cele aflate de curând despre întâlnirea lui Napoleon cu țarul Alexandru la Erfurt. Aga era bucuros că-l mai scoate din gândurile dușmănoase și cam izvoditoare de spaime în care zăcea.

— La Erfurt, Napoleon l-a dus și pe Talma, cel mai bun actor al Franței. A jucat piesa „Moartea lui Cezar”, aceea pe care Beldiman vrea s-o joace și în Moldova. În această piesă sunt multe tirade republicane și de multe ori actorii strigă: „Moarte tiranilor”. Capetele încoronate, „parterul de regi”, cum cică ar fi zis împăratul, s-au încruntat și speriat de asemenea piesă. Au înțeles că Napoleon și-a bătut joc de musafirii lui de neam crăiesc.

Aga Iordache asculta, cu toate că nu prea înțelegea.

Dar când franțuzul își drese glasul să mai depene încă o întâmplare, în ograda hanului intră un olăcar turc. Aga Iordache îngălbeni și se zgâi, parc-ar fi văzut moartea cu coasa în spate. Apoi, tremurând ca un caraghios, sări în picioare și rămase așa până când ienicerul descălecă și aruncă frâul slujitorilor de la grajd. Socotind că turcul are vreo răfuială veche cu dregătorul moldovean, marchizul duse mâna spre pistoale. Dar ienicerul olăcar intră în sala hanului, se așeză oftând de trudă pe-o laiță, scuipă plictisit într-o parte și-și lepădă iataganul ce-i atârna la brâu. Părea omul cel mai lehemetuit din lume. Nici nu se uita spre boierul moldovean care-l primea cu o temenea adâncă. Schiță doar un semn molatic, ostenit și rosti un singur cuvânt. Aga Iordache țâșni din loc ca slobozit dintr-o coardă de arc. Și, cu o grețoasă slugărnicie, întinse ienicerului ciubucul său, aprinzându-l cu mare grabă. Turcul îl primi nepăsător, parcă o viață întreagă l-ar fi slujit numai boieri moldoveni din protipendadă.

— Nu ți se pare că pentru rangul lui i-ai aprins narghileaua cu prea mult ceremonial? întrebă cu sarcasm marchizul.

— Ce să-i faci? Sunt bucuros c-a ajuns teafăr până aici. Nici n-am știut că vine și… De altfel sunt stăpâni… De patru sute de ani ne sunt stăpâni…

— Dacă vă purtați așa, meritați să vă mai stăpânească încă un mileniu.

— Sst… îl imploră aga îngrozit, deși știa că turcii nu vorbesc limbi străine. Ieși în ogradă să dea poruncă grăjdarului să aibă grijă de calul turcului. În acea clipă, răzășul cel înalt se aruncă în șa, trase o roată vijelioasă prin ogradă, iar când ajunse la ușa halei slobozi un foc în turc și altul în agă, apoi sări vulturește cu calul peste gard, pierind în ceață și în zloată.

Aga Iordache fu atins de glonț la piciorul stâng.
Ienicerul căzu jos și se stinse gemând în limba lui.
Ciubucul fumegă alături până se stinse în balta de sânge turcesc.
Pe aga Iordache nu-l durea atât rana, cât spaima: ce va zice Reis Efendi? Parcă se prăbușise cerul peste capul lui și-i turtise orice fărâmă de nădejde. Nici nu-i trecu prin cap să răpadă arnăuții după acel tâlhar. Și de Bois-Crécy se mânie că nu-și putea urma călătoria mai departe. Văzuse oști rusești retrăgându-se spre miazănoapte, dar nu putuse afla mai nimic despre numărul lor și despre rostul mișcărilor pe care le făceau prin Moldova. Ori tocmai aceste știri îi cerea stăpânul lui.

Tot drumul prin munți, până în secuime, Bujor a tăcut. I se părea mereu că un val rece se strecura între el și fârtați, că-l privesc neîncrezători, dușmănoși chiar. De Trăsnea și de Condurat nu știa nimic. Pe Dragomir l-a lăsat să plece odată cu Gheorghe Ardeleanu și cu Dinu. Balaur a rămas într-un sat, la o slută. Cu dânsul se mai aflau numai Spulber, Pătru Ciornei și Dobre. Se adăpostiră într-o colibă, într-o pădure din Ciucași. Privind-o pe Zamfira cum dormea pe pământul ud și cum tremura de frig, se sperie… Va trebui să nască. Unde? Într-un han? La marginea drumului? Într-un șanț?
Gazde găsea, dar nu se putea bizui pe ele. S-o adăpostească în peșteră la Dobre ori la Dochia lui?
Nu dormea. Nu grăia cu nimeni. Sta încruntat. Veghea somnul Zamfirei, învălind-o în zeghea lui. Se simțea micșorat gândind că l-a pierdut din mână pe cârcserdar, că i l-a răpit cineva, cineva care avea legături cu un fârtat din ceată. Porunci lui Ciornei, lui Nica Bucur și lui Crivăț să se tragă spre casele lor.
— Întâi să-ți găsim gazdă bună, căpitane.
— Mi-oi găsi eu… Unde-or fi Trăsnea și Condurat?
— Ori au pierit atunci la Piatra, ori ne-au tră…
— Taci!
Privindu-l, Cobuz întâia oară amuți; nu găsi glas nici în struna ceterei în stare a grăi despre tulburarea și durerea mută din inima căpitanului.
— Spulber! strigă Bujor. Tu ești un viteaz că l-ai prins pe Chiriță. Eu un mișel, că l-am scăpat. Ce victorie putea să fie lupta de la Audia… Și iată, tot nimic n-am făcut…
Îl rodea cumplit înfrângerea asta. În suflet i se cuibărea amărăciunea și îndoiala.

Spulber răbdă aproape două săptămâni muțenia lui Bujor. Dar când o găsi pe Zamfira plângând în taină, cu lacrimile înghețate pe obraz, sări în sus:

— Ce, a înnebunit Bujor? De ce-i așa de aspru? Ori i s-a făcut de dragoste pentru boieroaice? Poate-l chinuie aducerea aminte despre Pulherița și Tincuța?

— Nu-l nedreptăți, bădiță. E-ngrijorat pentru mine. Aștept prunc, bădiță Spulber. Nu găsim gazdă și sufăr…

Spulber cel strașnic la chip și călit la inimă simți că-i tremură geana a plâns.

Porni repede împreună cu Pătru Ciornei să caute casă. Și găsi la un săcui, om înstărit și foarte binevoitor. Dar a doua zi simțind că-s oameni urgisiți, gândi să câștige ceva bani de la puterea împărătească, predându-i. Pătru Ciornei, bănuind gândurile gazdei, grăi cu soția secuiului, care era româncă:

— Ai auzit, nevastă, de Horia cel care a răsculat norodul în munții Apuseni?

— Auzit, bădiță.

— După ce a fost înfrânt, Horia s-a tras în munți. Stăpânirea a pus preț pe capul lui. Niște mișei lacomi de bani l-au pârât. Și l-au prins oamenii stăpânirii, pe Horia, iarna, în coliba lui. A căpătat fiecare vânzător câte un căuș de galbeni. Dar nimeni din neamul lor nu știa. Toți plângeau pieirea lui Horia. Numai mișeii tăceau și se bucurau că au bani. Cu banii aceia, unul dintre dânșii, no, a cumpărat grâu. A măcinat grâul, a dus făina acasă și-or făcut pită. Și muma lui a scos pita coaptă din cuptor, no, a rupt-o în două să se răcească mai repede, că le era foame. Dar în pită, drept în mijloc, au găsit un drob de sânge închegat. „No! Vai de tine! a strigat muma. Ce-ai făcut, ticăloase? Tu l-ai vândut pe Horia! Că, iată, sângele lui este sânge nevinovat și tu l-ai băut, ucigașe!”… Și așa s-a cutremurat acel flăcău, că și-a pierdut mintea, a alergat la un fag, a descins brâul și s-a agățat cu el de-o cracă…

— Iesus Maria!… Și omul meu vrea să… Fugiți! spuse cu groază femeia, cărând repede cruci peste cruci.

— Înapoi în Moldova! sări Bujor furios. Mă așez în Iași. De-a dreptul în Iași, sub nasul agăi Iordache.

Porniră. Câteva nopți umblară iarăși prin ger și lapoviță. Zamfira se îmbolnăvi rău de tot. Zăcu o săptămână la o stână părăsită. Haiducii n-aveau nici măcar un vas în care să-i încălzească un dram de apă.

Pierdu copilul.

Bujor parc-ar fi primit un hanger otrăvit în inimă. Deveni și mai trist, și mai tăcut. Nu știa cum să răcorească arșița și durerile Zamfirei. O ținea doar în brațe și suspina:

— Spulber, o pierd… O pierd…

Purtând-o strâns la piept, în șa, o coborî până la Tazlău. Îi întovărășea numai Dobre. O dădu în sama a două maici s-o lecuiască.

— Sunt Bujor. Dac-o lecuiți, mă-nchin la Maica Domnului c-o salbă de galbeni, dacă nu…

Maicile o îngrijiră două săptămâni și-o făcură sănătoasă cu oblojeli și unsori de buruieni și oloiuri descântate.

Pe Dobre îl slobozi, mulțămindu-i că l-a ajutat să salveze viața Zamfirei.

— Du-te la Dochia ta, fârtate…

La Crăciun, Bujor ajunse în Iași. Se numea Ștefan Pușcașu și se da drept neguțător de sumane, sudit, adică supus austriac. Își cumpără o căsuță în Talpalari.

Zamfira se înzdrăvenea. Se făcea iar rumenă și frumoasă.

Pe nesimțite, în inima lui Bujor se săvârșise o schimbare. Avea bani. Avea femeie frumoasă. Avea poftă de viață. Se săturase de înfruntat primejdiile, de trăit în hăituire, cu zilele în mână. Parcă nu-l mai ispitea nici haiducia, nici codrul. Când află că pe muntele Cozla de lângă Piatra Neamț a fost găsit trupul lui Condurat, și mai mult se amărî. …„Doi au pierit din pricina mea și eu nicio ispravă n-am făcut”…

— Zamfira, mult râvnesc a trăi liniștit, aici, noi doi, copiii noștri…

— Și eu aș vrea, Ștefane. Dar…

Îl căută pe Constantin Canta și află că între ruși și turci umblă iar solii de pace.

— De la Moruzov nu mai avem nicio veste; iar de Bois-Crécy ne povățuiește să mai adăstăm.

— Nu uita, Dinule, că ai poruncă să stai de vorbă cu boierii. Asta ți-i încercarea cea mare, hotărî Bujor lui Canta, cu toate că însuși nu mai credea cu tărie în ceea ce spusese. Fără încuviințarea Divanului pentru oaste nu mai ai ce căuta la noi.

De la Tincuța Canta, Bujor află că Andrei Moruzov fusese trimis cu oastea de la Dunăre la generalul cneaz Bagration, de curând venit la comanda acestor armate.

Cu toată dragostea Zamfirei, Bujor rămânea singur cu gândurile lui. Și o lume întreagă împotrivă-i. Ce să facă? Să rămână neguțător în Iași, ori să

mai încerce o vară?

După deznădejde dădu în latura nepăsării. La urma urmelor îi era bine aici. Cel puțin nu-i mai pândea mereu din coastă flinta poterașilor. Aici era liniște, tihnă.

Surâsul Zamfirei bun, cuminte, cald, îi ungea inima. Totdeauna a simțit în juru-i dragostea femeilor: uneori focoasă, alteori vicleană, uneori tulburătoare, alteori înălțătoare până la stele. Dar niciodată nu se simțise așa de liniștit, de odihnit ca acum, când purta în inimă numai dragostea Zamfirei.

Așa trecu iarna toată. Bujor pierdu un timp prețios și multe prilejuri de a crește puterea cetei, de a o orândui ca pe polc de armată, gata de bătaie.

Vestea că a fost desfăcută ceata lui Bujor o răspândi printre boieri chiar Canta, serdăreasa Ilinca și de Bois-Crécy. Serdăreasa Ilinca se lăuda chiar că-i meritul ei:

— V-am scăpat de o mare primejdie!

Lui Bujor îi pria asemenea zvon. Asta slăbea luarea-aminte a boierilor. Dar și asta parcă îl umilea. Îi era dor uneori de Cobuz, de Trăsnea. Dar când își amintea de limba lor ascuțită, cerca să uite: …„Ce mi-ar mai zice-o, să mă usture: «Te-ai pus la lâncezeală, ca o babă, căpitane… Sameni cu un hultan năpârlit. O să-l găinățeze claponii»… O mai fi trăind Trăsnea? Unde o fi? Nici Lumânărică nu dă de dânsul”…

Negăsind răspuns la întrebări, se lăsă mai afund și mai greu în brațele nepăsării și ale uitării.

17. UNUL ȘI-A GĂSIT MIREASA, IAR ALTUL IZVORUL NEFERICIRII

Rătăcit de ceată, Trăsnea dăduse singur lovitura de la hanul de lângă Bârlad, mai mult din deznădejde și din dorința de răzbunare decât din chibzuință. Era mâhnit și se disprețuia că nu-l țintise bine pe agă; băgă vina că era proastă încărcătura pistolului. Își închipuia că toată ceata a fost spulberată de poterași. Chinuit de neastâmpăr și de griji, se îmbrăcă în strai călugăresc și se abătu spre Români. De la Gheorghe Ardeleanu și de la Canta află de soarta celorlalți fârtați. Și cele aflate nu-l bucurau și mai tare-i sporeau amărăciunea.

— Am avut ici în pumn biruința și… la dracu!

Înțelegea că numai trădarea iscată în sânul cetei l-a scăpat pe Chiriță.

— Ce prostie! Cum să pierdem din mână un câne ca acela, fârtate Gheorghe? Însamnă că nu suntem buni de nimic.

— Și Bujor tot așa zice. Vrea chiar să strice ceata.

Trăsnea amuți.

Îi era ciudă că boierul Canta, în loc să spună ceva hotărâtor, privea timp la Cătălina ca un nemâncat la un cireș copt. A doua zi, serdăreasa Ilinca îl chemă pe Trăsnea la dânsa în iatac, îl șurubări cu multe întrebări și-l povățui:

— Alcătuiți ceată nouă și puneți-l căpitan pe fecioru-meu! Lepădați-vă de gândul nerod al răzmeriței și de alte asemenea prostii. Prădați! Aduceți averile să vi le păstrez eu. Îmbogăți-ți-vă și mutați-vă în Țara Românească ori în Ardeal. Tu, de pildă, rânduiești oarecare negoț, îți cumperi casă, pământ și te faci om cinstit și cu avere. Nimeni nu mai știe c-ai haiducit.

Trăsnea a înțeles repede ce fel de făină macină serdăreasa la moară. Cercă s-o tragă de limbă, să afle pe cine a mai momit din ceată. Dar, vicleană, serdăreasa simți și nu se dădu de gol.

— Dă, fie și cum zici dumneata, jupâneasă, ticlui Trăsnea. Dar ține sama că învățătura dată rău se sparge-n capul tău, cum zice o zicală bătrână.

Stând apoi de vorbă cu Canta se dumeri că-n mintea boierului se-nvârt gânduri cu totul deosebite de ale serdăresei. În adevăr, Canta vroia s-ajungă; dar nu căpitanul cetei de haiduci, ci conducătorul răzmeriței, căreia cu înverșunare i se împotrivea serdăreasa.

— Am să lucrez în iarna asta, ca să putem înființa oastea de volintiri. Am să cer lui Kușnikov gradul de colonel. Că pacea cu turcii nu se încheie. De bună samă că nu se încheie. Războiul va mai dăinui încă multă vreme. La vară facem oastea și începem bătaia cu turcul…

Trăsnea se lămuri: iscoada iscoadelor e serdăreasa Ilinca.

Îl sfătui pe Gheorghe să-și găsească alt adăpost, iar el plecă în lume singur și trist, așa cum e soarta haiducului iarna. Pe drum, tocmai când se lupta cu gândul dacă să treacă prin Văleni pe la Mira lui bădița Ciornei ori să-l caute pe Melinte în Iași, se-ntâlni cu Dragomir, în han la Buhuși. Luase legătură cu starețul Zaharia, cu Lumânărică, și acum vroia să ajungă la kir Sotir Hrisoscoleu. Mergând spre o gazdă a lor din Fântânele, cei doi haiduci, ca să pară mocani ardeleni, purtau în saci câte trei burdufuri de brânză. Cum se întâmplă la drum, întâlniră o nuntă în două sănii. Mirele, un neguțător de brânză din Bacău; mireasa, răzășiță din Fântânele.

— De unde veniți, mocanilor? întrebă vornicelul care călărea lăturiș, vădind că băuse destule bardace din cele adânci.
— De la stână, vorbi Trăsnea.
— Ce, măi, ești Păcală? Stână, acum, iarna? Cine-a mai pomenit?
— Poftim, ici, burdufele cu brânză. Le-am luat de colo, de la stâna părăsită din luncă.
— Zău?
— Podul stânei, mare cât un coșar, e plin de burdufuri de brânză.
— Nu mai vorbi!…
— Dar noi n-am luat decât atâtea cât pot duce hârțoagele.
Amețiți de băutură, nuntașii crezură. Și în cap cu mirele alergară la stână, călări, lăsând-o pe mireasă singură să păzească săniile.
Încotoșmănită în cojoc, mireasa suspina amarnic. Trăsnea o cercetă cu vorba. Află că o cheamă Linuța.
— Se vede că nu ți-i drag mirele, Linuță, de oftezi așa din rărunchi.
— Nu. M-a dat tata cu de-a sila: mireasă de porunceală, pentru avere.
— De ce nu fugi?
— Aș fugi, dar unde?
— Hai cu noi!
Dragomir, pripit din fire, îi smulse valul, o urcă pe cal, lângă dânsul, și pe-aici ți-i calea. Se vedea că-i place mireasa și nu suferea s-o știe a altuia.
Trăsnea luă repede un sac din sanie, îl umplu cu fân, îl așeză în locul miresei, îl găti cu vălul, încălecă și-o luă repejor pe urma lui Dragomir.
Așa, dintr-o glumă fără sare și-o întâmplare neașteptată, în iarna aceea, Dragomir cel iute la mânie se alese cu o mireasă frumoasă.
— Ei, te-am însurat și pe tine, varga necuratului, se bucură Trăsnea șolticul. Și pentru că se simți iar cel mai singur om din lume, mai singur decât Cobuz, care batâr are cetera și talentul cântecului, porni spre Iași, la Melinte păpușarul. De aici, cu ajutorul lui Tănase picior de lemn, pătrunse în conacul de la Bucium al agăi Iordache Balș. Era o zi de iarnă nespus de senină și orbitor de luminoasă. Omătul sclipea ca o pulbere de oglinzi bătută de soare, ferestrele se dezghețau.
Prefăcut în cerșetor șchiop, Trăsnea se apropie de conacul boieresc. Zări în cerdac o fată; rămase uimit de neasemuita-i frumusețe. Află că-i Tasia. Și abia acum înțelese deplin pricina neostoitei suferințe din inima lui Cocoară.
Se apropie de cerdac, milogindu-se. …„În clipa când Tasia îmi va întinde pomana o înșfac în spinare și pe-aici mi-i drumul. Lângă iaz mă așteaptă

Șaga. …Așa cum s-a făcut Dragomir c-o mireasă, de ce nu m-aș face și eu cu una?” îi fulgeră prin cap un gând năstrușnic.

Dar după ce primi pomana, zăbovi mult de vorbă cu fata, învăluit de urzeala unei negrăite vraje, pe care n-avea putere s-o sfâșie… „O răpesc la noapte”.

Dar peste un ceas sosi Sandu Balș cu sania s-o ia pe Tasia la Iași.

Ferindu-se într-o parte ca un cerșetor netrebnic, cum era îmbrăcat, Trăsnea auzi vorba boierului:

— Ne cununăm, Tasia!

Niciodată un stăpân n-a făcut asemenea făgăduială unei biete țigăncușe din iatac.

Ajuns la Iași, Trăsnea schimbă cu morarul câteva vorbe despre soarta Tasiei.

— Copila, neștiutoare, crede c-a pus stăpânire pe inima boierului. Dar nu se poate, om bun, nu se poate! Pentru boieri roabele-s ca alunele: le dumică miezul și le aruncă…

Plecă haiducul cu inima opărită. Și nu știa dacă-l ustura pentru Cocoară, ori pentru dânsul …„Mde, colacul nu-i al cui se menește, ci al cui îl mănâncă”, se chibzuia el. Și în clipa ceea simți că i s-a încuibat în inimă un bob de nefericire. Era așa de mirat de ceea ce se petrecea cu el, că nici nu mai găsi o zicală care să i se potrivească. Îmbrăcă iar strai călugăresc și se trase spre mănăstirea Bistrița.

— Părinte stareț, primește-mă în chinovia ta pentru toată iarna asta.

— Fii bine venit, frate Timotei, în cinul nostru monahicesc, îi potrivi starețul repede un nume.

Cu toată împotrivirea lui Sandu Balș, la Iași, Tasia ceru să i se lase grija iatacului; făcea curat, încălzea sobele, rânduia așternuturile, păstra albiturile, potrivea feredeuri, adică lua în seama ei toată grija trupului celui care zicea c-o iubește nemăsurat și vrea s-o facă soție legiuită. Deși acum se învârtea între atâtea boieroaice frumoase, de rang și strălucitor îmbrăcate, Sandu se uita tot numai la Tasia; de aceea, ea crezu că în adevăr l-a subjugat. Se purta drăgostos, cu caldă cuviință: învăța sârguincioasă, uimindu-și stăpânul ce repede pricepea și reținea totul. Cu marșandimoda se descurca în franțuzește mai bine ca Zoe Ghiculeasca. Purta rochii de un gust atât de ales, că boieroaicele rămâneau uimite. Sandu Balș o adora și nu-și mai ascundea adorația. Din pricina asta, boieroaicele din Iași numai de dânsul vorbeau. Unele:

— Ce măreț! Își crește singur nevasta.
— Ce romanț captivant: din țigăncușă de iatac, jupâneasă!
— Da, din grajd, în salon!
— Și-i frumoasă, ca o cadră de Rafael, o lăuda Tincuța Canta.
Altele:
— Ce rușine! Să vâre o roabă în cinul boieresc?
— E nebun!
— S-o gâtuim…
— Ori pe ea, ori pe el. Să nu ni se corcească neamul!
Dar asemenea bătălie de păreri sporea trecerea lui Sandu Balș în tagma femeilor. Când îl vedeau la vreo sindrofie, privind visător la roaba cea răpitor de frumoasă, jupânesele și jupânițele îl ponegreau cât ce puteau, mărturisind totodată în șoaptă că le arde inima de ciudă c-au pierdut un bărbat ca dânsul.
— Nu, nu se poate să-l lăsăm țigăncușei din iatac!
Într-asta cântăreau, de bună samă, și averile, și faima lui Iordache Balș. Mai ales că se șoptea tot mai stăruitor:
— După încheierea păcii, senatorul prezident îl va ajuta să devină domn.
Dar Sandu Balș părea foarte hotărât să se căsătorească, în iarna asta, cu Tasia.
Ca să-și ușureze calea, vorbi cu Bibica s-o recunoască drept fiică. Îi făgădui chiar o moșie, dacă primește să apară în fața Divanului ca socru. Bibica fu încântat; ceru să-și vadă „fiica”.
— A-adevărat, bă-băiatule! Numai un ne-neam Ghiculesc pu-utea zămisli asemenea co-omoară de fru-frumusețe…
— Deocamdată, două săptămâni, unchiule Iancu, păstrezi mare taină.
— De bu-ună samă! Ta-ină! Și după atare solemnă și bâlbâită făgăduială, se duse întins la aga Iordache Balș: Dă-mi zece pungi de ga-albeni dacă vrei să nu ne-ncu-uscrim.
— Ești nebun, Bibica?
— Ne-ebun e fecioru-tu, că vrea să se însoare c-o tigăncușă din iat-iatac. C-o roa-oabă!
Bibica s-a mulțumit cu trei pungi și cu o stamboală de sudălmi de la aga Iordache, numai ca să nu se corcească cinul boieresc cu sânge de rob.
După Sfinții Voievozi, cu sila, aga Balș a scos-o pe Tasia din iatacul lui Sandu și-a trimis-o în surghiun la Bucium.

Iar asupra lui Sandu Balș a sărit tot muieretul din neamul Balș, Roset, Răducanu, Sturza și chiar Zoe Ghica, să-l vindece de dragoste țigănească și să-l însoare cât mai repede c-o odraslă de boier.

18. LA MULTE SE PRICEPE UN LĂUTAR PRIBEAG

Cântând prin hanuri, pe la nunți ori cumetrii, Cobuz a cotrobăit toate satele de pe Bistrița în sus, poposind mai îndelung la Dorna. Și-a făcut mulți prieteni și multe gazde, bune pentru ceasuri de nevoie. În Dorna a mas la vornicul Ion Ciocârlan și-a zis din alăută la cumetria pentru un fecior atunci născut. Demult nu văzuseră dornenii om iscusit și meșter la cântece ca acest lăutar pribeag. Mai cu samă le-a cântat despre Bujor haiducul care ține calea la strâmtori și oprește negustori de-i scapă de gălbeori, ține calea prin poieni la boieri și la armeni, și-i scapă de arginței, dând săracilor din ei… Și ca Pintea cel viteaz, nu dă poterii răgaz. Ci din țară-n țară trece, cu fârtați o sută zece… Și cu turcii el se bate, să fim slobozi în dreptate.

Pornind de la cântecul lui Bujor, oamenii aflați la acea cumătrie au început să-și dezvăluie păsurile. Așa a aflat Cobuz pricina dintre logofătul Costache Balș și satele Dorna, Șarul și Păltiniș. După cumetrie, cântărețul din alăută a ținut sfat cu Ion Ciocârlan, cu diaconul Miron Ciupercă, cu Vasile Cozan, Ion Ariton, Andrei Negură, Vasile Vântu și alți fruntași ai acestor sate, au ticluit jalbă către divan și către prezidentul Kușnikov, arătând că ei sunt răzăși din moși-strămoși și nu-l cunosc stăpân pe logofătul Costache Balș, deci nu-i plătesc niciun fel de dare.

— Cântărețule, ești om la multe iscusit. Îți mulțumim pentru sfat și ajutor.

Apoi, prin troiene mari și grele, Cobuz a însoțit pe Andrei Negură și pe Vasile Vântu până aproape de Roman. Zărindu-i armele, Negură a cuvântat:

— După cât mi se pare, tu numai iarna ești lăutar pribeag.

— Și vara ce crezi că sunt?

— Haiduc. Știm că-n ceata lui Bujor este un haiduc meșter cântăreț și stihuitor. Tu ești Cobuz, haiducul cântăreț.

— De unde știți?

— Așa, din oameni, s-aude. Că multe află și știe norodul, grăind în rateșuri, pe la șezători ori pe potecile din codri. Faima merge din gură în gură, cum merg fulgii pe aripa vântului. Și-ajunge și pe la noi, în creierii munților.

Apoi, în zilele următoare, prin hanuri, spre Iași, ascultând povestirile călătorilor despre asupririle boierești și privind munții căciuliți cu omăt, Cobuz urzi cântec nou, așa cum îi poruncea inima.

O întâlni pe Zamfira cu Lumânărică pe una din ulițele Iașului. Umbla șchiop și uns cu tăciune, ca un lăutar pribeag. Zamfira îl duse acasă. Bujor îl îmbrățișă:

— Cobuze, ce bine c-ai venit să mă vezi!… Am hotărât să desfac ceata.

De mirare, Cobuz scăpă cetera jos. Vru să plece, dar n-avu putere. I se păru că în adevăr e șchiop.

Bujor se plecă și-i ridică cetera, punându-i-o în mână.

Aproape fără voie, Cobuz o duse sub braț, îi cercă strunele și încet, cu glas frânt, începu cântecul ticluit pe drum, pe viers trist, jalnic:

— Dat-a frunza fagului, pus-am cruce satului și coadă baltagului. Bată-te crucea, om bogat, om bogat și fără sfat, ce mă porți prin sat legat, zici că birul nu ți-am dat? Toată iarna ți-am cerșit să-mi dai două-trei parale să-mi iau mălăieș și sare, că-mi mor copiii de foame… Cu așa viață amară nu mai merge-n astă țară. Foaie verde de susai, o veni și luna mai, să mă sui în deal pe plai, să-mi fac plug cu zece cai, să pui plugul să brăzdez unde-o fi câmpul mai des, să trag brazda dracului din marginea satului în ușa bogatului, să-l privesc în față drept, să-i detun pistolu-n piept.

— Vrăjitorule! De ce mă stârnești iar?

— Nu ne lăsa, căpitane Bujor… Am pornit toți odată!…

— Du-te și-ntreabă-l pe bădița Pătru. Cum o zice el, așa fac.

19. CÂND VINE ÎN IAȘI UN TURC MARE

Umflat ca un dropioi, punând barba în piept, bârzoindu-și mustățile și țuguind buzele, Matei Crupenschi tălmăcea Divanului cuvântul senatorului prezident Kușnikov:

— Slăvitul prezident cere să porunciți ispravnicilor să aibă mai multă grijă de țărani. Să nu-i mai încarce cu dări și corvezi pe care nu le pot plăti.

— Asta ne mai lipsea! mârâiră boierii, ca urșii, cruciți de asemenea poruncă. Să simtă prostimea că-i apasă muscalii…

— Vin mereu plângeri de asupriri, își urmă Crupenschi tălmăcirea. Soldații ruși se întâlnesc cu caravane de căruțe care, în loc să meargă spre tabăra oștilor, duc grâu boieresc spre Cernăuți ori spre Oituz. Și când îi întrebi pentru cine fac această corvadă, răspund: „Pentru muscali”.

— Ce are cu noi? își întrebă Costache Ghica vecinul de jilț. Facem ce vrem cu țăranii noștri!

— Măritul senator prezident este foarte supărat pe acei care mint spunând țăranilor că rușii poruncesc aceste corvezi. Soldații și ofițerii ruși au numărat: trei sferturi din care fac corvezi la boieri și numai un sfert pentru război. Deci nu mai folosiți această înșelăciune!

— Ha? căscă gura hatmanul Costache Ghica. Înșelăciune? Nu… n-om mai folosi-o!

— Apoi oastea rusă plătește rechizițiile: pentru fiecare bou sau cal câte cinci parale de ceas. Niciunul din cei peste o mie de țărani care au cărat cu carele lor, timp de o lună, proviziile armatei ruse, n-au primit niciun ort. Unde merg acești bani?

— Păi… Ce au cu țăranii noștri? Cu bieții noștri țărani?

— Cneazul Bagration a dat strașnică poruncă ostașilor ruși să nu ia singuri rechizițiile. Dacă vreo unitate militară rusă are nevoie de transport, trebuie să ceară cereale de la ispravnic. Asta tocmai pentru a nu se amesteca în treburile țării.

— Da, numai că țăranii din multe sate iau singuri legătură cu ofițerii ruși și pleacă de bună voie să facă acea cărăușie la ruși, iar nu la boieri!

— E firesc să fie așa, strigă Andronache Donici. Oastea rusească plătește pentru corvezi, pe când ispravnicii își însușesc banii. Eu cer să fie pedepsiți zapciii și ispravnicii care fură banii țăranilor!

— Același lucru îl cere și senatorul prezident: să fie pedepsiți toți cei care fură banii țăranilor!

Asemenea lucruri stârneau mare zâzanie în rândurile boierilor din Divan. Mulți strigau că toate bucatele țării slujesc doar pentru îndestularea oștirii rusești, așa că nu mai pot vinde la Cernăuți ori la Danzig din grâne, nici vite. Mai ales nu mai pot vinde cai, altădată așa de căutați.

— O s-ajungem la sapă de lemn!…

— În schimb se îmbogățesc țăranii; prețul vitelor a crescut de trei ori.

— La Danzig, boii noștri s-ar vinde de zece ori mai scump ca în țară!

— De când vindem oștirii ruse, vama nu mai aduce niciun alișveriș! strigă Manolache Balș. Am sărăcit! M-am spetit plătind chiria vămilor de pomană!

— Nouă ne trebuiesc trăsuri, mobile ori postavuri de la Viena, de la Lipsca. Și n-avem alte mărfuri de dat în schimb decât grâne și vite. Ce ne

facem? Negoțul pe sub ascuns ne mai îndulcea cu oleacă de alișveriș mai mărișor. Acum…

— Of, of, of și amar de noi!… se crămăluiau boierii. Iar pe sub ascuns strecurau soli să ia legătura cu turcii: Tot mai bine cu jug…

— Nu vă mai vânzoliți, nu vă mai treceți așa cu firea, povățui hatmanul Costache Ghica. Cu bani și cu alte… mijloace ne rânduim trebile și alișverișurile. Gheneralii țarului nu sunt sfinți.

Dar iată că la sfârșitul lui ianuarie 1809, pe neașteptate sosi la Iași însuși Reis Efendi, turcul cel mare, să discute pacea cu generalul Miloradovici. Asta iscă și bucurie, și panică printre boieri. Unii îl sfătuiau pe aga Iordache Balș să se ascundă:

— Vizirul va să-ți ceară socoteală pentru ienicerul ucis lângă Bârlad.

— Am martori c-am luptat cu ceata haiducilor și însumi mi-am pus viața pentru acel olăcar. Că numai norocul meu cel mare a făcut să nu mă nimerească plumbii drept în inimă!… Nu mă lăsați, boieri! Gândiți-vă… Fie-vă milă… Eu, la Bârlad, am apărat, cu pieptul meu, viața boierilor și a turcului! Pentru asta zac și acu în pat! dârdâia și se milogea aga Iordache.

Divanul îl primi pe Reis Efendi cu multe ploconeli și daruri. Turcul însă privi totul cu cel mai desăvârșit dispreț.

— V-ați făcut niște tâlhari! strigă la boierimea ce sta cu fruntea-n pulbere. Ne-ați ucis, cârtițoilor, chiar oamenii trimiși pentru treburile păcii!…

— Tâlharii, măria ta… Haiducii! suspină logofătul Lupu Balș. Aga Iordache și acum merge în cârji, pentru că și-a primejduit zilele luptând pentru viața acelui olăcar.

— Și cine-a dat foc casei lui Mimiș aga din Brăila? Cine, șobolanilor?

— Asta n-o știm, măria ta. Dar toate nelegiuirile numai haiducii le-au săvârșit. Haiducii!

— Atunci voi să le plătiți, altminteri – capetele!

— Plătim… plătim, măria ta! se ploconiră cei mai mulți. Numai Andronache Donici, Dumitrache Sturza și Roset-Roznovanu stătură dârzi, azvârlind priviri pline de ură spre vizir și de silă spre boierii milogi.

Cât a stat la Iași, Reis Efendi a primit sute de pungi și multe lucruri de preț i-au înfundat odăile din casa lui Grigore Ghica, unde găzduia. Fiecare boier vroia să se pună bine, „să-și dreagă obrazul la turcul cel mare”.

În aceasta vreme. Constantin Canta veni iar la Iași, să cerceteze oamenii pe care s-ar putea sprijini în alcătuirea oștirii de voluntari. Dumitrache Sturza. Andronache Donici, Teodor Vârnav, pentru că n-aveau nici un dram

de încredere în el, îl sprijineau doar cu vorba. Ca să ia legătură cu ofițerii ruși însă nu-l ajuta nimeni, afară de Tincuța. Generalul Bolkovski îl sfătuia să mai aștepte, să vadă la ce rezultat ajung noile tratative de pace dintre Reis Efendi și Miloradovici.

Într-o seară la Roset-Roznovanu, de față fiind Alecu Beldiman, Dumitrache Sturza, Costache Ghica și Teodor Vârnav, Canta a adus iar vorba despre armata națională. Și iar boierii l-au privit cu surâs ironic în colțul gurii:

— Oștire națională cu niște mojici și nevolnici? Nu se poate!

— Noi nu umblăm cu năzăreli.

— De ce să ne legăm la cap când nu ne doare?

— Dacă nu mă ajutați să fac oaste, fac răzmeriță, se grozăvi pe neașteptate Canta. Ridic țăranii și ard toată Moldova!…

Bărbile se zbârliră ca spinările motanilor când văd lupul. Părul li se făcu la mulți măciucă. Alecu Beldiman ridică glas înalt, gâtuit de mânie:

— Amar nouă dacă un boier cutează a grăi așa de nechibzuit. Vrei oare să vezi jalnica stricare a țării? Vrei ca sate, orașe, ținuturi s-ajungă pustii? Ai dat în turbarea cea mare, tinere Canta!

— Chem norodul la oaste!

— Chemi? Pe cine? Porcarii, haiducii și văcarii, bogasierii și plăcintarii, ucenicii de școală și țiganii robi? Aceștia sunt nația?

— Sunt mai îndrăzneți ca voi… înfruntă Canta la capătul puterii. Simțea că nu-l mai ține răbdarea, că-l plesnește capul de ciudă, de nevolnicie. Se opri, zălud, uimit de propria-i neputință în fața protipendadei, parcă s-ar fi lovit cu fruntea de-o stâncă: Fac răzmeriță! Auziți?

— Aman! Cum ne ocărăște o stârpitură ieșită dintr-un vas clocit!… se crămălui Alecu Beldiman. Boieri, nu mai ascultați asemenea zevzec. Ar fi cea mai jalnică tragedie dac-am lăsa pe acești apelpisiți să se joace cu focul…

Canta trebui să plece. Însărcinarea dată de Bujor rămânea neîmplinită. Se simțea iar singur și nefericit. Nici de Bois-Crécy nu-i mai arăta prietenie: se purta rece și disprețuitor, măcar că-l vedea deznădăjduit și frânt.

— Lucrurile se schimbă. Eu nu te mai sfătuiesc să lupți împotriva turcilor. Dacă vrei, pleci în Franța…

În schimb, boierii cei mari, aflând ce socoteli învârte Canta prin Iași, se aprinseră de mânie:

— N-avem nevoie de volintiri! strigă Costache Ghica. Noi vrem pace cu sultanul.

— Cheagul volintirilor, tâlharii lui Bujor? se zburlea aga Iordache, pufnind furie pe nări. Ați zărghit? Ați uitat pilda de la Bârlad? Dacă un tâlhar are două pistoale, unul îl descarcă în turc, celălalt în boier.

— Ba încep cu boierii, cum au făcut și acum trei ani volintirii lui Ipsilante! se alătură hatmanul Costache Ghica.

— Să ne ajute muscalii să-i stârpim!

— Cazacii le țin hangul… Haiducii au legături, demult, cu oștenii ruși. Fac străji pe drumuri, păzesc podurile, se adăpostesc unii pe alții. Se împrietenesc peste capul nostru. Căscați bine ochii și vedeți primejdia.

— Să amuțească toți cei care vorbesc de „armata națională”!

Așa se întărâtară boierii ruginiți, batjocorindu-i și izolându-i pe toți cei care vroiau oaste de voluntari; apoi îi pârâră chiar lui Kușnikov și lui Reis Efendi:

— Sunt înclinați spre Franța; au legături tainice cu Napoleon.

— Vor să răscoale țara!

Disputele despre pace între ruși și turci durară în Iași două luni. La sfârșitul lui martie 1809, judecând după averile ce-au trimis, boierii se socoteau împăcați cu Reis Efendi, turcul cel mare. Se vedeau iar stăpâni necontestați pe Moldova și așteptau să fie numit cineva domn. Mulți se gândeau la unul din neamul Balș; îl sprijineau pe Costache Balș, logofătul. Aga Iordache spumega de mânie, dar nu cuteza să se ridice din pat.

Dar, într-o joi după-amiază, o zi senină și zbicită de primăvară, cu miros de liliac, o veste neașteptată încremeni tot cinul boieresc: generalul Miloradovici și senatorul Kușnikov au rupt tratativele de pace. Reis Efendi a plecat pe nepusă-masă, pornind fără olac până la Rusciuc.

Cneazul Pozorovski, noul comandant al armiei rusești, se pregătea în pripă să înceapă iar, de sârg, războiul la Dunăre, să-i azvârle pe turci dincolo de Balcani, să elibereze pe bulgari și pe sârbi.

La asemenea veste, numai inima lui Constantin Canta tresări de bucurie. Și din nou se dezlănțuiră în el visurile cele mari: comandirul unei oștiri alcătuite numai din viteji ca Bujor, Spulber, Ciornei, Balaur. …„Nu, pe Bujor nu-l iau; prea știe să poruncească, prea vrea să fie el conducătorul. Mama zice că… Nu, nu se poate! Tâlhar este Ilie Catargiu. Eu sunt un luptător pentru libertate, un patriot. Da, un patriot! N-are decât mama să se-mbogățească; eu vreau să-mi cuceresc glorie, nume de cinste în fața lumii,

liberând Moldova de jug turcesc… Să birui ori să mor în acest război sfânt pentru libertate”…

Asemenea vis, hrănindu-l, părea că-l mai ferește de primejdia deznădăjduirii. Dar de fapt, această vicleană deznădejde era mai tare decât vinul și mai stăruitor i se-nșuruba în suflet.

20. CE PĂȚESC UNII ȘI ALȚII CÂND VINE IARĂ PRIMĂVARA

Pe la începutul lui mărțișor, Cobuz se trase către Văleni, la casa lui Pătru Ciornei. Stătu acolo o săptămână. Nicola lucra tot la pădure, iar Mira gospodărea în tihnă și mulțumire. După ce sfătuiră îndelung despre rostul vieții lor, Cobuz ispiti pe Ciornei c-un cântec haiducesc:

— Frunză verde foi de rug, cucul m-ajută la plug; cucul cântă și eu mâi și mă-ngân cu glasul lui. Dorul îmi ține de coarne și dragostea pune boabe. Iar mândruța, ca o floare, îmi aduce de mâncare și apă răcoritoare…

— No, ceterașule, mă vrăjești cu viersul tihnei. Da’ eu tot în codru o să intru. Cu fârtații, cu Bujor. Musai să mă bat cu vrăjmașii. Să cisluim, no, sara, în poienile cerbilor. Să luăm de la bogat și să dăm săracului. Să mângâiem durerile celor în suferință. Să ne bată vânturile și ploile. Să ne mângâie soarele. Să ne hodinească umbra codrului. Să ne cânți tu din ceteră și să ne-ndemni s-avem curaj, că la noapte sărim să golim sipetele unui boier mare și, no, multe și aspre primejdii ne pândesc.

Auzind asemenea sfat, Cobuz nici nu mai deschise vorba despre hotărârea lui Bujor. Plecă iar la Iași, cu răspuns bun la o întrebare pe care nici n-o pusese.

— Zici că nu mai vrea să haiducească, măi sfântulețule?

— Mult i-ar place lui Dumnezeu, dacă s-ar mulțumi c-o viață cuminte…

Spulber rămase pe gânduri. …„La urma urmelor, Lumânărică ista ce-nvață? Să ne supunem. Să răbdăm. Cui să ne supunem? Boierilor. Ce să răbdăm? Foamea și umilirea. La amărăciunile și durerile oamenilor vorbele lui par ca un leac. Dar leacul ista-i taman ca mătrăguna: amorțește cugetul, ca în veci înjuguit să rămână norodul. Poate că Trăsnea are dreptate. Lumânărică nu-i decât o unealtă, o îngerească și neștiutoare unealtă a boierilor. Iar Bujor ce gând are? Crede că ne poate lăsa așa, baltă, după ce ne-a stârnit și ne-a deprins cu văzduhul slobod al codrului? Nu, căpitane! Nu!”

Și-i trimise vorbă:

— Dacă eu, Spulber, aș fi trădat jurământul, tu, Bujor, m-ai fi ucis. Și crezi că dacă tu trădezi, eu n-am datoria să te ucid?

La câteva zile după ce duse vestea asta lui Bujor, în ziua sfinților mucenici, cârcserdarul Chiriță, „pavăza Moldovei”, îl prinse pe Lumânărică și-l băgă în temnița agiei. Avea el știri, de la omul lui, că acest călugăr cerșetor are legături cu haiducii. Demult îl urmărea, dar nu-l putea dovedi.

Când auzi cucul, Bujor încremeni: „Ce devreme!”… Duse dreapta la chimir, să-și mângâie pistoalele. Dar întâlnind blana de jder a anteriului neguțătoresc, degetele i se feriră ca de-o atingere neplăcută. Cântecul cucului, cântecul primăverii și al neastâmpărului i se înșuruba în inimă ca un alean și ca o poruncă.

În valea Bahluiului înfloreau firfiricii bumbișorilor și galbenii păpădiei. Dinspre Cetățuia venea zvoană de ape lunecând mânioase la vale. Spre Bârnova buciuma un cioban. Și cucul iar dădu glas, mai aproape… De undeva, din aducerea aminte, izvorî glasul alăutei și viersul lui Cobuz: „Cântă, cuce, cântă, cuce, să ne prindem frați de cruce. Că tu ești cuc și eu haiduc, tu te duci și eu mă duc!… Codrule, când oi muri, cu frunza m-ăi înveli”…

Zamfira își privea bărbatul cu duioșie și tristețe. Tihnita lor viață de-o iarnă se istovea.

— Să urcăm sus, la Copou.

…„Poate mai rămâne o zi-două în căsuța noastră din marginea Iașului… Poate în adevăr s-a hotărât să nu mai plece”…

În copacii de la șipote cântau privighetorile. Bujor povestea, în șoaptă, despre unele isprăvi și șotii ale lui Trăsnea. Apoi se porni împotriva boierilor:

— Nu ne lasă să pornim lupta împotriva turcilor… Canta mi-a trimis vorbă că n-a izbândit nimica printre boieri. Ticăloșii… Singur cu țăranii mei dacă îi izbuti ceva…

Zamfira asculta, surâzând. În inima ei l-ar fi vrut aici, neguțător de mărunțișuri în Târgul Cucului, ori țăran în Leorda. Dar…

— Ștefane, de ce veșnic ți-i inima plină de suferința altora? De ce bucuriile altora te bucură și durerile altora te dor mai mult decât ale tale?

— Pentru că afară de dragoste nu pot deosebi niciodată ce-i al meu de ce-i al altora…

În ulmul de alături, privighetoarea cânta așa de duios, că lui Bujor îi venea să se întindă jos pe iarba deasă ca peria și să chiuie.

— Trebuia să mă fi născut cerb în codru, ori altă jivină slobodă pe câmpia nesfârșită, iar nu om sălășluitor în oraș, printre stăpâni răi și lacomi.

Intră cu Zamfira în hanul din răscruce și ceru băutură. Drumeții, strânși față la mesele înguste, murdare, vorbeau despre primăvară, semănături, vite, podvezi, boieresc, ori despre jafurile cutărui stăpân din Ruginoasa ori din Mitoc.

— Mult aș vrea să dea ceata lui Bujor peste un ticălos ca acela, clătină din cap un țăran uscățiv, cu păienjeniș de crețuri în jurul ochilor și pe frunte. Am venit și ne-am jeluit Divanului. Dar și nouă, și răzășilor din Dorna în loc de dreptate ne-a dat câte două sute de toiege, pedeapsă c-am cutezat să ridicăm glas împotriva neamului Balș…

— Și noi la fel!… oftă un moșneguț, molfăind un cățel de usturoi c-o bucată de mămăligă rece și aspră. Dar în primăvara asta, de bună samă c-o să izbucnească vreo răzmeriță, că prea-i multă frământare și zâzanie între oamenii de jos.

— Oare-n es vară va mai haiduci Bujor? își scutură unul sumanul flenduros. Boierii i-au luat frica…

— Când i-aud isprăvile, îmi mai răcoresc inima.

— Oamenii lui Iordache Balș răspândesc zvon că Bujor s-a lăsat de haiducie. Cică s-ar fi însurat c-o femeie frumoasă și bogată.

— C-o boieroaică?

— Nu, n-am auzit să fie boieroaică. Dar cică s-ar fi ascuns în Ardeal.

— S-o fi lăsat cumpărat de boieri?

— Nu se poate! Om ca acela nu ne părăsește pe noi.

— Și eu zâc tot așa. Unul din haiducii lui, Trăsnea îl cheamă, a înzestrat-o pe fiică-mea Anița. A venit și la nuntă.

— Ssst, mai încet. Colo, la masa ceea, un neguțător grec c-o muiere. Trage cu urechea.

Tăcură și priviră în gol.

Bujor zâmbi; Zamfira era fericită și tristă totodată.

Când ieșiră din han, asfințitul se sleia departe, pe zarea crestată.

În inima lui Bujor se năpusteau vechile gânduri și porniri, cum se năpustește primăvara, de pe Ceahlău, șuvoiul în duruitoarea Durăului.

— Într-acolo, arătă Bujor cu mâna, tremurând. Într-acolo s-ar cuveni să plec – la noapte.

Și în noaptea aceea în adevăr plecă în goana mare, spre Leorda. Vifor, odihnit în grajd o iarnă întreagă, hrănit cu orz și fân de munte, parcă i-ar fi știut neliniștea și frământul gândurilor, îl purta ca vijelia. Ajunse a treia zi în zori. Când trecu Trotușul, văzu lucru ciudat: slujitorii hatmanului Costache Ghica goneau două herghelii de cai peste lanul de grâu al răzășilor din Leorda.

Pe Serafim Mândru îl găsi jelind cu lacrimi în ochi.

— Era de-o șchioapă grâul nostru. Mai frumos ca al boierului. Și, iată, toată noaptea l-a călcat cu caii. L-a făcut una cu pământul. L-a nimicit. Aveam atâta nădejde… Acum iar vom suferi. Iar vom avea nevoie de bani.

— Bunicule, am venit să-ți cer un sfat: să-mi rânduiesc ceata în vara asta sau nu?

Bătrânul își privi nepotul și ochii i se împăienjeniră. Nu putu răspunde. Cu ochii înlăcrimați căta spre lanul de grâu nimicit sub copite. Haiducul înțelese, într-o clipă, totul.

— Bunicule, văd limpede că boierii mă silesc s-apuc iară calea codrului.

Se întoarse la Iași liniștit, hotărât. N-avea decât o singură părere de rău: că pierduse o iarnă.

Totuși, apropiindu-se de casă, simți cum se clatină iar hotărârea din el. După osteneala drumului îl ispitea iar tihna de astă-iarnă. Mergea pe ulițe, ocolind glodul și ferindu-se de lume, să n-o stropească și să nu fie stropit. Ca-n orice primăvară ploioasă, la Iași era mult glod pe ulițe, parcă un gospodar rău ar fi vărsat milioane de hârdaie cu terci negru, cleios.

Din urmă venea o trăsură boierească, trasă de patru cai. Când ajunse în dreptul unui tău, subțire ca laptele acru, boierul răcni la surugiu, iar acesta începu să chiuie și să bată. Caii săriră în sus și stropiră cumplit cu noroi pe toți trecătorii aflați în ulița aceea. Unii suduiau și arătau pumnul. Alții însă, mânjiți din cap până-n picioare, în loc să turbe de mânie împotriva bătăii de joc, se plecau murmurând:

— Săru' mâna, boierule…

Pe Bujor îl atinseră câteva picături pe față și pe anteriu. Strânse pumnii și-și scăpără mânia privirilor spre cel din trăsură:

— Pleacă-te, neguțătorule! îl trase cineva de mâneca anteriului. E aga Iordache, stăpânul Moldovei… Așa-i place lui să petreacă, atunci când nu mai sunt dughene cu oale în Târgul Cucului. Și-acu e bucuros că nu mai are nici grija haiducilor.

Îl scârbi așa de tare asemenea întâmplare, că nici nu mai grăbi spre casă. Coti pe altă uliță tăcută. Cum îi ieșiră în cale doi oșteni ruși, intră în vorbă cu dânșii. Și află lucru îmbucurător: oastea rusă a trecut Dunărea și-i împinge pe osmanlâi spre munții Balcani.

— Asta-i bine. Se mai petrec și lucruri deosebite în lumea asta.

Îl căută pe Cobuz și ținu sfat cu el și cu Zamfira.

— În sale și în orașe, nedreptatea miroase tot mai rău. Și eu nu sufăr alt miros decât mirosul codrului și-al vântului ce trece prin culmi cu brădet. Acolo se află libertatea și putința răzbunării. Tu, Zamfira, rămâi la Iași; iscodește căile boierilor și ale neguțătorilor bogați și vestește-ne, prin Tănase, prin Vlăduț, prin Lumânărică, dac-o mai apărea iară, suveica asta a lui Dumnezeu… Ne întâlnim la ispas, Cobuze.

Și Cătălina îl ruga pe Gheorghe să nu plece:

— De ce nu merge și boierul cu tine?

— El are de împlinit unele porunci ale căpitanului.

— Mi-i teamă de el; când se uită la mine, mă cuprind fiorii.

— Ești nevastă de haiduc, ce dracu! Îți las două pistoale. Dacă năzuiește spre tine, nu-l cruța.

— Bine, Gheorghe, zâmbi Cătălina, privind pistoalele. Să te-ntorci sănătos.

Când îl văzu pe Gheorghe plecând, Canta se trânti într-un jilț și gemu de bucurie.

— Bine c-a plecat!… Bujor nu mă primește fără pitac de la Divan că are voie să strângă volintiri. Așa că am dat-o dracului…

Dar îndată uită de toate. Mintea și inima-i erau pline de chipul Cătălinei. Se visa iar fericit ca marchizul de Fonroze când o asculta pe Adelaida cântând din oboi… Se bucura că serdăreasa Ilinca era plecată la Hoisești, să supravegheze muncile de primăvară. …„De-acuma-i a mea, Cătălina… A mea”… Și în scăldătoarea unor dulci închipuiri se bălăci toată noaptea.

A doua zi, spre seară se îmbrăcă țărănește, și, furnicat de neastâmpăr, parc-ar fi călcat pe urzici și spini, se apropie grăbit de odaia Cătălinei. Găsi însă ușa zăvorâtă. Pe-un scăunaș lângă fereastra deschisă, cu obrajii rumeni ca floarea mușcatei de alături, Cătălina cosea o cămașă pentru haiducul ei. Canta se răzimă de stâlpul cerdacului și începu cu glas tremurător:

— Ești cea mai frumoasă făptură ieșită din mâna ziditorului, Cătălina! Nu se poate să trăiești în sălbăticia asta. Nu! Ești făcută pentru trai bogat, cu

zeci de roabe în jur. Să-ți pieptene părul bălai și să te-mbrace în rochii de mătasă…

— Mă mulțumesc și cu pânza de in, boierule, surâse Cătălina. Și nu mai grăi așa ca un zăltat. Că eu ori nu te cred, ori nu te-nțeleg.

— Părăsește-l pe Gheorghe și primește să fii soția mea. Îți făgăduiesc, mă jur, Cătălina, să te port ca pe o domniță.

— Boierule, de ce domnia ta uiți că ești boier?

— Vezi acest șirag de mărgăritare? Ți-l dărui. Mută-te chiar acum la mine. Ți-am pregătit o odaie de taină. Gheorghe nu te mai poate găsi. Slugile vor spune c-ai fugit la părinți în Vrancea. Peste o lună plecăm în străinătate și scăpăm de el.

— Boierule, eu de domnia ta vreau să scap, nu de Gheorghe. El mi-i drag ca ochii din cap și nu-l schimb nici pentru împăratul franțuzului, care cică-i mai viteaz decât toți vitejii care-au fost vreodată.

— Îți dau casă, moșii…

— N-am nevoie de nimic, boierule. Vezi-ți de treabă!

În inima lui Canta parcă se rupse ceva. După atâtea înfrângeri și râvniri neostoite crezuse că măcar în dragostea asta pentru o țărancă de rând va avea izbândă. Își pierdu răbdarea:

— Sunt stăpân aici și-ți poruncesc: deschide ușa!

— Nu, boierule! Degeaba răcnești cu glas sugrumat de mânie. Nu mă tem și nu deschid.

O clipă, Canta ameți, parcă l-ar fi pocnit cineva cu ghioaga în frunte. Lumea se învârtea cu el, zăludă, desprinsă din țâțâni, ca și mintea lui. Nu-și mai putea stăpâni mânia. Nici nu mai știa ce face.

— Ei, Șchiopu, Ioniță, Vizitiu! strigă spre țiganii robi aflați în fața bucătăriei. Săriți cu topoarele și spargeți ușa asta!

Țiganii înșfăcară topoarele din fierărie și se-ndârjiră spre odăița Cătălinei să împlinească porunca. Canta se feri mai de-aproape, pregătindu-se să se năpustească în clipa când ușa se va prăbuși. În loc să se înfricoșeze, Cătălina dădu mușcata la o parte din fereastră și, printre zăbrele, scoase pistoalele grăind hotărât, bărbătește:

— Împușc pe oricine s-atinge de ușă!

Glasul Cătălinei, scânteierile ochilor ei și mai ales pistoalele îi înmărmuriră pe țigani și-i siliră să se împrăștie, ca potârnichile.

— Ticăloșilor! se grozăvi Canta. N-aveți curaj? Și smulgând toporul din mâna lui Ioniță, păși țanțoș și grozav spre ușă.

— Mai cu samă pe domnia ta nu te cruț, boierule, îl preveni Cătălina țintindu-l. Când auzi pocnetul ușor, uscat al cocoșului, în toată făptura lui Canta se vărsă subit o ploscă de mișelie; scăpă toporul din mână și, cu capul plecat, intră în iatacul lui, ca un netrebnic biruit de o muiere. Suspină: „Amar mi-i pedepsitul… De nimica n-am parte pe lumea asta…”

Umblă bezmetic câteva zile, cu inima însângerată, cu capul pustiu. Parcă nu-și mai cunoștea nici slugile și nici nu mai știa cum îl cheamă. Se asemuia cu nefericitul Filerot cel năucit de dragoste înfocată pentru Antuza:

…„De dai bună dimineața peste-un ceas îți mulțumește.
De-l întrebi și ce mai face, cu totul se rătăcește…
Nu-l pricepi nici ce vorbește, nici nu-l înțelegi ce spune.
Pe bune le face rele și pe cele rele bune…
Alteori culcat fiind vede câte-o nălucire
Și sare drept în picioare, ca un om ieșit din fire…”

Privindu-l cum umblă și auzindu-l ce vorbește, slujitorii grăiau:

— Rău l-a pălit zărghiala pe boierul nostru…

Porunci să nu dea drumul din curte Cătălinei.

Alergă la Iași, îl căută pe Bois-Crécy, dar nu se putură înțelege. Marchizul parcă uitase orice făgăduială. Se vedea cât de colo că nu-i plăcea de fel reizbucnirea războiului între ruși și turci. Canta se zbătea ca apa de maluri fără nicio izbândă. La haiduci nu se putea duce. La Iași n-avea ce mai face. La Români nu mai putea sta. Se-nvârtea în loc ca frunza plopului răsucită de vânt, ca berbecul lovit de capie. Și mereu se întreba: „Unde să mă duc? Ce să fac?”

21. CÂND SFĂTUIEȘTE FRICA

Îngrijorați amarnic de zvonul că haiducii au roit iară în multe părți ale țării, aga Iordache și cârcserdarul Chiriță rânduiră zece potere mari și împânziră țara cu ele. Căpitanii aveau poruncă strașnică să aresteze pe toți cei bănuiți a fi părtași la tâlhărit ori pârâți a fi gazde.

— În vara asta nu-mi mai scapă! se grozăvea Chiriță, răsucindu-și gârbaciul. Își amintea bine cum l-au prins haiducii la Audia, cum a zăcut legat burduf pe prispă și cum s-a ivit atunci, din senin, un binefăcător, l-a slobozit și i-a făcut vânt peste apa Bistriței. Pe urmă, la vreo două săptămâni, când se răspândise zvonul, zămislit de dânsul, că s-a luptat vitejește cu haiducii și că i-a răpus pe toți, s-a trezit cu un răvaș de la

serdăreasa Ilinca. Îi cerea cincizeci de pungi de galbeni drept plată că omul ei l-a mântuit din mâinile haiducilor. Speriat, cârcserdarul a alergat la Români. S-a rugat, îngenuncheat în fața serdăresei.

— Dacă nu dai banii, nici nu mai ieși din curtea mea… „pavăza Moldovei”…

A plătit până acum douăzeci și cinci de pungi. Ar sări asupra serdăresei învinuind-o de cârdășie cu tâlharii; dar i-i teamă că-l are la mână cu multe. Și mai ales se teme de acela care i-a tăiat funia și l-a făcut slobod. O fi unul din haiduci? O fi omul nostru strecurat în ceata lui Bujor? O fi Canta? Dracu știe! De acest necunoscut Chiriță se teme mai cumplit decât de dușmanii fățiși.

Bujor își împărțise ceata în trei părți: o parte în Vrancea cu Ciornei, o parte în Ardeal cu Spulber și cealaltă în Moldova de mijloc cu Gavrilă Balaur. Și socoti că acest lucru este trebuitor, pentru că aici era nevoie de mai multă cruzime împotriva poterașilor.

Trăsnea însă nu se arătă mulțumit.

— Eu am aflat unde-a iernat fiecare. Dar de fârtatul nostru Gavrilă n-am aflat nimic. Unde-a fost? Ce-a făcut? Nimeni nu știe. Prea mare taină!

— Ești o broască proastă, Trăsnea! Doar tu știi că am acum unsprezece ibovnice slute, în opt sate și trei rateșuri… Câte două săptămâni la fiecare slută, pe mâncare, băutură și odihnă; și gata, s-a dus iarna.

— Balaure, de ce nu ne-ai arătat niciodată măcar una din cele unsprezece slute?

— Vezi, fârtate, că dacă eu te rabd, n-o să te mai rabde hangerul meu…

Trăsnea îl lăsă în pace, dar se rugă de Bujor să-l dea în ceata lui Spulber.

Bujor, îmbrăcat călugăr, însoțit de Dobre ori de Cobuz, umbla prin țară căutând prieteni și tovarăși pentru polcul de oaste.

La două săptămâni după iureșul poterelor prin țară, temnițele agiei și ale isprăvniciilor gemeau de oameni nevinovați. Dar nu izbutiră să prindă niciun haiduc.

Sâmbătă spre duminică, aga Iordache visă urât: parcă haiducii prădaseră Mitropolia și dăduseră foc tuturor caselor de pe strada Domnească. La ziuă, slujitorii găsiră pe pragul casei un răvaș scris pe hârtie bună. Îl aduseră agăi tocmai când își bea cafeaua cu lapte. Citi dintr-un răsuflet: „Vel aga, dacă nu-ți strângi poterile acasă și nu slobozi în două zile toți oamenii nevinovați închiși în temnițe, iarăși te ferchezuim. Te radem cu perdaf, și așa frumușel și dichisit te trimitem în iad la fratele domniei tale, Scaraoschi cel bătrân.

Adu-ți aminte de întâlnirea cu noi. Un haiduc nu greșește de două ori ținta. Noi știm că ești capul răutăților. Și-ntâi la cap vom lovi.

Iscăl. Bujor și ceata lui”.

Aga Iordache îngălbeni mai tare ca untul de pe farfurie. Și zile întregi după asta n-a mai fost bun de nimica. Nu putea dormi, nu putea mânca, dârdâia de frică: se temea să iasă chiar din casă. Când ațipea, visa urât, tresărea și se trezea lac de nădușeală. Își pipăia mereu barba și-o privea în oglindă, greblându-și-o cu degetele rășchirate, parcă să se încredințeze că-i la locul ei și nu în mâinile haiducilor. Se sfătui cu Lupu și Costache Balș, cu Iordache Roset-Roznovanu, cu Matei Crupenschi.

— Nu-i altă mântuire decât la slăvitul senator prezident Kușnikov: să ne dea dumnealui ca ajutor un polc de cazaci.

Prin Matei Crupenschi nu izbuti să obțină nimic.

De Bois-Crccy se lăuda că dacă boierii îi mijlocesc intrarea la senatorul prezident, el obține acest ajutor.

Când se văzu în fața lui Kușnikov, marchizul fluturar începu vorbirea pe departe. Descrise boierii moldoveni ca pe niște oameni ursuzi, copleșiți de gravitatea plictisită a orientalilor, vorbi despre frumusețea și luxul moldovencelor, despre libertatea nelimitată pe care le-o îngăduiau bărbații numai ca să pară „civilizați”, despre rochiile și obiceiurile lor.

— Boierii din această bicisnică țară sunt niște căzături. Știu doar să se îmbrace în cașmiruri de India și în mătăsuri de Lyon, să se plimbe în trăsuri vieneze și să piardă banii la cărți ca niște nemți. Numai anul trecut au adus peste opt sute de trăsuri din Viena.

— Dar multe mai știi, domnia ta, domnule marchiz!…

— V-am spus că studiez societatea moldovenească. Și am observat că domniile voastre, ofițerii ruși, ați schimbat moravurile acestei societăți mai repede decât a schimbat Petru cel Mare înfățișarea Rusiei: într-un an toate femeile din Iași au adoptat costumul și moravurile europene. Păcat că-n țară mișună tâlharii. Capul lor, acel Bujor, este un brigand mai rău ca Fra Diavolo… Ați face un mare bine dacă ați trimite un polc de cazaci să stârpească brigandajul. Ați contribui ca Moldova să devină o țară civilizată.

— N-am voie să mă amestec, se împotrivi Kușnikov. Moldovenii trebuie să se administreze singuri.

— Atunci vă rog ca măcar să nu-i primiți pe acei tâlhari în armata rusă.

— Dacă-s tâlhari, evident că nu-i pot primi. Dar dacă sunt haiduci, ca sârbii lui Velko, și vor să lupte împotriva turcilor, n-am niciun drept să-i

opresc. Dimpotrivă.

22. A DOUA NELEGIUIRE

Când îl văzu pe Gheorghe Ardeleanu intrând în odăița Cătălinei, Canta se simți cel mai nenorocit om din lume. Află că-i rănit destul de rău la brațul stâng… Vasăzică rămâne mai multă vreme aci… Și nenorocirea îi spori. Se ferea de serdăreasă; îl ocăra și-l scuipa-ntre ochi ca pe o dihanie netrebnică. Se frământa singur și nevolnic. Își tulbura mintea cu stihuri de dragoste și cu Odobești cerca să și-o limpezească.

Văzându-și bărbatul rănit și supărat, Cătălina nu-i mai povesti năzbâtiile boierului. Canta le trimise friptură de curcan, caș proaspăt, vin din cel mai bun și tutun turcesc.

— Stăpânul te roagă, Gheorghe – spuse roaba din iatac, care-i aducea bucatele – să poftești, după ce te vei odihni, în cerdac, la sfat prietenesc.

La acel sfat se ivi încă un haiduc. Gheorghe rămase încremenit. Serdăreasa Ilinca le grăi răspicat:

— Voi doi trebuie să-l ucideți pe Bujor și să-l puneți pe Canta căpitan. Ați înțeles?

— Nu se poate! sări Gheorghe. Am jurat credință acestui om până la moarte. Mai bine mă lepăd de haiducie. Nu-s vrednic și gata! Și mă miră că…

— Să nu-i rostești numele, că te junghii eu, o muiere! răcni serdăreasa, vânătă de mânie.

— În noaptea asta trebuie să-l găsesc pe Bujor și să-i spun ce urziți împotrivă-i! și ieși trântind ușile.

Serdăreasa îngălbeni: numai negul din obraz rămase roșu, ca un benghi al mâniei. Încruntă fruntea și câteva minute se chibzui în legea ei. Nu-și putea ierta prostia că s-a încrezut în Gheorghe Ardeleanu.

Speriat de ce punea serdăreasa la cale, Canta își pierdu capul cu totul. Vru să fugă. Dar îndată își dădu seama c-o pierde pe Cătălina și că răzbunarea lui Bujor îl poate ajunge foarte repede. Începu să se tânguie, să-și smulgă părul din cap. Nu mai știa ce-i cu el. Mintea i se întuneca de istov.

— Vezi, mămucă, în ce dandana mă bagi?

Serdăreasa Ilinca se apropie de dânsul, cu milă:

— De ce și-a bătut Dumnezeu joc de tine, fiule, și ți-a turnat în mădulare duh de muiere? Stârpitură molâie…

— Dumneata ești vinovată, mămucă… N-am avut parte de dragoste.

— Eu ți-am dat o boieroaică frumoasă și cu draci, dar n-ai fost în stare s-o strunești! Acum văd că nu ești vrednic să cucerești nici măcar o țărancă de rând.

— Cum s-o cuceresc? Învață-mă!

— Să ucizi pe haiduc, natângule! Gheorghe trebuie ucis chiar în noaptea asta, să n-ajungă la Bujor. Altfel nu scăpăm cu zile; altfel nu pui mâna pe Cătălina.

Acest sfat fulgeră o lumină stranie în bezna din capul lui Canta: …„Da, Gheorghe e un tâlhar. Nimeni nu mă poate trage la răspundere că l-am ucis. A venit să mă prade și… Numai așa pot pune mâna pe Cătălina. Numai așa pot scăpa de primejdie”.

Se mira cum nu văzuse până acum o dezlegare așa de ușoară și de firească a acestei încâlcite daraveri. Se și închipuia chiar erou din marile drame ale iubirii. Chemă patru robi, cei mai voinici: Ioniță Cojocaru, Vasile Vizitiu, Ion Șchiopu și Iacob Văcaru. Serdăreasa Ilinca îl povățui grijulie:

— Întâi bate-i, înfricoșează-i, fă-i furioși. Și să lucreze numai cu cuțitul, ai înțeles? Fără huiet! Să nu afle nici pământul. Pe țiganii făptași îi facem noi să tacă…

După asemenea sfat de mumă iubitoare, serdăreasa Ilinca se sui în caleașcă, struni arnăuții și goni până la Roman, cu lăutarii după dânsa. O stăpânea un singur gând: să scape de Bujor. La hanul Ancuței se întâlni cu omul:

— Bujor e-un lunatic, un prost, își dăscălea serdăreasa omul. El crede că hoția și haiducia nu-s aceeași mâncare de pește. Își închipuie că dacă zice că „haiducește”, boierii n-au să-l mai atârne în ștreang. Vrea să stârnească răzmerița norodului. O neghiobie! Dacă Bujor a știut să închege ceată, în schimb nu știe ce să facă cu ea. Caii din Bucovina i-ați pierdut după moartea lui Darie. Nu-i păcat? Deci până-ntr-o săptămână, gata, i-ai pus capătul. Nu știe nimeni. Îl faceți pe Canta căpitan, prădați în vara asta cât mai mult și pe urmă… cu Gheorghe am rânduit eu totul.

La curtea din Români, Constantin Canta porunci comisului să trimită cele mai alese bucate și vinul cel mai vechi la masa lui Gheorghe.

— Să torni și niște rachiu în vin, să fie cât mai tare. Stai și tu cu dânșii acolo și cinstește, în numele împăcării. Încredințează-l că eu nu mai am niciun gând nepotrivit pentru Cătălina. Momentul de rătăcire mi-a trecut. Doresc să fie sănătoși și fericiți împreună. Doresc să mă-mpac cu haiducii. Spune că m-am certat cu mama și-am alungat-o. E-o ucigașă!…

Cu toată împotrivirea Cătălinei, Gheorghe primi bucatele boierești, se ospătă și bău împreună cu comisul. Dar, obosit de drum și stors de durerea pricinuită de rană, se ameți repede.

Când auzi că haiducul s-a îmbătat, Canta îl trimise pe Iacob Văcarul să-l înștiințeze că Bujor cu ceata lui a sosit la Zănești și-l cheamă acolo.

— Tocmai bine! se bucură Gheorghe Ardeleanu, cerând vin. Cătălina îl rugă să nu mai bea; dar slujitorii îl îndemnară stăruitor, închinând veseli. Ba aduseră și lăutari:

— Zaiafetul împăcării, haiducule!…

Când simțiră că Gheorghe Ardeleanu-i destul de beat, comisul și Iacob Vizitiu îl amăgiră că-l duc la Bujor. Cum Cătălina se împotrivea, o legară și o încuiară în casă. Pe Gheorghe îl suiră în șa, furându-i pistoalele de la brâu. Nu-l scoaseră pe poarta din fața curții, ci-l duseră în lungul gardului spre fundul ogrăzii, între copacii bătrâni care adăposteau curtea din-spre miazănoapte.

— Nu trebuie să știe lumea că pleci… îl bolmojeau slujitorii.

Amurgise bine. Răsăreau stelele. Dinspre asfințit grăbea o furtună de noapte. În fundul ogrăzii, după un tei bătrân, Canta îl aștepta pe Ardeleanu la judecata din urmă.

— Dați-l jos! porunci el celor cinci robi care-l însoțeau. Înfundați-i gura! Așa…

Gheorghe, năucit de băutură, își târî greoi dreapta până la chimirul văduv de pistoale. Zvâcni în el semnul primejdiei. Se răsuci și răcni sălbatic. Într-o clipă însă fu legat fedeleș și cu călus la gură.

— Ce de bănet! suspină Ion Șchiopu când desfăcu chimirul haiducului.

— E-al vostru! Dar gâtuiți-l mai repede!… crâșcă boierul, ca un smintit. Mai repede!…

Haiducul mai cercă odată să se ridice: mânia îi schimonosi chipul. Roti o privire cruntă, iscând spaimă în inimile robilor și silindu-i s-o ia la fugă. Îngrozit și el, Canta scoase pistolul și se răcădui nebunește asupra robilor:

— Gâtuiți-l odată! Pe toți vă-mpușc, dacă… Haideți! și, smulgând căpăstrul din capul calului care privea nedumerit alături, urmă: Cu frâul sugrumați-l! Sugrumați-l odată!…

Silit cu pistolul, Ionință Cojocaru puse genunchiul pe pieptul haiducului, îi trecu frâul pe după gât și-l strânse.

În spaima și sminteala care-l cuprinsese, Canta deveni mai furios ca o fiară. Crâșca mereu, poruncind:

— Dați cu ciomegele! Zdrobiți-l!… Spintecați-l! Și însuși îl izbi cu hangerul în pântece, gemând ca scos din minți. Așa! Să-l mănânce mai repede corbii… Așa! Să mai zică mamă-mea că-s nevolnic… Așa… Acum aruncați-l în iaz! Mai repede…

Înnoptase bine. Dinspre Cernegura se ridicau nori negri; tunete înfundate prevesteau apropierea furtunii. Firea întreagă se răscolea, se vălmășea, ca inima și mintea lui Canta. Nu mai știa ce-i cu el. Îl muncea un singur gând: să pună mâna pe Cătălina. Porunci robilor să i-o aducă în iatac. Dezlegată din funii, Cătălina se zbătea cu deznădejde și cerea să-i aducă soțul înapoi.

— Boierul ți-a trimis haiducul pe lumea cealaltă. De-acu ești a lui!

Inima Cătălinei stătu: din clipa aceea, nevasta haiducului Gheorghe Ardeleanu socoti că și pentru dânsa viața s-a sfârșit.

Slugile o târâră în iatacul boierului. Canta o măguli cu vorbe lingușitoare, iscusite. Dar ea începu să vorbească fără șir:

— De ce nu vine?… Să vină Bujor! Să ne ducă-n codru… ’n codru!… Alei, codrule fârtate… Treisprezece haiduci… Teme-te, boierule!… De ce nu vine mai repede ceata lui Bujor?…

Văzând-o în starea asta și Canta simțea că-l cuprinde nebunia. Se mângâia cu slaba nădejde că nu știa nimeni, afară de robi, ce nelegiuire săvârșise.

Dar chiar în acea noapte, moș Grigore Păun răspândi știrea în tot satul Români.

— Boierul Canta l-a ucis pe Gheorghe haiducul… I-a aruncat trupul în păpurișul iazului. Am văzut pe țigani când îl duceau.

23. VEȘTI RELE DE AMBELE PĂRȚI

În terfelogul gros, cu hârtie aspră, diacul Cristache Borș copia, cu pană subțirică și moale, înspăimântătoare știri sosite de la isprăvnicii:

…„Zapciii au închis în odăile arnăuților pe femeia Floarea lui Pașca și râs și-au făcut de dânsa, apoi au canonit-o, punându-i ouă răscoapte subsuori. Dar înainte de a leșina s-au ivit doi haiduci de-ai lui Bujor și-au smuls-o din mânile zapciilor. Femeia Floarea era gazdă de tâlhari.”

…„Tâlharii au răpit pe Ilie, nepotul jupânului Const. Roset-Tețeanu și l-au ascuns în pădurea Tazlăului. Apoi au scris Tețeanului să le trimită 500 lei. A pornit potera asupra tâlharilor, dar fără folos, încă s-au rănit doi poterași și haiducilor nu le-au cășunat niciun rău. Am aflat că, netemându-

se de poterași, haiducii umblă să mai puie mâna și pe alți boieri ori boieroaice, să-i aibă zălog pentru bani. Păziți-vă, boieri dumneavoastră, a umbla prin țară până va cădea frunza…”

…„Cine trece pe la iaz? Bujor cu calul breaz și se spală pe obraz și se șterge cu dulamă, ca să-i ieie mândra samă, că n-are Bujor năframă, și să-i coasă până-n sară, când o trece pe la moară, cu flinta la subsuoară… Cine trece prin amurg? Bujor cu calul murg… Așa cântă țăranii din ținutul Bacău. După ei s-au luat chiar și unii poterași. I-am auzit eu cântând asemenea bazaconii tâlhărești…”

…„În sat la Roznov, doi țărani și un rob s-au sfătuit câteșitrei să fugă în haiducie la ceata lui Bujor. Așijderi din alte opt sate mulți țărani au fugit în codru. Plecând, ei au zis așa: «Ne ducem la Bujor, să isprăvim mai repede cu boierii din Moldova»…”

…„La Nicorești, vrednicul și îndrăznețul Chiriță cârcserdarul aprig s-a luptat cu hoții. Îndrăzneala cu care s-a bătut îi îndreptățește faima de „pavăză a Moldovei”. Numai că toți hoții, patru la număr, au scăpat nevătămați. Nici cârcserdarul n-are rană nouă pe trup. Dar i-i rănită inima c-a pierdut patru arnăuți, iară celorlalți, cuprinși de spaimă, li-i lehamite să mai lupte cu haiducii.”

…„Alaltăieri, tâlharii au lovit și curtea boierului Cilibiu din Prăjești. Se fălea Cilibiu că are curți ferecate mai ceva ca o cetate, că nu se teme și că nici n-are nevoie de poterașii lui Chiriță cârcserdarul, ponosluindu-i cu nume de tâlhari mai răi decât haiducii. Dar în puterea nopții s-a trezit cu trei tâlhari în casă. Nimeni nu știe pe unde au intrat. Unii zic c-ar fi fost în legătură cu slujitorii care-l străjuiau. Mai ales că unul din ei s-a făcut nevăzut. Alții zic că pe Cilibiu l-au prădat chiar poterașii”…

…„La coborârea soarelui de după deal au coborât și haiducii din codru în sat, trăgând întâi la han, mâncând pâne cu piparcă[98] și bând o sângeacă de rachiu, tuspatru, câți erau. După asta au trecut la gazda lor, Gherghina, și i-au dat bani, osăbit lucruri multe și de preț întru păstrare, toate luate de la boieri. Gherghina aflată în vină de gazdă a înlesnit prinderea tâlharilor, dându-i în vileag. Dar ei au rănit cinci poterași și-au fugit nevătămați. Gherghinei i-am luat tacrir cu bătaie cumplită și canon. Zice că unul din acei tâlhari este Spulber, altul cumplitul Trăsnea, care a ucis pe ienicerul turc și l-a rănit pe aga Iordache, astă iarnă, lângă Bârlad. Gherghina a fost ibovnica haiducului Gavrilă Balaur și are mulți bani ascunși, dați de acest tâlhar”…

…„Boierul Naum din Botoșani se tânguie: Am ieșit la vremea serii să văz cum lucrează țăranii și m-am bolnăvit de frica tâlharilor și a semnelor de răzmeriță între țărani”…

…„Prin ținutul Sucevei mulți țărani zic: «Decât în robie și-n calicie, mai bine-n haiducie, să dăm iama-n boierime»…”

Scria demult diacul Cristache Borș, arzând cinci lumânări, și tot nu izbutea să sleiască știrile venite de la isprăvnicate. Își șterse pana pe luciul pleșuviei galbene cu bostanul copt și gândea să plece la culcare, când băgă de samă că-ntr-un loc a scris „haiducie” în loc de „tâlhărie”. Tresări cu spaimă și cu bucurie: „Bine c-am văzut acum”… Își clătină capul mare ca un bostan copt pe gâtul subțire ca un pripon și suspină:

— Ei, pană nărăvașă! Șterge și scrie cum poruncesc boierii, nu cum este adevărul…

La Divan, după ce ascultau ce scrie în acest terfelog, boierii începeau să tremure. Acasă ferecau porțile și ușile de cum se lăsa amurgul. Asta era singura mândrie a diacului Cristache Borș: boierii, cât erau ei de boieri, tot se temeau și se-ngrozeau când îi citeau slova.

Dar mai mult și mai mult îi speria pe boieri știrea că haiducii îndeamnă țăranii la răscoală și-s gata să sară chiar asupra Iașului. Această veste izvora, în taină, de la fiecare isprăvnicie: iar în condica Divanului n-o scria nepricopsitul diac Cristache Borș, ci Tudorache Pogor, omul de credință al agăi Iordache.

În adevăr, cu osârdie urmărea acum Bujor să răscoale Moldova. După ce se încredințase că boierii se împotrivesc din răsputeri ca el să-și alipească haiducii la armata rusă, nu-i mai rămânea altceva de făcut. Toți cei din ceată socoteau că-i bine așa:

— Să se isprăvească odată! Să știm una și bună…

Dar, pe neașteptate, îl întâlni pe locotenentul Andrei Moruzov. Bujor sări fericit, parc-ar fi văzut răsăritul soarelui după o lună trăită în beznă. Îl pofti la han și stătură mult de vorbă. Îi spuse tot ce avea pe inimă. Zâmbi ofițerul când auzi de răscoală:

— Harașo! Așa trebuie… Dar nu acum. Răscoala înseamnă tulburarea țării, stricarea rânduielii, înseamnă pârjolirea satelor, nesiguranța drumurilor. Ori asta ar dăuna războiului cu turcii. Și comandirii noștri nu-ți vor îngădui așa ceva. Nu poți duce război când arde în spate… Și-apoi, pentru voi, cred că-i mai bine să porniți lupta pentru libertate cu alungarea turcilor. Fără stăpânii otomani, boierii ar fi mai ușor de… dădăcit.

Deocamdată, boierii se-mpotrivesc cu înverșunare să facem oaste de volintiri. Dar noi avem nevoie de asemenea oști, și la români, și la sârbi, și la bulgari, și la greci, îndată ce pornim iar războiul cu mai multă hotărâre. Deocamdată tărăgănăm, pentru că nu știm ce vrea Napoleon… Eu te sfătuiesc și te rog să mai ai răbdare. La toamnă vor vorbi mai limpede. Până atunci alegeți oamenii.

Sfatul era prietenesc și cumpănit. Dar pe Bujor îl amăra.

Și tocmai când, după despărțirea de Moruzov, Bujor chibzuia să-l caute iarăși pe Canta și prin el să facă legătura cu boierii binevoitori armatei naționale, iată că se-nfățișă Balaur cu o veste năprasnică. O adusese un flăcău ostenit de cale lungă.

— Căpitane, acest om din Români spune că boierul Canta l-a ucis pe Gheorghe Ardeleanu și i-a furat femeia…

— Mișelul!

— Vezi dac-ai primit șarpele în casă, căpitane? îl mustră Gavrilă Balaur. Bujor se răzimă de trunchiul de alături ca să nu cadă jos. Simți miros de rășină. Zări cerul senin și înstelat printre cetini. Dar parcă totul i se răvășea în cap. Gândurile bune de adineauri i se risipiră ca un șir de mărgele când se rupe ața și nimeni n-o mai înnoadă.

24. LUMÂNĂRICĂ E SLOBOD IARĂ

Știrile că Bujor îndeamnă norodul și strânge arme pentru răzmeriță loveau ca niște trăsnete inima multor boieri. Erau însă destui și cei care n-aveau vreme să asculte asemenea zvonuri. Parigoria lor era jocul de cărți, ce se cheamă „bang" sau „stos". Mai ales de când se ivise marchizul de Bois-Crécy, mare jucător și măsluitor de cărți. Cei cuprinși de spaima răzmeriței își îngropau aurul și giuvaericalele, se tânguiau senatorului prezident, își chemau la Iași țăranii de pe moșii și-i povățuiau să stea cuminți, chibzuiau unde să fugă dacă va izbucni pârjolul: la turci? La austrieci? La ruși? Divanul și mitropolitul poruncіră ispravnicilor și preoților să potolească norodul fie prin arestări, fie prin slujbe la biserică.

Acum, aga Iordache își aminti că de multă vreme Lumânărică zăcea în temniță. De zece ori l-a luat cârcserdarul Chiriță la cercetare; mustrându-l cu vorba, dar mai ales cu gârbaciul cel cu douăsprezece varvarichiuri, până a leșinat bietul călugăraș; dar n-a scos nimic de la dânsul, decât zâmbet, vorbe blajine și chiar mulțumiri pentru schingiuire.

— E idiot! se dezvinovăți Chiriță în fața agăi Iordache. Nu pricepe nimic.
— Adu-l aici!
În fața agăi, Lumânărică tot așa surâdea, fericit, și se ruga:
— Să-ți dea Dumnezeu sănătate, boierule, că mă-nveți ce este suferința pe acest pământ și mă-ndemni să beau paharul cu oțet al durerii și al canonului în temniță. Dumnezeu te-a trimis să-mi ușurezi suferința pe cea lume…
Văzându-l așa de supt și de galben ca un schivnic hrănit cu rădăcini, pe aga Iordache îl cuprinse și teama, și scârba. Îl întrebă:
— Cunoști pe tâlharii lui Bujor, călugărașule?
— Nu cunosc niciun tâlhar, velite. Tot ce face Dumnezeu e bine. Norodul zice că domnia ta ești cel mai mare tâlhar al Moldovei. Dar pot eu să cred asta când Dumnezeu te-a pus în fruntea bucatelor? Nu-s eu vrednic să cârtesc împotriva zidirilor și vrerii celui de sus. Știu că lui Dumnezeu îi plac oamenii buni; dar cei buni n-ar putea fi buni dacă n-ar fi răii răi.
— Vrei să te slobozesc din temniță, călugărașule?
— Dacă mă întemnițezi și dacă mă lași slobod voia Domnului împlinești. Eu nu fac alta decât mă rog pentru oameni, pentru toți oamenii. Dar mai ales pentru cei păcătoși mă rog. Mă rog pe drumuri, prin biserici, pe câmp, prin păduri, în peșteră și în temniță mă rog. Eu sunt mâna care împarte mila și…
— Fă-l slobod, serdare! porunci aga. Pleacă în lumea ta, cerșetorule, și povățuiește oamenii să nu aprindă pârjolul răzmeriței, că-i împotriva vrerii lui Dumnezeu…
— Eu nu ies din cuvântul Domnului! Lumânărele, dragele mele… suspină călugărașul, scobind din tașcă trei căpețele de lumânare, subțiri ca paiul și întinzând mâna. Fără să vrea, aga Iordache îi aruncă un firfiric. Porunci lui Chiriță:
— Să-l urmărească slujitorii tăi, pas cu pas! Ai înțeles?
Lumânărică se târa pe ulița Domnească, cerșind. Lumea îl primea cu exclamații și-l miluia cu pomeni.
— Ai fost întemnițat, Lumânărică?
— Din mila bunului Dumnezeu, pentru păcatele mele.
— Te-au bătut, călugărașule?
— Din porunca bunului Dumnezeu. Numai din bunătatea lui…
O întâlni întâi pe Zamfira, la Melinte, păpușarul orb.

— Am aflat, din oameni, că Gheorghe a fost ucis de Canta, vorbi călugărașul cu glasul lui subțire, fără nicio umbră de mânie, parc-ar fi vorbit de un fir de iarbă căzut sub coasă.

Zamfira puse șaua pe Năluca și alergă la Bujor.

25. JUDECATA LUI BUJOR

În câteva zile, traiul la conacul din Români se schimbă cu totul. Serdăreasa Ilinca era mereu bistriță de furioasă. Pentru te miri ce, slujitorii și țăranii erau crunt bătuți la falangă. Canta a spart viorile în capul lăutarilor și i-a alungat la Hoisești, mânios că nu-i găsiseră cântec care să-i aline inima, iar pe Cătălina s-o trezească din rătăcirea minții. Viața roabelor din iatac devenise mai rea ca iadul.

— Cătălina-i nebună ori se preface, șopteau între ele slugile din ogradă. Dar boierul e nebun de-a binelea.

Din când în când, răzbăteau până la grajduri țipete înfundate, urlete sălbatice, ca din străfundul pământului. Slujitorii se opreau din lucru și-și făceau cruce, înfiorați de spaimă:

— Acu boierul cearcă să se apropie de nevasta haiducului, lămureau roabele din iatac. Îl zgârie cu unghiile și-l sfâșie cu dinții, ca o jderoaică. După ce-l gonește Cătălina, boierul se repede asupra noastră, ne batjocorește și ne bate, ne crestează cu cuțitul…

Când se mai potoleau pornirile sălbatice dezlănțuite în el, Canta punea mâna pe pană și, sângerând în inima lui de om nevolnic, își scria diata[99]:

…„Soartă crudă și vicleană nu mă mai iscodi, nu mă mai osândi! Încetează, zic, soartă nemiloasă, prigonirile tale asupra mea! Cu lacrimi te rog, că, dacă nu voiești a-mi pricinui zile de mulțumire, măcar nu te mai juca, nu mai chinui obositele mele simțiri, lasă-mă într-o uitare; nu te mai înfățișa mie cu obraz înșelător spre a-mi zădărî patimile cele smintite. Ah, mă găsesc într-această obosire a trupului și a sufletului meu, că de nimica nu mai sunt bun. Am vrut să fac fapte mari și, amar de zilele mele, n-am săvârșit decât un ticălos omor care mă chinuie, mă roade… M-arunc în brațele somnului și el mă leapădă; vreau să mă îmbăt și-atunci se ivește chipul celui ucis și mă sperie; îmi chem moartea și ea fuge de mine. S-a amărât, s-a otrăvit toată dulceața nădejdilor din mine. Pentru mine, cerul de-a pururi s-a învălit cu nouri înfricoșători, înnegrind în veci ticălosu-mi suflet. Sălbatica singurătate învăluie patimile osânditei mele inimi și nu-mi

găsesc alean. Ah, tinerețe fără minte, cât înșeli pe ticălosul om întru înfocarea prăpăditelor tale patimi. Depărtându-l de adevărata fericire, îl faci să rătăcească prin prăpăstiile crimei și ale nebuniei”…

Despre moartea lui Gheorghe nu se șoptea nimic la curtea din Români. Așa poruncise serdăreasa. Și, îngroziți, slujitorii se supuneau. Dar toți, și slujitorii, și țăranii, știau că, în est timp, câinii și corbii dezgropaseră și mâncaseră leșul haiducului. Serdăreasa îl aduse pe starețul de la Bistrița și-i porunci să citească trei molifte în casă și în toată curtea, să facă slujbă pentru morți, în fundul curții, unde fusese ucis Gheorghe, iar lui Canta și Cătălinei să le citească tropare sfinte pentru limpezirea minții.

Îndată după slujbă, starețul își trimise mutul, în taină, să-l vestească pe Bujor despre fapta lui Canta.

După această zi de tevatură, în curtea de la Români totul intră iar într-o neagră și tristă tăcere, stăpânită de spaimele morții și spartă doar, din când în când, de răcnetele înfundate ale Cătălinei.

Vremea se-ntorsese spre secetă și arșiță mare. Holdele se sfarogeau pe câmp în vipia soarelui. Oamenii șopteau:

— Boierul a ucis un nevinovat și l-a aruncat la câni. Dumnezeu ne pedepsește cu foamete…

— I-a râvnit femeia…

— Bătu-l-ar sfinții de nătântol! C-a avut boieroaică frumoasă, colea, și n-a știut să-i pună frâu cu zăbăluță de aur…

— Vasăzică ucigaș și slobod…

— Păi, nu se lasă Bujor cu una, cu două. I-a ucis un fârtat și asta nu stă nepedepsită și nici nu se izbăvește cu maslu.

Vechilul Maftei aduse șoaptele până la urechea serdăresei.

— Numește-mi-i pe clevetitori! Îi spânzur! Pe toți îi spânzur!

Nu se îndoia că Bujor va afla și se va răzbuna. Ascunse bine colierul și banii, iar printr-un răvaș ceru ispravnicului de Roman douăzeci și cinci de arnăuți cu arme și pulbere multă.

Chibzuind ca un adevărat general, serdăreasa Ilinca a așezat arnăuții în clopotnița bisericii, în foișorul conacului, în odăile de la poartă și în cele patru foișoare de la colțurile zaplazului ce-mprejmuia curtea. Când totul fu rânduit, trimise grabnică știre lui Iordache Balș: „Haiducii lui Bujor vin să mă atace în conacul din Români. Eu mă apăr singură. Dar dacă vrei să-i prinzi pe acești tâlhari, poftește. Te ajut!” Apoi își luă feciorul la zolit[100]:

— Să fugi din țară, nevrednicule! Altminteri pieri tăiat pe trunchi…

— Mă duc, mămucă, mă duc. Dar cum o iau pe Cătălina?

— Dă-o dracului! Din pricina unei țărănci nebune ni s-au încurcat toate socotelile! Și fără să-și mai întrebe feciorul, serdăreasa îi pregăti plecarea pentru noaptea de sfântul Petru. Până în zori va fi la mănăstirea Bistrița. De acolo, noaptea următoare, stareţul Zaharia cu oamenii lui îl vor scoate pe la Tulgheş, în Transilvania. Stă în Franța ori la Viena, până s-o uita năpasta în care a intrat.

Dar în ajunul sfântului Petru, când serdăreasa prânzea singură, îngrijorată, chinuită de presimțiri negre, un slujitor intră în sufragerie, gâfâind de alergătură și tremurând de spaimă:

— Bujor, cu şase haiduci…

— Ce-i cu Bu…

— A tras la orândă, stăpână! Adună sătenii…

Serdăreasa lăsă lingura în farfurie și alergă să dea arnăuților poruncă de luptă. La un ceas după asta, un țăran s-a înfățișat cu un răvaș de la Bujor.

— O zis căpitanul să-ți spun și din gură, boier Constantine, să te duci numaidecât la orândă, c-are a-ți spune doar două vorbe, ca unui fârtat.

— Vin… Vin mai-mai târziu… s-a bâlbâit Canta, clănțănind de frică.

— Cârpă! Treanță roasă de molii! Cum dracu-ai haiducit? sudui serdăreasa Ilinca și se sui în clopotniță, să urmărească de acolo apărarea curții. Își făcea o socoteală isteață: „Haiducii m-atacă, eu mă apăr. Aga vine și-i împresoară. Îi bine. Eu mă împac cu dânsul. Îmi iartă feciorul. Că doar n-a ucis decât un haiduc. Pentru asta merită răsplată, nu osândă! Se poată să iasă mai bine decât m-aşteptam. Că doar eu ce-am făcut? I-am ajutat lui Iordache Balș să prindă haiducii, după ce amândoi ne-am înfruptat câte-oleacă din furtișagul lor. Atât”.

Grăbind spre Români cu şase fârtați câți avea în acel ceas lângă dânsul, Bujor îl lăsă pe Balaur la Buhuşi, s-adune măcar douăzeci de oameni și să-i răpadă asupra conacului serdăresei Ilinca, iar pe Zamfira o adăposti în Orbic. De la sătenii din Români haiducii au aflat cum a fost ucis Gheorghe şi câta arnăuțime a adus serdăreasa să-şi apere curtea și odorul ucigaș.

— Numai dracu m-a sfătuit să primesc năpârcă veninoasă între noi, scrâșni Bujor. Și hotărî: Trebuie să-l pedepsim după legea haiduciei. Strângeți toți sătenii din Români!

Venind, oamenii aduceau cu dânșii și robii care l-au ajutat pe Canta întru săvârșirea omorului.

Din cerdacul orândei, având de-a dreapta pe Spulber și de-a stânga pe Ciornei, Bujor grăi:

— V-am strâns aici, oameni buni, să ne ajutați întru pedepsirea unor haini care au ucis mișelește un fârtat ce-al nostru.

— Te-ajutăm, căpitane! îl încredințară oamenii.

— Și cum vrei, haiducule, să-l pedepsești? întrebă moș Grigore Păun.

— Îl poftesc să lupte cu mine în spadă, luptă dreaptă.

— Nu merită, căpitane! El e mișel, iar mumă-sa vicleană.

— S-au încuiat în curte și s-au înconjurat cu mulți arnăuți.

— Tigvă tare boierească, avere mare ciocoiască, pungă negușătorească, inimă mișelească, cer o flintă haiducească, dăscăli Trăsnea, obiceiul lui. Numai viteazul primește lupta dreaptă.

Trecură mai bine de două ceasuri. Soarele scăpăta de chindie. Arșița zilei se domolea cu încetul. Trăsnea scotoci crâșma și aduse oamenilor care adăstau în ogradă toată pâinea, un paner de pește prăjit și o balercă de băutură. Trase sabia și, după porunca lui Bujor, împărți pâinea norodului:

— Oameni buni, mai îngăduiți puțin. Că dacă mai are un dram de obraz boierul, trebuie să vină. Vreau să fiți față, să vedeți cum îl pedepsesc.

Când înțelese că boierul Canta se teme să vină la întâlnire și că Balaur întârzie prea mult cu ajutorul, Bujor porunci haiducilor să-și gătească pistoalele și să iasă pe prispa crâșmei, în fața oamenilor.

— Bădiță Ciornei, judecă tu slugile lui Canta, părtașe la uciderea fârtatului nostru.

— Să iasă aici în față Ioniță Cojocaru și Vasile Vizitiu! strigă Pătru Ciornei. Iar când cei doi se apropiară, făcându-și loc printre oameni: Voi l-ați ajutat pe boier să-l ucidă pe fratele nostru Gheorghe?

Țiganii se crămăluiră și se jurară că nici n-au auzit de asemenea nelegiuire.

— Dobre, arde-le, no, câte cinci bice, să-și amintească.

Biciul lui Dobre ardea mult prea tare pentru puterea acelor robi. La a doua lovitură, Vasile își deschise chimirul lat, de piele, suspinând:

— L-am luat de la Gheorghe… Adică mi l-a dat boierul. Dar mai mult, nimica… Să-mi pice mânurile, să crăp în clipeala asta dacă… Să n-ajung să-mi văd țiganca și puradeii…

— Banii i-a luat boierul, sări și Ioniță.

— Povestiți, s-audă tot satul cum ați ucis un haiduc, mișeilor! răcni Spulber la robi, vârându-i în sperieți.

Pe nerăsuflate, cei doi țigani povestiră fapta în toată grozăvia ei.
— Era rănit… l-am îmbătat… l-am amăgit… l-am sugrumat… l-am spintecat… l-am lăsat să-l dezgroape cânii…
Bujor, Ciornei, Trăsnea, Dobre lăcrimară.
— Ați auzit, oameni buni, cum l-a ucis Canta pe haiducul Gheorghe Ardeleanu? întrebă Ciornei.
— Am auzit!… suspină norodul, clătinând capetele a uimire și groază. Pe la garduri se strânseseră femei și copii; priveau, ascultau, plângeau.
— L-am găsit și pe Ion Șchiopu! strigă o femeie. Uite-l, judecați-l și pe el!…
Oamenii îl împinseră în față, fără să le pese de jăluirile robului:
— Sunt un nemernic… Fie-vă milă! Cu pistolul ne-a silit stăpânul să-l sugrumăm pe… Am copii… Știu că ați ajutat mulți robi… În genunchi, vă rog: iertare! Sunt fricos și lacom de aur…
— De asta te-ai și îmbrăcat cu contășul lui Gheorghe? observă Trăsnea.
— Boierul m-a miluit… Din porunca lui am…
L-au adus la judecată și pe Iacob Văcaru, cel de-al patrulea părtaș.
— M-a alungat boierul din conac. Cică să vă potoliți mânia pe spinarea mea, ca să scape el…
— Îndrăcitul!… sudui Bujor. Știți voi de ce-a săvârșit Canta nelegiuirea asta?
— A râvnit la Cătălina…
— L-a îndemnat cucoana cea bătrână să-i ia banii.
— N-o mai satură dracu!…
— Și unde-i Cătălina acu?
— A închis-o în iatac!
— Roabele spun c-a înnebunit de groază…
Bujor își săltă contășul pe umeri, își scoase cușma, își scutură pletele și cuvântă:
— Ați auzit, oameni buni. Ați auzit cum și de ce l-a ucis Canta, cu maică-sa, serdăreasa Ilinca, pe fârtatul nostru, haiducul Gheorghe Ardeleanu? Vă rugăm, oameni buni, să ne fiți martori. Că noi am primit acești șerpi drept tovarăși întru răzbunarea suferințelor norodului și întru cucerirea dreptății. Dar, iacă, și-au dat arama pe față. S-au dovedit vânzători și mișei. Au ucis pe unul din cei mai vrednici și mai curați dintre noi. După legile haiduciei, le vom da aspră și necruțătoare osândă. Încă odată: vreți să ne ajutați?
— Vrem, căpitane! strigară iarăși oamenii.

— Să-l smulgem din conac chiar acum! strigară alții cu sporită mânie.
— Da, la conac! La conac!…
Lui Bujor îi plăcu pornirea îndârjită a oamenilor. Se sfătui câteva clipe cu Ciornei și hotărî:
— Serdăreasa are în conac cincizeci de arnăuți, cu tot atâtea flinte. Ca să avem sorți de izbândă trebuie să-l așteptăm pe Gavrilă Balaur, cu ajutoare. Ca să fim gata, mergeți, oameni buni, vă luați arme, topoare, furci, ciomege, sape, coase și vă strângeți tot aici, peste două ceasuri, când înserează, porunci Bujor. Cine n-are topor, să-și facă o moacă mai mare, ca doi pumni de plutaș, să dăm boierilor la mir.
— Da, ne facem măciuci, căpitane!
— Cobuz, ia pana și scrie pe cei care primesc să ne ajute, să-i știm oricând, că-s oameni de nădejde. Iar pe făptași să-i bată Dobre pân' și-or pierde cugetul. Iar de-or muri de bătaie, sufletul boierului o să dea sama de biete cugetele acestor robi.
— Voi sunteți haiduci, – ridică glas moș Grigore Păun, care nu se dusese acasă pentru că baltagul, singura-i sculă și armă, îl avea cu dânsul, – haiduci răzbunători ai durerilor norodului. Cum de-ați dat crezământ unui boier și mai cu samă unei năpârci ca serdăreasa Ilinca?
Întrebarea asta îl lovi pe Bujor în inimă; simți toată usturimea mustrării.
— Am greșit, moș Grigore. Am crezut în niște oameni nestatornici, vicleni, cu mintea și cu inima în fundul pungii.
— Aici nu-i vorba numai de viclenie, ci de nepotrivirea lucrurilor: boierii nu încap în același sac cu țăranii. S-o știți asta de-aici încolo, haiducilor, dacă vreți să biruiți.
După ce-și împlini porunca, scriind în condică numele oamenilor din Români care-s alături de haiduci, Cobuz se așeză pe prispă. Ar fi desprins cetera de la oblânc, dar era așa de frânt, că nu se izvodea în mintea lui niciun stih în stare să cinstească moartea lui Gheorghe… Să fii om luminos, cu inima deschisă, caldă, să nu cunoști decât dragostea – și-n haiducie tot pentru dragoste s-a azvârlit – și să fii ucis de… Parcă-l auzea cu un an și ceva în urmă… „Primăvară, primăvară, mult mi-i inima amară când văd plugurile cum ară și eu mi-s străin prin țară…" Râvnea o căsuță într-un sat ardelean, să trăiască tihnit cu Cătălina lui… Iar Canta… Codrule fârtate, de ce nu l-ai adăpostit pe Gheorghe? Codrule… ploaia să te ploaie, cetina să-ți moaie, vântul să te bată, cetina să-ți ardă, ninsoarea să te ningă, cetina să-ți frângă, că ne-ai lăsat fârtatul să-l ucidă dușmanul… Cel fel de dreptate-i

asta? Balaur cel nemilos și ucigaș scapă din orice primejdie și Gheorghe… Of, lume, lume, cum ți-aș pune nume…

Oamenii se-ntoarseră repede înapoi, înarmați fiecare cu ce-a avut și cu ce-a apucat.

Spulber cercetă împrejurimile curții și se-ncredință că serdăreasa Ilinca era străjuită cu strășnicie. Din clopotniță arnăuții traseră asupra lui.

Bujor hotărî desfășurarea luptei; o parte din haiduci, călăuziți de Spulber, să se apropie mult de gard, la adăpostul sălciilor din jurul iazului, și să lovească dinspre apus; Pătru Ciornei, călăuzind satul, să lovească dinspre miazănoapte, pătrunzând pe sub râpă, drept sub mal, pe acolo unde nu pot lovi flintele. El cu Dobre, cu Trăsnea, cu Cobuz și cu cei pe care-i va aduce Balaur vor lovi poarta, locul cel mai greu. Spulber împărți cetele, rânduindu-le și povățuindu-le cum să se strecoare spre ograda curții, și apoi, dărâmând gardul, cum să pătrundă în curte.

— Izbim toți odată, când va suna Dobre din corn.

Mai așteptară o jumătate de ceas. Când auziră tropote de cai, haiducii încălecară.

— Vine Balaur!

În acea clipă izbucni glasul clopotelor, tare, stârnind și spaimă, și îndemn. Moș Grigore Păun se furișase în clopotniță și dăduse alarma. Satul tot se ridică, așa cum se ridică la răzmeriță. În văzduh clocotea mânia.

Serdăreasa Ilinca spumega. Alergă spre clopotniță și, ajutată de arnăuți, îl azvârliră pe moș Grigore jos. Clopotele amuțiră. Răsunetul se mai zbătea între dealuri.

— L-a ucis pe moș Grigore, vesti careva. Bujor înțelese că a sosit clipa izbăvirii.

— Noi punem mâna pe Canta! Voi jefuiți și dați foc conacului! Gata! porunci Bujor. Sună, Dobre!

Dar în clipa aceea, un țigan rufos, cu sufletul la gură de multă goană, răcni făcându-și loc printre oameni:

— Căpitane! Căpitane!… Haga Iordache… cu potera… hacuși… pică aici…

— Cine te-a trimis?

— Apleacă urechea… taină… Cocoară… De la Moldova halerg hîntr-un suflet.

— Câți arnăuți are el?

— Peste ho sută… gemu robul și căzu leșinat. Dobre îl duse la fântână și aruncă o cofă de apă peste dânsul.

Căpitanul opri atacul asupra bârlogului lui Canta. Nu se putea năpusti asupra conacului cu o sută de poterași în spate. Mulțimea se tălăzuia încolo și în coace, nehotărâtă.

— Trageți-vă repede în sat. Așteptați în liniște semn de la noi! porunci Bujor. Fârtaților, galop spre lunca din spatele iazului. Trăsnea, rămâi iscoadă!

Cât ai bate din palme, ograda orândei rămase pustie. Crâșmarul ridică robul pe prispă și se făcu că-l îngrijește. Poterașii se iviră de după dâmbul dinspre Moldova.

Trăsnea o legă pe Șagă într-o porumbiște, iar el se adăposti într-un tei stufos din coasta cârciumei.

Sosind în galop, Chiriță înconjură repede orânda și curtea boierească cu bulucul de arnăuți. Dar nu putură prinde pe nimeni. Răcni la crâșmar:

— Încotro au luat-o haiducii, tâlharule?

— Nu știu… Au… au fugit… Zău nu știu!…

— Legați-l! și, spumegând de mânie, își repezi arnăuții în cele patru zări. Se întoarseră după o jumătate de ceas, fără izbândă. Oamenii nu mărturiseau nimic ori îndrumau greșit poterașii. Sosi și aga Iordache, în trăsură. Ca de obicei, îi simțea pe haiduci pretutindeni și nu-i afla nicăieri. Se repezi cu tot bulucul de arnăuți asupra curții lui Canta.

Se înnoptase bine când Trăsnea aduse lui Bujor știri despre puterea poterei lui Iordache Balș.

— Spulber, Dobre și Nica Bucur, rămâneți aici și dați foc conacului. Ceilalți, ne-aținem la Vadul Moldovei. Pe cai! După mine!

Serdăreasa Ilinca îl întâmpină pe aga Iordache cutezătoare:

— Ai prins tâlharii, vel aga?

— După ce-ai tâlhărit cu ei trei ani, muiere procletă, cutezi să-mi ceri…

— Probează! i se răsti serdăreasa, înfruntându-l trufașă. Aga Iordache se cam cumpăni: privirile femeii împroșcau cumplită ură.

— Ai… ai găzduit aici haiducii. Pe unul l-ați ucis și i-ați luat muierea.

— Sunt boieroaică și nu-ngădui să-mi ponosești numele cu învinuiri ticăloase! Dacă nu te porți cum se cade, te poftesc să-mi părăsești pragul!

Aga Iordache nu mai șovăi: pătrunse în conac. Ceru să i se deschidă ușile tuturor odăilor. Când văzu că Ilinca se împotrivește, porunci arnăuților să spargă. În iatacuri găsi doar roabele năucite de spaimă. Aga Iordache se-

nvârti, roti privirea. Rămânea amăgit… „Cum m-a păcălit omul meu? se-ntrebă în sinea lui. Pe haiduci nu-i pot prinde, pe Canta nu-l pot dovedi”…

Dar pe când se frământa așa, un arnăut descoperi o ușă tainică: o brânci, scoțând-o din țâțâni. Serdăreasa Ilinca se repezi mânioasă, cu pistolul:

— Îndărăt, tică…

Dar doi arnăuți o înșfăcară de brațe și-i smulseră arma. Serdăreasa nu se zbătu, nu răcni, ci încremeni. Numai ochii îi umblau ca mărgelele, pieziș, furiș, deznădăjduit. Înghiți în sec, cu noduri. Se făcu stacojie: plămânii nu mai puteau suge aer. De dincolo de ușa tainică, arnăutul scoase o femeie despletită, cu straiele sfâșiate.

— Ah, nu-i Bujor!… suspină ea cu amară decepție. E-un boier bărbos…

— Cine ești, femeie? întrebă aga.

— Sunt soția haiducului Gheorghe Ardeleanu, răspunse limpede Cătălina.

— Și unde ți-e soțul?

— L-a ucis acest câne!

— Ahaa! Și cum de-ai ajuns aici? iscodi aga.

— Canta a haiducit cu bărbatul meu, în ceata lui Bujor!

— Auziți toți? Martori! Și tu ai haiducit, muiere?

— Și eu! înălță Cătălina fruntea, mândră.

— O să te spânzurăm!

— Nu cred!… Și, ca o zvârlugă, se răsuci, smulse iataganul de la șoldul arnăutului și se răpezi spre Canta. În învălmășală, boierul se feri în dosul unui scrin. Arnăutul o înșfăcă pe Cătălina de umăr și-o trase înapoi, cercând să-i smulgă iataganul. Dar ea îl sprijini cu vârful în dreptul inimii și, fulgerător, se prăbuși în ascuțiș.

— Stai! Ce faci? răcni tăhui aga Iordache.

— Am fost haiduc! suspină, căzu pe o coastă și, zâmbind batjocoritor, închise ochii.

— Afurisită făptură! crâșcă serdăreasa, neputincioasă, frântă. S-a prefăcut nebună…

Constantin Canta căzu în genunchi, hohotind de plâns; viața-i plină de râvniri nemăsurate, de șovăieli și năluciri, se prăbușea acum de istov, în batjocură și hulă. Mintea i se umbrea. Gândurile i se încâlceau și se rătăceau. Dramul de voință din el se sleia, amorțind ca păcura la ger. Nu mai era bun de nimic.

Aga Iordache se frământa zăpăcit, neștiind ce măsuri să ia.

— Foooc!… Arde conacul!… Fooc! Săriiiți!… Arde! s-auzi răcnet deznădăjduit, prelung, pornind din mai multe părți. Aga, scrâșnind, scoase în grabă, între flinte, pe Canta și pe serdăreasă:

— Nu scăpați, mișeilor, chiar dacă aprindeți casa!… Scotocește tot, cât mai e vreme! porunci el lui Chiriță. Și pe când slugile fugeau, arnăuții pregătiră în grabă o căruță, legară mâinile celor doi boieri și-i porniră în goană spre Iași.

În noapte, conacul serdăresei Ilinca ardea ca o torță.

La ieșirea din curte așteptau, ascunși, țăranii. Unul din caii de la trăsura lui Iordache Balş fu împușcat. Mulți arnăuți loviți cu parul în cap. Aga socoti că satul s-a ridicat împotriva lui, pus la cale de Canta. Ascuns în trăsură, goni spre Roman, bucuros că scapă ieftin dintr-o mare primejdie.

Gavrilă Balaur sosi la Români, singur, tocmai când Spulber, Dobre și Nica, ajutați de oamenii din sat, puneau foc conacului. Împreună goniră spre vadul Moldovei, unde-l întâlniră pe Bujor.

— Să dăm lupta aici! se grozăvi Balaur. Eu cu doisprezece țărani din Buhuș și Zărnești am spulberat un pâlc de treizeci de arnăuți. Nu se mai așteaptă să ne mai întâlnească și la apa Moldovei.

Când se-apropiară de vad îi întâmpină un foc de flintă.

Bujor porunci galop spre stânga, ferindu-se de a se prinde în luptă. Nu îngădui nimănui să strice focurile. Poterașii păliră în gol. Numai spre locul unde galopa căpitanul șuierară trei focuri de pistol, trase tare de-aproape. La al patrulea foc, Vifor făcu un salt năprasnic, iar glonțul nimeri coapsa Zamfirei, care călărea alături, pe Năluca. Goana urmă viforoasă. Zamfira își stăpâni arsurile durerii până a doua zi, când haiducii s-adăpostiră în codrul de la Râșca.

— Ștefane, mă roade o bănuială, șopti Zamfira, oblojindu-și rana. Glonțul ista nu-i glonț de poteraș. A fost tras prea de-aproape și, de bună samă, n-a fost pentru mine.

Cu degetele înfiorate, Bujor mângâie rana obrintită. Apoi se încruntă, scoase hangerul, îi cercă ascuțișul cu vârful degetului mare, și, repede, spintecă locul umflat, scoase plumbul și stoarse, stoarse cu putere, nădușind. Și tot așa de repede apropie marginile crestăturii, unse cu măduvă din falcă de urs, acoperi rana cu foi curate de patlagină și o strânse bine în fețe. Palidă, Zamfira închisese ochii și gemea ușor.

— De-acum, gata… șopti Bujor, când își putu descleșta fălcile. Uite-l. E glonț făcut de noi!… Din care flintă a fost trimis, Doamne?

Într-un lăstăriș de zmeură, la vreo douăzeci de pași, s-auzi foșnet. Speriată, Zamfira își smulse pistolul din brâu.

— Nu te teme… e urs…

Trăsnea sări de la locul lui și, în șagă, îl zădărî, scoțându-l dintre rugi. Ursul mormăia și nici nu se gândea să fugă. În acea clipă, Dragomir îl trăsni cu un foc de flintă drept în frunte. Sălbăticiunea zvâcni în două picioare, urlă de clocoti codrul și se prăbuși peste rugii din care cu câteva clipe mai înainte culesese zmeură dulce și plăcut mirositoare.

Bujor se întristă amarnic:

— De ce ești așa de pripit, Dragomire?

— Venea spre tine, căpitane! Vroiam să-ți apăr viața…

— Ehei, Dragomire, nu o fiară ca asta vrut-a să mă împuște astă-noapte… Ci alta, mult mai crudă…

Când prânzul fu gata, haiducii se strânseră la masă și la voroavă. Multe aveau de povestit din cele petrecute ieri și astă-noapte. La sfârșit, Trăsnea, care, împotriva obiceiului, tăcuse până atunci, grăi:

— Căpitane, eu zic că nu pentru Cătălina l-au ucis pe Gheorghe.

— Dar pentru ce? se repezi Dragomir. Pentru ce, deșteptule?

— Să zicem: Canta are minte puțină și zăltată. A ucis din dragoste pentru Cătălina. Dar serdăreasa? Că aici e mai mult mâna ei decât a lui. Serdăreasa tot din dragoste a ucis?

— Oamenii spun că atunci când s-a săvârșit omorul serdăreasa Ilinca era la Roman, adăugă Spulber.

— Se poate: dar ea urzește demult. Astă-iarnă, trebuie să-ți spun, căpitane, serdăreasa a căutat să mă momească de partea ei, să-l facem pe fecioru-su căpitan… Să prădăm pentru îmbogățire, ca Ilie Catargiu.

— Ticăloasa! Ucigașa! spumegă Balaur, smulgându-și hangerul din brâu. De ce n-ai spus mai devreme, Trăsnea? Tu, care-i bănui pe toți, de ce-ai tăcut?… Căpitane, dă-i lui Trăsnea pedeapsa cu pistolul, că eu plec s-o răpun pe acea ucigașă care n-a țintit numai asupra unui frate al nostru, ci și asupra căpitanului! Ah, rău ai făcut, căpitane, c-ai vârât năpârca între noi! Rău!

Și Spulber, și Dragomir, și Nica Bucur socotiră că Balaur are dreptate.

— Pedepsiți-l pentru tăinuirea primejdiei!

— Canta este trădătorul, iar Trăsnea e tăinuitorul lui, strigă Dragomir, clocotind.

— Ce fel de haiduc e acela care n-a împlântat hangerul în cea care-l momea?
— Ah, că nu știu un proverb, Trăsneo, să ți-l lipesc c-un glonț în frunte! Tu, coadă de topor – răcni Balaur.
— Fârtaților, – prinse Trăsnea cuvântul, – mă-nvinuiți de părtășie cu trădătorii. Și eu pe mulți am bănuit și de multe ori m-am înșelat. A doua oară îmi așez inima în fața pistoalelor voastre: cine crede că în adevăr eu aș fi viclean și părtaș cu Canta, să tragă! Că n-am dat în vileag uneltirile serdăresei? Recunosc, am greșit. Dar n-am greșit pentru că am vorbit prea târziu, ci prea devreme. Serdăreasa a cercat să mă momească și pe mine și n-a avut izbândă. Dar dacă i-a atras pe alții?
— Mișelule! răcni Dragomir, cuprins de mânie, și scoase pistolul.
Bujor i-l smulse fulgerător:
— Judecata o fac eu, pripitule! Trăsnea nu este, nu poate fi vinovat! Atât cât a știut, Trăsnea mi-a mărturisit la vreme. Dar firul trădării e încă trainic și încâlcit. Dar l-om desluși noi, n-aveți grijă!

26. NICI BOIEROAICELE NU STAU CHIAR DEGEABA

Toată pozna și comedia întâmplată la Români înteți osârdia boieroaicelor de a-l însura pe Sandu Balș.
— Au gărgăuni acești tineri!
— Se-namorisesc de roabe…
— Fac omor pentru ele…
— Și pentru noi nu-și taie niciunul măcar o unghie…
— I-a stricat străinătatea.
— I-au smintit cărțile și filosofia plină de duhul răzmeriței.
— Auziți! Sandu Balș vrea să se cunune cu țiganca din iatac la un schit din munte.
— Vai și ah, ce nelegiuire! Ce rușine, coană Profirițo!… Aman! Aman!…
— Aga Iordache, roagă-l pe mitropolit să-i facă lui Sandu o molifță, un maslu ceva, să-i treacă zărghiala.
— Ba, mai întâi să dea mitropolitul grabnică poruncă tuturor popilor să nu cuteze a-l cununa, sau pedeapsa afuriseniei.
Și măcar că puține iubeau familia lui Iordache Balș și multe se temeau de firea lui hapsână, toate femeile se străduiau și găsiră repede lui Sandu o mireasă bună: Smărăndița, fiica vornicului Sturza din Bătrânești. O fată

înaltă, bălaie, cu chip prelung, cu ochi mari și buze subțiri. O lăudau că-i meșteră la plămădit cozonaci cu douăzeci și cinci de ouă la ocaua de făină, pricepută la legatul șerbeturilor și al dulcețurilor de vișine, cireșe amare, zmeură, fragi și afine, la născocit tot felul de dulciuri pentru sindrofii, uimind musafirii cu înfățișarea și gustul lor ales.

— Totodată, Smărăndița se pricepe de minune să țină socotelile casei și să privegheze slujitorii și robii să nu risipească o firimitură și să nu trândăvească o clipită.

— Mă rog, gospodină bună, ce mai calea-valea. Un mărgăritar!

— Vornicul Sturza a crescut-o cuviincios, a ferit-o de fumuri evropenești.

— E gingașă ca o garofiță. Și-i de neam bun.

— Are o guriță ca o vișină și un glas… Vai ce frumos glăscior are…

— Și ciripește niște cuvințele așa de alese și de dulci că le ung la inimioară.

— Unde mai pui că se-nfăptuiește și o împăcare între neamul Sturza și Balș…

— Și are destulă zestre… Zece moșii și sate! Două sălașe de robi…

Unde-l întâlneau pe Sandu Balș, acolo-l impresurau și-l dăscăleau.

— Însoară-te, Sandule! Însoară-te!… Părinții și rubedeniile îl certau aspru că-i nesocotit și-și spurcă neamul, amestecându-l, corcindu-l cu sânge țigănesc.

Asaltat din toate părțile, cu stăruință și meșteșug, lipsit de tărie și curaj, Sandu Balș s-a predat. A lăsat-o pe Tasia în conacul de la Bucium și a mers în pețit. Primea soție de porunceală: de neam și cu avere. Și chiar din întâiul ceas s-a încredințat de două lucruri: de meșteșugul Smărăndiței de a face dulciuri și de a muștrului slugile. Dulcețile l-au răcorit și l-au întărit după zdruncenul drumului din Iași la Strivești. Iar cu muștruluiala slugilor a fost așa: în timpul mesei, careva a băgat seama că friptura de clapon ar fi cam arsă într-o parte. Vornicul Sturza a făcut semn Smărăndiței: dumneaei, cu glas de îngeraș bălai, grăit-a foarte cuviincios și ascultător:

— Lasă, tătucă, c-o grijesc eu pe bucătăreasă…

— Ce vorbă dulce și cu gingășie spusă… a zis logodnicul în sinea lui.

Și pe când musafirii își hodineau în cerdac burțile pline, fumând din narghilele și sorbind cafea turcească din cești aurite, Smărăndița a coborât la cuhnii, cu ceșcuța ei de cafea în mână, a făcut semn la trei țigani, iar bucătăreasa cea neobrăzată, care cutezase să ardă pielița grasă a claponului, a și fost întinsă jos, la locul păcatului, lângă vatră, și dezgolită la părțile

moi; iar gurița ca vișina a duducuței Smărăndița și glăsciorul de îngeraș bălai au numărat, cu multă nevinovăție, douăzeci și cinci de lovituri cu nuiaua de corn pârlită în flăcări, numai bună să scoată zvârci sângeroase pe ticălosul trup al bucătăresei. Sorbea din cafea, gingaș, duduca Smărăndița, și număra loviturile rar, uimitor de apăsat, cătând să afle și logodnicul cum știe dumneaei „să grijească” de bine slugile cele netrebnice. Boierii sporovăiau sau dormitau acolo în cerdac, cu țâța ciubucurilor în gură.

— Strașnică gospodină, Smărăndița! Se pricepe!

Pe Sandu Balș însă îl cam speria priceperea asta a Smărănditei… „Parc-ar fi fata tatii”, gândea el. Dar tocmai de asta nu cuteza nici umbră de împotrivire la logodnă: asemenea ocară ar strica pentru totdeauna împăcarea între neamurile Balș și Sturza. Și-apoi iar ar începe boieroaicele să-l asalteze: …„Însoară-te!… Însoară-te!”…

În patru săptămâni strădania boieroaicelor izbândi: Tasia, cu toate lacrimile, tânguirile și îngenunchierile ei, fu scoasă și din iatacul de la Bucium și trimisă înapoi la spălătorie. Toți slujitorii din conac se întristară. O iubeau pe Tasia și-i durea și pe dânșii amărăciunea ei. Numai Cocoară se bucura, răzbit se mai bucura de asemenea grabnică întorsătură a lucrurilor. Se rugă, în genunchi, lui Sandu Balș, să i-o dea lui pe Tasia de nevastă.

— Dacă te vrea, – zâmbi molâu boierul, – eu nu mă-mpotrivesc, măi Cocoară… Tu știi că eu sincer am vrut-o pentru mine…

Vizitiului îi venea să chiuie de bucurie. Și până la Bucium, caii, gonind zănatici, au mâncat pământul.

27. FURTUNĂ ÎN MIJLOCUL CETEI

Legănate de vânt, frunzele murmurau, parcă și-ar fi spus povești în șoaptă. Două mierle se hârjoneau pe o cracă, fără să le pese că jos, la tulpina fagului, haiducii țineau aspru sfat. De șapte zile nu mai puteau ieși din acest pâlc de pădure din preajma Fălticenilor; poterași mulți îi împresuraseră. N-aveau curaj să-i atace; îi țineau încercuiți să piară de foame. Cercaseră o ieșire spre Solca și poterașii îi împroșcaseră cu plumbi. Trăsnea, îmbrăcat în cioban, vru să se strecoare spre Fălticeni, dar poterașii îl prinseră. Și numai îndrăzneala lui Spulber și a lui Nica îl scoase din ghearele lor. Acum patru zile, o gazdă a lui Balaur, „sluta din Boroaia”, i-a dat pe mâna poterașilor pe Cobuz și pe Spulber: noroc că aveau armele lângă dânșii și le-au folosit bine.

Neizbutita lovitură de la Români și de la vadul Moldovei, bănuielile ce mocneau în inimi, încercuirea în care se aflau, toate sporeau nemulțumirile surde din ceata lui Bujor.

De la Iași, Cocoară trimise vestea că aga Iordache găsise la Români colierul Zoei Ghiculeasca și se lăuda grozav cu asta în fața protipendadei.

— Colierul? se miră Cobuz, cercetând repede în chimir, unde-l avea cusut. Află doar câteva pietricele. Toți se cruciră. Dar mai ales Balaur și Dragomir țipară împotriva cântărețului:

— Tu ne-ai vândut serdăresei Ilinca!

— Gura ți-i de aur și inima de catran, iscoadă!

Urmă dispută aprinsă, cu învinuiri și bănuieli. Cel mai înverșunat era Balaur. Cobuz tăcea, uimit. Murmura din când în când:

— Fraților, aista nu-i giuvaer, ci ochiul dracului… Aici l-am cusut…

— Ai cusut pietricele, ca să ne amăgești, și giuvaerul l-ai dat ucigașei! urlă Balaur, suduind și sporind dihonia între cetași. Vedeți cine-i mâță blândă? Talger cu două fețe! Ucigașule! Să-ți spargem alăuta-n cap!

Bujor se frământa cumplit:

— Cine ne trădează?

La întrebări fără răspuns, haiducul dă glas pistolului. Cu arma judecă haiducul.

— Trage-n Cobuz! Dacă-i trădător, să piară cu cântecu-i fățarnic pe buze.

Cobuz se uită pe rând la fiecare. Nu se temea. Surâdea.

— Eu n-am de ce vă trăda. Ceata asta s-a plămădit și cu inima mea. Și n-aș putea să-mi vând inima.

— Spulbere, crezi tu că fârtatul Cobuz…

— Nu! Nu cred, căpitane!

— Nici eu nu cred, Ștefane, lăcrimă Zamfira.

— Atunci cine a dat colierul pe mâna serdăresei? Cine? Și când?

Pădurea prindea întrebările; dar ecoul nu răspundea, ci se mira: …cine? când?…

În acele zile, încordarea din rândul cetașilor creștea și din pricina foamei. Ieri, cu greu au căpătat de la nevasta pădurarului o oală cu borș de lobodă și o turtă de mălai. Dar ce ajunge asta la douăzeci și doi de voinici? Azi, Trăsnea a făcut rost de trei mămăligi, de un paner de hribi și de un braț de ceapă verde. Dar mâine? Cum pot sparge această împresurare de poterași? Foamea îi făcea pe toți mai supărăcioși, mai mânioși; iar mânia-i totdeauna

un sfetnic rău. Balaur îl învinuia fățiș pe căpitan de pierderea lui Gheorghe Ardeleanu:

— Căpitane, ai dovedit mare slăbiciune. I-ai îngăduit lui Gheorghe s-aducă acea muiere, acea nadă a dracului, la curtea din Români.

— Nu cârti împotriva unei femei care s-a jertfit pentru noi, hainule!

— Tu crezi poate, căpitane, că noi am părăsit satele și am luat calea codrului ca să culegem bureți și fragi și să ne drăgălim cu muierile?

— Crezi poate că haiducia-i zaiafet molatic? se mânie și Dragomir, ținând isonul lui Balaur. Și apoi ești nedrept, părtinitor: tu îți iei drăguța cu tine, iar Linuța mea rămâne în sat, singură.

— Nu zic, Zamfira-i vrednică și ne ajută uneori. Dar noi… noi nu putem suferi ca unii să huzurească!

— Și-apoi, până la urmă, toate muierile îi trădează pe haiduci. Ați văzut ce-a făcut sluta mea din Boroaia?

— Și-apoi banii îi iei aproape toți și-i îngropi. Dracul știe unde!… mormăi Balaur.

— Așa-i! se răpezi Dragomir cel iute din fire. Până când?

— Eu n-am de gând să prăd și să-mpart până s-or face averile deopotrivă la toți, ci până m-oi îmbogăți eu!

— Ne-am săturat!

La potopul acestor învinuiri. Bujor întâi surâse; apoi se-ncruntă. De sub gene îi scăpărau fulgere. Câteva clipe, privirile i se-nvăpăiară ca izbucnirea flăcărilor pe vârfuri de movile, când se vestesc primejdii mari.

— Cu cine v-ați povățuit înainte de a ridica glasul, fârtaților? și vorbele loveau cu putere și ascuțiș de iatagan.

— Cu… cu nimeni! se bâlbâi Dragomir. Dar mulți murmură împotrivă-ți. Am… am venit aici dornici de trai slobod și când… când colo am intrat într-o robie și mai grea; suntem robii poruncii tale.

— Robi? Ați jurat doar să mă urmați până la moarte!

— Să fie altcineva căpitan!… De pildă, Balaur.

— Cum? tună Bujor, sărind în picioare și smulgând fulgerător pistolul din brâu, să-mplânte glonț în fruntea lui Dragomir.

Nimeni n-avea curaj nici să mai deschidă gura.

Bujor puse degetul pe trăgaci. Îi juca pe față și în ochi acea aspră și sălbatică îndârjire de care toți se temeau. Toți tremurau nu de pistol, ci de privirea căpitanului. Era așa de strașnică, de necruțătoare, că orice clintire

din jur pe toți îi îngrozea. Chiar și nevinovatul cântec al mierlelor ce se-ngâna pașnic în fagul de deasupra.

Dar în clipa aceea, cu salt de jder, Trăsnea împinse cotul căpitanului și pistolul se descărcă în frunzișul fagului.

Una din mierle căzu zdrelită.

Huietul clocoti în codru, spărgând tăcerea și iscând ciudate spaime.

Toți săriră în picioare, îl înconjurară pe Bujor, luându-l în piepturi, lanț.

— Răzmeriță?

— Nu, căpitane! Te împiedicăm să săvârșești o greșeală, vorbi Ciornei.

Haiducii îl priviră cu îngrijorare, dar și cu dragoste.

Bujor se clătină, strășnicia din priviri i se domoli.

— Dacă mai este unul de părerea lui Dragomir, s-o spună. Vreau să lupt cu el luptă dreaptă!

Se așeză tăcere neclintită. Nicio frunză nu îndrăzni să foșnească.

— Nimeni, căpitane! grăi potolit Spulber. Astâmpără-ți mânia.

— Dragomir are sânge fierbinte și ușor dă-n clocot. A grăit așa ori din prostie, ori din răpezeala firii lui nestăpânite, întări Cobuz.

— Gavrilă Balaur, dacă te socoți mai destoinic decât mine și crezi că fârtații te vor, poftește să ne măsurăm în luptă!

— Eu, căpitane, – vorbi Balaur, răpezit și speriat, – îți datorez zilele și ți-am jurat credință până la moarte. Am ridicat glas numai pentru că mi se frânge inima după fârtatul nostru Gheorghe și pentru că în mine s-a trezit iară patima de aur… Dar nu vreau să fiu căpitan, ferit-a sfântul! Dragomir a grăit ca un zănatic, făcându-mi cel mai mare rău. Mă jur!… Și dacă nu mă crezi, căpitane, iată hangerul și pieptul!… și-și trase gulerul cămășii, rupând toți bumbii.

— Suntem împresurați, fârtaților, și vom mai fi. Am fost trădați și vom mai fi. Dar dacă socotiți că până acum nu v-am călăuzit bine, răpeziți-mi un plumb în inimă. Un plumb fățiș, nu pe ascuns! Și alegeți-vă alt căpitan mai vrednic. Dar dacă este careva dornic a sparge ceata ori a-i da alt scop, acela de spada mea va pieri!

Înălță fruntea. Și scutură cușma cu pană de struț, iar rubinul străluci orbitor. Sta în fața tuturor, neînfricat, măreț. Și toți simțeau zvâcnet de mândrie.

Toți afară de unul. Dar nimeni nu știa care-i acela unul. Nici Trăsnea cel bănuitor, nici Spulber cel cu chip strașnic, nici bădița Pătru care a văzut

multe, nici Bujor care-i săgeta pe toți cu iscoditoare privire nu dibuiră care-i acela unul.

Deși era acolo, și toți îl simțeau că-i acolo.

— De fapt, ne temem că nu vom putea ieși din împresurare, tălmăci Pătru Ciornei.

— Adevărat!… E adevărat!… întări Balaur, Nica și Crivăț. De asta suntem așa de burzuluiți, ca viespile.

— Fraților, de ce v-a speriat această împresurare? Au de când ați împrumutat inimi de la iepurii de pârloagă? Ce fel de haiduci am fi noi fără boieri și fără potere? Ce fel de voinici fără împresurări și fără lupte? Mie de moarte nu mi-i frică; demult mi-am luat-o ibovnică. Iar acum, dacă aveți încredere în mine, în trei ceasuri noi am spart împresurarea și am ieșit de-aici!

După asemenea izbucnire, fârtații se simțiră parcă mai strâns uniți, mai hotărâți să lupte. Uitaseră de foame și de alte necazuri. Sfătuiră preț de un ceas. Iar când Ursa Mare arăta că-i miezul nopții, Bujor, Spulber și Dobre ieșiră din pădure cu caii de căpăstru și cu hangerele în mână. Prinseră două străji poterașe; le legară. Ajunseră cu bine dincolo de satul Todireni. De la un sătean, trezit din somn, aflară că poterașii au lăsat strajă subțire în jurul pădurii și ceilalți s-au tras la odihnă în han, în jurul cârcserdarului Chiriță. Bujor sună din corn și cu ceilalți doi, răcnind asurzitor, se repeziră asupra hanului, trăgând din pistoale. Arnăuții, zăpăciți de huiet și tăhui de somn, se ascunseră ori fugiră spre Vlădiceni. În han nu rămase decât Polihron Pelivan cu cinci oameni și gând să se predea. Spulber și Bujor, galopând, răcnind, trăgând din flinte, ca să pară cât mai mulți, îi urmăriră pe cei ce fugeau. În această vreme, haiducii rămași în pădure țâșniră prin spărtura făcută și ajunseră la han, gonind și poterașii ascunși acolo.

Dobre nu se lăsă până nu dibui ascunzătoarea conducătorului poterașilor. Îl găsi, îl izbi cu securea în cap și intră în ceată mulțumit, ca unul care fusese ars de sete și acum băuse apă rece de izvor țâșnit din stâncă.

În zori, haiducii se aflau departe, spre Pașcani. La popas, Dobre se prăbuși în genunchi în fața căpitanului.

— L-am ucis! suspină el ușurat.

— Pe cine?

— Pe Chiriță… Pedepsește-mă căpit…

Bujor se plecă, îl ridică în brațe și-l sărută pe amândoi obraji.

— Uriașule, nu era cârcserdarul Chiriță, ci unul mai mic: căpitanul Polihron. Dar bine-i și asta, Dobre…

Erau iarăși la larg de codru și de țară. Uitară mânia și iuțeala de acum câteva ceasuri. Uitară chiar și acel afurisit colier. Care-i când la haiduci, când la boieri, parc-ar fi fost cizelat de aghiuță. Se abătură pe la patru țărani și se ospătară. Apoi porniră la drum, cântând după Cobuz: …„Foaie verde mărăcine, ascultați, haiduci, la mine, să vă cânt de rău și bine, să vă zic un cântecel, să trecem dealul cu el. Să vă spun istorii multe, să trecem cu ele-n munte. Să vă cânt despre haiduci cum s-adăpostesc prin lunci, cum smulg punga bogatului și-o azvârl săracului”…

Cântând așa, se simțeau frați între ei, iar codrul – fratele cel mare.

Și totuși, iscoada era între dânșii, ca mâzga putregaiului în inima copacului.

28. O FAPTĂ DE-A LUI TRĂSNEA CARE NU-I ȘOTIE, DAR NICI EL NU ȘTIE BINE CE-I

În felul lor, haiducii se bucurară aflând că pe Tasia au dat-o înapoi lui Cocoară; se temeau însă că vizitiul nu le va mai face slujba pe care le-o făcea. În inima lui Trăsnea, însă, vestea asta avu un răsunet deosebit și necunoscut de nimeni.

După ce-o adăposti pe Zamfira în căsuța din Iași, așa cum îl rugase Bujor, Trăsnea își încâlci pletele, se mânji pe față cu funingine, se îmbrăcă în strai flenduros ca un rob țigan și, pe furiș, intră în conacul din Bucium, amestecându-se printre culegătorii viei. Nu putea să-l cunoască nici dracul câtu-i el de drac și de afurisit, așa de schimbat era.

— Sunt robu lui Costache Ghica, hatmanu. M-a cumpăratu dă la Buzău și m-a trimisu să-i haducu un ravașelu către boiaru Sandu Balșu.

Cu vorba asta stâlcită pătrunse în ograda curții. Zărind-o pe Tasia întinzând cămăși pe frânghie, se apropie și-i spuse în șoaptă cine este și cu ce scop vine:

— Să te trec în Ardeal. Peste o săptămână ți-l aducem și pe Cocoară. Și-o înșfăcă în brațe, furișându-se spre poartă. Tasia nu se zbătu, nu se împotrivi. Șopti doar:

— Bădiță haiducule, vorbește întâi cu Cocoară și vezi dacă vrea să mai fugă de-aici… Eu aș fugi! Cum aș mai fugi, Doamne! Nu mai pot îndura să-l văd pe cel care mi-a fript inima și mi-a stricat viața. Un an și jumătate am

crezut că pentru dragoste un boier își va nesocoti rangul. Dar am fost o proastă. Degeaba boierii mi-au lăudat istețimea. Degeaba m-au învățat multe. Degeaba m-au pus alături de boieroaicele lor. Până la urmă – tot roabă… Dar crezi c-am scăpat, bădiță? Nu. Marghioala mi-a spus: „Te-a lepădat boierul cel tânăr, dar ai rămas celui bătrân”. Vor să mă pună tot slujnică în iatac… Cocoară are dreptate: frumusețea roabelor – prilej de ticăloasă desfătare pentru stăpâni și de amarnică durere pentru robi. Și păcatul meu este frumusețea, neiertata mea frumusețe.

Trăsnea parcă nici n-auzea ce spune Tasia; îl vrăjea făptura și suferința ei; în chip ciudat îi vâjâiau urechile și-și simțea în tâmple bătăile inimii. Iar glasul Tasiei, ca un cântec venit de departe, îl atingea nu în urechi, ci în inimă, de-a dreptul în inimă. Ce descântec fermecat o fi avut fata asta în glasul ei, de s-au umezit ochii lui Trăsnea? În câteva clipe, făptura haiducului mâzgălit cu funingine străbătu drum lung, de la nepăsare la milă, de la milă la dragoste și se poticni într-un soi de buimăceală. Ar fi vrut s-o asculte până-n zori, aci, la umbra butucilor de razachie coaptă; dar îl mușca teama unor ciudate primejdii iscate în el și în juru-i.

Îl căută pe Cocoară și sfătuiră în șoaptă:

— Nu cred c-aș mai putea duce casă bună cu dânsa, chibzui vizitiul. A gustat din fructul huzurului. Nu mai este de nasul meu. A învățat carte. Știe să se poarte ca o cocoană. A căpătat fumuri… Și-ncă nu-s semne că se va lecui de dragoste pentru boier, cu toate că acum spală rufe. Dacă i-or veni mințile la loc și dacă aga Iordache n-o vrea să mi-o dea, atunci am să vă rog să… să m-ajutați să fug de-aici cu Tasia.

Trăsnea a plecat nedumerit și de ce simțea și de ce auzea.

Nici n-a mai spus la ceată că s-a abătut pe la Bucium. Pentru că, în fapt, nici nu știa de ce s-a abătut pe acolo. Îi intrase un ghimpe în inimă și-i era frică să-l scoată, după cum se temea să-l lase acolo.

29. HAIDUCUL ȘI PRIVIGHETOAREA

În vale spre Siret, zorile se despicau pe muchea zării cum se despică geana lupului adormit când simte miros de pradă pe-aproape. Se despicau încet și cu nespusă grijă, ca nu cumva noianul de întuneric să strivească fragedul sâmbure de lumină.

În această clipă nesigură, Bujor dormea întins pe suman, sub un fag bătrân, la adăpostul unui tufiș des. Habar n-avea că se crapă de ziuă. Își

trimise cetașii înaintea lui Andronic Palade, despre care aflase că venea spre Bacău. El, cu Dobre, se trase spre codrii Cașinului. Pe drum îi porunci să se abată pe la mănăstire, s-aducă hrană.

— Să fii, la răsărita soarelui, sub fagul nostru de la marginea pădurii.

De când cei trei fârtați se hotărâseră să-i lase totdeauna însoțitor, Bujor nu mai rămăsese niciodată singur. Și acum, doar Vifor păștea mai încolo, ronțăind încet, parcă s-ar fi îngrijit de odihna stăpânului.

Bujor adormise privind lucirea stelelor. Somn greu, trudit, după multă alergătură.

În crengile fagului de deasupra, odată cu întâile licăriri de lumină, se stârni ciripit de păsări. Și dintre toate se desprindea glas de privighetoare. Când cântă privighetoarea dimineața în codru parcă gungurește un copil, parcă râde o horă de fecioare, parcă scapără din strună toate ceterele lumii. Chema, mângâia, râdea, plângea, șoptea, vrăjea și frunzele, și copacul, și pădurea, și cerul.

Bujor auzea prin somn cântecul, dar nu se putea trezi. Îl fura un vis frumos. Se făcea că-i la joc, undeva, în Fântânele ori în Leorda. Și acolo toate fetele îi cântă. Îl fermeca visul, cu toate că simțea ciudată primejdie pe aproape.

În adevăr, în lăstărișul din spatele haiducului se târa încet un om.

Un om ori o fiară?

Nici privighetoarea n-ar fi știut să spună. Când crezu că a ajuns la loc potrivit, omul sau fiara, făcu o mișcare parcă ar fi scos un pistol din brâu.

Și-acum aștepta clipa să apese pe trăgaci.

Privighetoarea coborî spre lăstăriș, privi curioasă cu ochișori ca mărgelele roșcate și dădu glas, tare, a spaimă.

Bujor visa că pe o fată din horă a înhățat-o lupul.

Și fata a dat țipăt de spaimă.

Haiducul sări în sus, înhățându-și pistolul din brâu și, descumpănit, tăhui de somn cum era, se roti spre lăstărișul des din față, gata să tragă.

Inima îi bătea tare; dar mâna nu-i tremura.

Prin geana de lumină zări cum se mișcă lăstărișul. Ridică pistolul mai sus.

Privighetoarea zbură și s-așeză pe o cracă din mijlocul fagului, cântând de acolo cântec de slavă luminii. Bujor zâmbi… O fiară… Urmări foșnetul frunzelor. Fiara se trase înapoi încet și-o luă la fugă.

Om ori fiară?

Nici privighetoarea n-ar fi putut spune.

Bujor grăbi spre lăstăriș. Cercetă în jur. Departe, în râpă, s-auzeau pași în fugă mare. Dușmanul pieri în apa turbure din revărsatul zorilor.

Căpitanul se retrase spre Vifor. Așteptă câteva clipe. Din vale venea solie călare.

Peste trei ceasuri, când se întâlni cu fârtații, povesti visul din pădure.

— M-a pândit o fiară și m-a salvat o privighetoare.

— De ce te-a părăsit Dobre, întrebă Balaur, foarte mirat. De-o bucată de vreme nu te lăsăm singur pentru nimic în lume. Ai dușmani mulți, căpitane, mulți.

Bujor încruntă sprânceana. Întrebă ce izbândă au avut.

— Niciuna. Boierul Palade s-a întors înapoi; aflase de gândul nostru.

Mai devreme ca-n anii trecuți, Bujor desfăcu ceata și își luă rămas bun de la fârtați. Păstră lângă dânsul numai pe Cobuz și pe Trăsnea.

— Noi nu vom avea tihnă; vom colinda împreună până-n primăvară.

30. MIRĂRI ȘI ZÂZANII ÎNTRE BOIERI, CA SĂ TREACĂ MAI REPEDE ȘI IARNA ASTA

Prinderea lui Canta și a serdăresei Ilinca, logodna lui Sandu Balș, erau fapte care frământau și absorbeau societatea ieșeană din aceea iarnă a anilor 1809-1810. Aga Iordache ar fi vrut ca boierii să se preocupe mai ales de cea dintâi; de aceea pofti boierimea la o mare sindrofie și, în văzul tuturor, restitui colierul cel scump Zoei Ghiculeasca, atârnându-i-l la gât cu mult dichis și cu vorbire retoricească:

— Am uitat dușmănia dintre noi și mi-am primejduit viața ca să-ți fac această bucurie, slăvită jupâneasă Zoe. Pe pieptul matale asemenea colier stă ca luceafărul pe cer. Roagă-l pe soțul domniei tale, pe jupân Costache hatmanul, să cate spre noi cu prieteșug și să ne ajutoreze întru doborârea vrăjmașului. Acest giuvaer să întruchipeze legătura dintre noi întru același scop: liniștea Moldovei.

— Numai să nu i-l ia haiducii iară! râse coana Tincuța. Și pe când aga Iordache Balș povestea a zecea oară vitejiile de la Români, Tincuța sări cu o veste mai nouă și mai neobișnuită: Îmi pare rău, jupân Iordache, dar de două zile s-a zămislit între boierii din Moldova un viteaz mai mare!

— Cum? Care-i?

— E jupân Iordache Roset-Roznovanu, fostul domniei tale ginere. Știi că Divanul l-a trimis la Ismail să ajute la aprovizionarea armatei. Ei bine, el n-a numărat doar căruțele cu pâne, ci a luat parte la bătălie. A fost rănit de un glonț în umărul stâng; dar nu s-a lăsat, ci, luptând ca un leu, a pătruns printre cei dintâi în cetate!

— Nu mai spune!… Cum, nu s-a temut de moarte?

— Fire războinică!

— Halal! La dânsul curaj! exclamau boierii și boieroaicele, cu nespusă uimire.

— Nu se poate! răbufni invidie din rânza agăi Iordache.

— Totuși generalul cneaz Bagration i-a prins pe piept crucea „Sfântului Gheorghe” de argint! O să-l vedeți decorat!

Mulți rămaseră cu gurile călcate: un boier moldovean decorat pentru vitejie? Mare minune!

Dumitrache Sturza, Alecu Beldiman și Andronache Donici se bucurară:

— Poate se trezește iarăși în noi străvechea vitejie proslăvită de cronica lui Ureche ori Costin.

— Numai de-ar fi adevărat!…

— E adevărat, întări și marchizul de Bois-Crécy. Franțuzul simțise demult că boieroaicelor le place eroismul și-și deschid inima ori de câte ori aud grăindu-se despre fapte neobișnuite. Povestind lupta de la Ismail, ciulind urechea în dreapta și în stânga, trăgând de limbă pe unul și pe altul, află că în țările române rușii aveau 120.000 de soldați, din care 44 regimente de infanterie, iar restul cavalerie și artilerie. Numai la Bârlad, când a însoțit-o pe Tincuța Bașota la întâlnirea cu generalul Bolkovski, marchizul numărase, e drept, cu mare risc, 45 de tunuri grele și peste 60 de mortiere. Află rânduiala armatei ruse pornită să lupte cu turcii la Dunăre; aripa stângă, comandată de generalul Langeron, în Basarabia, cu centrul în fața Ismailului, pe care, pentru a doua oară în istorie, rușii îl cuceriseră acum; aripa dreaptă, sub comanda generalului Miloradovici, în fața Bucureștiului; centrul cu cartierul general al cneazului Prozorovski și al lui Kutuzov era statornicit la Focșani. După socoteala lui de Bois-Crécy, aceste știri erau osebit de însemnate, de aceea le și trimise în scrisoare cifrată către Napoleon însuși, adăugând; „Ofițerii ruși cred că țarul urmărește să-i zdrobească definitiv pe turci. Dar n-are aici armate destule. Și nu poate aduce mai multe, pentru că se teme să nu fie atacat pe Vistula”…

Dar să lăsăm pe acest spion franțuz și să ne întoarcem la sindrofia lui aga Iordache, unde boierii se împărțiseră în două.

— Iaca, om ca Roznovanu, dac-ar călăuzi armata națională, o armată de țărani cuminți, supuși și viteji, ce bună treabă am face într-o republică aristo-democraticească… suspină Dumitrache Sturza. Țăranii noștri sunt viteji, dar au nevoie de-un conducător. Când l-au avut pe Ștefan cel Mare…

— Dacă nu-i lăsăm să facă armată, se fac haiduci.

— Și ca haiduci, tot boierii au vrut să-i călăuzească.

— De pildă Canta!

— Nu mai pomeniți numele acestui cap de tâlhari! strigă aga Iordache.

— Ba pomenim, că doar ce urmărea Canta? Să lupte împotriva turcilor, ca și Roznovanu.

— Ca să nu-i mai luați apărarea de pomană, am să-i pun cât mai repede capul sub secure. Am dovezi că el povățuia, de fapt, ceata tâlharilor. Fără Canta și fără serdăreasa Ilinca, Bujor s-ar fi predat demult. Tâlharii nu numai că furau, dar strângeau bani, cai și arme, să facă oaste și să ridice țara împotriva noastră, a boierilor! Răzmeriță! Asta urmărea Canta!

— Ba vroia să se alipească rușilor și să lupte împotriva turcilor! strigă Andronache Donici.

— Cum? Și asta nu te sperie, vornice Andronache? întrebă răgușit Costache Balș. Au de asemenea năzăreală avem noi nevoie acum?

— Și-apoi Constantin Canta a săvârșit și un omor!

— A ucis un haiduc! Deci te ajută pe domnia ta, care vrei să-i ucizi pe toți.

— Pe deasupra a făcut și bani calpi[101]. Am găsit la dânsul o mulțime.

— Domnia ta știi prea bine că nu el i-a făcut, ci serdăreasa Ilinca, dacă nu chiar… cârcserdarul Chiriță.

— Canta e un răzvrătitor nărăvit în spurcatul duh franțuzesc!

— Și dacă-i nărăvit, cu ce te-a supărat pe domnia ta de l-ai bătut la tălpi ca pe-un rob și l-ai surghiunit?

— Eu știu și adeveresc: Canta-i tâlhar de drumul mare, din banda lui Bujor, calpuzan prins asupra faptului, un ucigaș de rând și pe deasupra apelpisit, iacobin!

— Da, aici aga Iordache are dreptate! ridică glas Alecu Beldiman. Canta e un îndemnător la răzmeriță!

— Cum, parcă-l oploșeai la sânu-ți ca pe un înnoitor?

— Eu sunt altfel de înnoitor. Un înnoitor care nu va suferi niciodată ca un Canta, om viclean, înșelător, de rele iscoditor, să ridice capul, să scrie oamenii pentru oaste, zicând că se nevoiește pentru dreptatea țării. Eu vreau să schimbăm viața Moldovei în chip pașnic, fără învrăjbirea norodului. Și ca să putem face asta, trebuie să-l punem pe Canta sub secure! Ca orice boier, mă tem de răzmeriță, mă tem de orice tulburare care, în loc de înnoire, poate aduce jalnica Moldovei tragedie.

Asemenea vorbire cu retoricesc ifos din partea unui înnoitor îl umflă grozav în pene pe aga Iordache. Mănunchiul înnoitorilor se risipea. Prestigiul lui sporea.

Lucrând cu toți boierii ruginiți, puși în acel departament de criminalion care tocmai atunci se crea, la 11 decembrie 1809, aga Balș a obținut osândirea la moarte a lui Constantin Canta, iar serdăresei Ilinca i-a dat surghiun pe viață la mănăstirea Agapia, să stea în sihăstrie și-n rugăciuni.

Balșii au socotit această osândă drept o biruință a lor. Tincuța nu l-a apărat pe Canta; dar când Divanul, la propunerea agăi Iordache, a înzestrat-o din cutia milei, ea a refuzat furioasă:

— N-am cerut nimănui nimic! Dați cui ați mai dat!

Iar agăi Iordache i-a trimis vorbă să nu-i mai poarte de grijă și nici să nu se mai laude așa de mult cu isprava de la Români, că și acolo a fugit de teama lui Bujor și n-a prins un haiduc, ci un nevolnic și o ucigașă.

Pe Bujor n-o să-l prindă așa ușor; el îi bate poterile, îi ucide căpitanii și-l alungă prin toată Moldova, ca pe un câine râios. S-a legat de Canta și face tărăboi cu osândirea lui, ca boierii să creadă că i-a mântuit de primejdia haiducilor, ca să stăpânească, de fapt, Moldova.

Rudele și prietenii lui Constantin Canta au făcut întâmpinare la senatorul prezident. Dar n-au obținut decât amânarea executării. Aga Iordache a ticluit alte învinuiri în fața lui Kușnikov: Constantin Canta e un răzvrătit, prieten cu franțuzii. A fost la Napoleon și s-a legat să-l slujească.

— Este prieten cu de Bois-Crécy, pe care eu mă țin să-l dovedesc iscoadă a lui Napoleon. Că nu-i marchiz cum nu-s eu mitropolit.

— E un iacobin primejdios, slăvite senator prezident, îl întregi Lupu Balș pe aga Iordache.

Senatorul prezident îl privi lung și tăcu.

Iarna începuse grea și geroasă. Aga Iordache aflase că Bujor și-a desfăcut iarăși ceata și a pornit spre Ardeal, însoțit de doi fârtați. Ca să mai dea peste

nasul boierilor care luau partea haiducilor și să-și arate puterea, trimise în taină pe Chiriță cu douăzeci de arnăuți la Costieni, îl prinse pe Ilie Catargiu și-l întemniță la agie. Departamentul criminalion îl judecă, în scurt, osândindu-l tot la moarte, ca și pe Canta. Noua osândă spori mult puterea agăi Balș. El lăsase anume să se șoptească printre boieri că Ilie Catargiu era înțeles cu hatmanul Ghica. Boierii nu mai cutezau să ridice cuvânt împotriva lui. Se temeau. Doar pe la colțuri dacă mai cârteau:

— Căsăpește boierii mai dihai ca Bujor.

— Bujor bate, pradă, nu omoară, cum zice și cântecul… Na, c-am ajuns să grăiesc bine de haiduci, șopti hatmanul Costache Ghica. Haiducul n-a ucis niciun boier, pe când cânele turbat, aga Iordache și „pavăza Moldovei" sunt gata să descăpățâneze doi deodată. Doi boieri care, orice-ar fi făcut, rămân totuși boieri, înțelegi?

— Eu cred că osândește boierii tocmai pentru că haiducii își bat joc de nevrednicia lui.

Auzind despre asemenea osândiri, starețul Zaharia se cutremură de spaimă. I se păru că, în curând, o să-i vină și lui rândul. Deschise gromovnicul și cercă să se mângâie citind: …„de va tuna sau va fulgera în ziua de Paști, în acea vară va fi ploaie multă, văile și pâraiele se vor umfla de apă… De va tuna în Joia Mare va fi unt mult la vaci; iară de va fi cutremur, atunci mulți împărați se vor turbura și boierii cei mari vor pieri în războaie și în răzmeriță"…

— Mutule, toarnă! Că poate va da Dumnezeu să fie cutremur în Joia Mare…

Gustă vinul, dar nu-l găsi pe plac, ci amar și coclit. Scrise răvaș despre tot ce afla de prin țară și de prin Iași, și-l zgâlțâi pe mut:

— Te duci cu ăsta la Pătru Ciornei, să-l dea el mai departe, cum va ști.

În acea iarnă făcu vâlvă mare în Iași turneul trupei rusești a lui Gaetan Madjii. Spectacolele s-au dat în saloanele lui Dumitrache Sturza, a lui Alecu Beldiman și a lui Roset-Roznovanu. Toți boierii, și mai ales boieroaicele, alergară să vadă „ftiatru". Chiar și cei mai habotnici și mai „rugeniți". Văzând și invidiind succesul obținut, și-au deschis casele pentru artiștii ruși și pentru spectacolele lor și Costache Ghica și chiar aga Iordache Balș.

Tinerii căpătară și mai mult curaj. Porniră, în sfârșit, să învețe și ei, în românește și în grecește, ca să fie pe placul tuturor, „Moartea lui Cezar" și „Iunius Brutus".

— Cum adică? mormăia totuși Costache Ghica, Boierii noștri au să strige în ftiatru împotriva tiranilor, pentru republică?

— Da. Așa-i piesa…

— A venit vremea lui anticrist și nimic alta… S-apropie sfârșitul lumii…

— Ei, ce să-i faci, Costache? îl domolea coana Zoe. Dacă așa-i moda evropenească, n-ai ce-i face.

Și așa, prinși de asemenea frământări și de altele pe care nu le mai scriu, boierii mai nici n-au băgat seama că trece iarna.

31. CALEA VISATĂ

În iarna aceea, Zamfira a stat singură în căsuța ei tăinuită din Iași. Se numea Rahila Mereuță, supusă austriacă, și avea acte că-i venită din țara Bârsei.

Bujor, însoțit de Cobuz și Trăsnea, l-a căutat pe locotenentul Moruzov și, împreună, după oarecare sporovăială cu aghiotantul, au pătruns la generalul cneaz Bagration, aflat pe atunci în Focșani, la cartierul general al cneazului Prozorovski. De la locotenentul Moruzov a aflat că generalul cneaz Bagration este, împreună cu generalul Kutuzov, cel mai bun ucenic ai bătrânului general Suvorov, cel care a luptat acum treizeci de ani la Ismail. Piotr Pavlovici Bagration era un bărbat înalt, cu chip prelung, cu ochii vii, pătrunzători, cu nas mare, întors în plisc, cu favoriți creți, negri ca și părul des și ondulat, cu fruntea înaltă și gura arcuită meșteșugit, cu bărbia energică. Chip de om hotărât. Nu avea mai mult de treizeci și patru – treizeci și cinci de ani. Se îmbrăca strălucitor, cu epoleți de aur, cu mundir cu guler înalt, împodobit cu frunze de stejar cusute cu fir de aur. Era sprinten, cu vorba răspicată, poruncitoare. Râdea mult și se supăra repede. Hărăzit cu meșteșugul de a cunoaște oamenii și de a le câștiga inima, se îngrijea mult de ostași, dar îi plăcea să știe că are în jurul lui viteji. Și în bătălii, ca la Austerlitz, el însuși se purta ca un erou.

Haiducii s-au înfățișat ca neguțători de covoare persienești, generalul rus Bagration fiind mare iubitor de asemenea marfă. După ce-i vândură un covor scump, neguțătorii îl cercară cu meșteșugită vorbă, născocind o poveste cum au fost prădați de haiducii lui Bujor.

— Bujor? râse generalul cu gura mare, sclipindu-și dinții puternici și închizând ochii, ca gotcanul când cântă. Moruzov spune că acest Bujor e-un

om îndrăzneț, priceput cunoscător al graiurilor de la Dunăre. E adevărat, Andrei Petrovici?

— Adevărat, slăvite cneaz.

— Atunci… Bujor se află chiar în fața măriei tale, își plecă genunchiul neguțătorul de covoare persane, iar cei doi slujitori ai lui îi urmară pilda.

— Cum? nu se dumiri generalul Bagration, ducând mâna la pistoale, Moruzov, îmi joci feste?

— Vroiam să-i vezi pe acești oameni la lucru, Piotr Pavlovici, chiar în condițiile în care trăiesc și circulă.

— Sunt Bujor, mărite cneaz. Am venit să te rog a mă primi, cu toată ceata, în armata măriei tale, să lupt împotriva turcilor pentru libertatea țării mele! Și, ridicându-se în picioare, lepădă anteriul, apărând în strai haiducesc, cu plete lungi, falnic și frumos. Cei doi însoțitori făcură la fel.

— Tu, un tâlhar în fața mea? întrebă Bagration încruntat, căutând să-și ascundă plăcerea care se isca în el ori de câte ori vedea oameni voinici și îndrăzneți, cum dorea el să fie toți oamenii. Bujor se cumpăni o clipă; dar repede își găsi stăpânirea de sine, privind o clipă la Cobuz și Trăsnea.

— Mărite cneaz, sunt un om de jos, fără învățătură. De aceea n-o să știu răspunde decât cu o pildă din Alixăndria. Cică odinioară slujitorii aduseseră lui Alexandru Machedon împărat un tâlhar prins pe mare. Și l-a întrebat împăratul pe acel făcător de rele, grăind: „De ce tâlhărești supărând și năpăstuind oamenii?" Cel învinuit a răspuns: „O, împărate, ce nedrept ești! Pe mine, care umblu cu o luntre cât o coajă de nucă și mai ușurez de pungi pe cei care au prea multe și prea grele, dând celor ce n-au de fel, pe mine mă faci tâlhar, și făcător de rele îmi zici! Iară tu, tu carele porți oști nenumărate pe pământ și pe mare, zeci de războaie faci, pârjolești și ucizi, tu nu le numești nici tâlhar, nici făcător de rele, ci împărat… Și pentru că Bujor zări pe chipul generalului Bagration o undă subțire de surâs, urmă mai îndrăzneț: Iară țelul haiducilor nici nu-i măcar jaful, mărite cneaz, ci să scăpăm țara de robie; jaful este numai mijlocul de a-i mai cuminți oleacă pe boierii cei hapsâni".

— Și ce-a făcut Alexandru Machedon cu acel pirat? zâmbi deschis generalul cneaz Piotr Pavlovici Bagration.

— Ceea ce ai să faci și măria ta cu noi acum: l-a făcut slobod și l-a ales slujitorul lui, numindu-l căpitan peste trei sotnii.

— Moruzov, parcă spuneai că printre haiduci se află și un boier?

— A fost, slăvite, dar a ucis un fârtat și… boierii l-au osândit la moarte, răspunse Bujor în locul locotenentului.

— Boierii?

— Da, se mănâncă între ei, după pilda câinilor, și nu vor să lupte împotriva turcilor.

După ce l-a întrebat cum a învățat rusește, după ce a aflat că Anastasie Cobuz știe sârbește, bulgărește și grecește, generalul cneaz Bagration dădu mulțumit din cap și se așeză pentru sfat mai pe îndelete, dezvăluind planul lui de a ajuta pe haiducii sârbi, unguri și români, pe crâjalii bulgari și pe klefții greci să ridice împreună împotriva turcilor, alături de armata rusă.

— Noi eliberăm doar țările și neamurile voastre. Firesc este să luptați și voi. Să știți și voi cât costă libertatea. Fă ca în această iarnă toți oamenii viteji, dornici de libertate, să se organizeze și să pornească lupta în spatele dușmanului, să-i lovească pe turci fără cruțare, să le strice corturile și aprovizionarea, să le ucidă caii, să le otrăvească fântânile și cișmelele, iar când vom ajunge noi acolo, să se alipească armatei noastre și să mergem împreună până-i vom goni pe osmanlâi din Țarigrad și vom face slobodă toată lumea creștină.

Asemenea vorbire scălda inima haiducului în miere dulce și-n spumos de Cotnar. Nu-i părea rău decât că Trăsnea și Cobuz nu știu rusește. Le tălmăci grăbit. Apoi arătă generalului condica lui Cobuz:

— Uite, aici avem însemnați chiar de pe acum 250 de oameni gata de luptă. Au doar nevoie de arme și de pregătire obștească.

Și aceasta plăcu mult generalului cneaz Bagration. Porunci o scrisoare către generalul Enghel, viceprezident al Divanului la București, rugându-l să-i dea carte de slobodă trecere prin Moldova, Transilvania și Țara Românească pe numele lui Nicola Sotir și a soților lui, neguțători de la Odesa. Să umble pe unde vor și să „cumpere ce vor dori”.

— Să strângi, haiducule, o mie de oameni; iar aceștia, la rândul lor, să fie în stare a ridica alți zece mii.

Sfatul tainic cu generalul rus a dat celor trei haiduci încredere și puteri nebănuite.

În toată iarna lui 1809–1810 au hălăduit prin Brașov, prin Sibiu, vânzând șaluri și covoare și, mai ales, căutând să stea de vorbă cu anumiți oameni, scăpați din răscoala lui Horia.

— Rușii ne dau arme, straie și hrană, noi punem inima și vitejia, să scuturăm împreună jugul turcesc.

Mergând pe drum ori seara la hanuri, își aminteau de Moldova, de satele ei, de fârtații de haiducie, de Zamfira. Cobuz chiar murmura, în dorul ei, la urechea lui Bujor:

— Inimioara-n mine-i arsă după cel ce-i dus de-acasă. Inimioara-n mine-i scrum după cel ce-i dus la drum…

Au trecut munții, pe la trecătoarea Lainici, în miez de iarnă, ajutați de călugări și de ciobani. S-au oprit în Târgu-Jiu câteva zile, până s-a domolit viscolul. Apoi, în sănii, vânzând ciubere moțești și bote ardelenești, au pogorât la Craiova.

Au sfătuit cu mulți olteni, bucurându-se că aici oamenii erau mai guralivi, mai îndârjiți decât moldovenii și parcă mai neînfricați.

— Noi, de fapt, am și început bătaia cu turcul. Unul dintr-ai noștri, Tudor din Vladimiri, cu pandurii lui, luptă alături de sârbii lui Caragheorghe.

— Acolo avem și noi un fârtate, pe Ion Bănucu.

— Pe sârbi îi sprijină mult oștenii ruși.

Bujor a trimis chiar un om la sârbi să-i aducă vești de la Bănucu. Apoi cei trei călători cu chip de neguțători greci și-au făcut douăzeci de gazde bune în satele din Dolj, Vâlcea, Târgu-Jiu și Mehedinți și peste trei sute de oameni, și mai ales flăcăi gata să pornească la luptă, când vor auzi semnul hotărât. Mulți știau de bulgarul Pinalov care a strâns din Țara Românească cinci sute de bulgari și de sârbi cu care luptă acum pe valea Timocului, împotriva dominației ienicerilor otomani. Aici aflară de sfaturile luminatului episcop Sofronie de Vratța.

— El ne îndeamnă pe toți bulgarii să ne ridicăm împotriva turcilor și, din toată inima, să ajutăm armata rusă.

Dar ispravnicul de la Vâlcea, mirat de asemenea neguțători harnici, într-o seară le-a găsit pricină și i-a arestat.

— Dacă sunteți neguțători greci din Odesa, de ce vindeți ciubere ardelenești?

— Am vândut covoarele în Transilvania, și ca să nu venim cu gol, am luat ciubere.

— Noi din asta trăim: cumpărăm și vindem orice fel de marfă.

— Dacă domnia ta, ispravnice, ne-ai da o ciurdă, am vinde-o și ți-am aduce venitul.

— Da? Atunci cum de știți așa de bine românește?

— Orice marfă se vinde cu grai bun, pe înțelesul celui care o cumpără.

— Da? Dar atunci de ce în taină îndemnați oamenii să pornească lupta împotriva turcilor?
— Dă, am zis noi c-ar fi bine ca acest norod și această țară să fie slobodă. Și cine nu zice ca noi samănă a ticălos.
Ispravnicul clipi din ochi tare nedumerit și tăcu îndelung, prostit. N-auzise nicicând asemenea vorbe la niște negutățători. Și nu știa ce să creadă. Pentru orice eventualitate le luă cartea de slobodă trecere și întări paza la temniță.
Pentru Bujor totul părea pierdut. Cobuz era de părere să spună că au îndreptări tainice de la maimarii armatei ruse; dar căpitanul se-împotrivi:
— Ne-am mânca singuri lefteria. Generalul Bagration ne-a încredințat o treabă de taină. Dacă noi cădem prinși ca niște pițigoi în laț, însamnă că nu merităm această încredere. Trebuie să scăpăm de aici prin puterile noastre! șopti Bujor apăsat.
— A, dac-ar fi Dobre aici, zăbrelele astea…
— Să lucreze viclenia, dacă puterea-i înlănțuită! hotărî Trăsnea.
Când intră paznicul, îl luară în primire cu glume, cu povești, cu vorbe de duh. Dar paznicul era tare ursuz, supărăcios și nu suferea să stea la taifas cu întemnițații. Își purta printre ziduri făptura deșirată și cocârjată, zăngănind o legătură de chei mari, târând un picior și schimonosindu-și gura în chip foarte ciudat.
— Pe aista nu-l putem nici îmblânzi, nici cumpăra, se mâhni Cobuz.
Dar Trăsnea îl prinse c-o poveste de șagă.
— Ascultă, paznicule, ai nevastă?
— Am.
— E tânără? E frumoasă?
— Douăzeci și doi.
— Ai auzit povestea c-un popă bătrân și-o preoteasă?
— N-am auzit! Du-te la dracu!…
— Păcat că nu vrei s-auzi… Cică popa era bătrân și preoteasa tinerică. Popa își simțea, auzi? își simțea sfârșitul aproape. Adicătelea se gătea să-și dea ortul popii. Și nu-i era ciudă de nimic alta ca de preoteasă. Și cum să nu-i fie ciudă, dac-o lăsa pe lumea asta, tinerică, frumușică, dichisită, și el se ducea pe cealaltă lume? Zice: „După moartea mea, nevestică, dacă vrei să intri în rai, cu drepții, să nu rămâi văduvă. Să te măriți tot cu unul de sama mea. Adicătele așa, de la cincizeci de ani în sus”. Preoteasa, de, înduioșată, grăiește: „Părințele, sfatul întru totul ți-oi urma. Odihnește-te,

mătăluță, acolo, în tihnă. Și nu te chinui în mormânt de grija mea. Că dacă n-oi găsi unul de cincizeci de ani, am să iau doi de câte douăzeci și cinci".

— Hi, hi! râse temnicerul, strâmb. Vi-i bine aici, ha? Veseli negușătorași! Și mai știți și povești… Hihi! Vi-i bine…

— Bine! Nu vezi? E foarte bine! C-o mai fost odată așa și tot a dracului a fost!… Numai oleacă nu-i bine, și-apoi iar e rău…

— Îndrăcită limbă ai, lunganule! se îmblânzi și mai mult temnicerul.

— Ești deștept, temnicere. Foc de deștept. Ferice de acela căruia îi spui o vorbă și pricepe zece. Și vai de acela căruia îi spui zece și nu pricepe niciuna…

— Bine c-aud și eu unul care zice că pricep. Maimarii mei din prost și vită-ncălțată nu mă mai scot, surâse paznicul, așezându-se jos, între întemnițați, bucuros să mai audă o năzbâtie.

Folosind clipa, Bujor îi sări în spate, Cobuz îi înfundă gura și, cât ai bate din palme, îl dezbrăcară și îl legară fedeleș. Iar Trăsnea se îmbrăcă repede în straiele paznicului, îi luă cheile și, cu darul lui de a-și schimba chipul, se schimonosi, se cocârjă, își strâmbă gura, își târî piciorul și ieși din temniță, bodogănind. Se strecură în odăile isprăvniciei, scotoci până găsi cartea de slobodă trecere oprită de ispravnic; apoi, aducând arme lui Bujor și lui Cobuz, îi ajută să iasă din închisoare, punând pistoalele în pieptul paznicilor.

În aceeași noapte goniră până la Drăgășani. Pentru că nu mai aveau bani, jefuiră un negușător bogat. Apoi puseră în trei sănii butoaie de vin și luară drumul Bucureștiului. Aici se întâlniră cu câțiva bulgari și greci, cunoscuți lui Cobuz, cu care statorniciră semne și legături pentru ceasul când vor porni la luptă. De la București, cu ajutorul unor cazaci, înșelându-i pe turci, trecură Dunărea la Silistra. Acolo, Cobuz înnodă vechile lui prietenii cu crâjalii. Cunoscu și el chemarea episcopului Sofronie de Vratța, pe care bulgarii o citeau cu sfințenie și-o dădeau din mână în mână. O tălmăci și lui Bujor.

— Războiul rușilor împotriva puterii otomane este începutul libertății pe care demult o așteaptă poporul bulgar. Auzi cum scrie: „Și iată acum se apropie de voi oastea pravoslavnică a slăvitului țar Alexandru, se apropie frații voștri creștini care vor să vă izbăvească de nenorociri atât de grele; iată că a sosit ziua luminoasă pe care o așteptați de patru sute de ani"…

— Așa ar trebui să scrie chemări și mitropoliții de la noi.

Aflară apoi despre Gheorghe Mamaneț Buiuklu, cel care, cum spuneau oamenii de aici, a aprins iară scânteia libertății în inimile bulgarilor, trezindu-i din somnul cel greu al robiei.

— Cobuze, oameni ca aceștia ne trebuie și nouă.

Arătând îndreptările primite de la generalul Bagration, Bujor însemnă în condica lui numele a trei sute de țărani bulgari, tot oameni hotărâți să sară în spatele turcilor, îndată ce armata rusă îi va fi clătinat de la Dunăre și-i va fi silit să se retragă.

Și știut este că o armată în retragere, lovită pe neașteptate de localnici, încetează de a mai ființa ca armată, spunea un bătrân crâjal bulgar, care luptase și în războiul ruso-turc în 1789–1792.

În martie, călătoria tainică și grea a celor trei haiduci se încheia cu rod mulțumitor. Odată cu dânșii veneau spre tabăra generalului cneaz Bagration optzeci și trei de voluntari români și bulgari.

Și mai mult chiar decât Bujor, Cobuz vedea cum se înfiripă visul lui de a uni noroadele de la Dunăre și din Balcani în lupta împotriva turcilor – dușmanul obștesc.

Începea primăvara anului 1810 și haiducii lui Bujor erau pe calea visată.

32. ÎNCĂ UN SCURT POPAS DE IARNĂ PRINTRE BOIERII DIN IAȘI

Pe acea vreme, generalii ruși purtau războiul încă după obiceiul vechi: vara se băteau cu înverșunare, neobosiți; iarna se odihneau în lagăre bine pregătite. Vara, în armată era tevatură, frământare, vânzoleală primejdioasă și eroică luptă; iarna, soldații reparau echipamentul, armele, atelajele și se odihneau. Ofițerii înlocuiau pierderile unităților, se îngrijeau de muștrul noilor recruți, de cai, de aprovizionare; și mai ales petreceau. Napoleon îi silise, în 1806–1807, să lupte și iarna. Dovediseră atunci că știu și asta. Dar ofițerii ruși îl numeau pe Napoleon „generalul risipitor de oameni”. Și în lupta cu turcii reveniseră la vechea rânduială.

În Iași, ofițerii superiori ruși erau cartiruiți în palatele boierilor bogați, case comode, bine făcute. Cartiruirile din acei ani au grăbit și au desăvârșit înnoirea moravurilor societății românești.

Dar această schimbare se făcu cu o tot mai îndârjită bătălie între „rugeniți” și înnoitori. Dacă printre femei „rugeniții” nu dobândeau nicio victorie, altfel se petreceau lucrurile cu bărbații. Ei se dovedeau mult mai

conservatori, mai fricoși. Chiar când cutezau câte un pas înainte, dădeau repede doi înapoi. Tânărul Sandu Balș, de pildă, după logodna cu Smărăndița, lepădă straiele „nemțești” și îmbrăcă iarăși ișlic și gugiuman cu fund roșu, ca boierii fanarioți. Și odată cu costumul revenea iară la vechile tabieturi, metehne ori năravuri: mese neîngăduit de îmbelșugate, joc de cărți la sindrofii și dormitare lâncedă în tot restul timpului.

Dar cele mai obișnuite petreceri rămâneau tot balurile pentru cei tineri și jocul de cărți pentru cei în vârstă. De Bois-Crécy, ajuns acum din fluturar mare măsluitor la joc de cărți, observa că un bal la Iași e un amestec ciudat și ridicol de orient și occident. Printre boieri cu bărbi lungi și stufoase, cu gugiumane înalte din samur ori cu ișlicuri de trei coți, confecționate din câte douăsprezece pelicele de miel nefătat, cu straie lungi, de toate culorile, strălucind de mătăsuri și blănuri scumpe, încălțați în iminei roșii, turcești, printre farafâsticurile și ifosul solemn de obârșie țarigrădeană, se învârteau sprintene, grațioase, elegante, răpitoare femei în rochii croite după cele mai noi modele de la Paris, Petersburg ori Viena.

În epoca aceasta de zorită trecere de la străvechea și lânceda viață orientală la cea nouă occidentală, pofta de lux se descătușase fără niciun frâu, înăbușind toate virtuțile cele vechi. Îndeosebi jocul de cărți cu toate matrapazlâcurile lui devenise adevărată îndeletnicire de căpetenie a cinului boieresc. Măsluirile, trișările, cacialmalele făceau ravagii prin averile boierești. Mulți boieri se crămăluiau tare că femeile s-au destrăbălat și-au făcut de râs străvechea cinste conjugală. În același timp, mai fiecare boier se încurcase cu câte o „aftoriță”, cu câte o dănțuitoare poloneză ori franțușcă și mai fiecare boieroaică era îndrăgostită de un ofițer ori de un nobil refugiat din țările cucerite de francezi. Totuși și între femei erau unele deosebiri demne de arătat. Dacă Zoe Ghiculeasca devenise vestită mai ales prin colierul ei, cu o istorie plină de peripeții, și prin viața ei dedată fără rușine destrăbălării, dacă Marghiolița Balș era invidiată pentru luxul casei și al rochiilor ei, în schimb, Tincuța Bașotă făcea parte dintre acele puține boieroaice tinere care se gândeau serios să schimbe fața Moldovei dezvoltându-i și cultura, nu numai moda și mofturile.

— O țară nu se înnoiește prin baluri și joc de cărți. Cerea să se scrie cărți în limba română, citea oaspeților poeziile Văcăreștilor ori „Nopțile” lui Joung, tălmăcite din rusește de același cult arhimandrit Leon Asachi, grăbea pregătirea pieselor de teatru îndemnându-i pe Teodor Vârnav și pe Dumitrache Sturza să dea bani pentru decoruri și pentru costume. Cu toate

că nu pricepea mare lucru, totuși Tincuța Bașotă lua adesea parte la discuțiile politice ale boierilor înnoitori. Ea nu înțelegea rostul republicii. Lăuda faptele țarului Alexandru ori ale altor împărați care călăuzeau noroadele, după părerea ei, cu pricepere, folosind forța și mila, după împrejurări și capricii.

— De ce să faci republică în Moldova, cinstite vornice Dumitrache? se mira ea cu naivitate, rotunjindu-și gingaș buzele și apropiind genele peste ochii negri, lucitori. În Franța, republica sans-culottes-ilor n-a trăit. Napoleon a înlocuit-o printr-un imperiu. Oare asta nu-i o pildă grăitoare?

— Eu vreau o republică aristo-democraticească, așa cum a fost la străbunii noștri romani, în vremea lor de aur. Și-apoi, eu nu găsesc în istorie un rege sau împărat, care să dorească în adevăr îmbunătățirea soartei norodului.

— Ei, cum nu! sări într-ajutor Alecu Beldiman. Au uitatu-l-ai pe Iosif al II-lea din Austria? Rânduielile lui… De ce surâzi, domnule marchiz?

— Surâd, – răspunse de Bois-Crécy, – pentru că reformele lui Iosif al II-lea sunt un fel de caznă a omului căruia îi vine să strănute, care dă să strănute, care-i cât pe ce să strănute și… totuși nu strănută!

Toți făcură haz, deși nu înțeleseră ce anume a vrut marchizul: s-a rostit împotriva despoților luminați ori nu? Era pentru sau împotriva republicii? Dar tocmai asta urmărea și de Bois-Crécy: să le răsucească pe toate cu meșteșug, să nu-i afle nimeni gândurile adevărate, ca să le poată el afla pe ale tuturor.

Orice s-ar zice, în acea vreme, prin strădania câtorva minți mai luminate și a câtorva inimi mai calde, în țara Moldovei apăreau germenii culturii noi, naționale. Amfilohie Hotineanu, arhimandritul, tipărise încă din 1795 cartea „De obște geografie pe limba moldovenească scoasă de pe geografia lui Bouffierl după rânduielile care acum, mai pe urmă, s-au așezat în Academia de la Paris”, iar Teodor Vârnav răspândea această carte printre boieri și boieroaice și chiar printre negustori dornici a cunoaște lumea. Tot Vârnav cumpără de la Buda cartea: „Povățuire către Aritmetică sau învățătura numerilor spre folosul școalelor românești celor din țara ungurească și din părțile ei împreunate”, tipărită cu un an mai în urmă. Dumitrache Sturza se îngrijea de școala lui Veniamin Costache de la Socola. La Prăjești, Vasile Beldiman plătea unui diac să-i copieze o tălmăcire a cugetărilor lui Oxenstirn ori a povestirii „Paul și Virginia” de Bernardin de Saint Pierre. Vremea azbuchiilor românești începea timidă, e drept, dar începea.

Și pentru noi, care urmărim isprăvile haiducilor, vrednic este să știm că zbuciumul și lupta lui Bujor și a cetașilor lui, care ridicau pumnul împotriva boierilor, nu rămâneau fără răsunet, chiar în rândurile acestor boieri înnoitori. Câțiva ca Donici și Vârnav cătau chiar să îndreptățească fapta haiducilor.

— Sunt niște răzvrătiți viteji.

— Pot forma un sâmbure de armată națională, ca la sârbi.

În schimb Alecu Beldiman striga:

— De când am auzit că vor să facă răzmeriță nu-i pot suferi. Am trecut de partea agăi Iordache.

Dar în iarna aceea se mai întâmplă încă un lucru. Trăind în tabere lângă sate, sute de cazaci și de oșteni ruși ca Nikita Sergheev și ca locotenentul Andrei Moruzov luau partea țăranilor moldoveni, apărându-i de oropsirile vătafilor și ale zapciilor. Se întărea adică acel prieteșug obișnuit între oamenii de jos de orice neam ar fi fost. Despre asta ajungeau știri până la comandamentul rus și până la boierii moldoveni.

În primăvara anului 1810, generalul Piotr Pavlovici Bagration a făcut, după obiceiul lui, câteva vizite în satele și în casele sătenilor din Moldova. Și a fost așa de impresionat de traiul ticălos al țăranilor, încât imediat la cerut Divanului să vină cu o nouă și cumpănită rânduială în încasarea dărilor și în ridicarea rechizițiilor de pâine, vite și carne. El cerea mai ales să se cerceteze grabnic și să se pedepsească toate abuzurile, toate nelegiuirile slujbașilor și ale boierilor din Moldova și Țara Românească. Altfel, arăta Bagration, avuția secătuiește, locuitorii se bejenesc spre Ardeal ori spre Ucraina, țara se pustiește.

În fața unor cereri venite de la un om așa de însemnat, Divanul făgăduia măsuri de îndreptare. Uneori le și lua; dar le făcea pierdute pe drum. Ca de obicei, boierii socoteau cererile și sfaturile lui Bagration drept o parigorie, adică o mângâiere pentru nevoiași. Aflaseră că nu se pot împotrivi fățiș, dar găsiseră calea fățărniciei.

— Noi să zicem: da, da, prea bine slăvite!… Și să facem totuși cum știm, cum am apucat și cum ne convine.

Dumitrache Sturza, căutând a nu fi nici c-o tabără, nici cu alta, cârtea:

— Nu, aici s-ascunde un gând mișelesc al agăi Iordache. El pune pe generalii ruși să poruncească așa, ca să adâncească dușmănia dintre boieri și țărani și să nu pot eu înfăptui republica aristo-democraticească. Vrea s-ajungă el domn. Parcă eu nu știu? Măria sa Iordache I-iul, domnul

Moldovei, ajutat de slujitorul său, gheneralul Chiriță, zis „pavăza Moldovei”…

— Taci, vel logofete Sturza, că află aga și te pârăște că ai de gând să te duci la Napoleon să-i închini țara…

Cum era și firesc, prin unii boieri ca Vârnav ori Donici, sau chiar prin oameni de rând ca Lumânărică ori vizitiul Cocoară, zvonul despre măsurile cerute de generalii ruși ajungeau până la urechile țăranilor.

— Muscalii ne vor binele, dar boierii…

Și oamenii din norod prindeau curaj, inima lor se întărea și așteptau să vină primăvara, să iasă iar haiducii. Iar dacă boierii se vor împotrivi și atunci, „să înceapă treaba”.

În toată această iarnă, aga Iordache Balș n-a mai primit nicio știre despre Bujor. Asta îl neliniștea. Oamenii lui, în cap cu cârcserdarul Chiriță, îl asigurau că Bujor a fugit undeva în Ardeal, că s-a apucat de negustorie și că s-a lăsat de tâlhărit.

Dar asemenea vești nu-l linișteau de fel pe aga Iordache. Ispitea și căuta sfat de la oricine. Stătu de vorbă cu Tincuța, cu marchizul de Bois-Crécy, cu Andronache Donici, „prietenii” haiducilor. Coborî de două ori în temniță la Constantin Canta, cercă vorbă cu dânsul, îi făgădui iertare, îl amenință cu chinuri, dar nu află nimic de seamă. Canta vorbea fără șir, aproape ca un nebun. Din deznădejde, aga îl chemă la dânsul și pe Lumânărică, îl milui cu pomeni, îl pofti să se roage pentru stârpirea tâlhăriei din țară, doar-doar o afla ceva despre haiduci. Zădarnic. Nimic și iar nimic. Mânios, mai strigă odată asupra Tincuței Bașotă:

— Nu se poate să nu știi unde-i Bujor! Îi iei apărarea, îl lauzi, îl primești în casă. Dacă nu spui…

— Demult am încetat să m-ai vorbesc ca domnia ta, vel aga. Dar dacă nu mă lași în pace, te stuchi în ochi!…

Astfel, cu toată strădania, aga Iordache nu zăpsi nimic despre haiduci. Socotea că iscoada lui în ceata lui Bujor ori e-un leneș, ori un tâlhar mai mare decât toți tâlharii… „Dacă mi-ar fi în adevăr credincios, demult l-ar fi junghiat pe căpitan, gândea aga. Dar așa… dacă-i adevărat cum spune Chiriță că Bujor o vizitează pe Tincuța acasă, poate mai ușor l-aș dibui prin vicleșug. C-un gingaș fir de păr muieresc poți spânzura și un tiran, dar’mite un haiduc prost ca Bujor. Dar cum să-i spun, că-i mânioasă pe mine?” Cuteză, totuși, lingușindu-se:

— Coniță Tincuța, mult te-am iubit eu la viața mea pe matale.

— Da? Mira-m-aș să fii în stare a iubi pe alt cineva afară de dumneata însuți și de aur.

— Iaca, te mai iubesc și-acu pe matale, cu tot afrontul ce de-atâtea ori mi l-ai făcut. Mult te iubesc. Dar te-aș ruga să-mi spui: ce dar scump să-ți dărui ca să mi-l dai prins pe Bujor, când ți-o mai face vreo vizită?

— Afară, javră bătrână!… se zborși Tincuța, gata să-l ia-n unghii dacă nu se cărăbănește mai repede din fața ei. Afară, înainte de a te pălmui!

33. PREGĂTIRILE PENTRU OASTEA DE VOLUNTARI

De cum a dat primăvara, cartierul generalului cneaz Bagration s-a mutat din Focșani, spre miazăzi, pregătindu-se să înceapă ofensiva și să treacă Dunărea. Bujor grăbea să-l întâmpine la Buzău. Cu cei optzeci și trei de oameni ai lui, căpitanul lovi un buluc de turci care, ieșit din Brăila, prăda satele de la Pogoanele în sus și pândea să atace pe furiș, din coastă, convoaiele cu merinde ale oastei rusești, cășunându-le stricăciuni. Bujor izbuti să înșele acel buluc, să-l înfunde într-un smârc, să-i ia douăzeci și șapte de flinte și de pistoale, să-și înarmeze oamenii lui, apoi să-l potopească și să-l spulbere cu totul. Toți cei care au luat parte la luptă s-au înarmat și îmbrăcat bine, ca niște oșteni. Bujor și-a oprit pentru moldovenii lui zece flinte, saci de pulbere, gloanțe și o șușanea mare, purtată pe cal, armă grea care devenea începutul înarmării mai deosebite a cetei.

După această ispravă s-a înfățișat generalului Piotr Pavlovici Bagration, i-a raportat ce a făcut și-a încredințat lui Andrei Moruzov numele și adresa tuturor celor care făgăduiau să lupte împotriva turcilor. Cneazul Bagration l-a bătut pe umăr, l-a lăudat și i-a spus:

— Ai să devii un Velko al Moldovei. L-a sfătuit în amănunțime cum să-și rânduiască cetele și și-a încheiat vorbirea: Noi pornim peste Dunăre. Într-o lună jumătate, cel mult două, totul să fie rânduit. Când ți-oi trimite poruncă prin Moruzov, cobori cu moldovenii la Dunăre. Păstrezi cea mai mare taină.

Lăsând o parte din straie și din avut la rateșul lui Baboiu Chioru de la marginea Focșanilor, Bujor, Cobuz și Trăsnea urmară drumul înainte, spre miazănoapte, folosind aceeași scrisoare de slobodă trecere ca negutători greci de covoare persiene.

La Mărășești se întâlniră cu Nica Bucur și cu Crivăț din Braniște. În popasuri, unde găseau oameni de credință, îi îndemnau să se gătească pentru a intra în oastea de voluntari.

— Căpitane, tot suntem pe-aproape, să ne abatem și prin Leorda, să-l vedem pe moș Serafim Mândru și să cercetăm curtea lui Costache Ghica. Poate când ne-ntoarcem cu mai mulți fârtați, o lovim și o cucerim.

Tocmai la o abatere din drum prin Leorda, ca să vadă pe părinții Zamfirei, se gândea și Bujor.

— De când și-a întărit curtea asta ca o cetate, – spunea moș Serafim Mândru, – Costache Ghica a devenit și mai hapsân. În trei ani a jefuit pământul răzășilor din șapte sate. Și-a făcut o moșie de 200.000 de fălci. Sute și sute de răzăși au fost izgoniți, iar casele lor arse. Unii au împuns-o în lume, alții locuiesc în bordeie ticăloase.

— Sus cânii, jos stăpânii, suspină Trăsnea cu obidă, ca omul pățit.

— Sunt vlăguiți de foame și-și pierd orice mândrie de oameni slobozi. Numai cerbicia răzășilor din Leorda încă n-a cutezat hatmanul Costache Ghica s-o înfrunte.

— De ce crezi că vă cruță?

— Pesemne pentru că ne știe înrudiți cu haiducii, urmă moș Serafim Mândru. Că pe ceilalți răzăși, din alte sate, i-a potopit cu judecățile, cu izgonirile, cu uciderile. Toți cei care s-au împotrivit boierului acum zac sub cruce. Singur eu am scăpat.

Bujor cercetă întăriturile curții boierești, veche din timpul lui Duca Vodă, dar înconjurată în ultimii trei ani cu zid nou, înalt de cinci stânjeni, cu metereze, iar la poartă și în cele patru colțuri cu câte un turn rotund, cu creneluri și cu firide pentru tras cu flinta și cu tunurile. Porțile grele, din stejar gros, legate în taranci de fier, nu puteau fi zdrobite decât cu tunul.

Din cercetarea acestei zidiri, Bujor înțelese și mai bine că haiducii singuri nu pot înfrânge pe boieri.

— Nu-ți putem săra inima, Trăsnea! De ceata noastră tremură toți boierii Moldovei; dar nu putem nimic în fața acestor ziduri și a străjilor din turnuri. Prin urmare nu-i de ajuns numai un mănunchi de oameni îndrăzneți, legați între ei prin jurământ. Boierii pot fi striviți numai dacă se ridică tot norodul. Aici, la casa lui Costache Ghica din Leorda, ca și la Brăila turcească, trebuie oștire bună și tunuri tari. Ori noi n-avem încă decât o șușanea…

— Deci ajungem la aceeași povață: să răsculăm toată Moldova, căpitane!

— Când ne întoarcem din război, adică după ce-l vom fi răpus pe turc.

Când ajunseră la Pașcani, baza cetei, cei treisprezece erau toți grămadă. Tudoran din Fântânele luase locul lui Darie, Moarcăș din Săveni, locul lui Condurat, iar Păun din Domnești, locul lui Gheorghe Ardeleanu. Toți aveau

multe gazde și mulți prieteni gata să intre în armata de voluntari, îndată ce Bujor le va trimite vorbă.

Având ceata iar întocmită, căpitanul ținu sfat îndelung, povestind ce-a săvârșit în iarna asta și vroind să se încredințeze dacă fiecare haiduc primește să intre voluntar. Stărui îndeosebi asupra lui Balaur și Dragomir.

— Măi fârtați, vă-ntreb încă odată, vă hotărâți pentru acest fel de viață?

— Dă… am pornit haiduc. Acum, dacă tu zici, căpitane, că-i bine așa… și așa trebuie…

— Căpitane, mi-am legat viața de a ta și rămân cu tine, ca unul dintre cei mai credincioși! Cunosc că, uneori, mă mai răscolește patima de aur; dar acu știu să mă frânez tot mai mult, căpitane, făgădui Balaur.

Prin răvașe, Bujor ceru boierilor paralele trebuitoare pentru rânduirea voluntarilor. Doi boieri și neguțătorul Sotir Hrisoscoleu trimiseră, de bună voie, „birul haiducilor”, cum începeau să spună.

— Dacă nu le dau eu cât cred, – spunea neguțătorul, în grecește, către aga Iordache, – îmi iau ei cât poftesc.

Se zvonise că Bujor nu mai atacă la drumul mare, de aceea boierii, îndemnându-se cela pe cela, începură a cuteza să iasă iar din Iași, să se ducă pe la moșii, să mai vadă cum merg treburile. Lipsind îndelungă vreme din sate, de la conacuri, agonisita se irosea, iar veniturile scădeau înfiorător. Erau deci siliți să fie curajoși. Bujor îi lăsa să se împânzească. Îi pândea numai.

Cel dintâi pe care-l opriră, aproape de Fălticeni, a fost vornicul Constantin Lazu, ispravnic de Suceava. Bujor, Trăsnea, Ciornei, Spulber îl agățară la vorbă, în mijlocul drumului, aproape de vadul Siretului, și aflară unele din gândurile boierilor.

— Aga Iordache știe că vrei să faci oaste și să te alipești rușilor.

— De unde a aflat? se miră Bujor.

— Asta nu știu, dar știu că acum umblă să capete de la Kușnikov cazaci cu care să te prindă. Divanul ne-a poruncit nouă, ispravnicilor, să fim fără crușare cu gazdele voastre. Boierii socot, pe drept cuvânt, că încercarea voastră de a face oaste de volintiri e de o sută de ori mai primejdioasă decât jafurile săvârșite până acum.

— Din felul cum ne vorbești, jupân ispravnice, noi înțelegem că ne ții parte.

— Mai sunt și alții de părerea mea. De pildă, Andronache Donici, pravilistul cel mare.

— Ar fi bine să fie așa! se bucură Bujor.

— Dar noi ne-am fript de două ori în borș boieresc, așa că vom sufla chiar și în lapte acru, continuă Trăsnea.

— Pe Canta l-a osândit la moarte departamentul criminalion.

— Dar cu Catargiu ce au de gând? Dacă nu-l osândesc boierii, ne grijim noi, haiducii, să-i crestăm beregata la vreme. Că nu vrem să ne păteze numele cu tâlhăriile lui. Și-atunci, noi o să găsim dovezi că Ilie Catargiu, boierul tâlhar din Costieni, demult era legat și cu hatmanul Costache Ghica și cu însuși aga Iordache Balș prin cârcserdarul Chiriță, cu care împărțea o parte din jaf…

— Asta o știm și noi, unii dintre boieri. De aceea nu mi-i drag nici hatmanul, nici aga. Balșii însă au avut grijă: l-au prins și l-au osândit și pe Ilie Catargiu. Pe voi vă adăpostesc în ținutul Sucevei, cu condiția să nu prădați.

După asemenea sfat, Bujor îngădui ispravnicului Lazu să plece nevătămat și fără să-i ia o lețcaie.

— Nu te mira, cinstite ispravnic, ci înțelege că noi suntem haiduci. De astă-toamnă strângem oameni să facem oștire. S-ajutăm și noi răpunerea păgânilor turci. Slăbiciunea acestei țări nu se poate lecui decât cu alcătuirea unei armate naționale.

— Vorbești ca Teodor Vârnav, haiducule, și ca alți boieri tineri. Și ai dreptate.

— Dacă ne dai dreptate, însamnă că n-ai să trimiți poterele asupra noastră, zâmbi Trăsnea.

— Am făgăduit. Și eu nu sunt aga Iordache, măcar că el m-a pus în slujba asta.

Bujor cumpăra pulbere, hrană: pastrămuri, brânză, pesmeți, straie, și le adăpostea pe la gazde și pe la oameni de credință, în drumul spre Focșani. Nica Bucur și Trăsnea învățară să tragă cu șușaneaua. O purta pe cal, bine învelită, ca să pară o povară oarecare, ori în căruță, cu cai proști, cu hamuri de tei, ca să pară tarhat de oameni nevoiași. Țăranii îi primeau cu dragoste, îi hrăneau, îi adăposteau cu grijă.

În târg la Roman, dornică să-l mai vadă odată pe Bujor, îi căută însăși coana Pulherița.

— Uite, Ștefane, și de la mine zece pungi. Poate ți-or trebui, pentru împlinirea gândurilor tale. Și să știi că și eu mă rog pentru sănătatea ta.

În drumul ei spre miazănoapte, prin sate și pe la stâni, măcar că nu se vedea, ceata lui Bujor se strecura, se hodinea, se sfătuia, se aduna și devenea tot mai puternică, tot mai numeroasă. Seara, în amurg, în multe părți de pe tot cuprinsul țării se înălța cântec haiducesc!… „Așa-mi vine câteodată să las mumă, să las tată, să mă sui în munți de piatră, să rotesc cu ochii roată și să văd iar lumea toată, unde am trăit odată… Așa-mi vine câte-un gând, să duc boii să mi-i vând, iară plugul să-l aprind. Din coarnele plugului să fac șaua murgului, murgului-voinicului. Iar din fierul cel mai mare să fac teacă la pistoale, și din fierul cel mai lat, cel mai lat și-ncovoiat, să fac teacă la baltag; iar din fierul cel mai lung să fac potcoave la murg, să-l încalec să mă duc către vârful munților, la umbra molizilor, la cântecul mierlelor, la mugetul cerbilor, în inima codrului, la umbra făgetului, unde-i drag voinicului”…

Până acum, în codri, noaptea urlau doar fiarele, iar huhurezii singurătății huhuiau cu glasuri de spaimă. În vara aceea în codrii Moldovei voioși cântau haiducii, pretutindeni. Când s-apropia potera, cântecul s-alina, iar cântăreții se făceau nevăzuți. Se adunau iar la răscruci, la fântâni, la trecători, la rateșuri, la hramuri, la iarmaroace, la șezători, pretutindeni unde se aflau oameni mulți și vad de sfat.

Și nimic nu-l scotea mai abraș din sărite pe aga Iordache ca noua purtare a haiducilor: nu mai prădau, ci povățuiau oamenii cum să lupte și se făceau nevăzuți. Adesea rămâneau chiar printre oamenii din sat, schimbându-și doar straiele și înfățișarea. Chiriță lăsa răvașe prin hanuri, trimitea iscoade cu vorbe de ocară către Bujor, poftindu-l să iasă la luptă, dacă mai are vreun dram de vitejie în el.

— I-i dor de chelfăneală? întrebă Bujor. Dacă mai vrea o bătaie, să i-o dăm.

Când, în apropiere de Țifești, Chiriță îi ieși în cale cu o poteră mare, Bujor avea în juru-i treizeci și cinci de oameni.

Făcu întărituri, metereze tari din șanțuri și copaci așezați cu crengile înainte ca niște țepi, acolo, în pădurea Caprei, pe un bot de deal bine ales, cu o văiugă adâncă în spate. Apoi rândui apărarea cu meșteșug.

Atare ciocnire era bun prilej pentru haiduci să învețe a lupta din adăpost, ochind în plin. Bujor îi lăsă pe poterași să se apropie, să le audă sudălmile, ocara și răsuflarea ostenită. În bătaie de joc, haiducii le strigau, ca să-i îndârjească a da năvală.

— Înapoi, slugi boierești!… Puneți armele jos, mișeilor!… Opriți-vă-n târg, iepuri de pârloagă, și cumpărați de trei parale vitejie, că duceți mare lipsă.

Apoi, la un semn, tăcură toți, trăgându-se după metereze. Și când poterașii nici nu se așteptau, haiducii îi împroșcară cu o ploaie de gloanțe. Lupta se-ncinse înverșunată. Trei haiduci răniți au fost suiți pe cai, strecurați prin văiugă și adăpostiți în inima pădurii, la loc ferit. Din când în când, la porunca lui Bujor, haiducii țâșneau din metereze și-i alungau pe poterași, spârcuindu-i cu săbiile. Așa s-au hărățit acolo două zile. Noaptea următoare toți haiducii s-au strecurat tupiluș, ieșind din meterez, fără să-i simtă nimeni. Iar în zori, când poterea lovea meterezurile goale, Spulber cu șapte haiduci o izbi din spate, împroșcând-o cu gloanțe, speriind-o cum nu se mai află și alungând-o la dracul.

Cu toată rușinea și spaima, cârcserdarul Chiriță ticlui scrisoare către aga Iordache, povestind așa lupta cu haiducii din pădurea Caprei: „… apoi se resfirară ici-colo în pădure, apucând locuri adăpostite și bune meterezuri în toate cu șanțuri și copaci înțăpoșați, așa că noi, arnăuții și poterașii, cu toată vitejia, în două zile de dăinuire a luptei am sângerat groaznic, dar n-am putut să-i scoatem din meterezele lor, căci ca ploaia cădeau gloanțele peste noi, lovindu-ne și din față, și din spate. Până la urmă ne-am retras, pentru că noi eram singuri-singurei și cele șaptezeci de puști ale noastre nu puteau face nicio ispravă într-o pădure ca aceea, în fața sutelor de haiduci, îndrăciți și furioși. Eu, robul panevgheniei tale, arhon aga, am mare poftă să-mi vărs sângele, la nevoie, întru preaplecatele slujbe ale înaltului Divan și pentru panevghenia ta. Dacă aș mai fi avut încă o sută de oameni și o sută de cai, nu numai că pe tâlhari i-aș fi zdrobit în pădurea Caprei, dar chiar i-aș fi ucis până la unul. Mărite aga, cum am scris, am mare poftă să-i ucid pe acești tâlhari. Dar ce să fac dacă am poterași puțini și nedestoinici? Căci față de haiduci, unul e ca niciunul, cum spune zicala. Mai trimite-mi măcar o sută cincizeci de arnăuți din cei mai buni, flinte și pulbere, și nu-mi trimite poterașii căpitanului Alecache, că-s atinși cu haiducii și-s netrebnici. Trimite-mi în grabă! Că de nu se arată acum, în primejdie, când haiducii s-au tocmit într-o adevărată oaste, slujba și credința mea către panevghenia ta, când altă dată va să se arate?”

34. UNU ZICEAU CĂ „DIN PRICINA DRAGOSTEI”

Teodor Vârnav, Dumitrache Sturza și Andronache Donici alcătuiră o întâmpinare către senatorul prezident, rugându-l să schimbe pedeapsa lui Canta în temniță ori surghiun în soroc de cinci ani. Arătau că acest tânăr este neam de boier mare, cărturar dornic de înnoiri, prieten al războiului cu turcii și că numai zburdălnicia tinereților și nefericirea din căsnicie l-au împins spre fapte nesăbuite. Și o iarnă întreagă s-a dus lupta surdă între Balș și Donici, apărătorul rudelor lui Canta, fără a-l hotărî pe senatorul prezident de care parte să treacă. Aga Iordache avea prilej să-i ponosluiască și pe boierii înnoitori, învinuindu-i de dușmănie față de ruși și de prieteșug, pe sub ascuns, cu franțujii. În primăvară, însă, când haiducii au apărut iarăși, aga Iordache a legat ajutorul în provizii și care de transport pentru armata rusă de stârpirea haiduciei:

— Te rugăm să ne dai măcar acum un polc de cazaci. Să-i spulberăm pe tâlhari. Altminteri niciun boier nu se poate duce la moșie ca să se grijească de grâne și de vite. Asemeni, te rugăm fierbinte să-ncuviințezi osânda lui Canta și a lui Catargiu, căpeteniile acestor tâlhari, prinși de noi cu aproape un an în urmă.

Astfel, în dimineața zilei de 28 iunie 1810, Constantin Canta a fost târât la eșafod. Mergea fără vlagă, prostit ca vita la tăiere. Era așa de prostit, că parcă nu-și dădea seama ce i se întâmplă. De față la împlinirea osândei s-au strâns toți boierii cei mari, în frunte cu aga Iordache, biruitorul. Norod n-a fost adus și nici nu i s-a îngăduit să vină. Tincuța a privit din trăsură decapitarea bărbatului care o adorase. A privit ca la un străin. Numai când călăul, neizbutind să desprindă capul de trupul osânditului dintr-o singură lovitură de secure, a izbit a doua și a treia oară, Tincuța s-a înfiorat și a lăcrimat, mai mult de groază decât de milă.

— N-a plâns prea mult, – cârtea Zoe Ghiculeasca.

— Să nu i se strice sulemeneala ochilor. Că-și făcuse niște gene, drăcoaica…

Întorcându-se de la locul execuției, boierii voroveau ei înde ei:

— *C’est l’amour qui a fait ça!*[102] spunea marchizul de Bois-Crécy.

— Ba, marchize! pildui Iordache Balș. Acu se vede unde duc răzvrătitoarele cugetări culese din țara domniei tale și la ce nebunii îndeamnă pe necugetații care ascultă de spurcatul duh al răzmeriței franțuzești.

— Da, ai dreptate! întărea hatmanul Costache Ghica. Cugetul nesupunerii franțuzești l-a dus pe acest Canta sub satârul gâdelui. Numai că eu merg mai departe și zic: să fie osândirisiți și îndemnătorii, și părinții lui duhovnicești. De pildă, Dumitrache Sturza, capul răutăților…

— Parcă Teodor Vârnav ce cusur are? Numai cu cărți franțuzești și cu fteatru se-ndeletnicește și cu… cu cine știe ce alte blăstămății… ațâță Lupu Balș logofătul.

— Auzi! Nu vrea domn! Cică să fie la Moldova republică aristo-democraticească, da, ca la franțuz…

Alți boieri tăceau cu inima cât un purice. Balșii, în schimb, făceau huiet nu numai ca să-i sperie pe apelpisiți, pe filfizoni, dar și ca la adăpostul acestui tărăboi să poată cumpăra în taină moșiile lui Canta și Catargiu, puse în vânzare spre a fi despăgubiți jefuiții.

Totodată, aga Iordache și cârcserdarul Chiriță, „pavăza Moldovei”, întețiră și osândirile oamenilor de rând, bănuiți ori prinși că au legături cu haiducii. Zeci de țărani erau prinși și osândiți fără judecată. De pildă, unul Mihai Bologhin, bănuit a fi „tovarăș cu tâlharii lui Bujor”, a fost pedepsit cu bătaia, primind trei sute de bețe, pe ulițele orașului, să vadă lumea și să ia frica. Apoi a fost trimis la ocnă pe veci, iar lucrurile găsite asupră-i date celor păgubași. Pe altul, Iorgu lui Budacă, l-au dus la ocnă pentru că spusese: „Vine acuși Bujor cu cetașii lui să facă nouă rânduială. Și-or să se cutremure și casele boierilor de ce va fi atunci…” Alții izbuteau să scape. De pildă, Grigore Ionuț, mocan cu stâna în Oituz, cică le-a dat tâlharilor hrană, pulbere, boarfe și știri despre mișcările boierilor și ale poterilor. Fiind însă acel Ionuț sălășluitor la hotarul Ardealului, a fugit acolo și n-a putut fi prins. A lăsat vorbă: „Când lucrurile vor ajunge la adică, mă-ntorc cu o moacă mai mare decât capul lui Chiriță”…

35. UN SFAT LÂNGĂ SCARA TRĂSURII

Tăind cu hangerul un harbuz mare și împărțind fârtaților felii groase, Balaur parcă nu mai semăna cu cel care fura și mânca pe ascuns. Acum râdea cu toată fața lui mare și-i tremurau ușor buzele groase de bucurie, văzând că fârtaților le place harbuzul dulce și răcoros, adus de dânsul din harbuzăria lui Lupu Balș de la Costișa. Trăsnea chibzuia în sinea lui că pilda cu purcelul fript n-a rămas fără învățătură și zâmbea; i se părea chiar că nici chipul lui Balaur nu mai era așa urât, iar pecetea aceea de nepătruns

i se ștergea. Adică i se părea că începe să vadă și în inima lui Balaur. Cucerit de multa voie bună stârnită de un harbuz împărțit tovărășește, Balaur scoase din desagul de pe Zmeu încă trei, mari cât stamboalele, și-i împărți haiducilor. Când Trăsnea credea că începe să-l înțeleagă pe acest fârtat, îl auzi întrebând pe Bujor:

— Căpitane, eu tot nu pricep de ce l-ai iertat pe ispravnicul Lazu!

— Om ca acesta ne poate fi de folos, Gavrilă.

— Gândește-te numai câtă uimire și mirare va stârni asta în rândurile boierilor, glăsui Spulber.

— Nu-s de părerea voastră, broaștelor! se împotrivi Balaur. De unde știm că nu-i viclean? Ispravnicul pe care l-am cruțat azi, mâne ne va târî la ștreang.

— S-ar putea; dar acum avem trebuință de unii boieri.

Toți tăcură. Bujor simți că dacă ar fi cerut părerea fârtaților, mulți ar fi glăsuit în felul lui Balaur; dar nu putea destăinui tuturor legăturile şi poruncile tainice primite astă-iarnă și pentru împlinirea cărora se străduia acum.

S-auzea, departe, departe, zvon de furtună. Dar aici, în luminiș de pădure, era încă liniște și cald.

Pe Bujor îl cerca o undă de tristețe. Aștepta de mult vestea cea mare și ea întârzia.

Parcă i-ar fi ghicit cugetul, Cobuz începu să murmure, lin, viers de doină:

— Pe cărarea mândrei mele semănat-am viorele: răsărit-a dor și jele; semănat-am busuioc: răsărit-a dor și foc… Îl însoțiră și ceilalți, înșirându-se în firul cântecului unul câte unul, murmurând încet, ca un glas tainic al pădurii. Fiecare visa și gândea la ce-l îndemna inima. În jocul frunzelor din stejarul de deasupra, în legănarea cântecului și-n huietul furtunii depărtate, inimile haiducilor se scăldau în dulci mângâieri și-n istovitoare tristeți. Și mângâierile, și tristețile porneau îndeobște de la o făptură dragă: aici era Dochia, colo Zamfira, dincolo Mira, dincoace Tasia… La bogați viața li-i dragă, mie mi-i cerneală neagră, la bogați lumea li-i bună, mie mi-i de mătrăgună… Atunci când m-ai legănat, maică, rău m-ai blăstămat; în leagăn mi-ai pus neghină, să nu am în veci hodină, și sub perniță spini, să trăiesc între străini…

Cel dintâi Nica Bucur auzi tropot de cai și duruit de trăsură. Opriră cântecul. Își traseră caii la adăpost, într-o văiugă. Curând se ivi trăsura unui boier mare, însoțită de șase slujitori înarmați. Detunând un pistol în văzduh,

Spulber făcu semn să se oprească. Cei doisprezece cai întinși în goană se speriară și cercară s-o ia în latura drumului. Dar Dobre înșfăcă zăbala înaintașului și-l țintui pe loc. Bucur, Spulber și Cobuz s-ațínură cu flintele în fața slujitorilor, silindu-i să stea smirnă, să nu cuteze spre pistoalele din brâu. Ceilalți luară sub flinte pe cei din trăsură:

— Cine ești? întrebă Bujor.

— Spune tu cine ești, de cutezi la drumul mare, cu pistoalele?

— Unul singur cutează în țara asta: Bujor!

— A, demult te caut, căpitane Bujor!… Sunt pravilistul Andronache Donici.

— Ehei, bucuros de întâlnire! Ai pregătit pontul din pravilă cu care să mă dai ștrangului, cinstite pravilist? șugui haiducul.

— L-am pregătit, de bună samă… Că asta mi-i îndeletnicirea…

— Numai că și ștreangul nu-i pentru cine se pregătește, ci pentru cine se nimerește… După cum s-a văzut: căutat-ați un haiduc și-ați osândit un boier…

— Haiducule, nu mă-nfricoșezi cu asemenea pildă.

În clipa aceea, Bujor zări ochii înlăcrimați ai nepoatei lui Donici; se afla alături și privea spre haiduc așa de speriată, așa de rugătoare, că Bujor fără să vrea puse pistolul în brâu și zâmbi.

— Nu, pe domnia ta chiar că nu vreau să te-nfricoșez.

— Atunci și eu vreau să-ți grăiesc cinstit.

— Nu rosti vorbă mare, jupân Andronache.

— Mă prenumăr printre cei care susțin că vina nu-i a celor ce intră în haiducie, ci a celor ce-o pricinuiesc: a boierilor.

— Și crezi în ceea ce spui?

— Cred. Acum vreo cincisprezece ani, mai mult de zece mii de țărani lăsaseră plugurile și vetrele, se năpustiseră-n păduri și s-apucaseră de haiducit. Toți îi ocărau pe țărani: tâlhari ucigași! Ci eu, cercetând, am aflat că pricina răscoalei era purtarea cea tiranică a boierilor de pe anume moșii. Acum iar a venit vremea ca țăranii să se pribegească și să se facă haiduci. Catargii, Ghiculeștii, Balșii, Filipeștii își fac de cap. Și-acum văd și mai bine că pricina răzvrătirii celor de jos este, întâi și-ntâi, purtarea neomenoasă a celor de sus.

— Adevărate vorbe grăiești, cinstite pravilist! Dar aș vrea să știu dacă în Divan tot într-acest chip stai cu povața.

— Tot, dar fără spor.

— Atunci pune banii ici, în pălmile noastre! strigă Gavrilă Balaur, sătul de atâta pălăvrăgeală, și întinse pistoalele din partea cealaltă a trăsurii, să grăiască ele mai scurt și mai cu înțeles. Nepoțica pravilistului suspină încet și-și ascunse capul bălan în anteriul boierului.

— La voi nu se află dram de omenie?

— Noi tocmai din omenie pritocim averile care prea se strâng într-un singur loc: la boieri.

— Bujor, câți haiduci ai? schimbă pravilistul vorba.

— De vrei să știi, noi suntem un mănunchi de treisprezece; dar cei care ascultă de legea codrului trec azi de o mie.

— Ce înseamnă: ascultă de legea codrului?

— Au jurat să fie drepți, neînfricați, buni cu cei nevoiași și neînduplecați cu bogații.

— Eu nu sunt un om bogat, căpitane Bujor.

— Dar ești boier. Și de când am pățit-o cu Canta, nu mai avem încredere în de-alde voi, nici chiar când vă curge miere din gură.

— Teama ți-i legiuită, căpitane. Aga Iordache și mulți dintre boierii „rugeniți" se dau peste cap să vă oprească a face oaste de volintiri și a vă alătura rușilor.

— De ce? Făgăduiesc doar să lupt numai cu turcii.

— Bujor, boierii nu vor și nu pot să îngăduie țăranilor să poarte arme, să învețe a lupta. E lesne de înțeles pricina.

— Dar cine să lupte pentru libertatea acestei țări?

— Nimeni…

— Nu se poate! Dacă vă-mpotriviți, răscol toată Moldova. Norodul vrea libertate.

— Cât timp se duce războiul pe pământul nostru nu poți face răscoală, căpitane. Nu-ți îngăduie comandanții ruși; că nici ei nu s-ar putea lupta dacă în spatele oștilor ar fi tulburări și vărsări de sânge. De aceea, haiducule, ai greșit amarnic amenințând tocmai acum pe boieri cu răscoala țăranilor. Îi fi viteaz, îndrăzneț, îi fi om de inimă, dar și noi, boierii, suntem bogați, puternici și nesfârșit de vicleni. Îți deschid ochii: nu-i ceasul potrivit pentru răscoală; ea îți poate pierde capul. Și-apoi află că nu iese niciun câștig din turburarea norodului. O samă dintre noi, boierii, cugetă temeinic la înnoiri întru binele țării. Pune-te în slujba noastră. Și noi vrem să facem o armată națională. Tu ai fi unul din comandiri, căpitane Bujor.

Ținându-se cu amândouă mâinile de trăsură, Bujor puse un picior în scară, parc-ar fi fost trăsura unui prieten cu care s-a întâlnit pe cale și-au închegat oleacă de taifas. Chibzui îndelung vorbele pravilistului Andronache Donici. Andronache Donici îl privea cu ochi luminoși, greblându-și barba și surâzând. Bujor încreți fruntea:

— Doar știi și domnia ta c-am fost în slujba agiei. Îmi ajunge!

— Bujor, căpitan în oastea națională! Cu toți oamenii tăi. Asta nu te ispitește?

— Divanul îmi poate făgădui orice. Orice, numai să pună mâna pe mine. Dar eu știu că boierilor le-a zăcut atâta frică în oase, au înghițit atâtea păcăleli de la mine, au pierdut atâtea averi prin ceata mea, în acești ani, că nu vor cruța nimic până nu mă vor sugruma împreună cu toți tovarășii mei. Așa că, velite, nu mă mai ispiti cu vorbe de prietenie.

— Suntem o samă de boieri cinstiți care vrem să schimbăm rânduiala țării spre binele norodului.

— Să știi că nici pe aista nu-l mai jefuim!… cârti Balaur, auzind sfatul. Și se repezi iar cu pistolul spre trăsură: Banii!

— Domol, Gavrilă! îl astâmpără căpitanul.

— Ce-atâta vorbărie? Să dea banii! și-i puse pistolul în piept. Copilița de lângă pravilist, înspăimântată, dădu țipăt. Întâia oară în fața pistolului unui haiduc se speria un copil.

— Balaur! se împotrivi căpitanul și fulgerător îi smulse pistolul, îndreptându-l asupra neascultătorului. Întâi Gavrilă răpezi pumnul spre hanger; dar repede dădu înapoi, galben, îngrozit de privirile necruțătoare ale căpitanului și înlemni cu spaima pe chip. Pravilistul zâmbi cu teamă amestecată cu admirație. Aruncă la picioarele lui Balaur două pungi pline:

— Ia-le! Fă-ți datoria de haiduc…

— De tâlhar, nu de haiduc! se mânie Bujor, aruncându-i pistolul peste pungile cu bani. Năucit de sunetul aurului, Balaur se trânti cu pântecele peste pungi… Ehei, sireacă patimă de aur, cum ieși iar la față…

Dinspre Roman, tocmai atunci se apropiau, în goană, cinci panțâri călări. Haiducii îi luară-ntre pistoale.

— Vai, cucoane, cum am căzut! exclamă unul, când îl cunoscu pe Donici.

— Ați căzut bine, râse Trăsnea. Gând la gând cu bucurie… Cum v-au mers împlinirile azi? Bine? Atunci puneți ici tot ce-ați încasat! Puneți, nu vă mai codiți!… N-așteptați poruncă de la velitul boier. Vrem să ajungă banii chiar azi înapoi, în mânile celor care amarnic trudesc pentru bir…

Panțârii au lăsat în mâinile haiducilor armele și 500 de galbeni, plus 800 de lei.

— Bine, măi băieți, dar ce aveți cu acești împlinitori ai legii?

— Cu ei n-avem nimic: iată, îi lăsăm să plece. Deși ar merita sugrumați, cum îi sugrumă și ei pe țărani, în numele legii, a celei mai nedrepte și aspre legi, care obligă pe cei ce n-au nimic să plătească celor care au peste măsură.

— Dar e lege, măi flăcăi, e lege!

— Legea asta apără doar pe boieri, adică pe cei ce au făcut-o, așa cum cojocul încălzește doar pe cel ce-l poartă, adăugă Trăsnea.

— Și chiar o să-mpărțiți banii nevoiașilor?

— Suntem haiduci, boierule, nu borfași!

— De trei ani împărțim nevoiașilor averi boierești.

— Dacă nu ne crezi, poftește cu noi la Fântânele.

— Numai că mai repede-i jumuliți voi, boierii, pe săraci, decât îi putem mângâia noi, haiducii, întorcându-le banii.

— Da, dar ar trebui să știți că nu toți boierii sunt la fel. Unii sunt mai cumsecade, alții mai lacomi, mai răi. De pildă, Iordache Balș este…

— Îl știm câtu-i de rău! Dar Costache Ghica are vreun cusur? Dar Neculai Catargiu?

— Balșii sunt totuși cei mai răi…

— De aceea cu ei ne luptăm și noi acum, mai înverșunat, boierule.

— Eu, dac-aș îndupleca Divanul…

— M-ai sugruma, nu?

— Ba te-aș izbăvi de orice pedeapsă… Pricina pentru care haiducești, măi Bujor, e dreaptă; dar calea-i strâmbă și nu te poate duce la izbândă.

— Știu și eu asta, boierule. De-aceea vreau să fac oaste.

— Fă, căpitane. Eu am să te sprijin cu sfatul și cu fapta. Poftim încă douăzeci de pungi, să-ți cumperi arme.

— Boierule, domnia ta…

— Am să-ți trimit și eu arme și pulbere!

— Slobod ești să pleci! se feri Bujor de pe scara trăsurii, scoțând cușma. Iar dacă spusele ți-s adevărate și din inimă, îți mulțămim și-ți așteptăm ajutorul.

La semnul căpitanului, haiducii se dădură deoparte și trăsura porni. Andronache Donici își greblă barba cu stânga, surâzând:

— Ești un om de ispravă. Bujor. Ești așa cum mi te-am închipuit!…

Haiducii râseră, voioși, împlântându-și pistoalele-n chimire. Numai Balaur mormăi furios:
— Lauda boierească-i mai rea ca râia căprească! Se ține de tine până te bagă-n mormânt…
— Dacă-i așa, Balaure, iacă, Spulber, Cobuz și cu tine grăbiți spre Dorna și veniți cu oamenii care au pricini de judecată cu boierii Balș. Pe cei care vor avea mai multă tragere de inimă poftiți-i să se facă volintiri. Ceilalți, dacă Divanul nu le face dreptate, să se gătească de răzbunare. Că orice ar zice boierii, eu răzmeriță tot am să fac!
Porniră spre miazăzi, călări. Se întâlniră cu șiruri de care și de oșteni ruși. Se ajutară unii pe alții la trecutul vadurilor Bistriței; apoi se traseră spre Cernegura. Acolo, în miez de zi, sub un brad bătrân, ciumpăvit de furtuni, îi ajunse Crivăț cu vești bune:
— Căpitane, trimite om să-l întâmpine pe prietenul tău, locotenentul Moruzov. Pentru asemenea știre, Bujor mulțumi lui Crivăț și-l cinsti din plosca lui, să-și potolească setea și osteneala.

36. … ALINĂ-MI-TE, INIMĂ, ALINĂ…

Părea un răzăș drumețind spre Iași să-și caute dreptate la Divan. Unul din zecile de răzăși care privesc spre Iași cum privesc musulmanii spre Mecca. Doar că-n desagă, în loc de hrisoave de la Ștefan Vodă, purta pistoale și straie haiducești, cu grijă păturite și ascunse. Nu știa decât căpitanul c-a plecat spre Iași și spre Bucium. L-a trimis să afle știri de la Zamfira și de la Tănase picior de lemn… „După ce-i îndeplinesc porunca îl caut și pe Cocoară și… și pe Tasia… Pe la poarta cui mi-i drag, treabă n-am și cale-mi fac… Ce-i cu mine? Mi-i drag să mă scald în soare pe cleanțuri de stâncă, să mă bucur de cântecul păsărilor în codrul cel fără capăt, de mirosul florilor în poienile luminoase, să beau și să cânt cu fârtații, și totuși sunt trist ca turtureaua cea singurică.”
După ce împlini porunca pe care o avea de împlinit în Iași, trase la moara din coasta conacului boieresc. Pe Tasia o găsi chiar acolo, grăind cu morarul. Era mâhnită și slabă, îmbrăcată țărănește; dar, parcă și mai negrăit de frumoasă.
Însera lin. Pe iaz vâsleau alene două lișițe. Trestiile își clătinau ușor spicul, iar arcușul frunzelor cerca, foșnind încet, subțiri și neostoite strune. Câte un peștișor sălta spărgând luciul undei. Moara huruia într-una, fără

osteneală, fără grabă, făcând parte din privelişte cu zgomotul ei surd cu tot, măcinând nepăsătoare la frământarea din inima oamenilor şi la multa frumuseţe a înserării.

Parcă l-ar fi aşteptat demult să pice la drum de seară, cum pică bobii daţi pe sită, aşa îl întâmpină Tasia pe Trăsnea şi se prinse de dânsul ca volbura de tulpina nucului.

— Bădiţă… Ce bine c-ai venit, bădiţă haiduc…

Se retraseră pe malul iazului, la adăpost de trestii, şi grăiră îndelungă vreme, ca două făpturi cu sufletele înfrăţite pe veci.

— Eu zic să te trec chiar acum în Transilvania, Tasia. Am acolo nişte prieteni buni, te adăpostesc până vin şi eu…

— Bădiţă, suflet de aur, mult mi se lipeşte inima de om ca dumneata. Dar ce fac cu Cocoară? Dragostea lui, jar şi mătrăgună… M-am trezit din nebunia în care mă-mbrobodiseră vorbele boierului. Şi-s amărâtă şi nefericită, bădiţă, nu pentru mine, că eu… uite iazul, ici! Ci-s nefericită pentru inima dumitale şi pentru cea a bietului Cocoară. Că mult vă amăgesc pe amândoi… Şi ştiu ce mult doare amăgirea dragostei, bădiţă. Ştiu asta bine, dar nu ştiu ce să fac.

Tăcură câtăva vreme. Adierea molcomă şoptea prietenos printre trestii. Luna, săltându-se pe cer, începea să poleiască lumea în argint. Inima haiducului se muia şi se îndulcea de frumuseţea firii şi de ciudat de firava fericire din el. Tasia îşi plecă tâmpla la pieptul lui şi stătu aşa, îndelung, privind printre lacrimi cum se joacă luna în unda iazului; asculta liniştea şi inima haiducului şi-şi plângea nefericirea. Apoi, când îşi putu zvânta lacrimile, cuprinse mâna lui Trăsnea, se depărtă un pic şi-l privi în ochi, adânc, adânc.

— Ce proastă şi bicisnică sunt, bădiţă haiducule!

— Nu, Tasia. Dacă l-ai lepădat pe boier de la inima ta, ai dovedit că eşti deşteaptă şi puternică.

— Numai că nu-l pot, bădiţă, nu-l pot lepăda cu totul. Lua-l-ar toţi dracii…

— Hm, e şi greu, Tasia. Ţi-a arătat o altă lume, în care inima ta neştiutoare a crezut cu toată tăria. Te-ai prins cu mânile de torţile cerului. Şi măcar că ţi-a fript inima, tot mai crezi că s-ar putea să te ţii sus, la înălţimea spre care mulţi râvnim. Mult te înţeleg, Tasia… şi o sărută fierbinte pe gură.

Deodată trupul fetei se înfioră, se răsuci, se frământă, se vânzoli, iar se răsuci; braţele ei înlănţuiră trupul haiducului şi Trăsnea o cuprinse strâns de

mijloc și-o făcu una cu făptura lui.

— Bădiță! șopti ea șuierat. Sugrumă-mă, sugrumă-mă și azvârle-mă-n iaz. Că niciodată n-am să mai simt lângă mine inimă bună ca a dumitale și nici fericită ca-n clipita asta n-am să mai fiu… N-am să mai fiu, bădiță, nu…

— Tasia, hai cu mine, acum! Acum!

— Nu, bădiță, se feri fata, punându-i ușurel în piept pumni înfrigurați. Nu încă… nu…

— Haiducul nu întreabă. Ia!

— Dumneata n-ai să faci asta… se depărtă ea îngrijorată. Îi sărută mâna, apoi îl ținti stăruitor, drept în ochi, și privirile amândurora scăpărară de aceeași dragoste și patimă. Tăcură iar, strânși în brațe, ascunzându-și zvâcnetul inimilor: două inimi cumplit de nefericite, numai și numai pentru că nu se plecau să culeagă floarea aceea gingașă care se numește fericire. Haiducul nu se-ntreba de ce-i așa de slab și nu înșfacă subsuoară comoara asta, s-o ducă, s-o tot ducă în goana Șagăi până-n codrii Horaiței, până-n steiurile Ceahlăului, la fârtații lui. Nu se-ntreba, ci fără voie se trezi murmurând cântecul izvodit cândva de Cobuz pentru Zamfira:

— Ochii tăi cuțite n-au, mă mir junghiuri de ce-mi dau. Ochii tăi arme nu poartă, mă mir cum de mă săgeată… Tasia, dacă scăpăm clipa asta, noi am scăpat norocul pentru amândoi.

— Eu, bădiță haiduc, n-am adus decât nenoroc…

În noaptea aceea, Șaga, iapa lui Trăsnea, a mâncat pământul, galopând năucă spre codrul Strungăi. Dincoace de Târgul Frumos a intrat într-o furtună sălbatică, Trăsnea cel șugubăț, cel care le încheia pe toate cu o glumă ori cu o șotie, acum gonea împotriva furtunii, gemând de durere ca un om ce poartă vrăjmașă săgeata în piept și șoptind: „Alină-mi-te, inimă, alină, că tu singură ești de vină”… Șaga alerga printre fulgere și trăsnete, iar Trăsnea nu știa dacă pe obraz îi curgeau șiroaie de ploaie ori de lacrimi.

În urmă, pe malul iazului, lângă trestiile șuierătoare, în vijelie, între fulgere, trăsnete și răpăieli de ploaie, Tasia stătea ca o stană, primind tot vântul furtunii în față.

37. MARCHIZUL FLUTURAR A FOST DAT DE GOL

Convingând câțiva boieri să trimită în taină o delegație la Paris, marchizul de Bois-Crécy credea că a săvârșit o mare ispravă politică și mult

se lăuda în sinea lui. În adevăr, în iulie 1810, Sturza, Catargiu și Beldiman, ajunși în capitala Franței, cercau să se înfățișeze lui Napoleon, cu gând să-i închine țara și să-l roage s-o mântuie de turci. Dar împăratul franțuz avea alte griji, mai grabnice și mai usturătoare pentru pielea și gloria lui, așa că nu găsi vreme pentru niște valahi sălbatici de la gurile Dunării, chiar dacă aceștia cereau împlinirea unui drept sfânt, dreptul la libertate. Moldova și Țara Românească prețuiau prea puțin în jocul ambițiilor napoleoniene de stăpânire a lumii în folosul bogătașilor din Paris. Ia acolo, niște provincii periferice, pe care Napoleon le făgăduia și le dăruia, după nevoie și împrejurări, ca pe niște plicticoase moșii proprii, când țarului Rusiei, când împăratului Austriei, când sultanului Turciei. Și împlinind asemenea capricioase dăruiri, n-avea chef să întrebe pe nimeni. Nici pe cei care conduceau, și cu atât mai puțin pe acei care trudeau în aceste țări. De zece ani, Napoleon s-a deprins a vinde popoarele la mezat, cum ar vinde baciul turmele rătăcite; le vindea chiar și lupului, numai să-și ocrotească stâna de baștină. De asta, acel răvășitor al istoriei care era Napoleon împăratul nici nu ținu socoteală de dorințele moldovenilor, care-și puseseră nădejdea în el, cum nu ținu seama nici de toate bâiguielile omului lui tainic, oploșit în Iași.

Dar trimiterea acestei solii tainice a fost cea din urmă ispravă a zisului marchiz culegător de fluturi prin Moldova. Pe Tincuța n-a mai răbdat-o inima și a spus lui Bolkovski tot ce bănuia ea despre acest pretins marchiz. Iar după ce sâmbătă noaptea, la un joc de cărți, franțuzul i-a lefterit pe toți cu meșteșugul de a trișa, duminică dimineața, boierii, în cap cu aga Iordache, s-au plâns iară senatorului prezident că după sfatul lui de Bois-Crécy anume boieri au plecat în Franța și uneltesc împotriva Rusiei. A treia zi, Kușnikov l-a chemat pe zisul marchiz fluturar și i-a spus, de la obraz, cuvinte care pe românește sunau așa:

— Să-ți strângi fluturii, domnule spion, și să-ți iei tălpășița din Moldova.

Cu toate că se aștepta în fiecare ceas la asemenea nepoliticoasă invitație, de Bois-Crécy îngălbeni. Îngălbeni și fiindcă se temea că nu va mai scăpa cu zile de aici.

— Și să te cari cât mai repede, până nu află generalul Langeron, conaționalul dumitale, cu ce le ocupi pe-aici. Că el nu te iartă, iacobinule!

S-a grăbit bucuros, tare bucuros că se salvează necrezut de ieftin.

În odăile închiriate de „marchiz” în casa serdăresei Ilinca au rămas la locurile lor și cutiile cu fluturi, și cartoanele cu flori. Numai „fluturarul” s-a făcut în adevăr nevăzut[103]. Cei dintâi jucători de cărți au răsuflat ușurați:

— Bine c-a pierit măsluitorul! Ne calicea…

Dar nimeni n-a știut că, înainte de a dispare, iscoada lui Napoleon a stat de vorbă cu aga Iordache și-a mai săvârșit o mișelie.

— Dacă m-ajuți s-ajung repede la graniță, îți vând o taină de cea mai mare însemnătate pentru boierimea din Moldova.

S-au târguit, cum se târguiesc doi tâlhari care se au la mână cu multe matrapazlâcuri. Și după tocmeală, au căzut la împăcare. Astfel, spionul lui Napoleon a căpătat ajutoare să ajungă repede la hotarul dinspre marele ducat al Varșoviei, iar dregătorul moldovean a aflat că locotenentul Andrei Moruzov este cel care-i îndeamnă, îi susține și-i organizează pe haiduci ca oaste de voluntari, și că acest inimos locotenent vine chiar acum dinspre Focșani înspre Bacău, să se întâlnească în vreun han din preajma acestui oraș cu haiducul Bujor.

— Este trimis de generalul Bagration, care luptă acum dincolo de Dunăre. Până într-o lună, Bujor va fi încadrat cu oastea de moldoveni în armata lui Bagration.

Auzind, pe aga l-a cuprins întâi un tremur lăuntric, de nu putea înghiți nici apă. Nu știa ce să facă și nici cu cine să se sfătuiască. Hotărî singur în mare taină, cu supusul său Chiriță.

Și a treia zi după această ucigașă târguială, în hanul de lângă Răcăciuni, doi oameni în straie haiducești împlântau hangerul în pieptul unui ofițer rus, îl scotoceau prin buzunare, luând tot ce găseau și fugeau nestingheriți, lăsând însă acolo, la locul crimei, un hanger, un pistol și o cușmă haiducească.

La câteva ceasuri după aceasta, în același rateș apărea cârcserdarul Chiriță cu căpitanul de poteră Alecache și, foarte îndurerați și cumplit de furioși de asemenea mișelesc omor, găsiră doi martori care jurară în fața tuturor că ucigașii ofițerului rus erau doi dintre haiducii lui Bujor, dacă nu chiar Bujor însuși. Și drept mărturie înfățișară pistolul și cușma haiducească.

Cu astfel de dovezi, corpuri delicte, aga Iordache Balș, hatmanul Costache Ghica, logofătul Lupu Balș, vistiernicul Costache Balș și alți trei boieri se înfățișară grabnic senatorului prezident Kușnikov, făcând toți temenele multe, vărsând lacrimi de părere de rău pentru pierderea unui ofițer atât de vrednic, cerșind iertare pentru asemenea sălbatică faptă petrecută pe pământul unei țări spre eliberarea căreia luptă oastea rusă,

suduindu-i cumplit pe haiduci și implorându-l pe demnitarul rus să le dea un polc de cazaci să-i astâmpăre, să-i potolească pe acei tâlhari și ucigași.

Trimițând aghiotantul să vadă cine a fost ofițerul rus care venea singur spre Bacău, Kușnikov află că era locotenentul Andrei Moruzov, din corpul generalului Piotr Pavlovici Bagration. Ce căuta acolo, numai Bagration putea să spună. Dar, deocamdată, acest general lupta eroic cu turcii la miazăzi de Dunăre, pentru ca și Moldova să fie slobodă.

În acest timp, omul lui Bujor, haiducul Cobuz, așteptă cinci zile la Valea Seacă, mai așteptă încă trei la Răcăciuni, coborî la Sascut, dar nu mai întâlni niciun ofițer rus, prieten cu Bujor haiducul.

Și mare durere și nedumerire se iscă în ceata haiducilor aflând că prietenul lor Andrei Moruzov nu s-a arătat, cum trimisese vorbă. Ce vor face? Cât vor mai aștepta? De ce nu vine răspuns de la generalul Bagration? Ce s-a întâmplat?

Dar despre asemenea frământate întrebări știau doar cinci oameni din ceată. Ceilalți începeau să fie nedumeriți:

— De ce trândăvim?… De ce nu lovim boierii?…

Printre dânșii, cel mai furios se arăta Dragomir. Îl învinuia pe căpitan că s-a înconjurat de trădători. Și într-o seară, când îl zări prin preajmă pe călugărașul Lumânărică, se repezi să-i împlânte hangerul în burtă:

— Să nu te mai prind pe aici, stârpitură! Piază rea!

— Cum dracu' te strecori până aici și nu te văd poterașii? îl întrebă și Balaur, vădind că nutrește cam aceleași gânduri ca și Dragomir.

— Ca să nu mă vadă, nu mă ascund de dânșii, grăi cu nevinovăție Lumânărică. Iaca, tu te ascunzi că ești iscoadă, dar eu te văd… Amiroși a viclenie, după cum mă ajută bunul Dumnezeu să simt. Și într-o zi am să i-o spun și căpitanului!…

— Ești hazliu, sfântulețule! Tu și Trăsnea parcă sunteți țâcniți; numai vicleni și trădători vedeți, broaștelor. Dar căpitanul s-a convins demult de credința mea. Cei care-au cercat să mă ponosească s-au făcut de râs.

— M-așteptam să te superi și să te răpezi cu hangerul… îl ațâță călugărul.

— Nu, Lumânărică! Născocirile caraghioase mă fac să râd, nu să mă mânii. Și-apoi căpitanul mi-i recunoscător că, demult, i-am mântuit zilele. Tu nu știi ce ne leagă pe noi. Te potrivești doar uneltirilor lui Trăsnea, broască proastă ce ești.

— Atunci iar cer iertare, frate Gavrilă. Din nou m-am înșelat despre inima și cugetul tău. Dumnezeu vrea să mă pedepsească, lăsându-mă să cad

în păcatul nedreptei învinuiri…

38. CINE NECINSTEȘTE LUPTA DREAPTĂ PIERE CA UN MIȘEL

Răvașele lui Bujor către boieri își împlineau rostul aproape fără sminteală. Aflați pe la moșii în timpul strânsurii, boierii se speriau oleacă, apoi își făceau socotelile și-i trimiteau banii ceruți la locul statornicit în răvaș.

— N-ai primit pitac de la Bujor? se întrebau megieșii între ei, zâmbind cu ironie ori invidie.

— Încă nu, dar nu cred să scap. Aista-i ca un fel de bir… anume pentru boieri.

— I-am trimis jumătate din cât mi-a cerut și văd că mă lasă în pace.

— Îl dau și eu, că doar tot de la țărani storc banii.

— Ei, parcă lui Ilie Catargiu nu-i plăteam, pe ascuns? Sau acum cârcserdarului Chiriță nu-i dau simbrie pentru o slujbă pe care nu mi-o face? Și-mi zic: decât să-l îndop pe Chiriță și pe urmă să mă prade și Bujor, mai bine-i trimit de-a dreptul lui Bujor și scap de Chiriță. E mai ieftin.

Dar unii boieri, socotind că au cu ce se apăra, că satul le sare în ajutor și nu-i lasă în primejdie de tâlhari, refuzau să împlinească voia haiducilor. Pe aceștia Bujor îi călca repede cu ceata, învățându-i minte. Dar de două săptămâni niciun boier nu refuzase banii. Haiducii își băteau joc de mișelia lor. Balaur era chiar furios:

— Ce? Ne-am schimbat în pomanagii? Mă simțeam bine atunci când loveam și luam cât și ce-mi plăcea, broaștelor, nu acum când ne trimit, după răvaș, cât vor boierii.

Spulber observă aceeași mânie și la Dragomir. Și chiar la Nica Bucur.

— Sunt ca niște mânzoci în buiestru: le place primejdia.

De aceea, când spătarul Mihalache Gane din Movilești refuză să trimită banii ceruți, Bujor și sfetnicii lui se bucurară.

— Auziți, fârtaților, ce ne scrie spătarul Gane, citi căpitanul: „Dacă vrei, tâlharule, să-ți pun pielea la dubit, vină și ia singur paralele”…

— Și ce-i răspunzi? întrebă Balaur.

— Scurt: „Vin!” Și-o să-l lovim ziua-n amiaza mare.

— Bravo! Să-i tragem o chelfăneală să n-o uite cât o trăi! se grozăvi Dragomir. Demult mă mânca pe mine în podul palmei.

Puțină vreme înainte de a pleca spre Movilești, pe Trăsnea îl găsi o femeie; o cunoscu cu greu, așa era de schimbată, obosită de drum, îngrijorată, plânsă.

— Tu ești, Linuța lui Ionuț! Tu, nevasta lui Dragomir…

— Bădiță, – șopti Linuța, gâfâind, – vă paște o primejdie. Pe Dragomir, pe bărbatul meu, l-a căutat pe acasă un căpitan de arnăuți. Oamenii spun că-l cheamă Alecache. El mi-a poruncit să vin grabnic într-acoace și să-i spun lui Dragomir așa: Maimarele nostru îți poruncește să împlinești cu pistolul ceea ce ai în vorbă cu el. Vă caut de două săptămâni… Pe Dragomir îl știu om iute din fire și… Să nu facă vreo prostie.

Trăsnea o feri pe Linuța în umbra unui huceag și n-o lăsă să-l întâlnească pe Dragomir. În schimb, pe furiș, o duse să stea de vorbă și cu căpitanul.

— Unde dai și unde crapă, Trăsneo!… surâse Bujor cu amărăciune.

— Numai să nu fie crăpături cu legătură, căpitane, ca la trunchiul de carpăn…

Spătarul Mihalache Gane era om înalt, cu barbă scurtă neagră și deasă ca peria, rumen la față, îndrăzneț, iubitor de învățătură și de cărți, prieten de idei și dornic de înnoiri, bun vânător și iscusit chitaci cu flinta și cu pistolul. Conacul lui din Movilești era împrejmuit cu ziduri de piatră cu porți tari, ușor de apărat. Boierul Gane se credea iubit de țăranii de pe moșie și nădăjduia că-l apără la caz de primejdie. Bazat pe asta, îndată ce primi răvașul lui Bujor, boierul trimise grabnică știre ispravnicului Constantin Lazu să-i trimită cincizeci de poterași. Porunci vătașeilor și slujitorilor să fie gata de harțag cu haiducii. Chemă vornicul și fruntașii din Movilești și le ceru să ridice tot satul cu coase, topoare și furci întru apărarea curții. Așeză în clopotnița înaltă de lângă conac un străjer să vegheze zarea și să vestească satul, trăgând tare clopotele, îndată ce va zări tâlharii apropiindu-se. Apoi își povățui familia să aibă încredere în el, în poteră și în satul care, de bună samă, va spulbera hoții, cum spulberă vântul pleava.

Întru liniștirea și încurajarea familiei și a slujitorilor, boierul era ajutat de un bătrân ienicer turc, Ali, pripășit la curtea din Movilești încă de pe vremea războiului dintre ruși și turci de la 1774. Netezindu-și barba stufoasă și albă, vorbind stâlcit românește, pomenind mereu pe Alah și învățătura Coranului despre „ce ți-i scris în frunte ți-i pus”, Ali căuta să le domolească frica și să-i îmbărbăteze, mai cu samă pe copii. Zicea că țipetele de spaimă ale copiilor

frâng inimile vitejilor, de aceea, în tot timpul luptei, ei să țină pumnii strânși și să se roage pentru biruință, cu fața spre miazăzi.

Noaptea se înfățișară treizeci de poterași cu căpitanul Alecache în frunte. Așteptară trei zile și trei nopți poterașii, pândind din dosul gardurilor zarea pustie. Pândă zadarnică, istovitoare, cu atât mai istovitoare, cu cât nu se întâmpla nimic. Nici picior de haiduc nu se ivi în tot cuprinsul Movileștilor. A patra zi, când toți, și arnăuții, și slujitorii, erau istoviți de veghe și de așteptare, se vesti că haiducii au lovit casa boierului Popazu din Brusturi. Poterașii alergară într-un suflet într-acolo.

Spătarul Gane rămase numai cu slujitorii curții, cu robii și cu sătenii. Chibzuia în mintea lui, neturburat: haiducii au aflat c-am adus poterași și m-au ocolit.

Dar când își dădu seama că pe haiduci nu putea să-i înștiințeze decât un om din sat sau poate chiar din conac, îl cam zgâlțâi un fior de spaimă. Porunci să se întărească straja în jurul curții.

Deocamdată era bine că nu se întâmpla nimic. Și a patra zi se scurgea fără primejdie despre partea haiducilor. În schimb, oamenii murmurau, mânioși, că pierdeau zile călduroase, atât de bune pentru treieriș, adăstând în jurul conacului să prindă niște tâlhari care nu vor să vină, să cadă în plasă ca orbeții.

— Nu numai că muncim pentru boier, dar trebuie să-l și apărăm, cu sângele nostru…

— Să-și verse dracul sângele pentru el, că eu, unul…

Dar când soarele scăpătă de chindie, străjerul din clopotniță se trezi din moțăială, se frecă la ochi, clipi des, iar se frecă și se repezi la clopote, suspinând:

— Hai-haiducii!… Hai-haiducii…

Și, înfricoșat, începu să bată clopotele a mare primejdie.

În adevăr, pe muchea dealului dinspre miazăzi apărură treisprezece călăreți.

Privirile sătenilor cătară într-acolo.

Mulți crezuseră că haiducii vor năvăli vijelios, trăgând din pistoale, răcnind sălbatic, spintecând văzduhul cu săbiile. Dacă ar fi fost așa, toți s-ar fi liniștit într-un fel: sunt haiduci și gata. Dar nu, treisprezece călăreți, în straie albe, veneau agale, nepăsători, ca la plimbare. Ei veneau agale și satul se mira avan.

Din cerdacul conacului, spătarul Mihalache Gane se holba spre zare și îngălbenea ca alămâia la soare. Glasul jalnic al clopotelor îi sporea spaima și tremurul. Se străduia să fie calm, ca să nu-și sperie copiii; dar efortul făcut îl îngrozea și mai tare.

Țăranii porneau fără grabă spre conac; parcă mai mult să privească isprava haiducilor decât să li se împotrivească. Cei mai mulți n-aveau cu ei niciun fel de arme. Ici-colo câte unul purta vreun ciomag ori vreun baltag, mai mult ca să se sprijine în mers decât ca să lupte.

Mihalache Gane rânduise douăzeci de oameni la poartă, douăzeci la ușa conacului din față, zece la cea din dos și zece în jurul casei. În total șaizeci de oameni. …„Și ei nu-s decât treisprezece, se încuraja singur Mihalache Gane. Pe cei care șovăie îi îmboldește vechilul cu gârbaciul. S-ar putea să vină și poterașii, să le cadă în spate. Nu mă lasă ei, țăranii. Mă apără… De bună samă că mă apără”…

În frământarea surdă din conacul lui Mihalache Gane, singur slujitorul turc, pe care copiii îl dezmierdau Aliuță, căta domol la mulțimea de țărani și de slujitori, pe care boierul îi înarma cu furci, cu topoare, cu ciomege, îi rânduia la porți și la uși; căta domol pe sub sprâncenele-i negre, stufoase, și nu-i păsa. Poate visa la raiul cel turcesc cu munți de pilaf, cu râuri de cafea mirosind îmbătător a tutun aromat, a parfum de ambră ori de mosc, raiul cel turcesc cu multe hurăi, adică fecioare tinere și frumoase; poate-și amintea de luptele din Asia ori din Serbia și de vitejiile săvârșite acolo.

— Turcule, ce stai așa? Te-a smintit frica? La ce te gândești?

— Asta Buzor estem, bre, hoț mare. Mare cum nu văzut Ali… Dar nu trebuie temem, bre. Ce-a fi scris… își liniștea el stăpânul cu vorbe de spaimă.

Legănându-se în șa, apropiindu-se de sat în pasul lin al cailor, haiducii începură să cânte, parcă anume ca să arate și mai mult că nu le pasă de nimic.

— Frunză verde de negară, a ieșit Bujor în țară; bate, pradă, nu omoară, pe boieri îi bagă-n boală…

Văile și huciurile începură să clocotească. Sătenii împietreau și ei privind cum vin haiducii, cântând ca la nuntă. Și cântecul acesta nu micșora, ci sporea cumplit spaima celor din conacul de la Movilești.

De fapt, în casa lui Mihalache Gane nu erau decât patru puști cu cremene: una cu care vâna boierul prin codrii Moldovei, alta cu care luptase Ali, ca ienicer, în tinerețe, iar celelalte două mai vechi, scoase panoplia din salonul

cel mare al conacului. Spătarul Gane era bun țintaș și avea destulă iarbă și gloanțe. Se urcase în foișorul casei cu doi slujitori să-i încarce repede puștile. Aliuță era prea bătrân, îi tremurau mâinile, nu mai vedea bine, de aceea boierul dăduse celelalte două puști lui Toma Ciolacu, om de credință și vânător iscusit, pus să străjuiască la poartă. Boierul din Movilești socotea că din paisprezece focuri bine țintite va răpune toți haiducii… Două pentru căpitan…

De la locul lui din foișor, Mihalache Gane privea și el tot mai nedumerit la haiducii care se opriseră în fața crâșmei și, fără a coborî de pe cai, cerură băutură. Și nedumerirea din mintea boierului sporea, pentru că, din pricina depărtării și a clopotelor care bălăngăneau într-una ca la mort, nu putea auzi ce grăiesc haiducii.

— Nu-ți fie teamă, crâșmare, plătesc! strigă Bujor spre omul care tremura în dosul tejghelei.

Fără a mai aștepta porunca crâșmarului, un slujitor șchiop turnă vin rece în ulcele mari, de lut, nesmălțuite, și le aduse afară, ca unor călători tare grăbiți, dornici să bea de-a călare, să se răcorească și să plătească bine.

Însetați, haiducii repede dădură ulcelele de dușcă. Balaur mai pofti una:

— Plină, broască șchioapă! Plină și mai mare!

— De ce trag clopotele, omule? întrebă Spulber pe cel care-i slujea cu băutură.

— Păi de… știu eu? Cică vin haiducii lui Bujor.

— Prea multă cinste! surâse căpitanul, după ce sorbi tot vinul și-și șterse mustața. Clopotele se trag numai când intră vodă în sat, bre omule!

— Păi de… Norodul ’ce că Bujor e mai tare ca vodă.

Haiducii râseră cu poftă, zgomotos, strălucindu-și dinții la soare.

Mihalache Gane îi vedea cum râd și mai tare îngălbenea. Capul i se golea ca o tigvă spartă, hurducată anume ca să-i curgă sâmburii. Nu-i trecea prin minte nici să ducă flinta la ochi, să tragă. De altfel, orice alt huiet decât năucitorul glas de clopot l-ar fi făcut să leșine.

— Dar e și mai iubit ca vodă? întrebă Trăsnea, după ce plescăi din limbă, semn că-i plăcea vinul. Slujitorul cătă furiș, repede, în toate părțile; apoi întinzându-se după ulcica din mâna haiducului:

— Și!

— Omule, ai boi? întrebă Bujor, înapoindu-i oala.

— N-am, sunt doar argat la orândă.

— Ai vacă?

— N-am avut niciodată.
— Dar copii ai? întrebă Cobuz râzând.
— Mulțămesc lui Dumnezeu, am doi la stână, doi la pădure, doi la…
— Am înțeles: doi în car, doi sub car, doi pe chinga carului, iar Măndița și Gafița cu Matei și Dosoftei stau la foc că-s mititei… râse tare Trăsnea, bucuros parcă de el însuși că-n mâhnirile din urmă n-a uitat toate vorbele de duh.
— Ține punga asta! – își scutură Bujor cușma cu rubin și pană de cocor, strunindu-l pe Vifor, – și-ți cumpără boi pentru cei mai mărișori și vacă pentru Matei și Dosoftei…
— Să te miluiască Dumnezeu, căpitane Bujor… Dar dacă mă bate boierul?
— Dacă ești așa de nemernic, dă banii încoace! răcni Balaur, speriindu-l și mai tare.
— Mult v-a prostit mizeria… clătină din cap Bujor, licărindu-și în ochi luminița lui blajină.
Când sfârși vorba, părelnica licărire de bunătate se și stinse de pe chipul căpitanului. Încruntă fruntea, struni frâul calului și făcu semn de plecare, fluturând ușor mâneca albă a cămășii.
Pleca să înfrunte moartea care-l pândea cu ochi zgâiți, din toate ungherele casei boierești. Și nu-i păsa.
Iar nepăsarea asta întărea inima fârtaților și-o slăbea pe-a potrivnicilor.
La conac, oamenii așteptau acolo unde-i rânduise boierul și-i păzea vechilul. Pe mulți îi furnicau alice de gheață, cu toate că după-amiaza aceea de august era fierbinte și uscată. Nu se putea ști dacă așteptarea măsurată de glasul clopotelor era prevestitoare de furtuna luptei aprige ori de liniștea mare a morții. Se putea ca țăranii, la porunca boierului, să dea cu topoarele, să înțepe cu furcile, să taie cu coasele, ori să trăsnească zărghit din flinte în ceata haiducilor. Se putea însă să stea și împietriți cum stăteau acuma, lăsând pe cei treisprezece călăreți să intre în conac ca niște musafiri aleși, dragi și doriți de toată lumea. Ceea ce uimea pe toți era neînchipuita liniște, nepăsarea în care se-nvăluiseră haiducii, strunindu-și caii în pas potolit, cântând ca niște vornicei ori pețitori din poveste.
Printre dangătele de restriște ale clopotelor se furișau frânturi de cântec până în iatacurile conacului.
Numai polcurile cazacilor mai treceau prin sate așa, cântând, cât îi cuprindeau glasurile, în marșul oștirii ruse năpustite împotriva turcului.

— …Toată lumea are dor, da-i ca pleava de ușor; numai doruleţul meu ca pământul e de greu… Că dorul meu un'se pune face inima cărbune și sufletul mi-l răpune…

Boierul scăpăta când pe-un picior, când pe altul și abia-și mai putea număra bătăile inimii, așa de nebunește zoreau.

De spaimă, gâștireaţa i se strâmtase atât de tare, că bojocii gâfâiau, șuierau sorbind văzduh. Cei din juru-i se-nvineţiseră, parcă și-ar fi așteptat clipa morţii.

Numai pe Ali sporul de primejdie îl înviora, îl îmbărbăta, îl întinerea.

În sfârșit, haiducii ajunseră în dreptul clopotniţei.

— Încetează, că ne strici cântecul! strigă Bujor, râzând, spre clopotar. Dar clopotarul n-auzea; vedea doar că haiducul grăiește ceva spre dânsul și, năucit de spaimă, trăgea și mai deznădăjduit de funie. Clopotele bălăngăneau fără noimă, încurcând bătaia limbilor, parcă și pe ele le-ar fi zăpăcit frica.

Pe neașteptate, în clipa următoare, trăsni un pistol.

Clopotele amuţiră brusc. Iar bubuitura pistolului răsună prelung, sec, prelingându-se peste toată valea satului, izbindu-se-n dealuri, în pădure, în case, în livezi, în gardurile conacului și-ntorcându-se mai cutremurătoare înapoi. Clopotarul se lăsă în genunchi, apoi se prăbuși din clopotniţă ca un sac plin azvârlit din pod.

O liniște grea învălui lumea.

Bujor se răsuci furios.

Grăbit, Balaur își amistui în brâu pistolul fumegând. Obrazul îi strălucea de mulţumire; dar unda asta drăcească se slei sub fulgerarea mânioasă a căpitanului.

— Cine ţi-a poruncit, nesocotitule?

Câteva clipe nimic nu se mișcă nici în curte, nici în sat. Doar în teiul din colţul porţii o boare de vânt iscă un freamăt ușor, ciudat de nevinovat, ca o joacă de copil.

Până la poarta conacului haiducii mai aveau cam o sută de pași. Căpitanul puse pinteni lui Vifor, dar îl struni repede, parcă i-ar fi grăit despre mânia din el. Ceilalţi haiduci făcură la fel; trei scoaseră pistoalele; ceilalţi, săbiile.

Străjerii de la poartă fremătară o clipă; apoi, răzimând cu grijă armele de ziduri, să nu cadă în picioarele cailor, se feriră într-o parte. Toma Ciolacu dădu șușca la spate, parc-ar fi ascuns-o. În poartă nu mai rămase nimeni. În

ogradă, unii țărani mai priveau severi, cercetători; alții se trăgeau ușurel spre cuhnii, cătând pieziș în urmă.

Deodată, fără a se gândi, Mihalache Gane dădu glas deznădăjduit:

— Toma! Neacșu! Ioane! Unde fugiți? Trageți în ei, ticăloșilor!…

Dar țăranii parcă nici n-auzeau. Nu fugeau, ci se retrăgeau, cuminți, resemnați, lăsând haiducilor intrarea slobodă, pe poarta deschisă larg, ca pentru rădvan domnesc.

Ivindu-se în lumina ogrăzii, călări pe cai falnici, împodobiți cu găetane, cu căciuli brumării plecate pe-o parte, cu botfori roșii, cu chimire late, cu nasturi de alamă lucitori ca aurul, cu flintele în spate, cu săbiile scoase din teacă, ori cu pistoalele în față, gata parcă de iureș, haiducii erau în adevăr măreți. Dintr-o ochire, Bujor înțelese și rânduiala curții, și dușmănia țăranilor față de boier. „Dacă dau poruncă acum, tot satul sare asupra conacului”… Și se simți puternic, iubit de nevoiași. Zări în foișorul casei pe boier încremenit cu pușca în mână și se bucură. Porunci scurt descălecarea: caii, toți treisprezece, rămaseră în mijlocul ogrăzii, la marginea florăriei, în sama lui Trăsnea și a lui Bucur. Ceilalți, în cap cu Bujor, se apropiară de casă pe jos, călcând cu pași apăsați pe aleea înnisipată, sunându-și pintenii. Se apropiau, clipă de clipă, într-o liniște de gheață. Toți cei din casa boierului își pierdură cu desăvârșire cumpătul. Nici nu mai suflau. Nu-și închipuiseră că Toma Ciolacu nu va deschide foc; nu se gândiseră că toți țăranii se vor trage din poartă fără luptă.

Singur turcul Ali își păstra firea și-l îndemna, prin semne, pe Mihalache Gane, să intre în casă, să zăvorească ușile, și cu flinta să tragă pe fereastră.

— Noi batem cu haiducul și biruim… șopti el, plin de încredere.

Amețit de spaimă, boierul se supuse. Pe ușa grea de stejar căzură drugi grei de fier, zăvorând-o. În salonul încăpător, larg cât ai întoarce o căruță cu boi, familia lui Gane se ghemuise într-un colț, ca puii de pichere la ivirea hultanului. Liniștea deveni înfiorătoare. S-auzeau și clănțăniturile dinților de spaimă, și torsul pisicii cuibărită într-un jilț, neștiutoare de grozăvia celor ce se întâmplau. Toți așteptau înmărmuriți. Ce-o să se întâmple?

Ca să întărească inimile, Ali își rotea iataganul cu sprinteneala și iscusința ienicerului care fusese cândva, pe vremea când lupta la Ismail.

— Noi batem! Așa!… Nu aveți cum frica… Cu turc… bun războinic…

— Spulber și Balaur, ocoliți casa! porunci Bujor, trăgând spada din teacă. Spargeți ușa! strigă el spre Dobre și Crivăț. Și două topoare izbiră în ușă.

În casă, coana Zinca se prăbuși pe un fotoliu, leșinată. Muți de spaimă, copiii se strânseră cioatcă lângă părintele lor. Boierul Gane sta cu fălcile încleștate: nu știa ce să facă. De fapt, înfrânt, renunțase la apărare. Singurul care se mai îndârjea fără folos era turcul Ali. Lipit de perete pândea cu încordare de vulpe, așteptând să se ivească prada prin spărtura ușii. Sclipirea ochilor îi sporea cu fiecare lovitură de topor ce răzbătea din partea cealaltă.

Țăndărită de topoare, ruptă din țâțâni, ușa căzu cu tarânci cu tot. Bujor păși cel dintâi înlăuntru. Dintr-o parte, fulgerător, Ali repezi iataganul spre creștetul căpitanului. Dar tot așa de fulgerător, Bujor se feri și-i împotrivi spada. Armele scăpărară.

O luptă crâncenă, neașteptată se încinse între căpitan și turc, chiar acolo în prag.

— Feri, moșnege! scrâșni Bujor, surprins de asemenea potrivnic, împodobit cu turban și barbă albă.

— Fereștem tu, talhar! și drept, cu fălcile încleștate, scăpărând sălbatică mânie, țâșnită la iveală din cine știe ce străfunduri de neam războinic, făcu semn de luptă dreaptă. Își așeză cu stânga cialmaua și anteriul, se feri câțiva pași înapoi, să aibă unde se roti în luptă, și întinse amenințător iataganul. De fapt, lui Bujor îi plăcea purtarea și curajul bătrânului turc.

— Vrei luptă dreaptă? Bravo, turcule! Bine că apără cineva casa asta de fricoși…

Șapte haiduci se-mbulziră în salon cu săbiile și pistoalele întinse.

— Fraților, stați deoparte. Lăsați-mă să răpun în luptă dreaptă pe acest cutezător!

— Ici, în pragul de la ușa, sapam groapa! îl înfruntă turcul. Și repezind iataganul spre căpitan, tuturor le păru o icoană a mâniei aliotmănești, bătrână cât împărăția sultanului, dar iscând încă nebănuit izvor de putere.

— Vezi cum se potrivește? băgă samă Cobuz către Ciornei. Turcul îl apără pe boier…

Armele se ciocniră și se-ncăierară fulgerând. Bujor se apăra, lovind cu grijă, pândind să prindă meșteșugul turcului în luptă. Lovite de picioarele luptătorilor, câteva scaune se răsturnară, sporind spaima în inima familiei lui Gane.

Cu brațele supuse ori sprijinite în spade, haiducii priveau cum lupta devenea tot mai amarnică, mai viforoasă. Nu se îndoiau de biruința

căpitanului; se mirau însă ce vânjos și mai ales îndemânatic și aprig în luptă era bătrânul turc.

— Are strașnică învățătură! admiră Cobuz. Ienicer de la Țarigrad.

— Nu-i de șagă cu ghiujul ista…

Spadele când șuierau prin văzduh, când scăpărau în lovituri icnite, când țipau ascuțit, încolăcite și răsucite cu năprasnică mânie și putere.

— Ehei, și-a găsit căpitanul omul!… se bucură Balaur, suflecându-și buzele groase într-un surâs rău. De mult n-a mai luptat cu atâta îndârjire…

Bujor îl lăsa pe turc anume să se istovească, lovind deznădăjduit. Înțelegea că, dezlănțuite fără nicio țărmurire, puterile bătrânului vor seca repede. Și-atunci, tot meșteșugul lui, oricât de iscusit, va rămâne netrebnic. Într-adevăr Ali gâfâia tot mai tare, se înăbușea.

Când simți c-a ajuns la marginea puterii, bătrânul ienicer desprinse iataganul din încleștarea cu sabia haiducului, se trase doi pași înapoi, își umplu bojocii cu văzduh, holbă ochii sălbatici asupra potrivnicului, întinse stânga mult, neînchipuit de mult, în lături, își rășchiră trupul întreg, fâlfâind mâneci largi, parc-ar fi vrut să cuprindă lumea toată, răcni înspăimântător, răgușit și prelung:

— Alaah!…

Și se năpusti asupra lui Bujor cu cea din urmă fărâmă de putere, cu ultima zvâcnire de nădejde.

Haiducul îi primi năpustirea asta apocaliptică proptindu-i sabia pieziș, dar lăsându-l să izbească zidul din față. Iataganul turcului se rupse.

Dar în acea clipă uluitoare trăsni un foc de pistol.

Întreaga încăpere clocoti: ferestrele zornăiră; candelabrul mare din mijlocul salonului se clătină, sunând din podoabele de cleștar. Fum înecăcios umplu încăperea.

Și-n mijlocul acestui huiet și fum, Ali se prăbuși ca un uriaș pe câmpul de luptă. În juru-i, repede, aburi o baltă de sânge; aburea parcă mai mult de fierbințeala mâniei decât a puterii.

O clipă, Bujor stătu înmărmurit. Când se dumeri ce se întâmplase, semne de adâncă mâhnire îi izvorâră pe față, parcă pe dânsul l-ar fi atins glonțul, nu pe potrivnic. Scutură pojghița de uimire care-l încremenise, se smuci din loc și, călcând apăsat, zornăindu-și pintenii pe podele, învălui cu năprasnică mânie spada și-l trăsni pe Dragomir drept în creștet.

— Crapă, ticălosule! Ai necinstit lupta dreaptă!… suspină căpitanul, vânăt de mânie și așa de cumplit la înfățișare, că toți cei din ceată împietriră

de groază.

Dragomir se prăbuși, gemând. Sângele lui se amestecă repede cu sângele lui Ali. Țeava pistolului căzut departe fumega ușor, ca o cățuie pe-un mormânt.

Toate făpturile din casa spătarului Gane se pierdură de istov, în val de spaimă. Nimeni nu mai sufla. Doar de afară s-auzi glasul șuguitor al lui Trăsnea:

— Hei, fârtați, pornit-ați nunta?

— Ba răfuiala… murmură Cobuz, rotind privirea asupra tovarășilor de haiducie, asupra boierului și a familiei lui, ghemuită, prostită de spaimă.

Toți așteptau ca Bujor să-și fulgere sabia și să trăsnească alte capete de dușmani ori de fârtați îndușmăniți.

Dar pe căpitan îl cuprinse o undă de îngrijorare amestecată cu milă și cu scârbă. Când înțelese din priviri că Dobre și Ciornei îi încuviințaseră fapta, Bujor se apropie de Ali și-l privi încruntat, gânditor. Își scoase cușma brumărie cu pană de cocor și cu rubin, își plecă fruntea și grăi:

— Bătrâne, ai avut curaj să te măsori în luptă dreaptă. Fratele meu n-a înțeles că lupta dreaptă-i sfântă. De asta a pierit.

Toți haiducii își scoaseră cușmele și-și plecară frunțile. Bujor îi lăsă o clipă ca-ntr-o rugă, apoi adăugă:

— Fraților, aici am săvârșit o mișelie. Glonțul, e drept, a fost îndreptat asupră-mi. Fără să vrea, turcul m-a apărat. Oricum, aici a curs sânge nevinovat. Nici săracii nu s-ar putea bucura de bani pătați cu sânge nevinovat. Haideți, deci!

Dobre se plecă, luă leșul lui Dragomir sub braț și-l scoase afară, în ogradă.

Din cerdac, Bujor făcu semn țăranilor care așteptau în fundul ogrăzii:

— Apropiați-vă! Și când oamenii ajunseră lângă cerdac: îngropați, rogu-vă, acest leș. Ia-i numai armele, Dobre! Apoi, azvârlind o pungă lângă trupul lui Dragomir: Pentru popă!

Haiducii făcură cruce, își puseră cușmele și, grăbind spre cai, încălecară.

— Ei, Gavrilă, ai rămas fără prieten!

— De ce, căpitane? murmură Balaur, galben, cu gura uscată.

— O iudă! Și tu, prietenul lui, a doua.

— Căpitane, pușcă-mă dacă…

— Încă nu, deocamdată… Scoate toți banii ce-i ai la tine, porunci încruntat Bujor, strunindu-și calul. Toți! Să nu oprești nicio firfirică! Balaur

șovăi, speriat. Bujor își sprijini dreapta pe mănunchiul pistolului. Gavrilă înțelese și-și scotoci chimirul. Ai și niște cercei, niște inele, mai în fund. Scoate tot!

— De ce, căpi…

— Nu mai întreba ca nătângul! Dă-le!

— Căpitane, eu…

Vifor țâșni și se lipi de calul lui Balaur. Toți ceilalți zece haiduci erau încredințați că Bujor urmează cumplita răfuială.

Dar în loc să trăsnească din pistol, cu un gest violent căpitanul smulse cele patru pungi din mâna tremurătoare a lui Gavrilă, îl ținti cu privire aspră, necruțătoare și, făcând semn către un țăran care privea toată această ciudată întâmplare, grăi cu glas schimbat:

— Pentru femeia și copiii clopotarului!

Chipurile tuturor haiducilor se luminară dintr-odată. Dobre scoase din chimir o pungă și o adăugă în căciula țăranului care surâdea uimit, ca-n fața unor binefăcători căzuți din cer, și șoptea fără noimă:

— Dumnezeu să v-ajute… să vă ajute… să vă ajute…

Dintre haiduci, cel mai mirat era totuși Trăsnea:

— Vasăzică Linuța lui Ionuț a spus adevărul… Moartea lupului, sănătatea stânii… Dar cine-i poruncea lui Dragomir? Cui ne-a vândut?

— Un ticălos! se încrâncenă Cobuz.

Bujor făcu semn scurt. Dând pinteni cailor, haiducii țâșniră pe poartă, galopând. În câteva minute se pierdură după dealul împădurit de la marginea zării, către drag de codru verde, unde urma li se pierde…

În mintea și inima oamenilor din Movilești spori nespus încrederea în haiduci.

Spătarul Mihalache Gane încă nu știa dacă să se teamă, să-l urască ori să-l admire pe Bujor. Porunci slujitorilor să-l îngroape pe Ali, după cum sătenii îl îngropau pe Dragomir, rugându-se pentru păcatele lui.

În vremea asta, poterașii căpitanului Alecache, aflând că totuși haiducii lovesc casa spătarului Gane, se apropiau, în amurg, răscolind lanurile din jurul satului Movilești, trăgând focuri de năzăreală, speriind cocostârcii, prepelițele și cârsteii din cuiburi. Atâta puteau, atâta făceau.

39. ÎN SFÂRȘIT, AGA IORDACHE CREDE CĂ A DOBÂNDIT O MARE IZBÂNDĂ

Lovitura de la Movilești a avut un răsunet ciudat între boieri. Mihalache Gane a povestit cu amănunțime cum s-au petrecut lucrurile și, spre mirarea tuturor, a început să-l laude pe Bujor.

— E viteaz și drept. Propun să-l folosim pentru o mică oaste, oaste moldovenească, cu oameni din popor. E-un om rar.

— Canta a văzut bine lucrurile. Nu împotriva acestei vreri a norodului, ci în fruntea ei! strigă Andronache Donici. Toate națiile care vor să trăiască, toate au, toate trebuie să aibă oștire. Altminteri nu se poate! Când Ștefan Vodă a avut oaste, Moldova s-a apărat, a trăit slobodă. Acum ce suntem noi? Culbeci fără căsulie.

Înțelegând primejdia acestei porniri, toți Balșii au ținut iară sfat cu hatmanul Ghica și cu Roset-Roznovanu.

— Nu mai este vorba de niște tâlhari de rând, ci de răzvrătitori primejdioși. Doi haiduci au răscolit o săptămână satele Dorna, Păltiniș și Șarul. I-au îndemnat pe țărani să nu asculte poruncile Divanului, să ia armele, să lupte. Să se încreadă în oștenii și generalii ruși, că ei țin partea norodului și o să-i taie pe boierii cei răi.

— Și netrebnici ca Andronache Donici ori Teodor Vârnav zic că ucigașul Bujor e om vrednic! Destoinic!… Destoinic să fie căpitan în armata națională… Păi să nu le sucești gâtul în același ștreang cu tâlharii?

— Zic a suta oară; dac-am înnebunit, să dăm chiar noi arma în mâna răzvrătiților!

— Zevzecii înnoitori umblă cu fofârlica și cu focul se joacă!

— L-am răpus noi pe maiorul Pangal și n-o să-l răpunem pe… Peste poate! Să ne rugăm, în genunchi să ne rugăm prezidentului senator să ne dea armată care…

— Ehei, cu generalii ruși stăm cam prost, își bulbucă ochii Costache Ghica. Țăranii din Leorda au aflat că generalul Bagration îi apără. Ei știu că acest general muscal nu îngăduie boierilor să-i mai batem pe țărani. E adevărat?

— Nuuu! mormăi Lupu Balș.

— Ba-i adevărat! sări Roset-Roznovanu. La paisprezece april, acest an 1810, slăvitul general cneaz Piotr Pavlovici Bagration aflând că prin județe zapciii și slujitorii bat pe locuitori atât de tare, încât unora li se trage din asta chiar moartea, mustră Divanul Moldovei că nu ia nicio măsură împotriva acestor nelegiuiri. Încă de astă-primăvară, el sfătuiește Divanul să dea, prin carte deschisă, strașnică poruncă ispravnicilor ca de aici înainte

zapciii și slujitorii, ca și verice slujbaș, să nu mai bată pe locuitori cu acel fel de bătaie pricinuitoare de moarte sau cădere în boală.
— Cum se poate să… să se amestece în…
— Mai cere ca vinovații să fie cercetați cu de-amănuntul, cu grijă, și nimeni să nu mai săvârșească asemenea sălbăticie. Ispravnicii care nu vor împlini această poruncă să fie repede scoși din slujbă[104]. Dar anume cinstite fețe divanite, printre care se prenumără aga Iordache și vornicul Lupu Balș, au ascuns această poruncă. Slăvitul general Bagration are dreptate: peste măsură oprimăm norodul!
— Aici ne-am adunat să ne sfătuim ce facem cu haiducii, iar nu să ne învinuim și să ne ponosluim. Domnia ta vrei să ne ajuți ori te dai de partea haiducițilοr, ocărându-ne?
— Ei, vel aga Iordache, dacă ai ajuns la vorba mea, te ajut! râse Roset-Roznovanu.
— Am ajuns… Singur nu-l pot răpune pe Bujor!
După asta se suiră în trăsuri și tăbărâră cu rugămințile și cu plângerile asupra senatorului prezident:
— Din pricina tâlharilor nu putem trimite oameni prin țară să strângă provizii pentru oaste…
— Din pricina tâlhăritului nu putem aduna căruțe pentru corvezi…
— Haiducii sunt cei mai mari ticăloși din lume…
— Pradă carele cu provizii ale armatei ruse…
— L-au ucis pe viteazul ofițer Andrei Moruzov, care…
— Vor să răscoale norodul! Da, vor să facă răzmeriță, cum a făcut în Rusia tâlharul Pugaciov!…
— Nu puteți duce războiul cu turcul, dacă în spate arde Moldova…
— Ca pe Dumnezeu te rugăm, blagorodnice senator prezident, binevoiește evghenia ta și ajută-ne!
— Când am închinat Moldova la sfântul pristol al împărăției măritului țar, la asta ne-am gândit: să fim apărați de orice primejdie a vieții noastre.
— Noi singuri nu mai putem veni de hac tâlharilor…
Așa se rugau, se tânguiau și amenințau boierii. Și ca să fie mai lesne crezuți, își întăriră plângerile cu multe și prea bogate daruri trimise la senatorul prezident acasă și la aghiotanții lui. Iar senatorul prezident văzând atâta jălanie și mișelie, crezând că în adevăr haiducii l-au ucis pe Moruzov și ispitindu-l luciul aurului din darurile boierilor, le împlini, în sfârșit, rugămintea: o companie de dragoni împărătești, cazaci comandați de

căpitanul Puhi, primea poruncă să ajute agăi Iordache Balș la prinderea haiducilor. Tincuța a vrut să-i dezvăluie viclenia boierilor, dar n-a izbutit să-l înduplece a retrage porunca dată. La urma urmelor, senatorul prezident se săturase tot auzind despre isprăvile și „nelegiuirile” acestui Bujor. Boierii îl înfățișau pe haiduc în culori înspăimântătoare. Senatorul prezident era chiar încredințat că ajutorul dat agăi Iordache ca să prindă haiducii era în folosul mai bunei rânduiri a războiului cu turcii.

Pentru asemenea mult râvnită izbândă, Iordache Balș era gata să se târâie în genunchi de la curtea domnească până la biserica sfântul Neculai, mulțumind bunului Dumnezeu că a avut grijă de boierimea Moldovei. Primi și ajutorul lui Roset-Roznovanu, dar nu-i dădu comanda poterelor, ci-l trimise ispravnic la Neamț, unde socotea că-i ascunzișul și temeiul cetei lui Bujor. Și însuși porunci lui Pogor strașnic pitac către toți ispravnicii din Moldova să-și sporească poterile, să le încredințeze celor mai destoinici și mai îndrăzneți căpitani, să osândească la gros în soroc de cel puțin cinci ani pe toți cei care au legături cu haiducii.

„Poterele să fie în toată vremea, zi și noapte, gata a prinde pe tâlhari, umblând prin păduri și prin locuri grele, nu cu cine știe ce straie, ci cu opinci și în sumane, pentru a-i înșela pe tâlhari, prinzându-i vii sau morți, numai să nu mai scape. Faceți cele mai pătrunzătoare și mai strașnice cercetări crâșmarilor din hanurile și rateșurile de pe la răscruci, jitarilor[105] de pe țarini, hangițelor, călugărilor și călugărițelor din mănăstiri și altora ce sălășluiesc prin sihăstrii. Sârguiți-vă cu toată virtutea a prinde și a dezrădăcina încuibarea răilor. Orice făptaș sau bănuit să fie pus sub sabie. Țineți seama că aveți acum ajutor de la căpitanul Puhi, cu o companie de dragoni țariști, foarte vrednică și vitează oaste, cu arme de cele mai bune, cu care nicicând nu vor cuteza a se măsura tâlharii. Dacă nici acum nu vor fi prinși acei răufăcători ce-și zic haiduci, toți ispravnicii vor fi schimbați, iar cei dovediți prietenii tâlharilor vor fi puși în temniță în locul tâlharilor, cum l-am pus chiar în aceste zile pe Grigore Bașotă, ce-a fost ispravnic la Neamț, sau îi vom pune sub secure, cum au fost puși Constantin Canta și Ilie Catargiu”.

40. … TE LASĂ, TE LASĂ, SALCIE PLETOASĂ…

De câteva zile, haiducii băgaseră de seamă că Trăsnea nu mai șuguia și nu mai pilduia în zicale. Bujor simțise că în inima fârtatului cel șoltic se

iscase o fierbere tristă și zăludă. Noaptea sta întins pe spate, numărând stelele, privind luna și mângâind în gând un nume dulce; somnul nu i se lipea de gene, ofta din adânc jar și năduf. Ziua asculta necuprinsa tăcere a codrului, privea în străfundul cerului, ori sta cu fruntea plecată, cu pumnii în tâmple, ca un bolnav, ca un osândit. Și trăgea din lulea duh amar.

Intrase în el o negrăit de dulce suferință. Prin carne parcă-i umblau furnici. Se zbuciuma, se gândea și nu-i dădea de rost. Uneori sufletul îi zbârnâia ca o coardă de vioară tare întinsă din clempuș. Câteodată îl zguduia frica tainei ce se săvârșea în inima lui.

Altădată, dacă ar îl văzut pe careva în starea lui de-acum, ar fi râs: nici nu-l scoală după boală, nici nu-l lasă ca să moară. Sau gândind la pricina tainică a suferinței ar fi hohotit: hei, cumetre, te-ai dus după Stana și-ai dat peste Sultana?

Când nu-și mai putu înghiți amărăciunea și nici a mistui taina, se apropie de Bujor.

— Căpitane, văzuta-i vreodată ogar plouat?

— Văzut, Trăsnea.

— Iaca și eu sunt ogar murat. Dar pe dinlăuntru. Vorba ceea: frunză verde iasomie, nu știu, Doamne, ce mi-i mie, mă usuc ca frunza-n vie…

— De ce, Trăsnea, fârtate?

— Căpitane, să-ți spun și ție patima mea: parcă m-am îndrăgostit.

— Mare poznă! șugui Bujor a mirare.

— Poznă, batjocură și ocară, căpitane! Nu mai am nici cap limpede, nici inimă slobodă. Dintr-asta mi se poate trage ori robia pe viață, ori ocna în soroc de-un sfert de veac, ori ștreangul stăpânirii, ori moarte de mâna mea. Nu mai pot!

— Ei, Trăsneo!…

— Am pățit drept ca în cântec: „Dacă înnopta, pe ea o zărea în orice stea. Iar când se spăla și-n apă căta, și-acolo o zărea tot numai pe ea. Dacă se culca, dorul îl trudea; dacă adormea, visul îl sălta și-l chinuia, visul tot la ea…"

— Dar, mă rog, care-i zâna? S-o aducem ici, în ceată!

— Nu se poate, căpitane. Nu se poate!

— De ce? Teamă ți-i să nu ți-o fure Balaur, cel cu… unsprezece slute?

— Nu. Am fugit și mi-am bătut joc de femei; dar se vede că m-a ajuns din urmă năpasta. Am râs de cei îndrăgostiți, dar dragostea se năpustește uneori în tine ca vijelia; și cine poate fi învinuit ca pricinuitor de vijelie? Nu

știu de ce, dar am ajuns așa de zevzec, că mi se umple inima și cu miere, și cu mătrăgună, numai cât mă gândesc la ea…

— Ci spune odată: cine-i?

— Tasia lui Cocoară!…

— Șugubățule!

— Nu șuguiesc, căpitane… Din păcate nu mai pot șugui.

— Trimit pe Cobuz și pe Dobre s-o răpească!

— Căpitane! se rugă Trăsnea. Nu pune capul fârtaților în primejdie pentru pârdalnica-mi de inimă. Râdeam de Cobuz când îți cânta ție: „Cercănel de lângă lună, spune mândrei voie bună, și tu, vânt, câte-un cuvânt și voi, stele, multa-mi jele…” Dar acum mi se pare nespus de duios și de adânc acest cântec. Și-ntr-una l-aș cânta. Ziceam că am platoșă și glonțul dragostei nu m-atinge niciodată. Dar văd că m-a pocnit drept în inimă. Și ce inimă bicisnică am, căpitane Bujor…

— În ceata noastră numai Cobuz nu s-a aprins de dragoste. Numai tu, Cobuze, te mulțumești doar să cânți dragostea altora.

Cântărețul surâse trist spre căpitan și mai îndemnă o strună să prindă glas.

— Te lasă, te lasă, salcie pletoasă, să te-apropii cu mâna, să-mpletesc cununa, s-o port totdeauna. Te lasă, te lasă, salcie pletoasă, să te bată vântul, să săruți pământul, să-mi umbrești mormântul… Și parc-ar fi vrut să pornească și el destăinuirea inimii lui. Dar privind chipul frumos al căpitanului, măsurându-l în toată bărbăția și strălucirea lui, tăcu. Își răsuci cobza în față și pișcă iar strunele: Foaie verde de pe piatră, dorul s-a făcut săgeată și unde mă pitesc mă cată. Mă cată și mă găsește și dulce mă chinuiește.

— Căpitane, când soarta cetei se va mai îmbunătăți, să m-ajuți totuși s-o răpesc pe Tasia și s-o trec în Transilvania. Și pe urmă…

— Pe urmă?

— Anul trecut ziceam despre dragoste că acel ce prinde-a o gusta, aibă cap de-a o purta și minte de-a o lăsa. Acum… Și Cocoară are inimă… Dracul să mă ia! Cum se zice pe la Bădița Pătru: care vine nu-i de mine, după care-aș mere nu mă cere… Pe urmă?… Să-l trecem în Transilvania și pe Cocoară. E dreptul lui, căpitane Bujor…

41. DESPRE UNELE ÎNTÂMPLĂRI NOI ȘI MINUNATE, CA SĂ ȚINEM CETITORUL DE VORBĂ, ÎNAINTE DE-A AFLA SFÂRȘITUL HAIDUCILOR

De la Pintea viteazul încoace, codrii noștri au adăpostit mulți haiduci. Dar parcă niciunii n-au haiducii atâta vreme, n-au săvârșit atâtea isprăvi, n-au plănuit lucruri așa de îndrăznețe, n-au făcut boierii să tremure așa de tare și n-au împărțit atâția bani săracilor ca Bujor și ceata lui.

Ceata lui Bujor era, în vara lui 1810, cu adevărat un sâmbure de oștire a răzvrătiților. Cu toate că umblau de obicei numai treisprezece, oricând, în câteva ceasuri, se puteau aduna până la două sute, două sute cincizeci de haiduci, iar în două-trei zile chiar până la cinci sute de oameni cu arme și cal. Fiecare avea zeci de gazde credincioase, care n-ar fi suflat o vorbuliță chiar de li s-ar fi smuls limba. Toți își băteau joc de stăpânirea cea nevolnic asupritoare. Când vedeau oamenii cârcserdarului Chiriță, cântau, în derâdere: „Poteraș, de ești om și ai vreun dor, nu intra în codrul lor, codrul haiducilor; că Bujor nu-i un prostuț, te face să fugi desculț. Și-apoi n-o fi vina mea de-i cădea-n altă belea și mai slută, și mai rea”…

Povesteau oamenii că la Davideni sosise căpitanul Alecache c-o poteră mare. Se îmbătase și se lăuda grozav că la noapte-l prinde pe Bujor și mâine-l spânzură. Oamenii îl ascultau, zâmbind într-o parte.

Porni Alecache din crâșmă spre gazdă. Avea de trecut o gârlă pe punte. Dar la capătul celălalt al punții, ivit ca din senin, Bujor, îi puse pistolul în piept. Era însoțit numai de Trăsnea cel poznaș; Alecache avea șase poterași în jur. Totuși haiducii i-au dezbrăcat pe toți șapte, i-au muiat cu capul în apă, să le treacă beția, apoi i-au legat de punte, cu picioarele în apă.

Așa au stat toată noaptea și a doua zi până la prânz; i-a văzut tot satul și toți trecătorii și au râs cu mare haz. Unii șopteau că de fapt cei care și-au bătut joc în hal ca acela de căpitanul de poteră și de soții săi nici nu erau măcar haiduci. Ci doar doi oameni din sat. Parcă poți ști?

În sat la Boroaia au intrat poterașii pe rând, îmbrăcați în straie țărănești ori în sutane de călugări. Dar flăcăii repede i-au cunoscut și i-au întâmpinat cu cântecul cel nou al lui Darie haiducul, născocit nu se știe de cine:… „Măi panțâri cu straie dalbe și cu chimirele albe, de voi nici nu mi-ar păsa, la voi nici nu m-aș uita, de n-ar fi pe lângă mine a mea puică și-al meu bine, ce mi-a rămas credincioasă de când am luat-o-n casă. Și de-aceea sunt silit să fiu de voi biruit. Deci de-mi veți făgădui și-mi veți jurui că soția-mi veți

cruța să nu trag' osânda mea, copilașii mititei să crească-n sudoarea ei, astea voi de mi le-ați spune, jos eu armele voi pune și-oi lăsa să mă legați"…

Poterașii cei îmbrăcați în țărani ori călugări schimbau fețe-fețe și nu știau cum să se ferească din calea flăcăilor.

— Dacă sunteți oameni cu inima curată și nu cumva niște tâlhari de poterași, – râdeau flăcăii, – cântați cu noi: …Darie-un răvaș trimite la prietenul Bujor: „Măi fârtate, fă ce-i face și răpezi-mi-te-ncoace! Să mă scoți din greu pe mine, cum te-am scos și eu pe tine". Aflând de la a Sucevei unde, Bujor cată și-i răspunde: „Nu-ți pot, frate, ajuta, nu te pot acum scăpa; poteră nenumărată și pe mine azi mă cată!"… „Ah, prietene Bujor, eu te las cu-amar și dor, cu durere și suspin, că de azi n-om mai bea vin, nici din ploscă, nici pahar, ci-om bea numai cu amar; cu-amar mult și multă jele, să scutur zilele mele… Mult mi-i dor și mult mi-i sete de codru cu frunza verde, să spulber vreo șapte cete, cete mari de poterași, răi tâlhari și ucigași."

Și vrând-nevrând, poterașii cei măsluiți cântau ca să nu se dea de gol; apoi, tot pe furiș, se făceau nevăzuți. Și ca-n Boroaia, și în alte sate se-ntâmpla la fel.

Țăranii știau că duminica Bujor stă la masă cu unii ispravnici și chiar cu unii stareți de pe la mănăstirile cele mari, punând la cale întocmirea oștirii. Unii jurau că l-au văzut, cu ochii lor, intrând în mănăstire la Secul.

— De ce n-ați vestit potera? întrebă un poteraș îmbrăcat în răzăș.

— Eu? Dac-aș fi zărit potera, da, îl vesteam pe Bujor. Altfel, nu! Chiar de m-ar fi picat cu ceară.

Unii au aflat că Trăsnea, ca să scoată bani de la medelnicerul Luca din Codăești, s-a îmbrăcat ca o femeie proastă și s-a amestecat printre secerători. Seara a intrat cu acești slujitori în curtea boierului. Pe la miezul nopții a tras încuietorile porților și șase haiduci au pătruns în conac. Medelnicerul Luca a dat tot ce-a avut de preț în casă.

— Acu, boierule, – i-a spus Trăsnea, – hai și-nchide porțile după noi. Să nu mai trezești cumva slujitorii din somn, că-s trudiți, săracii, de muncă…

— Tare șugubăț și-abraș din fire-i Trăsnea, povestea o femeie. Cică l-a întrebat un arnăut cum îl cheamă, și-o zis: „Mă cheamă sorb de zeamă. Cum mă-i sorbi, îndată-i pieri".

— Da, – adăugă o fată, – cică pe Bujor l-a întrebat Chiriță, care-l bănuia haiduc, dar nu era încredințat: „De unde ești?" „Din sat cu oamenii. Și numai un neom și un ucigaș mă întreabă"…

Poterașii din Neamț spuneau că într-o zi s-a înfățișat la isprăvnicie un om ghebos, c-o mustață bălaie și una neagră, cu privirea încrucișată și cu vorbă fornăită. L-a vestit pe ispravnic c-a aflat ascunzătoarea lui Bujor; la o vadană frumoasă din Roznov. S-a și oferit să călăuzească potera până acolo. Dar pe drum, când poterașii nici nu se gândeau, ghebosul a pierit. În locul lui a răsărit, ca din pământ, curat ca din pământ, un haiduc înalt, cu două pistoale în mână. I-a împins pe poterași la dreapta, pe-un drumeag, și i-a predat haiducilor. Și măcar că ei erau treizeci, iar haiducii numai șase, tot i-au dezarmat, i-au golit de parale și i-au pus să cosească fânațele hangiului de lângă Buhuș, ținându-i acolo trei zile fără mâncare și fără apă, pân-au leșinat pe brazdă.

Iaca de aceea oamenii începeau să-i spună lui Trăsnea haiducul cel cu șapte fețe.

Călătorii, trecând prin Focșani, ascultau povestirile lui Baboiu Chioru, hangiul de la răscrucea cu mult alișveriș:

— Tari, haiducii, neiculiță! Tari ca taurii! își sălta balerca pântecului și-și freca mâinile mari, păroase, împodobite cu inele de aur, grele. Nu plecați, cinstiți neguțători. Mai așteptați o zi-două până se depărtează haiducii… Am niște vinațuri faine! Și niște fripturi grozave vă fac… Nu cercați să ieșiți acum, că haiducii au căciula necuratului și se ivesc de unde nu te aștepți. Au lovit săptămâna trecută un chervan cu marfă și…

În Moldova de mijloc, la hanul ei, Ancuța cea frumoasă cum nu-i alta împărțea călătorilor zâmbete și oale cu vin. Iar când o ajungea dorul de Spulber, cu care s-avea bine, povestea minunate isprăvi haiducești. Și fiindcă-i era drag un haiduc, în focul povestirii mai punea câte-o floricică isprăvilor. Călătorii ascultau unii cu mare spaimă-n oase, alții cu izvor de bucurie în inimă și cu drag pentru Ancuța cea frumoasă, cu zâmbet dulce și vin roșior, pișcător la limbă.

— …L-au lovit, acum trei zile, pe Mihalache Bogdan din Corni. Și câtu-i el de falnic și de câinos cu țăranii, s-a târât în genunchi în fața haiducilor, cerșind iertare. Bujor cică a pus călcâiul pe grumazul boierului și a strigat către slugi: Vedeți, măi, că boierul e stăpân atotputernic nu din mila lui Dumnezeu, ci din prostia și ticăloșia noastră, a celor mulți!…

Asemenea vorbe făceau ocolul Moldovei, trecând chiar Milcovul și munții: este un om care poate răpune puterea boierilor.

Închipuirea norodului mergea și mai departe; unii ziceau că haiducii aveau o casă în munte, într-o peșteră, închisă cu o stâncă fermecată, care se

deschidea numai când șoptea căpitanul un cuvânt de vrajă.

— Tâlharul ista are iarba fiarelor, ziceau boierii. A scăpat din temniță de zeci de ori. Rupe lanțurile cât ai sufla. De zeci de ori s-a îmbrăcat în căpitan de poteră, înșelându-l pe cârcserdar. Odată a băut chiar cu Chiriță, pe-ntuneric, într-un han, în vreme ce haiducii jefuiau o caravană negustorească. Iar Chiriță a crezut că bea cu Alecache, ajutorul lui. A crezut, că vorbeau grecește.

— Când spune că intră în casa unui boier, intră, oricât de strașnic ar fi păzită acea casă. Fac chiar mai rău cei care se păzesc. Mai bine punem banii la cutare copac, cu semnul așa și așa, cum cere el, și n-avem bocluc.

La boieri însă spaima lucra tare anapoda. Ajunseseră să creadă tot ce se zvonea și mai mult decât atât. Dacă aga Iordache spunea că haiducii au mai prădat o casă, bărbile divanite se strângeau ca măturoaiele în șopron, prin colțuri, și bodogăneau:

— Ne minte! Au prădat vreo zece. Aga ascunde adevărul, ca să nu-și piardă dregătoria…

— Și alișverișurile ei.

Nu vroiau să-l mai creadă, în ruptul capului, pe Constantin Lazu, nici pe Andronache Donici c-au stat de vorbă cu Bujor și-s încă teferi, nevătămați. Chiar poruncile strașnice ale Divanului către ispravnici și către căpitanii de potere, chiar ajutorul cazacilor lui Puhi, în loc să-i liniștească, mai rău îi speriau pe boieri. Unii spuneau că în vreme ce poterașii horhăiesc ca niște nevrednici prin țară, un om al lui Bujor, șolticul Trăsnea, cel cu șapte fețe, se-nvârte prin Iași, schimbându-și mereu chipul și înfățișarea, ochind casele boierești, însemnând cu cridă intrările și ieșirile. Deci, în orice noapte, boierii se pot aștepta la o lovitură. Și mai ales slugile răspândeau aceste zvonuri.

— Asară, ciubucciul meu l-a văzut pe Trăsnea în dreptul casei dumitale, arhon vornice Balș. Avea chip de călugăr lung, deșirat, și se uita cu niște ochi…

— Ciohodarul meu zice că un haiduc îmbrăcat țărănește dădea târcoale casei mitropolitului.

Aga Iordache Balș râdea mânzește:

— Rău v-a zăpăcit frica! Dacă acum ar veni un zălud și-ar zice că Bujor a înșfăcat Ceahlăul în brațe și vine într-acoace, furios ca un zmeu, să-l trântească peste Iași și să-l turtească, ați fugi nebunește spre răsărit, până v-ați îneca în Prut, cu spaimă cu tot…

— Râzi, vel aga, râzi și nu vezi că haiducii îți fugăresc și-ți prăpădesc poterile…

Aga Iordache clipea din ochi, își stârcea mustața, dar nu se supăra.

A doua zi, prin mijlocirea lui Matei Crupenschi, îl convinse pe senatorul prezident să renunțe la cele o mie de căruțe cerute pentru corvezile oștirii. Și fiindcă vreo opt sute din ele tot erau adunate, Balș le umplu cu grâne și le trimise prin Cernăuți, spre Danzig. Intră bucuros în Divan; dar medelnicerul Tudorache Pogor îi șopti cu mare îngrijorare:

— Iar se află aici turcul cel mare, Reis Efendi…

— Reis Efendi?…

— L-au chemat rușii iară, pentru pace…

Aga Iordache înlemni, vânăt la față; inima i se opri într-un junghi ucigaș. Se clătină. Se răzimă de ușor, să nu cadă.

— Ce să fac? N-am prins nici acum pe răufăcătorul care a ucis ienicerul olăcar.

Își cuprinse tâmplele în mâini, strângând, să-și stoarcă din creieri vreun gând mântuitor. Descumpănit, ișlicul îi căzu din cap, răsturnându-i-se și duduind pe podele ca un bostan copt. Și s-ar fi prăbușit și aga, gol de gând, ca o bășică de bou umflată cu vânt și pocnită de-o cociorvă fierbinte, dacă din Divan n-ar fi ieșit, chiar în acea clipă, Kușnikov, însoțit de Reis Efendi însuși.

Poftit de comandantul rus, pașa arăta osebit de trufaș, de năzuros, se știa susținut de Sebastiani, omul lui Napoleon la Țarigrad și avea mari pretenții.

— Vel aga, – îl ținti Reis Efendi pe Iordache Balș, – ai o datorie către mine. Când o plătești?

— Mărite, eu…

— Bagă samă ca-n curând capanul împărătesc iar va geme de grâul și berbecii, de untul și mierea de la Bogdan Iflak! Bagă de samă!

Aga se lipi de perete. Turcul și senatorul prezident trecură înainte. Matei Crupenschi tălmăcea vorbirea.

Când Reis Efendi vru să se arunce în șa, calul se sperie și săltă în două picioare, gata să-l răstoarne pe pașa turc. Kușnikov zâmbi și se azvârli sprinten pe murgul lui. Deodată, în mintea agăi Iordache fulgeră un gând salvator; se repezi și se așeză în patru labe lângă pântecele calului, rugându-l pe Reis Efendi să încalece.

— Pune piciorul pe spinarea mea, slăvite…

Înălțându-și turbanul a mare trufie, turcul puse piciorul pe grumazul boierului, se opinti și se azvârli în șa. Smucindu-se din loc, calul pașei împroșcă din copite nisip în spinarea, în obrazul și în barba vel agăi Iașilor.

Uimii de atâta josnicie, Kușnikov își făcu cruce, întorcând oleacă fața spre biserica Treisfetite. Apoi sudui tare, rusește, pe toți „bărboșii din Moldova”, și dădu pinteni armăsarului.

Reis Efendi îl urmă, sporindu-și mereu trufia că nici nu mai încăpea în straiul lui umflat de mătasă galbenă, lucitoare.

— Te-a cam suduit senatorul, surâse Matei Crupenschi, privindu-l pe aga Iordache cum se ridică de jos, ușurel, și se scutură de nisip, mulțumit c-avusese prilej să împlinească o slugarnică slujbă.

— Da?… Ce să-i faci? Poate o să am noroc cu pașa… Că dacă se-ncheie pace și-ajungem iar sub turci, Reis Efendi mă face domn… Și Hangerliu Vodă s-a așezat scară, ajutând marelui vizir să încalece. Iar când s-a ridicat, i-a și surâs domnia Moldovei. Deci face să te așezi în brânci, să-ncalece maimarii…

— Numai că rușii nu încheie pace, iar turcii nu se mai întorc aici, în veci de veci…

— Ei, atunci… atunci însamnă că n-am avut noroc…

Întâmplarea asta neînsemnată în aparență a atins totuși adânc însăși sănătatea agăi Iordache. Boierii au râs, l-au numit lingușitor de rând și l-au pârât pașei. Câteva zile inima agăi a bătut anapoda și niște cârcei ciudați i-au înțepenit mâinile și picioarele; apoi asemenea cârcei i s-au strâns în piept, înăbușindu-l, amețindu-l. A băut leacuri din buruieni, iar o vrăjitoare i-a pus lipitori la tâmple. Când s-a simțit mai bine și a mers la Divan, l-a lovit un nou bucluc: generalul Bagration a trimis știre senatorului prezident că vistierul nu-și îndeplinește cinstit slujba.

— În luna martie, când oștirea rusă a săvârșit mișcarea spre Dunăre, au slujit-o o mie de care mocănești, cu câte patru și șase boi sau cai. Noi am plătit cinci parale pe ceas de fiecare trăgător. Banii nu i-am dat noi de-a dreptul oamenilor, ci, după învoială, i-am vărsat vistieriei. Dar acești bani n-au ajuns nici acum în mâinile țăranilor. Ispravnicii dau vina pe armata rusă că n-ar vrea să plătească. Generalul Bagration cere să fie mustrați boierii vinovați de asemenea fapte, iar banii să fie dați imediat celor în drept.

Asemenea mustrări străbăteau cu sulițe de foc și de gheață inimile boierilor. Pe aga Iordache îl făceau să dârdâie de frică. Și avea de ce: împrumutase vistieria cu 50.000 taleri, cu dobândă de 7 lei și jumătate la

500 pe lună. Iar acum, dacă vistieria va fi silită să plătească țăranilor banii cărăușiei, aga nu-și mai vede împrumutul nici în doi ani. Bine că măcar o parte din bani erau ai lui Sotir Hrisoscoleu…

42. HAIDUCUL STĂ LA SFAT CU CODRUL

Era noaptea aceea de pe Rarău negrăit de frumoasă.

Luna se oglindea strălucitoare în iezerul din mijlocul codrului. Într-o scorbură uriașă, carii rodeau încet, nevăzut și abia auzit. Din când în când un huhurez râdea strident, iscând sământă de spaimă. Caii se trăseseră sub un brad, la odihnă, sub cetina molidului stufos de pe malul iezerului.

Toți haiducii dormeau trudiți; numai căpitanul, nu. Privea razele lunei cum se strecurau printre ramuri. În apa tăcerii prelinsă peste munții și codrii Tazlăului parcă asculta cântarea plină de taine a zânelor. Dar aici, în ramurile de lângă culcușul lui Bujor, glasul zânelor se schimba în grijă și necazuri. Cercănelul din jurul lunei îi trezea ciudate spaime în inimă, ca un semn prevestitor de rele… „Dorm fârtații, ca butucii. N-am cui cere sfat. Doar de la ist codru verde și stufos… Ce să fac? Unde să-mi îndrept pașii? De la oamenii mei aflați în război cu turcul nu-mi mai vine nicio veste. M-or fi uitat și Moruzov, și generalul Bagration? De ce nu mă cheamă? Niște negustători care veneau din Țara Românească spuneau ieri la rateșul lui Baboiu că poterele au prins patru din tovarășii mei. Mă împresoară tot mai strâns capăii cârcserdarului Chiriță. Căpitanul Puhi e pe urma mea. Vechiul meu dușman, Roset-Roznovanu, iar îmi aține calea. Ce să fac?… Cât ai să mă mai poți tu, codrule, apăra aici pe Tazlău sau dincolo pe Bistrița de urmărirea dușmanilor? Bradule, mă bradule frate, de patru ani ți-am dat iar creanga la o parte și am intrat cu fârtații în umbra ta. De câteva ori mi-am răcorit inima; de multe ori am dat greș. Dușmanii sunt mai tari ca mine. Spune, codrule, ce să fac? Să ies la lumină? Să ridic țara? Să lovesc?… Dar mă ajută fârtații? Ce zici, Dobre?”

Și mișcă privirea spre uriașul care dormea oleacă mai încolo, nevinovat ca un prunc. „Darie și Condurat au pierit. Dragomir… Multe gazde sunt chinuite de poterași; mulți mor sub bici. Balaur se poartă parcă ar fi mâncat ceapa ciorii: acuși e cel mai bun și mai vrednic, acuși miroasă de-o poștă a iscoadă. Țăranii șovăie; nu cutează să ia arma. De pildă, răzășii din Dorna vor să-și câștige doar pământul, iar nu să striveasca pricina robiei: boierii. Codrule, fârtate, de-oi rămâne doar cu tine, nu mă lăsa să pier până nu-mi

voi împlini gândul. Adăpostește-mă sub poala ta, codrule. Să mai treacă și vara asta. La iarnă intru, orice-o fi, intru în armata rusă. Mă-mpresoară dușmanii, mă codrule frate. Nu da creanga la o parte, codrule, n-o da, că mă vede potera. Mai aștept două-trei săptămâni. Nu se poate să nu vină răspuns de la Moruzov. La război se pot multe întâmpla. Dar până la urmă tot biruie cei care luptă pentru dreptate".

Era noaptea aceea vrăjit de frumoasă, de limpede și de liniștită. Iar codrul uriaș, mut și învăluit în taine pentru alții, pentru Bujor era sfetnic ocrotitor și prieten bun, ca Spulber cel strașnic, ca Trăsnea cel șugubăț, ca Dobre cel uriaș ori Cobuz cel cu inima ca pâinea caldă.

În zori, ațipind. Bujor visă că s-a umplut codrul de voinici. Iar el, călare pe Vifor, sună din corn și pornesc toți ca unul, să surpe puterea turcilor și a boierilor. Era un vis așa de frumos, de măreț și de viu, că-l credea aievea. Se trezi, când pe obraji simți alin de mâini calde și-n nări miros de busuioc. Deschise pleoapele, zâmbind: lângă dânsul, Zamfira, cu ochii ca vioreaua și cu fața ca soarele.

— Bună dimineața, căpitane!…

Aducea merinde, straie și vești. O călăuzise Vlăduț și niște ciobani.

— Ștefane, te-mpresoară poteri multe, sprijinite de-un pâlc mare de dragoni împărătești. Hai să ne retragem spre Ardeal.

— Încă nu, Zamfiră. Aștept răspuns de la un om mare, ca să încep răfuiala. Sunt pregătit. Și eu și fârtații. Așteptăm numai sămn de pornire.

Văzându-i aproape, grăindu-și cu dragoste, Trăsnea oftă din adânc, iar Cobuz îi și ticlui un cântec, chip c-ar fi în numele lui Bujor:

— Bade, te-aș ruga ceva, ia-ți dorul cu dumneata, nu-l lăsa în grija mea, că mai am și dorul meu și cu două mi-o fi greu…

În sfatul cu fârtații, Bujor urmă calea celor gândite astă-noapte, când numai el și codrul erau treji străjuiți de marea tăcere a munților și de cercănelul de lângă lună.

43. CEA DIN URMĂ UMILINȚĂ A TASIEI

Așteptau de la prânz, dar abia pe la asfințita soarelui se auziră chiotele surugiilor și pocnetele harapnicelor. Cea dintâi, Tasia ciuli urechile ca o sălbăticiune presimțind primejdii. „Glasul lui Cocoară. E vesel. Înseamnă că boierul Sandu m-a dăruit lui"…

Slugile grăbiră să iasă în poartă întru închinare în fața tinerilor stăpâni.

— Tasia, aprinde-ntâi lumânările în iatac! porunci Marghioala, când băgă samă că-n odăi e întuneric.

Tasia plecă bucuroasă. Nu vroia să-l întâmpine pe Sandu Balș în poartă, la rând cu ceilalți robi. Stăruia în ea o rămășiță, un bob mărunt de încăpățânată nădejde: „Au nu i-aș putea muia din nou inima? Să-l fur boieroaicei… Da, să i-l fur!” Aprinse lumânările și, pe fugă, alcătui și așeză un buchet mare de trandafiri pe patul boierului.

Din pridvor, Tasia ascultă închinarea celorlalte slugi. Apoi, în capul scărilor, se înfățișă dreaptă, strălucitor de frumoasă în lumina amurgului de vară. Simțea nevoia s-o înfrunte pe coana Smărăndița. În străfulgerarea unei clipe, roaba Tasia înțelese că soția boierului Sandu Balș nu-i nici mai frumoasă, nici mai deșteaptă decât dânsa. Surâzând, își plecă genunchii și fruntea în fața tinerilor stăpâni, lăsând anume să-i cadă părul ca un râu de smoală și să-i joace sânii ca doi hulubi sălbatici.

— Asta-i? întrebă Smărăndița cu glas aspru, înrăit de gelozie, iar pe chip i se scrijelară repede și urât semnele urii.

— Da… e Tasia…

— De ce nu te-ai închinat odată cu celelalte slugi?

— Am aprins sfeșnicele.

— Cum? Tu slujești în iatac?

— Cu voia domniei tale.

— Sandule, azvârle de-aici lepra asta! Iar mâne o vinzi!…

— Tocmai asta vroiam și eu să vă rog, – cuteză demnă Tasia, – să mă trimiteți la altă curte.

— Uite-o cum vorbește! Se cunoaște că i-ai dat nas… și intră în iatac, furioasă.

Tasia coborî treptele, repede, alergând până la gard într-un suflet și îngenunchind la picioarele vizitiului:

— Iartă-mă, Cocoară! Iartă-mă!

Flăcăul lăsă hamul jos din mână și privi câtăva vreme departe, ca să i se usuce roua lacrimilor și să-i vină glasul. Brațele i se coborâră înfiorate, și aproape fără voie o ridică pe Tasia de subsuori și o strânse năpraznic la piept.

— Tasia… Tasia… Vezi tu ce pățește cine umblă cu ochii după soare? Ori chiorăște, ori cade-n gropi și-și frânge gâtul… își tălmăci flăcăul o frântură din bucuria și din obida lui. Așteaptă-mă la spălătorie, să grăim în sara asta și să hotărâm…

Îi părea bine lui Cocoară că s-au întors lucrurile după inima lui; dar nici nu vroia să-i ierte prea ușor gărgăunii dragostei boierești. Usturimea suferinței culeasă în plimbările cu trăsura, când o zărea ori și-o închipuia în brațele boierului, sub poclitul tras, stăruia în el ca un cărbune sub spuză.

Văzând buchetul de trandafiri pus de Tasia pe pat, Smărăndița îl înșfăcă și, fără altă ceremonie, îl trânti în capul soțului, răcnind furioasă ca o tigroaică. Sandu Balș cercă să-i arate că numai un simțământ gingaș a îndemnat-o pe Tasia să pună buchet de trandafiri la căpătâiul stăpânilor. Dar auzind cum o apăra, Smărăndița își ieși și mai rău din cuc:

— Cutezi? Mă mir că n-ai culcat-o și acum, în luna de miere, aici, în pat cu tine, nerușinatule! O roabă care…

— Pe onoarea mea că…

— Taci! Bine zice tătuța: de când a apărut onorul, a pierit cinstea!…

Rușinându-se de slugile care ascultau pe la uși, Sandu Balș cercă să potolească furtuna:

— Lasă, psihi mu, că mâne… mâne o trimit la… la dracu'… O vând!…

— Nu mâne! Acum! În clipa asta… Omoar-o! Altfel mă omor eu… Hî-hî-hî, hîîî!… se smiorcăi ea, caraghios de prefăcută.

Și cuprinsă de stenahorie, zguduită de plâns, căzu pe crivat, înfundându-și fața în perne și zguduindu-și trupul subțiratic și lung. De trei ori leșină și iar se trezi.

— Acum… Acum… Bate-o măcar, s-aud și eu cum plânge…

Dacă văzu și văzu că nu poate potoli hărțagul și tulburarea soției, Sandu Balș, mâlit de cea mai neroadă mișelie, porunci vătafului s-o biciuie pe Tasia, chiar sub fereastra iatacului.

— Aduceți făclii să văd! răcni Smărăndița. Și curtea întreagă auzind cum răsună între ziduri glasul ascuțit și rău al tinerei stăpâne se cutremură de spaimă.

Tasia nu înțelegea ce se întâmplă. La întâia lovitură țipă sfâșietor:

— V-am primit cu flori, stăpânilor, iar voi mă răsplătiți cu gârbaciul?

Dinspre grajduri sări Cocoară: izbi un pumn robului care bătea cu vergile și s-aplecă s-o ridice pe Tasia. Dar patru slujitori îl înșfăcară și, împreună cu vătaful, îl legară de stănoagă, în grajd.

— Vezi, Sandule, ce-ai făcut? Răzmeriță între robi, din pricina unei târfe… Trăgeți-i! răcni ea pe fereastră, ștergându-și lacrimile și ocârmuind, cu îndătinat meșteșug, răfuiala cu țigăncușa din iatac. Despuiați-o! Și

trăgeți-i pân-o crăpa pielea pe ea! Pe obraz i se zugrăvea o sălbatică satisfacție; – Dați-i, că-și făcuse trup catifelat de cucoană… Ardeți-o!

Tasia căta în sus spre fereastră: vroia să-l roage pe Sandu Balș s-o ierte de batjocura asta îngrozitoare, neomenească. În spatele Smărăndiței, în umbră, boierul sta însă nemișcat, prostit. Nu mai semăna de fel cu înfocatul generos care-i jurase dragoste veșnică. Era veștejit și bleg ca un castravete bătut de bruma. Și cuvântul „iertare” se slei pe buzele Tasiei.

— Ucide-mă!… Ucide-mă!…

Pe Smărăndița Balș n-o atrăgea asemenea rugăminte; ea doar „grijea” o roabă ticăloasă, numărând loviturile cu vechea ei destoinicie învățată acasă:

— Nouă… zece! Mai tare, țigane!… Unsprezece! Douăsprezece!… fără milă, baragladină, că intri acuși tu la falangă… Treisprezece…

Loviturile șuierau și ardeau trupul alb ca marmura, lucind în lumina jucăușă a făcliilor. Inima, gândul, sufletul Tasiei se depărta cu dezgust de tot ce a trăit și a visat până acum. Nu-i mai păsa de durere. Prin pielea sfâșiată de lovituri, sângele țâșnea belșug, aburind, cald. Și asta parcă o răcorea. O răcorea măcar că-i ardeau și-i sângerau și sânii, și coapsele, și obrazul pe care cândva cu patimă le-a sărutat boierul.

Umflându-și nările subțiri și tremurătoare, Smărăndița număra mai departe, mai apăsat, cu tot mai amarnică mânie:

— Douăzeci și două… Douăzeci și trei…

Nu se mai putea opri. În răcoarea nopții adulmeca miros dulceag de sânge cald și desfătarea acestui miros o scotea din minți. Sandu Balș se trase și mai înlăuntrul iatacului, se înfundă într-un jilț, își cuprinse tâmplele în palme și aștepta. Glasul Smărăndiței îi izbea creierii ca un satâr: douăzeci și șase!… Douăzeci și șapte!… Dar nu era supărat pe dânsa, ci pe roaba care se-ndărătnicea și nu-i cerșea iertare. Că nu se poate: Smărăndița-i bună și ar…

La a treizeci și cincea lovitură, roaba leșină pe iarba înrourată, iar cucoana obosi și se lepădă și ea într-un jilț.

— Cred că i-am făcut de petrecanie târfei! Altfel nici nu mai era chip, psihi mu. Cum zice tătuța: dacă nu-i grijești cu bătaia la timp, robii ți se suie-n cap. Din roabele care mișunau prin curte, tătuță își făcuse într-o vreme un adevărat harem. Mămuța suferea. Atunci a numărat vergi cum am numărat eu acum și tătuța s-a cumințit. Aceste roabe, ticăloase și stricate, sunt pricina necinstei soților noștri. Că voi, bărbații, sunteți, psihi mu, cumsecade; dar ticăloasele și curvele astea vă fac imorali, vă strică… Și cu

glas aspru: Dacă n-o muri până-n zori, mâne o vinzi, cât mai departe, în Țara Românească ori… ori la dracu!

— E logodnica vizitiului Cocoa…

— Cum? Tot nu poftești a-ți urgisi odalisca? Vrei poate s-o vâri în iatac, cum zice tătuța, să te scarpine la tălpi, în fața mea? Vrei poate să fii mai abitir ca Mustafa Bairactar de la Rusciuc?… Ei, așa nu mai merge, nepricopsitule! Nu mai merge, păgânule, nelegiuitule și destrăbălatule!… Mâne o trimiți la Focșani și o vinzi! Peste hotar o vinzi!

Inima lui Sandu Balș, învăluită în zeamă de mișelie, se strânse ușurel, ca o poartă de cetate bine unsă. Dar în cetate era gol și pustiu. Va face cum îi poruncește soția; va face orice, numai să aibă liniște… liniște.

La spălătorie, plângând, țigăncile o udară cu apă pe Tasia, o spălară de sânge și vrură s-o îmbrace.

— Nu cu astea, că-s de la boier și mă ard… Cătați-mi niște zdrențe țigănești.

— Vor să te vândă, chiar mâne, Tasia.

— N-au decât… Să mă hăcuie și cu satârul, dacă… dac-am fost așa de nevolnică și n-am fugit cu bădița haiducul… Bădiță! Bădiță haiduc!…

Roabele crezură că aiurează din pricina bătăii și-o lăsară să se potolească singură, să se odihnească; somnul tămăduiește rănile oricât de adânci. După miezul nopții, Tasia ieși pe furiș din spălătorie și, fără s-o simtă cineva, se târî spre iaz.

Dimineața, din porunca Smărănditei, toți slujitorii o căutară, prin curte, prin vie, prin grajduri. Cotrobăiră toată ziua, degeaba.

— Nu cumva, mătăluță, psihi mu, ai dosit-o, ca s-o ai ibovnică de taină? subția Smărăndița buzele-i spre scumpu-i soțior. Și subțierea asta a buzelor nu prevestea nimica bun.

Sandu Balș se jură că nici cu spatele nu știe, că nici nu s-a clintit din pat.

— M-am lepădat pentru totdeauna de asemenea dragoste țigănească…

Dar coana Smărăndița nu-l credea. Noroc că spre seară morarul găsi trupul Tasiei în iaz, acolo, între trestii.

Poate roaba cea frumoasă Tasia, fiica spălătoresei din conacul de la Bucium, a așteptat în noaptea aceea să vină iar haiducul ei, să-i mângâie rănile, să-i răcorească arșița gurii, s-o cuprindă în brațe și s-o ducă în împărăția codrilor. Dar haiducul ei, așa de neliniștit în acele nopți, n-a știut nimic și n-a venit. În zori, nemaiputând îndura nici durerile, nici umilințele, nici așteptarea, Tasia s-a aruncat în unda rece. În brațele răcoroase ale

acestei unde argintate de lună, trupul Tasiei ca trandafirul și sufletul ei ca flacăra s-au alinat de toată zbaterea cea fără alean și s-a stins.

Văzând-o fără viață, toți slujitorii au lăcrămat; a lăcrămat și Sandu Balș, dar pe furiș, că nu-l lăsa mișelia să plângă în fața soției.

Numai coana Smărăndița, cercetându-i trupul abia acoperit cu zdrențe ude, s-a hlizit subțirel, ascuțit:

— Hi-hi! Ce frumoasă și tânără era…

44. „VESTEA CEA MARE”, SAU CUM AGA IORDACHE ȘI CÂRCSERDARUL CHIRIȚĂ ÎNGHIT O NOUĂ CACIALMA

Ascultând ce-i citea medelnicerul Tudorache Pogor din răvașul trimis de cârcserdarul Chiriță, aga Iordache simțea că se face sănătos. În sfârșit îl înștiința că poterele l-au împresurat pe Bujor și-s gata să-l prindă… Și încă fără ajutorul lui Puhi. „Omul nostru ne-a slujit bine”, măcina bucuros gândul agăi. Iar Chiriță scria: …„obliciind că Bujor a cerut boierului comis Soroceanu din Todireni să-i pregătească 300 de galbeni, i-am poruncit în numele panevgheniei tale să nu-i trimită nicio para și am împânzit satul cu poterași 200, îmbrăcați ca țărani, ca robi, ca răzăși și alți oameni de rând și nevoiași. Apoi răspândit-am veste că ne-am dus spre Pașcani. Cu asemenea meșteșug când au venit, i-am prins pe haiduci ca-n vârșă, în casa lui Soroceanu. Omul nostru i-a vârât, cu destoinicie, în această capcană. Cel târziu poimâine ți-i aduc, panevghenia ta, pe toți, burduf”…

Seara a căzut un arnăut cu alt răvaș, cu vești și mai bune:

…„Haiducii sunt înlăuntru, în conac. Țin sub mare groază pe jupân comisul și pe jupâneasa lui, care se află închiși în odăile dinspre răsărit. Haiducii trag prin ferestre, dar nu mai au decât puțină pulbere. În noaptea asta cred că i-am prins, de bună samă. Rog în genunchi pe evghenia ta să-mi mai trimiți ceva ajutoare, ca să pot aduce tâlharii până la Iași. Să vină chiar și poterași de-ai hătmăniei.”

Aga Iordache s-a sculat din pat și-a cercat puterile umblând prin casă; apoi, dichisindu-se cu strai strălucit și bogat, a chemat trăsura și s-a dus la Lupu Balș, rugându-l s-adune mâine Divanul.

— Vreau să-l înștiințez despre o mare ispravă!

— L-ai prins pe Bujor?

— Nu spun: taină mare pentru o veste mare!

Și măcar că-l mai cercau ascuțite dureri de cap și înțepături în inimă, tot se-ngriji, până seara târziu, să vestească boierii despre Divanul de mâine. A adormit spre ziuă, cu o icoană măreață în minte: îl vedea parcă aievea pe Chiriță, câtu-i de voinic, intrând furtunos și răcnind tare în fața întregii protipendade: „L-am prins pe Bujor!”… S-a trezit ud de năduşeală, cu mare durere de cap.

Divanul s-a adunat la ceasul hotărât. Deși nu le spusese nimeni, toți boierii știau că, în sfârșit, aga Iordache a prins ceata de haiduci, întreagă.

Dar timpul trecea și logofătul Balș întârzia să deschidă sfatul Divanului. Pe boieri începea să-i încolțească bănuiala:

— De ce nu vine… vestea cea mare?

S-a amânat sfatul pe după-amiază. Au așteptat boierii iar câteva ceasuri, în zadar. S-au aprins lumânările în candelabrele de cleștar.

— Să știți că-i aduce noaptea!… râse Andronache Donici.

— Ziua nu-i dă mâna?

— Se teme să nu-i apere prostimea.

— Nu râde, tu, nechibzuite. Eu am auzit oamenii din prostime grăind către călugării din Tazlău: „Părinte, roagă-te pentru binefăcătorul nostru Bujor haiducul”. Am auzit și m-am crucit…

— Nu-ți mai bate capul cu împărăția cerului, vel aga, povățui Mihalache Gane. Haiducul nu cere prea mulți bani; cere mult mai puțin decât orice pașă turc. Și nici nu-i strânge pentru el, ci pentru oaste.

— Eu i-am dat și n-a mai zis nimica, se destăinui în șoaptă vornicul Cuza. Pe slujitorii mei i-a întâlnit și i-a lăsat în pace. Ba i-a și ajutat să treacă vadul Bârladului, că erau apele mari, așa cum ajutau și pe oștenii ruși.

— Asta-i purtare mișelească! se mânie aga Iordache Balș. Ai intrat în cârdășie cu tâlharul!

— Eu m-am încredințat că Bujor este un om osebit, un viteaz! Iar poterile domniei tale nu numai că nu ne apără, dar mai rău ne pradă țara și ne strică satele.

— Îndrăznești a cârti chiar și acum, în clipa hotărâtoare? În cel mult un ceas, Bujor va fi în fața domniilor voastre, în lanțuri! Să te văz atunci, spătare Mihalache Gane…

— Nu-l prinzi nici mort. Are căciula lui Aghiuță, și gata! râse Andronache Donici.

— Cârcserdarul e un netrebnic! strigă hatmanul Ghica.

— Ba-i om vrednic și de credință. O să-l vezi acuși… Și-ai să te căiești de asemenea învinuire…

Pe aga Iordache prea îl dureau toate și-i vâjâia capul, prea se simțea slăbit ca să se ia la harță zdravănă cu acești fricoși. Aștepta să grăiască faptele. Să le astupe gura mișelnic grăitoare. Să-i copleșească. Să-i amuțească pe veci.

Mai așteptară un ceas, cu încordată nerăbdare. Însera.

Când auziră pașii slujitorilor pe ganguri, boierii tresăriră. Lungiră gâturile. Zgâiră ochii.

Aga se ferici c-a stăruit să rămână Divanul adunat, să primească răspuns la netrebnica neîncredere de care toți divaniții sufăr. Însuși se repezi și deschise ușa.

În prag se ivi, în adevăr, cârcserdarul Chiriță. Mare, voinic, colbăit tot și foarte istovit de drum. N-avea nici cușmă, nici iatagan, nici pistoale. Aga îi deschisese ușa solemn, ca unui mare biruitor. Dar nimic din întreaga înfățișare a cârcserdarului nu prevestea o mare biruință. Era plin de sânge pe obraz, iar o mână-i era înfășurată într-o bucată de țuhal și atârnată de gât.

Totuși, aga întrebă, cu glas înalt, bucuros că se află în fața unui slujitor însemnat cu toate semnele unei aprige lupte:

— Unde-i tâlharul?

— Iertare, panevghe… gemu Chiriță, prăbușindu-se în genunchi. A… a fugit…

Boierii săriră speriați din jilțuri și se strânseră ciotcă, apropiindu-și bărbile și holbând ochii prostește. Spaima nu-i lăsa nici pe cei mai îndrăzneți să râdă de caraghioslâcul momentului. Cu ultima fărâmă de putere, aga Iordache strigă:

— Unde-i?… Grăiește, mișelule!…

Cu greu, poticnindu-se și gemând, Chiriță povesti cum astă-noapte, pe când păzea ceata haiducilor închisă în curtea boierului Soroceanu din Todireni, s-a înfățișat un căpitan cu cinci arnăuți, cu pitac de la agie că-i trimis într-ajutor. A spus că-l cheamă Leonte, că-i nou intrat în slujbă la hătmănia Moldovei și că în urmă vine chiar căpitanul Puhi cu cincizeci de cazaci. A cercetat cu multă pricepere rânduiala străjilor și învăluirile poterilor.

— M-a sfătuit să-mi așez oamenii într-alt chip, mai iscusit, ca nu cumva tâlharii, închiși într-o parte a casei Soroceanului, să scape. Era foarte cumsecade. Zicea: „Nu-i nevoie să vărsăm sânge; foamea-i va sili pe tâlhari să se predea.” Mă ruga chiar să nu mă supăr, că trebuie să ia măsuri pentru

întărirea privegherii. Am hotărât să tragem o parte din poteră în sat, la hodină, să le avem în deplină putere când vom pune mâna pe tâlhărime și om duce-o spre Iași. A pus patru din cei cinci arnăuți pază la poartă, în locul cel mai greu. Zicea că-s odihniți. Întovărășit numai de-un singur arnăut, pușcând din pistoale, uimindu-mă cu îndrăzneala, a intrat în conac, în odăile unde se adăpostise comisul Soroceanu. Haiducii au tras două focuri. Pe urmă au stat. Eu n-am îndrăznit să intru. Boierul Soroceanu l-a primit bucuros și l-a cinstit cu mâncăruri și băuturi alese.

— Bravo! sări bucuros hatmanul Costache Ghica. Am zis eu că Leonte-i un viteaz? Este!

— Mda… viteaz! N-am ce zice…

— Povestește mai departe!

— Arnăutul ce-l însoțea pe acel Leonte a cântat frumos din gură, în albaneză, grecește și românește. Ascultam și eu, de afară.

— Auzi? De unde-o fi știind atâtea graiuri?

— Boierul Soroceanu și jupâneasa lui erau tare veseli și fericiți.

— Mi-nchipui! Scăpau de tâlhari, scăpără un zâmbet hatmanul, potrivindu-și pe cap stamboala ișlicului să stea mai țanțoș.

— Da, chiar așa. Jupân Soroceanu și jupâneasa lui nu mai pridideau cu laudele asupra căpitanului: frumos, iscusit la vorbă, priceput în purtări față de lume. Chiar i-a spus: „Căpitane Leonte, dac-aș avea o fată de măritat, ți-aș da-o și m-aș ține de capul bărbatului meu până când ți-ar dobândi de la Divan rang de boierie. Măcar medelnicer să te facă, să torni domnului apă pentru spălatul mânurilor și să pășești în cinul boieresc, că pe urmă, cu însușirile pe care le ai, să te ridici domnia ta până la rangul de mare vornic…”

— Nu mă ține cu povești! răcni aga scos din fire, amețit. Unde-i Bujor?

— Căpitanul Leonte era… era Bujor, însuși Bujor… gemu Chiriță, cutremurat că ajunsese așa de repede la acest deznodământ care-l îngrozea și-acum când povestea.

— Ce? Cum? Ai băut măselariță? Ai mâncat ciumafai, mișelule? scrâșni aga Iordache, țipând nefiresc de ascuțit, spumegând și răstindu-se cu cea din urmă fărâmă de putere pe care o mai plăsmuia mânia din el; apoi se prăbuși în jilț. Ar fi vrut să suduie, să ocărască, dar spaima și neputința îi împrăștia vorbele ca pe un pumn de mărgele rotunde, cu găurile astupate, cu neputință de prins în șirag. Se zbătu, cercând de trei ori să biruie sufocarea ce-l

chinuia, gemu, apoi lepădă mâinile în lături și capul pe spate, închise ochii și îngălbeni.

— Lasă-mă, panevghenia ta, – se tângui mai departe Chiriță, – să-mi descarc cugetul și pe urmă pune-mă-n temniță, că mare rușine, nenorocită cacealma și păcăleală am suferit… și urmă povestirea mai departe, așa cum a aflat-o mai târziu de la comisul Soroceanu. Aproape de miezul nopții, căpitanul Leonte l-a întrebat pe jupânul comis: „Ei, cucoane, te mai temi de tâlharul Bujor?” „Nu! M-aș duce să mă culc”… „Dar ce-ai face dacă Bujor ar pătrunde acum, ici în iatac, și ar lua legătura cu haiducii lui, închiși în celelalte odăi?” „Cât ești domnia ta aici, tâlharul acela nu pătrunde!”… „Dar dacă a și pătruns?” „Cum? îngălbeni boierul. Adică da, e închis alături”. „Ba a pătruns chiar aici!” „De ce glumești, căpitane Leonte?” „Nu glumesc. Eu sunt Bujor. Iată, eu trag pistolul din brâu, iar domnia ta, comise, scoate din sipet întreitul pungilor ce ți-am cerut prin răvaș”.

— Așa-i trebuie, dacă n-a vrut să dea de la început… mormăi fără voie Mihalache Gane.

— A poruncit: „Cobuz, astupă gura cucoanei! Nu de alta, dar s-o crede chiar soacră-mea și s-o apuca să mă-mbie cu vreo vorbă de dragoste. Că-i tinerică. Și nu de alta, dar nu vrau să stric casa boierului”…

Divaniții ascultau mai păliți la față ca frunza nucului sub bruma toamnei. Cârcserdarul nu cuteză să mai spună cum l-au păcălit haiducii, nimicindu-i și împrăștiindu-i poterașii, iar pe dânsul gonindu-l vreo două ceasuri spre Iași, și cum n-a scăpat decât ascunzându-se, ca un cârtițoi în zămnicul unei babe din Ruginoasa.

— Ei, jupâne aga, ce facem? întrebă Costache Ghica, hatmanul, cu teamă, cu dușmănie și batjocură în glas.

Dar aga Iordache nu răspunse. Sta răstignit în jilț, parc-ar fi adormit.

Tăcerea urmă îndelungă, izvorând spaime cumplite. Lumânările picurau ceară și sfârâiau în sfeșnice, încetișor, ca la mort.

— Ce are? întrebă careva. E vânăt! Mânile îs reci… țapene…

— E mort! A murit aga Iordache, aah!… răcni cârcserdarul Chiriță, ca un bivol junghiat.

— A murit aga Iordache Balș! răsunară gangurile palatului.

Și era greu de știut dacă erau strigăte de mare durere ori de neașteptată bucurie. Dacă n-ar fi fost teama de haiduci, desigur că asta s-ar fi văzut mai limpede.

Divanul se sparse. Știrile se răspândiră repede în tot Iașul și-n toată Moldova.

Dar abia când îl puseră pe aga Iordache pe năsălie să-l ducă acasă, boierii își dădură limpede seama ce s-a întâmplat. Și o spaimă drăcească le îngheță inimile cu fiorii morții. …Dacă vine Bujor… Dacă dă năvală asupra Iașului chiar în noaptea asta? Mulți se încuiară în case și stătură, fără somn, ca popândăii, pândind orice huiet, orice mișcare pe uliță ori în casă. Câțiva, în cap cu hatmanul Costache Ghica și cu Lupu Balș, logofătul, se duseră la Kușnikov să ceară ajutor. Senatorul prezident ceru Divanului să numească un nou agă al Iașului. Și Divanul îl numi chiar în noaptea aceea pe Dicescu, căruia îi dădu rangul de cavaler și-i încredință postul cu numire nouă de poliț-maistru. Numele vechi al dregătoriei de agă a Iașului ieșea așa de batjocorit prin purtările lui Iordache Balș, mort de spaima haiducilor, că nu mai făcea să fie păstrat.

La Bucium, mai ales Marghioala, roaba din iatac, vărsa lacrimi pentru stăpânul ei, vel aga Iordache.

— Și cât i-am frecat eu picioarele…

— Nu-l jeli, lele Marghioală, murmură Cocoară. Eu îl cunosc bine și nu cred c-a murit. Iordache Balș, stăpânul nostru, n-are suflet ca oamenii, ci numai abur, cum au cânii…

IV ȘTEFANE, BUJORULE, UNDE-ȚI SUNT AVERILE?

1. UN GLONȚ CARE-ȘI ATINGE ȚINTA NUMAI PE JUMĂTATE

Agățat de aripa vântului, zvonul de toacă ajungea cătinel-cătinel până aici. Roua picura nevăzut, așternând pe frunze pânză de perle și răcoare. Codrul tăcea. Copacii își apropiau tâmplele și priveau așteptând să răsară luna peste piscuri. Mănăstirea odihnea în căușul văilor umbrite de păduri. Sure, în amurg, zidurile închideau taine și oameni fugiți de valurile cele ispititoare ale lumii.

Vecernia se sfârșise. Prin ograda cu iarbă măruntă, călugării cu pas de pâslă pășeau spre chilii. Mirosul de ceară și de tămâie se bătea din când în când cu câte o undă de mirozna de fân cosit, prelinsă viclean între zidurile mănăstirii. Mădularele călugărilor, trândăvite în rugi sterpe, tresăreau ori de câte ori adierea mirosului de fân cosit gâdila nările, mulți se visau păgânește cu vreo fată pe-o căpiță de fân înmiresmat și ușor răcorit de rouă.

Încă din timpul vecerniei, călugării de la Bistrița aflaseră că în mănăstirea lor a intrat un haiduc: poate chiar Bujor. Găzduia la un călugăr; poate chiar la stareț. Dar, taină mare, să nu-l zăpsească potera lui Roset-Roznovanu, ispravnicul de Neamț.

Dacă află ceva ispravnicul n-ar fi bine nici pentru mănăstire, nici pentru călugări. Că-i om abraș, necruțător și vajnic om acest Roznovanu. Mereu se laudă că tot el l-a prins și întâia oară pe Bujor. Că-i necruțător; pedepsește pe găzdași cu aceeași osândă ca și pe tâlhari. Și te pomenești că Roset-Roznovanu, care a luptat la Ismail, pune tunurile împotriva mănăstirii.

Deci, dacă s-a aciuat aici haiduc în sutană, tu, călugăr, smeritul lui Dumnezeu, fă-te că nu știi: zi „Doamne miluește, doamne miluește” de patruzeci și opt de ori, până ți-or amorți fălcile, până ți-or vâjâi creierii. Crede-l pe haiduc călugăr sfânt venit din Schitul Durău, și taci, taci cu mila sfântului Dimitrie izvorâtorul da mir, ba chiar închină-i-te ca unui frate blagoslovit și sărută-i crucea de pe piept, chit că sub ea simți mănunchiuri de ascuțite hangere și ucigașe pistoale.

În timpul vecerniei, starețul a stat în strană gânditor și încruntat și a numărat rar mătănii. De-o săptămână, de când s-a certat la cuțite cu foștii stareți Teoctist, Aftanasie și Macarie, starețul Zaharia nu-i în apele lui. A trecut pe aici Lumânărică și-a umplut cu pomeni tașca unsuroasă și a plecat

s-o deșarte în satele din munte, pe Bistrița în sus, să treacă și în Ardeal, că-l cunosc și plăieșii și străjerii nemțești și nu-l opresc. Starețul a rămas și mai îngândurat, și mai mut. Iar haiducul schimbat în călugăr, când a întrebat de Lumânărică, abia-și strunea mânia. Se vede că acel haiduc era tare ostenit, că, iaca, suntem la a doua vecernie și el tot mai doarme în răcoarea și liniștea chiliei.

Toaca s-a oprit. Dar între ziduri și în inima codrului, răsunetul a mai clocotit încă îndelungă vreme. Apoi, când glasul de toacă s-a ostoit, iar călugării s-au amistuit în chiliile lor, o liniște adâncă s-a lăsat peste mănăstire.

Și liniștea asta a domnit până când constelația Horei a urcat în creștetul cerului. Atunci străjerul din clopotniță auzi tropot pe drumul mare: trei-patru călăreți galopau drept spre mănăstire. Cât ai citi o filă de ceaslov, ei își struniră frâiele în poarta mănăstirii. În sclipărul stelelor se vedea a fi oameni tare zoriți și mânioși. Cerură călugărului de strajă să deschidă poarta.

— Așteptați până la ziuă, grăi străjerul din dosul zidurilor.

— Deschide! Dacă nu… un foc de pistol rupse lințoliul nopții, iar gheața tăcerii se prăbuși cu huiet asurzitor peste zidurile lui Ștefan cel Mare, peste paraclisul lui Rareș, peste pridvorul lui Lăpușneanu. Parcă s-ar fi spart toată bolta cerului și-ar fi căzut țăndări pe creștetul munților, pe umerii pădurilor. O clipă, asemenea clocot a înviat vremurile când, la adăpostul acestor ziduri, norod și voievozi apărau țara de puhoi aliotman, trăgând din arbalete și pușcând din bombarde. Călugărul de strajă se piti în dosul zidului și încremeni acolo. Sudălmile celor de afară i se păreau cântări de slavă. Dar un nou foc de pistol fulgeră noaptea. Glonțul izbi doaga unui clopot, stârnind sunet ciudat, ascuțit, ca un vaier.

— Deschide, boaită fricoasă! Nu mă sili să risipesc plumbii, că mă urc la tine și te hărtănesc ca pe o prescură.

— Doamne mântuiește-mă… Tu, care ai surpat zidurile Sionului, surpă și această cutezare trufașă… mormăia călugărul în neștire, clănțănind de spaimă.

Dar îndată răsunară zăvoarele și porțile scârțâiră din țâțâni. Călugărul de strajă crezu că aude răsuflarea mutului starețului; și frica îi deveni și mai cumplită.

Când veni schimbul îl găsi leșinat, iar scândurile sub el erau ude.

Musafirii care ceruseră intrare cu glas de pistol lăsară caii slobozi să pască în ograda mănăstirii, iar ei se năpustiră spre chiliile lui Macarie,

Aftanasie și Teoctist. În incintă stăruia liniștea încremenită; dar sute de ochi se holbau de după gratii și sute de urechi se ciuleau să prindă și cel mai nevinovat zgomot. Le părea rău că haiducii pradă mănăstirea; dar se bucurau că foștii stareți sunt scuturați de arginți… Așa le trebuie; că mult s-au îmbogățit și-au prins său în timpul stăreției…

Haiducii încălecară repede; acum nu mai erau șase, ci șapte. Plecară galop nebunesc, să nu-i prindă zorii. Când se crăpa de ziuă se auziră pușcături dese dinspre Bisericani. Inimile călugărilor tremurau și buzele șopteau rugăciuni: „Doamne, pedepsește-i… Doamne, apără-i”.

Și fiecare vroia să-i insufle lui Dumnezeu voia lui: „Să biruie potera”… „Să biruie haiducii”… Teoctist se tânguia pentru aurul dat haiducilor, Aftanasie chibzuia cum să șurubărească și să câștige alți bani, iar Macarie cum să se răzbune pe starețul Zaharia.

Nici starețul Zaharia nu putea suferi huietul împușcăturilor: făcu semn mutului, se strecură în zămnic, se așeză pe cele două perne moi din cadă, prinse a șopti psalmii cei mai sfinți și a se împărtăși din bardaca adâncă… Mi-am răcorit inima. Să mai cuteze a umbla cu pâră și zavistii la Mitropolie ca să-mi ia stăreția…

În plină noapte, ajuns din urmă de poteră, Bujor primi lupta pe-un tăpșan de pe malul Bistriței. Înțelese îndată că poterașii lui Roset-Roznovanu erau alții decât ai cârcserdarului Chiriță: îndrăzneți, buni țintași, ascultători poruncilor. Ca să-i răzbească, puse pe Dobre să tragă cu șușaneaua. Lupta a durat toată ziua cu sorți nehotărâți. Haiducii se băteau cu mare îndemânare și vitejie, dar și poterașii erau mulți, îndârjiți și bine conduși.

Spre seară, când auzi că șaizeci de dragoni ai căpitanului Puhi pregătesc luntrele să treacă Bistrița în ajutorul poterașilor, Bujor puse cornul la gură și dădu trei semnale scurte de ruperea luptei.

— Ne strecurăm prin pădure. Eu sunt sub porunca generalului Bagration și cu cazacii nu vrau, nu trebuie să mă bat.

În iureș pogorâră spre luminișul unde-i așteptau caii; Bujor rămânea în urmă să-i călăuzească. Avea sub povața lui cincizeci de haiduci. Și dacă nu s-ar fi apropiat Puhi, în amurg s-ar fi năpustit în poteră, ar fi spart-o, iar în noaptea asta ar fi prădat și târgul Pietrii și l-ar fi speriat, dacă nu chiar prins, pe însuși ispravnicul Roznovanu. Era totuși bucuros și mândru că putea călăuzi în luptă atâția oameni și că izbutea să-i desprindă din luptă, cu meșteșug, cruțând viețile. Când nu mai era nimeni pe muchea râpei, își dădu și el drumul în jos. Din focurile răzlețite i se păru că unul a răbufnit spre el,

de după un copac. Și deodată simți fierbinte în șoldul stâng. Sângele îi înroși ițarii și-i picură spre ciubote. Se lăsă târâș pe brânci. Vedea, auzea haiducii jos, în luminiș; încălecau și se-nfundau în codru. Vru să strige, dar în clipa aceea un alt glonț îi vâjâi pe la ureche. Înțelese că-i urmărit și se prăbuși la vale, ca și cum ar fi fost mort. Ajunse pe malul unui pârâiaș. Se răsuci să vadă de-l mai urmărește careva. Veneau doi, sprijinindu-se, din copac în copac. Își cercetă pistoalele: nu mai aveau nicio încărcătură. Scotoci repede punga de pulbere și umplu tigăița pistolului. Sfâșie ițarul, strânse rana, scoase plumbii și-i înfundă în țeava pistolului așa cum erau, plini de sânge. Trase în cel care-l urmărea mai de-aproape, prăbușindu-l. Prin amurg, celălalt se feri după copaci. Bujor se târî repede, prin frunze, spre locul unde-l aștepta Vifor. Îi fluieră de două ori, și calul îngenunche: căpitanul se ridică, cu greu, în șa. Când Vifor săltă în picioare, în calea căpitanului ieșiră Dobre și Cobuz.

— Căpita…

Bujor surâse, măcar că rana îl ardea cumplit. Cei doi scoaseră pistoalele; Bujor, sabia.

— Căpitane! Căpitane!… Cât pe ce să te ucidă un ticălos, strigă din urmă Balaur, gâfâind și strunind calul. Eu sunt, fârtaților, nu trageți! Eu l-am salvat pe căpitan: am străpuns cu sabia pe unul care-l ochea de după un copac, tocmai când încăleca pe cal…

Balaur vădea mare tulburare și neliniște; șuiera, nu respira.

— Mulțumesc. Dar oleacă tot m-a ochit acel ticălos… clătină Bujor din cap spre piciorul rănit.

Balaur scoase în grabă o basma din șerpar, își apropie dârlogii de dârlogul căpitanului, se plecă și, din mers, îi legă rana. Văzând atâta grijă frățească, lui Bujor i se muie inima. Balaur era al doilea fârtat care-i salva viața. Și pentru a doua oră.

Doar un lucru i se părea ciudat căpitanului; țeava flintei din spatele lui Balaur mai fumega încă, iar când o atinse cu obrazul o simți caldă. Cum de nu-l văzuse pe Balaur sus, pe marginea râpei, când s-a desprins lupta? Cum de rămăsese în urmă? Unde-și lăsase calul?

— Cu sabia l-ai doborî! pe vrăjmaș?

— Cu sabia!

— Dar țeava flintei de ce-i fierbinte?

— Căpitane, – șopti Balaur, – eu am tras până-n ultima clipă… Cred că acum te-ai convins, în sfârșit, că Lumânărică-i cel care ne dă pe mâna

poterii. La Todireni ne-a trădat, aici la fel. Îndată după plecarea lui a și apărut potera. Când l-oi mai vedea, îl junghii!

Bujor nu mai spuse nimic. Cătă doar spre stele răspuns la întrebările și nedumeririle din el.

În ziua următoare, în fundul codrilor, dincolo de Oanțu, toți văzură că rana căpitanului obrintește rău de tot. Tot trupul îi ardea ca focul. Ciornei și Spulber îl sfătuiră să îmbrace strai ciobănesc și să coboare în sat, să se îngrijească.

Hotărâră ca haiducii să iasă pe sub codru, spre Pipirig, și să se întâlnească, peste două săptămâni, în pădurea de lângă Dărmănești. Dobre rămase cu Bujor. Niciun haiduc nu știa unde se va adăposti căpitanul.

Ca să-i înșele pe poterași, cei doi traseră tot la starețul Zaharia. Ispravnicul Roset-Roznovanu lăsase zece din slujitorii lui pentru paza mănăstirii.

— Tocmai de aceea vei avea tihnă aici, îl încredință starețul, arătându-i acum toată grija și toată dragostea.

O țiganca meșteră spălă și griji cu luare-aminte rana lui Bujor. Când simți că vrea să coacă, căpitanul singur și-o arse cu fierul roșu. Dobre și starețul Zaharia holbau ochii mirați de puterea răbdării lui. Într-o săptămână, rana se închise și prinse coajă sănătoasă. Fierbințeala se potoli. Văzând că Bujor se face sănătos, Dobre dispăru două zile.

— Unde-ai fost, uriașule? îl întrebă căpitanul la întoarcere.

— La ea.

— Care „ea”?

— Dochia. Băcița… ’te-o! și-i arătă o munteancă mare, voinică, pe măsura lui Dobre, dar osebit de atrăgătoare, de bună, de blândă. Băură împreună cu starețul, tustrei, din utrenie până-n vecernie, desfătându-se cu taclale și povești sfinte și lumești și mai ales cu cântece fel de fel, murmurate încet, la ureche, de starețul cel cu glas de aur.

— Spune, starețe, cum poate sălășlui un glas de serafim într-un trup de armăsar?

— Bine, haiducule. Tot așa cum sălășluiește în tine un sfânt și un tâlhar…

Când nici gândeau, apăru Lumânărică. Haiducul simți un clocot de mânie în tot trupul.

— Ascultă, sfântulețule, aga Iordache îți dă mai multă pomană ca mine?

— Nu mi-a dat, căpitane, decât o singură dată. A fost cel mai zgârcit om din Moldova.

— Cum „a fost”?

— A fost, pentru că, ierte-l Dumnezeu bunul, aflând cum ai scăpat din ghearele poterei, când te-a împresurat la comisul Soroceanu, l-a apucat damblaua și…

Mutul, Dobre, Dochia, stareţul și Bujor hohotiră de râs. Numai Lumânărică se rugă:

— Dumnezeu să-l ierte și să-i uite păcatele, că mare hapsân era…

— Vasăzică de-acum nu mai ai cui mă vinde!

— Eu, frate Bujor, ţi-am mai spus-o, nu te vând. Nu te pot vinde. Pentru mine și tu, căpitane, și aga Iordache sunteţi tot făpturile bunului Dumnezeu, cum pânea este lucrul pitarului. Și-o pâne-i mai dulce, alta mai acră… Dumnezeu v-a zidit și v-a trimis în gheena acestei lumi pentru ispașa păcatelor voastre și ale strămoșilor voștri.

— Dacă nu mă vinzi, sfântuleţule, lămurește-mă, atunci, de ce îndată după tine apare și potera? La două ceasuri după ce ai aflat că ne ducem la comisul Soroceanu a și sosit potera. Uite, acum, dacă te las să pleci de aici, peste o jumătate de ceas, cât îţi trebuie s-ajungi până la Piatra, potera m-a și înșfăcat zâmbi căpitanul și făcu semn lui Dobre.

Acesta se înălţă ca o nămetie nebunească, îl înhăţă de rantie cu stânga și-l ridică până-l izbi cu creștetul în bagdadie. Întâia oară în viaţă, călugărașul și-a simţit inima rece. Coborându-l în dreptul ochilor, Dobre porni să-l sugrume, cu dreapta, ca pe-un pui de bogdaproste. Dar când mâna uriașului îi cuprinse grumazul, Lumânărică zâmbi nevinovat, ca un prunc cu care s-ar fi jucat o mamă blajină și nu s-ar fi gătit năprasnic să-l ucidă o namilă furioasă și mută cum arăta Dobre în clipa aceea.

— Iartă-l, haiducule! se rugă fierbinte stareţul Zaharia.

Dobre se cutremură de acest zâmbet, de rugămintea stareţului, de mirosul de ceară și busuioc pe care-l răspândea călugărașul; iar privirea lui limpede și liniștită îl năuci.

— Nu! gemu uriașul.

— De ce? întrebă Bujor.

— Nevinov… și-l puse jos, ușurel, ca pe un lucru scump.

Aceste trei sferturi de cuvânt, glasul și privirea lui Dobre îl încredinţară pe Bujor mai mult ca orice că Lumânărică nu este, nu poate fi vinovat.

— Nevinovat!… gemu și Lumânărică surâzând. Dumnezeu să vă lumineze… Eu fac voia lui…

— Am să mă-ncredințez deplin de asta, curând, călugărașule… Spune, cum se face, sfântule, că Dumnezeu ține socoteala mai ales pentru păcatele săracilor? De ce nu scrie la catastif și ticăloșiile, și nelegiuirile bogaților? Nu cumva Dumnezeu se lasă mituit de liturghii, așa cum se lasă sultanul mituit de peșcheșurile boierilor din Moldova?
— Nu știu, căpitane. La asta să răspundă cuviosul stareț, că are doxă mai multă.
— Lasă asta! dădu din mână starețul, făcând semn cu ochiul către mut să umple bardacele. Mai bine învață-mă, căpitane, doxologia, cântarea nouă întru slava libertății: Bate-i, doamne, pe ciocoi, cum ne bat și ei pe noi, mugur, mugurel…
Lumânărică privi mult desfătarea celor trei, surâzând cu obișnuita-i nevinovăție. Apoi plecă netezindu-și tașca plină cu daruri. A treia zi sosi o neguțătorească din Iași, cu un băiețaș bălan și cârn. Era Zamfira și Vlăduț, care de cinci zile îl căutau pe Bujor. Trăsnea o vestise că-i rănit și că a rămas în valea Bistriței.
— Noroc că l-am întâlnit pe Lumânărică, Ștefane…
— Deci nu trimite numai potere împotriva mea…
— Nu grăi cu păcat, Ștefane. Lumânărică-i un sfânt.

2. PE SCURT CUM AGA IORDACHE A ÎNVIAT TOTUȘI DIN MORȚI

Știind că numai după îngropăciune clironomii își pot împărți averea, tot neamul Balș zorea grozav să împlinească această din urmă îndatorire față de aga Iordache. Se da o îndârjită luptă mai ales între Roset-Roznovanu, Sandu Balș (adică mai degrabă Smărăndița) și ginerele Grigore Radu vel spătar: care să ia casele din Iași, de pe ulița Domnească, de pe ulița Ciubotărească ori din Sărărie, conacul de la Bucium și apoi cele douăzeci și patru de moșii. Dar în afară de gineri, fii și nurori, se mai ațineau la avere și frații lui Iordache: Manole, Neculai, Ion și chiar frumosul Toderaș și bogatul Costache Balș.
Robii au grijit mortul, după lege, și l-au pus grabnic în sicriu. A doua zi l-au și pornit la groapă.
Dintre rude, nimeni nu s-a apropiat de sicriu. Singură soția, coana Profirița, îl privise mai stăruitor și tot suspinase:
— Parcă doarme… parcă doarme…

În țintirim, boierime multă s-a adunat în jur. Afară de bocitoarele tocmite și de Smărăndița, cea mai tânără dintre nurori, nimeni nu plângea. Căci nimeni, afară de Smărăndița, nu-l socotise om vrednic, ci un hapsân, un trufaș, dornic de averi și de măriri.

— Uite, calicii, nici cavou nu-i fac… Ce dracu, doamne iartă, or face cu câte averi a strâns? cârtea Zoe Ghiculeasca.

Trei preoți prohodeau la căpătâi, cântând cu osârdie în glas și cu ochii după pomeni. Adia un vânt răcoros în țintirim, iar copacii își foșneau trist frunzele. Lumânările din jurul sicriului pâlpâiau, picurând ceară și stingându-se una câte una.

Groparii luară sicriul de pe năsălie, dar nu știu cum făcură că-l izbiră cam tare când îl așezară pe fețe să-l pună în groapă. Când un gropar vru să pună capacul peste sicriu, băgă samă că aga Iordache Balș, mortul, a deschis ochii și clatină capul. Se trase oleacă înapoi, scăpând capacul din mână și lăsându-l să se rostogolească în groapă.

Cei de față încremeniră năuciți.

Preoții, văzându-l pe aga Iordache cum învia, își pierdură glasul:

— Veșnica lui pome… pom… pppo… ppp…

Clironomii se holbară și se retraseră câțiva pași, galbeni, tremurând.

— E viu!… șuieră șoapta cuiva.

De groază, tuturor li se zbârli părul în vârful capului.

Și mulți o luară la fugă printre cruci, ascunzându-se după copaci.

Un cerșetor bătrân se izbi de o piatră și căzu. Traista i se agăță de brațul unei cruci, și, încredințat că mortul l-a înșfăcat cu mâna și-l ține pe loc, bătrânul scoase un țipăt fioros apoi leșină.

Ferind la o parte giulgiul, aga Iordache se ridică într-un cot, oftă îndurerat și gemu. După ce clipi din ochi, dumerindu-se, privi spre frații și spre feciorii înmărmuriți de frică și de mirare și grăi cu glas destul de tare, de răspicat:

— Prea degrabă v-ați bucurat…

Cea dintâi, Smărăndița, hohotind de plâns, se repezi și se prăbuși în genunchi lângă sicriu. Lângă Smărăndița veni Roset-Roznovanu, singurul care înțelese că socru-su n-a fost mort, ci doar căzut în acel somn adânc ce se cheamă letargie, iar aerul curat de afară și zdruncinătura sicriului îl treziseră iar la viață.

Descleștându-și gurile, preoții începură să mormăie o rugăciune de slavă lui Dumnezeu, parcă spre a stinge duhul prohodului răspândit în tot

țintirimul. După vreo zece minute de rugi și boscorodeală, rudele și boierii cutezară să se apropie de sicriul agăi Iordache.

— Cât am… am dormit? întrebă el, cercând să zâmbească.

— Două zile, se grăbi Sandu Balș cu răspunsul, ca să-și spulbere spaima.

— Pe Bujor l-au prins poterașii?

— Încă nu…

— Ei, atunci, tot eu am să-l…

Și anume, ca să uimească tot Iașul, și ca întâmplarea asta să rămână de pomină, vrednică a fi scrisă și în cronică, după cum s-a și scris, măcar că era foarte slăbit de cât stătuse în completă amorțire, aga Iordache Balș a mers pe jos de la groapă și până acasă.

— Se-ntoarce mortul de la groapă? se minunau oamenii, făcând cruci și stupindu-și în sân, ca de strigoi.

— E așa de hain, că nici pământul nu-l primește, șopteau nevoiașii.

3. ÎNCHIS ÎN TURN

Răpus de dorul soției, Pătru Ciornei se abătu pe acasă, prin Văleni. De altfel, vijelia întâmplărilor din urmă îl cam obosise; în el își făceau vad ciudate presimțiri, chinuindu-l.

Spulber rămase singur cu grija cetei. Pe Cobuz îl trimise spre Focșani că cerce iar a lua legătură cu Andrei Moruzov ori cu generalul Piotr Pavlovici Bagration. Și merse Cobuz cale lunga și primejdioasă printre poterași. Își alunga singurătatea și teama ticluind versuri pentru Bujor: …„Rănile-ș strângea, plumbii din carne-ș scotea, cu ei flinta încărca, pe dușman ochea și viața-și mântuia”… Adică așa cum a făcut căpitanul în lupta de pe Bistrița.

Dar cu tot meșteșugul lui de a se preface și lăutar, și cerșetor, și neguțător, și arnăut, Cobuz tot nu putu trece dincolo de Sascut. Gazdele îi povestiră despre îndârjirea poterilor și mai ales despre cazacii lui Puhi care păzeau toată partea de miazăzi a Moldovei, ca nu cumva „răufăcătorii” să tulbure aprovizionarea armatei ruse. Cobuz află de asemeni că oameni necunoscuți au atacat în două locuri carele cu provizii pentru oștirea care lupta la Dunăre. Și într-asta, boierii băgau vina pe haiduci, ocărându-i cumplit. Baboiu i-a trimis vorbă că locotenentul Moruzov a trecut demult spre miazănoapte și se mira cum de nu s-a întâlnit cu haiducii.

Cobuz se întoarse la ceată fără nicio izbândă, mâhnit și nedumerit de cele ce se întâmplau în Moldova.

La mănăstirea Bistrița, tot Lumânărică aduse și vestea că aga Iordache n-a murit cu adevărat.

— Cum? Și pe cea cu coasa a mințit-o? întrebă Zamfira.

— S-a ridicat din sicriu, chiar pe marginea gropii… Doamne, Doamne… Mari și neînțele-s tainele tale…

Din țară soseau și aici, în chilia tainică în care bolea Bujor, vești că poterile s-au întărit peste măsură, că toate drumurile și rateșurile sunt înțesate cu arnăuți și cu dragoni de-ai lui Puhi. Tot mai multe gazde erau arestate, schingiuite, băgate la gros.

Sosi și bunicul Zamfirei, moș Serafim Mândru, într-o teleguță cu un cal mic, roib, cu hamuri de tei, ca om nevoiaș care vrea să se închine la mănăstirea Bistriței. O zi întreagă sfătui cu Bujor sub privegherea stareţului Zaharia, care nu lăsa pe nimeni să se apropie de chilie.

— După câte am ciugulit eu prin lume, nepoate, omul pe care-l aștepți tu, ca pe un mântuitor, acel ofițer muscal, nu mai poate sosi. A fost ucis la hanul de lângă Răcăciuni. Aga Iordache a băgat vină și-a adus mărturii precum că haiducii tăi l-au ucis. Auzi, nepoate?

— Aha!… Acum pricep de ce fost-au rânduiți și dragoni împărătești împotriva mea! Ce mișelie, bunicule, ce mișelie!

— Mișelie, nepoate. Boierii folosesc toată viclenia de care sunt în stare, doar-doar te-or răpune.

— Și acum ce să fac, bunicule?

— Bujor, nepoate, știu că-i peste măsură de dureros să faci bine altora, jertfindu-te pe tine; dar altminteri nu se mai poate. Acum, Ștefane, trebuie să mergi până la capăt. Ori ce-o fi, până la capăt!

Zamfira îl povățui să se retragă îndată în Transilvania.

— Niciodată n-a fost așa de greu ca acum de umblat prin Moldova.

— Mă retrag, dar nu în Transilvania, ci în Țara Românească, hotărî Bujor. Mă duc cu oamenii mei la generalul Bagration. Trebuie să-l găsesc. E-un om luminat și bun. Cu dânsul am făcut planuri mari.

Și stareţul Zaharia era de părere că mai ușor se poate strecura ceata de haiduci spre miazăzi, decât să treacă de două ori granița austriacă: întâi în Transilvania și apoi în Țara Românească.

Primind acest sfat, Bujor îl călăuzi pe bătrânul Serafim Mândru până la marginea târgului Pietrii. Mergeau seara, pe jos, pe lângă teleguța târâtă de

căluțul înhămat cu hamuri de tei, sfătuind, un moșneag din țara de jos și un călugăr voinic, dar alicnind ușor piciorul stâng. Intrară chiar în cârciuma din capul târgului ce-i zice „La Amărâtul Vesel” și se cinstiră. Sfătuiau în șoaptă. Se priveau cu dragoste, cu încredere, dar și cu amară durere. Dar după vreo trei sferturi de ceas se năpustiră-n crâșma joasă și întunecoasă un căpitan și cinci arnăuți, cu pistoalele întinse.

— Bujor, predă-te! răcniră turbați către călugăr, toți deodată.

— Bunicule, fugi la Dobre! șopti haiducul către bătrân, înțelegând că nu-i altă scăpare decât predarea. Când văzu că bătrânul Serafim s-a strecurat pe ușă, neobservat de arnăuți, Bujor se lăsă legat și dus la isprăvnicie.

Pentru că în Piatra nu era altă zidire mai tare, l-au închis chiar în turnul bisericii Sfântul Ion, turn înalt, cu ziduri groase, cu ferestre zăbrelite. Putea fi ușor păzit. Ispravnicul Roset-Roznovanu, fericit că a pus așa de ușor mâna pe căpetenia haiducilor, a urcat a treia zi în turn să-l vadă:

— Te-am prins, a doua oară, căpitane.

— Ai dreptul să reînnoiești jocul până la trei ori. Pe urmă te faci de râs, ca aga Iordache. Și mori de ciudă, fără să mai învii.

Au stat îndelung de vorbă împreună. Bujor și-a spus planul lui de a face oaste și a răscula Moldova, a povestit cum a stat de vorbă cu generalul Bagration.

— Are dreptate pravilistul Donici: ești om deștept, destoinic. Deci cu atât mai primejdios.

— Pentru voi, boierii, da. Pentru norod, nu!

— Ascultă, Bujor, în fapt, eu te prețuiesc și nu vreau să pieri. Dacă renunți la planul tău de a răscula Moldova, te las să fugi în Transilvania ori în Ucraina. Iar când lucrurile s-or mai schimba, te chemăm noi și te facem oștean de frunte. Chiar comandir.

— Despre domnia ta, ispravnice, s-aude c-ai luptat ca un viteaz la asediul Ismailului. Adevărat este?

— Adevărat.

— Atunci cum te-nduri să mă oprești pe mine? Cum poți opri norodul să lupte împotriva asupritorului turc? Au îți închipui că-l vei bate singur?

— Te opresc pentru că vrei să faci oaste din țărani, peste capul nostru, al boierilor, și împotriva noastră.

— Am căutat conducători dintre boieri. De ce nu-mi dați un om vrednic?

— Uite, am să mă mai gândesc la asta. Deocamdată, câteva zile, până mi-or veni ajutoare să te duc la Iași, vei sălășlui aici, în turn. Și pentru că am

încredere în tine, îți desfac cătușele. Altminteri e primejdie pentru rana de la picior. Că de, s-ar putea, totuși, s-ajungi din căpitan de haiduci, căpitan de oaste…

— Bine faci, arhon ispravnice, că-mi desfaci cătușele. Am înțepenit. Dar nu te porți așa, pentru că ai încredere în mine, ci pentru că turnu-i înalt și are ziduri groase.

— De la Ștefan cel Mare!…

— Dac-ar ști că domnia ta zăvorești în turnul lui pe unul care n-are alt vis decât să vadă spulberată puterea ismailitenilor și viața și-o dă ca Moldova să fie slobodă, Ștefan Vodă s-ar răsuci în mormânt și-ar striga: „Dă-i drumul, ispravnice, dă-i drumul, că-i de-ai mei!”

— Hm… Și-aici ai dreptate. Dar așa pățesc și vor păți toți cei care se ridică împotriva boierilor.

— Boierii sunt fruntea asupririi norodului.

— Te sumețești și te-ncăpățânezi. De asta te las aici, să privești biserica Sfântului Ion și să te rogi întru iertarea păcatelor, de câte ori vei auzi clopotele de deasupra. Poate te-o lumina Dumnezeu să vezi calea cea bună.

— Calea pe care merg e cea bună!

Bujor rămase în adevăr să privească tot minunatul cuprins, așa cum se vedea din turn: Cozla, Cernegura, Bistrița, Ceahlăul, și să jinduiască deznădăjduit la codrii pe care așa de bine-i cunoștea, la copacii și stâncile care de atâtea ori l-au apărat. Parcă-i venea să se-nchine: „N-ai să mă lași tu, codrule, să zac aici, la închisoare. Nu… Nici Zamfira, nici bunicul Serafim, nici Dobre, nici Dochia”…

Orice femeie care intra în mănăstire i se părea că-i Zamfira, orice moșneag, bunicul Serafim; orice bărbat voinic, Dobre. Se gândea la starețul Zaharia, la mutul lui, la toți… „Nu, n-au să mă lase”…

Chibzui cum să frângă zăbrelele. Tari, dar lungi și, deci, cu uriașă sforțare le-ar putea îndoi cât să-i încapă capul. Piatra pereților, rece, se măcina încet, în trecerea veacurilor. Păinjenișul și liliecii pâlpâiau ușor în unghere, iscând tristețe și spaimă.

Cu greu mai trecu o zi, o noapte și încă o zi. Tot cercând, Bujor se încredință că în adevăr ar putea îndoi zăbrelele, dar n-avea cum s-arunca de aici. Până jos s-ar fi zdrobit. Era tare sus. Își făcea socoteala să-și sfâșie straiele și să facă funie. Dar tot n-ajungea… „Anume m-a pus aici, ca să…”

Cu obrazul lipit de zăbrele, în genunchi, privea cum asfințește soarele după creasta Ceahlăului, cerceta orașul și, cuprins de mâhnire, se întreba;

„De ce nu se mai gândește nimeni la mine? Am împărțit ocale de galbeni, am cumpărat pentru cei săraci turme de boi și vaci. Am înzestrat sute de fete și flăcăi… Și, iaca, zac închis în turn și nimeni, nimeni nu m-ajută să scap. Atâția intră în biserică, se închină și nici nu le pasă de mine. Zac în turn. Ar trebui să mă ajute să ies de-aici, nu ca să mai trăiesc, ci ca să-i răzbun pe cei obijduiți și să mai fac oleacă de dreptate în țară…”

Soarele se pleca dincolo de spinarea Ceahlăului, învăpăind toată zarea asfințitului. În brădetul de pe Cozla se stârni freamăt, ca o chemare.

Bujor se ridică, își apropie tâmpla de pietrele aspre ale pervazului.

Deasupra, în vârful turnului, clopotele începură să sune, cutremurător de adânc și de trist, sfârșitul vecerniei. Văzduhul din temnița turnului tremura de vuiet. Liliecii se mișcau, înfiorați, ca niște duhuri necurate.

Cercetând lumea pe fereastra dinspre răsărit, Bujor văzu că străjerul își pusese flinta jos și sfătuia cu un bătrân în strai negru. De bună samă un călugăr. Trecu iar la fereastra dinspre asfințit, îi plăcea cum s-ascunde soarele în dosul Ceahlăului.

Prin dangătul clopotelor i se păru că aude tropot de cal pe-aproape.

Lumina se stingea portocalie pe zarea depărtată a munților crestați.

Ceahlăul părea o zidire neagră, uriașă, înfiptă într-o baie de aur.

Aproape, casele, copacii, munții se-nvăluiau în ceață și amurg. Un hulub alb zbură de pe acoperișul unei chilii părăsite și s-așeză drept pe grilajul din fața lui Bujor. Nu se sperie văzând aici om și își înfoie gușa, își așeză aripile, ridică pliscul, gurui și privi atent spre haiduc, dând din cap, parc-ar fi spus ceva, ca un om.

De altfel, în tot cuprinsul acesta umbrit de mâzga înserării, numai hulubul și chipul lui Bujor mai răspândeau lumină.

Cu tot vuietul clopotelor, în clipa aceea. Bujor auzi un fluier scurt, un semnal.

Privi în jos; Vlăduț îi făcea semne cu degetele, cu sprâncenele.

Numai la dânsul nu se gândise Bujor, și iată-l…

Lângă turn, Vifor, cu șaua pe el, aștepta, cuminte. Fulgerător, haiducul apucă drugii grilajului, trase cu vrăjmașă putere și îndârjire, îndoi fierul din două opintiri mute, se strecură în afară pe marginea prichiciului lat ca o prispă, prinse capătul funiei pe care i-o aruncă Vlăduț, îl înnodă de-un drug, roti brațele, își făcu vânt și s-azvârli, pe funie, drept în șa.

Simțindu-l cum vine prin văzduh, Vifor se plecă și săltă, parcă l-ar fi prins în spinare, și, din același zvâcnet, țâșni la deal, sărind zidul mănăstirii

în goană smintită. Galopă fornăind, scăpărând potcoavele, cu toate că Bujor n-avusese încă vreme să-i prindă frâul, ci doar îi îmbrățișase grumazul și-i șoptea în ureche:

— Hai, Vifor… hai, măi băiatule, hai… hai!

4. ISPRAVA CEA DIN URMĂ

Ardea soarele ca focul. Coapte, grânele se legănau ușor în boarea vântului fierbinte.

De sus, de pe dealul Stânca, haiducii priviră târgul Ștefănești: casele înghesuite între malul Bașeului și al Prutului stăteau la soare, sprijinite una de alta, parcă anume să nu cadă.

— Crezi că ne alegem cu ceva de aici? întrebă Crivăț.

— N-am venit să luăm cu de-a sila, ci numai ce-or vrea să ne dea, pentru oaste.

— Au bani, neguțătorii, dă-i dracului! răcni Balaur. Să-i băgăm oleacă-n draci, acum, ziua-n amiaza mare!

— S-a stârnit rău vitejia în tine, fârtate Gavrilă.

— Învățăm cum să lovim Iașul! Să tragem un zavrac boierilor, ca să-i lăsăm cu spaima-n oase.

În adevăr, poterile le-ațineau calea; nu puteau coborî nici pe Siret, nici pe Bârlad. Ca s-ajungă la Focșani aleseseră calea Prutului. Asta era supărarea care umbrea bucuria negrăită a întoarcerii lui Bujor în mijlocul cetei.

— Să scapi din turnul Pietrii și din al Goliei însamnă baftă și minune, constată Balaur, tare mirat.

— Să-l căutăm și pe bădița Pătru Ciornei.

— O fi dat de dulce acasă, or l-or fi zăpsit și pe el de întârzie atâta?

— Să nu-i fi făcut Lumânărică bucata, spuse cu îngrijorare și cu ură Balaur.

— Lasă-l pe Lumânărică-n pace!

— Îl las, căpitane… Sfântul haiducilor, mama lui de sfrijit, de nevolnic, de…

Dar când haiducii s-apropiară la vreo două mii de pași de târg, spre marea lor uimire îl întâmpinară, răcnind, mulțime de oșteni înarmați:

— Nu v-apropiați, că vă măcelărim!

— De ce ne primiți cu dușmănie? întrebă Bujor. Suntem călători pașnici.

— Căpitane, tot Lumânărică, tot el ne-a vândut! În drum spre Iași s-a abătut pe aici, mișelul! Ce taler cu două fețe!… Dumnezeii lui de sfânt! iar sudui și mai cumplit Gavrilă Balaur.

Bujor se prefăcea că n-aude. Gândea:… „Acum bănuitorul cetei a devenit Balaur… La întâiul popas le spun ce cred eu despre Lumânărică.”

Făcu semn. Haiducii struniră frâiele și-ncepură să cânte. Când se apropiară la trei sute de pași de mulțimea târgoveților, opriră. Îndemnați de Chioran Sârbu, căpitanul târgului, neguțătorii păreau hotărâți să lupte. Unul chiar slobozi foc de flintă și lovi calul cu șușaneaua. Bujor porunci salvă de flinte în văzduh. Dobre își puse securea în brâu, luă șușaneaua în spate cât era de grea și porni cu calul de frâu. Văzând că haiducii nu se tem, ci vin cu piepturile deschise, râzând, târgoveții șovăiră o clipă, apoi, pierzându-și dintr-odată îndrăzneala, o luară la sănătoasa, ascunzându-se după garduri, după case, ca potârnichile. Mulți grăbeau să-și mai pună la adăpost ceva din mărfuri, din avut. Haiducii intrară în târg cântând ca la nuntă. Nu se atinseră nici de un capăt de ață. Nu spuseră nimănui nici dă-te mai încolo. Traseră la căpitănia de târg. Aici, Bujor porunci să se adune fruntea târgoveților.

— În trei ceasuri ne-aduceți 15.000 de lei! Și văzând că Chioran Sârbu îngaimă, urmă: Noi nu prădăm. Noi strângem bani pentru volintiri. Așa să știți, târgoveților!

Trecură peste drum la crâșma cea mare a târgului Ștefănești; cerură mâncare și băutură.

— Și lăutari! porunci Gavrilă Balaur lui Chioran Sârbu.

— Lăutari?… N-avem lăutari…

— Te pușc! Dumnezeii… și urlă așa de tare, că însuși Spulber cel strașnic la fire îl feri pe Balaur, cu umărul, mustrându-l:

— Ia nu te mai răsti așa, Gavrilă! Căpitane Chioran, noi vrem să petrecem, înțelegi?

Tocmai atunci se ivi, întâmplător, pe uliță, tânărul cântăreț Vasile Barbu, care începea să fie numit Barbu Lăutaru.

— Lăutare, – îl pofti Bujor, – cântat-ai la boieri și ai să mai cânți. Că ești tânăr și mare meșter, după cât s-aude. Dar pentru inima haiducilor numai acum ai prilejul să-i zici un cântec. Zi-l! Și ține minte, Barbu Lăutar, ține minte c-ai cântat haiducilor lui Bujor…

Barbu primi bucuros. Și mai bine de un ceas, cât ospătară haiducii, zise tot doine de jale. Negre ca pana corbului, pletele lui Barbu se legănau lin pe umeri, pe lângă trupul viorii, arcușul atingea ușurel și prelung struna, iar

glasul lăutarului dureri adânci tălmăcea, nesfârșit mai adânci decât le-ncap cuvintele.

— …Frunza se leagănă-n iarbă, eu mă legăn, mândro dragă, mă legăn ca holdele, mă scutur ca florile… Jele, jele cui i-e jele, jele-i inimioarei mele… Când îmi vine mândra-n gând, mă legăn ca frunza-n vânt…

Asemenea cântec îndemna la băutură. Dar dintre toți, mai ales Balaur sorbea, sorbea ulcică după ulcică, șoptindu-i lui Bujor la ureche:

— Căpitane, nu mai amânăm. Lovim Iașul! Nu plec la muscali, broaștelor, până nu-l jugănesc pe aga Iordache. Parcă anume s-a sculat din morți, ca să am eu pe cine jugăni, ca să-mi împlinesc eu jurământul.

Încălzit de băutură, Bujor gândea că n-ar fi rău dac-ar ieși în lunca Prutului, s-ar odihni un ceas și și-ar spăla fiecare beția în unda rece; apoi, în galop, ar trăsni, cu patru zeci și șase de oameni, câți are aici, acum, drept spre Iași. Ar pătrunde în oraș, ar pune mâna pe Divan, pe hătmănie, pe agie. Spulber și Cobuz s-ar repezi la senatorul prezident: „Noi luăm conducerea Moldovei, în numele poporului. Vrem s-o prindem, alături de armata rusă, în lupta împotriva otomanilor…”

Lăutarii trecură la cântece vesele și săltărețe. Barbu îi zicea cu nepotolită patimă. Pletele i se zbuciumau, ca vânzolite de furtună. Arcușul sălta mai sprinten și mai cu toane ca o libelulă printre trestii, iar strunele scăpărau sunete așa de mărunțele și de repezi, că urechea abia auzea când le prinde în iutea și săltăreața lor năpustire. Penele de gâscă atingeau cu iuțeala fulgerului strunele cobzelor, cătând să dea tact năvalei de sunete țâșnite din pieptul viorii lui Barbu, sub arcușul mai sprinten decât aripa de rândunică. Iar buzele lui Angheluță suflau cu atâta hărnicie în vranele naiului, că parcă sute de șerpi cu glas de aur s-ar fi așezat la rând și s-ar fi întrecut care țipă mai măiestru, mai pătrunzător, mai nefiresc și mai izvoditor de dulci fioruri. Patima cu care cântau lăutarii se vădea și în umflarea nărilor și în tremurul de plăcere al pleoapelor, ca la armăsari când nechează în vântul înmiresmat al primăverii și ca la privighetorile cântătoare în amurg, în lăstărișul de pe malul iazului. Ochii lui se roteau în orbite, parcă ei ar fi cârmuit jocul la care se prinseseră haiducii și femeile desculțe din han și din preajma hanului.

Petrecerea asta, dezlănțuită nebunește, dură aproape patru ceasuri. Jucau haiducii cu atâta foc și cântau lăutarii cu atâta meșteșug că, îmblânzit, jumătate din târgul Ștefănești venise să privească. Le plăcu și intrară și ei în joc. Au jucat cu haiducii și căpitanul Chioran Sârbu, și neguțătorii ovrei, și

cerșetorii. Fiecare haiduc își alesese câte o târgoveață frumoasă și tânără, rotind-o să-i aprindă călcâile și să pomenească toată viața ei c-a jucat cu haiducii. Juca și Dobre cel uriaș cu multă sprinteneală, hurducând hanul; juca și Trăsnea c-o țigăncușă oacheșă în dorul Tasiei; juca și Cobuz c-o ovreicuță bălană, numai el știa în dorul cui; juca și Spulber cu nevasta hangiului înaltă și mlădioasă cum sunt de obicei hangițele în Moldova, în cap cu Ancuța; juca și Bujor, rânduind fete și neveste, fără s-aleagă vârsta, să nu rămână niciuna nejucată.

Deodată, în vârtejul acela nebunesc de sunete și de mișcări, Bujor se desprinse din frunte, scoase pistolul din brâu și slobozi foc în văzduh.

Totul încremeni: lăutarii cu arcușurile pe strună; jucătorii cu câte un picior în sus. Doar ochii se holbară a nemaipomenită surprindere și mirare. Bujor grăi, prietenește, oleacă șuguind:

— Nu vă speriați, fricoșilor! Pistolul este unealta haiducului. De-aceea am grăit întâi cu pistolul. Acu, mulțumesc lui Barbu Lăutaru că ne-a desfătat. Mulțumesc tuturor celor ce au jucat cu noi. Poate asta-i cea din urmă a noastră desfătare. Poate, peste câțiva ani, Barbu Lăutaru va cânta norodului despre lupta noastră. Sau poate pentru slava noastră, dacă vom fi vrednici și vom avea izbândă în calea pe care o urmăm. Ți-aș arunca o pungă de galbeni, Barbu Lăutaru, dar talantul tău nu se poate prețui cu aur. De aceea, îngăduie să te sărut, Barbule… Se repezi căpitanul, îl înșfăcă în brațe pe tânărul lăutar, îl strânse colea, să-i trosnească oasele, și-l sărută zgomotos pe amândoi obrajii, lăcrămând. Noi, haiducii, alinăm suferințele săracilor, dând bani, straie, bucate. Dar de la fratele meu Cobuz știu că inima omenească s-alină și cu cântec. De-asta, Barbule, și tu ești un fel de haiduc…

Apoi Bujor scoase din tașcă o pungă grea, o cântări în palmă, săltând-o ușor, și cătând cu privirea o fată cu care jucase, i-o întinse:

— Fă-ți zestre, fată, și mărită-te!

Fata îngenunche, Barbu porni vesel cântec de nuntă. Bujor porunci:

— Gata, fârtați! Pe cai!…

Starostele neguțătorilor îi aduse banii; Bujor făcu semn lui Spulber să-i pună în tașcă.

— La Iași, căpitane! strigă Balaur. Ard de nerăbdare să-l jugănesc pe aga.

— Trăsnea și Bucur, plecați să-l aduceți pe bădița Pătru Ciornei.

Străbătură târgul Ștefănești, cântând și chiuind, cu tot norodul după dânșii. Cel mai vesel era Gavrilă Balaur.

Urcară iar pe dealul Stânca și priviră de-acolo asfințitul soarelui.

Bujor roti ochii asupra țării și asupra drumului ce avea de străbătut spre miazăzi. Inima i se scălda în mierea bucuriei. Îl însoțeau mult mai mulți oameni decât crezuse. Se va bucura generalul Bagration când îi va vedea: toți unul și unul, hotărâți, viteji, îndrăzneți. Dar de ce nu-mi trimite nicio știre?

Deodată, dinspre Iași, în apa fumurie a zării se ivi sul de colb ridicat de gonaci sprinteni și mulți.

— Poterele! strigă Spulber, scrutând zarea cu ochi de uliu.

Primejdia era mare și aproape. Codrul, departe. Sub biciul primejdiei, mințile haiducilor se limpeziră, fulgerător. Numai Balaur se îmbătă parcă mai tare:

— S'le dăm la cap, broaștelor! S'nimici… La noapt' vreau să-l ju'ănesc pe aga Iordache… V'reau, broaștelor!

— Dacă fugim, ne ajung, chibzui Bujor. Ne împresoară cu cetele care vin, de bună samă, dinspre Dorohoi. De aceea să ne facem a fugi spre Hârlău, ne rotim pe acolo, pe după movila ceea, și lovim potera din coastă, zădărind-o. Apoi, repede, ne furișăm pe valea asta, ieșim spre Târgul Frumos și lovim Iașul mâne în zori, dinspre asfințit!

— Așa vom face! strigă Spulber.

Balaur chiui de bucurie.

Porniră năvalnic. Poterașii se așteptau să-i prindă pe haiduci în târg: de aceea, lovitura trăsnită în coastă înainte de a ajunge la târg îi zăpăci. Peste douăzeci dintre dânșii căzură morți sau răniți. Dar erau mulți și înverșunați. Îi călăuzea Roset-Roznovanu însuși. Haiducii făcură totul ca potera să creadă că fug spre Hârlău. Se lăsară urmăriți destul de aproape; trăgeau din pistoale și se repezeau cu săbiile făcând prăpăd. Cel mai harnic era Balaur: când în fruntea cetei alături de căpitan, când în coadă, vânturând sabia cu dreapta și pușcând din pistol cu stânga. În trei rânduri, gloanțele vâjâiră pe lângă Bujor, dar nu-i atinseră decât calul, ușor, la crupă. Când cunoscu, printre poterași, pe cârcserdarul Chiriță, Dobre răcni:

— Ha! Câr! și-i lovi calul cu securea, îl doborî, descălecă lângă cârcserdar, îl înclește în brațe și-l buși de pământ. Na!… Încălecă și goni după ceilalți haiduci fără nicio trufie, parc-ar îi descălecat să-și scoată o piatră din ciubotă și nu să-l răpună pe vestitul Chiriță, spaima Iașilor, „pavăza” boierimii din Moldova.

Se hărțuiră așa haiducii cu poterașii până când ajunseră în dosul unui huceag. Aici descălecară repede, toți odată, se ascunseră în desiș și, lăsând poterașii să gonească, zăluziră înainte spre Hârlău, cotiră repede, mănunchi strâns, spre Iași, adică tocmai în direcția dincotro goneau poterașii

— I-am înșelat, se bucură Trăsnea, gonind în bulucul strâns ghem, scară lângă scară.

Dar la cel dintâi popas, cercetându-se, băgară samă că Balaur lipsea. Nimeni nu știa nici când, nici unde căzuse.

— L-au ucis mișeii! se întristă Spulber, descoperindu-se.

Și, fără voie, toți își scoaseră cușmele.

— Nu știu ce-a avut azi; îl muncea neastâmpărul; vroia să lupte, să lupte! Parcă nu făcea a bine Balaur al nostru.

— Era beat… Nu trebuia să-l lăsăm să intre în bătălie. E greșeala și păcatul nostru…

Dar cel mai întristat era Trăsnea. Îl mustra cugetul că de-atâtea ori l-a învinuit de pomană și că veșnic l-a bănuit a fi iscoadă. Și când colo… „În adevăr, tot Lumânărică… Cine să creadă că acest sfântuleț… Balaure, trebuie să-mi cer iertare, în genunchi”…

Înnoptase deplin când ajunseră la un rateș spre Târgul Frumos. Aici, spre marea lor bucurie, haiducii îl întâlniră pe Pătru Ciornei. Dar bucuria li se slei repede pe chipuri: bădița Patru era tras la față, cu ochii roșii de plâns, cu îmbrăcămintea în neorânduială, fără arme.

Nu răspunse la întrebările nerăbdătoare ale fârtaților. Se apropie de Bujor și-i șopti:

— Iartă-mă, căpitane, dar nu mai pot merge cu voi. No, mi-i inima neagră ca păcornița.

— Ce s-a întâmplat, bădiță Patrule. Ce-i ticăloșia asta pe tine?

— Mi-am ucis feciorul.

— Feciorul? De ce? De ce, unchiașule?

— No, musai din prostie… și, lăcrimând, povesti cum l-a găsit pe Nicola cu Mira în brațe și cum, orbit de furie, a împlântat hangerul și-a fugit.

Haiducii înlemniră, uimiți de această neașteptată poveste.

Cu trupul zdrobit de trudă și cu inima săgetată de amarnică obidă, Pătru Ciornei se lepădă pe-o laiță. Și ca să încheie veninul gândurilor din el, scuipă suduind crâncen:

— Lumânarea ei de viață!… Nu mai pot trăi fără osândă. Iertați-mă, fraților… Musai să mă predau… se ridică, așa mare cum era, își scutură

pletele, parcă mai sure, ieși din rateș și se pierdu în întuneric.

Era așa de hotărât și de crâncen, că nimeni nu cuteză să-l oprească. Nici Bujor, cu toate că plecarea asta îl durea, parcă i-ar fi smuls cineva inima.

În aceeași zi, ceata pierdea doi fârtați.

Întâmplarea asta fără noimă zgudui cugetul tuturor haiducilor. Rămaseră trei zile în pădurea Strungăi. Ori pe unde ar fi vrut să iasă, numai poteri și dragoni. Bujor sta încruntat; vorbea tare puțin. Trăsnea nu mai șuguia demult. Cobuz parcă uitase să cânte. Căpitanul se întreba iar dacă n-a venit ceasul să-și dezlege fârtații de jurământ, să-i lase slobozi, și el să intre singur în armata rusă ori să se ducă, tot singur, la Caragheorghe sârbul.

— Spulber, dăm dracului Iașul, îl ocolim, ieșim la Focșani și ne facem vânt spre Oltenia.

— Chiar de nu l-om ține decât o noapte, căpitane, tot ar trebui să ne năpustim asupra lui!

— Lovind pe boieri chiar în bârlogul lor, săvârșim cea mai mare ispravă a noastră, întări Cobuz.

— Să ne țină minte! Cum striga și bietul Balaur… adăugă Trăsnea.

În zorii zilei ajunseră în preajma Iașilor. Toți erau furioși, ațâțați ca tăunii. Toți parc-ar fi vrut să bea sânge. Și tocmai acum, dintr-un șanț, le ieși în cale Lumânărică. Nici că se putea o apariție mai nepotrivită.

— Tu aici? Ne pândeai, diavol în sutană? strigă Trăsnea. Acum nu mai scapi, aghiuță fățarnic!…

— Vrei să mă ucizi, bădiță Trăsnea. Și tu vrei să mă ucizi? întrebă Lumânărică, pițigăindu-și glasul ca un copil, fără a vădi nicio umbră de spaimă: cum ți-i voia, frate Trăsnea. Dacă tu m-ai văzut întâi și crezi că-mplinești voia Domnului, tu să mă ucizi.

— Să-mi răcoresc inima!

— Înainte de a-ți răcori inima, înfățișează-mă însă căpitanului.

— Te-nfățișez, în chip de leș, pomanagiule! Taler cu două fețe! Fecior de lele! Pui de bogdaproste! În chip de stârv, că altfel căpitanul te iartă și de astă dată. Ia de aici amnarul: aprinde-ți singur o lumânărică. Dar subțire, că mai ai puține clipe de trăit, jigodie spoită cu spășenie și milosârdie.

Călugărașul luă amnarul și iasca, zâmbi și grăi:

— Trebuie să-i dau căpitanului răvaș de la Zamfira.

— Cum? Răvaș de la… de la Zamfira?

— Trăsnea, omul lui Dumnezeu, du-mă la Bujor. Nu mai întârzia, că vă caut de trei zile. Și dacă mai întârzii e rău, rău de tot.

— Nu mai umbla cu fofârlica, sfert de bărbat ce ești! Eu te-am apărat de multe ori, becisnicule, muiere în nădragi. Dar acum eu ți-s nașul! Tu ne-ai trădat. Tu l-ai ucis pe Balaur… Aprinde-ți lumânarea! Poftim!

Fără să tremure, Lumânărică luă amnarul și iasca din mâna haiducului, scăpără, suflă în așchioara de iască, își aprinse lumânarea și grăi cu surâs nerod:

— Dacă ești așa de hotărât, – frate Trăsnea, – dă întâi acest răvaș căpitanului. Și scoase din tașcă, dintre lumânări, o hârtie păturită. Șopti, copleșit de duioșie, nu de teamă: E de la Zamfira… Lumânărele, dragele mele… De azi n-o să mai aprind lumânărele pe la bisericele… Voi știți că eu nu sunt vinovat, dar dacă Dumnezeu vrea să…

Văzând că în adevăr Lumânărică aducea un răvășel, Trăsnea îl înșfacă de mânecă și-l târî până la căpitan: haiducul înainte, în botfori mari, cu pași lungi de bărzoi; călugărul în urmă, desculț, trepădând cu pași măruntei sub poalele sutanei vechi și tare ponosite, ținând într-o mână răvășelul și-n cealaltă un pai de lumânare aprinsă.

Întins pe suman, Bujor auzi foșnet în stânga. Se ridică într-un cot. În fața lui se opri Trăsnea și călugărașul cu lumânarea aprinsă.

— Cui ții lumânarea, Trăsnea? se miră căpitanul de această ciudată înfățișare și de nepotrivirea dintre furia haiducului și nevinovăția zâmbitoare a celuilalt.

— Acestui sfânt sfrijit pe care l-am prins cu ocaua mică!

— Haa-ha-ha! Bravo, Trăsneo! Te dai iar la șotii! Semne bune! se bucură Bujor.

— Nu-i șotie, căpitane! Pe acest sfântuleț, dumnezeii lui, eu îl trimit la dracu în iad, în chip de duh spurcat.

— Ei, Trăsnea, sudui drept ca Balaur… Nu te răpezi. Așteaptă.

Lumânărică apropie cu stânga lumânarea de chipul căpitanului, iar cu dreapta, pe care haiducul nu i-o lăsa slobodă nici mort, se osteni să întindă răvășelul de la Zamfira.

Căpitanul îl citi, pe nerăsuflate, de două ori, de trei ori. Se ridică în picioare, palid:

— Fârtaților, ne-a trădat un haiduc.

— Cine? strigară câțiva, săltându-se de pe sumane unde hodineau.

— Nu știu… Zamfira ne sfătuiește să ocolim Iașul, pe departe. Să ne ascundem în codri. Boierii cunosc gândul nostru cu amănuntul. Ne așteaptă să le cădem capcană.

În acel moment, în ceata haiducilor se zămisli un gol rece, vrăjmaş. Inimile tuturor tremurau, nedumerite. Unul pe altul începură să se măsoare cu priviri bănuitoare. Cine-a trădat?

Bujor îl trimise pe Trăsnea, ca răzăş, să cerceteze dacă Lumânărică spune adevărul. Pe drum se întâlni cu Vlăduţ cel cârn.

— Poteră mare şi mulţi dragoni împărăteşti vin încoace, bădiţă Trăsnea. Cocoară spune că un haiduc voinic, pe a cărui faţă n-a văzut-o, adicătelea nu l-a putut cunoaşte, a intrat acum patru zile în casă la boierul Roset-Roznovanu…

Când Trăsnea povesti cele auzite, toţi haiducii se gândiră la Pătru Ciornei. Dar nimeni nu cuteză să-i rostească numele. Toţi vedeau că nu poate fi altul. Şi totuşi nimeni nu credea că-i cu putinţă ca bădiţa Pătru să fie vânzătorul cetei.

Schimbară tot planul. Hotărâră să treacă Prutul în Basarabia, să coboare spre miazăzi.

Şi porniră în grabă.

Departe se vedea Iaşul cu palate înalte, albe, cu clopotniţe aurite înecate în verdeaţa copacilor.

— Ce de bogăţii zac acolo… suspină Nica Bucur, Iaşul e-un rai.

— Raiul bogaţilor, întemeiat pe iadul săracilor…

Mânioşi, loviră târgul Ţelineşti; căzniră pe căpitan şi pe doi negustori bogaţi şi îndărătnici care nu vroiau să dea bani.

Coborâră apoi pe Prut la vale, folosind lunca împădurită şi noaptea. Poposiră în dumbrava Rugineştilor, săpându-şi acolo bordeie şi ascunzători.

5. INIMA LUI PATRU CIORNEI

Împroşca pe nări ifose de om biruitor aga Iordache Balş; îşi freca mâinile fericit, parc-ar fi prins pe Dumnezeu de un picior.

— Aha-haaa! Aista o să-mi aducă toată banda ici în ştreang. Să nu creadă jupân cavaler Dicescu, poliţ-maistru, că poate ceva fără mine. Eu agă am fost şi agă… Şi după ce gândi o clipă: Ascultă, Alecache, haiducul nu s-a predat, ci tu l-ai prins, nu-i aşa? Tu, cu arnăuţii, după lupte grele.

— Am înţeles, cinstite aga. Eu l-am prins, cu arnăuţii, după lupte grele în…

— În codrii Neamţului, aproape de mănăstirea Bistriţei.

— …aproape de mănăstirea Bistriţei.

— Să spunem că-i Bujor!…

— Nu se poate!… El zice că-l cheamă Pătru Ciornei. Îl apără pe Bujor.

— Atunci spune că, în luptă, a pierit vitejește cârcserdarul Chiriță.

— A pierit și… Dar lumea știe că Chiriță a pierit la Ștefănești.

— Să nu știe nimic! Să mi-l silești pe tâlhar să mărturisească așa în fața Divanului. Așa și nu altfel! Ai înțeles? Că dacă nici de data asta nu iese cum îți poruncesc, nu te mai scapă nici han-tătar de scurtarea capului. Ah, dacă-l ucideam eu pe Chiriță, nu mă mai făcea de râs să piară sugrumat de haiduci. Nici urmă de glonț, nici zgârietură de sabie nu s-a găsit pe hoitul lui. Se vede c-a murit de frică.

Și aga Iordache a dat zvon în Iași, peste capul lui Dicescu, că a prins unul din capii bandei lui Bujor. El și nu Roset-Roznovanu, care a fost înfrânt la Ștefănești și i a scăpat pe haiduci, cu toate că-i avea în palmă.

La departamentul criminalion s-au adunat repede toți boierii câți erau în Iași și divanți-i și nedivaniți. Mai întâi se încredințară dacă se află în adevăr un haiduc prins și dacă nu cumva-i tot o păcăleală ori o falã goală, obișnuită la aga Iordache. Pe urmă vrură să știe dacă-i bine legat haiducul, dacă-i păzit în lege și dacă nu are la dânsul flinte, pistoale, iatagane ori iarba fiarelor.

— Să-l le-ege cu fu-funii! ceru Bibica, tremurând. Că dac-dacă are iar-iarba fiarelor, lan-lanțurile ca-ad…

— Da, de bună samă, cu funii de mătasă, împletite-n cinci și răsucite-n șase! glumi Andronache Donici. Leșinați de frică, viteji urmași ai celor descălecați din cetatea Râmului.

Iordache Balș, înviatul din morți, cum îi spunea toată țara, își flutura voios barba dată cu căneală și frecată cu oloi de trandafir. Era, în sfârșit, biruitor. Dimitrie Ghica, ocârmuitorul Divanului de judecată sau al departamentului criminalion, cum se numea, porunci solemn să fie adus tâlharul.

În rândurile boierilor se făcu tăcere ca-n criptă, noaptea. Arnăuții împinseră înlăuntru un bărbat voinic, spătos, mândru, cu plete lungi, bine încărunțită cu fruntea înaltă, cu ochii mari, cu privirea aspră.

— E Bu… Bujor, gemu cineva, clănțănind de groază. Chiar Bujor…

Boierii se holbară spre haiduc și, de spaimă, uitară să mai răsufle. Toți se înghesuiră așa de tare, așa de deznădăjduiți în jilțuri, în spătare, încât toată sala părea că fuge îndărăt, să fie cât mai departe de locul unde haiducul, între străjeri înarmați, se înțepenise zdravăn pe picioare.

— Nu-i Bujor! lămuri Andronache Donici
— E numai un tovarăș de-al lui, adăugă alt boier.
Bibica, ferit în spatele postelnicului Palade, tremura ca varga de alun și-și bâlbâia jalnic șoapta:
— Da-acă mă-mă atinge cu-cu ciub-ubota mă zdrob-zdro-bește… Uite ce-ce ciub-ubote uriașe-șești ar-are…
Președintele Divanului, așezându-și ișlicul ca să fie cât mai impunător, începu să-l cerceteze pe împricinat cu întrebările. Să-i ia tacrirul, cum se spunea. Boierii privitori se mai liniștiră. Haiducul Ciornei răspundea măsurat, cu glas adânc, omenesc.
— Care ți-i îndeletnicirea?
— M-am hrănit din multe meserii proaste: țăran iobag, lucrător neplătit, slugă la stână. Dar, no, am fost mai ales haiduc slobod.
— Adică tâlhar!
— Nu, haiduc. Adică am luat de la boierii cei lacomi și am slujit norodul cel asuprit. Voi de veacuri jumuliți norodul. Noi am cercat să înapoiem norodului ce i-ați luat.
— Ce neruși… se pițigăi, indignat, comisul Leca din Dumbrăveni; dar repede își înghiți vorba, înfundându-se speriat în jilț.
— Dar ce-am făcut noi abia-i ca o pișcătură de purece, no, pentru pielea voastră groasă…
— Ne-ne bat-batjocorește!
— Cutezătorule!… Tâlharule!…
— No, să mă fi văzut cu spada în mână cât cutezam… ridică Pătru Ciornei umerii și fruntea mai sus. Boierii traseră iar în piepturi câte un val de gheață.
— Unde locuiești? întrebă președintele, cu îngrijorare, parcă s-ar fi așteptat să spună că-i megieș cu Divanul.
— În munți. Acolo unde pătrunde mai greu lifta boierească.
— Cine-ți sunt tovarășii de… haiducie?
Ciornei tăcu, încleștând fălcile, înălțând privirile spre bagdadie.
— Dacă arăți numele celor cu care te-ai întovărășit, îți ușurăm osânda. Altfel te căznim cu fierul roșu.
— Inima mi-i un bulz de jar, așa că nu-mi mai pasă de fierul vostru roșu.
— Spune unde ți-s tovarășii de… de haiducie?
— În codru. Se gătesc să vă jumulească pe toți.
— Ce tâlhării ai făcut?

— Nicio tâlhărie. Sub cârmuirea lui Nicola Ursu zis Horia, no, m-am bătut strașnic cu grofii din Transilvania.

— Auzi-l, e sudit austriececsc!

— Sunt român! Și aici în Moldova m-aș fi bătut, dacă nu cădea asupra-mi o năpastă. Împreună cu ceata lui Bujor am mântuit două sate de jaf turcesc și am prădat mulți boieri. Tot ce-am luat de la bogați am dat săracilor. Acum, dacă se află aici om sărac, să se ducă în crucea Horăicioarei, să sape la rădăcina bradului țăncușat c-o cruce, să scoată ulcica de galbeni, s-o ia și să zică bogdaproste.

Boierii strânseră din umeri, mirați. Doar din fund, un om mare, cu buze groase, îmbrăcat arnăuțește, se strecură afară.

— Ai mai fost la ocnă? întrebă vornicul Balș.

— Nu. N-a izbutit să mă prindă nimeni, niciodată. Acum dacă mă aflu aici, m-am predat.

— Cum? Nu te-a prins căpitanul Alecache?

— Nu. Se laudă! Mi-am părăsit ceata și m-am predat, musai pentru ispașa nelegiuirii ce-am săvârșit.

— Păi, da! Poate fi nelegiuire mai mare decât să jăfuiești optzeci și trei de case boierești?

— Cu asta, no, cu asta mă mândresc! Mă cain însă că mi-am ucis feciorul.

— Feciorul?… Eh, un tâlhar mai puțin! se strâmbă cu dispreț un boier.

— Și de ce l-ai ucis? vru să știe Lupu Balș… Nu v-ați înțeles la împărțirea prăzii?

— De inima mea nu v-atingeți!

— Cinstite vornice, – grăi un slujitor, – afară se află o femeie și un flăcău: zic că-s femeia și feciorul acestui…

— Feciorul meu? dădu Ciornei să se repeadă înspre ușă. Dar arnăuții îl prinseră de coate.

— Adă-i aici! porunci vornicul Sturza.

În sala Divanului se născu freamăt. Mulți se așteptau să vadă o țărancă rufoasă și umilă, un băietan răbegit și nevolnic. Dar femeia care intră era frumoasă și mândră; flăcăul se purta țanțoș, ca și tat-su, măcar că avea pieptul și brațul înfășurat în fețe.

— Pe aiștia nu-i pleacă nici robia, nici suferința, băgă de samă Andronache Donici către Roznovanu.

— Ce păcat că nu putem face o republică aristo-democraticească, în care acești țărani mândri să fie cetățeni liberi sub porunca boierimii luminate… suspină Dumitrache Sturza.

Nicola Ciornei se plecă în genunchi în fața părintelui. Necrezându-și ochilor, Pătru Ciornei se împinse în grilajul de fier, care-l despărțea de lume; mâinile-i se frământau la spate, gata să sfărâme cătușele.

— Feciorașul meu…

— Iartă-mă, tată, c-am îndrăznit să mă-apropii de Mira… Am cunoscut-o când era roabă în harem. Mi-a păzit zilele în temniță până m-ai mântuit dumneata. Acum, îngăduie-mi să plec în lume.

— Nu, feciorașule, iartă-mă tu, că m-am purtat ca un neghiob. Iubește-o și fiți fericiți…

Boierii căscau gurile și zgâiau prostește ochii; bărbile le tremurau în chip ciudat. Nu înțelegeau ce se întâmplă. Li se părea că haiducul a rupt cătușele și năvălește să-și îmbrățișeze feciorul, nora.

— Sunte-tem la jude-decată ori la log-logodnă?

Dezmeticit de bâlbâiala lui Bibica, logofătul Balș zâmbi, gândind că, din pricina spaimei prea mari, fricosul devenea cel mai curajos.

— Dacă-i așa, – întrebă aga Iordache, minunându-se de frumusețea Mirei, – spune, femeie, cum te-a silit acest tâlhar să te măriți cu el?

— Nu m-a silit. Și nu-i tâlhar. E cel mai cinstit și mai bun om ce-am văzut vreodată. M-a scos din robia turcului. A cerut să-i fiu soție. Până acum n-a știut că-n inima mea sălășluia Nicola. Greșeala-i a mea. Că n-am cutezat să-i spun. Și am venit aici ca să afle că nu-i ucigaș, cum se credea. Atât!

Slujitorii scoaseră afară pe Mira și pe Nicola; Divanul chibzui și-l osândi pe Ciornei la muncă silnică pe viață.

— De ce nu mă spânzurați? întrebă Ciornei, fără a se tulbura.

— Ne mai trebuiești! Mai sunt și alți haiduci. Vei fi căznit cu fierul roșu până-ți vei da de gol tovarășii.

— Dar dacă îl răpesc ai lui și-l ascund iar în codru? întrebă aga Iordache, nemulțumit de osânda dată haiducului.

— Adevărat! Aista, dacă-i iar slobod, turtește jumătate de Iași numai cu pumnii.

Ciornei auzea temerile boierilor și-și blăstăma ceasul când s-a abătut pe acasă, pe la Văleni. Și mai mult se blăstăma că n-a ascultat sfatul Zamfirei lui Bujor, să nu se predea. Se socotise însă așa de nelegiuit, de vinovat, că

n-ar mai fi putut îndura neispășirea… „Dacă află Bujor că m-au osândit la groapa ocnei, își primejduiește zilele pentru mine. Mai bine… Dară de două ori mi-a fost firea slabă, teamă mi-i să nu fiu și a treia oară netrebnic. Așadar…”

Arnăuții îl împinseră afară.

Când ajunse în dreptul ușii, Pătru Ciornei își încordă toată făptura și, cu întreg noianul de puteri din el, se izbi cu tâmpla dreaptă de un ușor și repede cu stânga de celălalt. Izbiturile detunară tot palatul.

Boierii dădură țipăt amarnic.

Haiducul se prăbuși cu tâmplele zdrobite.

La judecata lui Ciornei, aga Iordache Balș fusese încă odată înfrânt, prins cu minciuna, făcut de râs.

După ce ieșise pe furiș din sala judecății, o zi și o noapte a galopat omul acela mare, cu buze groase, cu strai de arnăut. În cugetul lui nu era decât o singură vorbă: aur. Înaintea ochilor nu vedea decât o singură lucire: aur. Până la Roman i-a crăpat un cal; la poalele Horăicioarei al doilea. Aur… aur… S-a urcat în țancul muntelui șoptindu-și: „Aurul… să fie al meu… aurul”.

Dar când ajunse sus, în țanc, sub bradul cu semnul lui bădița Ciornei, locul era scurmat de curând. Află că trei călugări din Horaița scoseseră banii cu trei ceasuri mai înainte și coborâseră spre Crăcăoani să-l întâlnească pe Lumânărică.

Așa era porunca de la Bujor.

6. RĂZBUNAREA LUI COCOARĂ

În acea după-amiază de septembrie, aflând numele haiducului care intrase în casa lui Roset-Roznovanu, Cocoară se îngrozi. Vru să-și facă drum până la Zamfira ori până la Tănase picior de lemn, să le spună ca ei, neîntârziat, să-l vestească pe Bujor. Dar Smărăndița pofti să se plimbe cu trăsura spre Prut, nu spre Iași.

Cocoară se amărî cumplit… „Dacă nu-i înștiințez în noaptea asta, mâine potera”…

Ducea trăsura pe un imaș neted, ușor aplecat spre răsărit. Amurgea. În copacii din lunca Prutului cântau păsările, înainte de plecare. Cocoară vizitiul lăsă caii în pas domol… „Ce-or fi făcând haiducii? Dacă acel trădător i-a și dat pe mâna poterei? Uf, fir-aș al dracului! De ce nu m-am

dus în haiducie după ce Tasia… M-am născut dintr-o roabă și robii sunt mișei. Sunt așa de mișei, că se tem și de vorba răzbunare"…

Printr-un luminiș de luncă se zărea lucind și s-auzea șoptind apa Prutului.

În trăsură, cei doi soți, Sandu și Smărăndița Balș, se țineau de mână, vorbeau despre condamnarea haiducului Ciornei, de felul cum își pusese capăt zilelor și râdeau fericiți. Râsul lor înnegrea inima vizitiului mai tare ca funinginea. De când a aflat cum s-a înecat Tasia, în mintea lui Cocoară s-a zămislit gândul răzbunării. Nu știa cum; dar simțea că trebuie să se răzbune. Trebuie.

Cuprins de nostalgia amintirilor, într-o clipă de uitare de sine boierul întrebă așa, într-o doară:

— Cocoară, ți-o mai amintești pe Tasia?

— Da, stăpâne…

— Sandu! scrâșni mânioasă Smărăndița, smulgându-și mâinile dintr-ale bărbatului și împungându-l cu priviri de foc.

Boierul înghiți nodâlca, mirându-se însuși de prostia săvârșită. Numai frumusețea acestei înserări de toamnă era vinovată: răscolise amintirile din sufletu-i. Uitase că Smărăndița nu iartă și nu uită.

Se lăsă tăcere peste tot cuprinsul. Parcă și păsările amuțiseră. Pe cer, un pâlc de nouri poleiți în aur aruncau valuri de lumină ciudată, învăluind lunca în nelumească frumusețe.

Deodată, pe aproape trosni o flintă.

Caii se cabrară, speriați.

— Haiducii! strigă Sandu Balș.

Smărăndița țipă scurt, ascuțit, izbi cu vârful corteluțului în spinarea vizitiului și se ghemui la pieptul bărbatului.

— Vă temeți, boierilor? întrebă batjocoritor Cocoară.

— Cum să nu mă tem, idiotule? Mână!

— Iaca, mân!… Că dacă haiducii sunt aici, însamnă că-i bine… E bine!… Hiii-hiii!…

Și năpădit de-o cruntă mânie, Cocoară izbi cu biciul, răcni sălbatic și dezlănțui bidiviii în goană smintită. Trăsura și atelajul se întinseră parcă de șapte ori mai lungi. Copitele scăpărau. Roțile se-nvârteau nebune, aproape fără să mai atingă pământul.

Neclintita liniște și tihnă de adineauri pieriseră.

Lumea părea cuprinsă subit de un vârtej drăcesc. Plopii, arinii, sălciile fremătau ca-n furtună. Valurile de lumină se schimbau fantastic de repede:

când roșu, când liliachiu, când portocaliu. Smărăndița se depărtă de pieptul lui Sandu și se ghemui în fundul trăsurii, ca un pui de bogdaproste; boierul se agățase de capră și striga deznădăjduit la vizitiu:

— Stai!… Oprește, zărghitule!… Stai!… Hoo!

— A-nebuniiit! răcni Smărăndița. A-nebunit!…

Dar Cocoară n-auzea nimic; el nu vedea decât pe Tasia înecată în iaz, cu mătasea broaștelor încâlcită în păru-i ca abanosul și lipită pe fruntea-i strălucitoare ca marmura.

Atât vedea și spre acea vedenie gonea, gonea, gonea. Bătând în cai ca un turbat, răcnind cu puterea pe care numai deznădejdea ori nebunia o dă cuiva, Cocoară coti în loc trăsura spre vadul Prutului și așa, în goană năprasnică, o năpusti în șuvoi.

În mijlocul râului, și galopul năuc, și arșița inimilor și viețile se istoviră în zăporul adânc, repede și rece.

Cei care piereau acolo n-au mai putut afla că nu haiducii lui Bujor pușcaseră, ci arnăuții hătmăniei, păzitori în lunca Prutului, să nu cumva să se apropie haiducii de Iași.

Așa s-a răzbunat vizitiul Cocoară. S-a răzbunat, dar a pierit înainte de a fi vestit pe haiduci cine-i trădătorul cetei. Era singurul dintre prietenii haiducilor care la ceasul acela știa.

7. CALEA PRIBEGIEI

În aceeași seară, tot pe malul Prutului, în dumbrava Rugineștilor, haiducii lui Bujor țineau sfat. Trimițând înaintași în toate părțile, că mai departe nu mai puteau urma drumul împreună. Poterile lui Roznovanu și dragonii lui Puhi le dibuiseră urma, îi încolțeau și-i urmăreau de-aproape. Sfatul ținu toată noaptea. De la tocmirea cetei, acesta era ceasul cel mai greu, mai hotărâtor.

— Fârtaților, – grăi Bujor, ridicându-se în picioare și împlântându-și palmele în chimir, – eu v-am adus în codru. V-am scăpat de bir și de zapcii. V-am mântuit de munci istovitoare, de batjocura și de bătăile vătafilor. V-am însuflat voinicie. V-am învățat potecile munților. Și patru ani am luat de la bogat și am dat săracului. Am făcut împreună multe isprăvi și mai bune și mai rele. Ne-am bătut joc de potere și ne-am hârjonit cu moartea. L-am pierdut pe Darie, pe Condurat, pe Balaur. Ne-a trădat Dragomir și… Dar gândurile noastre departe de a se fi împlinit aidoma cum le-am gândit. N-

am putut să vă duc așa, rânduiți, strâns, ca o sotnie, la război împotriva turcului. Boierii au fost mai tari și mai vicleni. Trebuie să-l găsesc iar pe generalul Bagration, care mi-a poruncit astă-primăvară să strâng volintiri și din Moldova. Dacă nu, trecem la sârbi, la Caragheorghe. Învățăm cum se luptă împotriva turcilor și cum se face răzmeriță. Cine vrea, merge cu mine. Cine nu, îl dezleg de jurământ. Și slobod este să se ducă unde i-i voia. Cei care vreți să mergeți, vă luați armele, calul și tot ce aveți de preț în Moldova. Eu mă așez la Focșani, la Baboiu. Și v-ajut să treceți în Țara Românească. Trec cel din urmă. Ne întoarcem peste doi-trei ani. Și atunci… Ați văzut. Moldovenii n-așteaptă decât cornul care să dea glas de pornire la răzmeriță.

Împărțiră tot ce aveau strâns, se îmbrățișară, se sărutară și schimbându-și straiele, care cerșetori, care răzăși, care poterași, care neguțători, porniră fiecare pe calea lui. Căi multe, cuprinse într-una, calea pribegiei.

Le erau inimile grele, amare, iar privirile împâclite de lacrimi.

Trebuiau să se despartă ca să nu piară de istov. Să se despartă, ca să se unească iar sub oblăduirea nouă, cu scopuri noi.

Dar până atunci mai aveau de pribegit.

8. MIȘELIA LUI BABOIU CHIORU

Vreme de toamnă, înșelătoare și fățarnică. Cerul – când senin, când înnourat. Câte o pală de vânt îndoia plopii de șale și scutura frunza nucilor.

În rateș la Baboiu Chioru, călătorii ospătau și beau; cei bătrâni beau de-a-duselea aminte, flăcăii – de fudulie, și săracii – de necaz. Clipindu-și geana peste ochiul scurs, hangiul poruncea slujitorilor să aducă băutură după cheful fiecăruia.

Numai Bujor bea de nerăbdare și de mâhnire. De-o săptămână se frământa și se ascundea prin Focșani și prin satele din jur. Nu putea sta două nopți la șir într-un loc, că-l simțeau ori poterile lui Roznovanu, ori caraulele căpitanului Puhi. Era în Moldova lui pe care vroia s-o mântuie de jug turcesc și totuși pământul îl ardea sub tălpi. Nu credea că se mai poate bizui pe vreun om de inimă. Era când călugăr grec, când neguțător armean, când mocan, când muntean, când arnăut. Și se schimba așa de des, pentru că simțea pretutindeni ochi trădători și mișei. Cu mare greutate a izbutit să-i treacă peste Milcov pe Spulber, pe Nica Bucur, pe Crivăț, pe Moarcăș și încă douăzeci și opt de haiduci mai noi. Hotărâseră să se aștepte între

Curtea de Argeș și Cozia. Și de-acolo să ia drumul, împreună, spre miazăzi ori spre apus.

În preajma lui păstrase pe Cobuz, pe Trăsnea și pe Dobre, gândind să plece tus-patru odată, atunci când nu va mai fi niciun haiduc dornic să treacă spre miazăzi. Cu acești trei fârtați vroia să-și deschidă drum până la Dunăre și peste Dunăre de va fi nevoie, la generalul cneaz Piotr Pavlovici Bagration.

Veneau oamenii cu merinde, cu straie, cu arme ascunse în boarfe. Și mereu se mai iveau câte unul-doi, dornici să treacă în Țara Românească și să se-nroleze în armata rusă.

Dar joi seara, Dobre se-nfățișă la căpitan, lăcrimând:

— Căpitane, dezleagă-mă!

— Mă părăsești, uriașule?

— Nu, căpitane!

— Dochia?…

— Da… Gărgăuni de muiere… Trebă să rămân' cineva și-n Moldova.

— Ai dreptate, Dobre. Dar când mă-ntorc, sai în ajutor.

— Sar! Cu Dochia! Cu toți ciobanii. Și cu plutașii!… S-a plecat și-a sărutat mâna căpitanului. Io zic să rămâie și Trăsnea. Să gătească lucru pentru venirea voastră…

— Mă sfătuiești bine, uriașule. Du-te sănătos! și-l îmbrățișă puternic, ca să-i arate toată neistovita dragoste ce i-o purta. Iar când te-oi vesti, Dobre, dai năvală din codru, cum de-atâtea ori am dat năvală împreună.

— Da, căpt'!…

Privindu-l cum se depărtează, lui Bujor i se părea că-i smulge cineva mâna dreaptă și un sfert din inimă.

Cu două zile mai înainte plecase și Trăsnea să mai răscolească unele gazde și să mai îndemne și pe cei ce nu știau să fugă spre Oltenia.

Cobuz stărui și el, la câteva ceasuri după plecarea lui Dobre, s-o ia cu dânșii și pe Zamfira.

— Mai ușor o adăpostești undeva în Oltenia. Mai ales dacă ne tragem spre sârbi.

— Ad-o, Cobuze, îngădui Bujor. Dar fii cu ochii în patru, să nu vă primejduiți viața.

A doua oară de când viața-i era în primejdie. Bujor rămase singur. Dar singurătatea asta nu dura: mai în fiecare zi soseau câte doi-trei, cerându-i să-i treacă la miazăzi.

Dintre toate gazdele de-aici, cea mai de încredere i se păru Baboiu Chioru. Prin rateșul lui trecea multă lume și haiducii se puteau ușor strecura, mai ales Bujor, care acuși vorbea grecește, acuși turcește, acuși rusește. De la Baboiu, căpitanul află că la judecată Pătru Ciornei i-a înfruntat pe boieri cu nespusă cutezare și-apoi singur și-a pus capăt zilelor. Bujor sângera de durere și totuși zâmbea:

— Bine că n-ai trădat, bade Pătrule!… Apoi încruntându-se amarnic, sălbatic: Dar atunci cine-i iscoada din ceata mea? Cine m-a trădat, Baboiule? și-l înșfăcă de piept pe hangiu, zgâlțâindu-l. Cine?

Hangiul se cutremură, îngălbeni. Pântecele mare și mâinile-i groase începură să-i tremure, ca zbârciogii în furtună. Dinții îi clănțăneau de frică, iar pleoapa stângă i se zbătea dezordonată peste ochiul scurs, ca o aripă de țarcă lovită de săgeată.

— Numai Dum-Dumnezeu știe, căpita… Dar eu tot la Lumânărică mă gândesc, repezi hangiul vorbele. Multă lume zice că el a fost piaza rea a cetei tale. Zău, neiculiță, așa mi-a spus și-o ghicitoare. Dar tu, căpitane, nu te teme. Sfântulețul nu știe că ești aici. Ai încredere în mine. Și te apăr nu numai pentru că-mi ești drag, ci și pentru că am bun alișveriș de pe urma ta. Ți-o spun deschis, neiculiță, zău, să fiu al dracului!…

Trecură șase zile de la plecarea lui Cobuz. Septembrie se făcuse de aur, cu belșug în crame și-n coșare. Dinspre Odobești curgeau coșărci cu struguri și panere cu nuci, înmiresmând văzduhul; mustul începea să fiarbă în balerci pe tărăbile crâșmarilor.

Tot așa fierbea și inima lui Bujor. Îi părea mai ales rău c-a ascultat sfatul lui Cobuz… „Dacă-i prinde potera? Cum de nu m-am gândit mai serios la Zamfira?… Să am pe Vifor lângă mine să mă răpăd. Să răscol satele”…

În acea zi de 14 septembrie 1810, Bujor aflase vești proaste; șapte femei, gazde de haiduci, fuseseră culese de arnăuți, ca din oală, trimise la mănăstirea Cașin și date-n sama stăreției, în bună pază. Printre ele se afla și una din „slutele” lui Balaur. …„Nu iartă nici femeile, ticăloșii… Peste zece părtași ori bănuiți de haiducie au fost băgați în grosul de la Târgul Ocna. E cineva care ne pârăște, ne urmărește pas cu pas. Cine poate să fie? Că-i unul dintre cei care cunosc toate ascunzătorile și cotloanele noastre, un haiduc. Dar care haiduc?… S-ar putea să fie totuși Lumânărică… Nevinov’… Lumânărică!”…

Simțea nevoia să stea de vorbă cu un prieten. Ca neguțător grec trase iar la hanul lui Baboiu. Bău două bardace de vin și sporovăi vreun ceas cu

câțiva călători care veneau din Țara Românească și știau multe despre războiul de dincolo de Dunăre. Se bucură aflând că rușii dobândesc victorii… „Trag întâi o raită pe la Silistra, împreună cu Cobuz, să-l caut pe generalul Bagration”…

Apoi, auzind că în han se află doi neguțători din Iași, îi căută, stătu de vorbă cu dânșii și află despre noile pregătiri ale lui Roset-Roznovanu pentru prinderea tuturor haiducilor.

— Vrednic om acest Roset-Roznovanu, cercă Bujor să afle mai mult.

— Oricum, datorită lui, de vreo patru săptămâni tâlharii ne-au mai lăsat în pace…

— Se crede că Bujor, după ce-a scăpat din turnul din Piatra, ar fi fugit în Transilvania.

— Așa trebuie să fie… încuviință Bujor, bucuros. Privi soarele blând, tomnatic și trist se gândi c-ar putea să apară Cobuz cu Zamfira. Se ridică și grai către Baboiu:

— Mă duc la o bărbierie, să mă ferchezuiesc oleacă, jupân Baboiu. Să fiu un neguțător fercheș, pentru mândruța care vine… șugui el, vorbind grecește.

— Foarte bine, kir Nicola, neiculiță, rânji hangiul Baboiu și geana stângă a ochiului scurs clipi de trei ori inutil, ca o aripă de țarcă lovită de săgeată.

Intrând în frizeria lui Baclagian, Bujor stâlci câteva vorbe românești, arătând bărbierului cum să-i grijească mustățile. Spuma săpunului îi spori pe obraz, ca o blăniță răcoroasă.

Dar în clipa când bărbierul îi puse briciul în barbă, în frizerie se năpustiră șase arnăuți, aruncară cu dibăcie două lațuri înlănțuindu-l pe Bujor cu scaun cu tot. Haiducul se zbătu ca sub volbura furtunii, se smuci, scoase stânga din laț, smulse un pistol din brâul acoperit cu anteriul de neguțător grec, trase, dar nu nimeri în căpitanul de arnăuți, ci-ntr-o oglindă, țăndărind-o.

Speriați, arnăuții sloboziră flintele; un glonț îi atinse brațul stâng și Bujor scăpă pistolul jos.

Îl loviseră în braț, dar, de fapt, crunt îi sângera inima că n-a avut mâinile slobode, n-a avut spada, să lupte, să se apere, să scape, ori singur să-și răpună zilele…

În uliță îl zări pe Baboiu, rânjind:

— Ah, tu? Mișelule!… îi strigă cu năprasnică ură.

În câteva minute în tot orașul se află că pe haiducul Bujor l-a trădat gazda lui, Baboiu Chioru, și l-au prins poterașii în frizeria lui Baclagian.

Sub pază strașnică din arnăuți întăriți de caraulele lui Puhi, Bujor fu pornit repede spre Iași. Înainte da a porni, căpitanul de haiduci a cerut trei lucruri: să-i îngăduie a se îmbrăca în straie haiducești, să i se lege rana de la mână și să fie bărbierit, așa cum gândise să fie.

— Vreau să arăt om vrednic. Să nu creadă lumea că v-ați luptat cu un nevolnic.

Roset-Roznovanu, care conducea convoiul, îngădui împlinirea acestor dorinți, măcar că fierbea de mânie.

— Dar să nu crezi că acu îmi mai scapi, haiducule! Îndrăzneala ta are o margine…

Parcă-i sporeau și lui puterile când privea ce om a prins și i se mai potolea mânia. Poruncea să oprească în târgurile și satele mai mari, să cheme norodul și să-l arate pe Bujor în lanțuri. Să afle toată Moldova că boierii au biruit.

Tot înainte de a pleca din Focșani, Roset-Roznovanu puse rateșul lui Baboiu sub paza unui pâlc de arnăuți, să ferească viața trădătorului de mâna norodului.

Dar noaptea, hanul lui Baboiu Chioru de lângă Focșani luă foc, din patru părți deodată, și nimeni nu sări să-l stingă. Striga, se ruga, cerșea hangiul ajutor. Dar toți îl priveau cu ură, îl scuipau și-i întorceau spatele.

Așa a ars toată averea chiorului, așa i-au pierit copiii și muierea; iar el abia a rămas lângă ruinile fumegânde, să plângă și să clipească inutil din geana stângă, ca o aripă de țarcă lovită de săgeată.

9. TAINA LUI COBUZ

Cu mare greutate s-a strecurat Cobuz la Iași, a luat-o pe Zamfira și, îmbrăcați ca doi mocani, cu desagi ardelenești și, grăind ca „gheghincolo”, au pornit în grabă spre Focșani. Călătoreau mai mult noaptea, trăgeau la rateșuri ferite de șleaul mare și rar vorbeau cu oamenii.

— Mai avem o zi și o noapte, surâse Cobuz și vesel, și trist.

— Atunci poposim pentru o țârucă de hodină, propuse Zamfira când ajunseră la hanul din marginea Nicoreștilor. Ospătară din merindea pusă în trăiști. Apoi Cobuz, ca un lăutar pribeag, se întinse pe iarba ruginită și, încetișor, porni cântec:

— Foileană de mărar, mai rar, dorule, mai rar, că suntem pe loc amar; foicică de pe șes, mai des, dorule, mai des, că suntem pe loc ales…

Zamfira îl privea cu ochi calzi. Nu era frumos Cobuz: sprâncenele îmbinate, nasul prea mare, obrazul prea smolit, gura oleacă strâmbă. Dar era om să-l pui la rană.

— Ce inimă bună ai mata, Cobuz… Și multe cântece știi…

— Așa-s eu: trăiesc din cântece. Mi le amintesc ori le plăzmuiesc și când mi-i inima plină de voie bună și când geme de durere ori se zbate în furtună.

— Cum de n-ai aproape de mata un suflet de femeie? De ce ești singur?

— De ce?… Zamfira, doi oameni m-au întrebat așa: tu și Bujor. Și nici lui nu i-am putut răspunde.

— De ce, Cobuz?

— Pentru că… Dar mai bine să cânt… N-am nici mamă, n-am nici tată, parc-aș fi făcut din piatră. Nici n-am frați, nici n-am surori, parc-aș fi picat din nori… Vai și vai, inimă, vai, că tu tot la rău mă dai… cântă el, în șoaptă, atingând ușor strunele ceterei.

Zamfira se apropie și-l mângâie pe frunte; la amândoi li se rourară ochii de lacrimi.

— Sosim la Focșani, bădie Cobuz. Pornim în surghiun. Și pe urmă?

— Pe urmă, dacă mai trăim…

— Chiar și păsările cerului își au cuiburile lor. Numai voi, haiducii, făpturi nealinate, aveți partea hăituirii… Dacă n-ar fi codrul…

Ochii Zamfirei aprindeau inima lui Cobuz cum aprind scânteiele iasca. Vorbele ei îi topeau toată făptura, cum topește soarele ceara. Niciodată în viața lui de până acum, aspră și chinuită, plină de zbucium și de necurmate rătăciri, Cobuz nu întâlnise privire așa de drăgostoasă și vorbă așa de mângâietoare, așa de caldă, ca vorba Zamfirei. Nu-și mai putu răbda taina:

— Zamfira, tu-mi ești dragă. Îmi ești dragă din ceasul în care te-am zărit, acolo, pe malul Trotușului. Asta-i taina mea: o dragoste fără nădejde.

— Cobuze!… suspină Zamfira și săltând în picioare, îmbujorându-se de mirare, de teamă, de durere.

— Eu te-am văzut întâi, Zamfiro. Eu, nu Bujor… Și dragostea asta multe prostii m-a îndemnat să fac.

— Nu cumva tu ești cel care a vândut…

În clipa aceea, cinci poterași se năpustiră în ograda rateșului. Unul slobozi foc din flintă, îngrozind călătorii.

— Nimeni nu mișcă! Bujor a fost prins. Iar aici se află un fârtat de-al lui!

Vestea răsună înspăimântătoare între acareturi. Până și caii legați de loitre tresăriră și se feriră la o parte. Din nucul din colțul hanului căzu un smoc de

frunze, fâșâind. Cobuz se desprinse dintre călători, se depărtă de Zamfira, parcă nici n-ar fi cunoscut-o, și-l întâmpină pe cel mai mare dintre poterași:

— Căpitane, îl cunoști pe acel haiduc?

— Nu, dar e aici, de bună samă! Avem știri de la Baboiu, gazda lui.

Printr-o fulgerare a privirii, Cobuz făcu semn Zamfirei să se prefacă a nu-l cunoaște.

— Chiar tu ești, lăutare! răcni un poteraș mărunt, sărind în spatele lui Cobuz și punându-l la pământ; ceilalți îl legară într-o clipită.

În lupta scurtă dintre poterași și haiduc, vioara, singura armă ce-o avea Cobuz în mână, căzu strivită sub tălpile ciubotelor.

— Unde-i femeia pe care o aduci de la Iași?

— N-aduc nicio femeie! Sunt singur!

Furioși, poterașii răscoliră tot rateșul. Erau acolo cinci femei. Se opriră bănuitori asupra mocăniței: dar și asta li se păru prea urâtă, prea strâmbă, prea bătrână ca să fie nevasta lui Bujor. O cercetară, totuși, ispitind-o:

— Îl cunoști pe-acest tâlhar?

— Nu-l cunoscu-l. Amu-l văd întâia oară în viațu mea. Io sunt Rahila Mereuță, mocăniță din Bârsa. Scrie aici, în aste-ndreptări, că-s gheghincolo. Marți la Galați, după bani, după brânză…

— Ești muierea lui Bujor, ticăloaso!

— Ei, poterașilor, vrere-aș io să hiu. Dar nu mi-s.

— Să nu răspunzi obraznic!

— Nu din obrăznicie mi-i așa răspunsu', ci din râvna tainică a tuturor muierilor din astă parte de lume. Chiar grofițele râvnesc pă Bujoru, nu numai mocănițe ca mine, bătrânite și urâte…

— Taci!

— Ei, dacă nu mă crezi, întreabă-ți, rogu-te, muierea acasă, și-ai să vezi că la cine i-i inima…

Neputând dovedi cu nimic că femeia asta guralivă, mânjită la față, umflată într-o parte, oleacă șchioapă, e soția lui Bujor și nu Rahila Mereuță, poterașii se lăsară păgubași. Erau mulțumiți că l-au prins pe Cobuz. Îl legară mai strâns, îl azvârliră într-o căruță de coțcar și-l porniră în grabă spre Iași, să-l înfunde în temnița hătmăniei.

La han, când lumea se strânse să grăiască despre această întâmplare, și să-și arate în șoaptă părerea de rău c-a fost prins Bujor și fârtatul lui, Cobuz, Zamfira se plecă și ridică de jos cetera strivită și, cu grijă, lăcrămând tainic,

o puse pe furiș în desagi… „Ștefane, cum te-au prins, unde te pot întâlni?… Vreau să-ți ies în cale, Ștefane… Dar unde?”

Își potrivi desagii să-i arunce pe spate, ca să pornească la drum. Țăndările și strunele ceterii care patru ani a cântat fapta și inima cetei lui Bujor se ghemuiră, gemând și suspinând, în desagii din spatele Zamfirei. Și de-acolo, la fiecare pas, aceste rămășițe au șoptit iubitei lui Bujor câte o frântură de cântec, de suferință și de alean:… „Alei, codrule fârtate, totdeauna mi-ai fost frate… Dacă vrei să-mi faci un bine, cheamă-mi mândra lângă mine… Că s-a dus și n-a venit, inimioara mi-a rănit.”

10. ABIA ACUM AFLĂM CINE-I TRĂDĂTORUL

De la Tănase picior de lemn, Trăsnea a aflat cum a pierit Ciornei și din care pricină; de la Zamfira, cum a murit Tasia și apoi Cocoară.

— Fapta lui a încrâncenat, a vârât spaima în toți boierii. În întreg Iașul nu se mai află niciun rob vizitiu. Toți au fost înlocuiți cu oameni de credință, plătiți. Aga Iordache era să moară a doua oară de mâhnire și de spaimă.

Moartea Tasiei l-a pălit pe Trăsnea ca un glonț în inimă. Dar n-a căzut. Nici nu s-a clintit. A strâns doar pumnii și măselele, semn că asta nici n-o va uita, nici n-o va ierta niciodată.

De la Lumânărică află în sfârșit cine-i trădătorul.

— Acum, cu voia Celui de Sus, a intrat în slujba lui Roset-Roznovanu. Vă cunoaște toate cotloanele și nu vă cruță. Dumnezeu bunul vă poruncește să fugiți ori să vă predați de bună voie.

Asemenea veste îl scoase din sărite pe Trăsnea. Îndurase tot ce auzise despre Tasia: era vorba numai de inima și de norocul lui. Pe trădător, însă, nu-l mai putea răbda. Lovea ceata întreagă și trebuia oprit. Își amână plecarea spre Dorohoi, să mai adune niște oameni.

Trei zile și trei nopți rătăci ca un zălud. Nu puse capul jos și nici nu simțea nevoia să doarmă… „Cum am putut fi atât de orbi, încât să ținem la sân viperă ca aceea?” Porni pe ulița Caravanseraiului în chip de cerșetor ghebos. „Om ca badea Pătru… Suflet ca al Tasiei… Și trădător ca”… Nu cuteza să-i mai rostească numele, atât i se părea de cumplită nelegiuirea. „Am gustat împreună viața de haiduc și… Nu plec de aici până când…”

Mergea sfădindu-se cu sine. Dar în dreptul bisericii Vovidenia, doi arnăuți îi puseră pistoalele-n piept.

— Predă-te!

Trăsnea ridică fruntea și, surâzând cu nevinovăție, mormăi pițigăiat:

— Un biet cerșetor nevolnic totdeauna își încredințează sufletul în mâinile cele blânde ale Domnului…

Primiți de o atât de nevolnică arătare, arnăuții șovăiră o clipă: de-ajuns ca Trăsnea să se repeadă la cel din dreapta, să-l brâncească peste celălalt și să sară gardul bisericii. Cei doi arnăuți își istoviră în vânt focurile flintelor. Ajungând în ulița nouă, Trăsnea se feri după un colț de casă, își lepădă straiele de cerșetor, și, cât ai bate din palme, căpătă înfățișarea unui răzăș înalt, cu plete bogate și cu mustață răsucită.

Rătăci încă o zi prin Iași până-l găsi pe trădător seara, la una din „slute”, care, fie vorba între noi, nu-și merita porecla, că era frumoasă, lua-o-ar dracu! Într-acoace îl îndreptase Lumânărică și Tănase picior de lemn.

Cu atâta meșteșug își schimbase Trăsnea și chipul, și glasul, că trădătorul nu-l cunoscu. Haiducul era încredințat că va avea de dat o luptă crâncenă, cea din urmă, cu mișelul cu care se lupta de patru ani. Știa că va birui acela care va ști să se prefacă mai desăvârșit; acela care va fi cel mai viclean dintre toți viclenii.

— Ce vrei, neguțătorule? întrebă trădătorul

— Să-ți vând un șal turcesc, scump, pentru jupâneasa dumitale… Iar când văzu că trădătorul are armă asupră-i, urmă cu glas cuceritor, cald, frățesc: Balaure, eu sunt Trăsnea!

— Trăsnea? Adevărat… Ce-i cu tine, Trăsneo… broască? și neștiind ce să mai facă își duse mâna la pistolul din brâu.

— L-am părăsit pe Bujor, l-am dat dracului… oftă ușurat, cu atâta bucurie, că Balaur rămase îngăimat.

— Tu? Adică… și tu?

— Și eu! Ce? Eram nebun să umblu după cai verzi pe la sârbi? Zău, Balaur, am ceva bani și vreau să m-apuc de-un negoț, ceva să mă-nsor, să…

Vorbea așa de fără vicleșug, de cuceritor, că Balaur îl crezu și lăsă pistolul în brâu.

— Drept să-ți spun, mi-a fost teamă c-ai pierit în lupta de lângă Ștefănești, Gavrilă. Mă bucur că…

— Nu, m-am prefăcut. N-ai să scapi nici tu de mine!

— Uite, Gavrilă, cu mâna pe inimă îți jur că mi-ar fi părut rău, tare rău. Cu cine m-aș fi sfătuit acum?

— Mă, tu te crezi mai al dracului decât mine?

— Mă jur, Balaure! Tu te-ai dovedit cel mai tare din toată ceata.

— Te cred! Am fost iscoada boierilor între voi, proştilor… Adică tu nu, nu eşti prost. Tu m-ai bănuit de la început, broască afurisită!

— Eh, nu ştiam nimic, măi Gavrilă. N-am văzut niciodată mai adânc în inima ta. Trăncăneam şi eu, aşa, într-o doară, ca un zănatic. Mai mult ca să-l mai zgâlţâi pe căpitan. Că nici eu nu-l puteam suferi. Prea poruncea tuturor şi ne ţinea sub pistol.

— Nu-i aşa?

— Oricum, mă crezi ori nu mă crezi că mă dau bătut, Gavrilă frate. Tu eşti împăratul prefăcuţilor!

— Ei, vezi? Aşa-mi placi!… La început l-am slujit pe hatmanul Costache Ghica şi pe serdăreasa Ilinca. Pe urmă am trecut la căpitanul Chiriţă şi la aga Iordache, că plătea mai bine, iar acum la Roset-Roznovanu. Ce-aţi ştiut voi, broaştelor?

— Nimic…

— Eu l-am dat pe Darie în gât.

— Brava!

— Eu l-am făcut scăpat pe Chiriţă cârcserdarul.

— Acea lovitură l-a turtit pe Bujor. De-atunci… n-a mai fost om.

— Tot eu cu Dragomir l-am prădat pe Lumânărică. Acela a fost începutul. De şapte ori v-au înconjurat poterile din pâra mea. Dar şi Bujor era al dracului. N-am ce zice. Ştia să iasă din orice încurcătură.

— De ce nu l-ai ucis tu, noaptea?

— Am cercat, dar n-am izbutit. Odată l-a salvat Dobre, odată o… o privighetoare, care l-a trezit din somn înainte de vreme. De trei ori am tras chiar asupra lui, cu toate că aveam poruncă să-l prind viu.

— Viu? De ce?

— Deh, se plătea mai bine dacă era viu. Dar acum, gata: l-a prins potera şi fără mine.

— Da?… Foarte bine!… bătu Trăsnea din palme.

— L-a prins într-o bărbierie la Focşani, după pâra lui Baboiu Chioru.

— Baboiu?

— Da, omul meu.

— Vasăzică l-au prins… La Baboiu!… Bine c-am scăpat… suspină încă odată Trăsnea, mult uşurat, parc-ar fi aflat cea mai bună veste din viaţa lui. Spun drept, mă temeam de răzbunarea lui. Om ca acela nu iartă, măi frate Gavrilă. Dar ce faci cu boierii?

— Mă iartă boierii de hoție dacă mai fac un singur lucru: mă îmbrac călău și pun ștreangul în gâtul lui Bujor.

— Așa? Tu? Brava! râse Trăsnea.

— Așa!… Ei, sunt ori nu, mai meșter întru prefăcătorie decât tine?

— Ești! Am zis: mă dau bătut. Cât ai clocit în tine uneltirea asta, fără să te trădezi… Ce putere! Ce meșteșug!

— Și ce gândești să faci acum, Trăsneo?

— Să spun la agie unde-s Spulber, Nica Bucur, Cobuz, și să cerșesc și eu iertare. Să mă pocăiesc. Dacă m-ajuți să pătrund la agie te numesc mântuitorul meu. Și călău mă fac, ca tine, dacă-i nevoie. Dar mi-i teamă… Grozav mă tem…

Începu să tremure de spaimă. Îngălbeni. Învineți. Gavrilă Balaur se încredință că, strâns cu ușa, înfricoșat, Trăsnea-i deznădăjduit: e un biet nevolnic cuprins de mișelie în fața morții.

— Și unde-s Spulber și…

— Vrei să-i dai tu de goi?

— Da.

— Hai la agie. Îți spun pe drum.

— Mai întâi, leapădă toate armele din brâu, șiretule! și se dădu trei pași înapoi, parcă să-l privească. Te-așteptă afară Dobre și Spulber, ori…

— Nu, zău…

— Atunci, dă pistolul!

— Poftim! își smulse pistolul din brâu și fulgerător îl descărcă asupra lui Balaur.

Balaur se feri, cercă să se repeadă spre arme, dar se prăbuși.

— Pieri, nelegiuitule, scrâșni Trăsnea, țâșnind afară și gonind, gonind până la marginea orașului.

Se odihni câteva ceasuri într-o șiră de paie, dormind adânc, ca după o ispravă de pomină. Apoi cumpără un cal de la un drumeț și alergă până la Roman. Aici lăsă calul unui țăran, cumpără altul, cu care ajunse până la Leorda. Se încredință la moș Serafim Mândru că Bujor a fost prins, amenință cu pumnul conacul tare ca o cetate al hatmanului Ghica și apoi intră în munți, amistuindu-se în codrii Nemirei, pe poteci cunoscute spre ascunzători tainice.

11 …ȘI MI-L PUNE LA-NCHISOARE, FĂRĂ ARME, FĂRĂ SOARE…

La Bârlad, Roset-Roznovanu îl duse pe Bujor în iarmaroc să-l arate norodului. Puse un căpitan de arnăuți să strige:

— Tâlharul cel cumplit și sângeros, Ștefan Bujor, a fost prins! Iată-l în fața voastră. Bucurați-vă!

Între arnăuți, haiducul se ținea mândru, demn, parcă n-ar fi fost ferecat în lanțuri, parcă n-ar fi fost rănit. Cu fruntea înaltă, chipul dârz, pletele îngrijite, umerii lați, boiul drept, Bujor, împotriva așteptărilor lui Roset-Roznovanu, stârnea admirație și murmure:

— Ce ne-nfricat e!…

— Și-a pus viața pentru noi!

— Nu-l batjocoriți!

— Dați-i drumul!… N-a făcut rău ce-a făcut! A făcut numai bine norodului…

Și dacă n-ar fi fost dragonii căpitanului Puhi, târgul tot ar fi tăbărât să-l scoată pe Bujor din mâinile arnăuților.

La Vaslui, când ispravnicul porunci oamenilor săraci să iasă în uliță, să vadă „fiara înlănțuită”, un moșneag răspunse arțăgos:

— Boierilor le-o fi drag Bujor în lanțuri: nouă ni-i mai drag slobod. Pentru noi, Bujor nu-i prins și nici nu poate fi!

Văzându-l, nici boierii n-aveau de ce fi încântați: haiducul era așa de voinic și de grozav, se ținea așa de falnic, încât îi umplea de spaimă și nu de bucurie. Mulți nici n-au dormit de grijă până n-au aflat c-a ajuns potera cu haiducul la Iași și l-a închis în temnița agiei.

— Nu-l mai purtați prin țară, că-ndârjiți prostimea! Ori vreți să ne trezim c-o răzmeriță? se răsti Lupu Balș către cei care cereau ca Bujor să fie arătat și oamenilor din Bacău, Neamț și Pașcani.

Făcând parcă în ciudă agăi Iordache Balș, care tot mai cerca să-și dobândească iar dregătoria, Andronache Donici, Mihalache Gane și Tincuța Bașotă veniră la temniță să-l vadă pe Bujor. Căpitanul le grăi despre planul lui de a trece în Țara Românească la generalul Bagration ori la sârbi. La urmă, Tincuța îl rugă pe Roset-Roznovanu să îngăduie haiducului să se spele, să se îngrijească.

— Și mai ales să nu-i tăiați pletele!

— Te-ai cam proslăvit între haiduci, duducuță Tincuța, mârâi Roznovanu, făcând ochii mici ca să vadă mai bine frumusețea femeii.

— Nu-l socot haiduc decât pe acest Bujor. Și te rog să nu-l sluțești. Dacă piere, piere nevinovat. Și are măcar dreptul să fie până-n clipa din urmă mândru și frumos. Mândru și frumos, așa cum a trăit.

Apoi, îndată după asta, Tincuța a trimis pitac către generalul Bolkovski, povestindu-i despre gândurile lui Bujor și rugându-l să-l ajute, mântuindu-l din mâinile călăului.

Când se află că Bujor e închis, în tot grosul agiei se iscă un adevărat freamăt. Și cei mai nevrednici dintre osândiți lăcrămau.

Închis în temnița hătmăniei, Cobuz nu deznădăjduia. În ciuda temnicerilor dușmănoși și haini izvodea mereu alte stihuri, adăugându-le la cântecul despre Bujor ori la cântecele despre dragostea lui.

— Când îți aștepți moartea tot mai poți cânta, haiducule? îl întrebă un temnicer cu suflet mai moale.

— O inimă ca la mine nu mai da, Doamne, la nime; când pățește ceva rău, cântă dar suspină greu…

— Și la ce mai sunt bune cântecele despre Bujor, pe care le izvodești, dacă el e prins și ferecat în temnița agiei?

— Le-or cânta surorile pe toate cărările, temnicerule; le-or zice și frații pe toți munții nalții, să le-audă fagii, fagii mândri dragii; le-or cânta pădurile și le-or plânge murele, văile, izvoarele, păsări călătoarele…

— Te privesc, te cercetez și mă-ntreb: ce fel de viață ai dus tu, măi cântărețule? nu se dumerea temnicerul.

— Șapte ani am haiducit, pe ciocoi i-am îngrozit; iar unde vedeam săracul, îmi ascundeam baltagul și-i dam bani de cheltuială și haine de primeneală. Dar acum sunt singur cuc, dragă temnicere. Și-i cânt acestei păsări cu soartă asemeni soartei mele. Tu pribeag și eu sărac, cucule, ce să mă fac? De te-așezi pe-o rămurea, îți cânți, cuce, viața ta. Traiul tău, viața mea, amândouă asemenea. Tu ești pasăre cu pene, eu sunt om plin de blesteme. Tu ești pasăre cu cioc, eu sunt om fără noroc. Sunt eu cruce de voinic, dar n-am pe nimeni, n-am nimic… Du-te, cucule, în crâng, lasă-mă singur să plâng.

— Și dacă te-or osândi la spânzurătoare?

— Chiar și pe podul spânzurătorii am să cânt așa: nu da, Doamne, nimănui, ca mie și codrului. Codrului i-ai dat cărări, mie dor și supărări. Pe

codru îl bate vântul, pe mine mă bate gândul și plâng de ud pământul. Pe codru îl bate bruma, eu cu lacrimi ud țărâna, că nu mai pot sta de-acuma sub umbra lui deasă, cu fârtații mei la masă, cu Trăsnea cel șugubăț, nici cu Spulber cel isteț, nici cu Dobre mutul, nici cu Darie voinicul, cu care-am bătut colnicul… Mierliță, mierliță, pasăre pestriță, urcă-mă pe aripioară și scoate-mă-n țară, să-ți fiu surioară, pe ciocoi să-i prind în gheară… Și pentru badea Pătru Ciornei am să cânt: și-am zis verde și una, rău mă doare inima. Nu mă doare de durere, mă doare de dor și jele. Nu mă doare de durut, mă doare de ce-am făcut. Ce-am făcut n-am făcut bine. Plânge inima în mine, și nu pot să spun la nime… Dorule, floare rea, ieși de la inima mea; dorule, floare-amară, ieși din inimă afară și-mi cântă, cântă frumos, să pice frunza pe jos, și-mi cântă, cântă cu foc, să stea apele pe loc…

Inima temnicerului se muia tot mai mult; mâna începea să-i tremure, ochii i se împăienjeneau, cheile zăngăneau ușor:

— Mă frig la inimă cântecele tale, haiducule, suspina el, vrând-nevrând.

— Dacă-ți place, temnicerule, ascultă, învață și lasă și pe alții să asculte tot ce cânt eu ici, cătinel, lângă gratii, să afle norodul despre noi, haiducii. Că toate cronicele cele boierești nu însamnă nicio iotă despre faptele haiducilor; iar când scriu câte ceva ne numesc tâlhari, făcători de rele și ne ocărăsc în fel și chip. De aceea cât mai am suflare-n mine, cânte inima mea pătimirile și isprăvile haiducilor. Să aibă și norodul cronica lui în stihuri. De-o pildă, învață asta: plângeți, fagilor, și-oftați, că pe Bujor nu-l mai aflați. L-a pus potera în fiare și s-ațin să mi-l omoare. Frunză neagră de negară, pe Bujor mi-l duc prin țară, de-l arată ca pe-o fiară…

Cânta Cobuz cu inima frântă, încet să nu-l audă străjile haine. Glasul lui abia trecea dincolo de zăbrele, dar nu se știe cine fura aceste stihuri zămislite-n temniță și le ducea mai departe, din uliță în uliță, în tot Iașul, în toată Moldova, cântându-le chiar sub ferestrele agăi Iordache Balș, și dimineața-n zori și seara pe la cântători: „… și mi-l pune la-nchisoare, fără arme, fără soare! Olio-lio, codru frunzos, cât ești vara de frumos, iarna putrezești pe jos… Ca tine Bujor la gros stă culcat cu fața-n jos”…

Dădu aga strașnică poruncă:

— Să nu mai cânte nimeni în Iași!

Dar oamenii n-ascultau porunca, deși o încuviința și cavaler Dicescu poliț-meșterul Iașului. Și batâr că străjerii îi vânau, ca pe potârnichi, pe cei ce murmurau cântece haiducești, totuși adesea izbucnea câte-un glas de bărbat ori de femeie:… „Ici în vale la pârâu, două fete spală grâu, Bujor le

ține de brâu… Bate, pradă, nu omoară, pe boieri îi bagă-n boală… Bate vântul romanița la vale pe Bistrița. De ce bate, de ce-nfloare, când Bujor e la-nchisoare?”…

Cobuz cânta cu ascuțită durere și pentru inima Zamfirei: „Foaie roșie bujorul, ce mi-oi face eu cu dorul?… Și-o să mai trăiesc să mă chinuiesc, singură prin munți, prin codri cărunți, fără de părinți, fără surioare, numai cu flori și izvoare, cu râul și valea, cu dorul și jalea…”

Dar cântecele lui Cobuz avură și alte urmări. Mulțimea din Iași le puse în colindele de Crăciun și de anul nou 1811, cântându-le sub ferestrele boierilor.

Bujor însuși, sfătuindu-se cu șapte din cei închiși, cu doi temniceri pe care-i cunoștea de pe când era slujbaș la agie, urzi o evadare. Zamfira, Lumânărică, Tănase picior de lemn, Vlăduț cel cârn aduceau știri și pregăteau o răzmeriță în ulițele din preajma temniței, cu gând să-l ajute pe Bujor să fugă.

Dar Roset-Roznovanu era șiret și prevăzător. Și avea oameni pretutindeni. Știa prea bine ce primejdii ar însemna o nouă evadare a haiducului. Se făcuse odată de râs că-l scăpase pe Bujor din turnul de la Piatra. Nu vroia cu niciun preț să samene cu aga Iordache, adică să râdă protipendada și de dânsul. Prinse pe cei doi temniceri când sfătuiau pe Bujor și-i împușcă pe loc. Vru să dea aceeași soartă și lui Bujor.

— Îl răpun în temniță și scăpăm de o grijă! strigă în Divan.

Divanul însă stărui să fie osândit prin judecată. Dar cât mai repede. „Prin lege, ca să fie pildă”. Cu multă trudă și cu multe bătăi și schingiuiri, departamentul criminalion a adunat din toată țara zeci de tacriruri și de mărturii, măsluite, ca „legea” să aibă un „temei” cât mai tare întru osândirea haiducului. Medelnicerul Tudorache Pogor strânse astfel un dosar de 332 de file și la 19 ianuarie 1811 începu judecata lui Bujor, căpitanul de haiduci, în fața unui departament de criminalion alcătuit din boierii cei mai neînduplecați.

Măcar că nu mai avea niciun merit într-asta, aga Iordache Balș se bucura nespus de mult, încât înainte de a intra în Divan alergă anume în Târgu-Cucului și sparse cinci grămezi de oale, împroșcând cioburile pe omătul ulițelor. Ar fi spart mai multe, dar bucuria îl zgâlțâia tot așa de nemilos ca și durerea. Se sperie: „Dacă mă apucă iar vreo dambla asemenea morții?”

Și se astâmpără, cruțându-se.

Intrând în sala Divanului, boierii își scuturau dulămile de omăt, se încălzeau la focul din vatră, își frecau mâinile, grăind despre întâmplări cu haiduci, despre mersul războiului la Dunăre, despre gândurile împăraților lumii și zoreau să înceapă judecata haiducului.

Făcându-se c-a uitat înfrângerea în lupta cu haiducii, se lăfăi în mijlocul boierilor divaniți, umplând jilțul cu trupu-i încalat, împodobit cu straie scumpe și cu trufia-i nemăsurată, își proțăpi ișlicul fanariot între celelalte ișlicuri fanariote, parc-ar fi strigat: „Eu am mântuit boierimea Moldovei de primejdia haiducilor! Sunt bun de domn!” Dar oricât ar fi fost de trufaș și de grozav, nimeni nu-l mai băga în samă pe aga Iordache. Era un boier fără prestigiu; un caraghios umflat în pene; era un om mort.

Boierii se grăbeau, grozav se mai grăbeau să-l judece pe Bujor și să-l osândească.

— Crâjalii și mulți olteni s-au lipit oastei rusești, spunea Roset-Roznovanu. Avem știri că au sosit acolo și câțiva dintr-ai lui Bujor. Deci nu mințea. Ar fi bine să…

— Judecata se face sub oblăduirea mea, se rosti logofătul Lupu Balș. Să dăm pildă aspră prostimii, arătând că stăpânirea nu iartă!

Când fu adus Bujor, toți amuțiră.

În sala asta cu pereți afumați și cu lume în straie pestrițe, cămașa albă a haiducului părea un ghem de lumină. Boierii îl cercetau cu priviri nedumerite, tremurate, parcă nu le-ar fi venit a crede. Bucuria și teama îi frământa așa de tare, că li se simțea și în sclipirea ochilor, și în ritmul răsuflărilor, și în tremurul bărbilor. Acuși li se umplea gura de apă, acuși li se usca, parc-ar fi avut arșiță. Toți erau mirați, speriați și fericiți totodată. La mulți le era ciudă: Bujor nu numai că nu arăta fioros, ci dimpotrivă, avea înfățișare de bărbat voinic, luminos la față, cu ochii vii, blânzi, buni chiar. Se ținea falnic și-și scutura din când în când pletele, dezgolind fruntea înaltă, mândră, de om deștept, care știe să-și îngrijească și să-și poarte cu demnitate și trupul, și sufletul. Cât a stat în temniță, șapte femei i-au adus schimburi curate și albe ca helgea.

— Păcat de asemenea mândrețe de bărbat… suspină Dumitrache Sturza.

— Ar fi fost un adevărat *civus romanus*, – adăugă Andronache Donici, – pentru republica domniei tale, vornice Dumitrache.

— Cu o mie în felul lui, cu îndrăzneala și priceperea lui aș cuceri Țarigradul! admiră însuși Roset-Roznovanu.

— Bate-te peste gură!

— Pe-aista vrau să-l văd cât mai repede în ștreang, că multe zile amare a făcut protipendadei, apăsă Lupu Balș.

— Să ne grăbim! sfătui Costache Ghica. Am auzit că unii popi și călugări, în cap cu stareţul de la Bistriţa, se roagă și stăruie pentru iertarea lui. Cică l-ar fi urcat în sanie chiar pe mitropolitul Veniamin Costache să vină aici din surghiunul de la mănăstirea Neamţului și să ceară îndulcirea osândei.

— Niște tâlhari toţi!… Dacă Bujor mai era slobod încă un an, haiducea toată ţara…

Boierii dădeau ciudate semne de nerăbdare. Logofătul făcu semn și toţi se așezară în jilţuri, înverșunaţi, hotărâţi pentru aspră judecată.

— De ce te-ai făcut haiduc? începu logofătul Balș tacrirul.

— Ca să răzbun nedreptăţile săvârșite de boieri și s-alin suferinţele norodului.

— Nu te căiești?

— Dac-aș avea șapte vieţi tot haiduc m-aș face. Și tot nu m-aș căi. Dar atunci n-aș mai pierde vremea: aș răscula norodul să-i răpun pe asupritori.

— Ce cutezător!

— Au-huziţi-?! îl apucă sughiţul, tremurul și pandaliile pe aga Iordache. Să răscoale norodul! Să ne uci… Unde-ţi sunt banii?

— Dacă ai înfăţișa Divanului tot ce-ai furat ţi-ai ușura osânda!

— Am fost și sunt sărac.

— Ai prădat optzeci și trei de case boierești… Ce-ai făcut cu averile?

— A răspuns cântecul înaintea mea: le-am ascuns pe la copaci, să le dau la cei săraci, să-și cumpere boi și vaci… Și-n cântecul norodului cuvântă adevărul!

— Ești om tânăr, deștept, îţi place viaţa, îţi iubești femeia; de ce nu te pleci cerșind îndurare boierilor? întrebă Roset-Roznovanu. Noi ne-am arăta miloși, cum ţi-am mai spus, dacă tu…

— Sunt precum spui. Dar tocmai de aceea n-am nevoie de mila nimănui. Rău îmi pare că am cruţat unele bărbi. Am iertat pe unii care se află acum printre cei mai vajnici osânditori. Dar nu-i nimic. S-or ridica alţii mai destoinici și mai dârzi ca mine…

Boierii clătinară capetele, zburliră bărbile, se burzuluiră în jilţuri:

— Toţi grăiesc după un tipic!

— Au avut aceeași școală, acolo, în codru.

— Avem toţi școala suferinţei! A suferinţei stârnite de răutatea, voastră.

Fornăind, poticnindu-se, diecii citiră îndelung nesfârșit de multe mărturii, care de care mai pline de grozăvii și mai mincinoase. La urmă, Lupu Balș îl întrebă pe Bujor:

— Recunoști c-ai săvârșit aceste nelegiuiri?

— Nu! Voi vorbiți în hârțoagele voastre de-un tâlhar Bujor pe care nu-l cunosc. Dacă aș fi fost așa cum mint aceste terfeloage, s-ar cuveni să vă plătesc huzmetul hoției, cum plătea Ilie Catargiu…

— Taci!

— Să tac, aga Iordache? Uitat-ai c-am fost slujitor la agie și-ți cunosc unele matrapazlâcuri? Ilie Catargiu ți-a făcut totdeauna și domniei tale, și hatmanului Costache Ghica parte din jaf.

— Taci odată! urlă ascuțit aga Iordache, zgâlțâindu-se și perpelindu-se în jilț ca pe-un grătar înroșit, iar ișlicul i se închina caraghios într-o parte, știrbindu-i rău de tot și fala, și ifosul, și ighemoniconul.

— Opriți-l! se sufocară și alți boieri, între care și hatmanul Ghica. E un tâlhar!

— Tâlhari sunteți voi. Eu sunt haiduc!

— Îl judecăm noi pe el sau el pe noi?

— Nu-l mai tacririsiți! La ștreang!

În tăcerea ce se închegă o clipă ridică glas vel logofătul Andronache Donici, pravilistul:

— Eu ridic glas întru apărarea acestui Bujor. Protestarisesc împotriva chipului cum judecați un om vrednic de laudă. Bujor n-a intrat în codru de buna lui voie, ci de amarnică nevoie. Noi, cu asupririle noastre, l-am silit pe el și pe atâția alții să ia calea haiduciei. Bujor e-un răzvrătit. Dar pe drept răzvrătit. Am grăit cu el. E om viteaz și deștept, stăpânit de gânduri mărețe. Dac-ați fi români adevărați și v-ar durea sufletul pentru dreptatea și libertatea acestei țări, ați deschide ușa temniței, cătușele i le-ați desfereca, slobod l-ați face pe Bujor și l-ați ajuta, așa cum i-i vrerea, să-și închege un trup de oaste cu care să pornească, alături de muscali, împotriva turcilor.

— Nu se poate! tună vornicul Lupu Balș. Vrei să dai arma în mâna nebunului?

— Ai uitat ce-am pățit cu volintirii lui Ipsilante? s-adăugară alte tunete de spaimă și mânie. De câte ori să-ți amintim asta, nesocotitule?

— De trei ani mă ostenesc să-l prind și domnia ta…

— Eu sunt om și român; nu sunt nici grec, nici turc și nici turcit ca alții, care n-au respirat niciodată alt văzduh decât cel împuțit, de sub poala

sultanului.

— Despre Catargiu ai grăit altfel, se răpezi Alecu Beldiman.

— Nu mă asămăluiți cu Catargiu! strigă Bujor, scutindu-l pe Donici de răspuns. Acela a fost tâlhar. Eu spun încă odată, răspicat: sunt haiduc!

— Nu fac nicio osebire! răcni Beldiman.

— Norodul o face!

— Aici judecă boierii, nu prostimea!

— Judecă acum, dar mâine pe toți vă va judeca norodul! Cu măciuca și cu sabia vă va judeca!

În Divan se făcu iar liniște rece. Prin spinările boierilor treceau furnici de gheață. Și abia cutezau să se uite spre haiduc.

— Vezi pe cine aperi, vel logofete Donici? mormăi Iordache Balș, greblându-și barba cu degetele, ca să nu se bage samă ce tare tremură. Te fălești că-n multe pravili ești cunoscător. De ce-l aperi pe acest tâlhar și nu-l osândești după ponturile legii?

— Pentru că mai sunt și ponturile inimii, ale cugetului de român, vel aga. Sârbii se răscoală ca sârbi și cuceresc slobozenia țării sârbești, bulgarii ca bulgari, maghiarii ca maghiari. Noi cât să îndurăm robia? Și ofițerii ruși ne-ndeamnă să pornim lupta împotriva jugului otoman, iar noi…

— Da? Vrei să scăpăm de robia turcului, ca să intrăm sub călcâiul prostimii? întrebă Costache Balș. Vel logofete, nu da apă la moara nemulțumiților! Haiducii au ațâțat la răzmeriță satele mele Dorna, Șarul și Păltinișul din ținutul Sucevei. Am trimis, cum știi, oamenii stăpânirii să-i scoată pe răzvrătiți din culcuș și să-i mute în alte sate. Povățuiți de doi haiduci sătenii s-au ridicat cu topoare și ciomege asupra oamenilor stăpânirii. Este aceasta o pildă, s-o vadă și chiorii, că haiducii vor să răscoale norodul? Și au început cu cei mai sălbatici locuitori ai munților, cu niște răzvrătitori cunoscuți și răi între cei mai răi?

— Adevărat! Acei munteni de la Dorna porneau nesupunerea și răzmerița îndemnați de haiduci. Eu sunt pentru ușurarea vieții norodului. Dar răzmerița nu i-o iert! se răsti Alecu Beldiman. Și dacă acest Bujor a răzvrătit norodul, atunci e cel mai rău dintre răi și cel mai tâlhar dintre tâlhari!

— Da? întrebă Bujor. Dar cum sunt oare acei care subjugă niște oameni care din veac trăit-au slobozi și-i globesc cu biruri, deși ei nicicând n-au plătit nimic nimănui? Răzășii din Dorna totdeauna au fost slobozi! Și vor fi!

— Străjer! Plesnește-l peste gură!

Slujitorul împlini porunca. Chipul lui Bujor se umplu de sânge; dar nu se plecă, ci mai dârz se înălță, sfidând:

— Asta-i batjocură, nu judecată! Silnicie, nu dreptate! Când s-o isca răzmerița în toată Moldova, o să intrați de spaimă în pământ ca niște cârtițoi! strigă Andronache Donici și ieși din Divan. Îl urmă Mihalache Gane și Teodor Vârnav. După câteva clipe de șovăire părăsi Divanul și Dumitrache Sturza, mormăind ursuz:

— Osândă nedreaptă; n-a furat pentru el.

— Bujor e cap de răscoală, de aceea-l osândim!

— Nu vrem să pățim ca franțuzii.

Văzând că în Divan se iscă zâzanie și că prietenii lui Bujor sporesc ciudat de mult, logofătul Lupu Balș, fără a mai lungi disputa, ceru ca haiducul să fie osândit la moarte prin ștreang.

Dar chiar becisnicul diac Cristache Borș, care nu știa decât să copieze scrisorile, tacrirurile și pitacele în terfelogul Divanului și să închipuie din fiecare întâmplare câte o „comedie” în mai multe perdele, și el înțelegea că judecarea lui Bujor a pricinuit multă spaimă și dihonie în inima boierimii. Căci numai teama i-a îndemnat pe boieri ca, îndată ce slujitorii l-au scos afară pe Bujor, să hotărască iertarea tuturor celor care au fost amestecați în ceata lui Bujor, iar acum se căiesc și cad „cu rugăciuni către cinstitul Divan prin dumnealor ispravnicii de ținuturi”. Erau doar obligați să se lege și să se jure față de sobor preoțesc că vor părăsi cu totul, de-acum înainte, acest fel de fapte. Iar dacă „după aceasta se vor mai abate întru asemenea urmări, atunci se vor osândi la cea mai strașnică și cumplită pedeapsă fără câtuși de puțină milostivire”…

Cu pana lui subțire și moale, rotindu-și capul pleș ca un bostan copt înfipt într-un pripon, diacul Cristache Borș socoti pe tartajul terfelogului că până acum Divanul a iertat pentru vina haiduciei:

bărbați – 392
femei – 79
Total – 471

După ce fluieră a mirare:

— Fiu-iuuu! Se haiducește Moldova!… diacul Borș continuă să copieze altă hotărâre:

…„Tot avutul tâlharilor ridicat de potere se va da în despăgubire jefuiților și răsplată căpitanilor de potere care s-au dovedit harnici la prinderea

tâlharilor. Va fi apărată numai zestrea soțiilor tâlharilor”… Apoi altă poruncă, scurtă:

…„Tâlharul Bujor va atârna în ștreang trei zile, să fie pildă”…

A doua zi, 20 ianuarie 1811, Ștefan Bujor, căpitanul de haiduci, a fost dus, sub strașnică pază, sus la Copou, la locul osândei.

Tincuța Bașotă, Pulherița Hrisoscoleu și Andronache Donici stăruiseră mult pe lângă Roset-Roznovanu să mai amâne execuția măcar câteva zile.

— Vreți să-l scăpați? Nu! Nu se mai poate!

Când îl văzură neînduplecat, îl rugară ca măcar să nu-i tundă pletele și nici să nu-i taie gulerul cămășii, cum se obișnuia pentru osândiții la ștreang.

Cu tot frigul aspru, arnăuții adunaseră cu sila multă lume la locul osândei.

Pe omătul bătătorit, luciu, sub copacii încărcați de promoroacă, toți așteptau muți, mâhniți.

Bujor urcă mândru scara eșafodului. Sus, în vântul tăios, își scutură pletele, arătându-și încă odată spre lume făptura lui dreaptă, vânjoasă, bărbătească. Era bărbierit și pieptănat cu îngrijire. Primise o cămașă curată, numai el știa de la cine, și-o simțea pe trup ca pe cea din urmă mângâiere de dragoste.

În inima haiducului sălășluia o mare, istovitoare durere, ca acum șase ani, când mai suise o dată această scară de eșafod. Ar fi vrut să ofteze, dar nu putea. Îi răsări în minte o vorbă a lui Trăsnea:… „Omul de n-ar mai ofta, cu totul s-ar învenina.” Presimțind din lucirea ochilor plânși ai miilor de privitori că toți ar fi vrut să ofteze și nu puteau, gândi mai departe: „Dacă acest norod ar ofta tot odată, s-ar isca o furtună așa de mare, c-ar mătura zgura boierimii de pe fața pământului”…

Când Bujor roti privirea împrejur, peste noianul de lume adunată, împietri tăcerea. Un preot bătrân abia îndrăzni să încâlcească trei cruci și să mormăie glas de prohod.

Bujor iar își scutură pletele, iar își înălță fruntea. O rază de soare i se așeză pe chip, luminându-i-l. Din tot noianul de boierime, haiducul îl ținti numai pe aga Iordache Balș; îl ținti și surâse amar.

— A scă-scăpat! țipă sfâșietor Bibica. Mă uci-ucide! și se ascunse în dosul agăi Iordache.

În toată mulțimea se stârni murmur. Aga Iordache se piti lângă hatmanul Ghica, acesta se agăță de proaspătul poliț-maistru cavaler Dicescu, iar poliț-maistrul cătă spre Roset-Roznovanu, singurul care nu-și pierduse cumpătul.

Aga Iordache, dându-și sama că Bibica are năzăreli de nebun, se liniști, se ridică și se prefăcu că-și scutura imineii de omăt.

De sus, de pe eșafod, Bujor roti iar privirea, cercetând paza strașnică din juru-i: trei rânduri de arnăuți, două cu fața spre mulțime și un rând cu fața spre eșafod. Îl despărțeau de viața slobodă, de oameni, de codru.

— Cere iertare de la lume, îl îndemnă popa.

— Nu mă știu a fi greșit cu nimic alta decât că n-am tăiat acești berbeci grași, când i-am avut în mână.

Își scutură capul, înălță fruntea, își lărgi umerii și pieptul și-și încordă brațele strânse în cătușe. Zăngănitul lanțului săgeta inimile. În mulțime, murmurul se schimba în freamăt, ca vânzoleala unei ape în sorbul mâniei, gata să rupă zăgazul. Bărbații încleștau fălcile și pumnii; femeile blăstămau printre dinți, făceau cruci și se rugau pentru Bujor.

Arnăuții se proțăpiră mai țanțoși și înălțară armele.

Dar Roset-Roznovanu pregătise osânditului o lovitură cruntă.

Când Bujor răsuci ochii spre stânga, încremeni; în coasta lui rânjea cu buze groase un călău în strai roșu. Cu greu înțelese haiducul că acel călău era fârtatul Gavrilă Balaur și că se grăbea să-l atârne în spânzurătoare.

Când pricepu asta, brațele i se răsuciră săgetate de o înverșunată, nepotolită mânie. Dar nu-i ajunseră puterile să poată frânge cătușele. Gemu dureros, parcă i-ar fi intrat un iatagan în inimă.

— Ce-i, căpitane, nu-ți mai place mutra mea? rânji hâd Balaur, cu buzele-i groase, săltând brațul legat în fețe murdare. Ai crezut că m-a pușcat Trăsnea? Iaca, nu! N-am murit!… Sunt îmbrăcat în piele de drac.

Bujor întoarse capul spre norodul care privea acum mut, uimit, scârbit și el de ce vedea. Apoi făcu un pas dârz spre călău, și-i scuipă drept în ochi:

— Iudă! Și-l brânci cu umărul jos de pe pod.

Repede, ca să n-aibă nici călăul când se dezmetici, nici arnăuții, Bujor urcă treapta de sub ștreang și singur își vârî gâtul în șfac, atârnându-se.

Toată mulțimea din întinsul medean îngheță, rămânând o clipă fără suflare. Apoi, în mijlocul ei se stârni suspin, vaier și amar hohot de plâns.

Balaur rămase netrebnic, cu gura căscată, prostit, la marginea eșafodului; din buza-i groasă picura sânge. Degeaba pândise atâta amar de vreme, în umbră, că nu-și putu împlini slujba de călău până la capăt. Pățise ca paingul care, tocmai când dă să se repeadă asupra prăzii căzută în plasă, e ciugulit de-un vultur și scuipat ca o gâză ticăloasă plină doar de venin.

În mulțime, bocetele femeilor se înteţiră. Din trei părți izbucniră strigăte deznădăjduite:

— Vreau să-l iau de bărbat!… Vreau să-l iau de bărbat!…

În clipa aceea, douăzeci de arnăuți slobozirā flintele. Vuietul clocoti în văzduh, scuturând promoroaca de pe crengile copacilor. Străjile nu îngăduiră nimănui să pășească în față. Și nici Bujor nu mai putea auzi acele dulci și deznădăjduite chemări.

Dar, deodată, la Talpalari, la Vovidenie, la Golia, clopotarii tocmiți de Lumânărică, sfântul haiducilor, cum începea să-i zică lumea nevoiașilor, dădură glas clopotelor. Parcă tot Iașul vuia, bocea, jelea.

Un vânt rece trecu pe deasupra, vălmășind omătul puhav și scuturând încă mai multă pulbere de promoroacă. Soarele se ascunse în pâlc de nouri vineți. Dinspre miazănoapte se vânzoli, amenințând, viscol dușmănos.

Tăcută, strângându-se în sumane ori în cojoace peticite, târând încălțări sparte, mulțimea cobora spre oraș ori spre satele din jur.

Poliț-meșterul Dicescu, Roset-Roznovanu și hatmanul Costache Ghica ținură sfat în sanie.

— Prostimea-i înverșunată. S-ar putea ca țăranii din jur și mahalagiii să răpească la noapte trupul tâlharului…

— Poruncesc să-l îngroape în noaptea asta.

După patru ani de hărțuială, boierii izbutiseră să prindă și să sugrume ceata lui Bujor. Totuși nu se simțeau nici în siguranță, nici biruitori. Nu răsuflau ușurați, ci parcă-i apăsau pe piept pietre de moară. Când întorceau ochii, băgau samă că săgeți de ură îi înțepau ca niște suliți de foc.

— În fiecare se ascunde un Bujor, șopti Roset-Roznovanu.

— Poate nu trebuia să ne pripim.

Colo, un pâlc de bărbați și de femei, îngenuncheați pe omăt, în jurul lui Lumânărică, se rugau pentru osândit.

Dincolo, niște bătrâne îl scuipau pe Balaur:

— N-ai supt lapte de femeie, ci de năpârcă… Blăstămatule! Ptiu!…

Ca și pe Baboiu Chioru, numai străjile îl mântuiră pe Balaur de furia mulțimii.

În acea mulțime mânioasă, o femeie îmbrăcată în cojocel și cu broboada trasă pe ochi ținea un băiețaș de mână și plângea mut, privind neclintită spre spânzurătoare. Plângea și ea, și băiețașul. Dacă pe băiețaș îl cunoștea ușor oricine, după nasul cel cârn, despre femeie numai acel care i-ar fi văzut

ochii albaștri ar fi putut spune cine-i. Dar ochii nu i se puteau vedea: erau înecați în lacrimi.

În oraș, pe ulițe, cei care în frunte cu Andronache Donici se împotriviseră osândei lui Bujor își băteau joc de „biruitori”.

— Ei, acum sunteți liniștiți, vitejilor? Mâne veți pufăi iar somnoroși din narghilea și veți juca în tihnă cărți și ghiulbahar. Dar până când ștreangul va fi ocrotitorul trândăviei voastre?

Căpitanul haiducilor, vânzolitorul Moldovei între 1807 și 1810, nu mai era. Cobuz nu-i cântase niciodată sfârșitul, dar și-l închipuia ca pe al lui Toma Alimoș… „D-alelei, murgußule, d-alelei, drăguțule, ce-am gândit n-am izbândit și-acu ceasul mi-a sosit. Sapă-mi groapă din picior și-mi așterne fânișor, iar la cap și la picioare pune-mi, pune-mi câte-o floare; la cap floare de bujor, să mi-o ia mândra cu dor; la picioare busuioc, să mă plângă mai cu foc”…

Aflând de moartea lui Bujor, Cobuz căzu frânt pe lespedea rece a temniței. Nu mai găsi în el putere nici să tragă struna ceterii.

Dar nu se știe cine, până-n seara acelei zile de osândă, a mai adăugat câteva stihuri la cântecul lui Bujor: …„Frunză verde de negară, Bujor suie sus pe scară… Plâng săraci cu jale-amară, că nu-i scara domnilor, ci e scara hoților, calea neagră-a morților… Cântă cucu-n vârf de nuc, pe Bujor la groapă-l duc; cântă cucul pe tulpină, pe Bujor azvârl țărână”…

A doua zi, pe-un ger aspru, cu calul sur de promoroacă, sosi om de la generalul Piotr Pavlovici Bagration să-l scoată pe Bujor din închisoare și, cu voluntarii ce-i adunase, să-l ducă la Dunăre, la oștirea rusă. Dar acel om nu-l mai găsi pe Bujor. Ca să nu afle măcar pe Cobuz, Divanul îl osândi în grabă la groapa ocnei în soroc de douăzeci de ani și puse să-l ucidă în închisoare.

Mărturiile istorice arată că Spulber, Nica Bucur, Crivăț și ceilalți care trecuseră Milcovul au mai haiducit în Oltenia câteva săptămâni, apoi au trecut la sârbi, s-au strâns poate în ceata lui Velicu și-au luptat împotriva turcilor. Aici istoria cea bazată pe documente le-a pierdut urma. Dar cu toate că nu-i mai amintește nicio mărturie scrisă, nu greșim dacă spunem c-au pierit bătându-se cu asupritorii turci, pentru traiul cel slobod al noroadelor. Cu deznădejdea în inimă, Trăsnea a luat culmea munților spre miazănoapte, până-n valea Bicazului, la stâna Dochiei. Aici l-a găsit pe Dobre. Sub prieteneasca lor priveghere a zăcut Trăsnea toată iarna aceea, într-un soi de mohorâtă muțenie, până i s-au mai tămăduit adâncile răni din

suflet. În primăvară și-a tăiat chica, și-a spus iar Ghiță Pascaru și, împreună cu Dobre, s-au apucat de plutărit pe apa Bistriței. Îi plăcea munca asta slobodă, în luptă cu stâncile, cu nahlapii. Într-o zi, după ce trăsese un butuc la malul apei, se așeză pe el și privi mult curgerea valurilor. Dobre, alături, privea la fel goana apei. Și surâdea, nevinovat ca totdeauna. …„Bistrița asta are în ea și putere uriașă, și mânie clocotitoare, și sprinteneală șăgalnică, și vrăjitoare frumusețe. Ca Bistrița de-aș fi"…

— Mă gândesc la Gavrilă Balaur cum a… strânse Dobre pumnul lui mare, izbi în genunchiul drept, crâșcând: Dă-l dracului!… Avea năravul și meșteșugul fățarnicului. Leului nu i-a fost ciudă că l-a rănit vânătorul, ci că l-a lovit măgarul…

— Trăs… Ghiță! Ai început iar cu zicale… De-amu te tămăduiești de durere.

— Am fost înfrânți acuma. Dar mâne, mâne, Dobre…

— Tu ești isteț, eu tare. Împreună-om face noi vreo ispravă, ceva, cândva…

— S-așteptăm ceasul, Dobre.

Ceilalți oameni, stârniți de faima și fapta lui Bujor, adică toți cei care au făcut parte din ceată și al căror nume n-a mai încăput în cartea asta, s-au împânzit pe pământul Moldovei, așteptând și ei cornul vestitor de luptă împotriva împilării boierești și turcești.

Dar de atunci, în curgerea unui veac și jumătate, în satele din Vrancea sau în pădurile de pe muntele Nemira, în poienile de pe Tarhaos ori printre stâncile de pe Ceahlău, sus la Râșca și jos la Strunga, răsună neostoit viers haiducesc, amintind isprăvile cetei lui Bujor, isprăvi din întâile și grelele înfiripări ale luptei pentru trai slobod: …„Codrule, frunză galbenă, eu mă culc, tu mă leagănă. Și mă leagănă ușor, că de tine mult mi-i dor. Alei, codrule fârtate, când luptam pentru dreptate, totdeauna-mi erai frate…"

Observații

[←1]

Teorba – instrument cu coarde, din familia lăutei.

[←2]

Havaiet, hahambașa – taxe plătite pentru exercitarea unei meserii.

[←3]

Acesta era titlul ofițerului din armata rusa, care avea grijă de administrația țărilor române, în timpul războiului cu turcii din 1806-1812, când se petrec cele povestite în această carte. (n.a.).

[←4]

Pănură – țesătură de lână, din fire toarse gros, din care se fac sumane, lăicere.

[←5]

Sărad – șiret de lână cu care se cos înflorituri pe sumanele țăranilor.

[←6]

A dihoca – a tăia, a sfărâma în bucăți.

[←7]

A zăpăi – a lătra, a hămăi.

[←8]

Măzăcie – murdărie.

[←9]

A se coțopăni – a se opinti din răsputeri, a se umfla.

[←10]

Lefticā – lectică.

[←11]

A se buici – a crește foarte mare, a întrece orice măsură. (în sens peiorativ).

[←12]

Jilip – jgheab pentru transportul lemnelor în munți.

[←13]
A plefturi – a ocărî, a batjocori.

[←14]
Dușegubină – amendă plătită de cei care necinsteau o fată mare.

[←15]
Argea – groapă pătrată în care se sprijină războiul de țesut, pentru a păstra umede firele; astfel nu se rup.

[←16]
Pivă – piuă. Un fel de moară, în care se bate postavul.

[←17]
Medean – maidan.

[←18]
Capan – negutător turc care deținea monopolul cerealelor.

[←19]
Gelep – negutător străin care cumpăra în țară și vindea la Constantinopole.

[←20]
Masalagiu – omul care poartă o făclie, torța, la o procesiune.

[←21]
Nahlapi – valurile unui râu de munte.

[←22]
Ciamur – funcționar turc care strângea birurile.

[←23]
Ce strălucire!

[←24]
Iată-le.

[←25]
Femeie din gloată.

[←26]

Oleacă iacobin.

[←27]

Scuză-mă.

[←28]

Un intrigant fără alt merit decât acela că batjocorește cu meșteșug această nenorocită țară.

[←29]

Ah, admirabila dumneavoastră naivitate! Sunteți ca un înger!

[←30]

Sunt un liber cugetător.

[←31]

E prea din cale-afară!

[←32]

Bogasier – negustor de mărunțișuri, de manufactură.

[←33]

Aceste morminte vii, aceste blestemate bastilii
Se vor prăbuși într-o zi, sub puterea unor mâini generoase

[←34]

Trăiască libertatea!

[←35]

Domnul Veto – poreclă dată în derâdere de popor regelui Ludovic al XVI-lea care, pentru a-și apăra nobilii și a nu ratifica legile votate de Adunarea Națională, se folosea de dreptul de „veto”.

[←36]

Că împăratul francezilor este marele Napoleon pentru care totul este posibil… distanța dispare când împăratul poruncește.

[←37]

Urmau aici o serie de știri în legătură cu vânzări de moșii, de păduri, de vite și de robi. La început, autorul le-a socotit de prisos, prozaice, plicticoase și a întrerupt scrisoarea aici.

Rău a făcut. Pe urmă s-a încredințat că pe boieri îi caracterizează mai degrabă moșiile și robii decât dragostea leșinată. De aceea, la corectură, a adăugat această însemnare.

[←38]

E un cerșetor sublim.

[←39]

Ghelir – venit, câștig.

[←40]

Clironomie – moștenire.

[←41]

Elogiu.

[←42]

Giar – șal de India.

[←43]

Eroic, știu!

[←44]

Eroi-comic, nu-i așa?

[←45]

Patrioți sunt toți oamenii buni ai țării și ei se vor strânge toți la bubuitul tunului… Să dansăm Carmagnola! Trăiască bubuitul tunului, trăiască bubuitul tunului! Să dansăm Carmagnola! Trăiască bubuitul tunului!

[←46]

A zăhăi – a răscoli, a tulbura, a încurca.

[←47]

Mișel! Ticălos!

[←48]

Iartă-mă… Încântătoarea doamnă Canta cunoaște politețea, dar dumneavoastră…

[←49]

Vai, o cunosc și eu… Eu am trăit trei ani la Paris…

[←50]
Suntem ca dumneavoastră: latini!

[←51]
Felegean – ceașcă fără toartă.

[←52]
Taclit – cingătoare de stofă scumpă.

[←53]
Acești muzicanți sunt niște diavoli.

[←54]
Odogace – scoarța unei plante cu gust amărui și miros aromat.

[←55]
Măria ta, eu fur, tu furi, el fură…

[←56]
A hărăți – a întărâta, a asmuți.

[←57]
Nizam – soldat turc.

[←58]
Zară – lichid albicios, acrișor, ce rămâne din lapte, după ce s-a scos untul.

[←59]
A cislui – a face sfat în vederea dărilor.

[←60]
Capăi – copoi.

[←61]
Budacă – trunchi scobit întrebuințat în loc de ghizd la fântână.

[←62]
Antoaneta hotărâse să ne facă să cădem în c… dar nu a izbutit; ea s-a ales cu nasul zdrobit… Să dansăm Carmagnola… Trăiască bubuitul tunului!

[←63]

Hata – ispravă.

[←64]

Smârdă – murdară.

[←65]

Ghebe – bureți mici, care cresc toamna.

[←66]

Bașciohodar – slujbaș în palatele domnilor sau boierilor.

[←67]

Golomoz – moloz, amestecătură.

[←68]

A țăncușa – a săgeta.

[←69]

Museip – funcționar turc.

[←70]

E vorba de romanul „Manon Lescaut” al abatelui Antoine Prevost: traducătorii din preajma lui 1800 scriau fonetic numele străine.

[←71]

Căuc – căuș.

[←72]

Dar aceasta este o bijuterie exotică… Asta-i Hébé!

[←73]

Bărdaș – care lucrează cu barda.

[←74]

Imamé – vârful de chihlimbar al unui ciubuc.

[←75]

Zuliar – gelos.

[←76]

A sfeterisi – a șterpeli, a fura bani.

[←77]

…Da, eu sunt sanchilot, în ciuda prietenilor regelui.

[←78]

Da, noi ne vom aminti totdeauna de sanchiloții din foburguri, să bem în sănătatea lor; trăiască oamenii veseli și buni!… Dansăm Carmagnola… Trăiască glasul tunului!

[←79]

Strămătură – lână colorată întrebuințată la cusut și la țesut.

[←80]

Păstorița Alpilor.

[←81]

Cugetări despre teme felurite, ale domnului conte Oxenstirn.

[←82]

Cine spune om, spune nenorocire.

[←83]

Amestec ciudat.

[←84]

Seimeni – corp de armată alcătuit din lefegii.

[←85]

Proporția.

[←86]

Interogator.

[←87]

Tărânci – drugi, bare de fier.

[←88]

Nu se potrivește.

[←89]
E o minune.

[←90]
Ipolipsis – rang, cinste.

[←91]
Țărțămuri – ciucuri, împletituri care atârnă, dantelă.

[←92]
Crâjali – haiduci bulgari.

[←93]
Klefți – haiduci greci.

[←94]
Hârzob – vârtej sau funie groasă cu care se ridică și coboară cineva.

[←95]
A otrocoli – a face zgomot, a pune pe fugă.

[←96]
Zavrac – chelfăneală.

[←97]
De fapt, Dobre nu izbise decât cu pumnul în tâmplă. Autorul a luat această știre din mărturiile lui Chiriță cârcserdarul, mărturii umflate anume ca să zică lumea că-i și el oleacă viteaz.

[←98]
Piparcă – ardei pisat.

[←99]
Diată – testament.

[←100]
A zoli – a freca, a spăla cu leșie.

[←101]
Calpi – bani falși.

[←102]

Dragostea a făcut asta!

[←103]

Adevăratul nume nu i-l cunoaștem. La plecare și-a ars toate documentele.

[←104]

Amintind această intervenție a generalului Bagration, istoricul V. A. Ureche scrie că-i „demnă de atenția istoricului”, apoi adaugă: „Durere, acea carte e provocată de o poruncă a șefilor muscali”. Nu comentăm.

[←105]

Jitar – păzitorul țarinei.